

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
Gauhati University
দূৰ আৰু মুক্ত শিক্ষা প্রতিষ্ঠান
Institute of Distance and Open Learning

প্রথম যান্মাসিক

অসমীয়া স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম (০১)
M.A. in Assamese (01)
(Under CBCS)

পাঠ্যবিষয় : ASM-০১- -১০১৬

প্রথম কাকত : অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশ

গোপীনাথ বৰদলৈ নগৰ
গুৱাহাটী- ৭৮১০১৪ (অসম)

ASM-01-1016

দূৰ আৰু মুক্ত শিক্ষা প্ৰতিষ্ঠান
Institute of Distance and Open Learning
গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
Gauhati University

অসমীয়া স্নাতকোত্তৰ পাঠ্যক্রম (০১)
M.A. in Assamese (01)
(under CBCS)

প্ৰথম বস্নাংসিক
First Semester

পাঠ্যবিষয় : ASM-1016
অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশ

Contributors:

Dr. Biswajit Das Nagaon Girl's College	Block:1 (Unit : 1)
Dr. Tutumoni Das Pragjyotish College	Block:1 (Unit : 2)
Dr. Milan Neog ADP College, Nagaon	Block:1 (Unit : 3), Block:4 (Unit : 1)
Dr. Apurba Kr. Deka Asst. Prof., GUIDOL	Block:1 (Unit : 4, 5), Block :2 (Unit : 2)
Dr. Hari Prasad Baruah LOKD College	Block:2 (Unit : 1, 3)
Hemanta Kr. Das GLC College	Block:2 (Unit : 4)
Dr. Rashna Das KKH Govt. Sanskrit College	Block:2 (Unit : 5)
Dr. Dipamani Haloi Dept. of Assamese, G.U.	Block:3 (Unit : 1, 2, 3, 4, 5)
Dr. Smritirekha Bhuyan Guwahati College	Block:4 (Unit : 2, 3)
Dr. Ankurjyoti Talukdar Pandu College	Block:4 (Unit : 4, 5)

Course Coordination:

Director	GUIDOL, Gauhati University
Prof. Taranee Deka	Dept. of Assamese, Gauhati University
Dr. Apurba Kr. Deka	Asstt. Prof., GUIDOL

Content Editor:

Prof. Bibha Bharali	Dept. of Assamese, Gauhati University
----------------------------	---------------------------------------

Format Editor

Dr. Apurba Kr. Deka	Asstt. Prof., GUIDOL
----------------------------	----------------------

Typesetting & Cover Designing:

Bhaskar Jyoti Goswami	GUIDOL, Gauhati University
Nishanta Das	GUIDOL, Gauhati University

May, 2022

© Copyright by GUIDOL, Gauhati University. All rights reserved. No part of this work may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, or otherwise. Published on behalf of Institute of Distance and Open Learning, Gauhati University by the Director, and printed at Gauhati University Press, Guwahati-781014.

বিষয়সূচী (Contents)

প্রথম খণ্ড

প্রথম বিভাগ	: ভারতৰ আঞ্চলিক ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশ
দ্বিতীয় বিভাগ	: মৌখিক সাহিত্য আৰু লিখিত সাহিত্যৰ ভাষা
তৃতীয় বিভাগ	: ভাষা, ধৰ্ম আৰু ৰাজনীতি
চতুৰ্থ বিভাগ	: উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষা: অনুশাসন
পঞ্চম বিভাগ	: উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষা: চৰ্যাপদ

দ্বিতীয় খণ্ড

প্রথম বিভাগ	: সাহিত্যিক ভাষা হিচাপে অসমীয়া ভাষা
দ্বিতীয় বিভাগ	: অসমীয়া সাহিত্য আৰু ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতা
তৃতীয় বিভাগ	: অসমীয়া ভাষাত পুৰাণ-মহাকাব্যৰ পুনৰ্ৰূপ
চতুৰ্থ বিভাগ	: প্ৰাচীন অসমীয়া কাব্যৰ পাঠ: হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত'
পঞ্চম বিভাগ	: প্ৰাচীন অসমীয়া কাব্যৰ পাঠ: মাধৱ কন্দলিৰ 'ৰামায়ণ'

তৃতীয় খণ্ড

প্রথম বিভাগ	: সাংস্কৃতিক আৰু ভাষিক সংযোগ
দ্বিতীয় বিভাগ	: ব্ৰজাৱলীৰ উত্থান
তৃতীয় বিভাগ	: মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষা
চতুৰ্থ বিভাগ	: বুৰঞ্জী পুথিৰ ভাষা
পঞ্চম বিভাগ	: চৰিত পুথিৰ ভাষা

চতুৰ্থ খণ্ড

প্রথম বিভাগ	: ঔপনিবেশিকতাবাদ আৰু অসমীয়া ভাষা: আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণ
দ্বিতীয় বিভাগ	: আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা
তৃতীয় বিভাগ	: আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত অসমীয়া বুদ্ধিজীৱিসকলৰ ভূমিকা
চতুৰ্থ বিভাগ	: ছপা মাধ্যম আৰু অসমীয়া ভাষা
পঞ্চম বিভাগ	: অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ

প্রথম বিভাগ
ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাৰ উদ্ভৱ

বিভাগৰ গঠন

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ স্তৰ
- ১.৪ আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ
- ১.৫ মাগধী প্ৰাকৃত
- ১.৬ মগধীয় ভাষাসমূহৰ পৰিচয়
 - ১.৬.১ অসমীয়া ভাষা
 - ১.৬.২ বাংলা ভাষা
 - ১.৬.৩ উড়িয়া ভাষা
 - ১.৬.৪ ভোজপুৰী ভাষা
 - ১.৬.৫ মগহী বা মগধী ভাষা
 - ১.৬.৬ মৈথিলী ভাষা
- ১.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.৯ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

এই বিভাগটিত ভাৰতত প্ৰচলিত আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে।

ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ শেষ স্তৰ প্ৰাকৃতৰ শেষস্তৰ অপভ্ৰংশৰ পৰাই পূৰ্ব ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ সৃষ্টি হৈছে। আৰম্ভণিৰ পৰা বিভিন্ন স্তৰ আৰু পৰিৱৰ্তনৰ মাজেৰে এই ভাষাসমূহে পূৰ্ণাংগ ৰূপ লাভ কৰিছে। এই কাকতখনৰ মূল বিষয়বস্তু হ'ল অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশ। সেয়েহে অসমীয়া ভাষাৰ সৃষ্টি হোৱা মাগধী প্ৰাকৃতৰ বিষয়েও ইয়াত আলোচনা কৰা হৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ লগতে মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা বাংলা, উড়িয়া, ভোজপুৰী, মগহী বা মগধী আৰু মৈথিলী ভাষাৰ বিষয়ে ইয়াত পৰ্যালোচনা কৰা হৈছে।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটিৰ আলোচিত কথাখিনি অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপুনি—

- ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰ সমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিব পাৰিব;
- অপভ্ৰংশ স্তৰৰ পৰা সৃষ্টি হোৱা আঞ্চলিক ভাষা সমূহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব;
- মগধীয় ভাষাসমূহৰ পৰিচয় লাভ কৰি প্ৰতিটো ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰিব পাৰিব; আৰু
- মগধীয় ভাষাসমূহৰ সাধাৰণ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিশ্লেষণ আগবঢ়াব পাৰিব।

১.৩ ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ স্তৰ

ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাসক তিনিটা স্তৰ বা যুগত ভগোৱা হয়—

(১) প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য, (২) মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য আৰু (৩) নব্য বা আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ সময় খ্ৰীঃ পূঃ দ্বাদশ শতিকাৰ পৰা খ্ৰীঃ পূঃ ষষ্ঠ শতিকা লৈকে। এই স্তৰৰ নিদৰ্শন হ'ল বেদ-উপনিষদৰ ভাষা বা বৈদিক ভাষা আৰু বিভিন্ন পুৰাণ, কাব্য আদিৰ সংস্কৃত ভাষা। দ্বিতীয় স্তৰৰ সময় খ্ৰীঃ পূঃ ষষ্ঠ শতিকাৰ পৰা খ্ৰীষ্টাব্দ দশক শতিকালৈকে। বিবিধ প্ৰত্নলেখ, বৌদ্ধ ধৰ্ম শাস্ত্ৰৰ ভাষা, পালি, বিভিন্ন সাহিত্যিক প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশ অৱহট্ট হ'ল এই স্তৰৰ নিদৰ্শন। নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ সময় খ্ৰীঃ দশম শতাব্দীৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে। অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া, হিন্দী, মাৰাঠী, পাঞ্জাবী, ভোজপুৰী আদি ভাষাসমূহে এই স্তৰটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।

প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ সৰলীকৃত ৰূপটোৱে হ'ল মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাই ধ্বনিগত আৰু ৰূপগত দিশৰ পৰিৱৰ্তনৰ মাজেদি যি সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্রহণ কৰিলে সেই স্তৰটোকে মধ্যভাৰতীয় আৰ্য ভাষা বুলি কোৱা হয়। খ্ৰীঃপূঃ ষষ্ঠ শতিকামানৰ পৰা ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ প্ৰাচীন স্তৰৰ পৰা বহুখিনি আঁতৰি আহি এই স্তৰটোৱে আত্মপ্ৰকাশ কৰে। সামগ্ৰিকভাৱে এই স্তৰটোক প্ৰাকৃত আখ্যা দিয়া হৈছে।

মধ্যভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ স্তৰটোক আকৌ তিনিটা ভাগত ভগাব পাৰি—

- (ক) আদি প্ৰাকৃত (খ্ৰীঃপূঃ ৬ শতাব্দীৰ পৰা খ্ৰীঃ প্ৰথম শতাব্দী লৈকে।
- (খ) মধ্য প্ৰাকৃত (খ্ৰীঃ প্ৰথম শতাব্দীৰ পৰা খ্ৰীঃ ষষ্ঠ শতিকা লৈকে)
- (গ) অন্ত্য প্ৰাকৃত (খ্ৰীঃ ষষ্ঠ শতাব্দীৰ পৰা খ্ৰীঃ দশম শতাব্দীলৈকে)

সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে ভাষাগত পৰিবৰ্তনৰ দিশৰ পৰা প্ৰথম আৰু দ্বিতীয়

স্তবৰ মাজত অন্য এটা স্তবৰ উপস্থিতি দেখুৱাইছে। এই স্তবটোক **ত্ৰাণ্টি স্তব** বুলি কোৱা হয়। খৰোষ্ঠী লিপিত লিখিত মধ্য-এছিয়াৰ খোটান অঞ্চলত প্ৰাপ্ত **খোটানী ধৰ্মপদ**, মধ্য এছিয়াৰ নিয়া অঞ্চলত প্ৰাপ্ত বিভিন্ন দলিল-পত্ৰত ব্যৱহাৰ হোৱা **নিয়া-প্ৰাকৃত** এই স্তবৰ নিদৰ্শন।

১.৪ আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ

যদিও খ্ৰীঃপূঃ ৬ষ্ঠ শতিকাৰ পৰা আদি স্তবৰ প্ৰাকৃতৰ সময় ধৰা হয়, তথাপি সত্ৰট অশোকৰ সময় অৰ্থাৎ খ্ৰীঃপূঃ তৃতীয় শতিকাৰ পৰাহে এই স্তবৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। অশোকৰ শিলালিপি, অন্যান্য প্ৰত্নলেখ (হাথিগুম্ফা, গৰুড় স্তম্ভ লিপি, খাৰবেল অনুশাসন আদি), বৌদ্ধ সাহিত্যৰ ভাষা পালি, বৌদ্ধ মহাযান সম্প্ৰদায়ৰ ‘মিশ্ৰ প্ৰাকৃত’ আদি এই স্তবৰ নিদৰ্শন। অলোকৰ অনুশাসনবোৰত অঞ্চলভেদে ভিন ভিন ভাষাগত ৰূপ দেখা যায়। গতিকে অনুমান কৰিব পাৰি যে এই স্তবতে ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ কেতবোৰ আঞ্চলিক ৰূপে গা কৰি উঠিছিল। এই আঞ্চলিক ৰূপ কেইটাই হ’ল প্ৰাকৃতৰ প্ৰাচীনতম ৰূপ। এই ৰূপবোৰ হ’ল—

- (ক) উত্তৰ-পশ্চিমা বা গান্ধাৰ-উদীচ্য (প্ৰাচীন গান্ধাৰ, পঞ্জাৰ আৰু সিন্ধু অঞ্চলকে ধৰি অবিভক্ত ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পশ্চিম অঞ্চলত)
- (খ) পশ্চিমা বা সৌৰাষ্ট্ৰ-প্ৰতীচ্যঃ (প্ৰাচীন সৌৰাষ্ট্ৰ অৰ্থাৎ বৰ্তমানৰ গুজৰাট-ৰাজস্থান আদি অঞ্চলত)
- (গ) দক্ষিণী (বিদৰ্ভ, মহাৰাষ্ট্ৰ অঞ্চলত)
- (ঘ) মধ্যদেশীয় বা প্ৰাচ্য মধ্য (প্ৰাচীন অৱন্তী, শূৰসেন, কুৰু, পাঞ্চাল আদি অঞ্চলত)
- (ঙ) পূৰ্বী বা প্ৰাচ্যা (প্ৰাচীন মগধ-কোশল অৰ্থাৎ বৰ্তমানৰ অযোধ্যা-সাকেতকে ধৰি বিহাৰ পৰ্যন্ত ভাৰতৰ পূৰ্বাঞ্চলত)

ব্যাপক অৰ্থত প্ৰাকৃত শব্দটোৱে ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ মধ্যস্তবটোক বুজালেও প্ৰকৃততে এই অভিধাটোৱে মধ্যভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ দ্বিতীয় স্তবটোকহে সূচায়। অশ্বঘোৰৰ **সাৰিপুত্ৰ প্ৰকৰণ**-ৰ প্ৰাকৃতংশ, ভৰতৰ **নাট্যশাস্ত্ৰ**-ৰ প্ৰাকৃতত ৰচিত ধ্ৰুৱাগীত, ভাস-কালিদাস আদি নাট্যকাৰসকলৰ নাটকত ব্যৱহৃত প্ৰাকৃতংশ, প্ৰাকৃতত ৰচিত জৈন ধৰ্মশাস্ত্ৰ, প্ৰাকৃতত ৰচিত বিবিধ কাব্য আৰু কবিতা এই স্তবৰ নিদৰ্শন।

আদি স্তবতে গঢ় লৈ উঠা আঞ্চলিক ৰূপবোৰৰ পৰাই পাচোঁটা প্ৰাকৃত সৃষ্টি হয়— মহাৰাষ্ট্ৰী, শৌৰসেনী, মাগধী, অৰ্ধ মাগধী আৰু পৈশাচী। এইবোৰ অঞ্চল বিশেষৰ জনসাধাৰণৰ মুখৰ ভাষা নাছিল। সাহিত্যত ব্যৱহৃত মৰ্জিত ভাষাহে আছিল। সেয়েহে এই

প্ৰাকৃতবোৰক সাহিত্যিক প্ৰাকৃত বুলি কোৱা হয় আৰু স্তবটোকো ‘সাহিত্যিক প্ৰাকৃতৰ স্তব’ বুলি জনা যায়। সংস্কৃত নাট্যকাৰসকলে শিক্ষিতা নাৰী, অশিক্ষিত যুৱক আৰু বিদূষকৰ মুখত শৌৰসেনী, অশিক্ষিত, সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ চৰিত্ৰৰ মুখত মাগধী প্ৰাকৃত আৰু নাৰী কণ্ঠৰ গীতত মহাৰাষ্ট্ৰী প্ৰাকৃত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। তদুপৰি প্ৰবৰসেনৰ *ৰাবণবহো* (৬ষ্ঠ- ৭ম শতিকা), বপুইৰাঅৰ *গৌড়বহো* (৮ম শতিকা) আদি মহাৰাষ্ট্ৰ প্ৰাকৃতত ৰচিত কাব্য। মহাৰাষ্ট্ৰী প্ৰাকৃতকে শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক প্ৰাকৃত হিচাপে গণ্য কৰা হয়। অৰ্ধ-মাগধীত ৰচিত হোৱা সাহিত্য হ’ল জৈনসকলৰ ধৰ্মীয় সাহিত্য। পৈশাচী প্ৰাকৃতত বৰ্তমানে অপ্ৰাপ্ত *বড্ডকহা* (বৃহৎকথা) নামৰ কাব্য এখন ৰচিত হোৱা বুলি জনা যায়।

মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ অন্ত্য স্তবটোক অপভ্ৰংশ-অৱহট্ঠ স্তব বুলিও কোৱা হয়। অপভ্ৰংশ শব্দটো পোনপ্ৰথমে পতঞ্জলিয়ে তেওঁৰ *মহাভাষ্য*-ত উল্লেখ কৰে। ‘ভাষা অৰ্থাৎ সংস্কৃতৰ পৰা ভ্ৰষ্ট’—এনে অৰ্থ বুজাবলৈ অপভ্ৰংশ শব্দটিৰ প্ৰয়োগ কৰা হৈছিল। ভাষাগত বৈশিষ্ট্যলৈ লক্ষ্য কৰি ইয়াক দুটা স্তবত ভগোৱা হৈছে—

- (ক) প্ৰাচীন অপভ্ৰংশ আৰু
- (খ) অৰ্বাচীন অপভ্ৰংশ বা অৱহট্ঠ।

প্ৰাচীন অপভ্ৰংশৰ বিস্তৃতি কাল খ্ৰীঃ ষষ্ঠ শতিকাৰ পৰা অষ্টম শতিকালৈকে আৰু অৱহট্ঠৰ সময় হ’ল খ্ৰীঃ অষ্টম শতিকাৰ পৰা খ্ৰীঃ একাদশ-দ্বাদশ শতিকালৈকে। যদিও মধ্যস্তবৰ আৰ্য ভাষাৰ শেষ সময় দশম শতিকা বুলি ধৰা হয়, এই ভাষাৰ প্ৰয়োগ খ্ৰীঃ একাদশ-দ্বাদশ শতিকালৈকে আছিল। ইতিমধ্যে আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ হৈছিল। ড° সুকুমাৰ সেনৰ মতে মধ্যভাৰতীয় আৰ্যৰ যি সাৰ্বজনীন ৰূপটি অশিষ্ট লোকসাহিত্যৰ বাহক হৈ উঠিছিল সিয়ে প্ৰাচীন অপভ্ৰংশ আৰু প্ৰাচীন অপভ্ৰংশৰ যি অৰ্বাচীন ৰূপটি আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যৰ অব্যৱহিত পূৰ্ব অৱস্থা সিয়েই অৰ্বাচীন অপভ্ৰংশ বা অৱহট্ঠ। প্ৰাকৃত ভাষাবোৰে যেতিয়া সাহিত্যিক মৰ্যাদা লাভ কৰি জন-সাধাৰণৰ কথিত ভাষাৰ পৰা আঁতৰি আহিল তেতিয়াই কথিত ভাষাই অপভ্ৰংশ স্তবত প্ৰবেশ কৰে আৰু অপভ্ৰংশয়ো যেতিয়া জনসাধাৰণৰ ভাষাৰ পৰা পৃথক হৈ পৰিল, তেতিয়াই ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাই অৱহট্ঠৰ মাজেৰে আধুনিক স্তবত প্ৰৱেশ কৰে। বিশিষ্ট বৈয়াকৰণিক পুৰুষোত্তমদেৱে অপভ্ৰংশৰ তিনিটা আঞ্চলিক ৰূপ দেখুৱাইছে— ১। নাগৰক, ২। ব্ৰাচড়ক আৰু ৩। উপনাগৰক। এই তিনিটাৰ ভিতৰত নাগৰক অপভ্ৰংশকে শ্ৰেষ্ঠ বুলি বিবেচনা কৰা হয়। এই অপভ্ৰংশতে সাহিত্য ৰচিত হৈছিল।

গ্ৰীয়াৰ্ছন, পিষেচল, সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়, উলনাৰ, সুকুমাৰ সেন প্ৰভৃতি ভাষাবিদসকলে প্ৰাকৃত ভাষাৰ বিকাশৰ শেষ উপস্তবক ‘অপভ্ৰংশ’ আখ্যা দিছে। তেওঁলোকৰ মতে প্ৰত্যেক সাহিত্যিক প্ৰাকৃতে কালক্ৰমত সৰলীকৃত ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছিল আৰু সেই

সৰলতৰ ৰূপটোৱেই হ'ল অপভ্ৰংশ। মধ্যস্তৰৰ প্ৰতিটো সাহিত্যিক প্ৰাকৃতৰেই ভিত্তিৰূপে একোটি মৌখিক প্ৰাকৃত আছিল আৰু তাৰেই স্বাভাৱিক পৰিণতি হয় সেই প্ৰাকৃতৰ অপভ্ৰংশত। যেনে—

মহাৰাষ্ট্ৰী প্ৰাকৃত > মহাৰাষ্ট্ৰী অপভ্ৰংশ

মাগধী প্ৰাকৃত > মাগধী অপভ্ৰংশ

শৌৰসেনী প্ৰাকৃত > শৌৰসেনী অপভ্ৰংশ

অৰ্ধ মাগধী প্ৰাকৃত > অৰ্ধ মাগধী অপভ্ৰংশ

পৈশাচী প্ৰাকৃত > পৈশাচী অপভ্ৰংশ

এনেদৰে প্ৰত্যেকটো প্ৰাকৃতৰ অপভ্ৰংশ স্তৰৰ কথা স্বীকাৰ কৰা হৈছে যদিও, শৌৰসেনী অপভ্ৰংশৰ বাহিৰে অন্য অপভ্ৰংশৰ নিদৰ্শন পোৱা নাযায়।

খ্ৰীঃ একাদশ শতিকাৰ বিশিষ্ট বৈয়াকৰণ হেমচন্দ্ৰ, দ্বাদশ শতিকাৰ বৈয়াকৰণ পুৰুষোত্তম, সপ্তদশ শতিকাৰ বৈয়াকৰণ মাৰ্কণ্ডেয় আদিয়ে অপভ্ৰংশক সাহিত্যিক প্ৰাকৃতৰ লগতে অন্যতম প্ৰাকৃতৰূপে বা স্বতন্ত্ৰ ভাষাৰূপে বিশ্লেষণ কৰিছে। তেওঁলোকৰ মতে শৌৰসেনী, মহাৰাষ্ট্ৰী, মাগধী আদি প্ৰাকৃতৰ নিচিনাকৈ অপভ্ৰংশও এটা সুকীয়া ভাষা।

অপভ্ৰংশ সম্পৰ্কত এনে ভিন্ন মত থাকিলেও গ্ৰীয়াৰ্ছন প্ৰমুখ্যে অন্যান্য ভাষাবিদসকলে প্ৰাকৃত ভাষাৰ যি অপভ্ৰংশ স্তৰৰ কথা অৱতাৰণা কৰিছে তাক অধিকাংশ পণ্ডিতে মানি লৈছে। সেই অপভ্ৰংশ স্তৰৰ পৰাই আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহৰ সৃষ্টি হৈছে। যেনে—

মহাৰাষ্ট্ৰী প্ৰাকৃত > মহাৰাষ্ট্ৰী অপভ্ৰংশ > আধুনিক মাৰাঠী

মাগধী প্ৰাকৃত > মাগধী অপভ্ৰংশ > অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া,

মৈথিলী, মগহী, ভোজপুৰী

শৌৰসেনী প্ৰাকৃত > শৌৰসেনী অপভ্ৰংশ > পশ্চিমা হিন্দী আৰু

গুজৰাটী-ৰাজস্থানী

অৰ্ধ মাগধী প্ৰাকৃত > অৰ্ধ মাগধী অপভ্ৰংশ > পূৰ্ব হিন্দী

খ্ৰীঃ দশম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহৰ বিকাশ হয়।

অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া, মাগধী, মৈথিলী আৰু ভোজপুৰী ভাষাৰ মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা বিকাশ হৈছে। এই ভাষা কেইটাক মগধীয় ভাষাগুচ্ছ হিচাপে নামকৰণ কৰা হৈছে।

আগতে উল্লেখ কৰা হৈছে যে মাগধী অপভ্ৰংশৰ কোনো নিদৰ্শন পোৱা নাযায়।

তথাপিও পণ্ডিতসকলে পূব ভাৰতৰ ভাষাসমূহৰ প্ৰাচীনতম নিদৰ্শনৰ পৰা ইয়াৰ ৰূপ নিৰ্ণয় কৰিছে। নিদৰ্শনবোৰৰ পৰাই মাগধী অপভ্ৰংশৰ তিনিটা ধাৰা ঠাৱৰ কৰা হৈছে—

- (ক) পশ্চিম মাগধী অপভ্ৰংশ
- (খ) মধ্য মাগধী অপভ্ৰংশ, আৰু
- (গ) প্ৰাচ্য বা পূৰ্ব মাগধী অপভ্ৰংশ।

পশ্চিম মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা ভোজপুৰী, মধ্য মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা মৈথিলী আৰু মগধী বা মাগহী আৰু পূৰ্ব মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা অসমীয়া, বাংলা আৰু উড়িয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ হয়। মাগধী প্ৰাকৃতৰ যি ভাষাগত বৈশিষ্ট্য সেই বৈশিষ্ট্যসমূহ এই ভাষাসমূহত ৰক্ষিত হৈছে। মাগধী প্ৰাকৃতৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহে এই ভাষাসমূহৰ স্বৰূপ বিচাৰ কৰাত আমাক সহায় কৰে। এতিয়া আমি মাগধী প্ৰাকৃতৰ ভাষাগত বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰিম।

আত্ম-মূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কি কি স্তৰৰ মাজেৰে মগধীয় ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ হৈছে? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....
.....
.....

১.৫ মাগধী প্ৰাকৃত

সাহিত্যিক প্ৰাকৃতসমূহৰ ভিতৰত এটি অন্যতম প্ৰাকৃত হ'ল মাগধী প্ৰাকৃত। প্ৰাচীন মগধক (দক্ষিণ বিহাৰ) কেন্দ্ৰ কৰি জনসাধাৰণৰ কথ্যৰূপৰ পৰা যি সাহিত্যিক প্ৰাকৃতৰ সৃষ্টি হৈছিল সেয়াই হ'ল মাগধী প্ৰাকৃত। প্ৰাকৃত বৈয়াকৰণসকলে শাকৰী, চাণ্ডালী, শাৰৰী আদি কেইবাটাও প্ৰাকৃতৰ বিভাষা বা উপভাষাৰ উল্লেখ কৰিছে। শাকৰী, শাৰৰীক 'ৰিশেষো মাগধ্যাঃ' বুলি আৰু চাণ্ডালীক মাগধীৰ বিকৃত ৰূপ (মাগধী বিকৃতি) বুলি তেওঁলোকে মতপোষণ কৰিছে।

সংস্কৃত নাটকত মাগধী প্ৰাকৃতক অশিক্ষিত, অনভিজাত লোকৰ ভাষা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল। খ্ৰীঃ প্ৰথম শতিকাৰ অশ্বঘোষৰ *সাৰিপুত্ৰ প্ৰকৰণ*-ত প্ৰথম এই প্ৰাকৃতৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়। কালিদাস, শূদ্ৰক আদি নাট্যকাৰসকলে সাধাৰণ জীৱনৰ বৈচিত্ৰ্য ফুটাই তুলিবৰ কাৰণে আৰু হাস্যৰসৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ তেওঁলোকৰ নাটকত এই প্ৰাকৃতৰ প্ৰয়োগ কৰিছিল। আলংকাৰিকসকলে চণ্ডাল, পুষ্কশসকলৰ মুখত 'চণ্ডালী', কৰ্মকাৰ, চৰ্মকাৰ আদি

লোকৰ মুখত ‘শাৰৰী’, শকাৰ আৰু শকসকলৰ মুখত ‘শাকাৰী’ বিভাষাৰ প্ৰয়োগ কৰিব লাগে বুলি বিধান দিছে। অৱশ্যে ৰাজ-অস্ত্ৰপুৰৰ কুঁজা, বাওনা আদি পৰিচাৰকৰ মুখত মাগধী প্ৰাকৃত প্ৰয়োগৰ বিধান দিয়া আছে। শূদ্ৰকৰ *মুছকটিকা*-ত মাগধীৰ বিভাষাসমূহৰ সুন্দৰ প্ৰয়োগ দেখা যায়।

প্ৰাচীন মগধেই মাগধীৰ কেন্দ্ৰস্থল আছিল যদিও পূৰ্ণ ভাৰতৰ এক বিস্তৃত অঞ্চলত ইয়াৰ প্ৰচলন আছিল। পূৰ্ণ ভাৰতত আৰ্য ভিন্ন কোল, দ্ৰাবিড়, তিব্বত-বৰ্মী আদি ভাষাৰ প্ৰচলন আছিল। এই আৰ্য ভিন্ন ভাষাবোৰৰ প্ৰভাৱত মাগধী প্ৰাকৃতৰ ধ্বনি পৰিবৰ্তনে ধ্বনি সংস্থান, শব্দ সাধনৰ প্ৰক্ৰিয়া আদিত অন্য প্ৰাকৃতৰ তুলনাত সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছিল। সেয়েহে মাগধী প্ৰাকৃত বিশেষ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ হৈ উঠিছিল। মাগধী প্ৰাকৃতৰ ভাষাগত প্ৰধান বৈশিষ্ট্যসমূহ চমুকৈ তলত দাঙি ধৰা হ’ল—

ধ্বনিগত বৈশিষ্ট্য :

- ১। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ ‘ব’ ধ্বনি ‘ল’ত পৰিণত হৈছিল।
যেনে- বহু > লদন; ৰাজ্ঞা > লঞঞা
কাদম্বৰী > কাদম্বলী, ৰোহিত > লোহিত
নৰঃ > নলে ইত্যাদি।
- ২। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ উষ্ম শ, য, স ধ্বনি কেইটা মাগধীত ‘শ’ ধ্বনিত পৰিণত হৈছিল। যেনে—
দিবসঃ > দিঅশে, পুৰুষঃ > পুলিশে,
সুৰা > শুলা ইত্যাদি।
- ৩। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ ‘জ’ ধ্বনি ‘য’ত পৰিণত হৈছে। যেনে—
জাতি > যাদি, জনাতি > জানাদি
জীৱিত > যীৱিদ, সহজঃ > সহযে ইত্যাদি।
- ৪। পদ মধ্যস্থিত একক ‘ত’, ‘থ’ ক্ৰমে ‘দ’, ‘ধ’ ত পৰিণত হৈছে। যেনে—
জীৱিতম্ > যীবিদে, অতিথি > অদিধি
কথয় > কধেহি ইত্যাদি
- ৫। অনুনাসিক যুক্তব্যঞ্জন ঙ্গ, ঙ্গ, গ্য আদি তালব্য নাসিক্য ‘ঞঞ’ হৈছে।
যেনে— ৰাজ্ঞা > লঞঞা, অঞ্জলি > অঞঞলি
পুণ্য > পুঞঞ ইত্যাদি।
- ৬। জ্জ, য্য, দ্য > য্য হৈছে। যেনে—
অৰ্জুন > অৰ্ম্মুণ, অকাৰ্য্য > অকৰ্ম্ম,

বিদ্যা > বিয়্যা ইত্যাদি।

- ৭। ক্ষ > শ্ক হয়। যেনে— প্রেক্ষামি > পেশ্‌কামি
- ৮। ছ > শ্চ হয়। যেনে— গচ্ছতি > গশ্চদি, গচ্ছ > গশ্চ।
- ৯। র্থ > স্ত; যেনে— অর্থ > অস্ত
- ১০। স্থ > স্ত; যেনে— উপস্থিত > উপস্তিত
- ১১। ত্ > স্ত; ভৰ্তৃক > ভষ্টক

ৰূপগত বৈশিষ্ট্য :

- ১। কৰ্তাৰূপকৰ ১মা বিভক্তি বিসৰ্গযুক্ত অঃ 'এ' হয়।
যেনে— নৰঃ > নলো, পুত্ৰঃ > পুত্ৰে
- ২। সম্বন্ধ কাৰকত কেতিয়াবা '-আহ' বিভক্তিযুক্ত হয়।
যেনে— চাৰুদত্তস্য > চালুদত্তাহ
- ৩। সম্বোধনত অ-কাৰান্ত শব্দ আ-কাৰান্ত হয়;
যেনে— হে পুৰুষ > হে পুলিশা
- ৪। সংস্কৃতৰ 'অস্মদ' সৰ্বনামৰ তিনিটা ৰূপ মাগধীত পোৱা যায়।
যেনে— 'হকে', 'হগে' আৰু 'অহকে'।
- ৫। মাগধী প্ৰাকৃতত '-ক' স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ বহুল প্ৰয়োগ দেখা যায়।
যেনে— ভৰ্তৃকা > ভষ্টকে
- ৬। ক্, গম্, ম্ খাতুৰ পিছৰ 'ক্ত' প্ৰত্যয় মাগধীত '-ড' হয়।
যেনে— কৃতঃ > কডে, যৃতঃ > যডে
- ৭। অসমাপিকাৰ 'দ্বাচ্' প্ৰত্যয় কেতিয়াবা '-দাণি' হয়।
যেনে— কৃত্বা > কৰিদাণি।

আত্ম-মূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সাহিত্যত মাগধী প্ৰাকৃতৰ কেনেদৰে প্ৰয়োগ হৈছে? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

১.৬ মগধীয় ভাষাসমূহৰ পৰিচয়

আমি আগতে উনুকিয়াই আহিছোঁ যে মগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা বিকাশ লাভ কৰা আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহকে মগধীয় ভাষা বুলি কোৱা হয়। এই মগধীয় ভাষা ছটা— অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া, মৈথিলী, মগহী বা মগধী আৰু ভোজপুৰী। ইয়াৰে মৈথিলী, মগহী আৰু ভোজপুৰী বিহাৰত প্ৰচলিত। সেয়ে এই তিনিটা ভাষাক একেলগে বিহাৰী ভাষা বুলি কোৱা হয়। ‘বিহাৰী’ নামকৰণ গ্ৰীয়াৰ্ছনে কৰিছিল। এই ভাষাসমূহৰ চমু পৰিচয় তলত আলোচনা কৰা হ’ল—

১.৬.১ অসমীয়া ভাষা

আগৰ ১.৪ পৰিচ্ছেদত আমি আলোচনা কৰি আহিছোঁ যে প্ৰাচ্য বা পূৰ্ব মগধী অপভ্ৰংশৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ হয়। অৱশ্যে এই প্ৰসংগত মতানৈক্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। (এই সম্পৰ্কে পৰৱৰ্তী বিভাগত বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে।) গ্ৰীয়াৰ্ছনৰ মতে মগধী অপভ্ৰংশ পূৱ দিশত তিনিটা দিশেৰে বিস্তাৰিত হৈছিল। উত্তৰ পূব দিশত উত্তৰ-বাংলা আৰু অসমীয়া, দক্ষিণত উড়িয়া আৰু এই দুয়োটাৰে মাজত বাংলা। ড° সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে গ্ৰীয়াৰ্ছনৰ মতৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি পূৰ্বী মগধী অপভ্ৰংশক চাৰিটা ভাগত ভগাইছে— (১) ৰাঢ়, (২) বাৰেভ্দ্ৰ, (৩) কামৰূপী আৰু (৪) বঙ্গ। ৰাঢ়ৰ পৰা মান্য বাংলা আৰু উড়িয়া; বাৰেভ্দ্ৰৰ পৰা উত্তৰ কেন্দ্ৰীয় বাংলা, বঙ্গৰ পৰা পূব-বাংলা আৰু কামৰূপী শাখাৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে। মুঠতে মগধকেন্দ্ৰিক প্ৰাচ্য উপভাষাই বিশাল জনজাতীয় লোকৰ মাজত বিকাশ লাভ কৰি বিভিন্ন ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক পৰিৱৰ্তেনেৰে খ্ৰীঃ সপ্তম শতিকামানৰ পৰাই সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰে আৰু সম্ভৱতঃ খ্ৰীঃ দশম একাদশ শতিকামানৰ ভিতৰত অসমীয়া ভাষাই স্বতন্ত্ৰ ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰে।

খ্ৰীঃ ষষ্ঠ-সপ্তম শতিকাৰ পৰা খ্ৰীঃ দ্বাদশ শতিকালৈ হিন্দু ৰজাসকলৰ তামৰ ফলিবোৰত অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যসূচক ধ্বনিমূলক নিদৰ্শন পোৱা যায়। তামৰ ফলিৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ চিত্ৰ স্পষ্ট কৰি দিলেও অসমীয়া ভাষাৰ বিস্তৃত নিদৰ্শন চৰ্যাপদবোৰৰ ভাষাতহে পোৱা যায়। খ্ৰীঃ দশম শতিকাৰ এই চৰ্যাপদবোৰৰ ভাষাত, ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত দিশত অসমীয়া ভাষাৰ ভালেমান মিল পোৱা যায়। চৰ্যাপদবোৰৰ ভাষাই হ’ল উদ্ভৱকালৰ অসমীয়া স্তৰৰ পৰা বৰ্তমানৰ স্তৰলৈকে অসমীয়া ভাষাৰ যোগসূত্ৰ। সেই হিচাপত অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোক এনেদৰে ভাগ কৰিব পাৰি—

- (ক) উদ্ভৱকালীন অসমীয়া (খ্ৰীঃ সপ্তম শতিকাৰ পৰা খ্ৰীঃ দ্বাদশ শতিকালৈ)
- (খ) পুৰনি অসমীয়া (খ্ৰীঃ এয়োদশ শতিকাৰ পৰা খ্ৰীঃ ষোড়শ শতিকালৈ)
- (গ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া (খ্ৰীঃ সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা খ্ৰীঃ ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগলৈ)

(ঘ) আধুনিক অসমীয়া (খ্রীঃ ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰা বৰ্তমানলৈ)

তামৰ ফলি অথবা চৰ্চাপদৰ ভাষাত বিশুদ্ধ অসমীয়া ৰূপৰ নিদৰ্শন পোৱা নাযায়।
বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন পোৱা যায় ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভৰপৰা। সেই সময়ৰে
পৰা অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোক এনে ধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি—

(ক) প্ৰাচীন অসমীয়া : খ্রীঃ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা ষোড়শ শতিকালৈ

(খ) মধ্য অসমীয়া : খ্রীঃ ষোড়শ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ
শতিকাৰ প্ৰথম ভাগ

(গ) আধুনিক অসমীয়া : খ্রীঃ ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰা বৰ্তমানলৈ।

অসমীয়া ভাষাৰ এই যুগবিভাজন সম্পৰ্কে পৰৱৰ্তী বিভাগত বিস্তৃতভাৱে আলোচনা
কৰা হৈছে। ইয়াত মাথো আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্যকেতবোৰ দাঙি ধৰা
হ'ল—

আধুনিক অসমীয়াৰ বৈশিষ্ট্য :

- ১। স্বৰবৰ্ণৰ উচ্চাৰণত হ্রস্ব-দীৰ্ঘৰ পাৰ্থক্যহীনতা।
- ২। দন্ত্য আৰু মূৰ্দ্ধন্য ধ্বনিৰ উচ্চাৰণ লোপ; তাৰ ঠাইত দন্তমূলীয় ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ।
- ৩। তালব্য ধ্বনিৰ লোপ।
- ৪। শ, স, ষ ধ্বনিৰ ঠাইত পশ্চ-তালব্য স (x) ধ্বনিৰ প্ৰয়োগ।
- ৫। নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগৰ বিচিত্ৰতা।
- ৬। প্ৰতিধ্বন্যাঙ্ক শব্দৰ ব্যৱহাৰ।
- ৭। সম্বন্ধবাচক শব্দৰ পিছত বিভিন্ন পুৰুষ অনুযায়ী পুৰুষবাচক নিৰ্দিষ্টতাবাচক -ৰ,
-এৰ, -আ আৰু -এক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ।
- ৮। বয়স অনুযায়ী সম্বন্ধ বুজাবলৈ ককাই-ভাই, বাই-ভনী আদি ভিন্ন শব্দৰ প্ৰয়োগ।
- ৯। নঞৰ্থক বুজাবলৈ ক্ৰিয়াৰ আগত 'ন' ৰূপৰ যোগ; ক্ৰিয়াৰ প্ৰথম স্বৰ অনুযায়ী 'ন'
ৰূপৰ সমীভৱন হয়।
- ১০। স্বাৰ্থিক বা ক্ৰিয়াবাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ।
- ১১। ক্ৰিয়া-হীন বাক্য গঠন।
- ১২। অষ্ট্ৰিক, তিব্বত-বৰ্মীয়, দ্ৰাবিড়ীয়, বিদেশী ভাষাৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰ।

১.৬.২ বাংলা ভাষা

মগধীয় ভাষাসমূহৰ ভিতৰত বাংলা ভাষা অন্যতম। এই ভাষা ভাৰতবৰ্ষত লগতে
বাংলাদেশতো প্ৰচলিত। ভাৰতবৰ্ষৰ পশ্চিমবংগ আৰু ত্ৰিপুৰা ৰাজ্যত ই চৰকাৰী ভাষা।

ঔপভাষিক দৃষ্টিকোণেৰে চালে বাংলা ভাষাৰ চাৰিটা উপভাষা পোৱা যায়—

(ক) ৰাঢ়, (খ) বাৰেন্দ্ৰ (গ) কামৰূপী আৰু (ঘ) ব্যঙ্গ।

ৰাঢ় উপভাষা কলিকতা, পূব বৰ্ধমান, হাওড়া, হুগলী, বাঁকড়া, মুৰ্শিদাবাদ, দক্ষিণ মালদহ আৰু মেদিনীপুৰ অঞ্চলত প্ৰচলিত। এই উপভাষা পশ্চিমবঙ্গৰ প্ৰধান উপভাষা। উত্তৰবঙ্গৰ মালদহ, দক্ষিণ দিনাজপুৰ, ৰাজশাহী আদি অঞ্চলত বাৰেন্দ্ৰ উপভাষা প্ৰচলিত। বাৰেন্দ্ৰ আৰু ৰাঢ় উপভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য অতি নগণ্য। দক্ষিণ দাৰ্জিলিং, জলপাইগুড়ি, কোচবিহাৰ, ৰংপুৰ, কাছাৰ, ত্ৰিপুৰা, উত্তৰ দিনাজপুৰ আদি অঞ্চলত প্ৰচলিত কামৰূপী উপভাষাত বাৰেন্দ্ৰ আৰু ব্যঙ্গ উপভাষাৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। ব্যঙ্গ উপভাষা পূৰ্ববঙ্গ অৰ্থাৎ বৰ্তমানৰ বাংলা দেশৰ ঢাকা, মৈমনসিং, ফৰিদ্দপুৰ, চট্টগ্ৰাম, নোয়াখুলি, খুলনা আদি অঞ্চলত প্ৰচলিত।

বাংলা ভাষাৰ ইতিহাসক ইয়াৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি তিনিটা যুগত ভাগ কৰিব পাৰি। যেনে—

১। প্ৰাচীন বাংলা।

২। মধ্য বাংলা।

৩। আধুনিক বাংলা।

মধ্য বাংলাক আকৌ আদি-মধ্য বাংলা, অন্ত্য-মধ্য বাংলা এই দুটা স্তৰত ভাগ কৰিব পাৰি। প্ৰাচীন বাংলাৰ সময় খ্ৰীঃ ১০০০-১২০০লৈ; আদি-মধ্য বাংলাৰ সময় খ্ৰীঃ ১২০০-১৫০০লৈ, অন্ত্য-মধ্য বাংলাৰ সময় খ্ৰীঃ ১৫০০-১৮০০লৈ আৰু আধুনিক বাংলাৰ সময় খ্ৰীঃ ১৮০০ ৰ পৰা বৰ্তমান কাললৈ ধৰা হৈছে।

প্ৰাচীন বাংলা :

এই যুগটোৰ নিদৰ্শন হ'ল চৰ্যাপদ বা চৰ্যাগীত। বৌদ্ধ ধৰ্মৰ সহজয়ান পছীসকলৰ ধৰ্মীয় গীত বা দোহাসমূহৰ মাজত বাংলা ভাষাৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন সংৰক্ষিত হৈ আছে। মনকৰিবলগীয়া যে চৰ্যাগীতৰ ভাষাই অকল বাংলা ভাষাৰে প্ৰতিনিধিত্ব নকৰে। অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া আদি নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহৰ প্ৰত্যেক এটাৰে এইবোৰে আভাস দিয়ে। সম্ভৱতঃ নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাসমূহ স্বতন্ত্ৰ ভাষাকৰূপে গঢ় লোৱাৰ পূৰ্বে এই চৰ্যাগীতসমূহ ৰচিত হৈছিল।

তৎসম শব্দৰ প্ৰয়োগ, সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ সৰলীকৃত ৰূপ এই স্তৰৰ বাংলা ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য।

মধ্য বাংলা :

মধ্য যুগৰ বাংলা সাহিত্যৰ প্ৰথম স্তৰৰ (আদি মধ্য বাংলা) প্ৰধান নিদৰ্শন হ'ল বড়ু চণ্ডীদাসৰ *শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন*। চৰ্যাপদৰ দৰে অৱশ্যে শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্তনো অসমীয়া ভাষাৰ পুৰণি নিদৰ্শন। এই স্তৰৰ আন কেতবোৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন হ'ল- মালাধৰ বসুৰ *শ্ৰীকৃষ্ণ বিজয়*, কৃতীদাসৰ *শ্ৰীৰাম পাঁচালী*, বিজয় গুপ্তৰ *পদ্মাপুৰাণ*, আৰু বিপ্ৰদাস পিপলাইৰ *মনসা বিজয়*। অৱশ্যে *শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন*-ৰ বাহিৰে অন্য ৰচনাবোৰৰ ভাষাই অন্ত্যমধ্য স্তৰৰ ভাষাকহে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা যেন লাগে।

দ্বিতীয় স্তৰৰ (অন্ত্য-মধ্য যুগ) মধ্য বাংলা সাহিত্যিক বিষয়বস্তু অনুসৰি সাতোটা ভাগত ভাগ কৰিব পাৰি—

(১) আখ্যান সাহিত্য, (২) জীৱনী সাহিত্য, (৩) পদাৱলী সাহিত্য, (৪) অনুবাদ সাহিত্য, (৫) নাথসাহিত্য, (৬) ইসলামী সাহিত্য আৰু (৭) লোক-সাহিত্য।

আখ্যান সাহিত্যৰ তিনিটা বিভাগ আছে- মনসামঙ্গল, চণ্ডীমংগল আৰু ধৰ্মমঙ্গল। বংশীদাস চক্ৰবৰ্তী, মুকুন্দৰাম চক্ৰবৰ্তী, দ্বিজমাধৱ, ভাৰতচন্দ্ৰ এই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ অন্যতম সাহিত্যিক। জীৱনী সাহিত্যত প্ৰধানকৈ ঠাই পাইছে বৈষ্ণৱ সন্তৰ জীৱন আলেখ্যই। প্ৰধানকৈ চৈতন্যদেৱৰ জীৱন-গাথাই এই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ ঘাই উপজীব্য। পদাৱলী সাহিত্য মধ্যযুগৰ বাংলা সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ সম্পদ। বিদ্যাপতি এই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ পথ প্ৰদৰ্শক। *ৰামায়ণ* আৰু *মহাভাৰত*-ৰ বিষয়বস্তুৰ আধাৰতে অনুবাদ সাহিত্য গঢ় লৈ উঠিছে। অৱশ্যে বিভিন্ন পুৰাণ আৰু উপপুৰাণৰ কাহিনী ভাগৰো অনুবাদ এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ অন্তভুক্ত হৈছে। কৃত্তিবাস এই সময়ছোৱাত উল্লেখযোগ্য কাব্যকাৰ। মীননাথ, জালন্ধৰিপদ, গোৰক্ষপদ, কানুপদ, ৰামাই পণ্ডিত আদি নাথ-সাহিত্যৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি। নাথধৰ্মৰ তত্ত্বমূলক বিষয় এই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ প্ৰাতিপাদ্য বিষয়। দৌলৎ কাজী, আলাওল আদি কবিৰ হাতত বাংলা ইসলামী সাহিত্যৰ জন্ম হৈছিল। এই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ ভাষাত হিন্দী-ফাৰ্চী ভাষাৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। প্ৰবচন, আখ্যানমূলক, সংগীতমূলক আৰু নাট্যমূলক লোকসাহিত্য সংকলন এই যুগৰ বাংলা সাহিত্যৰ উল্লেখযোগ্য সংযোজন। এই সাহিত্যসমূহত ব্যৱহৃত ভাষাৰ উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল পদান্ত অ-কাৰ লুপ্ত, নামধাতুৰ ব্যাপক ব্যৱহাৰ, বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ কাৰক, শব্দ বিভক্তি আদি।

আধুনিক বাংলা :

অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষাৰ্দ্ধৰ পৰাই আধুনিক বাংলা সাহিত্যৰ বিকাশ হয়। ৰাজা ৰামমোহন ৰায়, ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰ, মাইকেল মধুমুদন দত্ত আদিয়ে আধুনিক বাংলা সাহিত্যৰ বিকাশত অভূতপূৰ্ব বৰঙণি আগবঢ়ায়। উপন্যাস, চুটিগল্প, কবিতা আদি ৰচনাৰে আধুনিক বাংলা সাহিত্য উজ্জ্বলি উঠে। আধুনিক বাংলা সাহিত্যৰ পূৰ্বোদ্যোগ হ'ল— বংকিম চন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়, ৰবীন্দ্ৰনাথ ঠাকুৰ, শৰৎ চন্দ্ৰ চট্টোপাধ্যায়, বিভূতিভূষণ বন্দোপাধ্যায়, তাৰাশঙ্কৰ

বন্দোপাধ্যায়, মানিক চন্দ্ৰ বন্দোপাধ্যায় আদি। বিভিন্ন সামাজিক, সাংস্কৃতিক আৰু বৌদ্ধিক পটভূমিত ৰচিত ৰচনাসমূহৰ মাজেৰে এই সাহিত্যিকসকলৰ হাতত বাংলা সাহিত্য বিকশিত হৈ পৰে। এই লেখক সকলৰ ভাষাত ইংৰাজী শব্দৰ আগমন, কাৰকবাচক অনুসৰ্গৰ বহুল প্ৰয়োগ, স্বৰসংগতি আৰু অপিনিহিতিৰ ব্যৱহাৰ আদি উল্লেখযোগ্য দিশ।

আধুনিক বাংলা ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য :

- ১। বাংলা ভাষাৰ স্বৰ ধ্বনি সাতোটা আৰু ব্যঞ্জনধ্বনি সাতাইশটা। স্বৰ ধ্বনিৰ উচ্চাৰণত হ্রস্ব-দীৰ্ঘৰ পাৰ্থক্যহীনতা বাংলা ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য।
- ২। স্ত্ৰী প্ৰত্যয় দুটা— ঈ (ই) আৰু নী (ই)
- ৩। -বা, -গুলি/গুলো বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় আৰু সব, গণ সমষ্টিবাচক ৰূপ যোগেও বহুবচন বুজোৱা হয়।
- ৪। কাৰক চাৰিটা- কৰ্তা, কৰ্ম, কৰণ-অধিকৰণ আৰু সম্বন্ধ।
- ৫। সৰ্বনাম দুবিধ— পুৰুষবাচক আৰু নিৰ্দেশক সৰ্বনাম।
- ৬। ক্ৰিয়াৰ কাল দুবিধ— যৌগিক আৰু কৃদন্ত। যৌগিক কাল দুবিধ— বৰ্তমান আৰু ভৱিষ্যৎ; কৃদন্ত কাল তিনিবিধ— অতীত, ভৱিষ্যৎ আৰু নিত্যবৃত্ত।
- ৭। অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ প্ৰত্যয় তিনিটা— (ক) -ই/-ইয়া, (খ) -ইলে আৰু (গ) -ইতে।
- ৮। বাক্য গঠনৰ অংশ দুটা— উদ্দেশ্য আৰু বিধেয়।
- ৯। উক্তি দুবিধ— প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ। পৰোক্ষ উক্তিৰ ব্যৱহাৰ কম।
- ১০। বাক্য তিনিবিধ— সৰল বাক্য, জটিল বাক্য আৰু যৌগিক বাক্য।
- ১১। শব্দ ভাণ্ডাৰত ফাৰ্চী— আৰবী, পৰ্তুগীজ, ইংৰাজী আদি বিদেশী ভাষাৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়।

১.৬.৩ উড়িয়া ভাষা

মগধীয় ভাষাসমূহৰ এটা ঐতিহ্যপূৰ্ণ আৰু সমৃদ্ধ ভাষা হ'ল উড়িয়া। প্ৰাচ্য বা পূৰ্ব মাগধী অপভ্ৰংশৰ দক্ষিণ দিশত বিস্তাৰিত ঠালটোৰ পৰাই উড়িয়া ভাষাৰ উদ্ভূত হয়। এই ভাষা উৰিয়া ৰাজ্যত প্ৰচলিত আৰু ৰাজ্যখনৰ চৰকাৰী ভাষা। ভাৰতীয় সংবিধানৰ অষ্টম অনুসূচীমতে স্বীকৃতপ্ৰাপ্ত ভাষাসমূহৰ ভিতৰত উড়িয়া অন্যতম। খ্ৰীঃ নৱম শতিকামানৰ পৰাই উড়িয়া ভাষা সাহিত্যৰ ধাৰাবাহিকতা দেখা যায়।

উড়িয়া ভাষাৰ চাৰিটা ঔপভাষিক ৰূপ দেখিবলৈ পোৱা যায়। (ক) দক্ষিণ উৰিয়াৰ উপভাষা : গঞ্জাম আৰু কোৰাপুট জিলাত প্ৰচলিত; (খ) পশ্চিম উৰিয়াৰ উপভাষা : সম্বলপুৰ,

সুন্দৰপুৰ, বোলাঙ্গীৰ, বউখ-কোন্দমল আৰু কালাহাণ্ডী এই পাঁচখন জিলাত এই উপভাষাৰ প্ৰচলন আছে। মধ্য প্ৰদেশৰ ৰায়পুৰ, সৰণগড় আৰু ৰায়গড়ৰ সীমান্তৱৰ্তী অঞ্চলতো এই উপভাষাৰ প্ৰচলন থকা দেখা যায়। (গ) উত্তৰ উৰিষ্যাৰ উপভাষাঃ বালেশ্বৰ আৰু ময়ূৰভঞ্জ জিলাত এই উপভাষাৰ প্ৰচলন আছে। পশ্চিমবঙ্গৰ মেদিনীপুৰ জিলাৰ সীমান্তৱৰ্তী অঞ্চলতো এই উপভাষাৰ প্ৰচলন পৰিলক্ষিত হয়। (ঘ) মধ্য উৰিষ্যাৰ উপভাষাঃ এই উপভাষা প্ৰচলিত থকা অঞ্চলসমূহ হ'ল— কটক, পুৰী, ভূৱনেশ্বৰ আদি। এই উপভাষা মান্যভাষা ৰূপে স্বীকৃত।

উড়িয়া ভাষা সাহিত্যৰ নিদৰ্শনসমূহলৈ লক্ষ্য ৰাখি এই ভাষাৰ বিকাশৰ ধাৰাটোক পাঁচোটা যুগত বিভাজন কৰিব পাৰি—

- (১) প্ৰাক্ শাৰলা যুগ (খ্ৰীঃ নৱম— খ্ৰীঃ ত্ৰয়োদশ শতিকা)
- (২) শাৰলা যুগ (খ্ৰীঃ চতুৰ্দশ— খ্ৰীঃ ষোড়শ শতিকা)
- (৩) পঞ্চসথা যুগ (খ্ৰীঃ ষোড়শ— খ্ৰীঃ সপ্তদশ শতিকা)
- (৪) ৰীতি যুগ (খ্ৰীঃ সপ্তদশ— খ্ৰীঃ ঊনবিংশ শতিকা)
- (৫) আধুনিক যুগ (খ্ৰীঃ ঊনবিংশ শতিকা— বৰ্তমানলৈ)

প্ৰাক্ শাৰলা যুগৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শনসমূহ মৌখিক সাহিত্য আৰু ব্ৰতকথাসমূহত পোৱা যায়। এই যুগৰ লিখিত নিদৰ্শন হ'ল চৰ্যাপদ বা চৰ্যাগীতবোৰ। যিবোৰক উত্তৰ ভাৰতৰ আৰ্য-ভাষাসমূহৰ উমৈহতীয়া নিদৰ্শন বুলি ধৰা হয়। তৎসম শব্দৰ প্ৰয়োগ আৰু বিভিন্ন ক্ৰিয়া ৰূপৰ ব্যৱহাৰ এই যুগৰ ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য।

শাৰলা যুগৰ উল্লেখযোগ্য কবি হ'ল মহাকবি শাৰলা দাস। তেওঁৰ নামেৰে এই যুগটোৰ নামকৰণ কৰা হৈছে। তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত মহাভাৰত উড়িয়া সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ। এই যুগৰ আন দুজন প্ৰভাৱশালী কবি হ'ল— অৰ্জুন দাস (ৰামবিভা) আৰু শিশুশংকৰ (উষাভিলাষ)। এই যুগৰ পৰাই বিশুদ্ধ উড়িয়া ভাষাত লিখিত সাহিত্যৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হয়।

পঞ্চসথা যুগৰ উল্লেখযোগ্য সাহিত্যিক পাঁচোজন। পাঁচোজন সাহিত্যিকে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা এই যুগটোক পঞ্চসথা যুগ হিচাপে নামকৰণ কৰা হৈছে। তেওঁলোকৰ ৰচনাসমূহ হ'ল— বলৰাম দাসৰ *ৰামায়ণ*, *গুপ্তগীতা*, *বিৰাটগীতা*, *বট অবকাশ*; জগন্নাথ দাসৰ *ভাগৱত পুৰাণ*; অচ্যুতানন্দ দাসৰ *গুৰুভক্তিগীতা*, *অণাকাৰ সংহিতা*, *হৰিবংশ*; যশোবন্ত দাসৰ *গোবিন্দ চন্দ্ৰ*, *ব্ৰহ্মগীতা* আৰু *শিৱ স্বৰোদয়*; আৰু অনন্ত দাসৰ *সেতুদয়*। এই কবিসকলৰ ৰচনাৰ মাজেৰে ধৰ্মীয় সাধনা প্ৰতিফলিত হৈছে। তেওঁলোকৰ ৰচনাই উড়িয়া ভাষা সাহিত্যক গতি প্ৰদান কৰিছে।

ৰীতিযুগৰ উল্লেখযোগ্য উড়িয়া সাহিত্যিকসকল হ'ল— দীন কৃষ্ণদাস (*ৰসকল্লোল*),

ভূপতি পণ্ডিত (প্ৰেম পঞ্চামৃত), দেৱদুৰ্লভ দাস (বহস্য মঞ্জৰী), দ্বাৰকাদাস (পৰচেগীতা), উপেন্দ্ৰ ভঞ্জ (৮২ খন গ্ৰন্থ ৰচনা কৰে) আদি। এই যুগৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য হ'ল কাব্য সাহিত্যচৰ্চাৰ লগে লগে গদ্যৰ উদ্ভৱ। এই সময়তে ছপাশাল প্ৰতিষ্ঠা হয় আৰু আলোচনী আদি প্ৰকাশ পায়। আলোচনীসমূহে উড়িয়া ভাষা- সাহিত্যৰ বিকাশত বিশেষ ভূমিকা পালন কৰে।

উনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াৰ্ধৰ পৰা উড়িয়া আধুনিক সাহিত্যৰ আৰম্ভ হয়। কবিতা, চুটিগল্প, উপন্যাস আদি শিতানত সাহিত্য-চৰ্চা হ'বলৈ কৰে। প্ৰতিটো শিতানৰ সাহিত্যতে বিভিন্ন বিষয়বস্তুৰে স্থান পায়। ফকীৰ মোহন সেনাপতি, ৰাধানাথ ৰায় আৰু মধুসূদন ৰাও এই তিনিজন আধুনিক উড়িয়া সাহিত্যৰ অগ্ৰণী সাহিত্যিক। তেওঁলোকৰ ৰচনাৰাজিয়ে আধুনিক উড়িয়া সাহিত্যৰ উদ্ভৱণ ঘটাইছে। প্ৰাচীন শব্দৰ বিলোপ, বিদেশী শব্দৰ আগমন এই যুগৰ ভাষাৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য।

উড়িয়া ভাষাৰ ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- ১। উড়িয়া ভাষাৰ স্বৰধ্বনি ছটা আৰু ব্যঞ্জন ধ্বনি একত্ৰিশটা। স্বৰধ্বনিৰ হ্রস্ব-দীৰ্ঘৰ পাৰ্থক্য নাই যদিও কেতবোৰ শব্দত ইয়াৰ উপস্থিতি দেখা যায়।
যেনে— না (নাই); নাআ (নাঁও)।
- ২। সংস্কৃতৰ 'ঋ' ধ্বনি উড়িয়াত 'ৰু' হিচাপে উচ্চাৰিত হয়।
যেনে— অমৃত > অম্ৰুত।
- ৩। পূৰ্বী ভাষাসমূহত নথকা প্ৰাচীন ণ (n) আৰু ল্ (l) ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ আছে।
- ৪। সংস্কৃতৰ শিশ্ ধ্বনিসমূহ উড়িয়াত দণ্ডমূলীয় স্ (S) হিচাপে উচ্চাৰিত হয়।
- ৫। শ্বাসাঘাত পৰে শব্দৰ আৰম্ভণিৰ পৰা প্ৰথম অথবা দ্বিতীয় অক্ষৰত।
- ৬। স্বৰ সংগতি দেখা যায়। অনুনাসিকতাও বিশিষ্ট ধ্বনি।
- ৭। শব্দসমূহ লিংগ নিৰপেক্ষ।
- ৮। বহুবচনৰ প্ৰত্যয় -এ আৰু -মান।
- ৯। কৰ্ম কাৰকত -কু, অপাদান -ঠুঁ, -ৰু, -উ; সম্বন্ধপদত -ৰ, (বহুবচনত-ফৰ) আৰু অধিকৰণ কাৰকত -ত বিভক্তিৰ প্ৰয়োগ হয়।
- ১০। -ইল আৰু -ইব প্ৰত্যয় যোগে ক্ৰমে অতীত আৰু ভৱিষ্যত কালৰ ক্ৰিয়া গঠন হয়।
কইল (কৰিল), খাইবি (খাবি)
- ১১। অস্ত্যৰ্ক ক্ৰিয়া অহ্ আৰু -যি/-থা যোগে যৌগিক কাল গঠিত হয়।
যেনে— কৰিছি, কৰুথিব ইত্যাদি।

১.৬.৪ ভোজপুৰী ভাষা

বিহাৰী ঠালৰ এটা অন্যতম ভাষা হ'ল ভোজপুৰী। বিহাৰ ৰাজ্যৰ পশ্চিম অঞ্চল আৰু উত্তৰ প্ৰদেশৰ পূব অঞ্চলৰ বেনাৰস, জৌনপুৰ, গাজীপুৰ, কালিয়া, গোৰক্ষপুৰ, বস্তী, আজমগড়, শাহাবাদ, চম্পাৰণ, সাৰণ, ৰাচি, সৰগুজা আদি অঞ্চলত এই ভাষাৰ প্ৰচলন আছে।

ভোজপুৰী ভাষাৰ লিখিত নিদৰ্শন অতি নগণ্য। লোকসাহিত্যত এই ভাষাৰ মাধুৰ্য দেখিবলৈ পোৱা যায়। কবীৰৰ দ্বাৰা প্ৰণীত দোহাসমূহ এই ভাষাৰ উল্লেখযোগ্য প্ৰাচীন নিদৰ্শন। কবীৰৰ শিষ্য সন্তকবি ধৰমদাসেও এই ভাষাত সাহিত্য সৃষ্টি কৰিছিল।

বৰ্তমান কালত এই ভাষাত কিছুমান মননশীল সাহিত্য ৰচিত হৈছে। নাটক, উপন্যাস, চুটিগল্প আদিৰ মাধ্যমেৰে সাহিত্য সৃষ্টিৰ লগতে আলোচনী আদি প্ৰকাশ হৈ ভাষাটিক সজীৱতা প্ৰদান কৰিছে। এই ভাষাত নিৰ্মিত কথাছবিয়ে বিশেষ সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে।

ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- ১। 'অ' ধ্বনি দুই ধৰণে উচ্চাৰিত হয়। বিবৃত 'অ' /ʌ/ আৰু সংবৃত 'অ' /ɔ/
- ২। লিংগৰ শিথিলতা বিশেষ বৈশিষ্ট্য। যেনে— হমাৰ/হমাৰি গাই
- ৩। -অনহি, -অনহ বিভক্তি যোগে বহুবচন। যেনে— ঘৰ- ঘৰণহি।
- ৪। শব্দমূলৰ হ্রস্ব-দীৰ্ঘ -অতিদীৰ্ঘ ভেদ। যেনে— মালী- মলিয়া- মলিয়ৱা।
- ৫। দ্বিতীয়া, চতুৰ্থী আৰু ষষ্ঠীত '-কে'; তৃতীয়া, পঞ্চমীত -সে, -সেঁ; সপ্তমীত -সেঁ, পৰ আদি কাৰক বিভক্তিৰ ব্যৱহাৰ হয়।
- ৬। -অল আৰু -অব যোগে ক্ৰমে অতীত আৰু ভৱিষ্যৎ কাল গঠন।
যেনে— হম দেখলী/দেখবি।
- ৭। যৌগিক কাল বুজাবলৈ বহু আৰু বাড় /বাট্ সহায়ক ধাতুৰ প্ৰয়োগ।
যেনে— হম দেখত বাটী।
- ৮। অন্ত্যৰ্থক ধাতুৰ লগত '-খে' প্ৰত্যয় যোগ হোৱা ভোজপুৰী ভাষাৰ এটি বিশিষ্ট বৈশিষ্ট্য। যেনে— হোখে (হয়)।

১.৬.৫ মগহী বা মগধী ভাষা

গ্ৰীয়াৰ্ছনে চিহ্নিত কৰা বিহাৰী ভাষাৰ এটি অন্যতম ভাষা হ'ল মগহী বা মগধী ভাষা। এই ভাষা মধ্য মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা উদ্ভূত। বিহাৰৰ পাটনা, গয়া, মুন্সেৰ, ভাগলপুৰ আৰু পালমৌ জিলাৰ পশ্চিমাঞ্চলত এই ভাষা প্ৰচলিত। গয়া অঞ্চলত প্ৰচলিত কথিত ৰূপেই হ'ল ইয়াৰ আদৰ্শ ভাষাৰূপ।

জয়কান্ত মিশ্ৰ, সুভদ্ৰ বা, কৃষ্ণকান্ত মিশ্ৰ আদি পণ্ডিতসকলৰ মতে মগহী স্বতন্ত্ৰ ভাষা নহয়। এই ভাষা মৈথিলী ভাষাৰে উপভাষা। উদয় নাৰায়ণ তিৱাৰী, বাহুল সাংকৃত্যায়ন, কৃষ্ণদেৱ উপাধ্যায়, সম্পত্তি অৰ্য্যণী, সূৰ্যদেও শাস্ত্ৰী আদি পণ্ডিতসকলে মগহী ভাষাক স্বতন্ত্ৰ ভাষা বুলি অভিমত ডাঙি ধৰিছে।

এই ভাষাৰ কেন্দ্ৰভূমি মগধ, গয়া অঞ্চল প্ৰাচীন কালৰ বৌদ্ধ যুগৰ শিক্ষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰধান পীঠস্থান আছিল। দ্বাদশ শতিকাৰ তুৰ্কীসকলৰ আক্ৰমণৰ ফলস্বৰূপে এই অঞ্চলৰ গৌৰৱ লান হৈ পৰে। পৰৱৰ্তী সময়ত ৰাজনৈতিক হীনমান্যতাৰ ফলস্বৰূপে অঞ্চলটিৰ ভাষিক সচেতনতাও ক্ষুণ্ণ হৈ পৰিবলৈ ধৰে। সেই সময়ছোৱাত শিক্ষিত লোকসকল হিন্দী, ব্ৰজ, অৱধী আৰু উৰ্দু ভাষাৰ প্ৰতি অনুৰক্ত হৈ পৰে। ফলত এই ভাষাৰ চৰ্চা আৰু শিক্ষিত জনৰ অৱহেলাৰ বাবে এই ভাষাটি এটা অমৰ্জিত আঞ্চলিক ভাষালৈ পৰ্যবসিত হয়। বৰ্তমান সময়ত এই ভাষাৰ প্ৰতি জনসাধাৰণৰ সচেতনতা কিছু পৰিমাণে জাগ্ৰত হোৱাৰ উমান পোৱা যায়। এই ভাষা ব্যৱহাৰ কৰা লোকৰ সংখ্যা বৃদ্ধি পোৱাটোৱে এই কথাটোৰ সাক্ষ্য দিয়ে।

মগহী ভাষাৰ প্ৰাচীন সাহিত্যিক নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। কিন্তু লোকসাহিত্য (লোকগীত, গাথাসাহিত্য আদি) ৰচনাৰ দিশত এই ভাষা অতি সমৃদ্ধ। বৰ্তমান সময়ত এই ভাষাত সাহিত্য সৃষ্টিৰ চেষ্টা চলিছে। 'বিহাৰ মাগধী মণ্ডল'-এ *বিহান* নামৰ মাহেকীয়া আলোচনী প্ৰকাশিত কৰি এই দিশত উল্লেখযোগ্য ভূমিকা পালন কৰিছে। স্বৰ্গত জৈনাথ পণ্ডিতৰ হাতত আধুনিক চুটিগল্পই জনপ্ৰিয়তা অৰ্জন কৰিছে। তদুপৰি শ্ৰীকান্ত শাস্ত্ৰী আৰু ৰামচন্দ্ৰন সম্পাদিত *মগহী কহানী সংগ্ৰহণ*, শ্ৰীকান্ত শাস্ত্ৰী সম্পাদিত *মগহী লোকগীত*, ৰামনন্দনৰ উপন্যাস *আদমী আ দেওতা*, সম্পত্তি অৰ্য্যণী সম্পাদিত *মগহী লোকগীত*, ৰামনন্দনৰ *কৌমুদী মহোৎসৱ* নাটক আদি উল্লেখযোগ্য মগহী সাহিত্য। সম্পত্তি অৰ্য্যণীয়ে সম্প্ৰতি হিন্দী ভাষাত এই ভাষাৰ *মগহী ব্যাকৰণ কোল* নামেৰে এখনি ব্যাকৰণ লিখি উলিয়াইছে।

ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য :

- (১) 'অ' ধ্বনিৰ সংবৃত্ত /ɔ/, বিবত /ʌ/ আৰু অতিহ্ৰস্ব /ɪ/ উচ্চাৰণ পোৱা যায়।
- (২) ধ্বনিসমূহৰ হ্ৰস্ব আৰু দীৰ্ঘ উচ্চাৰণ আছে।
- (৩) এই ভাষাৰ এটা উল্লেখযোগ্য বৈশিষ্ট্য হ'ল লিংগৰ শিথিলতা।
যেনে— ৰামকে ঘৰ/বহিন, ভুক্‌খল গইয়া/বৈলা গাই/বলধ।
- (৪) শব্দমূলৰ হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ-দীৰ্ঘতৰ ভেদ দেখা যায়।
যেনে— ঘোড়/ঘোড়া/ঘোড়াবা/ঘোড়ৌৱৰা।
- (৫) বহুবচনৰ প্ৰত্যয় '-ন'; যেনে : ঘোড়া-ঘোড়ন।
- (৬) দ্বিতীয়াত -কে, তয়া/৫মীত - সে, ৬ষ্ঠীত -কে, -কেৰ, ৭মীত -মে বিভক্তি লগ

লাগে। গৌণ কৰ্মত - লা, -লাগি প্ৰয়োগ হয়।

- (৭) সৰ্বনাম-মূল; কত্ব ঃ 'হম' (তিৰ্যক 'মোৰা'), সম্বন্ধ ঃ 'হামৰা', (বহুবচনত হমনী/হমৰণী) ইত্যাদি।
- (৮) অল আৰু অৱ যোগ কৰি ক্ৰমে অতীত আৰু ভৱিষ্যত কালৰ ক্ৰিয়াপদ গঠন।
যেনে— হম্ তস্মীৰ দেখলী/দেখব।
- (৯) বৰ্তমান আৰু অতীত কালত 'হো ধাতুৰ সংযোগত যৌগিক কালৰ ক্ৰিয়া গঠন।
যেনে— দেখইত হে/হই।

১.৬.৬ মৈথিলী ভাষা

বিহাৰী শাখাৰ অন্য এটি ভাষা হ'ল মৈথিলী। এই ভাষা মধ্য মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা ওলাইছে। ভোজপুৰীতকৈ মগধী ভাষাৰ লগত এই ভাষাৰ সাদৃশ্য অধিক। সাহিত্য অকাদেমীয়ে এই ভাষাক স্বতন্ত্ৰ সাহিত্যিক ভাষাৰূপে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰিছে। বৰ্তমান বিহাৰৰ মিথিলা (প্ৰাচীন বিদেহ অঞ্চল) অঞ্চলক কেন্দ্ৰ কৰি দ্বাৰভাঙ্গা, মজফ্ফৰপুৰ, মুঙ্গ্গেৰ, ভাগলপুৰ, পূৰ্ণিয়া, উত্তৰ চাওঁতাল পৰগণা, পূৰ্ব চম্পাৰণ আদি জিলাত এই ভাষাৰ প্ৰচলন আছে। এই ভাষাৰ আদৰ্শৰূপ উত্তৰ দ্বাৰভাঙ্গা উপভাষা।

বিহাৰী ভাষাসমূহৰ ভিতৰত ভাষা সাহিত্যৰ ঐতিহ্য আৰু সংস্কৃতিৰ দিশত মৈথিলী ভাষা অতি চহকী। এই ভাষাৰ সাহিত্যৰ ঐতিহ্য অতি প্ৰাচীন। চৰ্যাপদত এই ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন পোৱা যায়। চৰ্যাপদক বাদ দিলে ইয়াৰ প্ৰাচীন সাহিত্যিক নিদৰ্শন হ'ল চতুৰ্দশ শতিকাৰ জ্যোতিৰীশ্বৰ ঠাকুৰৰ *বৰ্ণৰত্নাকৰ* বা *বৰ্ণন* ৰত্নাকৰ। বিদ্যাপতি এই ভাষাৰ শ্ৰেষ্ঠ কৰি। তেওঁৰ ৰচিত পদাৱলী-সাহিত্যৰ প্ৰভাৱ গোটেই পূব ভাৰততে বিয়পি পৰিছিল। উমাপতি ওজাৰ সপ্তদশ শতিকাত ৰচিত *পাৰিজাত হৰণ* —এই ভাষাৰ প্ৰথম নাট। গোবিন্দ ঠাকুৰ, কাশীনাথ, ৰামনাথ, শ্ৰীধৰ আদি এই ভাষাৰ প্ৰাচীন স্তৰটোৰ উল্লেখযোগ্য সাহিত্যিক।

মৈথিলী ভাষীসকলে এটা সময়ত হিন্দী ভাষাকে তেওঁলোকৰ সংস্কৃতিৰ বাহক হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ফলত এই ভাষাৰ সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ ওপৰত হিন্দী ভাষাৰ প্ৰভাৱ অধিক। অৱশ্যে বৰ্তমান সময়ত এই লোকসকলৰ মাজত ভাষিক সচেতনতা বৃদ্ধি পাইছে আৰু নিজৰ ভাষা সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিৰ বাবে উঠিপৰি লাগিছে।

এই ভাষাৰ প্ৰধান ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ এনেধৰণৰ—

- (১) অ-কাৰৰ সংবৃত /ɔ/ আৰু বিবৃত /ʌ/ উচ্চাৰণ।
- (২) পদান্ত অ, ই, উ ধ্বনিৰ অতিহ্রস্ব উচ্চাৰণ।
- (৩) শব্দমূলৰ হ্রস্ব-দীৰ্ঘ-অতিদীৰ্ঘ ভেদ। যেনে— ঘৰ-ঘৰা-ঘৰউৱা

- (৪) লিংগৰ শিথিলতা, যেনে— তোৰ/তোৰী বেটী
- (৫) সবহি/সভ্ আৰু 'লোকনি' শব্দ যোগে বহুবচন গঠন।
যেনে— চাকৰ সভ আএল, দেৱতা লোকনি।
- (৬) ২য়াত -কে, -কাঁ; ওয়াত/৫মীত -স, ৬ষ্ঠীত -ক, -কেৰ, ৭মীত -মে বিভক্তিৰ ব্যৱহাৰ।
- (৭) -অল আৰু -অব প্ৰত্যয়যোগে ক্ৰমে অতীত আৰু ভৱিষ্যত কাল গঠন।
যেনে— হম্ খ্যাএল, আএব।
- (৮) সহায়ক ক্ৰিয়াৰূপে 'থিক' ৰূপৰ প্ৰয়োগ। যেনে— থিকছ, থিকহ।
- (৯) যৌগিকপদৰ সহায়ত কৰ্মবাচ্য গঠন;
যেনে— ই কাজ কএল অছি (এই কামটো কৰা হ'ল)।
- (১০) -ব, -ল ৰ যোগত ভাববাচক বিশেষ্য পদ গঠিত হয়।

আত্ম-মূল্যায়ন প্ৰশ্ন

১) অসমীয়া, বাংলা আৰু উড়িয়া ভাষাৰ উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্যসমূহ কি কি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

২) বিহাৰী ভাষাৰ সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ কি কি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

১.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

মধ্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ স্তৰৰ বিভিন্ন প্ৰাকৃতৰ পৰা পৰৱৰ্তী সময়ত একোটা অপভ্ৰংশ স্তৰৰ সৃষ্টি হয়। এই অপভ্ৰংশ স্তৰসমূহৰ পৰাই খ্ৰীষ্টীয় দশম শতিকা মানৰ পৰা নব্যভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ জন্ম প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হয় আৰু খ্ৰীষ্টীয় দ্বাদশ শতিকা মানত এই ভাষাসমূহে পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰে। পূৰ্ব ভাৰতত মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰৱৰ্তী স্তৰ মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা অসমীয়া, বাংলা, উড়িয়া, ভোজপুৰী, মগধী বা মগধী আৰু মৈথিলী —এই ছটা আধুনিক ভাষাৰ জন্ম হয়। এই ভাষা ছটাকে মগধীয় ভাষা বুলি কোৱা হয়। মাগধী অপভ্ৰংশৰ নিদৰ্শন পোৱা নগ'লেও মাগধী প্ৰাকৃতৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ এই ভাষাসমূহত ৰক্ষিত হোৱা দেখা যায়। বিভিন্ন পৰিৱৰ্তন আৰু পৰিবৰ্তনৰ ফলস্বৰূপে এই ভাষাসমূহে পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰি স্বকীয় ভাষা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠিত হয়। এই ভাষাসমূহে স্বকীয়তা লাভ কৰিলেও একে মূলৰ পৰা উদ্ভূত হোৱা বাবে ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত দিশত কিছুমান উমৈহতীয়া বৈশিষ্ট্য দেখা যায়।

১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰসমূহৰ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।
- ২) ভাৰতৰ কি কি অঞ্চলত কি কি আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ সৃষ্টি হৈছিল বুজাই লিখক।
- ৩) ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ সৃষ্টিত অপভ্ৰংশৰ গুৰুত্ব কিমান।
- ৪) মগধীয় ভাষাসমূহৰ উদ্ভৱ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।
- ৫) 'মগধীয় ভাষা' বুলিলে কি বুজায়? এই ভাষাসমূহৰ পৰিচয় দাঙি ধৰক।
- ৬) মগধীয় ভাষাসমূহৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ পৰ্যালোচনা কৰক।
- ৭) 'বিহাৰী ভাষা' বুলিলে কোনকেইটা ভাষাক বুজায়। ভাষাকেইটাৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি ভাষাতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যসমূহ আলোচনা কৰক।
- ৮) মগধী প্ৰাকৃতৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ কি কি? অসমীয়া ভাষাত এই বৈশিষ্ট্যসমূহ কেনেদৰে বক্ষিত হৈছে?
- ৯) মগধীয় ভাষাসমূহৰ পৰিচয় দাঙি ধৰি সাধাৰণ বৈশিষ্ট্যসমূহ বিচাৰ কৰক।
- ১০) চমুটোকা লিখক :
(ক) মগধী অপভ্ৰংশ, (খ) ভোজপুৰী ভাষা, (গ) মৈথিলী ভাষা,
(ঘ) মগহী ভাষা, (ঙ) বাংলা ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব।

১.৯ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, বিকাশ আৰু সমৃদ্ধি
সুকুমাৰ সেন : ভাষাৰ ইতিবৃত্ত
পৰেশ চন্দ্ৰ মজুমদাৰ : আধুনিক ভাৰতীয় ভাষা প্ৰসঙ্গে
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি : অসমীয়া, বাংলা আৰু উড়িয়া ভাষাৰ তুলনামূলক অধ্যয়ন
Banikanta Kakati : Assamese, Its Formation and Development
G. A. Grierson : Linguistic Survey of India, Vol.

* * *

দ্বিতীয় বিভাগ
মৌখিক সাহিত্য আৰু লিখিত সাহিত্যৰ ভাষা

বিভাগৰ গঠন :

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ মৌখিক যুগৰ সাহিত্য
- ২.৪ মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য
- ২.৫ লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা
- ২.৬ মৌখিক যুগ আৰু লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ তুলনা
- ২.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ২.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগটিত ভাৰতত প্ৰচলিত আঞ্চলিক ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে বিস্তাৰিত ভাৱে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত মৌখিক সাহিত্য আৰু লিখিত সাহিত্যৰ বিষয়ে পৰ্যালোচনা দাঙি ধৰা হ'ব।

যিকোনো ভাষাত লিখিত সাহিত্য পূৰ্বে মৌখিক সাহিত্যৰ প্ৰচলন আছিল। ভাষা এটাৰ জন্মৰ পিছৰে পৰাই সেই ভাষী লোকসকলৰ মাজত মুখে মুখে যি সাহিত্যৰ প্ৰচলন আছিল সেয়াই মৌখিক সাহিত্য। মৌখিক সাহিত্যৰ পৰৱৰ্তী সময়তহে লিখিত সাহিত্যৰ আত্মপ্ৰকাশ ঘটে। এইবিধ সাহিত্য অশিক্ষিত চহা লোকৰ মুখে মুখে প্ৰচাৰিত হৈ অহা সাহিত্য। সেয়েহে এই সাহিত্যৰ ভাষাও লোকসমাজৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত ভাষা। এই ভাষাৰ মূল সমল আছিল প্ৰবাদ, ফঁকৰায়োজনা ইত্যাদি। লিখিত সাহিত্যত ভাষা মৌখিক যুগৰ ভাষাতকৈ বহু ক্ষেত্ৰত সীমিত হৈ পৰিল। লিখিত ভাষা কথিত ভাষাৰ কৃত্ৰিম বিকাশ মাত্ৰহে। এই বিভাগটিত মৌখিক আৰু লিখিত সাহিত্যৰ ভাষাৰ আটাইবোৰ দিশ পুংখানুপুংখভাৱে ফঁহিয়াই চাবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব,
- মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰিব,
- লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ বিষয়ে বৰ্ণনা আগবঢ়াব পাৰিব,
- মৌখিক যুগৰ সাহিত্য আৰু লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ তুলনা বিচাৰ কৰিব পাৰিব।

২.৩ মৌখিক যুগৰ সাহিত্য

ভাষাৰ সৃষ্টি নোহোৱাকৈ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হ'ব নোৱাৰে। আকৌ ভাষা এটা সৃষ্টি হোৱাৰ লগে লগে সি লিখিত ৰূপ লাভ নকৰে। সাহিত্য (Literature) শব্দৰে মূলতঃ লিখিত ৰূপৰ কথা বুজোৱা হয় যদিও ভাষা এটাই লিখিত ৰূপ লাভ কৰাৰো বহু পাছত বিভিন্ন স্তৰ অতিক্ৰম কৰিহে সি 'সাহিত্য' অভিধাৰে অভিব্যক্তি লাভ কৰে। অন্তৰত স্তূপীকৃত বিভিন্ন ভাৱ-অনুভূতি প্ৰকাশৰ কাৰণে ব্যৱহৃত ধ্বনিবোৰৰ দ্বাৰা যেতিয়া অক্ষৰৰ উদ্ভৱ হয়, তেতিয়া তাৰ মাধ্যমত সেই ভাৱ-অনুভূতিবোৰ লিপিবদ্ধ হয়। লিপিবদ্ধ ৰূপ পায় একোটা নিৰ্দিষ্ট ভাষাৰ মাধ্যমত আৰু সেই ভাষাটোৰ দ্বাৰাই পৰৱৰ্তী কালত নিৰূপিত হয় লিখিত ৰূপৰ দীঘলীয়া ইতিহাস। গতিকে এটা কথা সহজে অনুমেয় যে সাহিত্যৰ স্বৰূপ লিখিত ৰূপেৰে প্ৰকাশ হোৱাৰ পূৰ্বেই সি মুখে মুখে প্ৰচলিত আছিল। লিখিত ভাষা ৰূপে অৱয়ব লাভ কৰাৰ আগতেও মানুহে অন্তৰত জাগি উঠা বিভিন্ন ভাৱৰ প্ৰকাশ কৰিছিল। ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱন-যাত্ৰাত প্ৰকাশ কৰা এই ভাৱ-অনুভূতিবোৰ মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈছিল। মানুহে কথ্য ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাটোৰ মাধ্যমতে এনেবোৰ ভাৱৰ বৰ্হিপ্ৰকাশ ঘটাইছিল। ভাষাই লিখিত ৰূপ লৈ এটা যুগৰ নিৰ্মাণ কৰাৰ পূৰ্বে যিখিনি সময়ত মানুহে মনৰ ভাৱ-অনুভূতি, মানৱ জীৱনৰ বিভিন্ন পৰিস্থিতি, সমস্যা আদিক কাব্যিক, গাল্পিক, ফকৰা-যোজনা আদি ৰূপত প্ৰকাশ কৰিছিল তাকেই মৌখিক যুগ বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। মৌখিক যুগত প্ৰচলিত ভাষাৰ বিভিন্ন সংৰূপসমূহ মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰজন্মৰ পৰা প্ৰজন্মলৈ বাগৰি লৈ লিখিত ৰূপ লাভ কৰিছিল। কালক্ৰমত সিয়ে মৌখিক সাহিত্য বুলি ব্যাপ্তি লাভ কৰিলে। এক অৰ্থত পৃথিৱীত ভাষা এটা জন্ম হোৱাৰ পাছত বিকাশৰ যাত্ৰাপথৰ আদি স্তৰটোকে মৌখিক যুগ বুলি ধাৰণা কৰিব পাৰি।

য'ত মানুহৰ অস্তিত্ব আছে, তাত ভাষা আছে (Wherever human beings exist they have a language)। সাংস্কৃতিক বুৰঞ্জীকাৰসকলে প্ৰাগ-ঐতিহাসিক তথ্যৰ অনুসন্ধানৰ পৰা জানিব পাৰিছিল যে মানুহৰ অস্তিত্ব লিখিত ভাষা ৰূপে প্ৰকাশ কৰাৰ আগতে সি মৌখিক তথ্যতে সম্ভৱপৰ হৈ উঠিছিল— human existence before writing made verbalized records possible। মৌখিক তথ্য অৰ্থাৎ মুখে মুখে প্ৰচলিত গীত-মাত, সাধুকথা, ফকৰা-যোজনা আদিবোৰে মানৱ জীৱনৰ চিত্ৰ প্ৰকাশ কৰাৰ ববে ই এক বহল পৰিসৰত ব্যাপ্ত হৈ পৰিল। সকলো জাতিৰে সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ আগতে মৌখিকভাৱে প্ৰচলিত হৈ আছিল। জনসাধাৰণৰ মাজত মৌখিক পৰম্পৰাৰে পুৰুষানুক্ৰমে প্ৰচলিত হৈ অহা ছন্দোবদ্ধ ভাষা বা কথ্য ৰূপৰ সাহিত্যকে মৌখিক যুগৰ সাহিত্য আখ্যা দিব পাৰি। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে যে ভাষা অবিহনে সাহিত্য সৃষ্টি অসম্ভৱ, সি মৌখিক সাহিত্যই হওক বা লিখিত সাহিত্যই হওক। লিখিত সাহিত্য সৃষ্টি হোৱাৰ পূৰ্বে নিশ্চয়কৈ মৌখিক ভাষা ৰূপৰ প্ৰচলন আছিল। ভাষাৰ মৌখিক ৰূপ সম্পৰ্কে পোনপ্ৰথমে সচেতন দৃষ্টি প্ৰদান কৰিছিল আধুনিক ভাষাবিজ্ঞানৰ ভেটি হিচাপে ভাষাৰ মৌখিক ৰূপৰ প্ৰতি গৱেষক-পণ্ডিতসকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। অৱশ্যে

তেওঁৰ মতে লিখিত ৰূপ মৌখিক ৰূপৰ পৰিপূৰক, মৌখিক ৰূপৰ ৰূপান্তৰ নহয়। অৰ্থাৎ মৌখিক ৰূপৰ পিঠিত ভেজা দি নহয়, তাৰ সমান্তৰালভাৱেই সাহিত্যৰ লিখিত ৰূপে গতি কৰি থাকে। এই প্ৰসংগত ৱাল্টাৰ জে. অংগে তেওঁৰ *Orality and Literary* শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনত এনেদৰে কৈছে—

Ferdinand de saussure (1857-1913), the father of modern linguistics, had called attention to the primacy of oral speech, which underpins all verbal communication as well as to the persistent, tendency, even among scholars, to think of writing as the basic form of language. Writing, he noted, has simultaneously 'usefulness, shortcomings dangers' (1959, pp. 23-4). Still he thought of writing as a kind of complement to oral speech, not as a transformer of verbalization. (Sassure 1959, pp. 23-4)

এই কথাৰ সপক্ষে মত প্ৰকাশ কৰি বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাদেৱে মন্তব্য কৰিছিল যে, লোক-সাহিত্যই হওক কিম্বা লিখিত সাহিত্যই হওক, উভয়ৰ মাজত অন্যান্য ক্ৰিয়া অনবৰতে চলি থাকে। ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা এই কথা স্পষ্ট হয় যে, লিখিত সাহিত্যৰ পূৰ্বৰ সময়ছোৱাক মৌখিক যুগ বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰিব পাৰি আৰু মৌখিক যুগত মানুহে মনৰ ভাৱ-অনুভূতি, আশা-আকাংক্ষা, আনন্দ-বেদনা, ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া, ঘাত-প্ৰতিঘাত ইত্যাদিক কথ্য ৰূপতে প্ৰকাশ কৰিছিল। সেইবাবে মৌখিক যুগৰ সাহিত্য বুলি এক বিশেষ শ্ৰেণীৰ সাহিত্য ৰূপৰ নিৰ্মাণ হ'ল যাৰ প্ৰকাশ লোকভাষাৰ মাজেদিহে সম্ভৱপৰ। সাহিত্য বুলিলে যদিও পোনেই কবিতা, নাটক, গল্প, উপন্যাস আদি লিখিত ৰূপৰ কথা মনলৈ আহে, তথাপি এনে ৰূপ সৃষ্টি হোৱাৰ বহু কাল পূৰ্বে অৰ্থাৎ লিপিৰ উদ্ভৱ হোৱাৰ বহু আগৰে পৰা জনসাধাৰণৰ মাজত এক প্ৰকাৰ কথ্য ভাষাৰ প্ৰচলন আছিল, যাৰ দ্বাৰা এক শ্ৰেণীৰ বিশেষ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল। পৃথিৱীৰ সকলো ভাষা লিখিত ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰাৰ আগৰ কালছোৱাত প্ৰাপ্ত সাহিত্যিক নিদৰ্শনৰ ভিত্তিতাক মৌখিক যুগ (Oral Era) আৰু সেই যুগৰ সাহিত্যিক মৌখিক সাহিত্য (Oral Literature) বুলি নামকৰণ কৰা হ'ল।

মৌখিক যুগ বুলি এটা নিৰ্দিষ্ট যুগৰ সময়ৰ সীমাৰেখা অংকন কৰিব নোৱাৰি। তথাপি লিপিৰ উদ্ভৱৰ পূৰ্বৰ কালছোৱাক মৌখিক যুগ বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। এই কালছোৱাত জনসাধাৰণে মৌখিক পৰম্পৰাৰে সমূহীয়া জীৱনৰ আনন্দ-বেদনা, আশা-আকাংক্ষা, সুখ-দুখ, ক্ৰিয়া-প্ৰতিক্ৰিয়া, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, সংস্কাৰ, ধৰ্মীয় বিশ্বাস, সামাজিক দায়িত্ববোধ তথা কৰ্তব্যজ্ঞানৰ লগত জড়িত ৰীতি-নীতি আদি অনুভূতিৰ প্ৰকাশ কৰে। মৌখিক ৰূপত সহজ-সৰল, নিৰক্ষৰ বা স্বল্পাক্ষৰী, গ্ৰাম্য, সম্পূৰ্ণভাৱে পৰম্পৰাগত জীৱনবোধেৰে পৰিচালিত সাধাৰণ মানুহে উল্লিখিত আবেগানুভূতি প্ৰকাশ কৰি নিৰ্মাণ

কৰা সাহিত্যই হ'ল মৌখিক সাহিত্য (Oral Literature)। অৱশ্যে 'সাহিত্য' (Literature) শব্দটো লিখিত (writing) ৰূপৰহে প্ৰকাশক। মৌখিক ৰূপক বুজাবলৈ গৱেষক-পণ্ডিতসকলে সন্তোষজনক পৰিভাষা এটা বিচাৰি পোৱা নাছিল—

We have the term 'literature', which essentially means 'writings'.... to cover a given body of written materials— English literature, children's literature— but no comparably satisfactory term or concept to refer to a purely oral heritage, such as the traditional oral stories, proverbs,

তথাপি একেবৰে সাধাৰণ মানুহে, যি ন্যূনতম এটা উমৈহতীয়া উপাদানৰ অংশীদাৰ হিচাপে তাহানিৰে পৰা ঘৰুৱা, সামাজিক তথা ব্যৱহাৰিক জীৱনত লাভ কৰা আবেগ-অনুভূতি, ধ্যান-ধাৰণা আৰু অন্যান্য অভিজ্ঞতাসমূহ মৌখিক ৰূপত প্ৰকাশ কৰি আহিছে। অভিজ্ঞতাৰ এই মৌখিক ৰূপায়ণকে মৌখিক সাহিত্য ৰূপে প্ৰকাশ কৰা হ'ল। ই কেতিয়াবা পদ্য, কেতিয়াবা গদ্য আৰু কেতিয়াবা উক্তি হিচাপে প্ৰকাশ লাভ কৰিছে। এইদৰে ভিন ভিন ৰূপত প্ৰকাশিত হোৱা লোক সমাজৰ মৌখিক সৃষ্টিৰ নামেই হ'ল মৌখিক সাহিত্য। কোনোবা বিশেষ ব্যক্তিৰ মুখেৰে প্ৰকাশ পোৱা এই গীত আৰু কথ্য ৰূপবোৰে সাৰ্বজনীন ৰূপ লাভ কৰি ব্যক্তি নিৰপেক্ষ ৰচনা হৈ পৰে। এই প্ৰসংগত নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই মন্তব্য কৰিছে—

লোক সাহিত্য ব্যক্তি বিশেষৰ ৰচনা নহয় বুলি কোৱা হৈছে যদিও এইবিধ সাহিত্য ব্যক্তি বিশেষেই ৰচনা কৰে, কিন্তু তেওঁ তেওঁৰ নিৰ্মিত সমাজলৈ ঠেলি দিয়ে।

মৌখিক যুগৰ জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰবাহিত হৈ আহি এই মৌখিক সাহিত্যসমূহ লেখন পদ্ধতি হিচাপে প্ৰচলিত হোৱাৰ পিছতহে লিপিবদ্ধ হয়। উল্লেখযোগ্য যে উইলিয়াম ৰিচাৰ্ড বেচকমে মৌখিক সাহিত্যক বুজাবলৈ Verbal Art পদ ব্যৱহাৰ কৰিছে। Verbal Art বা মৌখিক কলা বা বাচিক কলাই মৌখিকভাৱে প্ৰচলিত হৈ অহা পৰম্পৰাক বুজায়। অতীজৰে পৰা মৌখিকভাৱে লোককথা, লোকোক্তি, লোকগীত আদি প্ৰচলিত হৈ আহিছে। ৰিচাৰ্ড এম. ডবচনে 'লোকসাহিত্য'ৰ সমাৰ্থক ৰূপত expressive literature অভিধাটো প্ৰয়োগ কৰিছিল। মৌখিক সাহিত্য (oral literature) বা লোক-সাহিত্য (folk literature)ক পৰম্পৰাগত মৌখিক ৰূপ (traditional oral process), অলিখিত সাহিত্য (unwritten literature), জনপ্ৰিয় সাহিত্য (Popular literature), আদিম সাহিত্য (primitive literature) আদি বিভিন্ন পদেৰে বুজোৱা হয়।

মৌখিক যুগত প্ৰচলিত মৌখিক সাহিত্য ব্যক্তি নিৰপেক্ষ ৰচনা। মৌখিকভাৱে প্ৰচলিত সাহিত্য বুলিও ক'ব পাৰি। এইবিধ সাহিত্য অশিক্ষিত গাঁৱলীয়া চহা লোকৰ মুখে মুখে প্ৰচাৰিত হৈ অহা সাহিত্য। এই ৰচনাৰ কোনো ব্যক্তিগত লেখক যিদৰে পোৱা নাযায়, তেনেদৰে ইয়াত প্ৰকাশ ঘটা সাধাৰণ লোকৰ জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতাৰে

কোনো সংজ্ঞা নাই। মুখে মুখে বাগৰি মৌখিক সাহিত্য সাধাৰণতে চিৰ প্ৰবাহিত হৈ থাকে এজনৰ পৰা আন এজনলৈ, এঠাইৰ পৰা আন এঠাইলৈ, এটা যুগৰ পৰা আন এটা যুগলৈ। মৌখিক সাহিত্য সৃষ্টিৰ প্ৰধান উৎস হ'ল লোক জীৱন। সেয়ে মৌখিক সাহিত্য বা লোক সাহিত্যক লোক জীৱনৰ প্ৰকাশ বুলিব পাৰি।

মৌখিক সাহিত্য লোকসংস্কৃতিৰ অন্তৰ্গত এটা উল্লেখযোগ্য বিভাগ। মৌখিক সাহিত্যক বিভিন্নজনে বিভিন্ন ধৰণে শ্ৰেণীবিভাগ কৰিছে। ৰিচাৰ্ড এম. ডৰচনে লোক সাহিত্যক চাৰিটা ভাগত ভাগ কৰিছে এনেদৰে—

- (ক) লোক বৃত্তান্ত (Folk narrative)
- (খ) লোকগীত বা লোক কবিতা (Folk song or Folk poetry)
- (গ) প্ৰবাদ-প্ৰবচন আৰু সাঁথৰ (proverbs and riddles)
- (ঘ) লোক বচন বা লোকভাষা (Folk speech)

কিশোৰ যাদৱে তেওঁৰ Folklore and its Motifes in Tribal Literature শীৰ্ষক গ্ৰন্থত মৌখিক সাহিত্যৰ চাৰিটা ভাগৰ কথা উল্লেখ কৰিছে—

- (ক) লোক বৃত্তান্ত (oral narrative)
- (খ) মৌখিক কবিতা বা লোক কবিতা (oral poetry or folk poetry)
- (গ) প্ৰবাদ-প্ৰবচন (Proverbs)
- (ঘ) লোকবচন বা লোকভাষা (folk speech)

'বাংলা লোক সাহিত্য'ৰ লেখক আশুতোষ ভট্টাচাৰ্যই মৌখিক সাহিত্যক ভাগ কৰিছে—

- (ক) ছড়া (নিচুকণি গীত, ওমলা গীত আদি)
- (খ) গীতি (লোকগীত)
- (গ) গীতিকা (মালিতা)
- (ঘ) কথা (সাধু)
- (ঙ) ধাঁধা (সাঁথৰ)
- (চ) প্ৰবাদ
- (ছ) পুৰা কাহিনী

মহেশ্বৰ নেওগে 'অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা'ত মৌখিক সাহিত্যৰ শ্ৰেণীবিভাগ কৰিছে এনেদৰে—

- (ক) গীতি সাহিত্য
- (খ) সাধুকথা
- (গ) প্ৰবচন, ফকৰা-যোজনা, সাঁথৰ
- (ঘ) মন্ত্ৰ
- (ঙ) ডাকৰ বচন

প্ৰফুল্লদত্ত গোস্বামীৰ শ্ৰেণীবিভাজন এনেধৰণৰ—

- (ক) কল্পনাপ্ৰধান সাধুকথা, পুৰাকাহিনী, কিংবদন্তি, কৌতুক আদি
- (খ) গীত-মাত
- (গ) সাঁথৰ
- (ঘ) পটন্তৰ বা প্ৰবচন
- (ঙ) মন্ত্ৰ-সাহিত্য

সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই ইয়াক প্ৰধানতঃ তিনিটা বহল ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে—

- (ক) লোকগীত
- (খ) ফকৰা যোজনা আৰু প্ৰবচন
- (গ) সাধুকথা

হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মায়ো তিনিটা ভাগত ভাগ কৰি দেখুৱাইছে এনেদৰে—

- (ক) লোকগীত
- (খ) ফকৰা-যোজনা, সাঁথৰ-পটন্তৰ
- (গ) সাধুকথা

এনেদৰে পণ্ডিতসকলে বিভিন্ন ভাগত ভাগ কৰি মৌখিক সাহিত্যিক শ্ৰেণীবিভাগ কৰিছে। প্ৰতিজনৰ বিভাজন সুকীয়া সুকীয়া হ'লেও মৌখিক সাহিত্য বিভাজনৰ মূল ভেঁটিটো হ'ল মুখে মুখে প্ৰচলন হৈ অহা লোকজীৱনৰ বিচিত্ৰতা প্ৰকাশক সাহিত্যসম্ভাৰ। এইবিধ সাহিত্য দেশ-কাল নিৰ্বিশেষে সকলোতে একে। ইয়াৰ এনে সাৰ্বজনীনতাৰ মূল কাৰণ হ'ল পৃথিৱীৰ যি ঠাইৰে মানুহ নহওক লাগিলে; মানুহৰ মৌলিক প্ৰবৃত্তিবোৰ পৃথিৱীৰ সৰ্বত্ৰতে সদৃশ। এই সাদৃশ্যতাৰ কাৰণতে মৌখিক সাহিত্যই সাৰ্বজনীন বৈশিষ্ট্য আহৰণ কৰিছে। তদুপৰি মৌখিক সাহিত্য বা লোক-সাহিত্য মানৱ ইতিহাসৰ দলিল। ই অশিক্ষিতজনৰ সৃষ্টি হ'লেও ইয়াত লোকসমাজৰ চিন্তা-চৰ্চা, সামাজিক ধ্যান-ধাৰণা আদিৰ প্ৰতিফলন ঘটে। আনহাতে লিখিত সাহিত্যৰ পূৰ্বৱৰ্তী স্তৰৰ সাহিত্য হিচাপেও এইবিধ সাহিত্যৰ গুণগত আৰু ঐতিহাসিক মূল্য লেখতল'বলগীয়া।

২.৪ মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা আৰু ইয়াৰ বৈশিষ্ট্য

পৃথিৱীৰ প্ৰত্যেক ভাষাতে মানুহে নিজৰ জ্ঞান, অভিজ্ঞতা, কল্পনা-অনুভূতি প্ৰকাশ কৰিবৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰা বা উচ্চাৰণ কৰা ধ্বনি, শব্দৰ যোগেদি মৌখিক কলাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰি আহিছে। এনে মৌখিক কলাসমূহ লগত সামাজিক অনুষ্ঠানসমূহৰো অবিচ্ছেদ্য সম্পৰ্ক জড়িত হৈ আছে। এই মৌখিক কলাসমূহ প্ৰকাশক ভাষা ৰূপ লিখিত ভাষাতকৈ বেলেগ। অকল বেলেগ হোৱাই নহয়, সি ভাষাৰ লিখিত ৰূপতকৈও পূৰ্ব স্তৰৰ। মৌখিক যুগত প্ৰচলিত সাহিত্যসমূহ যিহেতু মুখে মুখে প্ৰচলিত, সেই হেতুকে তাৰ ভাষা কথিত ভাষাৰ শব্দ আৰু প্ৰকাশ ৰীতিৰে ঋদ্ধ। মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা তাৎপৰ্যপূৰ্ণতাৰ বিষয়ে ক'বলৈ গৈ বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই কৈছে এনেদৰে— “সকলো ভাষাৰে ঘাইকৈ দুটা ৰূপ— এটা সংস্কৃত, অন্যটি প্ৰাকৃত; অৰ্থাৎ এটি সাহিত্যিকৰ, পুথি-পত্ৰৰ আৰু মাৰ্জিত

ৰুচিৰ লোকৰ; আনটি সাধাৰণ অৰ্থাৎ গাঁৱলীয়া মানুহৰ ভাষা (কথিত বা উপভাষা)।
 সবহসংখ্যক মানুহে এই প্ৰাকৃত অৰ্থাৎ সাধাৰণ মানুহৰ ভাষাটোকেই দৈনন্দিন জীৱনত
 ব্যৱহাৰ কৰে। এই ভাষাৰ উচ্চাৰণ, শব্দৰ প্ৰয়োগ আৰু অৰ্থ, বাক্যৰীতি সুকীয়া; ই
 ব্যাকৰণৰ বিধি-নিষেধৰ পৰা বহুখিনি মুক্ত। ভাষাৰ মৌখিক ৰূপ সম্পৰ্কীয় অধ্যয়ন
 এক অবাচীন ধাৰণা। পণ্ডিতজগতত ই সক্ৰিয়তা লাভ কৰাৰ কাৰণ হ'ল মৌখিক
 ৰূপৰ গুৰুত্ব উপলব্ধি। তেওঁলোকৰ অনুসন্ধানত স্পষ্ট হ'ল যে ভাষা প্ৰধানতঃ মৌখিক
 পৰিঘটনাহে (Language is an oral phenomenon)। নৃতাত্ত্বিক, সমাজতাত্ত্বিক,
 সাংস্কৃতিক বিশাৰদ তথা গৱেষকসকলে এই সম্পৰ্কে বিভিন্ন চিন্তা-চৰ্চা কৰিছিল যদিও
 চ্যুৰেহে এই সম্পৰ্কে সচেতন ভাষাবৈজ্ঞানিক অধ্যয়নৰ বাট প্ৰশস্ত কৰি তোলে। অৱশ্যে
 গঠনবাদী (structuralists) সকলে ভাষাৰ মৌখিক পৰম্পৰাক বিতং বিশ্লেষণ কৰিছিল,
 কিন্তু তেওঁলোকৰ সেই অধ্যয়নক পৰ্যাপ্ত আখ্যা দিব পৰা নগ'ল। সেই অধ্যয়নত
 উল্লেখিত বেছিখিনি তথ্যই আছিল লিখিত ৰূপৰ সৈতে তুলনাহীন বিশ্লেষণ। সি যি
 নহওঁক মৌখিক যুগৰ ভাষা হ'ল ভাষাৰ প্ৰাথমিক মৌখিকতা (primary orality) যি
 লিখিত ৰূপৰ সৈতে সম্পূৰ্ণ অপৰিচিত (Unfamiliar with writing)।

উল্লেখযোগ্য যে পৃথিৱীত প্ৰচলিত সবহসংখ্যক ভাষা ৰূপ বৰ্তমানেও মৌখিক
 ৰূপতে প্ৰচলিত হৈ আছে। মানৱ ইতিহাস অনুসন্ধানত প্ৰাপ্ত বহু হাজাৰ ভাষাৰ ভিতৰত
 মাত্ৰ ১০৬টা (আনুমানিক) ভাষাতহে লিখিত সাহিত্য সৃষ্টি হোৱাৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়
 আৰু বাকীসমূহৰ এতিয়াও লিখিত ৰূপ পাবলৈ নাই। ৱাল্টাৰ জে. অংগে তেওঁৰ Orality
 and Literary গ্ৰন্থত মৌখিক ৰূপত প্ৰচলিত ভাষাৰ সাংখ্যিক মান নিৰূপণ কৰি কৈছে
 যে—

Of the some 3000 languages spoken
 that exist today only some 78 have
 a literature (Edmonson 1971, pp. 323,332).

There is as yet no way to calculate
 how many languages have disappeared
 or been transmuted into other language
 before writing came along. Even
 now hundreds of languages in active
 use are never written at all : no one
 has worked out an effective way to write them.

অৰ্থাৎ মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা বুলি ভাষাৰ যিটো মূল ৰূপৰ কল্পনা কৰা
 হয় সি ধ্ৰুৱ (constant)। পৃথিৱীত প্ৰচলিত ভাষাসমূহৰ সবহসংখ্যকে লিখিত ৰূপ
 পোৱাৰ হয়তো আন ভাষালৈ পৰিৱৰ্তন হয়, নহ'লে মৌখিক স্তৰতে সি বৰ্তি থাকে।
 এই দিশৰ পৰা এটা কথা স্পষ্ট হয় যে ভাষাৰ মূল মৌখিকতাহে স্থায়ী। (The basic
 orality of language is permanent) মৌখিক যুগত প্ৰচলিত সাহিত্য আছিল মৌখিক

সংস্কৃতিৰ বাহক। মৌখিক সংস্কৃতিৰ বাহক মৌখিক ভাষা ব্যৱহাৰকাৰীসকল 'শিক্ষিত' নাছিল। লিখিত ভাষা ৰূপৰ লগত তেওঁলোকৰ কোনো সম্পৰ্ক নাছিল, তথাপি তেওঁলোকৰ জ্ঞানৰ গভীৰতা আছিল অতুলনীয়। তেওঁলোকে মৌখিক পৰম্পৰাৰে ভাষাৰ সংৰক্ষণ কৰিছিল। শুনি, তাৰ পুনৰাবৃত্তি কৰি, ভাষিক সমলবোৰ সংমিশ্ৰণ আৰু পুনৰ সংমিশ্ৰণৰ উপায় আয়ত্ত কৰি তেওঁলোকে মৌখিক ভাষাৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল, ব্যৱহাৰিক কৌশল আয়ত্ত কৰিছিল। ইয়াৰ সৈতে কঠোৰ অধ্যয়নৰ ধাৰণাক সম্পৃক্ত কৰা হোৱা নাছিল।

মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা নিঃসন্দেহে মুখ পৰম্পৰা প্ৰচলিত ভাষা। মৌখিক সাহিত্য যিধৰে লিখিত বা অভিজাত সাহিত্যৰ মূল ভেঁটি তদ্ৰূপ মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষাও সকলো ভাষাৰে বুনীয়াদ। এই প্ৰসংগত W. E. Richmondৰ এটি মন্তব্য উল্লেখনীয়—

It should be obvious by now that
Folk speech is the foundation on
which all language is based.

মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা প্ৰবাদ, ফকৰা-যোজনা আদিবোৰেই আছিল মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষিক সমল। এইবোৰৰ দ্বাৰা বক্তব্য ভাৱক সংক্ষিপ্ত ৰূপত প্ৰকাশ কৰা হয় আৰু তাৰ অন্তৰালত থকা মূল পাঠ শ্ৰোতাৰ আগত সম্পূৰ্ণ মুকলিকৈ তুলি ধৰা নহয়। মৌখিক ভাষা ৰূপৰ সংক্ষিপ্ততাৰ মাজত লোক সমাজৰ দীৰ্ঘদিনীয়া অভিজ্ঞতা সংহত ৰূপত নিহিত হৈ থাকে। মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা ছন্দোবদ্ধ। মূলতঃ মৌখিক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত লোকগীতৰ ভাষাৰ শাৰীৰ অন্তত একে শব্দাৱলীৰ প্ৰয়োগেৰে ছন্দ মিলোৱা হয়। ছন্দ মিলাবৰ কাৰণে মূল বিষয়ৰ লগত অৰ্থৰ সংগতি নথকা শব্দ বা বাক্যাংশৰো সংযোজন কৰা হয়।

যিহেতু মুখে মুখে প্ৰচলিত ভাষাৰে মৌখিক সাহিত্য নিৰ্মাণ হয়, সেয়ে মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা কথিত ভাষাৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত বুলি ক'ব পাৰি। মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা একো একোটা ভাষাৰ জাতীয় বৈশিষ্ট্যসূচক। কাৰণ জাতিৰ আঞ্চলিকতা আৰু আঞ্চলিকতাই ৰক্ষা কৰা বিশ্বজনীন পৰিচিতিৰ মাজৰ সম্পৰ্ক মৌখিক সাহিত্যৰ দ্বাৰা ৰক্ষিত হৈ আহিছে। এই মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষাৰ প্ৰকাশভংগীৰ ক্ষেত্ৰত নিম্নলিখিত প্ৰকাৰসমূহৰ প্ৰৱণতা মন কৰিবলগীয়া। এই প্ৰকাৰসমূহে মৌখিক চিন্তা আৰু ভাৱক বিশিষ্টতা প্ৰদান কৰে—

- ১। প্ৰাথমিক স্তৰত মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষাত চিন্তা বা ভাৱক সংযোগাত্মক ৰূপত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। (Aggregative rather than subordinative)
- ২। সমষ্টিগতভাৱে ভাষিক সমলৰ ব্যৱহাৰ (Aggregative rather than analytic) কৰা হয়।
- ৩। চিন্তা আৰু ভাৱনাৰ অতিৰিক্ততা বা প্ৰচুৰতাই মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষাক এক বিশেষ গতি প্ৰদান কৰে। (Redundant or copious)

- ৪। মৌখিকী চিন্তাই মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষাক বক্ষণশীল বা পৰম্পৰাবাদী কৰি তোলে। (Conservation or traditionalist)
- ৫। মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা লোকজীৱনৰ অতি ওচৰ-সম্বন্ধীয় (Close to the human lifeworld) ইত্যাদি।

উল্লিখিত আলোচনাৰ ভিত্তিত মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ কেতবোৰ বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা হ'ল—

- ১। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা কথ্য ৰূপৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত। লিখিত ৰূপৰ লগত কোনো সম্পৰ্ক নথকা ভাষা ৰূপেই হৈছে মৌখিক ৰূপৰ প্ৰাথমিকতা।
- ২। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা যিহেতু পুৰুষানুক্রমে প্ৰচলিত হয়, সেয়েহে ইয়াক কোনো এটা জাতিৰ কোনো এক সময়ৰ ভাষিক দলিল বুলিব পাৰি।
- ৩। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ পৰিসৰ বিস্তৃত। ই আদিম স্তৰৰ ভাষিক স্বাক্ষৰ। আদিম স্তৰ বোলোতে তাৰ সময়সীমা নিৰূপণ সম্ভৱ হৈ পৰে।
- ৪। মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা ছন্দোবদ্ধ।
- ৫। এই যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাত সংক্ষিপ্ততা মন কৰিবলগীয়া। সংক্ষিপ্ততা গুণে তাক প্ৰতীকধৰ্মী কৰি তুলিছে।
- ৬। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা কথিত তথা মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা বাবে ই কোনো ব্যাকৰণগত নীতি-নিয়মৰ দ্বাৰা শৃংখলিত নহয়।
- ৭। আধুনিকতাই স্পৰ্শ নকৰা যিকোনো জাতিৰ ভাষাই মৌখিক ভাষা ৰূপত প্ৰচলন হৈ থাকে। গতিকে পৃথিৱীত লিখিত ভাষাতকৈ মৌখিক ৰূপত প্ৰচলিত ভাষাৰ সংখ্যা সৰহ, আনহাতে মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ অধ্যয়ন অবিহনে লিখিত সাহিত্যৰ অধ্যয়ন সম্পূৰ্ণ নহয়।
- ৮। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা গদ্য-পদ্য উভয়ধৰ্মী।
- ৯। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা প্ৰসংগ নিৰ্ভৰ। উদাহৰণস্বৰূপে— মৌখিক যুগত প্ৰচলিত সাহিত্যত প্ৰবচনৰ ব্যৱহাৰ অধিক। প্ৰবচনৰ অৰ্থ ব্যাখ্যাৰ বাবে ইয়াৰ পাঠৰ লগত প্ৰসংগৰ জ্ঞান অতি আৱশ্যক।
- ১০। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাত উচ্চাৰিত শব্দৰ এক বিশেষ ভূমিকা থাকে। কেৱল উচ্চাৰণৰ ক্ষেত্ৰতেই নহয়, অৰ্থৰ ক্ষেত্ৰতো সি আন ৰূপতকৈ সুকীয়া হয়। এইক্ষেত্ৰত শ্বাসাঘাত, আঞ্চলিকতা আদি কাৰকে ক্ৰিয়া কৰে।

এনেদৰে আলোচনা কৰি ক'ব পাৰি যে পৃথিৱীত প্ৰচলিত যিকোনো ভাষাই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ আগতে যি ৰূপত প্ৰচলন হৈ থাকে, সি়েই মৌখিক যুগৰ ভাষা ৰূপ। মৌখিক যুগৰ ভাষাৰ সাহিত্য উল্লিখিত কাৰকসমূহৰ বাবে লিখিত সাহিত্য ৰূপতকৈ

বেলেগ হৈ পৰিল। অৱশ্যে লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা নিৰ্মাণৰ ভেঁটি যে মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা সেই কথা নিঃসন্দেহে ক'ব পাৰি।

২.৫ লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা

ভাষা ভাৱৰ বাহক। ভাষাৰ যোগেদি মানুহে পৰস্পৰৰ মাজত যোগাযোগ সম্ভৱ কৰি তোলে। মানুহৰ ভাৱ প্ৰকাশক বা যোগসূত্ৰ স্থাপক ভাষা ব্যৱহাৰৰ প্ৰধান দুটা পদ্ধতি হ'ল—

(১) মৌখিক বা কথ্য ভাষা (oral language)

(২) লিখিত ভাষা (written language)

ওপৰৰ আলোচনাত মৌখিক ভাষা সম্পৰ্কত সম্যক ধাৰণা প্ৰদান কৰা হ'ল। এতিয়া আহোঁ লিখিত ভাষা বা লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ আলোচনালৈ। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে যে লিখিত ৰূপৰ আগৰ কালছোৱাই মৌখিক যুগ। সেই দিশেৰে লিপিৰ উদ্ভৱৰ পাছৰ পৰা লিখিত যুগৰ সময়সীমাৰ প্ৰাৰম্ভিক ৰেখাচিত্ৰৰ অংকন কৰিব পাৰি। পৃথিৱীৰ সকলো ভাষাই লিখিত ৰূপৰ মাজেৰেহে তাৰ অস্তিত্ব প্ৰতিপন্ন কৰিব পাৰে। ভাৰতীয় ভাষা বা অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো একে কথাই প্ৰযোজ্য হয়। খ্ৰীষ্টীয় ৪ৰ্থ-৫ম শতিকাত লিপিৰ বিকাশৰ পাছৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত ৰূপৰ নিদৰ্শন স্বৰূপে শিলালিপি, তাম্ৰলিপি আদিবোৰলৈ আঙুলিয়াব পাৰি। ভাষাই লিপিৰ সহায়ত লিখিত ৰূপ লাভ কৰে। মানুহৰ মনৰ ভাৱ-অনুভূতি, চিন্তা-চেতনাই যেতিয়া লিপিৰ সহায়ত এটা চাক্ষুস অৱয়ব লাভ কৰে, তেতিয়া তাক লিখিত ভাষা বুলিব পাৰি। ভাৰতীয় লিখিত যুগৰ সময়সীমা খ্ৰীষ্টপূৰ্ব পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰাই নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। খ্ৰীষ্টপূৰ্ব পঞ্চদশ শতিকাত ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাই প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা স্তৰত প্ৰৱেশ কৰি বৈদিক-সংস্কৃত ভাষা ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিলে। সুদীৰ্ঘ পৰিক্ৰমাৰে ক্ৰমবিৱৰ্তিত হৈ বৈদিক-সংস্কৃত ভাষাই পালি-প্ৰাকৃত-অপভ্ৰংশ-অৱহট্ট স্তৰৰ মাজেদি সৰলীকৃত হয় আৰু খ্ৰীষ্টীয় ৯ম-১০ম শতিকাত সি ভিন ভিন ভাৰতীয় লিখিত পূৰ্ণাংগ ভাষা ৰূপৰ জন্ম দিয়ে। এনেদৰে অসমীয়া ভাষাও পূৰ্ণাংগ লিখিত ৰূপেৰে আত্মপ্ৰকাশ কৰে।

লিখিত যুগৰ সাহিত্য বোলতে শিলালিপি, তাম্ৰলিপি, অনুশাসনসমূহৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চলতি সাহিত্য ৰূপকো বুজা যায়। লিখিত যুগৰ পৰিসীমা মৌখিক যুগতকৈ বিস্তৃত হৈ পৰিল যদিও মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাতকৈ লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা বহুক্ষেত্ৰত সীমিত হৈ পৰিল। ইয়াৰ মূলতে হ'ল লিখিত ভাষা কথিত ভাষাৰ কৃত্ৰিম বিকাশ মাত্ৰ। ই ভাষা সংৰক্ষণৰ এটা পদ্ধতিহে। এই প্ৰসংগত লিঅ'নাৰ্ড' ব্লুমফিল্ডে কৈছে এনেদৰে—

Writing is not language, but merely
a way of recording language by
means of visible marks.

কথ্য বা মৌখিক ভাষা ৰূপৰ ভিত্তিত লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা নিৰ্মাণ হ'লেও প্ৰাথমিক মৌখিকতাৰ গভীৰ অধ্যয়নে লিখিত (writing) ভাষা ৰূপৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু প্ৰকৃততে কাৰ্যক্ষমভাৱে সাক্ষৰ মানুহৰ ধাৰণা প্ৰদানত বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিলে। 'সাহিত্য' শব্দটোৱে যদিও মৌখিক ৰূপত প্ৰচলিত সম্ভাৱক সামৰি লৈছে, ই প্ৰধানতঃ লিখিত ভাষা ৰূপৰহে নিকটৱৰ্তী উপাদান। কিছুসংখ্যক পণ্ডিত-গৱেষকে 'সাহিত্য' বুলি লিখিত ৰূপ অবিহনে মৌখিক ভাষা ৰূপতো নিজৰ চিন্তাধাৰাৰ প্ৰয়োগ অৰ্থবহ হৈ নুঠে। কিয়নো মৌখিক ৰূপতো ভাষিক সমল যেনে— ধ্বনি, ৰূপ, শব্দ, বাক্য আদিৰে ভাৱৰ বহিঃপ্ৰকাশ ঘটোৱা হয়। এই প্ৰসংগত লিখিত ভাষা ৰূপৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ গৈ ৱাল্টাৰ জি. অংগে কৈছে এনেদৰে—

Without writing, the literal mind
would not and could not think as
it does ,not only when engaged in
writing but normally even when
it is composing its thoughts in
oral form. More than any other
single invention, writing has transformed
human consciousness.

অৱশ্যে প্ৰসিদ্ধ দাৰ্শনিক প্লেটোৱে লিখিত ভাষা ৰূপৰ কেতবোৰ আসোঁৱাহ বা দুৰ্বলতাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। তেওঁৰ মতে লিখিত ৰূপ (writing) এটা নিৰ্মিত সামগ্ৰী (manufactured product)। দ্বিতীয়তে লিখিত ৰূপে মানুহৰ স্মৃতিশক্তিৰ ধ্বংস কৰিছে। লিখিত তথ্যৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীলসকলে বিষয়ৰ বাহ্যিক তথ্যকে সত্য বুলি মানি লোৱাৰ ফলত তাৰ প্ৰকৃত বা আভ্যন্তৰীণ পাঠৰ পৰা বহু দূৰত অৱস্থান কৰে। তৃতীয়হে এটা লিখিত পাঠ সদায়ে অসম্ভৱদায়ক হৈ উঠে। তেওঁৰ মতে কথ্য ৰূপৰ দ্বাৰা বিষয় প্ৰসংগত বিস্তৃত, প্ৰকৃত আৰু বৰ্ণনাত্মক প্ৰত্যুত্তৰ পোৱা যায়। কিন্তু লিখিত পাঠৰ পৰা প্ৰদত্ত বা উদ্ধৃত প্ৰশ্নটোৱে পুনৰাবৃত্ত হয়। তেওঁৰ মতে ভাষাৰ লিখিত ৰূপটো নিষ্ক্ৰিয় (passive)। কিয়নো ইয়াৰ পৰা এখন অৱাস্তৱ, অস্বাভাৱিক জগতৰহে উপলব্ধি ঘটে। প্লেটোৰ এই যুক্তিক সম্পূৰ্ণৰূপে মানি ল'ব নোৱাৰি। কিয়নো লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাই পৃথিৱীত প্ৰচলিত পূৰ্বৰ ভাষা ৰূপৰ অস্তিত্বক এটা গতিশীল মাত্ৰা প্ৰদান কৰে। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ দীৰ্ঘম্যাদি প্ৰসাৰতা লিখিত যুগৰ ভাষাৰ দ্বাৰাই প্ৰশস্ত হয়। সেয়েহে লিখিত ভাষাক প্ৰযুক্তি বুলিও ক'ব পাৰি, যিয়ে আধুনিক মানৱ মনৰ বৌদ্ধিক কাৰ্যকলাপৰ নিৰ্মাণ কৰিছে আৰু শক্তিশালীকৈ গঢ় দিছে। অৱশ্যে ভাষাই লিপিসহ আত্মপ্ৰকাশ কৰাৰো বহুকাল পাছত সি সাহিত্য নিৰ্মাণ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা ঘটনাটোৱে মানৱ ইতিহাসৰ বিকাশক কিছু পিছুৱায় নিয়ে। সি যি নহ'লেও ভাষাৰ চাম্ফুস ৰূপৰ উপস্থিতি নিৰ্ধাৰণ কালৰ পৰাই লিখিত যুগৰ আৰম্ভণি ঘটিল আৰু তেতিয়াৰ পৰা

ভাষাই ক্ৰমবিৱৰ্তিত হৈ আহি মনৰ ভাৱানুভূতিক ধ্বনি, শব্দ বাক্যৰে এটা ৰূপ দি যি সাহিত্যৰ নিৰ্মাণ কৰিলে, সিয়েই লিখিত যুগত সাহিত্য বুলি সূচিত হ'ল।

লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কত মন কৰিবলগীয়া দিশসমূহ হ'ল—

- ১। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা যিহেতু ধ্বনি, ৰূপ, শব্দ, বাক্য আদি ভাষিক উপাদানেৰে নিৰ্মিত এটা দৃশ্যমান ৰূপ, ই ব্যাকৰণসিদ্ধও হ'ব লাগিব।
- ২। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা লিখিত ৰূপৰ ব্যৱহাৰৰ মাজতে আৱদ্ধ।
- ৩। লিখিত সাহিত্যৰ ভাষা আধুনিকতাৰ আৱৰণেৰে আবৃত। ই শিক্ষিত সম্প্ৰদায়ৰ মাজত প্ৰচলিত ভাষাকহে প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- ৪। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাত শব্দ নিৰ্বাচন এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য। মনৰ ভাৱানুভূতি প্ৰকাশক ভাষা হ'লেও শিষ্ট, মার্জিত বুলি বিৰেচিত শব্দহে ব্যৱহাৰৰ উপযোগী হৈ উঠে।
- ৫। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ গ্ৰহণযোগ্যতা স্থান-কাল-পাত্ৰ ভেদে সৰ্বত্ৰে একে।
- ৬। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাক প্ৰযুক্তিৰ নিৰ্মাণ বুলি কোৱা হৈছে যদিও প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ দ্ৰুত বিকাশে এই ভাষা ৰূপৰ মূল অৱস্থাক প্ৰভাৱিত কৰি সম্পূৰ্ণ পৰিৱৰ্তন কৰিব নোৱাৰে।

এনেদৰে মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ ভিত্তিত নিৰ্মাণ হোৱা লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰিব পাৰি। অসমীয়া ভাষালৈ লক্ষ্য কৰিলেই এই দুয়োটা যুগৰ ভাষা বিশেষৰ স্থিতি, বিৱৰ্তনৰ ৰূপৰেখা স্পষ্ট হৈ পৰে। অসমীয়া ভাষাৰ মৌখিক যুগ বিভিন্ন লোকগীত, সাধুকথা প্ৰবাদ-প্ৰবচন, ফকৰা-যোজনা, পটন্তৰ আদিৰে সমৃদ্ধ। এইসমূহৰ প্ৰত্যেকৰে আকৌ কেইবাটাও উপবিভাগ আছে। এই উপবিভাগসমূহৰ বিতং আলোচনাই অসমীয়া ভাষাৰ মৌখিক যুগটোৰ সমৃদ্ধিশালী ৰূপটো স্পষ্টকৈ তুলি ধৰে। অকল সাহিত্যৰে নহয় অসমীয়া কথ্য ভাষা-ৰূপৰো বিভিন্ন বৈশিষ্ট্য ফটফটীয়া হৈ পৰে। অসমীয়া কথ্য ভাষাৰ পিঠিত ভেজা দি সৃষ্ট লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাসক প্ৰকাশ কৰে। গতিকে মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা আৰু লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাক এটা মুদ্ৰাৰ ইপিঠি-সিপিঠি বুলি ক'ব পাৰি। অৰ্থাৎ পৰিপূৰক অৱস্থানৰত দুয়োটা ভাষা ৰূপৰ মাজত তুলনামূলক আলোচনাৰো খল থাকিব।

২.৬ মৌখিক যুগ আৰু লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ তুলনা

দেখা যায়, যিহেতু মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ ভিত্তিতহে লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা নিৰ্মাণ হয়, গতিকে দুয়োটাৰ মাজত সম্পৰ্ক বা মিল আছে। দুয়োটা যুগৰ ভাষাই এটা ভাষাৰ কালগত ইতিহাসক তুলি ধৰে। দুয়োটা যুগৰ ভাষাই ভাষিক সমলবোৰক গুৰুত্ব দি মনৰ ভাৱানুভূতি প্ৰকাশ কৰে। মুখে মুখে প্ৰচলিত হ'লেও সি ধ্বনি, ৰূপ, শব্দ আদি ভাষাগত সমলেৰে নিৰ্মিত ৰূপবিশেষকে কথ্য ৰূপত প্ৰকাশ

কৰে, আনহাতে লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাই একেবোৰ সমলৰ আধাৰতে ভাষাটোক চাক্ষুস ৰূপ প্ৰদান কৰে। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ বিষয়বস্তুকে লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰো বিষয় হিচাপে গ্ৰহণ কৰা হয়। দুয়োটা ভাষা ৰূপৰ লগত প্ৰসংগ (context)ৰ সম্পৰ্ক থকা পৰিলক্ষিত হয়। দুয়োবিধ সাহিত্যৰ ভাষা গদ্য-পদ্য উভয় ৰূপতে এনেধৰণৰ দুই-এটা পোৱা যায়। সাদৃশ্য থাকিলেও দুয়োটা যুগৰ ভাষা ৰূপৰ মাজত বৈসাদৃশ্যহে অধিক। দুয়োটা ভাষা ৰূপৰ মাজত যে বৈসাদৃশ্য স্পষ্ট, সেই কথা প্ৰকাশ কৰি 'ভাষাৰ ইতিবৃত্ত' গ্ৰন্থত সুকুমাৰ সেনে কৈছে—

সাহিত্যৰ অৰ্থাৎ লেখাৰ ভাষাৰ সংগে মুখেৰ
ভাষাৰ কম-বেশি পাৰ্থক্য থাকিবেই। প্ৰথমত
লেখাৰ ভাষা উপস্থিত-অনুপস্থিত অনেকৰ জন্ম
মুখেৰ ভাষা উপস্থিত নিৰ্দিষ্ট সংখ্যকৰ জন্ম। তাই
লেখাৰ ভাষা বৃহত্তৰ দেশ-কালৰ প্ৰয়োজনৰ
জন্ম বলিয়া তাহাৰ ভাষা ভাঙাও বৃহত্তৰ।
দ্বিতীয়তে লেখাৰ ভাষা অনুসৰণ কৰে পূৰ্বাগত
অনুশীলিত আদৰ্শেৰ, মুখেৰ ভাষা শ্ৰুত
সাময়িক আদৰ্শেৰ। এইজন্য লেখাৰ ভাষাও মুখেৰ
ভাষাৰ মध्ये ব্যৱধান কিছু থাকিবেই।

মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা অৰ্থাৎ মৌখিকতা আৰু লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ
ভাষাৰ মাজত থকা বৈসাদৃশ্য কেতবোৰ হ'ল—

- ১। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা কথ্য ৰূপৰ নিদৰ্শন, আনহাতে লিখিত
যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা লিখিত ৰূপৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত।
- ২। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা অনানুষ্ঠানিক হ'লেও সি গতিশীল,
পৰিৱৰ্তনমুখী। আনহাতে লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা-ৰূপটো প্ৰায়ে
ৰক্ষণশীল (conservative), দৃঢ়ভাৱে সীমিত (rigidly restrictive) আৰু
ঈষৎ কৃত্ৰিম (artificial)।
- ৩। মৌখিক ভাষাৰ ব্যাকৰণসিদ্ধ নহয়, ই মুক্ত। লিখিত ভাষা ব্যাকৰণগত
নীতি-নিয়মেৰে বন্ধা হয়। উদাহৰণস্বৰূপে— অসমীয়া ভাষাৰ মৌখিক
ৰূপত সৰ্বনামৰ ব্যৱহাৰত বিশেষকৈ ২য় পুৰুষ আৰু ৩য় পুৰুষৰ সৰ্বনাম
মাজত কোনো পাৰ্থক্য ৰখা নহয়। কিন্তু লিখিত ৰূপত ২য় পুৰুষৰ সৰ্বনাম
আৰু ৩য় পুৰুষৰ সৰ্বনামৰ পাৰ্থক্য আছে।
- ৪। দুয়োটা ভাষা ৰূপৰ পাৰ্থক্যৰ মূল কাৰণ হ'ল উচ্চাৰণগত ভিন্নতা।
শ্বাসঘাত (stress)ৰ ক্ৰিয়াৰ ফলত ভাষাৰ মৌখিক আৰু লিখিত ৰূপৰ
উচ্চাৰণ ৰীতিত পৰিৱৰ্তন দেখা যায়।
- ৫। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাতকৈ মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ পৰিসৰ
ব্যাপক। অৱশ্যে এই ব্যাপকতা স্থানগত দিশতহে পৰিলক্ষিত হয়। লিখিত

ভাষাই ভাষাৰ সীমিত পৰিসৰতে তাৰ উদ্দেশ্য অভিব্যক্ত কৰাৰ সুবিধা লাভ কৰে। তাৰ পৰিৱৰ্তে বহল পৰিসৰৰ সুবিধা থকা বাবে মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ বৰ্ণনাধৰ্মিতা প্ৰকাশ পায়।

- ৬। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা বহনকাৰী ৰূপে অনাক্ষৰী লোকক বিবেচনা কৰা হয়। আনহাতে আনুষ্ঠানিকতাৰ খাতিৰত লিখিত ভাষা শিক্ষিতসকলেহে প্ৰতিনিধিত্ব কৰে।
- ৭। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা ছন্দোবদ্ধ, প্ৰতীকধৰ্মী, সংক্ষিপ্ত তথা বুদ্ধিদীপ্ত। আনহাতে লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাত উল্লিখিত বিশিষ্টতা নিতান্তই আৱশ্যকীয় নহয়। ই বৰ্ণনাধৰ্মী, বিশ্লেষণাত্মক, যুক্তিনিষ্ঠ; মুদ্ৰিত আদি ৰূপতহে আত্মপ্ৰকাশ কৰে।
- ৮। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা স্বাভাৱিক, স্বতঃস্ফূৰ্ত। লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা মৌখিক ভাষা অবিহনে প্ৰকাশক্ষম হৈ নুঠিলহেঁতেন। (writing can never disperse with orality)। অৰ্থাৎ লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা পৰনিৰ্ভৰশীল।

ওপৰোক্ত আলোচনাৰ শেষত ক'ব পাৰি যে পৃথিৱীৰ প্ৰত্যেক জাতিৰ লিখিত ভাষা তাৰ মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ ভেঁটিতহে নিৰ্মাণ হৈছিল। মৌখিক যুগৰ সাহিত্যিক ভাষাৰ অধ্যয়ন অবিহনে লিখিত সাহিত্যৰ ভাষাৰ অধ্যয়ন আৰু ইতিহাস অনুসন্ধান দুয়োটাই অসম্পূৰ্ণ।

২.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

মৌখিক সাহিত্য ব্যক্তি নিৰপেক্ষ ৰচনা। এইবিধ সাহিত্য চহালোকৰ মুখে মুখে প্ৰচাৰিত হৈ অহা সাহিত্য। ইয়াৰ ভাষাও জনজীৱনৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত ভাষা। মানুহৰ মুখে মুখে প্ৰচলিত হৈ অহা প্ৰবাদ, ফাঁকৰায়োজনা আদিবোৰে হ'ল মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষীক সমল। এই ভাষা ৰূপৰ সংক্ষিপ্ততাৰ মাজত লোকসমাজৰ দীৰ্ঘদিনীয়া অভিজ্ঞতা সংহত ৰূপত নিহিত হৈ আছে। এই সাহিত্যৰ ভাষা ছন্দোবদ্ধ। ছন্দ মিলাবৰ বাবে মূল বিষয়ৰ লগত অৰ্থৰ সংগতি নথকা শব্দ বা বাক্যাংশবোৰো প্ৰয়োগ কৰা হয়। মৌখিক সাহিত্যৰ পৰৱৰ্তী স্তৰ হ'ল লিখিত সাহিত্য। লিখিত যুগৰ পৰিসীমা মৌখিক যুগতকৈ বিস্তৃত হৈ পৰিল যদিও মৌখিক যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষাতকৈ লিখিত যুগৰ সাহিত্যৰ ভাষা বহু ক্ষেত্ৰত সীমিত হৈ পৰিল। ইয়াৰ মূলতে হ'ল লিখিত ভাষা কথিত ভাষাৰ কৃত্ৰিম বিকাশ মাত্ৰ। মূলতঃ লিখিত সাহিত্যৰ ভাষা হ'ল ভাষা সংৰক্ষণৰ এটা পদ্ধতিহে মাত্ৰ।

২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। মৌখিক সাহিত্যৰ পৰম্পৰা কেনেকৈ আৰম্ভ হৈছিল, আলোচনা কৰক।
- ২। মৌখিক সাহিত্যই কি কি বিষয়বস্তুক সামৰে, বুজাই লিখক।

- ৩। মৌখিক সাহিত্যৰ ভাষা সম্পৰ্কে এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৪। লিখিত সাহিত্যৰ পৰম্পৰাৰ বিষয়ে এটি আলোচনা আগবঢ়াওক।
- ৫। “লিখিত সাহিত্যৰ ভাষা”— শীৰ্ষক এটি আলচ যুগুত কৰক।
- ৬। মৌখিক আৰু লিখিত সাহিত্যৰ ভাষাৰ এটি তুলনামূলক পৰ্যালোচনা আগবঢ়াওক।

২.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- নেওগ, মহেশ্বৰ। অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা। নৱম তাণ্ডৰণ। গুৱাহাটী : চন্দ্ৰপ্ৰকাশ।
২০০০।
- বৰুৱা, বিবিধিঃ কুমাৰ। অসমৰ লোক-সংস্কৃতি। ৮ম সংস্কৰণ। গুৱাহাটী : বীণা লাইব্ৰেৰী।
২০০৫।
- শৰ্মা, নবীনচন্দ্ৰ। অসমৰ কৃতি-কৃষ্টি-সংস্কৃতি। গুৱাহাটী : চন্দ্ৰপ্ৰকাশ। ২০১২।
- শৰ্মা, নবীনচন্দ্ৰ। সম্পাঃ। অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, চতুৰ্থ খণ্ড। যোৰহাট : অসম
সাহিত্য সভা। ২০২১।
- শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ। অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ আভাস। ৪ৰ্থ প্ৰকাশ। গুৱাহাটী : বাণী
প্ৰকাশ। ২০১০।
- শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত। নৱ সংস্কৰণ। গুৱাহাটী :
সৌমাৰ প্ৰকাশ। ২০০৬।
- শৰ্মা, হেমন্ত কুমাৰ। অসমীয়া লোকগীত সঞ্চয়ন। গুৱাহাটী : বীণা লাইব্ৰেৰী। ১৯৮৮।
- সেন, সুকুমাৰ। ভাষাৰ ইতিবৃত্ত। পুনৰ সংস্কৰণ। আনন্দ পাবলিশাৰ্চ। ২০১১।
- Ong, Walter J, Orality and Literacy. 3rd Edn. Taylor & Francis e-Library,
2005.

চতুৰ্থ বিভাগ
উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষা : অনুশাসন

বিভাগৰ গঠন :

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ প্ৰাচীন অসমৰ অনুশাসন
- ৪.৪ অনুশাসন আৰু অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম-যন্ত্ৰণা
- ৪.৫ কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ ধাৰণা
- ৪.৬ অনুশাসনৰ ভাষা
- ৪.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Reading)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম প্ৰক্ৰিয়া খৃ. দশম শতিকাৰ পৰা আৰম্ভ হৈ দ্বাদশ শতিকাত সম্পূৰ্ণ হোৱা বুলি কোৱা হয়। কিন্তু সেই সময়ৰ পৰা বহু আগত অসমীয়াভাষাৰ জন্ম যন্ত্ৰণা আৰম্ভ হোৱা বুলি বহুতো পণ্ডিতে ক'ব খোজে। খৃ. চতুৰ্থৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত পুৰণি কামৰূপৰ ৰজাসকলে ৰাজকীয় কামকাজ অথবা ভূমি দানৰ অৰ্থে ভালেমান তাম অথবা শিলৰ শাসন খোদাইছিল। সেই অনুশাসনবোৰৰ ভাষা আছিল সংস্কৃত। কিন্তু, তাৰ মাজত কেতবোৰ অসংস্কৃত ৰূপ দেখিবলৈ পোৱা গৈছিল। এই অসংস্কৃত ৰূপবোৰত অসমীয়া ভাষাৰ বীজ অনুকৰণ হোৱা বুলি বহুতে ক'ব খোজে। এই বিভাগটোত এই দিশবোৰৰ বিষয়ে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপোনালোক —

- পুৰণি কামৰূপৰ অনুশাসনসমূহৰ পৰিচয় দাঙি ধৰিব পাৰিব,
- কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ ধাৰণা পৰ্য্যালোচনা কৰিব পাৰিব,
- অনুশাসনৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম প্ৰক্ৰিয়া কেনেদৰে আৰম্ভ হৈছিল ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব, আৰু
- অনুশাসনত ব্যৱহৃত ভাষাৰ বিষয়ে ফাঁহিয়াই চাব পাৰিব।

৪.৩ প্ৰাচীন অসমৰ অনুশাসন

উদ্ভৱ ভাৰতৰ অন্যান্য প্ৰান্তৰ নিচিনাকৈ প্ৰাচীন অসম বা কামৰূপৰ ৰজাসকলে সংস্কৃত ভাষাকে ৰজাঘৰীয়া ভাষাকৈ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। প্ৰাচীন কামৰূপৰ বৰ্মন, শালস্তম্ভ,

পালবংশীয় ৰজাসকলে ৰাজকীয় কাম কাজত সংস্কৃত ভাষাই ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ৰাজকীয় আভলেখ সমূহৰ লগতে বিভিন্ন ভূমিদান সম্পৰ্কীয় ফলি অনুশাসনবোৰো সংস্কৃত ভাষাতেই ৰচনা কৰিছিল। শ্লোক আৰু গদ্য মিশ্ৰিত এই লেখাসমূহ অসমীয়া ভাষা অধ্যয়নৰ এক আপুৰুগীয়া সম্পদ। ছন্দ, অলংকাৰ, চিত্ৰকল্প আদিৰে সমৃদ্ধ প্ৰধানত ৰজাসকলৰ প্ৰশস্তিমূলক বিষয়েৰে ৰচিত এই লিখনিসমূহ কাব্য প্ৰতিভাৰো নিদৰ্শন। এই লেখাসমূহত ৰজাঘৰীয়া বংশাৱলী, ৰচয়িতাৰ পৰিচয়, শাসনসমূহৰ প্ৰস্তুতকৰ্তা, আখৰকটীয়াৰ নাম, ভূমিদান দিয়া ব্ৰাহ্মণসকলৰ নাম আৰু সবিশেষ পৰিচয়, দান কৰা ভূমিৰ পৰিমাণ আৰু অৱস্থান আদিৰ বিৱৰণ সন্নিৱিষ্ট কৰা থাকে।

খৃ. ৪ ৰ্থ শতিকাৰ পৰা খৃ. দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত খোদিত হোৱা আৰু বৰ্তমানে প্ৰাপ্ত প্ৰাচীন কামৰূপৰ অনুশাসনসমূহ তলত দিয়া ধৰণৰ —

নগাজৰী — খনিকৰ গাঁও প্ৰস্তৰ খণ্ডলিপি	—	খৃ. চতুৰ্থ / ৫ম শতিকা
সুৰেন্দ্ৰ বাৰ্মাৰ উমাচল শিলালিপি	—	খৃ. ৫ম শতিকা
ভূতিৰমাৰ বৰগংগা শিলালেখ	—	খৃ. ৬ ঠ শতিকা
ভাস্কৰ ৰমাৰ নিঠনপুৰ তাম্ৰশাসন	—	খৃ. ৭ ম শতিকা
দেওঁপানীৰ শংকৰ-নাৰায়ণ মূৰ্তিৰ লেখ	—	খৃ. ৮ ম শতিকা
দেওঁপানীৰ হৰিহৰ মূৰ্তিৰ লেখ	—	খৃ. ৮ ম শতিকা
হৰ্জৰমাৰ তেজপুৰ শিলালেখ	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
হৰ্জৰমাৰ হায়ুংথল তামৰ ফলি	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
ৰনমালৰ তেজপুৰ তামৰ ফলি	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
ৰনমালৰ পৰ্বতীয়া তামৰ ফলি	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
তৃতীয় ৰলৰমাৰ উত্তৰ বৰবিল তামৰ ফলি	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
তৃতীয় ৰলৰমাৰ নগাঁও তামৰ ফলি	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
তৃতীয় ৰলৰমাৰ উলুবাৰী তামৰ ফলি	—	খৃ. ৯ ম শতিকা
ৰত্নপালৰ শূৱালকুছি তামৰ ফলি	—	১১ শ শতিকা
ৰত্নপালৰ গুৱাহাটী তামৰ ফলি	—	১১ শ শতিকা
ইন্দ্ৰপালৰ গুৱাহাটী তামৰ ফলি	—	১১ শ শতিকা
ইন্দ্ৰপালৰ শূৱালকুচি তামৰ ফলি	—	১১ শ শতিকা
গোপালৰমাৰ গছতল তামৰ ফলি	—	১১ শ শতিকা
ধৰ্মপালৰ খনামুখ তামৰ ফলি	—	১২ শ শতিকা
ধৰ্মপালৰ শুভংকৰ পাটক তামৰ ফলি	—	১২ শ শতিকা
ধৰ্মপালৰ পুষ্পভদ্ৰা তামৰ ফলি	—	১২ শ শতিকা

বৈদ্যদেৱৰ কমৌলি তামৰ ফলি	— ১২ শ শতিকা
বল্লভদেৱৰ অসম ফলি	— ১২ শ শতিকা
সমুদ্ৰপালৰ আমবাৰী শিলালেখ	— ১৩ শ শতিকা

৪.৪ অনুশাসন শাসনাৱলী আৰু অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম-যন্ত্ৰণা

পূৰ্বতে কৈ অহা হৈছে যে প্ৰাচীন কামৰূপৰ শাসনাৱলীৰ ভাষা আছিল সংস্কৃত। কিন্তু শাসন সমূহৰ ভাষা নিৰীক্ষণ কৰিলে দেখা যায় যে এইবোৰ ভাষা মূলতঃ সংস্কৃত যদিও এই ভাষাৰ মাজতে অনাসংস্কৃত ৰূপ কেতবোৰো দেখিবলৈ পোৱা যায়। বিভিন্ন পণ্ডিতে এই ৰূপবোৰকে অসমীয়া ভাষাৰ আদি শব্দ বুলি ক'ব খোজে। এই ৰূপবোৰে সংস্কৃতৰ ব্যাকৰণৰ নিয়ম মানি চলা নাই অৰ্থাৎ অশুদ্ধ ৰূপ। ৰজা আৰু ব্ৰাহ্মণ ভিন্ন অন্যান্য মানুহৰ নাম, ৰাজ প্ৰদত্ত ভূমিত সীমাত থকা ঠাইৰ নাম পুখুৰী, নৈ, গছ-গছনি আদিৰ নামো সন্নিবিষ্ট হৈছিল। অৰ্থাৎ সংস্কৃত ভাষাৰ লগত এইবোৰৰ সম্পৰ্ক নাই। ভাষাবিদ সুকুমাৰ সেনৰ মতে — তামৰ ফলি আৰু শিলালেখসমূহৰ সংস্কৃত ভাষাৰ মাজত পোৱা সংস্কৃত ভিন্ন এই ৰূপবোৰে ৰজাঘৰীয়া ভাষা সংস্কৃতৰ সমান্তৰালভাৱে জনসাধাৰণৰ মাজতো একপ্ৰকাৰৰ স্থানীয় প্ৰাকৃত ভাষাৰ প্ৰচলনেৰে ইংগিত দিয়ে।

সুকুমাৰ সেনৰ কথাষাৰি অৱশ্যে ঐতিহাসিক সমলেওঁ সমৰ্থন কৰে। কামৰূপৰ প্ৰখ্যাত ৰজা কুমাৰ ভাস্কৰৰ্মীৰ ৰাজত্বকালত চীনা পৰিব্ৰাজক হিউৱেন চাং কামৰূপলৈ আহিছিল। তেওঁ তেওঁৰ ভ্ৰমণটোকাত লিখিছিল — “তেওঁলোকৰ ভাষা (কামৰূপৰ মানুহৰ) মধ্যভাৰতৰ (মগধ অঞ্চলৰ) ভাষাতকৈ বেলেগ।” চীন পৰিব্ৰাজকৰ এই মন্তব্যৰ পৰাই খৃ. সপ্তম শতিকামানৰ পৰাই যে অসমীয়া ভাষাই সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

ভালেমান পণ্ডিতে অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা হোৱা বুলি মানি ল'ব নোখোজে। তেওঁলোকৰ মতে মাগধী বা অন্যান্য প্ৰাকৃতৰ সমান্তৰালভাৱে পুৰণি কামৰূপত স্থানীয়ভাৱে এটা প্ৰাকৃতৰ জন্ম হৈছিল আৰু সময়ত এই প্ৰাকৃতৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ সৃষ্টি হয়। তেওঁলোকে এই প্ৰাকৃতক কামৰূপী প্ৰাকৃত বুলি নামাকৰণ কৰে। শাসনাৱলীত প্ৰাপ্ত অনা-সংস্কৃত ৰূপ আৰু হিউৱেন চাঙৰ মন্তব্যই এই প্ৰাকৃতকে সমৰ্থন জনায়।

৪.৫ কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ ধাৰণা

প্ৰাক্-আহোমকালীন প্ৰাচীন কামৰূপৰ বৰ্মণ, শালস্তম্ভ, পালবংশীয় ৰজাসকলে লিখোৱা লেখাৱলীৰ (তাম্ৰলেখ আৰু শিলালেখ) সংস্কৃত ভাষাৰ মাজত পোৱা সংস্কৃত ব্যাকৰণবহিৰ্ভূত ৰূপ তথা থলুৱা দেশজ শব্দ কিছুমানৰ ৰূপ আদিৰ ভিত্তিত প্ৰাচীন কামৰূপত এটা থলুৱা প্ৰাকৃত ভাষাৰ প্ৰচল আছিল বুলি অনুমান কৰা হৈছে আৰু সেই প্ৰাকৃত ভাষাক ‘কামৰূপী প্ৰাকৃত’ নামেৰে অভিহিত কৰা হৈছে। অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহাসিক পৃষ্ঠভূমিকপে — ৬ ঠ — ১২ শ শতিকাত প্ৰাচীন কামৰূপত প্ৰচলিত এই

থলুৱা প্ৰাকৃত ভাষাটোৰ কথা সৰ্বপ্ৰথম উল্লেখ কৰিছিল বেণীমাধৱ বৰুৱাই। পৰৱৰ্তী কালত ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা প্ৰভৃতি ভাষাতাত্ত্বিকসকলে ‘কামৰূপী প্ৰাকৃত’ৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ হোৱা বুলি সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে। কিন্তু ‘কামৰূপী প্ৰাকৃত’ৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে এখেতসকলৰ ধাৰণা বেণীমাধৱ বৰুৱাৰ ধাৰণাতকৈ কিছু পৃথক। ডিম্বেশ্বৰ নেওগৰ মতে, অসমত প্ৰাচীন কালতে এক আৰ্য আক্ৰমণ সংঘটিত হৈছিল। বৈদিক আৰু উত্তৰবৈদিক শব্দাৱলীৰ লগত বহুতো অসমীয়া শব্দৰ সাদৃশ্য থকালৈ চাই কামৰূপত প্ৰচলিত প্ৰাচীন ভাৰতীয় উপভাষাটো, বৈদিক আৰু উত্তৰবৈদিক শব্দাৱলী য’ৰপৰা উদ্ভূত হৈছিল সেই ভাষাটোৰ সমকালীন আৰু সদৃশ আছিল বুলি তেখেতে অনুমান কৰিছে। অসমৰ কলিতাসকলেই ভাৰতবৰ্ষত প্ৰাচীনতম আৰ্য অধিবাসী বুলি কালিৰাম মেধিয়ে আগবঢ়োৱা মত সমৰ্থন কৰি তেখেতে মন্তব্য কৰিছে যে, ভাৰতীয় আৰ্য আৰু ইৰানীয়সকল পৃথক হোৱাৰ আগতেই আৰ্যসকলৰ এটা ফৈদ অসমলৈ আহে আৰু কলিতাসকলেই সেই ফৈদটোৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে।^১ নেওগ ডাঙৰীয়াই অৱশ্যে প্ৰাচীন কামৰূপত প্ৰচলিত উল্লিখিত উপভাষাটোৰ মূল উৎসৰপৰা ক্ৰমবিৱৰ্তনৰ ইতিহাস সম্পৰ্কে বিচাৰ-বিশ্লেষণ কৰি দেখুওৱা নাই। বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাৰ মতে প্ৰাচীন প্ৰাগজ্যোতিষলৈ খ্ৰীষ্টপূৰ্ব পঞ্চম শতিকাত অহা আৰ্যসকলে প্ৰাচ্য অশোকীয় প্ৰাকৃত ভাষাৰ প্ৰাচীনতৰ মধ্যকালীন ভাৰতীয়-আৰ্যভাষা এটা কৈছিল। এই মধ্যকালীন আৰ্যভাষাটোৰপৰা খ্ৰীষ্ট জন্মৰ আগতে প্ৰাগজ্যোতিষ প্ৰাকৃতৰ উদ্ভৱ হয়। খ্ৰীষ্টাব্দৰ আৰম্ভণিৰ লগে লগে প্ৰাগজ্যোতিষ প্ৰাকৃতৰ ধ্বনি পৰিৱৰ্তন ঘটি কামৰূপী প্ৰাকৃত হয়।^২ কালিৰাম মেধি^৩ আৰু দেৱানন্দ ভৰালীয়েও^৪ অসমীয়া ভাষাত প্ৰাপ্ত-প্ৰাকৃত-বৈদিক আৰু বৈদিক উপাদানৰ সম্ভাৱ্য আধাৰত খ্ৰীষ্টপূৰ্ব শতিকাতেই অসমত আৰ্য সভ্যতাই বিস্তাৰ লাভ কৰাৰ সম্ভাৱনা দাঙি ধৰিছে। কিন্তু নৃতাত্ত্বিক, ভাষাতাত্ত্বিক তথা ঐতিহাসিকভাৱে নিৰ্ভৰযোগ্য প্ৰামাণিক তথ্যপাতিৰ অভাৱত খ্ৰীষ্টপূৰ্ব শতিকাতেই অসমত আৰ্যবসতিৰ আনুমানিক সিদ্ধান্ত গ্ৰহণযোগ্য হৈ উঠা নাই আৰু সেয়েহে এই সিদ্ধান্তৰ লগত সংশ্লিষ্ট ‘কামৰূপী প্ৰাকৃত’ৰ অস্তিত্বক লৈও বিতৰ্কৰ সৃষ্টি হৈছে। ড° ৰমেশ পাঠকৰ মতে, “পণ্ডিতসকলে সুকীয়া প্ৰাকৃতৰ যিবোৰ লক্ষণ দাঙি ধৰি কামৰূপী প্ৰাকৃত নামেৰে অভিহিত কৰিছে, সেইবোৰৰ বেছিভাগেই শৌৰসেনীৰ লগত মিলে। ... প্ৰাকৃত ব্যাকৰণবোৰত কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ উল্লেখ নাই। ... কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ ধ্বনিগত আৰু ৰূপগত বৈশিষ্ট্য আমি তথ্যৰ ভিত্তিত যুক্তিসহকাৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিব নোৱাৰালৈকে পণ্ডিতসমাজৰ স্বীকৃতি আদায় কৰিব নোৱাৰিম।”^৫ ড° পাঠকৰ যুক্তি অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি যদিও প্ৰাকৃত আহোমকালীন কামৰূপীয় লেখাৱলীত প্ৰাপ্ত সংস্কৃতভিন্ন ৰূপসমূহৰ লগত প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্ক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। এই লেখাসমূহত সংস্কৃতৰ পৰিচ্ছন্ন ৰূপৰ মাজতে সোমাই থকা সংস্কৃতভিন্ন উপাদানবোৰে তৎকালীন কামৰূপত ৰজাঘৰীয়া আৰু সাহিত্যিক ভাষাৰূপে গৃহীত সংস্কৃতৰ সমান্তৰালভাৱেই জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচলিত স্তানীয় গঢ়ৰ ভাষা এটা ক্ৰমবিৱৰ্তনৰ আভাস দাঙি ধৰে, যাক ‘আৰ্যমূলীয় কামৰূপী লোকভাষা’ আখ্যা দিব পাৰি। “প্ৰাকৃতজনানাং ভাষা প্ৰাকৃতম্” — এই অৰ্থত, কামৰূপৰ জনসাধাৰণৰ ব্যৱহৃত ভাষা হিচাপে আৰ্যভাষাৰ উপাদানপ্ৰাধান এই ভাষাটোক ‘কামৰূপী প্ৰাকৃত’ আখ্যা দিব পাৰি।

৪.৬ অনুশাসনৰ ভাষা

খ্ৰীষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰপৰা ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেহলৈকে এই সময়ছোৱাৰ প্ৰাচীন কামৰূপৰ লেখাৰলীৰ ভাষা সম্পৰ্কত ওপৰৰ আলোচনাৰ ভিত্তিত ক'ব পাৰি যে ইবিলাকৰ ভাষা নিশ্চিতভাৱেই সংস্কৃত আৰু সাহিত্যিক অংশবোৰ ধ্ৰুপদী কাব্যশৈলীৰ। কিন্তু এই সংস্কৃতৰ মাজতেই এনে কিছুমান ব্যতিক্ৰম প্ৰয়োগ সন্নিবিষ্ট হৈছে, যিবোৰে সেই সময়ৰ কামৰূপত বজাঘৰীয়া আৰু সাহিত্যিক ভাষাৰূপে গৃহীত সংস্কৃতৰ সমান্তৰালভাৱেই জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচলিত স্থানীয় গঢ়ৰ ভাষা এটাৰো ক্ৰমবিবৰ্তনৰ স্পষ্ট আভাস দাঙি ধৰে। এই ব্যতিক্ৰমবোৰৰ বহুলাংশই বৰ্ণগত আৰু এইবোৰ স্থানীয় লেখক বা তক্ষকাৰৰ অসাৱধানতাৰ বাবেও হ'ব পাৰে। সি যিকিয়েই নহওক প্ৰাচীন কামৰূপীয় লেখাসমূহৰ ভাষাৰ সামগ্ৰিকভাৱে বিাচৰ কৰি চালে এই কথা স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে ইবিলাকৰ ভাষাত সংস্কৃতৰ লগতে সংস্কৃতভিন্ন বিভিন্ন ধৰণৰ ৰূপো প্ৰচুৰ পৰিমাণে সন্নিবিষ্ট হৈছিল, যিবোৰ থলুৱা উপভাষাৰ প্ৰভাৱে পৰিণতি। বৰ্মণবংশীয় ৰজাসকলৰ ৰাজত্বকালতে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাত ভাৰতীয়কৰণৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হয় আৰু সেই সময়ৰেপৰা এই অঞ্চললৈ বিভিন্ন সময়ত, বিভিন্ন কাৰণত, ভাৰতৰ বিভিন্ন অঞ্চলৰ ভিন্ন ভিন্ন প্ৰাকৃত-ভাষাভাষী লোকৰ আগমন হ'বলৈ ধৰিলে। সেই লোকসকলৰ ভিন্ন ভিন্ন কথিত ভাষাৰ লগতে থলুৱা লোকসকলৰ মাজত প্ৰচলিত কথিত ভাষাৰ উপাদানেৰে এক সংমিশ্ৰিত ভাষাৰ লগতে থলুৱা লোকসকলৰ মাজত প্ৰচলিত কথিত ভাষাৰ উপাদানেৰে কে সংমিশ্ৰিত উপভাষা গঢ় লবলৈ ধৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। প্ৰাচীন কামৰূপীয় লেখাৰলীত পোৱা সংস্কৃতভিন্ন এই ৰূপবোৰে প্ৰাকৃতভাষী লোকৰদ্বাৰা প্ৰত্যক্ষভাৱে প্ৰভাৱিত এই কথিত উপভাষাটোৰ চানেকি দাঙি ধৰে। প্ৰতিলিপি তৈয়াৰ আৰু খোদিত কৰাৰ সময়তে লিপিকাৰ আৰু তক্ষকাৰসকলে হয়তো সাহিত্যিক ভাষা আৰু ৰাজভাষা ৰূপে গৃহীত সংস্কৃত ভাষাৰ ওপৰত সমকালীন বাগ্যব্যৱহাৰৰ এই ভাষাটোৰ ছাপ এৰি থৈ গৈছিল। সংস্কৃতৰ এই অশুদ্ধ প্ৰয়োগবোৰক সেই সময়ৰ শিক্ষিত আৰু অৰ্ধ-শিক্ষিত শ্ৰেণীটোৰ মাজত প্ৰচলিত কথিত উপভাষাটোৰ প্ৰভু-ৰূপ বুলি বিবেচনা কৰিব পাৰি।^{১২} এই শ্ৰেণীৰ লোকৰ মাজত ইতিমধ্যেই কথিত উপভাষাটোৰ সঘন প্ৰয়োগৰ বাবেই হয়তো প্ৰত্যক্ষভাৱে ওলাই থকা এই ব্যতিক্ৰমসমূহকো অশুদ্ধ যেন লগা নাছিল।

প্ৰাচীন কামৰূপত খ্ৰীঃ ষষ্ঠ-সপ্তম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকালৈ ৰাজত্ব কৰা বৰ্মন, শালস্তম্ভ আদিকে ধৰি পাল বংশীয় হিন্দু ৰজা সকলৰ তালৰ ফলিৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপটো স্পষ্ট কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হয়। এই তামৰ ফলিবোৰত অসমৰ কিছুমান ঠাইৰ নাম, অসমীয়া কিছুমান গছ-গছনিৰ নাম, মানুহৰ নাম, অসমীয়া আন শব্দ আৰু অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য সূচক ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক নিদৰ্শন কিছুমান সংৰক্ষিত হৈ অসমত সুকীয়া প্ৰাকৃত এটাই গঢ় লৈছিল বুলি ধাৰণা এট দি়ে। বেণীমাধৱ বৰুৱা, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, কালিৰাম মেধি, দেবানন্দ ভৰালি, কনকলাল বৰুৱা আদি পণ্ডিত সকলে ইয়াক 'কামৰূপী প্ৰাকৃত' নামেৰে অভিহিত কৰিছে আৰু ইয়াৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছে বুলি তেওঁলোকে মত পোষণ কৰিছে। কিন্তু সকলো ভাষাবিদে এই কথা মানি লব নোখোজে। যিহেতু তামৰ ফলি বিলাকৰ ভাষা আছিল মূলতঃ সংস্কৃত। লিপিকাৰৰ হাত বগৰি নাইবা সেইসময়ত প্ৰচলিত মাগধী প্ৰাকৃতকে সামান্য বিকৃতি কৰি এই বিলাক

লিপিবদ্ধ কৰা হৈছিল আৰু এই মাগধী প্ৰাকৃতৰ সামান্য বিকৃত ৰূপটোকে তেওঁলোকে সম্ভৱতঃ কামৰূপী প্ৰাকৃত বুলি সাব্যস্ত কৰিছে। ইয়াৰ কিছুমান নিদৰ্শন তলত উল্লেখ কৰা হ'ল।

- (১) মানুহৰ নাম বুজোৱা শব্দ — অনি, চনি, সনি, কালিয়া, কৈৱৰ্ত্ত, অবধিঃ, পুনো ইত্যাদি।
- (২) ঠাইৰ নাম বুজোৱা শব্দ — দক্ষিণপাট মাক্খিয়ান, হাটপ্ৰেশ্বৰ, পত্তৰী।
- (৩) গছ-গছনিৰ নাম বুজোৱা শব্দ — ওড়িঅম্ম (উৰিআম), সুৰ্গদাৰু (সোণাৰু), কন্টাফল (কাঁঠাল), কন্টাৱক্কাড় (বক্কাড় 'বগৰী')। কশিল্ল (কালিষলা 'কুঁহিমলা'), ঝাৰি, জটি (জৰী), পাকটা (পাকৰী), জাটলী বহু আল, (ওঁ টেঙা, বহু > ওঁ), হিজল, পাৰলি (ফুল), ডুম্বৰী (ডিমৰু) জিংগনী (জিংগিনী)।
- (৪) পুখুৰী আৰু নৈৰ নাম বুজোৱা শব্দ — সোৰবাড়ি (পুখুৰী), চম্যালা (জান), জৌগল্ল (নদী), সিংগড়ি (নদী)।
- (৫) অন্যান্য শব্দ — জাণ (জান), জোল (জোল), ডোব্ভি (ডুবি), ডোল, নাক্ক (নাক), ভিঠি (ভেটি), মুণ্ডা (মুঢ়া), ৰেক্ক (বেঁকা), অম্ম, আম্ম (আম), কন্টা (কাম), কটা, কাঁটা (মান্য অসমীয়া কাঁইট), কুঁৰা (কুঁৰা)।
- (৬) ধ্বনি মূলক নিদৰ্শন :
 - (ক) স্বৰ ধ্বনিৰ হ্রস্ব-দীৰ্ঘ ৰূপৰ পাৰ্থক্যহীনতা : ময়ূৰ > ময়ুৰ, ঈশ্বৰ > ইশ্বৰ, স্বামী > স্বামি (আটাইবোৰ ভাস্কৰ বৰ্মাৰ তালৰ ফলিত), স্থলী > স্থলি (ৰত্নপাল) দুকুল > দুকুল (ৰত্নপাল), সুকৰি সুকৰী (ইন্দ্ৰপাল), কামৰূপ > কামৰূপ (ধৰ্মপাল)।
 - (খ) স্বৰ-সমীভৱন : পুষ্কৰিণী > পুষ্কিৰিণী (ভাস্কৰ বৰ্মা, ইন্দ্ৰপাল, ধৰ্মপাল)
 - (গ) ব্যঞ্জন সমীভৱন : প্ৰদুম্ন > প্ৰদুম্ন; কৰ্ণসুৰৰ্ণ > কৰ্ণসুৰৰ্ণ; ক্ষেত্ৰ > ক্ষেও (ভাস্কৰ বৰ্মা); সৰ্বা > সৰ্ব (ইন্দ্ৰপাল) সৰ্বান > সৰবন্ (ধৰ্মপাল)
 - (ঘ) 'ৱ' আৰু 'ব' 'য' আৰু 'জ' 'ড়' আৰু 'ৰ' 'শ', 'ষ', 'স' ৰ এটাৰ ঠাইত আনটো প্ৰয়োগ :

বীৰ্য্য > বীজজ (ইন্দ্ৰপাল); যোগেশ্বৰ > জাগেশ্বৰ (ভাস্কৰ বৰ্মা) যজুৰ্বেদী > যযুৰ্বেদী (ইন্দ্ৰপাল); ক্ৰীড়ৎ > ক্ৰীৰৎ (বনমাল); শনি > সনি, সকল > শকল (ইন্দ্ৰপাল, আসক্তি > আশক্তি, নিষেৰিত > নিসেৰিত (ৰত্নপাল), মাথেযু > মাথেসু (ধৰ্মপাল)
 - (ঙ) 'ক্ষ' ৰ 'খ' ৰূপত ব্যৱহাৰ

ক্ষিতিমথ > খিমথ (ৰত্নপাল)
 - (চ) 'ওঁ' ধ্বনিৰ ঠাইত 'ও' ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ : ধাতৈশ্বৰ > ধোতেশ্বৰ, কোথিকো > কোথিকো (ভাস্কৰ বৰ্মা) তু সংঃ ওষধ > কাম, ওখুধ > ওখুদ

- (ছ) 'ম' ৰ ঠাইত 'ন' আৰু 'ল' ৰ ঠাইত 'ন' : যৌৱনম > যৌৱনন্ (বলবৰ্মা)
মণ্ডলং > মণ্ডনং (হৰ্জৰবৰ্মা)
- (জ) 'হ' ৰ ঠাইত 'ঘ' : সিংহাসন > সিংঘাসন (বলবৰ্মা)
- (ঝ) যুক্ত ব্যঞ্জনৰ লোপ : কুটিম > কুটিম, তস্ত > তস্ত (ইন্দ্ৰপাল); ইথ > ইথ
(ৰত্নপাল)
- (ঞ) স্বৰভক্তিৰ সহায়ত যুক্ত ব্যঞ্জন বিভাজন : শ্ৰী > সিৰি (ইন্দ্ৰপাল)
- (ট) অল্পপ্ৰাণ ধ্বনিৰ ঠাইত মহাপ্ৰাণ ধ্বনি : প্ৰান্ত প্ৰান্ঠ (ৰত্নপাল); হস্তি > হস্থি
(ধৰ্মপাল)
- (ঠ) মূৰ্ধন্য ধ্বনিৰ ঠাইত দন্ত ধ্বনি : বিযুঃ > বিযনু (ৰত্নপাল)
- (৭) ৰূপতাত্ত্বিক নিদৰ্শন : এই কামৰূপী প্ৰাকৃতত ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্য তেনে ধৰণে
পোৱা নাযায়; অৱশ্যে সপ্তম শতিকাৰ ভাস্কৰ বৰ্মাৰ তামৰ ফলিৰ 'কালিয়া' শব্দই
অসমীয়া শব্দ গঠনত তদ্বিত 'আ' আৰু বনমালাৰ (নবম শতিকা) তামৰ ফলিত
পোৱা 'কুৱা' শব্দই স্বৰ্থিক 'আ' প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰৰ সাক্ষ্য বহন কৰে। এই 'কালিয়া'
শব্দটোতে অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতাত্ত্বিক প্ৰথম নিদৰ্শন ৰক্ষিত হৈছে। এইবোৰৰ
উপৰি অসমীয়া বহুতো শব্দৰ বিকাশৰ ধাৰা দেখুওৱাত তামৰ ফলিৰ ভাষাই যথেষ্ট
ৰূপে সহায় কৰে। উদাহৰণ : সং ৰক্ৰ > ৰেক্ৰ (তামৰ ফলি ১২শ) > বেকা >
বঁকা; সং আঙ্গ > আঙ্গ (তামৰ ফলি ৯-১০শ) আম; সং কন্টক ফল > কন্টা ফল
(তামৰ ফলি ১১শ) > কন্টাল > কণ্ঠাল > কঁঠাল; সং নক্ৰ > নাক্ক (তামৰ ফলি
৯ শ) > নাক; সং উডুম্বৰ > ডুম্বৰী (তামৰ ফলি ৭ শ) > ডুম্বৰু > ডিমৰু।

৪.৭ সাৰাংশ (Summing up)

খৃষ্টীয় চতুৰ্থ শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত পুৰণি কামৰূপৰ
ৰজাসকলে খোদিত কৰা অনুশাসন সমূহত সংস্কৃত ভাষা ব্যৱহাৰ হৈছিল যদিও লেখাৰ
মাজত অনা-সংস্কৃত ৰূপ কেতবোৰ পোৱা গৈছিল। পণ্ডিত সকলে ইয়াকে কামৰূপী
প্ৰাকৃতৰ নিদৰ্শন বুলি কৈছে। এই ৰূপ প্ৰধানত স্থানীয় কথিত ৰূপৰ ওপৰত প্ৰতিষ্ঠিত
বুলি কোৱা হৈছে। এই অনুশাসন সমূহৰ ভাষাই উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিনিধিত্ব
কৰে। শিলালেখ আৰু তামৰ ফলিৰ উপৰিও সেই সময়ছোৱাত নিৰ্মিত কেইটামান
শিলামূৰ্ত্তিৰ লগত খোদিত সংস্কৃত শ্লোক-পদ্যৰ মাজতো এনে ভাষাৰ ৰূপ পোৱা যায়।
এই অনুশাসনসমূহৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপটো স্পষ্ট কৰি তুলিবলৈ সক্ষম হয় আৰু
অসমত এটা সুকীয়া প্ৰাকৃত গঢ় লোৱাৰ ধাৰণা দিয়ে।

৪.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১) অনুশাসন মানে কি? অসমত প্ৰাপ্ত অনুশাসন সমূহৰ নামোল্লেখ কৰা।
- ২) অনুশাসনসমূহৰ বিষয়বস্তু কি? ইয়াৰ ভাষাই আমাক কি ধাৰণা দিয়ে?

- ৩) কামৰূপী প্ৰাকৃত মানে কি? ইয়াৰ ধাৰণা কোনে দিছিল?
- ৪) তামৰ ফলি আৰু শিলালেখ বা শিলৰ ফলি মানে কি? অসমত কি কি তামৰ ফলি আৰু শিলৰ ফলি পোৱা গৈছে?
- ৫) শিলালেখ আৰু তামৰফলি ভাষা সম্পৰ্কত এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক।
- ৬) পুৰণি কামৰূপৰ অনুশাসনৰ ভাষা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্ক বিচাৰ কৰক।

৪.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- মহন্ত, সুবাসনা : উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষা বনলতা, গুৱাহাটী, ২০০৩
- ভৰালি, দেৱানন্দ : অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ লয়াৰ্ছ বুকষ্টল, গুৱাহাটী (৩য়), ১৯৯৩
- মেধি, কালিৰাম : অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, ১৯৭৮
- হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ : অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰমবিকাশ, জাতীয় সাহিত্য প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৮৮
- গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ, বৰুৱা এজেণ্টি, গুৱাহাটী, ১৯৯১
- ভট্টাচাৰ্য, পদ্মনাথ : 'কামৰূপ শাসনাবলী', বংপুৰ সাহিত্য পৰিষদ সন ১৩৩৮ সাল।

* * *

পঞ্চম বিভাগ
চৰ্যাগীত বা চৰ্যাপদ

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ চৰ্যাপদ বা চৰ্যাগীত
- ৫.৪ চৰ্যাপদৰ ৰচনা পদ্ধতি
- ৫.৫ চৰ্যাপদৰ ৰচকসকল
- ৫.৬ চৰ্যাপদৰ বিষয়বস্তু
- ৫.৭ চৰ্যা শব্দৰ আঁতিগুৰি
- ৫.৮ চৰ্যাপদ আৰু অসমীয়া ভাষা
- ৫.৯ চৰ্যাপদৰ ভাষা
- ৫.১০ চৰ্যাগীত আৰু দেহবিচাৰৰ গীত
- ৫.১১ চৰ্যাগীত আৰু বৰগীত
- ৫.১২ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৫.১৩ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৫.১৪ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰায় হাজাৰ বছৰৰ পুৰণি। আমি যদিও প্ৰাক্-শঙ্কৰী যুগৰ কবিসকলৰ আগতে অসমীয়া ভাষাত ৰচিত সাহিত্যৰ ধাৰাবাহিক নিদৰ্শন নাপাওঁ, তথাপিও চৰ্যাগীতৰ আৱিষ্কাৰে আমাক এই সম্পৰ্কে নতুনকৈ চিন্তা কৰিবলৈ বাধ্য কৰায়।

মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে নেপাল ৰাজদৰবাৰৰ গ্ৰন্থাগাৰৰ পৰা চৰ্যাচৰ্যা বিনিশ্চয় গ্ৰন্থখনি আন তিনিখন গ্ৰন্থৰে সৈতে উদ্ধাৰ কৰি আনি ‘হাজাৰ বছৰৰ পুৰাণ বাঙ্গলা ভাষায় বৌধগান ও দোহা’ নামেৰে বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদৰ পৰা প্ৰকাশ কৰি উলিয়ায়। ইয়াৰ পিছতেই চৰ্যাগীত সম্পৰ্কে পণ্ডিতসকলৰ মাজত বিস্তৃত চৰ্চা হ’বলৈ ধৰে।

এই অধ্যায়ত প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীন লিখিত সাহিত্যৰ নিদৰ্শন চৰ্যাগীতৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়োৱা হ’ব।

‘চৰ্যা’ হ’ল ছন্দোবদ্ধ নীতিদীৰ্ঘ ৰচনা। ভাবেই চৰ্যাৰ প্ৰাণ। এনে পদ বৰ্ণনামূলক নাইবা তত্ত্বমূলকো হ’ব পাৰে। আধ্যাত্মজনিত অৰ্থ, পদান্ত মিল আৰু দুই চৰণ, দ্বিতীয় অৰ্ধতো সেই একে লক্ষণ— ইয়াকে বোলা হয় ‘চৰ্যা’। ‘মানসোল্লাস’ গ্ৰন্থৰ মতে—

‘অৰ্থস্বাধ্যাত্মিকঃ প্ৰাসঃ পাদদ্বিতয় শোভনম্।

উত্তৰাৰ্দ্ধে ভৱদেৱং চৰ্যাচাতু নিগদ্যতে।।’

চৰ্যাগীতসমূহ প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন। চৰ্যাগীতৰ পুথিখনৰ

আচল নাম 'চৰ্যাগীতিকাশ'। 'চৰ্যা' শব্দৰ অৰ্থ আচৰণীয় আৰু 'অচৰ্য'ৰ অৰ্থ অনাচৰণীয়। চৰ্যাসমূহৰ ধৰ্ম সন্মুখীয় আচৰণীয় আৰু অনাচৰণীয় উভয়বিধ বিষয়ৰ নিৰ্দেশ আছে বাবেই ইয়াক 'চৰ্যাচৰ্যবিশিষ্ট' বোলা হৈছে। অৱশ্যে, এই গীতসমূহক অসমীয়া ভাষাৰ লগতে বাংলা, হিন্দী, মৈথিলী, উৰিয়া আদি ভাষাৰ ইতিহাসকাৰসকলেও নিজস্ব ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰাচীন নিদৰ্শন হিচাপে দাবী জনাইছে। কিন্তু, সূক্ষ্মভাৱে পৰ্যালোচনা কৰি চালে প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ সৈতেহে ইয়াৰ অধিক আত্মীয়তা পৰিলক্ষিত হয়।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে-

● অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰত্ন-ৰূপ সম্পৰ্কে আপোনালোকে এটি আভাস লাভ কৰাৰ লগতে অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাস যে হাজাৰ বছৰৰ পুৰণি, সেই বিষয়ে আপোনালোক অৱগত হ'ব পাৰিব

● অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ ইতিহাসৰ সৈতে অন্যান্য ভাষা সমূহৰো যে অঙ্গাঙ্গী সম্পৰ্ক আছে, সেই প্ৰসঙ্গত চৰ্যাগীত সম্পৰ্কত বিভিন্ন বিদ্বৎমণ্ডলীয়ে আগবঢ়োৱা মতামত আৰু যুক্তিসমূহৰ বিষয়ে এটি ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিব

● সাহিত্য যিহেতু সমাজৰ দাপোণ, গতিকে চৰ্যাগীতৰ যোগেদি দশম-দ্বাদশ শতিকাৰ অসমৰ সমাজ জীৱনৰ স্বৰূপ উপলব্ধি কৰাত এই গীতসমূহে আমাক কেনেদৰে সহায় কৰে, তাক বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব

● অসমীয়া গীতি-সাহিত্যৰ পৰম্পৰাত লিখিত গীত তথা কবিতাৰ নিদৰ্শন আৰু আধ্যাত্মিক গীত হিচাপে পৰৱৰ্তী গীতি-সাহিত্যৰ আঙ্গিক আৰু বিষয়বস্তুৰ তুলনা কৰি অসমীয়া গীতি-সাহিত্য সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব

● চৰ্যাগীতৰ অন্তৰ্নিহিত সৌন্দৰ্য বিচাৰ কৰিব পাৰিব।

৫.৩ চৰ্যাপদ বা চৰ্যাগীত

উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন চৰ্যাপদ বা চৰ্যাগীতবোৰ তান্ত্ৰিক সহযানী বৌদ্ধ সকলৰ ধৰ্ম সাধনৰ গীত। ১৯০৭ চনত বঙলা পণ্ডিত মহামহোপধ্যায় হৰিপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে এছিয়াটিক ছোছাইটিৰ কাৰণে পুথি-সংগ্ৰহৰ কামত নেপাললৈ গৈ নেপালৰ জাতীয় অভিলেখালয়ত সংৰক্ষিত হৈ থকা চৰ্যাগীতৰ পুথি এখন সংগ্ৰহ কৰি 'চৰ্যাচৰ্যবিশিষ্ট' নাম দি আৰু এইখনৰ লগতে সৰোজবজ্ৰ কৃষ্ণাচাৰ্যৰ 'দোহাকোষ' আৰু 'ভাবাৰ্ণৱ' একেলগে সম্পাদনা কৰি 'হাজাৰ বছৰৰ পুৰাণ বাঙ্গালা ভাষায় বৌদ্ধগান ও দোহা' বুলি ১৯১৬ চনত বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদৰপৰা প্ৰকাশ কৰে। চৰ্যাগীতবোৰ 'চৰ্যাচৰ্যবিশিষ্ট'ৰ অন্তৰ্গত। এইখন এখন বৃত্তি বা টীকা— টীকাকাৰৰ নাম মুনিদত্ত। মূল গ্ৰন্থখনিৰ নাম 'চৰ্যাগীতি কোষ'। ইয়াত তেইশজন কবিৰ ৫০ টা গীত আছে। কালক্ৰমত ইয়াৰো চাৰে-তিনিটা গীত লুপ্ত হৈছে। এয়া এখন তালপাতত লিখা পুথি। হৰিপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে গানবোৰক বৌদ্ধ কীৰ্তন, বৌদ্ধ সংকীৰ্তন বুলি অভিহিত কৰিছে; চৰ্যাপদ নামটিও তেৱেঁই দিছে। টীকাকাৰ মুনিদত্তই গীত, পদ আৰু বেছিভাগ ঠাইত 'চৰ্যা' বুলি উল্লেখ কৰিছে। 'চৰ্যা' শব্দটি এটি পৰিভাষিক শব্দ; ইয়াৰ অন্তৰ্নিহিত

তাৎপৰ্য হ'ল সহজযান ধৰ্মত পালন কৰিবলগীয়া বা আচৰণ কৰিবলগীয়া নীতিকথা।

৫.৪ চৰ্যাপদৰ ৰচনা পদ্ধতি

চৰ্যাসমূহ সাধাৰতে দহশৰীয়া। কোনো কোনো চৰ্যাত চৈধ্যটা (১০, ২৮, ৫০ নং চৰ্যা), বাৰটা (২১, ২২ নং চৰ্যা), উনৈশটা (৩৯ নং চৰ্যা) আৰু ছটা (২৩ নং চৰ্যা) শাৰীও দেখা যায়। মাত্ৰাবৃত্ত ছন্দত ৰচিত চৰ্যাপদবোৰ অন্ত্যানুপ্ৰাসযুক্ত। সুৰ লগাই গাবৰ কাৰণে ৰচিত চৰ্যাপদবোৰ বৰগীতৰ দৰে ৰাগ প্ৰধান। ইয়াত মুঠতে ২১ বিধ ৰাগৰ ব্যৱহাৰ আছে আৰু তাৰ ভিতৰত পটমঞ্জৰী ৰাগৰ ব্যৱহাৰ আটাইতকৈ বেছি; বৰগীততো চৰ্যাত ব্যৱহৃত পটমঞ্জৰী আৰু বৰাডী ৰাগৰ বিশেষ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। বৰগীতৰ দৰে চৰ্যাপদৰো শেষৰ ফালে ৰচকৰ ভণিতা আছে আৰু প্ৰতিটো গীতৰ দুশাৰী, তিনিশাৰী বা চাৰি শাৰীৰ মূৰে মূৰে ধ্ৰং বা ধ্ৰুৱ নিৰ্দেশ কৰা হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

চৰ্যাপদৰ ৰচনা পদ্ধতি কেনেকুৱা ধৰণৰ? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৫ চৰ্যাপদৰ ৰচকসকল

চৰ্যাপদবোৰৰ ৰচনাকাল অষ্টম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকা বুলি সিদ্ধান্ত কৰা হৈছে। সেই হিচাপে ইয়াৰ কবিসকলো সেই সময়ছোৱাৰে হ'ব। চৰ্যাৰ কেইবাগৰাকী কবি হ'ল : ভুসুকপাদ, কাহ্নপাদ, সবহপাদ, কুৰুৰীপাদ, লুইপাদ, শবৰপাদ, শান্তিপাদ, বিৰুঅপাদ, চাৰ্টীল্লপাদ, কামলিপাদ, ডোম্বীপাদ, মহীধৰপাদ, বীণাপাদ, গুঞ্জৰীপাদ, ভাদেপাদ, আজদেৱপাদ, দাৰিকপাদ, কঙ্কনপাদ, তাড়কপাদ, জয়নন্দীপাদ, ধানপাদ আৰু তন্ত্ৰীপাদ। এই চৰ্য্যৰচকসকল মহায়ানী বৌদ্ধতাত্ত্বিক চৌৰাশী সিদ্ধৰ অন্তৰ্গত। চৰ্য্যৰচকসকলৰ আত্ম পৰিচয় আৰু বংশ পৰিচয় পোৱা নাযায়। তেওঁলোকৰ জন্মস্থানো অজ্ঞাত। কোনো কোনো সমালোচকে সৌৰাষ্ট্ৰ, কপিলাবাস্ত, নালন্দা, গৌড়, বঙ্গালদেশ, উজ্জয়িনী, শ্ৰাৱস্তী আৰু কামৰূপত ক্ৰমে কাহ্ন, ভুসুকপাদ, কুৰুৰীপাদ, আজদেৱ, বীণা, জয়নন্দী,

তন্ত্ৰী, ভাদে আৰু লুইপাদ-সৰহপাদ-মীননাথক সংস্থাপন কৰিব খোজে।

৫.৬ চৰ্যাগীতৰ বিষয়বস্তু

‘চৰ্যাগীতিকাষ’ তেইশজন সিদ্ধাচাৰ্যৰ দ্বাৰা ৰচিত মুঠ পঞ্চাশটি গীতৰ সংকলন। অৱশ্যে ইয়াৰে ৪৬^১/_১ টা গীতহে সম্পূৰ্ণ অক্ষত অৱস্থাত উদ্ধাৰ হৈছে। গীতসমূহৰ ভিতৰত তেৰটি কাহ্নুপাদৰ, আঠটি ভূসুকপাদৰ, তিনিটি কুল্লুৰীপাদৰ, দুটিকৈ যথাক্ৰমে লুইপাদ, শান্তিপাদ, আৰু শবৰপাদৰ আৰু অন্যান্য গীতিকাৰৰ একোটিকৈ গীত সংকলিত হৈছে। ইয়াৰ ভিতৰত কাহ্নুপাদ বা কৃষ্ণচাৰ্যই একাধিক গীতৰ ৰচক।

চৰ্যাগীতসমূহ সন্ধ্যাভাষাত ৰচিত বুলি কোৱা হয়। হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে চৰ্যাগীতৰ ভাষাক সন্ধ্যাভাষা বুলিছে। ‘সন্ধ্যাভাষা মানে আলো-আঁধাৰি ভাষা, কতক আলো, কতক অন্ধকাৰ, খানিক বুজা যায়, খানিক বুজা যায় না।’ সন্ধিয়াৰ আধা আলো-আধা অন্ধকাৰৰ বহস্যঘনতাই চৰ্যাগীতসমূহ আৱৰি আছে বাবেই ইয়াৰ ভাষাক সন্ধ্যাভাষা বোলা হৈছে। এই বিষয়ে আপোনালোকে ইতিপূৰ্বে নিশ্চয় জানিবলৈ পাইছে।

চৰ্যাগীতত গুৰুবাদ স্বীকৃত হৈছে। চৰ্যাত যি গুঢ়-গোপন সাধন-প্ৰণালীৰ নিৰ্দেশ দিয়া হৈছে সেয়া সম্পূৰ্ণ গুৰুমুখগম্য। গুৰুৰ অবিহনে এনে সাধন প্ৰণালীত সিদ্ধি লাভ কৰিব নোৱাৰি। একাধিক চৰ্যাত সাধনাত সিদ্ধিলাভৰ বাবে গুৰুৰ অপৰিহাৰ্যতাৰ কথা স্বীকাৰ কৰা হৈছে। মুঠতে, গীতসমূহত ইয়াৰ অভিধা অৰ্থৰ বাহিৰেও যি অভিপ্ৰেত অৰ্থ থাকে, সেয়া গুৰুৰ কৃপা অবিহনে বুজাটো সম্ভৱ নহয়।

অধিকাংশ চৰ্যাতেই দাৰ্শনিক তত্ত্বকথা বিবৃত হৈছে। কোনো কোনো চৰ্যাত জন্ম-মৃত্যুৰ বন্ধনৰ পৰা হাত সাৰি সহজানন্দ লাভ কৰিবৰ বাবে যোগ সাধনাৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ কথা কোৱা হৈছে। যোগৰ দ্বাৰা কায়সিদ্ধি নকৰিলে সহজাৱস্থাত উপনীত হ’ব নোৱাৰি।

চৰ্যাগীতত সুখময় আৰু ক্ষয়হীন জীৱন যাপনৰ বাবে দেহকেন্দ্ৰিক সাধনাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে। যোগশাস্ত্ৰৰ মতে ক্ষণভংগৰ মানৱ দেহক ক্ষয়হীন যোগদেহলৈ পৰিৱৰ্তন কৰিবলৈ হ’লে যোগাগ্নিৰ দ্বাৰা দেহমনৰ মায়াক দধ্ব কৰিব লাগিব। ২ নং চৰ্যাত কুস্তক যোগৰ জৰিয়তে সহজানন্দ লাভৰ কথা কোৱা হৈছে। কুস্তক হৈছে প্ৰাণায়ামৰ এটা প্ৰকাৰ।

চৰ্যাগীতত যোগ সাধনাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় বিভিন্ন নাড়ীৰ উল্লেখ পোৱা যায়। এনে নাড়ীৰ ভিতৰত ইড়া, পিঙ্গলা আৰু সুষমা নাড়ীৰ গুৰুত্ব অধিক। চৰ্যাগীতত বিভিন্ন প্ৰসঙ্গত এই তিনিবিধ নাড়ীৰ উল্লেখ কৰিছে। সন্ধ্যাভাষাত ৰচিত হোৱা বাবে গীতসমূহত ইড়া-পিঙ্গলাক বুজাবলৈ যথাক্ৰমে আলি-কালি, ধমন-চমন, চন্দ্ৰ-সূৰ্য, গঙ্গা-যমুনা, কাম-দাহিন ইত্যাদি পাৰিভাষিক শব্দৰ প্ৰয়োগ কৰিছে। গীতসমূহত নানা ধৰণৰ উপমা, প্ৰতীক আৰু চিত্ৰকল্পৰ মাধ্যমেৰে ইড়া আৰু পিঙ্গলা নাড়ীৰ সৈতে মানৱ দেহৰ অবিচ্ছিন্ন সংযোগৰ কথা উল্লেখ কৰি চৰ্যাৰ গভীৰ তত্ত্বলোকত প্ৰবেশৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

চৰ্যাগীতত ঠায়ে ঠায়ে যোগিনী, নৈৰাত্মা-দেৱী, চণ্ডালী, ভোম্বী, শাবৰী, নৈৰমণি প্ৰভৃতি স্ত্ৰী-শক্তিৰ সৈতে সাধক যোগীৰ মিলন দেখুওৱা হৈছে। অৱশ্যে যোগসাধনাৰ ক্ষেত্ৰত এইবোৰ প্ৰতীকী ব্যঞ্জনৰ বাহিৰে আন একো নহয়।

চৰ্যাত যি সহজ সাধনাৰ কথা উল্লেখ কৰা হৈছে, সেয়া সহজাত বৃত্তি নাইবা ইন্দ্ৰিয়বৃত্তিৰ পৰা লাভ কৰা ক্লেশমুক্তিৰ সাধনা। বিষয়ৰ বন্ধনৰ পৰা মুক্ত হ’ব নোৱাৰিলে সহজাৱস্থা অৰ্থাৎ মহাসুখলাভ সম্ভৱ নহয়। চৰ্যাগীতৰ টীকাতো এই কথা স্পষ্টভাৱে

কোৱা হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

চৰ্যাপদৰ ভাষাক কিয় সাক্ষ্যভাষা বুলি কোৱা হয়? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৭ চৰ্যা শব্দৰ আঁতিপুৰি

‘চৰ্যা’ এটা পাৰিভাষিক শব্দ। তান্ত্ৰিক বৌদ্ধধৰ্মৰ বহু শাস্ত্ৰত ‘চৰ্যা’ শব্দৰ উল্লেখ পোৱা যায়। তিব্বতী ভাষাত চৰ্যা কথাটি সংস্কৃত ‘আচাৰ’ কথাটিৰ সমার্থক। তান্ত্ৰিক বৌদ্ধসকলৰ প্ৰামাণিক গ্ৰন্থ ‘হে বজ্ৰতন্ত্ৰ’ত তন্ত্ৰক পাঁচ ভাগত ভাগ কৰা হৈছে। সেয়া হ’ল— ত্ৰিগ্ৰন্থ, চৰ্যা, যোগ, যোগোত্তৰ আৰু যোগনিৰুত্তৰ। ‘চৰ্যা’ শব্দটিয়ে কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত গানকো বুজায়। ইয়াত চৰ্যা শব্দই সহজযান ধৰ্মৰ সাধন সম্পৰ্কীয় বিশেষ আধ্যাত্মিক গীতক সূচাইছে। গীতসমূহ অষ্টমৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত আৰু ইয়াত ঘাইকৈ পূৰ্ব ভাৰতৰ তদানীন্তন ধৰ্ম আৰু সংস্কৃতিৰ পৰিচয় পোৱা যায়।

৫.৮ চৰ্যাপদ আৰু অসমীয়া ভাষা

বিশিষ্ট প্ৰত্নতাত্ত্বিক কনকলাল বৰুৱাই চৰ্যাৰ কেইবাগৰাকীও গীতিকাৰ প্ৰাচীন কামৰূপৰ লোক বুলি উল্লেখ কৰিছে। তেওঁলোক হ’ল— মীননাথ, মচ্ছিন্দ্রনাথ বা মৎস্যেন্দ্রনাথ, সৰহপাদ, নাগাজুৰ্ন, চেণ্চনপাদ, গোৰক্ষপাদ, কাহ্নুপাদ, ডোম্বীপাদ, ভুমুকুপাদ, শান্তিপাদ, শবৰপাদ, মহীধৰপাদ ইত্যাদি। ডঃ বাণীকান্ত কাকতিয়ে চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ সৈতে প্ৰাচীন আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব আৰু শব্দসম্ভাৰৰ গভীৰ সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰি মন্তব্য কৰিছে এনেদৰে—

"Certain phonological and morphological peculiarities registered in the Buddha dohas have come down in an unbroken continuity through early to modern Assamese..... Modern Assamese in certain respects shows a closer approximation to the forms and idioms preserved in the dohas." (Assamese : Its Formation and Development)

পৰৱৰ্তী কালৰ ভালেমান ভাষাবিদে চৰ্যাৰ ভাষা নিৰপেক্ষভাৱে বিচাৰ কৰি অসমীয়া তথা প্ৰাচীন কামৰূপৰ ভাষাৰ সৈতে ইয়াৰ গভীৰ সাদৃশ্য থকা বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

কি কি কাৰণত চৰ্যাপদক অসমীয়া ভাষাৰ সম্পদ বুলি গণ্য কৰা হয়? (৩০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৯ চৰ্যাপদৰ ভাষা

ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা চৰ্যাপদৰ ভাষা হৈছে পূৰ্বী অপভ্ৰংশৰ শেষ স্তৰৰ ভাষা পূৰ্বী অৱহট্ঠ। ই অপভ্ৰংশতকৈও সৰলীকৃত এটি ভাষা। কিন্তু সহজীয়া সাধককালৰ গুপ্ত সাধনতত্ত্ব নিহিত থকা এই চৰ্যাপদবোৰৰ ভাষাক বহুসময় কৰি তুলিছে ইয়াত ব্যৱহৃত বিভিন্ন পাৰিভাষিক শব্দ আৰু নানান উপমা-ৰূপক আদিয়ে। সেয়েহে চৰ্যাৰ ভাষাক ‘সন্ধ্যাভাষা’ বোলা হৈছে। হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীৰ মতে ইয়াৰ ভাষা “আলো আঁধাৰি ভাষা, কতক আলো কতক অন্ধকাৰ, খানিক বুঝা যায়, খানিক বুঝা যায় না।” টীকাকাৰ মুনিদত্তইও চৰ্যাপদৰ গূঢ়তত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰোঁতে প্ৰসঙ্গ অনুযায়ী ‘সন্ধ্যাসংকেত’, ‘সন্ধ্যাবচন’ আৰু ‘সন্ধ্যা’ এনে শব্দৰদ্বাৰা বিষয়বস্তুৰ গূঢ়াৰ্থ দাঙি ধৰিছে। পত্নীৰ পবিত্ৰতা, সাধন প্ৰণালীৰ গোপনীয়তা আৰু গূহ্যতত্ত্বৰ গুৰুত্ব বক্ষা কৰাটো সন্ধ্যাভাষাৰ বিশেষত্ব। সেয়েহে চৰ্যাত সৰ্বসাধাৰণে সহজে বুলি নোপোৱা বিভিন্ন পাৰিভাষিক শব্দ, সাধাৰণ শব্দ, ধ্ৰুৱপদ, ব্যাজস্ততি, উৎপ্ৰেক্ষা, উপমা আৰু ৰূপক অলংকাৰৰ ব্যৱহাৰ দেখা যায়। চৰ্যাৰ ভাষা পৰীক্ষা কৰিলে দুই ধৰণৰ ভাষা ইয়াত পৰিদৃষ্ট হয় : সাধনতত্ত্বৰ গূঢ়াৰ্থ বুজাবলৈ ব্যৱহৃত সন্ধ্যা ভাষা বা সাংকেতিক ভাষা আৰু চৰ্যাপদকালীন জনসাধাৰণৰ মুখৰ কথিত ভাষা। মন কৰিবলগীয়া যে এই কথ্য ভাষাটো আছিল ঘাইকৈ সুবিশাল প্ৰাচীন কামৰূপ, গৌড়দেশ, মগধ আৰু উৎকল— এই সমগ্ৰ উত্তৰ-পূৰ্ব ভাৰতৰ এটি উমৈহতীয়া কথ্য ভাষা। সেয়েহে চৰ্যাৰ ভাষাত এই কেউটা অঞ্চলৰ ভাষিক বৈশিষ্ট্য

মিহলি হৈ আছে। ফলত এই কেউটা অঞ্চলৰ ভাষিক গোষ্ঠীয়ে চৰ্যাপদবোৰক নিজৰ নিজৰ বুলি দাবী কৰে।

মনকৰিবলগীয়া কথায়ে চৰ্যাপদবোৰ অসমীয়া, বঙলা, উৰিয়া, ভোজপুৰী, মগধী আৰু মৈথিলী এই কেউটা মগধীয় ভাষাই স্বতন্ত্ৰ ৰূপ লোৱাৰ ঠিক পূৰ্বৱৰ্তী স্তৰৰ ৰচনা। সেই হিচাপে ইয়াৰ ভাষা পূৰ্বী অৱস্থা— যিটো কেউটা মগধীয় ভাষাৰে মূল উৎস। সেয়েহে চৰ্যাপদবোৰত কেউটা মগধীয় ভাষাৰ ভাষিক বৈশিষ্ট্য সংমিশ্ৰিত হৈ আছে।

চৰ্যাপদৰ ৰচক তেইশ গৰাকী সিদ্ধাচাৰ্য। সমালোচকসকলৰ মতে এওঁলোক ঘাইকৈ পুৰণি কামৰূপ, বঙ্গদেশ, উৰিয়া আৰু বিহাৰৰ লোক। সিদ্ধাচাৰ্যসকলে সহজীয়া সাধনতত্ত্ব প্ৰতীকি ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰিবলৈ যাওঁতে কৃষিভিত্তিক পূৰ্ণ ভাৰতীয় সমাজখনৰ পৰা ভালেমান উপমা, ৰূপক, প্ৰতীক আদি গ্ৰহণ কৰি এই গীতবোৰত ব্যৱহাৰ কৰিছে, ফলত এই বহুসময় গীতবোৰৰ মাজত পূৰ্ণ ভাৰতীয় সমাজখনৰ ভালেমান খণ্ডিত ৰূপ উজ্জ্বলি আছে।

অনুষ্ঠুভ, পাদাকুলক, পয়াৰ আদি বিভিন্ন মাত্ৰাবৃত্ত ছন্দত ৰচিত চৰ্যাপদবোৰ প্ৰত্ন অসমীয়া গীতি সাহিত্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন। তান্ত্ৰিক বৌদ্ধধৰ্মৰ সহজীয়া মতবাদ বহন কৰা চৰ্যাবোৰৰ কিছুমানত পঞ্চস্কন্ধ, দশ ইন্দ্ৰিয়, চিত্ত-বুদ্ধি-মন, জীৱ-দেহ আদিৰ তত্ত্ব দাঙি ধৰা হৈছে। পৰৱৰ্তী কালৰ অসমীয়া দেহ-বিচাৰৰ গীতত এনেবোৰ চৰ্যাপদৰ প্ৰভাৱ মন কৰিবলগীয়া। চৰ্যাপদবোৰ ৰাগভিত্তিক। উদ্ভৱকালীন অসমীয়া ভাষাৰ দ্বিতীয় নিদৰ্শন শ্ৰীকৃষ্ণকীৰ্তন আৰু তাৰো পৰৱৰ্তী কালৰ বৰগীতত ৰাগৰ ব্যৱহাৰে চৰ্যাপদৰ প্ৰভাৱলৈকে আঙুলিয়াব। মূঠতে অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱৰ কালছোৱাৰ ভাষা আৰু গীতি সাহিত্যৰ এটা সম্যক ধাৰণা চৰ্যাপদবোৰে বহন কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

চৰ্যাপদৰ ভাষাই অসমীয়া ভাষাৰ কোনটো সময়ক প্ৰতিনিধিত্ব কৰে? (২০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

৫.১০ চৰ্যাগীত আৰু দেহবিচাৰৰ গীত

চৰ্যাগীতসমূহ সহজযানী সম্প্ৰদায়ৰ ধৰ্ম সাধনাৰ গীত। আনহাতে দেহবিচাৰৰ গীতসমূহ ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ গীত। দেহবিচাৰৰ গীতত কোনো বিশেষ ধৰ্মমতৰ পৰিৱৰ্তে সহজযান, শৈৱ, বৈষ্ণৱ ইত্যাদি বিভিন্ন ধৰ্মৰ দাৰ্শনিক তত্ত্ব অন্তৰ্ভুক্ত হৈ আছে। ভালেমান গীতত চৰ্যাপদৰ পৰোক্ষ প্ৰভাৱ অনুভূত হয়।

চৰ্যাৰ অনুৰূপ দেহবিচাৰৰ গীততো চৈধ্য ব্ৰহ্মাণ্ড, চৈধ্য বৈকুণ্ঠ, তিনি ভূৱন, ছয় ৰিপু, চৌবিশ তত্ত্ব, গুৰু ভজন, সৃষ্টি ৰহস্য, মায়া বন্ধন, আদিৰ কথা বিভিন্ন উপমা, ৰূপক আদিৰ যোগেদি সংকেতেৰে প্ৰকাশ কৰিছে। সেইফালৰ পৰা গীতসমূহ সহজীয়া সাধনতত্ত্বৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ়ি উঠা বুলিব পাৰি। উদাহৰণ স্বৰূপে তলত এটি নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ'ল :

‘অন্মো ন জানহঁ এচিস্ত জোই।
জাম মৰণ ভৱ কইসণ হোই।।
জইসো জাম মৰণ বি তইসো।
জীৱন্তে মসলেঁ নাহি বিশেষো।।’

(চৰ্যা— সৰহপাদ), চৰ্যা নং : ২২

‘আমি মুঢ়মতি প্ৰভু অসাধক যোগী।
জনম মৰণ পক্ষী কোনে ফুৰে ভ্ৰমি।।
যেমন জনম ভাই তেমন মৰণ।
দুয়োটিৰে নাহি কোনো বিভেদ কাৰণ।।’

(—দেহবিচাৰৰ গীত)

৫.১১ চৰ্যাগীত আৰু বৰগীত

চৰ্যাগীত আৰু বৰগীত দুয়োবিধ মূলতঃ আধ্যাত্ম সঙ্গীত। অসমীয়া নীতিসাহিত্যলৈ বৰগীতৰ বিশিষ্ট অৱদানৰ কথা দোহৰাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাই। অৱশ্যে ভাব আৰু ভাষাত নতুনত্ব থাকিলেও ইয়াৰ সাংস্কৃতিক আধাৰ খৃষ্টীয় ষষ্ঠ শতিকাত পৰাই পৰিপুষ্ট। মন কৰিবলগীয়া যে বৰগীতত উল্লেখ কৰা সৰহ সংখ্যক ৰাগেই প্ৰাচীন কামৰূপীয়া গীত-পদত বিদ্যমান। বিশেষকৈ চৰ্যাগীতত বৰগীতত উল্লেখ কৰা ভালেমান ৰাগ পোৱা যায়। যেনে :

চৰ্যাৰ ৰাগ— পটমঞ্জৰী, ভৈৰৱী, ধনশ্ৰী, কামোদ, গুঞ্জৰী, বৰাডী, শবৰী, মল্লাৰী, মালশী, গউড় ইত্যাদি।

বৰগীতৰ ৰাগ— কামোদ, কেদাৰ, কৌ, গৌৰী, ধনশ্ৰী, বৰাডী, বসন্ত, মল্লাৰ, ৰামগিৰি, ভাটিয়ালী, শ্ৰীগান্ধাৰ, সুহাই, ভূপালী, বেলোৱাৰ, সিন্ধুৰা, নাট-মল্লাৰ, কানাড়া, কল্যাণ, শ্ৰী, মাছৰ, শ্যাম, তুৰ-বসন্ত, আশোৱাৰী, অহিৰ, ললিত, মাউৰ ইত্যাদি।

শংকৰদেৱৰ সমসাময়িক কবি দুৰ্গাবৰ আৰু পীতাম্বৰৰ গীততো চৰ্যাগীতৰ ৰাগ পোৱা যায়।

দুৰ্গাবৰ— বৰাডী, পটমঞ্জৰী, গুঞ্জৰী, ধনশ্ৰী ইত্যাদি।

পীতাম্বৰ— গুঞ্জৰী, ধনশ্ৰী, পটমঞ্জৰী, বৰাডী, ভৈৰৱী আৰু মল্লাৰ।

দুই-এটি চৰ্যাৰ বিষয়বস্তু আৰু তত্ত্বৰ সৈতেও বৰগীতৰ সাদৃশ্য দেখা যায়।

বৰগীত—

এ ভব গহন বন অতি মোহ পাশে ছয়

তাহে হামু হৰিণা বেড়াই।

ফন্দিলো মায়াৰ পাশে কাল ব্যাধে ধায়া মাসে

কাম-ক্ৰোধ কুন্তা খেদি খাই।।
হবাইলো চেতন হৰি নাজানো কিমতে তৰি
গুণিতে দগধ ভেলি জীৱ।
লোভ মোহ দুয়ো বাঘ সততে নছাড়ে লাগ
বাখু বাখু বাখু সদাশিৱ।।

(শংকৰদেৱ)

গীতটিৰ লগত সাদৃশ্য থকা চৰ্যাটি হ'ল ভুসুকপদৰ নিম্নোক্ত চৰ্যাটি :

‘কাহৈৰি ঘিনি মেলি অচহ কীস।
বেটিল ডাক-পটা চৌদিস।।
অপনা মাংসে হৰিণা বৈৰী।
খনহ নছাড়া ভুসুক অহেৰি।।
তিণ ন ছুপই হৰিণা পিবই ন পানী।
হৰিণা হৰিণিৰ নিলঅ নজানী।।’ ইত্যাদি।

দাৰিকপাদৰ ৩৪ নং চৰ্যাৰ ধৰ্ম-চৰ্চাৰ পথ আৰু তত্ত্বকথাৰ সৈতে শংকৰদেৱৰ আন এটি বৰগীতৰ কিছু সাদৃশ্য দেখা যায়। দাৰিপাতে চৰ্যাটিত কৈছে যে নিৰ্বাণ লাভৰ অৰ্থে তন্ত্ৰ-মন্ত্ৰ, যাগ-যজ্ঞ আচৰণ কৰা মিছা; তাৰ পৰিৱৰ্তে সহজযানী পন্থাহে অধিক সুফল প্ৰদায়কঃ

কিস্তো মস্তে কিস্তো তস্তে কিস্তোৰে বানবখনে।
অপইঠান মহাসুহলীলেঁ দুলখ পৰম নিবাণেঁ।।
দুঃখে সুখে একু কৰিআ ভুঞ্জই ইন্দী জানী।
স্বপৰাপৰ ন চেবই দাৰিক সঅলানুত্তৰ মানী।।
শংকৰদেৱেও বৰগীতটিত কৈছে—
তিৰিথ বৰত তপ জপ যাগ যোগ যুগুতি।
মন্ত্ৰ পৰম ধৰম কৰম কৰত নাই মুকুতি।।
মাতু পিতু পতানি তনয় জনয় সব মৰণা।
চাবহ ধন্ধ মানস অন্ধ ধবতু হৰি চৰণা।।
কৃষ্ণ কিল্কৰ শঙ্কৰ কহ বিচুৰি বিপ্লয় কামা।
ৰামা চৰণে লেহ শৰণ জপ গোবিন্দক নামা।। ইত্যাদি।

অৱশ্যে চৰ্যা আৰু বৰগীতৰ অন্তৰ্নিহিত ধৰ্ম ভিন ভিন হোৱা কাৰণে তত্ত্বমূলক সাদৃশ্য থাকিলেও ইয়াৰ প্ৰতিপাদ্য বিষয় সুকীয়া হৈছে। চৰ্যাত ব্যৱহৃত ভালেমান শব্দ বৰগীততো হুবহুৰূপত প্ৰয়োগ কৰা হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

চৰ্যাগীত, বৰগীত আৰু দেহবিচাৰৰ গীতৰ মাজত দাৰ্শনিক সম্পৰ্ক কি? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

৫.১২ সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰায় হাজাৰ বছৰৰ পুৰণি। চৰ্যাগীতৰ যোগেদিয়েই অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হৈছে আৰু এই গীতসমূহ খৃষ্টীয় অষ্টমৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত বুলি ইতিমধ্যে পণ্ডিতসকলে মত আগবঢ়াইছে।

চৰ্যাসমূহ ছন্দোবদ্ধ আধ্যাত্মিক গীত আৰু এইবোৰ সহজীয়া পন্থৰ ধৰ্ম-সাধনাৰ গীত। এই গীতসমূহত ধৰ্ম সন্মুখীয়া আচৰণীয় আৰু অনাচৰণীয় উভয় বিষয়ৰ নিৰ্দেশ আছে বাবেই ইয়াক চৰ্যাচৰ্যবিশিষ্ট বোলা হৈছে। আচলতে পুথিখনৰ নাম 'চৰ্যাগীতিকাষ'। পৰৱৰ্তী অসমীয়া গীতি-সাহিত্যত চৰ্যাৰ প্ৰভাৱ প্ৰচুৰ পৰিমাণে লক্ষ্য কৰা যায়। এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পিছত আমি তলৰ দিশকেইটা অনুধাৱন কৰিব পাৰোঁ-

ক) চৰ্যাগীতসমূহ প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন।

খ) চৰ্যাগীতৰ পুথিখনৰ আচল নাম 'চৰ্যাগীতিকাষ'।

গ) চৰ্যাগীতসমূহ তেইশজন সিদ্ধাচাৰ্যৰ দ্বাৰা ৰচিত মুঠ পঞ্চাশটি (প্ৰাপ্ত ৪৬^১/_২ টি) গীতৰ সংকলন।

ঘ) চৰ্যাগীতসমূহ সন্ধ্যাভাষাত ৰচিত। হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে ইয়াৰ ভাষাক 'সন্ধ্যাভাষা' আখ্যা দিছে।

ঙ) চৰ্যাত সাধন তত্ত্বৰ বাবে গুৰুৰ প্ৰয়োজনীয়তা স্বীকাৰ কৰা হৈছে।

চ) চৰ্যাত তন্ত্র, যোগ, সহজীয়া ইত্যাদি বিবিধ মাৰ্গৰ কথা প্ৰতীক, উপমা, ৰূপক আদিৰ যোগেদি ব্যাখ্যা কৰা হৈছে।

ছ) চৰ্যাগীতত সুখময় আৰু ক্ষয়হীন জীৱন-যাপনৰ বাবে দেহ-কেন্দ্ৰিক সাধনাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া হৈছে।

৫.১৩ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) চৰ্যাগীতৰ ভাষাক কিয় 'সন্ধ্যাভাষা' আখ্যা দিয়া হৈছে? যুক্তিসহ আলোচনা কৰা।
- ২) চৰ্যাগীতত অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য কেনেদৰে প্ৰকাশ পাইছে লিখা।
- ৩) চৰ্যাগীতত ধৰ্মীয় সাধনতত্ত্বৰ কথা কেনেদৰে ব্যাখ্যা কৰা হৈছে লিখা।
- ৪) চৰ্যাগীতৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য বিচাৰ কৰা।
- ৫) তোমাৰ পাঠ্য চৰ্যাকেইটিৰ আধাৰত চৰ্যাৰ ধৰ্মতত্ত্ব ব্যাখ্যা কৰা।
- ৬) চৰ্যাগীতৰ সৈতে দেহবিচাৰগীতৰ সাদৃশ্য বিচাৰ কৰা।
- ৭) পৰৱৰ্তী অসমীয়া গীতি-সাহিত্যত চৰ্যাগীতৰ প্ৰভাৱ কেনেদৰে পৰিছে নিদৰ্শনসহ আলোচনা কৰা।

৫.১৪ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- ডঃ পৰীক্ষিত হাজৰিকা : চৰ্যাপদ
তাৰাপদ মুখোপাধ্যায় : চৰ্যাগীতি
ডঃ সুকুমাৰ সেন : চৰ্যাগীতি পদাৱলী
ডঃ প্ৰবোধ চন্দ্ৰ বাগ্‌চী : বৌদ্ধধৰ্ম ও সাহিত্য
ডঃ শশিভূষণ দাশগুপ্ত : বৌদ্ধধৰ্ম ও চৰ্যাগীতি
হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰী : বৌদ্ধগান ও দোহা
ডঃ বাণীকান্ত কাকতি : পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ধাৰা
ডঃ মহেশ্বৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
K. L. Barua : *Early History of Kamrupa*

প্ৰথম বিভাগ সাহিত্যিক ভাষা হিচাপে অসমীয়া ভাষা

বিভাগৰ গঠন :

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ জন্ম
- ১.৪ প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্য
- ১.৫ অসমীয়া সাহিত্যৰ মুক্ত অবাৰিত ধাৰা
- ১.৬ আদি যুগ বা প্ৰাচীন অসমীয়া যুগ.
- ১.৭ মধ্যযুগীয় অসমীয়া
- ১.৮ আধুনিক যুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য
- ১.৯ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.১০ আৰ্হিপ্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.১১ গ্ৰন্থপঞ্জী (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ইতিহাস প্ৰায় এহেজাৰ বছৰৰ পুৰণি। জগতৰ অন্যান্য ভাষাৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰো দুটা ৰূপ আছে— কথিত আৰু সাহিত্যিক। অসমীয়া ভাষাৰ জন্মৰ পৰৱৰ্তী কালত এই ভাষাত ক্ৰমশঃ বিবিধ সাহিত্য ৰচনা হ'বলৈ ধৰে। অসমীয়া ভাষাত নানাবিধ সাহিত্য ৰচিত হোৱাৰ পাছৰে পৰা অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান ঘটে আৰু এনেকৈ ভাষাটো বিকশিত হ'বলৈ ধৰে। এই বিভাগত সাহিত্যিক ভাষা হিচাপে অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশৰ ৰূপৰেখা তুলি ধৰিবলৈ যত্ন কৰা হ'ব।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰি আপোনালোকে—

- অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ জন্ম সম্পৰ্কে বিচাৰ কৰিব পাৰিব
- প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যৰ বিষয়ে অধ্যয়ন কৰিব পাৰিব
- অসমীয়া সাহিত্যৰ আদি বা প্ৰাচীন যুগটোৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ গতি প্ৰকৃতি অনুধাৰন কৰিব পাৰিব আৰু
- আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ ভাষিকৰূপটোৰ বিষয়ে জ্ঞাত হ'ব পাৰিব।

১.৩ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ জন্ম

ভাৰতবৰ্ষৰ উত্তৰ-পূব অঞ্চলৰ অসম ৰাজ্যৰ প্ৰধান ভাষাটোৰ নাম অসমীয়া। অসমীয়া ভাষা দেশখনৰ সংবিধানৰ দ্বাৰা প্ৰথমেই স্বীকৃত পোন্ধৰটা ভাষাৰ অন্যতম।

এই ভাষাৰ মাধ্যমেৰে অসমৰ জাতীয় সাহিত্য ৰচিত হৈছে। অৱশ্যে পৃথিৱীৰ অন্যান্য ভাষা-সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ লেখীয়াই অসমীয়া ভাষাৰ জন্মৰ পৰৱৰ্তী কালতহে অসমীয়া সাহিত্যৰ সৃষ্টি হয়। প্ৰায় এহেজাৰ বছৰ পূৰ্বৰে পৰা সামাজিক, ৰাজনৈতিক আদি নানা দুৰ্যোগ বিপৰ্যায়ৰ মাজেদি পৰিৱৰ্তিত তথা বিকশিত হৈ অন্যান্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ দৰে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যই বৰ্তমানৰ সমৃদ্ধ অৱস্থা পাইছে।

অসমীয়া ভাষাৰ মূল উৎস বিচাৰি যিমানৈ অতীতলৈ যোৱা হয় সিমানৈ বিষয়টো ক্ৰমশঃ জটিল আৰু ব্যাপক হৈ পৰে। অতীত অনুসন্ধানত দেখা যায় যে পূৰ্বতে অসম দেশখন অনা আৰ্য লোকসকলৰ বাসস্থান আছিল আৰু আনুমানিক খ্ৰীষ্টপূৰ্ব কেইশতিকামান আগৰ পৰাহে এই দেশলৈ আৰ্যসকলৰ আগমন ঘটে। আৰ্যসকলৰ আগমনৰ পাছত অসমত আৰ্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰসাৰ ঘটে। অসমৰ জনগাঁথনিৰ অধিকাংশ লোকেই অনা-আৰ্য হোৱা হেতুকে আৰ্যলোকৰ আৰ্য ভাষাই অনা-আৰ্য উপাদান গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য হয়। অনা-আৰ্য বা আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ প্ৰভাৱৰ ফলত আৰ্য ভাষাৰ ধ্বনি, শব্দ, ধাতু, প্ৰত্যয় তথা ব্যাকৰণৰীতি শিথিল হয়। অৱশ্যে এনে শিথিলতাই আৰ্য ভাষাটোক দুৰ্বল কৰা নাছিল। বৰঞ্চ অনা-আৰ্য ভাষাৰ উপাদানে ভাষাটোক নৰূপ দি অনা-আৰ্য ভিন্নভাষী মানুহৰ এক উমৈহতীয়া ভাষালৈ পৰ্যবসিত হোৱাত সহায়হে কৰিছিল।

অসমীয়া মূলতঃ আৰ্যসভূত ভাষা। প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাই ক্ৰম পৰিৱৰ্তনৰ মাজেৰে আহি খ্ৰীষ্টীয় দশম একাদশ শতিকামানত অসমীয়া ৰূপ ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে। উল্লেখ্য যে ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ দ্বিতীয় স্তৰ 'মধ্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা'ৰ অন্তৰ্গত মাগধী প্ৰাকৃতকেই পূব ভাৰতৰ আধুনিক আৰ্য ভাষাসমূহৰ জননী বোলা হয়। এই মাগধী প্ৰাকৃতৰ শেষ স্তৰ মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা বাংলা, উৰিয়া, মৈথিলী, মগহী আৰু ভোজপুৰী ভাষাৰ লগতে অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশ হয় বুলি কোৱা হয়। কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা হোৱা বুলি কোৱা মতটি কিছুসংখ্যক পণ্ডিতে অগ্ৰাহ্য কৰিছে। মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হোৱা বুলি ধৰিলে অসমীয়া ভাষাৰ জন্মৰ সময় খ্ৰীষ্টীয় দশম শতিকা বুলি ধৰিব লাগিব। কিন্তু ইয়াৰ আগতেই খ্ৰীষ্টীয় সপ্তম শতিকাৰ পঞ্চম দশকত কুমাৰ ভাস্কৰবৰ্মাৰ ৰাজত্ব কালত কামৰূপলৈ অহা চীনা প্ৰব্ৰজক হিউৱেন চাঙে সেই সময়ৰ অসমৰ ভাষা মধ্য ভাৰতৰ ভাষাতকৈ বেলেগ আছিল বুলি কৈ গৈছে। তেওঁৰ মতে, "There speech differed a little from that of Mid-India." যি সময়ত অসমত মাগধী প্ৰাকৃত ভাষাৰ প্ৰচলন হ'ব লাগিছিল সেই সময়ত হিউৱেন চাঙে সেয়া প্ৰত্যক্ষ নকৰি এই অঞ্চলৰ ভাষা মাগধী প্ৰাকৃত প্ৰচলিত অঞ্চলৰ ভাষাতকৈ বেলেগ বোলা কথাষাৰে অসমত তদানীন্তন কালতে অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হোৱা বুলিহে নিৰ্দেশ কৰে। আনহাতে খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্থ-পঞ্চম শতিকাৰ পৰা ত্ৰয়োদশ শতিকালৈকে কামৰূপত ৰাজত্ব কৰা হিন্দু ৰজাসকলৰ প্ৰদত্ত তথা লিখিত শিলালিপি আৰু তাম্ৰৰ ফলিসমূহৰ ভাষায়ো সেই সময়ত এটা কথিত ভাষাৰ উপস্থিতিৰ কথা নিৰ্দেশ কৰে। কাৰণ এই ফলিবোৰত প্ৰয়োগ কৰা ভাষাত কথিত ভাষাৰ প্ৰভাৱ

লক্ষ্য কৰা যায়। বিশেষকৈ হিন্দু ৰজাসকলৰ সংস্কৃতত লিখা তামৰ ফলিবোৰৰ মাজত থকা থলুৱা শব্দসমূহে সেই সময়ৰ জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষাটোৰ সুকীয়া অস্তিত্ব সাব্যস্ত কৰে। উল্লেখ্য যে বেণীমাধৱ বৰুৱাই এই কথিত ভাষাটোক ‘কামৰূপী প্রাকৃত’ বুলি অভিহিত কৰিছে। দৰাচলতে অসমৰ আৰ্য ভাষাটোৱে দশম শতিকাৰ পূৰ্বেই অনাআৰ্য ভাষা আধিক বা তিব্বতবৰ্মীৰ প্ৰভাৱত ধ্বনিগতভাৱে কিছু পৰিৱৰ্তন লাভ কৰি সুকীয়া ৰূপ লাভ কৰিছিল আৰু সিয়েই দশম-একাদশ শতিকা মানত স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে গা কৰি উঠিছিলগৈ। ডঃ উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীয়ে তেখেতৰ ‘অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ’ নামৰ গ্ৰন্থত এই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰিছে। তাৰে পৰা কামৰূপী প্রাকৃতৰ কেতবোৰ নিদৰ্শন তলত উল্লেখ কৰা হ’ল :

- ১) মানুহৰ নাম বুজোৱা শব্দ : অনি, চনি, সনি।
- ২) ঠাইৰ নাম বুজোৱা শব্দ : দক্ষিণপাট, মাক্খিয়ান, পণ্ডৰী।
- ৩) গছ-গছনিৰ নাম বুজোৱা শব্দ : ওড়িঅম্ম (উৰিআম), কণ্টাফল (কঁঠাল), পাকটী (পাকৰী), ঝৰি, বৰুণ, হিজল।
- ৪) অন্যান্য শব্দ : অম্ম, আম্ম (আম), কণ্টা (কাম, কটা, কাটা; মা. অস. কাঁইট), কুৱা (কুঁৱা), জাণ (জান), নাক্ক (নাক), ভিঠি (ভেটি)। ইত্যাদি।
- ৫) ধ্বনিমূলক নিদৰ্শন :
 - ক) স্বৰধ্বনিৰ হ্রস্ব-দীৰ্ঘ ৰূপৰ পাৰ্থক্যহীনতা : ময়ূৰ > ময়ুৰ, স্বামী > স্বামি
 - খ) স্বৰ-সমীভৱন : পূষ্কৰিণী > পূষ্কিৰিণী
 - গ) ব্যঞ্জন-সমীভৱন : ক্ষেত্র > ক্ষেত্ত
 - ঘ) ‘ৱ’ আৰু ‘ব’, ‘য’ আৰু ‘জ’ আৰু ‘ৰ’, ‘শ’, ‘ষ’, ‘স’ৰ এটাৰ ঠাইত আনটোৰ প্ৰয়োগ : বীৰ্য > বীজ্জ (ইন্দ্ৰপাল), যোগেশ্বৰ > জোগেশ্বৰ (ভাস্কৰবৰ্মা), যজুৰ্বেদী > যযুৰ্বেদী (ইন্দ্ৰপাল), ক্ৰীড়ৎ > ক্ৰীৰৎ (বনমাল), শনি > সনি (ইন্দ্ৰপাল), আসক্তি > আশক্তি, নিষেৰিত > নিসেৰিত (বত্ৰপাল), মথেষু > মথেসু (ধৰ্মপাল)।
 - ঙ) ‘ক্ষ’ৰ ‘খ’ ৰূপত ব্যৱহাৰ : ক্ষিতিমথ > খিমথ।
 - চ) ‘ঔ’ ধ্বনিৰ ঠাইত ‘ও’ ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ : ধৌতেশ্বৰ > ধোতেশ্বৰ।
 - ছ) ‘ম’ৰ ঠাইত ‘ন’ আৰু ‘ল’ৰ ঠাইত ‘ন’ : যৌৱনম্ > যৌৱনন্, মণ্ডলং > মণ্ডনং।
 - জ) ‘হ’ৰ ঠাইত ‘ঘ’ : সিংহাসন > সিংঘাসন
- ৬। ৰূপতাত্ত্বিক নিদৰ্শন : ৰূপতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হ’ল— অসমীয়া শব্দ-গঠনত তদ্ধিত ‘আ’ আৰু স্বার্থিক ‘আ’ প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰৰ প্ৰমাণ তামৰ ফলিত ৰক্ষিত হৈছে। সপ্তম শতিকাৰ ভাস্কৰবৰ্মাৰ তামৰ ফলিৰ ‘কালিয়া’ শব্দই তদ্ধিত ‘আ’ আৰু নবম শতিকাৰ বনমালৰ তামৰ ফলিত থকা ‘কুৱা’ শব্দই স্বার্থিক ‘আ’ প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰৰ সাক্ষ্য বহন কৰে। অসমীয়া ভাষাৰ বহুতো শব্দৰ বিকাশৰ ধাৰা দেখুওৱাত তামৰ ফলিৰ ভাষাই সহায় কৰে। যথা : সং. বক্র > বেক্ক (তা. ফলি ১২শ) বেকা > বেঁকা; সং. আশ্র > আশ্ব (তা. ফলি ৯-১০শ) > আম।

১.৪ প্রত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্য

তামৰ ফলিৰ ভাষাৰ পাছত অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন স্বৰূপে চৰ্যাগীতসমূহক নিৰ্দেশ কৰিব পাৰি। এইবোৰ সহজযানী বৌদ্ধ সিদ্ধসকলৰ ৰচনা। এইখিনিতে উল্লেখযোগ্য যে সকলো সাহিত্যৰ আৰম্ভণি হয় লোকসাহিত্য বা মৌখিক সাহিত্যৰ মাজেৰেহে। অসমীয়া লোক সাহিত্যৰো এক চহকী পৰম্পৰা আছে। অসমীয়া লোক সাহিত্যৰ অন্তৰ্গত কিছু লোকগীতৰ বিষয়বস্তু, সামাজিক চিত্ৰ আৰু ভাষা প্ৰাচীন বুলি ধৰিব পাৰি। 'এই গীতবোৰত বৌদ্ধ সহজীয়া, নাথ (দশম শতিকাৰ আশে-পাশে), আৰু ধৰ্ম বা নিৰঞ্জন সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰভাৱ সুস্পষ্ট। এনে গীত দেহবিচাৰৰ গীত, টোকাৰী গীত নামেৰে পৰম্পৰাগতভাৱে প্ৰচলিত। লোকগীতৰ উপৰি প্ৰাচীন কালৰে পৰা অসমত নানা ধৰণৰ মন্ত্ৰ আৰু ডাকৰ বচনো প্ৰচলিত হৈ আহিছে। কিন্তু এনে নানা লোকগীত, মন্ত্ৰ বা ডাকৰ বচনে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ উদ্ভৱ আৰু বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত কিছু পোহৰ পেলায় যদিও এইবোৰৰ বেছিভাগেই মুখ বাগৰি অহা বাবে অসমীয়া ভাষাৰ বিস্তৃত প্ৰত্ন ৰূপ এইবোৰত পোৱা নাযায়। অৱশ্যে অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশত লোকসাহিত্যৰ গুৰুত্ব অনস্বীকাৰ্য।

দশম শতিকাৰ পৰা চতুৰ্দশ শতিকাৰ ভিতৰৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ নিদৰ্শন হিচাপে বৌদ্ধ দোহা বা চৰ্যাপদ, শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন আদি পুথিক ধৰিব পাৰি। ইয়াৰে চৰ্যাপদ হৈছে প্ৰত্ন-অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সাহিত্যিক নিদৰ্শন। ১৯০৪চনত মহামহোপাধ্যায় হৰপ্ৰসাদ শাস্ত্ৰীয়ে নেপালৰ ৰাজদৰবাৰৰ গ্ৰন্থাগাৰৰ পৰা চৰ্যা গীতখিনি সংগ্ৰহ কৰে। পাচত ১৯১৬ চনত 'হাজাৰ বছৰৰ পুৰাণ বাঙ্গলা ভাষায় বৌদ্ধগান ও দোহা' নামেৰে প্ৰকাশ কৰে। চৰ্যাপদবোৰ মহাযানী বৌদ্ধ ধৰ্মৰ অন্তৰ্গত সহজযান মতাৱলম্বী তেইশজন সিদ্ধাচাৰ্যৰ দ্বাৰা ৰচিত পঞ্চাশটা গীতৰ সমষ্টি। বাংলা, উড়িয়া আদি পণ্ডিতসকলে চৰ্যাপদক তেওঁলোকৰ প্ৰাচীনতম সাহিত্যিক নিদৰ্শন বুলি ক'ব খোজে। কিন্তু ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনি আৰু শব্দগঠন ৰীতিৰ প্ৰভূত মিল থকাৰ কথা যুক্তিৰে দেখুৱাইছে। চৰ্যাপদৰ ৰচকসকলৰ ভিতৰত কেইবাজনো প্ৰাচীন কামৰূপৰ লোক বুলি সিদ্ধান্ত কৰা হৈছে। তেওঁলোকৰ ভিতৰত সৰহপাদ, লুইপাদ, মীননাথ, ভুসুকুপাদ, গোৰক্ষপাদ, শৰৰপাদৰ নাম ল'ব পাৰি। চৰ্যাপদৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্ক অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিৱৰ্তনৰ সকলো স্তৰতে ৰক্ষিত হৈছে। অৰ্থাৎ প্ৰাচীন অসমীয়াৰ বৈষ্ণৱ আৰু অনাবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাষাৰ লগতে আধুনিক অসমীয়াৰ উপভাষা বা মান্যভাষালৈকে চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ সম্পৰ্ক দৃষ্টিগোচৰ হয়। ড° পৰীক্ষিত হাজৰিকাই চৰ্যাপদৰ ভাষাক কামৰূপী অপভ্ৰংশৰ ভেটিত গঢ়ি উঠা ধৰ্মীয় প্ৰলেপসনা এটি সাহিত্যিক ভাষা বুলি অভিহিত কৰিছে। তেওঁ 'চৰ্যাপদ' শীৰ্ষক গ্ৰন্থত চৰ্যাপদৰ কাব্যিক মূল্য নিৰূপণ কৰি দেখুৱাইছে।

১.৫ অসমীয়া সাহিত্যৰ মুক্ত অবাৰিত ধাৰা

অসমীয়া সাহিত্যৰ মুক্ত অবাৰিত ধাৰাটি আৰম্ভ হয় খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা। ইয়াৰ পূৰ্বে অসমীয়া ভাষাৰ সম্পূৰ্ণ পূৰ্ণাঙ্গ সাহিত্যিক নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। চৰ্যাগীত

ৰচনাৰ সময়ৰ পৰা অৰ্থাৎ অষ্টম-দ্বাদশ শতাব্দীৰ পাচৰ পৰা চতুৰ্দশ শতিকালৈকে এই প্ৰায় তিনিশ বছৰ সময়চোৱাত ৰচিত অসমীয়া সাহিত্যৰ কোনো অবিৰূত নিদৰ্শন পোৱা হোৱা নাই।

চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা আজিলৈকে অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ যি উন্মুক্ত ধাৰা তাক ভাষা বৈশিষ্ট্যৰ ভিত্তিত প্ৰধানত তিনিটা যুগত ভাগ কৰিব পাৰি :

(ক) আদি যুগ বা প্ৰাচীন অসমীয়া যুগ : - এই যুগ চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা ষোড়শ শতিকাৰ শেষ ভাগলৈ। এই যুগক আকৌ দুটা অনুপৰ্বত ভাগ কৰিব পাৰি —

(১) প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগ

(২) বৈষ্ণৱ যুগ

(খ) মধ্যযুগ বা মধ্য অসমীয়া যুগ : - সপ্তদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈকে। এই যুগটো প্ৰধানত বুৰঞ্জী আৰু চৰিত সাহিত্যৰ যুগ।

(গ) আধুনিক যুগ : - ঊনবিংশ শতিকাৰ প্ৰাৰম্ভৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে।

১.৬ আদি যুগ বা প্ৰাচীন অসমীয়া যুগ

চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা ষোড়শ শতিকাৰ শেষ ভাগলৈ এই সময়চোৱাত কেইবাজনো কবিৰ উদ্ভৱ হয়। তেওঁলোক হ'ল : ১) হেম সৰস্বতী, ২) ৰুদ্ৰ কন্দলী, ৩) হৰিবৰ বিপ্ৰ, ৪) কবিৰত্ন সৰস্বতী আৰু ৫) মাধৱ কন্দলি এওঁলোকৰ মাজৰ হেম সৰস্বতীত অসমীয়া সাহিত্যত আদিকবি বুলি ক'ব পাৰি। এওঁ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদি ভাগৰ বুলি অনুমান কৰা কমতাধিপতি দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল। হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰ!দ চৰিত' পুথিয়েই অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰিস্কাৰ ৰূপৰ প্ৰথম পুথি। দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা আন এগৰাকী কবি হ'ল হৰিবৰ বিপ্ৰ। এওঁ লৰ-কুশৰ যুদ্ধ, বৰব্ৰাহ্মণৰ যুদ্ধ আৰু তাম্ৰধ্বজৰ যুদ্ধ নামেৰে তিনিখন কাব্যগ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। দুৰ্লভনাৰায়ণৰ পুত্ৰ ইন্দ্ৰনাৰায়ণ দেৱৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে জয়দ্ৰথ বধ কাব্য ৰচনা কৰিছিল। এই সময়ৰ আনজন কবি ৰুদ্ৰকন্দলীয়ে সাত্যকি-প্ৰৱেশ ৰচনা কৰিছিল। প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবিগৰাকী হ'ল মাধৱ কন্দলী। এওঁ প্ৰাচীন অসমৰ পূৰ্ব-মধ্যাঞ্চলৰ অধিপতি বাৰাহ ৰজা মহামাণিক্যৰ ৰাজকবি আছিল। মাধৱ কন্দলিয়ে বাৰ্মিকীৰ ৰামায়ণ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। উল্লেখযোগ্য যে "উত্তৰ ভাৰতৰ প্ৰাক্তীয় ভাষা ৰচিত ৰামায়ণৰ ভিতৰত মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণেই প্ৰাচীনতম। ... ইমান প্ৰাচীন হ'লেও মাধৱ কন্দলীৰ ভাষা আৰু ৰচনাইশৈলীত ভাৰপ্ৰকাশৰ অক্ষমতা বা দুৰ্বলতা দেখা নাপাওঁ, বৰং তেওঁৰ সবল আৰু সতেজ ভাষাত আৰু ৰচনাভঙ্গীত পূৰ্ণবিকশিত সাহিত্যিক ঠাচ এটাৰ নিদৰ্শন পাওঁ। তেওঁৰ নিটোল সাহিত্যিক ঠাচে এটি ধাৰাবাহিক সাহিত্য পৰম্পৰাৰ স্পষ্ট আভাস দিয়ে।"

প্ৰাক্ বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলৰ কাব্যৰাজিৰ ভাষালৈ লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে অসমীয়া ভাষাই চতুৰ্দশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰে পৰাই উচ্চ সাহিত্যৰ ভাৱ প্ৰকাশৰ ক্ষমতা

অৰ্জন কৰিছিল আৰু অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক ৰূপটো নিৰ্মাণ হৈছিল। প্ৰাক বৈষ্ণৱ যুগৰ সাহিত্যিকৰ হাতত নিৰ্দিষ্ট গঢ় লোৱা অসমীয়া ভাষাই পাচলৈ বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলৰ হাতত পৰিপূৰ্ণ আৰু নিতুল ৰূপ লাভ কৰিছিল। বিভিন্ন সম্বন্ধবাচক শব্দই, সৰ্বনামৰ বিভিন্নৰূপে ত্ৰিণ্যৰ বিভিন্ন কালে — এই যুগতে নিৰ্দিষ্ট গঢ় লয়। পৰৱৰ্তী অক্ষৰত ‘আ’ থাকিলে পূৰ্বৱৰ্তী ‘আ’ হ্রস্ব হোৱা নিয়মটো এই যুগতে সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰতিষ্ঠা হয়। ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাৰ ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত’ গ্ৰন্থত প্ৰাক-শঙ্কৰী যুগৰ কবিসকলৰ ভাষা সম্পৰ্কে লিখিছে — পিছৰ বৈষ্ণৱ যুগত পৰিহাৰ কৰা বা প্ৰয়োগ নথকা অপ্ৰচলিত বৈয়াকৰণিক প্ৰয়োগ দুই এজন কবিৰ ৰচনাত দেখা যায়। ‘ইবা’ প্ৰত্যয়ান্ত অতীত কৃদন্ত পদ, ‘ইল’ প্ৰত্যয়ান্ত কৃদন্ত বিশেষণ, এৰ, এৰে, এৰো আদি সংযোগাত্মক স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ (হানি-এৰে, কৰি-এৰো) মাধৱ কন্দলী আদি কবিৰ ৰচনাত পোৱা যায়। স্বৰভঞ্জিৰ দ্বাৰা যুক্তাক্ষৰ ভাঙি সহজ কৰা হৈছিল। যেনে ঃ- অঞ্জান>আগিয়ান, সৰস্বতী>সৰোচতি। জতুৱাঠাচ আৰু ঘৰুৱা চিত্ৰৰ প্ৰয়োগ প্ৰাক-বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ৰচনাৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ পৰা অসমত মুছলমানৰ আক্ৰমণ হ’বলৈ ধৰাত অসমীয়া ভাষালৈ ক্ৰমান্বয়ে আৰবী, পাৰ্চী শব্দৰ আমদানি হয়। অসমীয়া সাহিত্যৰ আদিকবি হেম সৰস্বতীৰ ৰচনাত প্ৰথমবাৰৰ বাবে আৰবী ‘নফৰ’ শব্দৰ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। প্ৰাক বৈষ্ণৱ যুগত অসমীয়া ছন্দইও নিৰ্দিষ্ট গঢ় লয়। চৈধ্য আখৰীয়া পদ বা পয়াৰ ছন্দ প্ৰধান ছন্দ হিচাপে প্ৰকাশ পাইছে। অন্যান্য ছন্দৰ ভিতৰত দুলাড়ী আৰু ছবি ছন্দৰ প্ৰয়োগ ঘটিছে।

পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষৰফালে শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱে অসমত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অৰ্থে বিবিধ সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল। এই সময়ত অসমীয়া ভাষাৰ ঠাঁচ অসমীয়া সাহিত্যত সম্পূৰ্ণৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হয়। প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাৰ এই দ্বিতীয় যুগটোক বৈষ্ণৱ যুগ বোলা হয়। এই সময়ত শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱে এক বিৰাট বৈষ্ণৱ সাহিত্য সৃষ্টিৰ দুৱাৰ উন্মুক্ত কৰি দিছিল। সেয়ে বৈষ্ণৱ যুক্তিক শঙ্কৰী যুগ বুলিও কোৱা হয়। বৈষ্ণৱ যুগৰ কবিসকলে প্ৰাক বৈষ্ণৱ কবি সকলৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ এটি নিৰ্দিষ্ট সাহিত্যিক ৰূপ আৰু ছন্দৰ আদৰ্শ লাভ কৰিছিল। অৱশ্যে প্ৰাক বৈষ্ণৱ কালৰ লেখকসকলৰ সাহিত্যৰ বহুতো ভাষিক বৈশিষ্ট্য এই যুগৰ ৰচনাত পোৱা নাযায়। প্ৰাক বৈষ্ণৱ যুগত প্ৰয়োগ হোৱা সংযোগ ৰূপ যেনে, হানি-এৰে (খোচে), কৰি-এৰে, গুচাই-এৰে আদি ৰূপবোৰ এইকালত সম্পূৰ্ণৰূপে লোপ পাইছে। আন কিছুমান সংযোজক ৰূপ দেখা যায়, যেনে - কহোঁ, - কহঁ। তদুপৰি ভৱিষ্যত কাল বুজাবৰ বাবে -ইব আৰু অতীতকাল বুজাবৰ বাবে -ইল প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰিবলগীয়া। সেইদৰে প্ৰথম পুৰুষত ভৱিষ্যত কালৰ পুৰুষসূচক -ম প্ৰত্যয় প্ৰথম বাৰৰ বাবে দেখা যায়। আনহাতে প্ৰথম পুৰুষত ভৱিষ্যত কালৰ পুৰুষসূচক -বো প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ পৰম্পৰাগতভাৱে চলি আহিছে। -লাহা, -বাহা, -লিহি, -বিহি; -লন্ত, ৰন্ত ইত্যাদি সম্প্ৰসাৰিত ধাতু প্ৰত্যয় আৰু -হা (যেনে ঃ আমহাৰ), -সা (যেনে ঃ আমাসাৰ) আদি পুৰুষবাচক সৰ্বনামৰ সম্প্ৰসাৰিত প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ লক্ষণীয়। এই সময়তে শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱে

ৰচনা কৰা বৰগীত আৰু নাটবোৰত ব্ৰজাৰলী ভাষাৰ প্ৰয়োগ ঘটে। ব্ৰজাৰলী ভাষাৰ প্ৰয়োগৰ ফলত অসমীয়া সাহিত্যত এটা নতুন ঐতিহ্যৰ প্ৰতিষ্ঠা হয়। শঙ্কৰদেৱৰ ৰচনাতে পোনপ্ৰথম অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰয়োগ ঘটে। ই এই সময়চোৱাৰ এটি প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। উল্লেখ্য যে শঙ্কৰদেৱে অংকীয়া নাটত এক লয়যুক্ত গদ্য ব্যৱহাৰ কৰিছিল আৰু তাত -ইল অতীত কাল আৰু -ইব ভৱিষ্যত কালত ব্যৱহাৰ হৈছিল। বহুবচন বুজাবলৈ -সব, সকল, জন, গন, চয় আদি সমষ্টি বাচক শব্দ প্ৰয়োগ হৈছিল। আধুনিক অসমীয়াত ব্যৱহৃত প্ৰায়বোৰ বিভক্তিৰ চিনেই অংকীয়া নাটৰ ভাষাত আছে। সৰ্বনামৰ সামান্য আৰু তিৰ্যকৰূপ— দুয়োটা পোৱা যায়।

শঙ্কৰদেৱৰ হাতত অসমীয়া গদ্যৰ জন্ম হয় যদিও গদ্যকেই একমাত্ৰ সাহিত্যৰ মাধ্যম হিচাপে লোৱা প্ৰথম অসমীয়া সাহিত্যিক গৰাকী হ'ল বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য বা চমুকৈ ভট্টদেৱ। ভট্টদেৱে 'কথা-ভাগৱত' আৰু 'কথা-গীতা' ৰচনা কৰি অসমীয়া ভাষাৰ গদ্য ৰূপক প্ৰতিষ্ঠা কৰে। ষোড়শ শতিকাত গীতা আৰু ভাগৱতৰ দৰে দুখন বিখ্যাত সংস্কৃত গ্ৰন্থ অসমীয়া ভাষাত গদ্যাকাৰে অনুবাদ কৰা কাৰণে ভট্টদেৱৰ কৃতিত্ব প্ৰকাশ পোৱাৰ লগতে অসমীয়া ভাষাৰ মৰ্যাদাও আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ মাজত সুদৃঢ় হয়। ভট্টদেৱৰ ভাষা সংস্কৃতগন্ধী। এই গদ্যই কথিত ভাষাৰ নিদৰ্শন নুসূচায়। "শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ দৰে ব্ৰজবুলীৰ নিচিনা আচছ্ৰালৈ নগৈ বা একেবাৰে কথ্য ৰূপলৈও নানামি পূৰণি ভাষা পৰম্পৰাৰে ভট্টদেৱে এক নতুন ৰূপ দিলে।" বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাৰ মতে আকৌ 'ভট্টদেৱৰ লেখনিত অসমীয়া গদ্যই ব্যাকৰণসন্মত এটি সুনিৰ্দিষ্ট ৰূপ গ্ৰহণ কৰে।' ডঃ উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীৰ মতে, ভট্টদেৱে 'কথা-গীতা' আৰু 'কথা-ভাগৱত'ত ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাতো তেওঁৰ পূৰ্বৱৰ্তী মাধৱ কন্দলী, শঙ্কৰদেৱ আদিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষাৰ পৰম্পৰাত গঢ়ি উঠা ভাষা। পূৰ্বৰ পৰম্পৰাৰ ভাষাৰ উপৰি ভট্টদেৱৰ সময়ত গঢ় লোৱা ভাষাৰ আন ৰূপৰ চানেকিও এই গ্ৰন্থ দুখনত পোৱা যায়। পূৰ্বৱৰ্তী লেখক সকলৰ ভাষাৰ পৰম্পৰাৰ নিদৰ্শন ভট্টদেৱৰ ভাষাৰ শব্দ-বিভক্তি, বহুবচনৰ প্ৰত্যয়, ক্ৰিয়া-বিভক্তি, সৰ্বনাম, ক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন ৰূপ (তুমুনশুক, কৃদন্ত, নাস্ত্যৰ্থক, অসমাপিকা), ক্ৰিয়া-বিশেষণ, সংযুক্ত শব্দৰ ব্যৱহাৰ, তুলনা প্ৰথা আদিত সংৰক্ষিত হৈছে।

১.৭ মধ্যযুগীয় অসমীয়া

প্ৰাক বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱ যুগৰ অধিকাংশ সাহিত্য কমতাপুৰ বা কোচবিহাৰ ৰাজ্যৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত পশ্চিম অসমতেই ৰচনা হৈছিল। কিন্তু লাহে লাহে পূৰ্ণফালে আহোম ৰাজশক্তি সুস্থিৰ আৰু শক্তিশালী হৈ অহাৰ লগে লগে সাহিত্য চৰ্চাৰ কেন্দ্ৰ উজনি অসমৰ আহোম ৰাজ্যলৈ স্থানান্তৰিত হয়। আহোম ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অসমীয়া ভাষাত নানাধৰণৰ বুৰঞ্জী আৰু বিবিধ বিষয়ৰ কিতাপ-পত্ৰ ৰচনা হয়। আহোমসকলে তেওঁলোকৰ লগত বুৰঞ্জী লিখা প্ৰথা লগত লৈ আনিছিল; পূৰ্বতে যদিও তেওঁলোকে আহোম ভাষাতে বুৰঞ্জীসমূহ লিখিছিল, পাছলৈ অসমীয়া

ভাষাত বাজকীয় ভাষা হিচাপে গ্ৰহণ কৰাৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাতে বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিবলৈ ধৰে। ভাষিক বৈশিষ্ট্যৰ ফালৰ পৰা প্ৰাক বৈষ্ণৱ আৰু বৈষ্ণৱ যুগক অসমীয়া সাহিত্যৰ আদিযুগ বুলিলে বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ যুগটোক অসমীয়া ভাষাৰ মধ্যযুগ বুলি ক'ব পাৰি। বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ লগত বৈষ্ণৱ পদ পুথিৰ ভাষাৰ মিল নাই। বুৰঞ্জীৰ ভাষা অসমীয়া কথিত ভাষাৰ ওচৰ চপা। ব্যাকৰণ আৰু বানানৰ অলপ পৰিৱৰ্তন কৰিলেই ই আজিৰ যুগৰ ভাষাত পৰিণত হ'ব। বুৰঞ্জীৰ ভাষা লক্ষ্য কৰি ডঃ সুনীতি কুমাৰ চট্টোপাধ্যায়ে মন্তব্য কৰিছে যে বুৰঞ্জীৰ গদ্য ৰীতিৰ নিচিনা মনোমোহা গদ্য ৰীতি বাংলা আৰু মৈথিলী ভাষাত বহু শতিকালৈকে নাছিল আৰু প্ৰাচীন উড়িয়া, প্ৰাচীন গুজৰাটী, প্ৰাচীন মাৰাঠী, প্ৰাচীন পাঞ্জাবী, প্ৰাচীন ব্ৰজভাষা আদি বিভিন্ন ভাষাৰ লগত তুলনা কৰিলে দেখা যায় যে এই গদ্য বহু ওপৰত। বুৰঞ্জীৰ ভাষা সহজ-সৰল, অনাড়ম্বৰ; শব্দ যোজনা আৰু জতুৱা ঠাঁচৰ প্ৰয়োগ সম্পূৰ্ণ ঘৰুৱা। 'পুৰণি অসম বুৰঞ্জী' সম্পৰ্কে হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীদেৱে লিখিছে — "ইয়াৰ লেখাত ক'তো বাহুল্য নাই, ক'তো অতিৰঞ্জনৰ চেষ্টা নাই। ভাষা যেনে সৰল, তেনে আঁত নলগা। কোনো সাঁচা কথাকে গোপন কৰিবৰ চেষ্টা নাই। ৰজা ঘৰৰ অনেক চেকা লগা কথাও এই বুৰঞ্জীত খোলা-খুলিভাৱে লিখা আছে।" উল্লেখযোগ্য যে বুৰঞ্জীসমূহ ইতিহাসৰ নীৰস বিৱৰণ নহয়। ডঃ সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাৰ ভাষাত, "বুৰঞ্জীৰ কথা শুকান হাৰ-ছাল নহয়; তাত ভাবৰ সমাৱেশ আৰু আবেগৰ সৌৰভ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। সেইদেখি এই বুৰঞ্জীসমূহক বুৰঞ্জীৰ শাৰীৰ পৰা আনি বিশুদ্ধ সাহিত্যৰ অংগীভূত কৰা হৈছে। বুৰঞ্জী আৰু সাহিত্যৰ এনে অপূৰ্ব সংগম বৃটিছৰ পূৰ্ব যুগৰ কোনো ভাৰতীয় সাহিত্যতে দেখিবলৈ পোৱা নাযায় বুলি ক'লেও সত্যৰ অপলাপ নহয়।"

বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ প্ৰকৃতিৰ আৰু চৰিত্ৰৰ মানসিক অৱস্থাৰ বা অনুভূতিৰ তীব্ৰতাৰ মাত্ৰা অনুসৰি বুৰঞ্জীৰ ভাষাক গঢ় দিয়া হৈছে। উপমা, ৰূপক দৃষ্টান্ত আদিৰ প্ৰয়োগে ইয়াৰ সাহিত্যিক সৌন্দৰ্য প্ৰকট কৰিছে। তলত ভাৱ প্ৰকাশৰ অনুকূল আলঙ্কাৰিক বাক্য দুটি তুলি ধৰা হ'ল :

- ১) মই মাটিৰ গড় বান্ধিম খহিব, কাঠৰ গড় বান্ধিম পছিব, মই কথাৰ গড় বান্ধি দিছো প্ৰাণপৰিভূগী হ'ব। (দেওধাই অসম বুৰঞ্জী)
- ২) নাও তল যাব, শিল ওপঙিব, কোৱা বগা হ'ব, লুইত উজাই ব'ব তেবে কি আমাৰ কবুল ছাৰিবেক ? (দেওধাই বুৰঞ্জী)

উত্তৰ শঙ্কৰী যুগৰ এটি বিশিষ্ট দান হ'ল — চৰিত পুথিসমূহ। চৰিতপুথি হ'ল — শ্ৰীমন্ত শঙ্কৰদেৱ, শ্ৰীমাধৱদেৱ আৰু তেৰাসৱৰ প্ৰধান শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলৰ জীৱন চৰিত্ৰ। আহোম ৰাজঘৰত বুৰঞ্জী আৰু সত্ৰবোৰত ৰচিত পুথিসমূহে এফালে যেনেকৈ সেইসময়ৰ অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ ছবি তুলি ধৰিছে আনফালে তেনেকৈ অসমীয়া সাহিত্য, বিশেষকৈ গদ্য সাহিত্যলৈ প্ৰভূত সমল আগবঢ়াইছে। চৰিতসমূহ প্ৰথমতে পদ্যত আৰু পাচলৈ গদ্যত ৰচিত হয়। চৰিত সাহিত্যৰ প্ৰতিপাদ্য বিষয় বৈষ্ণৱ ধৰ্মগুৰুৰ জীৱন কথা হ'লেও ইয়াৰ সাহিত্যিক মূল্য কম নহয়। চৰিতপুথিসমূহে অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক

নিদৰ্শন সাব্যস্ত কৰে। পদ্যত ৰচনা কৰা চৰিত পুথিসমূহৰ ভিতৰত ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ ‘শঙ্কৰ চৰিত’, ভূষণ দ্বিজৰ ‘শঙ্কৰ চৰিত’, দৈত্যৰি ঠাকুৰৰ ‘শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱ চৰিত্ৰ’, ৰামানন্দ দ্বিজৰ ‘শঙ্কৰ চৰিত’, ৰামৰায়ৰ ‘গুৰুলীলা’, বৈকুণ্ঠনাথ দ্বিজৰ ‘সন্তমালা’, ৰামানন্দ দ্বিজৰ ‘বংশী গোপালদেৱ চৰিত’, নীলকান্ত দাসৰ ‘দেৱ দামোদৰ দেৱ চৰিত্ৰ’, দামোদৰ দাসৰ ‘গুৰু চৰিত্ৰ’, অনিৰুদ্ধ দাসৰ ‘গুৰু বৰ্ণনা আদি উল্লেখযোগ্য। গদ্যত ৰচনা কৰা ভিতৰত ‘গুৰুচৰিত কথা’ বা ‘কথা গুৰুচৰিত’, ‘বৰদোৱা গুৰুচৰিত’, গোবিন্দ দাসৰ ‘সন্ত সম্প্ৰদা কথা’ উল্লেখযোগ্য। ইয়াৰে ভিতৰত ‘কথা গুৰুচৰিত’খন অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ ইতিহাসৰ দৃষ্টিৰে এখন অতি উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ। ইয়াত অষ্টাদশ শতিকাৰ অসমীয়া ভাষাৰ কথিত ৰূপৰ নিদৰ্শন পোৱা যায়। জতুৱা ঠাচ, খণ্ডবাক্যৰ সুপ্ৰয়োগ, কথিত ভাষাৰ সৰ্বনাম আৰু বাক্য ৰীতিৰ অপূৰ্ব নিদৰ্শন এই পুথিৰ ছত্ৰে ছত্ৰে বিৰাজমান। ৰূপতাত্ত্বিক দৃষ্টিৰে কথা গুৰু চৰিতৰ কেইটামান বৈশিষ্ট্য এনেধৰণৰ : —

১) শব্দ বিভক্তি :

প্ৰথমা -এ : ভগৱন্তে

দ্বিতীয়া -ক : মাতৃক

তৃতীয়া -ৰে : চলেৰে

চতুৰ্থী -লৈ : ঠাইলৈ

ষষ্ঠী -ৰ : গোলকৰ

সপ্তমী -ত : পুখুৰীত

২) নিৰ্দিষ্টতাৰচক প্ৰত্যয় :

খান /খানি (আশীখান, কমলিখানি), গোটা (চৌধগোটা), চলা (শিল-এচলা), ছৱা (দুছৱা), জনা (দুজনা), জুৰি (পচৰা-এজুৰি), ফেৰি (ধুলিফেৰি), ইত্যাদি।

৩) বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয় :

থে (তোস্ৰাথেৰ), বোৰ (এইবোৰ), ভোৰ (এইভোৰ), ৰা (আৰা), সৰ (বাপুসৰ)।

৪) সৰ্বনাম : তুমি, আমি (মই), মোৰ, তোৰ, আমাৰ, তেওঁ, আন্ত, আপুনি (নিজ), আপুন (নিজ)।

৫) নাস্তাৰ্থক ক্ৰিয়াৰূপ : নকবা, নাখাব, নালাগে, নহ'ল, নিচিনো, নেপেলাব।

৬) কৃদন্ত ৰূপ : হবৰ শুনি, আহিবৰ দেখি।

৭) অসমাপিকা ক্ৰিয়া ৰূপ : শুনি, তুলি, ছয়া।

কথা গুৰু চৰিতত তৎসম শব্দৰ প্ৰয়োগ প্ৰধানভাৱে হৈছে। অৰ্ধতৎসম শব্দৰ সংখ্যা তাকৰ; তন্ত্বৰ শব্দৰ উপৰি বিদেশী শব্দ কিছুমানো গ্ৰন্থখনত পোৱা যায়। বাক্য প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত চুটি চুটি বাক্যৰীতি, কেতিয়াবা দীঘল বাক্যৰীতি, কথ্য ভাষাৰ অনিয়মিত বাক্য গঠনৰ ৰূপ, কামৰূপী উচ্চাৰণ ৰীতি, জতুৱা ঠাচ আৰু খণ্ডবাক্যৰ প্ৰয়োগ বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য।

বুৰঞ্জী সাহিত্য আৰু চৰিত সাহিত্যৰ লগে লগে মধ্য যুগত আৰু এবিধ বিশেষ

সাহিত্য ৰচিত হৈছিল। এইবিধ সাহিত্যৰ ব্যৱহাৰিক জ্ঞান শাস্ত্ৰমূলক সাহিত্য বুলি অভিহিত কৰা হৈছে। এই শ্ৰেণী সাহিত্যৰ উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ কেইখন হ'ল :

- ক) সুকুমাৰ বৰকাথৰ হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ
- খ) সুকুমাৰ বৰকাথৰ ঘোৰানিদান
- গ) কবিৰাজ চন্দ্ৰৱতীৰ ভাস্বতী
- ঘ) শুভক্ষৰৰ শ্ৰীহস্তমুক্তাৱলী
- ঙ) কাশীনাথৰ অক্ষৰ আৰ্য্যা
- চ) মধুমিশ্ৰ বাগীশৰ নীতিলতাক্ষুৰ
- ছ) অনন্ত আচাৰ্যৰ আনন্দ লহৰী
- জ) কবিৰত্ন দ্বিজৰ লীলাৱতী
- ঝ) বকুল কায়স্থৰ কিতাবত মঞ্জৰী।

উক্ত গ্ৰন্থ ৰাজিৰ ভিতৰত সুকুমাৰ বৰকাথৰ হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ উল্লেখনীয়। ইয়াৰ ভাষাৰ লগত বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ সাদৃশ্য আছে। হ্ৰস্ব স্বৰৰ প্ৰয়োগ, তিনিটা 'স', 'শ', 'ষ'ৰ ভিতৰত 'স'ৰ প্ৰয়োগ, 'এও' ধ্বনি প্ৰয়োগৰ প্ৰাচুৰ্য, মহাপ্ৰাণ ধ্বনিৰ প্ৰাচুৰ্য হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ পুথিৰ অন্যতম বৈশিষ্ট্য। অন্যান্য গ্ৰন্থসমূহৰ ভাষাও বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰা যায়। শব্দৰ ক্ষেত্ৰত তৎসম, তদ্ভৱ আদি শব্দৰ লগতে কামৰূপী উপভাষাৰ শব্দৰ ব্যৱহাৰো লক্ষ্য কৰা যায়।

গদ্য পদ্য উভয়তে ৰচিত আন কেতবোৰ গ্ৰন্থক বিবিধ বিষয়ক সাহিত্য বুলি ভাগ কৰিব পাৰি। এই শ্ৰেণীৰ কেইখনমান উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ হ'ল — পৰশুৰামৰ কথাঘোষা, মনোহৰৰ সংস্বত তন্ত্ৰ, কবিৰাজ মিশ্ৰৰ শিয়াল গোঁসাই, দ্বিজৰামৰ মৃগাৱতী চৰিত্ৰ বা চাহাপৰী উপাখ্যান, অজ্ঞাত কবিৰ মধুমালতী, পশুপতি দ্বিজৰ চন্দ্ৰাৱতী বিশ্বকেতু, জগন্নাথ দ্বিজৰ লক্ষ্মী চৰিত। এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ ভাষাৰ লগতো বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ সাদৃশ্য আছে।

শঙ্কৰোত্তৰ কালত অনেক অংকীয়া নাটো ৰচিত হৈছিল। এই নাটসমূহত শঙ্কৰদেৱ মাধৱদেৱৰ নাটৰ অনুকৰণশীলতা হেতু মৌলিকতা দেখা নাযায়। নাটসমূহত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰয়োগ লক্ষ্য কৰা যায়। ভাষা কথিত ভাষাৰ ওচৰ চপা। এই যুগতে বহুসংখ্যক গীত পদ ৰচিত হৈছিল। বিভিন্ন পুৰাণৰ অনুবাদ আৰু মহাভাৰতৰ অনুবাদতো কবি সাহিত্যিকসকলে মনোনিৱেশ কৰিছিল। এনে কাব্য সাহিত্য আৰু গীত পদৰ ভাষাত ব্ৰজাৱলী আৰু প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষা এই দুয়োৰে সংমিশ্ৰণ পৰিলক্ষিত হয়। এই যুগতে ৰচিত বধুনাথ মহন্তৰ কথা ৰামায়ণৰ ভাষাত নতুনত্ব লক্ষণীয় নহ'লেও বৈশিষ্ট্য নোহোৱা নহয়। তৎসম, তৎভৱ শব্দৰ প্ৰয়োগ, অধিক দেশজ শব্দৰ প্ৰয়োগ কম। বৈষ্ণৱ সাহিত্যত প্ৰয়োগ হোৱা কথিত, অকথিত দুয়ো ৰূপেই কথা ৰামায়ণত পোৱা যায়। অলঙ্কাৰৰ প্ৰাধান্য, ঘৰুৱা ভাষাৰ প্ৰয়োগ, বাক্য আৰু শব্দৰ বিন্যাসত গদ্য ৰচনাৰ অপৰিমিত শৃঙ্খলা এই পুথিৰ বিশেষ বৈশিষ্ট্য।

আহোম যুগত অসম ভূমিত আজান ফকিৰ প্ৰণীত জিকিৰ আদিৰ জৰিয়তে

ইছলাম ধৰ্ম প্ৰতিষ্ঠা হয়। জিকিৰ জাৰি গীতত অনেক আৰৱী পাৰ্চী মূলীয় শব্দৰ প্ৰয়োগ হৈছে। আহোম যুগতে টাই ভাষাৰ শব্দও বুৰঞ্জী আদিত প্ৰৱেশ ঘটিছে।

মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা গদ্য সাহিত্যৰ মাজেৰে সমৃদ্ধ হৈছে। গদ্যৰ সমান্তৰালভাৱে পদ্য ৰচনা হৈ আছিল যদিও প্ৰাচীন ৰীতি নীতিৰ পৰা আঁতৰি আহিব নোৱাৰা বাবে ই নতুনত্বৰ দাবী বৰ বেচি কৰিব নোৱাৰে। আনহাতে গদ্যৰ ক্ষেত্ৰত পৰিৱৰ্তনৰ ধাৰাবাহিকতা স্পষ্ট কথিত বাক্যৰীতি প্ৰকাশৰ মাধ্যম হিচাপে এইছোৱা কালতে সুপ্ৰতিষ্ঠিত হয়।

জানি থওঁ আহাঁ

ৰচনাৰ বিস্তৃতিলৈ লক্ষ্য ৰাখি মধ্য যুগৰ সাহিত্যিক তলত দিয়া ধৰণে ভাগ কৰি দেখুৱাব পাৰি—

- ১) বুৰঞ্জী সাহিত্য
- ২) চৰিত সাহিত্য
- ৩) ব্যৱহাৰিক জ্ঞান শাস্ত্ৰমূলক সাহিত্য
- ৪) বিবিধ বিষয়ক সাহিত্য
- ৫) অংকীয়া নাট, আৰু
- ৬) অন্যান্য সাহিত্য

১.৮ আধুনিক যুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য

উনবিংশ শতিকাৰ পৰা বৰ্তমানলৈকে অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগ। আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশক আলোচনাৰ সুবিধাৰ অৰ্থে ক) অৰুণোদই স্তৰ, খ) জোনাকী স্তৰ আৰু গ) মহাযুদ্ধোত্তৰ স্তৰ — এই তিনিটা স্তৰত ভাগ কৰা হয়। ১৮২৬ চনত অসম বৃটিছৰ শাসনৰ অধীনলৈ যোৱাৰ সময়ৰ পৰা অসমীয়া সাহিত্যৰ আধুনিক যুগ বুলি ধৰা হয় যদিও প্ৰকৃততে ১৮১৩ চনত আত্মাৰাম শৰ্মাই বাইবেল পুথি অসমীয়া গদ্যত প্ৰকাশ কৰাৰ পৰাই আধুনিক অসমীয়াৰ আৰম্ভ হয় বুলি ক’ব পাৰি। ১৮৩৬ চনত খৃষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ অৰ্থে আমেৰিকাৰ বেপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলে শিৱসাগৰত তেওঁলোকৰ কৰ্মক্ষেত্ৰ হিচাপে থিতাপি লয়। তেওঁলোকে শিৱসাগৰ জিলাৰ ভাষাকে সাহিত্যৰ ভাষা হিচাপে ব্যৱহাৰ কৰে। ১৮৪৬ চনত মিছনেৰীসকলে প্ৰকাশ কৰা মাহেকীয়া আলোচনী অৰুণোদইৰ জৰিয়তে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ হয়। বিশেষকৈ ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাবেই অসমীয়া ভাষা চৰ্চা কৰিবলগা হোৱাত অসমীয়া ভাষাটোৰ বৈয়াকৰণিক গাঁথনি বিশ্লেষণ কৰাৰ লগতে তেওঁলোকে শব্দ সংগ্ৰহ কামো হাতত লয়। অভিধান আৰু ব্যাকৰণ অসমীয়া ভাষালৈ মিছনেৰীসকলৰ প্ৰত্যক্ষ দান। ১৮৩৯ চনত উইলিয়াম ৰবিনচনৰ ৰচিত “A grammar of the Assamese Language ” প্ৰকাশ হয়। তাৰ পাচত ডঃ নাথান ব্ৰাউন চাহাবৰ “Grammatical Notices of the Assamese Lan-

guage ” ১৮৪৮ চনত প্ৰকাশ পায়। পঢ়াশালিৰ পাঠ্যপুথিৰ লিখাৰ লগতে ডঃ ব্ৰাউনে অসমীয়া সাঁচিপতীয়া পুথি সংগ্ৰহৰ কামো আৰম্ভ কৰে। ১৮৬৭ চনত ডঃ মাইলচ ব্ৰনছনৰ “অসমীয়া ইংৰাজী অভিধান” প্ৰকাশ হয়। মিছনেৰীসকলে জনসাধাৰণৰ মাজত খৃষ্টধৰ্মৰ প্ৰচাৰৰ বাবে অনেক পুথি লিখিছিল। ‘অৰুণোদই’ আৰু “জাত্ৰিকৰ যাত্ৰা”, “মাউৰী ছোৱালী”, “ধাৰ্মিক চহা”, “বাইবেলৰ সাধু”, “জোচেফৰ কাহিনী” আদি বিভিন্ন পুথিত যি ভাষা প্ৰয়োগ কৰিছিল, সেই ভাষা আছিল সৰল আৰু উচ্চাৰণভিত্তিক। সেইভাষাক শুদ্ধ অসমীয়া ভাষা বুলি ক’ব নোৱাৰি। নতুনকৈ অসমীয়া ভাষা শিকা মিছনেৰীসকলে যি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল সেই ভাষা নতুনকৈ মাত ফুটা সৰু ল’ৰাৰ খুনুক-ঠানাক মাতৰ লেখীয়াহে আছিল বুলি ক’ব পাৰি। মিছনেৰীসকলে যুক্ত ধ্বনিবিলাক ভাঙি সৰল কৰি লৈছিল। শ, ষ, স -ৰ ভিতৰত কেৱল স, য আৰু জ -ৰ ভিতৰত কেৱল জ আৰু চ, ছ -ৰ ভিতৰত কেৱল চ-ৰ ব্যৱহাৰ কৰা তেওঁলোকৰ ভাষাৰ বিশেষত্ব আছিল। বানানৰ ক্ষেত্ৰত তৎসম আৰু তদ্ভৱ শব্দ বুলি কোনো পাৰ্থক্য ৰখা হোৱা নাছিল। মিছনেৰীসকল প্ৰধানত ইংৰাজীভাষী হোৱা হেতুকে তেওঁলোকে লিখা অসমীয়া বাক্যত ইংৰাজী বাক্যৰীতিৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল। শব্দৰ ক্ষেত্ৰতো ইংৰাজী শব্দৰ ব্যৱহাৰ এই সময়তে অসমীয়া সাহিত্যৰ মাজত প্ৰচলন হ’বলৈ লৈছিল। উল্লেখ্য যে মিছনেৰীসকলে সেই সময়ৰ শিৱসাগৰ অঞ্চলৰ কথিত ভাষাতহে সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল আৰু এনেকৈয়ে তদানীন্তন কালৰ সাহিত্যৰ গদ্য নিৰ্মাণ হৈছিল। এনেদৰে নিৰ্মাণ হোৱা অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক ৰূপটোকে পৰিমাৰ্জিত কৰি আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিশুদ্ধ ৰূপৰ সৌধ নিৰ্মাণ কৰে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা, গুণাভিৰাম বৰুৱা আদিয়ে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধান ৰচনা কৰি আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ এক সুনিৰ্দিষ্ট ৰূপ প্ৰদান কৰে। পৰৱৰ্তী কালত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা প্ৰমুখ্যে অনেক বৰ্ণ্য সাহিত্যিকে এই ভাষাক নানা ভাব প্ৰকাশ কৰিবপৰা মৰ্যাদা প্ৰদান কৰে। সাহিত্যৰ বিবিধ ৰূপ, যেনে চুটিগল্প, উপন্যাস, কবিতা, ভ্ৰমণ সাহিত্য, নাট্য সাহিত্য, গীতি সাহিত্য, জীৱনী সাহিত্য, প্ৰবন্ধ সাহিত্য ইত্যাদিবোৰ আধুনিক কালৰ অসমীয়া ভাষাৰ জৰিয়তেই ক্ৰমশঃ বিকশিত হ’বলৈ ধৰে।

১.৯ সাৰাংশ (Summing Up)

১.১০ আৰ্হিপ্ৰশ্ন (Sample Questions)

১.১১ গ্ৰন্থপঞ্জী (References/Suggested Readings)

- ডিম্বেশ্বৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী
ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা : অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
ড° মহেশ্বৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা (সম্পা.) : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী
Dr. Banikanta Kakati : Assamese; Its formation and Development

বিভাগৰ গঠন :

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ সাধাৰণ আভাস
- ১.৪ কোচ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ অসমীয়া সাহিত্য
 - ১.৪.১ কোচবিহাৰৰ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা
 - ১.৪.২ দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা
- ১.৫ কছাৰী আৰু বাণীৰ ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা
- ১.৬ আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা
- ১.৭ সাৰাংশ (Summing up)
- ১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Further Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চা আৰু বিস্তাৰত বিভিন্ন ৰাজ্যৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাই বিশেষ ভূমিকা পালন কৰিছিল। শঙ্কৰদেৱৰ পৰৱৰ্তী সময়ত অসমীয়া সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত এই পৃষ্ঠপোষকতা বহু পৰিমাণে স্তিমিত হৈ পৰিছিল যদিও একেৰাৰে নিঃচিহ্ন হৈ যোৱা নাছিল। নৰনাৰায়ণৰ পৰৱৰ্তী ৰজাসকলে চেগা-চোৰোগাকৈ কবি-সাহিত্যিকসকলক অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল। ধৰ্মনাৰায়ণে দৰঙত ৰাজ্য পাতি কবি-সাহিত্যিকসকলক সাহিত্য চৰ্চা কৰাৰ কাৰণে ৰাজসাহায্য প্ৰদান কৰিছিল। কোচবিহাৰ মোগলৰ আৰু দৰঙ ৰাজ্য আহোমৰ তলতীয়া হোৱাৰ পাছত সাহিত্য চৰ্চাৰ এই কেন্দ্ৰ দুটি নিষ্ক্ৰম হৈ পৰিছিল। সেই সময়তে অৰ্থাৎ সপ্তদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চাৰ এটি নতুন কেন্দ্ৰৰ সৃষ্টি হৈছিল আৰু অষ্টদশ শতিকাত ই পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰিছিল।

এই বিভাগটিত শঙ্কৰদেৱৰ কালত বিভিন্ন ৰাজ্যৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সৃষ্টি হোৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰা হ'ব।

১.৩ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি—

- শঙ্কৰবোস্তৰ কালত বিভিন্ন ৰাজ্যৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত হোৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব।
- শঙ্কৰবোস্তৰ কালৰ কোচ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ পটভূমিৰ লগতে সেই সময়ত ৰচিত হোৱা বিভিন্ন ৰচনাসমূহৰ বিষয়ে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিব পাৰিব।
- আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কবি-সাহিত্যিকসকলৰ লগত পৰিচিত হোৱাৰ লগতে তেওঁলোকৰ সাহিত্য কৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰিব পাৰিব।
- সেই সময়ত গা কবি উঠা ৰাণী, কছৰী আদি সৰু সৰু ৰাজ্যসমূহৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত হোৱা সাহিত্যৰ বিষয়েও জানিব পাৰিব।

১.৩ সাধাৰণ আভাস

বিশুদ্ধ অসমীয়া লিখিত সাহিত্যই জন্মলগ্নৰেপৰাই ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতা বা অনুপ্ৰেৰণা লাভ কৰিছিল। প্ৰাক্ শঙ্কৰী আৰু শঙ্কৰী যুগৰ অধিকাংশ কবি-সাহিত্যিকে ৰজা ঘৰৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি মহৎ সাহিত্য সৃষ্টি কৰি গৈছে। অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন বুলি ভবা *প্ৰহ্লাদ চৰিত* হেম সৰস্বতীয়ে কোচ ৰজা নৰনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচনা কৰিছিল। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ *ৰামায়ণ* খনি মাধৱ কন্দলিয়ে বৰাহী ৰজা মহামানিক্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচনা কৰিছিল। প্ৰাক্ শঙ্কৰী যুগৰ অন্য এজন কবিৰত্ন সৰস্বতীয়ে কোচৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত *শ্ৰোণ-পৰ্ব* ৰচনা কৰিছিল।

অসমীয়া জাতীয় জীৱনৰ ভাষা, সাহিত্য, ধৰ্ম, সমাজ-ব্যৱস্থা, সংস্কৃতি আদি সকলো দিশলৈ প্ৰভূত বৰঙনি আগবঢ়াই অসমীয়া জাতীয় জীৱনক এক গতি প্ৰদান কৰা মহাপুৰুষ শঙ্কৰদেৱে শেষ বয়সত কোচৰজা নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়ৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্য চৰ্চা কৰিছিল। কোচৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতাত *শঙ্কৰদেৱে বলিহুলন*, *অনাদি পাতন*, *কীৰ্ত্তন*, *দশম*, *নিমি-নৱসিদ্ধ সংবাদ*, *গুণমালা*, *বৰগীত*, *ভক্তি-বত্নাকৰ*, *কালিয়-দমন*, *কেলি-গোপাল*, *কল্পিণী-হৰণ*, *পাৰিজাত-হৰণ*, *পত্নীপ্ৰসাদ*, *বাম-বিজয়* আদি গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। মাধৱদেৱে প্ৰকৃত্যৰ্থত ৰাজ পৃষ্ঠপোষকতাত থাকি সাহিত্য-চৰ্চা কৰা নাছিল যদিও ৰজাঘৰীয়া সমৰ্থন লাভ কৰিছিল। শেষ বয়সত কোচৰজা লক্ষ্মীনাৰায়ণে তেওঁক বিশেষ সন্মান দেখুৱাই ভেলা মধুপুৰত থাকিবৰ দিহা কৰি দিছিল।

শঙ্কৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ তিৰোধানৰ পাছত বৈষ্ণৱ সত্ৰ আৰু সমাজতহে সাহিত্য চৰ্চাৰ বাতৰৰণ সৃষ্টি হয়। কোচৰজা নৰনাৰায়ণৰ সময়তে কোচৰাজ্য ভাঙি দুখণ্ড হয়। সোণকোষ নদীৰ পূবত কোচ-হাজো বা কোচ-কামৰূপ আৰু পশ্চিমত কোচবিহাৰ। তাৰফলত পৰ্যায়ক্ৰমে সাহিত্যৰ দিশত ৰাজসভাৰ পৃষ্ঠপোষকতা কমি আহে।

পূৰ্ব কোচৰাজ্যৰ ৰাজধানী বিজয়নগৰ আৰু পাছত দৰং ৰাজসভাত কেইবাগৰাকী পণ্ডিতে সাহিত্য ৰচনাৰ দিশত অনুপ্ৰেৰণা পাইছিল। কোচৰাজ্যৰ বীৰনাৰায়ণ (১৬২২-৩৩), প্ৰাণনাৰায়ণ (১৬৩৩-৬৬), মোদনাৰায়ণ (১৬৬৬-৮০), মহীন্দ্রনাৰায়ণ, হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণ আদি ৰজাসকলৰ প্ৰেৰণা আৰু সহায়ৰপৰাও কবি-পণ্ডিতসকল বঞ্চিত হোৱা নাছিল। কিন্তু এই পৃষ্ঠপোষকতা লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ পাছৰপৰাই ক্ৰমে ক্ষীণ হৈ আহিবলৈ ধৰে। কামৰূপীয়া কবি আৰু পণ্ডিতসকলক কোচবিহাৰৰ ৰাজসভাই আগৰ দৰে আকৰ্ষণ নকৰা হ'ল। তথাপি কোচবিহাৰৰ ৰাজসভাত এৰা-ধৰাকৈ সপ্তদশ শতিকাৰ শেষলৈকে অসমীয়া সাহিত্যৰ বস্তুগত ধিমিক-ধামাককৈ জ্বলি আছিল। খৃষ্টাব্দ সপ্তদশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে আহোমৰ ৰাজধানী গড়গাঁও-ৰংপুৰত সাহিত্যৰ এটি নতুন পৃষ্ঠপোষকতা কেন্দ্ৰ গঢ় লৈ উঠে; যাৰ পূৰ্ণ বিকাশ ঘটে অষ্টাদশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধত। কোচ আৰু আহোম ৰজাসকলৰ উপৰি সেই সময়ৰ কছাৰী ৰজাসকলেও কবি-সাহিত্যিকসকলক কাব্য-চৰ্চাৰ বাবে অনুপ্ৰেৰণা দিছিল। শঙ্কৰোত্তৰ কালত এই বিভিন্ন ৰাজবংশৰ পৃষ্ঠপোষকতাত গঢ় লোৱা অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়ে আমি এতিয়া আলোচনা কৰিম।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

‘মাধৱদেৱে প্ৰকৃতৰ্থত ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্যচৰ্চা কৰা নাছিল যদিও ৰজাধৰীয়া সমৰ্থন লাভ কৰিছিল’ —বুজাই লিখক। (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

১.৪ কোচ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ অসমীয়া সাহিত্য

নৰনাৰায়ণৰ দিনতে কোচৰাজ্য দুখণ্ডত বিভক্ত হয়। চিলাৰায়ৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ পুত্ৰ ৰঘুদেৱ বিদ্ৰোহী হৈ উঠাত নৰনাৰায়ণে ৰাজ্যখন দুভাগ কৰি সোণকোষ নদীৰ পূব অংশত ৰঘুদেৱক ৰজা পাতে। সোণকোষৰ পূব অংশৰ নাম কোচ-হাজো বা কামৰূপ আৰু সোণকোষৰ পশ্চিম অংশৰ নাম কোচবিহাৰ। নৰনাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ পুত্ৰ লক্ষ্মীনাৰায়ণ কোচবিহাৰৰ ৰজা হয়। লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ পিছত ক্ৰমে প্ৰাণনাৰায়ণ, মোদনাৰায়ণ, মহীন্দ্রনাৰায়ণ, হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণ আদিয়ে ৰাজকাৰ্য চলায়।

আনহাতে বঘুদেৱৰ মৃত্যুৰ পিছত পৰীক্ষিৎনাৰায়ণ কোচ-হাজো বা কামৰূপত বজা হৈ উত্তৰ গুৱাহাটীত ৰাজধানী পাতে। বজা হোৱাৰ পাছতে লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু পৰীক্ষিৎনাৰায়ণৰ মাজত বিবাদৰ সূত্ৰপাত হয়। লক্ষ্মীনাৰায়ণে মোগলৰ সহায় ভিক্ষা কৰে। মোগলে পৰীক্ষিৎনাৰায়ণক বন্দী কৰি দিল্লীলৈ ধৰাই নিয়ে।

মোগলে কোচ-হাজো অধিকাৰ কৰাত পৰীক্ষিৎনাৰায়ণৰ ভায়েক বলিনাৰায়ণে আহোম ৰাজ্যত আশ্ৰয় গ্ৰহণ কৰে। আহোম ৰজা প্ৰতাপ সিংহই তেওঁক ধৰ্মনাৰায়ণ নাম দি কৰতলীয়া ৰজা হিচাপে দৰঙত প্ৰতিষ্ঠা কৰে। ধৰ্মনাৰায়ণৰ বংশধৰসকলে দৰঙ ৰাজ্যত অসমীয়া সাহিত্য-চৰ্চাৰ এটা নতুন কেন্দ্ৰ সৃষ্টি কৰে। ধৰ্মনাৰায়ণৰ মৃত্যুৰ পাছত মহীন্দ্ৰনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ পিছত তেওঁৰ পুত্ৰ চন্দ্ৰনাৰায়ণ (গেইটৰ মতে সুন্দৰনাৰায়ণ) ৰজা হয়। পৰৱৰ্তী সময়ত দৰঙৰ ৰজাসকল সম্পূৰ্ণৰূপে আহোম ৰাজ্যৰ তলতীয়া হৈ পৰে।

আনহাতে কোচবিহাৰৰ ৰজাসকলে মোগলৰ তলতীয়া ৰজা হিচাপে ৰাজত্ব কৰি আছিল। তাৰ ফলত বোড়শ শতিকাৰ শেষভাগত কোচ ৰাজ্যত সাহিত্য-চৰ্চা আৰু বিকাশ যেনেদৰে হৈছিল সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথমৰ পৰাই তেনে চৰ্চাত বাধাৰ সৃষ্টি হ'ল। মোগলৰ আধিপত্য বিস্তাৰৰ লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাণকেন্দ্ৰ হোৱাৰপৰা কোচ ৰাজ্য আঁতৰি থাকিল। ই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ঘাই প্ৰবাহৰপৰাই বিচ্ছিন্ন হৈ পৰিল। ফলত এই ৰাজ্যৰ সাহিত্যই বঙ্গীয় প্ৰভাৱ গ্ৰহণ কৰি বঙালী ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিলে। তথাপিও আগতে উল্লেখ কৰাৰ দৰে সপ্তদশ শতিকাৰ শেষলৈকে কোচৰজাসকলে ধিমিক-খামাককৈ হ'লেও অসমীয়া সাহিত্য চৰ্চাক অনুপ্ৰাণিত কৰি আহিছিল।

১.৪.১ কোচবিহাৰৰ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা

ভাৰসাম্যহীন ৰাজনৈতিক বাতাবৰণ আৰু সামাজিক বিশৃংখলতাই কোচবিহাৰৰ অসমীয়া সাহিত্যক পৃষ্ঠপোষকতাৰ ঐতিহ্যৰ ঘাই প্ৰবাহৰপৰা বিচ্ছিন্ন কৰিছিল যদিও সেই সময়তো কোচৰজাসকলে কবি-সাহিত্যিকসকলক অনুপ্ৰাণিত কৰি আহিছিল। অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণে এই ঐতিহ্যৰ পুনৰ উত্থান ঘটাবলৈ আশ্ৰয় চেষ্টা চলাইছিল। ভালেমান কামৰূপী কবিক তেওঁ মহাভাৰত, ৰামায়ণ আৰু অন্যান্য পুৰাণৰ অনুবাদ কৰিবলৈ নিয়োগ কৰিছিল। এই পণ্ডিতসকলে বঙ্গীয় প্ৰভাৱৰ মাজতে অসমীয়া (কামৰূপী) ভাষাত সাহিত্য সৃষ্টি কৰিছিল। ৰজা নিজেও পণ্ডিত লোক আছিল। তেওঁ বৃহদ্ধৰ্ম পুৰাণ, ঐহিক পৰ্ব, ক্ৰিয়া যোগসাৰ, স্বৰূপ পুৰাণৰ ব্ৰহ্মোত্তৰ কাণ্ড, সুন্দৰা-কাণ্ড আদি গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। কোচবিহাৰৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা প্ৰধান কবিসকল আৰু তেওঁলোকৰ সাহিত্য-কৃতিৰ পৰিচয় তলত চমুকৈ দাঙি ধৰা হ'ল—

কবিশেখৰ : কবিশেখৰ বীকনাৰায়ণৰ (১৬১৭-৩২) পৃষ্ঠপোষক কবি আছিল।
তেওঁ বজা বীৰনাৰায়ণ নৃপতি মণিৰ আদেশক্ৰমে মহাভাৰতৰ 'বিৰাট পৰ্ব' বচনা কৰিছিল।
পিতৃৰ নাম আছিল ভৱানন্দ।

শ্ৰীনাথ দ্বিজ : তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষক বজা আছিল প্ৰাণনাৰায়ণ (১৬৩২-৬৫)।
কবিজনাৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যসমূহ হ'ল : মহাভাৰতৰ আদিপৰ্ব, ত্ৰৌপদীৰ স্বয়ম্বৰ আৰু
দ্ৰোণ পৰ্ব।

অন্যান্যসকল : কবিশেখৰ আৰু শ্ৰীনাথ দ্বিজৰ উপৰি ভালেমান কবিয়ে সেই
সময়ত কাব্য বচনা কৰিছিল। বজা মোদনাৰায়ণৰ (১৬৬৬-৮০) অনুপ্ৰেৰণাত দ্বিজ
কবিৰাজে মহাভাৰতৰ দ্ৰোণপৰ্ব আৰু ভীষ্ম পৰ্ব অনুবাদ কৰিছিল। মহীশ্ৰনাৰায়ণৰ
(১৬৮২-৯৩) আদেশত দ্বিজৰামে ভীষ্ম পৰ্ব পদ বচনা কৰিছিল। মহাৰাজ হৰেন্দ্ৰনাৰায়ণে
(১৭৮৩-১৮৩৯) মহাভাৰতৰ পদ ভাঙনি কৰিবলৈ অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল। তেওঁৰ
অনুপ্ৰেৰণাত কবিসকলে মহাভাৰতৰ বিভিন্ন পৰ্বৰ পদ ভাঙনি কৰিছিল। সেইবোৰৰ
ভিতৰত উল্লেখযোগ্য কিছুসংখ্যক হ'ল : কনপৰ্ব— দ্বিজ বৈদ্যনাথ, মহীনাথ; প্ৰাচীনিক
পৰ্ব— দ্বিজ মহীনাথ; স্বৰ্গাৰোহণ পৰ্ব— মাধৱচন্দ্ৰ; সভাপৰ্ব— জয়দেৱ দ্বিজ, ব্ৰজসুন্দৰ;
কৰ্ণপৰ্ব— দ্বিজ বধুবাম; ভীষ্মপৰ্ব— দ্বিজ বধুবাম আদি।

কোচৰজাসকলৰ অনুপ্ৰেৰণাত পুৰাণৰ ভাঙনিও হৈছিল। সেইবোৰৰ ভিতৰত—
দ্বিজ বৈদ্যনাথৰ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ আৰু শিৱ পুৰাণ, বিপুঞ্জয়ৰ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণ আৰু
পদ্মাপুৰাণ, দ্বিজ ৰামানন্দৰ ধৰ্মপুৰাণ আৰু নৃসিংহ পুৰাণ, পৰমানন্দ শৰ্মাৰ স্কন্ধ পুৰাণ,
মহীনাথ শৰ্মাৰ মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ আদি উল্লেখযোগ্য। এইখিনিতে ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ
শৰ্মাদেৱৰ এষাৰ কথা উল্লেখ কৰি থোৱা ভাল হ'ব যে "এইবোৰৰ ভাষাত সামান্য
কোচবেহাৰৰ স্থানীয় ভাষাৰ ছাপ পৰিলেও অসমীয়া ৰূপটো অব্যাহত।"

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সাহিত্য-চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত কোচৰাজ পৃষ্ঠপোষকতা স্তিমিত হোৱাৰ কাৰণ কি?
(৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

১.৪.২ দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা

সাহিত্য-চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত দৰঙী ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতা লেখতল বলগীয়া। এই বংশৰ প্ৰতিষ্ঠাতা ধৰ্মনাৰায়ণ বিদ্যুৎসাহী ৰজা আছিল। তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ভালেমান মূল্যবান গ্ৰন্থ ৰচিত হৈছিল। তেওঁৰ পৰৱৰ্তী ৰজাসকলেও এই ধাৰা ছেগা-ছেবোগাকৈ বৰ্তাই ৰাখিছিল। দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কবিসকলৰ সাহিত্য-কৰ্মৰ বিষয়ে চমুকৈ তলত আলোচনা কৰা হ'ল—

ৰামসৰস্বতী : ৰামসৰস্বতী 'অসমীয়া ব্যাস'ৰূপে পৰিচিত। মহাৰাজ নৰনাৰায়ণৰ অনুপ্ৰেক্ষাত মহাভাৰতৰ সৰহসংখ্যক শ্লোক তেওঁ অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰিছিল। তেওঁ 'বধবাক্য' নামৰ একশ্ৰেণী জনপ্ৰিয় কাব্যবো সৃষ্টি কৰিছিল। তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যত ধকা বৰ্ণনা অনুসৰি তেওঁ কামৰূপৰ পচৰীয়া অঞ্চলৰ লোক আছিল।

ৰামসৰস্বতীয়ে দৰঙী ৰজা ধৰ্মনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্য-চৰ্চা কৰিছিল। দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত ৰচনা কৰা তেওঁৰ গ্ৰন্থসমূহ হ'ল : *সিদ্ধুযাত্ৰা, বনপৰ্ব, উদ্যোগপৰ্ব, জয়দেৱ কাব্য আৰু সাবিত্ৰী উপাখ্যান।*

গোপীনাথ পাঠক : দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা এজন উল্লেখযোগ্য কবি হ'ল গোপীনাথ পাঠক। তেওঁ ধৰ্মনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি মহাভাৰতৰ *সভাপৰ্ব, দ্ৰোণপৰ্ব আৰু স্বৰ্গাৰোহণ পৰ্ব* পদ ভাঙনি কৰিছিল। *দ্ৰোণপৰ্ব*ত উল্লেখ ধকা অনুসৰি গোপীনাথৰ পিতামহৰ নাম আছিল ভীমসেন দ্বিজ।

গুডনাথ দ্বিজ সৰস্বতী : তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত কাব্যৰপৰা জনা যায় যে তেওঁ ধৰ্মনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত কাব্য চৰ্চা কৰিছিল। মহাভাৰতৰ অশ্বমেধ পৰ্বত ধকা যুধিষ্ঠিৰ আৰু চণ্ডালকপী ধৰ্মৰ কথোপকথনৰ লগত ৰাজনীতি ধৰ্মনীতিৰ আলোচনাৰে তেওঁ *ধৰ্মস্বাদ* পুথিখন ৰচনা কৰিছিল। তেওঁৰ অন্য এখন ৰচনা হ'ল *স্বপ্নাখ্যান।*

দামোদৰ দ্বিজ : দামোদৰ দ্বিজে *শল্যপৰ্ব* ভাঙনি কৰিছিল। অনুবাদকৰ মতে তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষক ৰজা আছিল মকৰধ্বজ। মকৰধ্বজ সম্ভৱতঃ দৰঙী ৰাজকৌতৰ আছিল। তদুপৰি ধৰ্মনাৰায়ণৰ উল্লেখো কাব্যখনত পোৱা যায়। তেওঁ অনিৰুদ্ধ দাস আৰু শ্ৰীনাথ দ্বিজৰ লগত মহাভাৰতৰ এটা অংশৰ পদো ভাঙনি কৰিছিল।

বিদ্যা পঞ্চানন : বিদ্যা পঞ্চাননৰ পৃষ্ঠপোষক ৰজাৰ নাম জনা নাযায়। তেওঁ *বিৰাটপৰ্ব, ভীষ্মপৰ্ব*ৰ 'অশ্বাৰ চৰিত্ৰ' আৰু *কৰ্ণ পৰ্ব*ৰ পদ ভাঙনি কৰিছিল। তেওঁ দিয়া ভণিতাৰ পৰা জনা যায় যে তেওঁৰ পিতৃ আছিল মানাহ নৈৰ পাৰৰ বৰদগৰৰ কঠভূষণ দ্বিজ। তেওঁ কঠভূষণ দ্বিজৰ নুমলীয়া পুত্ৰ আছিল। তেওঁৰ গুৰুৰ নাম আছিল গোপাল।

সুকবি নাৰায়ণদেৱ : সুকবি নাৰায়ণদেৱৰ বিষয়ে স্পষ্ট ৰূপত জনা নাযায়। জনসমাজত প্ৰচলিত বিশ্বাসমতে তেওঁ ধৰ্মনাৰায়ণৰ সমসাময়িক। গুৱালকুছিৰ বাসন্তৰীয়া ব্ৰাহ্মণসকল আৰু মঙ্গলদৈৰ ব্যাসপাৰাৰ ব্ৰাহ্মণসকলে নিজকে তেওঁৰ বংশধৰ বুলি

পৰিচয় দিয়ে। প্ৰবাদমতে বজা ধৰ্মনাৰায়ণৰ অনুপ্ৰেৰণাতে তেওঁ পদ্মাপুৰাণ ৰচনা কৰিছিল। পুৰাণখনত পদ্মা-চন্দ্ৰধৰৰ বিবাদ, বেউলাৰ স্বামীৰ প্ৰাণ ৰক্ষাৰ বাবে কৰা কাৰ্য আৰু ভ্ৰমণ বৰ্ণনাৰ লগতে শৈৱপন্থী চন্দ্ৰধৰক পদ্মাই কেনেদৰে শিব নত কৰাই বিজয় সাব্যস্ত কৰিছিল তাৰ বৰ্ণনা দিয়া আছে। পুৰাণখন পাঞ্চালী গীতৰ সমষ্টি। জনসাধাৰণৰ চিত্ত আকৰ্ষিত কৰিবলৈ লৌকিক উপাদানৰ আধিক্য ঘটোৱা পুৰাণখনৰ আন এটা প্ৰধান বৈশিষ্ট্য।

ৰতিকান্ত দ্বিজ : ৰতিকান্ত দ্বিজে বজা হৰ্যনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত-পুৰাণৰ অন্তিম অধ্যায়ৰ প্ৰথম তিনিখণ্ড আৰু কৃষ্ণজন্ম খণ্ডৰ কিছু পদ ভাঙনি কৰিছিল। বাকী অংশখিনি নন্দীশ্বৰ দ্বিজ, বিশ্বেশ্বৰ দ্বিজ, খড়েগশ্বৰ দ্বিজ আৰু নবোত্তম দ্বিজে ভাঙনি কৰিছিল। তেওঁৰ অন্য এখন গ্ৰন্থ হ'ল খড়্গ নাৰায়ণৰ বংশাৱলী। গ্ৰন্থখনত বাৰভূঞা আৰু বিশ্বসিংহৰ পৰিচয়ৰ লগতে খড়্গ নাৰায়ণকে আদি কৰি কোচৰজাসকলৰ বৰ্ণনা দিয়া আছে। কাব্যত কবিজনাই নিজকে 'গদাধৰ বিষ্ণু ভূত্যৰ নাতি' বুলি পৰিচয় দিছে।

সূৰ্যখড়ি দৈবজ : তেওঁ দৰং বজা সমুদ্ৰনাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিছিল। তেওঁ ৰচনা কৰা শিৱ-বংশাৱলী বা ৰাজবংশাৱলী অসমীয়া সাহিত্যৰ এখনি অতি মূল্যবান গ্ৰন্থ। গ্ৰন্থখনক দৰং ৰাজবংশাৱলী আৰু সমুদ্ৰ নাৰায়ণৰ বংশাৱলী নামেও জনা যায়। বৰ্তমান প্ৰাপ্ত গ্ৰন্থখনত পৰশুৰামে সমস্ত ক্ষত্ৰিয় বধ কৰি পৃথিৱীত ক্ষত্ৰিয় নিৰ্মূল কৰাৰ বৰ্ণনাৰ লগতে শিৱবীৰ্যৰ দ্বাৰা বিশ্বসিংহৰ জন্মৰ পৰা ধৰ্মনাৰায়ণ আহোমৰ শৰণাপন্ন হোৱা আৰু আহোমে মোগলক আক্ৰমণ কৰালৈকে বৰ্ণনা কৰা আছে।

সূৰ্যদেৱ সিদ্ধান্তবাগীশ : সূৰ্যদেৱ সিদ্ধান্ত বাগীশে ৰাজবংশাৱলী বা গঙ্কৰ্ব নাৰায়ণৰ বংশাৱলী ৰচনা কৰিছিল। তেওঁ বজা জগত নাৰায়ণৰ পুত্ৰ গঙ্কৰ্বনাৰায়ণৰ আদেশত এইখন ৰচনা কৰিছিল।

অন্যান্য কবিসকল : ওপৰত উল্লেখ কৰা কবিসকলৰ বাহিৰেও কবিৰাজ সূৰ্যবিপ্ৰ নামে এজন লোককবিয়ে শিয়লা বৈষ্ণৱৰ চক্ৰ নামে পদ কৰিছিল। অবশ্যে তেওঁ কোনো বজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা পোৱা নাছিল। তেওঁৰ বসতি স্থান আছিল দৰঙৰ মধ্যপ্ৰায় 'ছপড়া'। তদুপৰি জগত নাৰায়ণ বজাৰ পুত্ৰ মধু নাৰায়ণ কোঁৱৰে অগ্নি পুৰাণ বা হৰমৰ ঘৰত জীৱন্ত মনুষ্য নামৰ এখনি পুথি ৰচনা কৰিছিল।

এই বিভাগৰ সাধাৰণ আভাস শিতানত আমি উনুকিয়াই আহিছোঁ যে নৰনাৰায়ণৰ সময়তে বঘুদেৱে পূব দিশত বিজয়নগৰত ৰাজধানী পাতি কোচ-হাজো বা কামৰূপ ৰাজ্য শাসন কৰিছিল। পাছতহে মোগলৰ আক্ৰমণত বলিনাৰায়ণে ধৰ্মনাৰায়ণ নামলৈ দৰঙত ৰাজ্য পাতে। সম্ভৱতঃ বামসৰস্বতীয়ে এই ৰাজ্যত থাকিয়ে কৰ্ণপৰ্বৰ ৰচনা কৰিছিল। কাব্যখনত বঘুদেৱৰ কথা উল্লেখ আছে। তেওঁৰ শাস্তিপৰ্বৰ সাবিত্ৰী উপাখ্যানটোত

বধূদেৱৰ নাতি মকৰধ্বজ আৰু সুন্দৰনাৰায়ণৰ উল্লেখ আছে।

কোচ ৰাজবংশৰ অন্য এটা ঠাল বিজনী ৰাজবংশৰ ৰজা বলিত নাৰায়ণৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বিকপাক্ষ ন্যায়বাগীশে বৰ্তমানে দুস্ত্ৰাপ্য শিৱ-বংশাৱলী বা বিজনী-বংশাৱলী ৰচনা কৰিছিল।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

সাহিত্য চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত পৃষ্ঠপোষকতা কৰা দৰঙী ৰজাসকলৰ পৰিচয় দি তেওঁলোকৰ পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি-সাহিত্যিকসকলৰ বিষয়ে এটি টোকা লিখক? (৪০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

১.৫ কছাৰী আৰু বাণী ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতা

কছাৰী আৰু বাণী ৰাজ্যৰ ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত সাহিত্য চৰ্চা হৈছিল। বাণীৰ ৰাজবংশৰ ৰজা খড়্গসিংহৰ অনুপ্ৰেৰণাত মাধৱদ্বিজ আৰু উপেন্দ্ৰসিংহ ৰজাই বাণীৰ ৰাজবংশাৱলী ৰচনা কৰিছিল।

কছাৰী ৰজা সুবৰ্ণ নাৰায়ণৰ দিনত ভূৱনেশ্বৰ বাচস্পতিয়ে নাৰদীয়-কথামৃত ৰচনা কৰিছিল। তেওঁৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল সুবৰ্ণ নাৰায়ণ ৰজাৰ মাতৃ চন্দ্ৰপ্ৰভা। কাব্যখনি ৰচিত হৈছিল ১৭৩০খৃষ্টাব্দত। আন এজন ৰজা জয়চন্দ্ৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ভৱানীনাথ দ্বিজবৰে শ্ৰীৰাম-চন্দ্ৰ অভিষেক ৰচনা কৰিছিল। পুথিখন পাঁচালী আৰ্হিৰে ৰচনা কৰা।

১.৬ আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা

সপ্তদশ শতিকাৰ ৰাজনৈতিক সংঘৰ্ষ আৰু অস্থিৰ সামাজিক বাতাবৰণৰ ফলত কোচবিহাৰে অসমীয়া সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰস্থলৰূপে মৰ্যাদা হেৰুৱায়। দৰঙ ৰাজ্যত এই পৰিবেশ কিছু পৰিমাণে আছিল যদিও আহোমৰ তলতীয়া শাসনকৰ্তাৰূপে শেখলৈ সেই পৰিবেশ বন্ধিত নহ'ল। সপ্তদশ শতিকাৰ শেষৰফালে আহোম ৰাজধানী গড়গাঁৱক কেন্দ্ৰ কৰি এটা সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰস্থল গঢ় লৈ উঠে আৰু এই কেন্দ্ৰই অষ্টাদশ শতিকাত পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ লাভ কৰে। আহোম ৰজাসকল ক্ৰমে হিন্দুধৰ্মৰ প্ৰতি সহানুভূতিশীল হৈ হিন্দু ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰাৰ ফলত ব্ৰাহ্মণ পণ্ডিতসকলে সাহিত্য চৰ্চাৰ ক্ষেত্ৰত ৰাজ অনুগ্ৰহ লাভ কৰিবলৈ

ধৰে। প্ৰথম অৱস্থাত বৈষ্ণৱ ভক্ত সন্তসকল ৰাজবোৰত পৰিছিল কিন্তু জয়ধ্বজ সিংহৰ (১৬৪৫-৬৩) দিনৰেপৰা বৈষ্ণৱ ভক্ত-মহন্তসকলে ৰজাঘৰীয়া সহায় আৰু পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰিবলৈ ধৰিলে। আহোম ৰজাসকলৰ ৰাজত্ব কালত শৈৱ আৰু শাক্ত সাহিত্যৰ পূৰ্ণ বিকাশ হৈছিল। শৃংগাৰ ৰসাত্মক ৰচনাতো আহোম ৰজাসকলে গুৰুত্ব দিছিল। আহোম ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অসমীয়া গদ্য সাহিত্যই বিকাশ লাভ কৰে। সেই সময়ৰ উল্লেখযোগ্য বৰঙনি হ'ল বুৰঞ্জী সাহিত্যসমূহ।

জয়ধ্বজ সিংহ (১৬৪৫-৬৩), ৰুদ্ৰসিংহ (১৬৯৬-১৭১৪), শিৱসিংহ (১৭১৪-৪৪), ফুলেশ্বৰী (১৭২২-৩১), ৰাজেশ্বৰ সিংহ (১৭৫১-৬৯), কমলেশ্বৰ সিংহ (১৭৯৫-১৮১০), চন্দ্ৰকান্ত সিংহ (১৮১০-১৮) আৰু বিভিন্নজন কোঁৱৰ আৰু বিষয়াৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু পৃষ্ঠপোষকতাত পণ্ডিতসকলে সাহিত্য চৰ্চা কৰি অসমীয়া সাহিত্যৰ উৰাল টনকিয়াল কৰিছিল। আহোম ৰজাসকলে কেৱল যে সাহিত্য চৰ্চাৰ দিশত পৃষ্ঠপোষকতাই কৰিছিল তেনে নহয়, বহুকেইজন বিদ্বান ৰজাই নিজেও সাহিত্য সৃষ্টিত আগভাগ লৈছিল। সেইসকলৰ ভিতৰত জয়ধ্বজ সিংহ, ৰুদ্ৰসিংহ, শিৱসিংহ আৰু ৰাজেশ্বৰ সিংহ উল্লেখযোগ্য।

জয়ধ্বজ সিংহ : জয়ধ্বজ সিংহৰ ভগিতা থকা কেবাটিও গীত পোৱা যায়। গীত লতিকা নামৰ গীত প্ৰধান গ্ৰন্থখনত জয়ধ্বজ সিংহৰ ভগিতা থকা বাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেমবিষয়ক এটা গীত পোৱা যায়।

ৰুদ্ৰসিংহ : ৰুদ্ৰসিংহ এজন বিদ্যুতসাহী বিদ্বান ৰজা আছিল। তেওঁ শাক্ত ভাবাপন্ন কিছু গীত ৰচনা কৰিছিল। তেওঁৰ দিনতেই অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ উৎকৰ্ষ সাধিত হৈছিল।

শিৱসিংহ : শিৱসিংহই শাক্ত ভাবাপন্ন, বিশেষকৈ বাধা চৰিত্ৰ বিষয়ক কেইটিমান গীত ৰচনা কৰিছিল। গীতসমূহ ৰুদ্ৰসিংহৰ গীত থকা পুথিখনতে পোৱা যায়।

ৰাজেশ্বৰ সিংহ : স্বৰ্গদেউ ৰাজেশ্বৰ সিংহই কীচক বধনামে এখন নাটক ৰচনা কৰিছিল।

আহোম স্বৰ্গদেউসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত বিভিন্ন পণ্ডিত, কবিয়ে ৰচনা কৰা গ্ৰন্থাৱলীৰ পৰিচয় দিয়া হ'ল—

ৰামমিশ্ৰ : ৰামমিশ্ৰই চাৰিখন পুথি ৰচনা কৰিছিল— হিতোপদেশ, মহাভাৰতৰ ভীষ্মপৰ্ব, পুতলা চৰিত্ৰ আৰু বৃন্দাবন-চৰিত্ৰ। তেওঁ আহোম ৰজা জয়ধ্বজ সিংহৰ সমসাময়িক। তেওঁ আছিল নাৰায়ণপুৰ অঞ্চলৰ কলাপচন্দ্ৰৰ পুত্ৰ হৰি ভাৰতীৰ নাতি। ৰামমিশ্ৰই ভদ্ৰসেন ফুকনৰ আদেশত হিতোপদেশ অসমীয়া ভাঙনি কৰিছিল। ভদ্ৰসেন ফুকন আছিল ৰজা জয়ধ্বজ সিংহৰ শহুৰৰ পুতেক। তেওঁ পুতলা চৰিত্ৰ নামেৰে সংস্কৃত ধাত্ৰিবৎ পুস্তলিকৰ পদ ভাঙনি কৰে তৰল দুৱৰা বৰবৰুৱাৰ আদেশত। ৰামমিশ্ৰই জয়ধ্বজ

সিংহৰ শঙ্কৰ ৰাজমন্ত্ৰীৰ উদ্‌গনিত মহাভাৰতৰ ভীষ্মপৰ্ব অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। তেওঁ বৃন্দাবন-চৰিত নামে এখন পুথিও ৰচনা কৰিছিল। গ্ৰন্থখন বৃন্দাবনৰ ভৌগোলিক বৰ্ণনাৰ লগতে মঠ-মন্দিৰৰ বৰ্ণনা দিয়া আছে। এইখন মৌলিক ৰচনা।

ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ : ৰামচন্দ্ৰ বৰপাত্ৰ শিবসাগৰৰ দিলীহ নদীৰ পাৰৰ লোক আছিল। তেওঁ ৰচনা কৰা পুথিখন হ'ল মণিকুট বা মাধৱবৰ্ণন পদ। ৰচনাৰ সময় সপ্তদশ শতিকাৰ শেষভাগ। হাজোৰ মাধৱ মন্দিৰৰ উৎপত্তি আৰু বিগ্ৰহৰ লগতে পূজা-অৰ্চনা, মাহাত্ম্য, দৰ্শন-পূজনৰ ফল আদিৰ বহুল ব্যাখ্যা আছে।

ৰামানন্দ দ্বিজ : ৰামানন্দ দ্বিজৰ সময় সপ্তদশ শতিকাৰ শেষভাগ। আতন বাঁহগড়ীয়া বুঢ়াগোহাইৰ আজ্ঞা অনুসৰি তেওঁ শঙ্কৰদেৱৰ চৰিত ৰচনা কৰিছিল। পুথিখনত প্ৰধানকৈ শঙ্কৰদেৱৰ জীৱন আৰু কৰ্মৰাজিৰ বৰ্ণনাৰ লগতে আনুষংগিকভাৱে মাধৱদেৱ আৰু গোপাল আতাৰ জীৱনীও বৰ্ণনা কৰিছে। শঙ্কৰদেৱৰ চৰিতৰ উপৰিও ভৱানীপুৰীয়া গোপাল আতা চৰিত ৰচনা কৰিছিল। এই দুখন পুথিৰ বাহিৰেও তেওঁ বৰগীতৰ আৰ্হিত ভালেমান গীত ৰচনা কৰিছিল।

কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী : কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী আহোম যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি আছিল। তেওঁ স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহ, শিৱসিংহ আৰু বৰৰজা ফুলেশ্বৰীৰ ৰাজকবি আছিল। তেওঁ ৰচনা কৰা পুথিসমূহ হ'ল— ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ, গীতগোৱিন্দ, শঙ্কচূড় বধ, শকুন্তলা, ভাস্কৰী আদি। তেওঁৰ প্ৰকৃত নাম আছিল ৰামনাৰায়ণ চক্ৰৱৰ্তী। কবিৰাজ তেওঁৰ উপাধি। তেওঁ মহাৰাজ ৰুদ্ৰসিংহৰ আজ্ঞানুসৰি জয়দেৱৰ গীতগোৱিন্দ পদ ভাঙনি কৰিছিল। জয়দেৱৰ কাব্যৰ গীতবোৰৰ ই যথার্থ অনুবাদ। অনুবাদত মূল গীতখিনি গীত হিচাপে নাৰাখি বৰ্ণনামূলক পদ হিচাপেহে ভাঙনি কৰিছে।

মহাৰাজ শিৱসিংহ আৰু তেওঁৰ জায়া ফুলেশ্বৰী (প্ৰমথেশ্বৰী)ৰ আদেশ অনুসৰি কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ, শকুন্তলা কাব্য আৰু শঙ্কচূড় বধ কাব্য ৰচনা কৰিছিল। তেওঁ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰ কৃষ্ণ জন্ম খণ্ড অনুবাদ কৰিছিল। ইয়াত কৃষ্ণৰ জন্মৰপৰা বৈকুণ্ঠ প্ৰয়াণলৈকে সকলো কথাৰ বৰ্ণনা আছে। মহাভাৰতৰ আদিপৰ্বৰপৰা বিষয়বস্তু গ্ৰহণ কৰি তেওঁ শকুন্তলা কাব্য ৰচনা কৰিছিল। ইয়াৰ আখ্যানবোৰৰ লগত কালিদাসৰ অভিজ্ঞান শকুন্তলম্ নামি মিল আছে। ১৭২৬ বৃষ্টাব্দত ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰ প্ৰকৃতিখণ্ডত থকা দানৱৰাজ শঙ্কচূড় আৰু সতী তুলসীৰ কাহিনীৰে শঙ্কচূড় বধ কাব্য ৰচনা কৰিছিল। কাব্যখনৰ ঠায়ে ঠায়ে আদিবসাত্মক বিৱৰণ পোৱা যায়।

কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে ভালেমান গীতো ৰচনা কৰিছিল। ৰুদ্ৰসিংহ আৰু শিৱসিংহৰ গীত থকা পুথিখনৰ কেইবাটিও গীত তেওঁ ৰচনা কৰা।

অনন্ত আচাৰ্য দ্বিজ : অনন্ত আচাৰ্য দ্বিজৰ পৃষ্ঠপোষক আছিল শিৱসিংহ ৰজা আৰু তেওঁৰ ৰাণী প্ৰমথেশ্বৰী। ৰজা-ৰাণীৰ অনুপ্ৰেৰণাতে তেওঁ সৌন্দৰ্য লহৰীৰ অনুবাদ আনন্দ লহৰী নামেৰে ৰচনা কৰিছিল।

কবিচন্দ্ৰ দ্বিজ : শিবসিংহ, বাণী অম্বিকা আৰু পুত্ৰ টিপাম বজ্জা উগ্ৰসিংহৰ অনুপ্ৰেৰণাত কবিচন্দ্ৰ দ্বিজে কুৰ্মপুৰাণৰ পদ ভাঙনি কৰিছিল। ভাঙনিটিত শ্ৰাদ্ধ-তৰ্পণ, ব্ৰত, উপবাস আদি হিন্দুধৰ্মৰ নানা কৰ্মৰ বৰ্ণনা পোৱা যায়।

দ্বিজ বমানন্দ : শিবসিংহ আৰু বাণী প্ৰমথেশ্বৰীৰ সময়ত দ্বিজ বমানন্দই উষাগীত ৰচনা কৰিছিল। কাব্যখনত পীতাম্বৰ কবিৰ উষা পৰিণয় কাব্যৰ প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। তেওঁ শিবসিংহ আৰু বাণী অম্বিকাৰ অনুপ্ৰেৰণাত মহাভাৰতৰ উদ্যোগপৰ্বৰো পদ ভাঙনি কৰিছিল।

সুকুমাৰ বৰকাথ : আহোম যুগতে ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰো সৃষ্টি হৈছিল। এই শ্ৰেণীৰ এখনি উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ হ'ল সুকুমাৰ বৰকাথৰ হস্তিবিদ্যাৰ্ণৱ-সাৰ-সংগ্ৰহ। মহাৰাজ শিবসিংহ আৰু বাণী অম্বিকাৰ আদেশক্ৰমে বৰকাথে এই পুথিখন ৰচনা কৰিছিল। হস্তীৰ প্ৰকৃতি, প্ৰকাৰ, বেমাৰ-আজাৰ আৰু তাৰ প্ৰতিকাৰৰ বিধান পুথিখনত বৰ্ণনা কৰা আছে।

কচিনাথ কন্দলি : কচিনাথ কন্দলিয়ে মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী আৰু কচ্ছি পুৰাণ ৰচনা কৰিছিল। তেওঁ আহোম ৰজা বাজেশ্বৰ সিংহৰ আমোলৰ কবি। মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডীৰ মূল মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ যদিও মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণত নথকা বিষয়বস্তু কালিকাপুৰাণ, বামনপুৰাণ আৰু ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰি সম্পূৰ্ণ কৰিছিল। কাব্যখনত কবিয়ে আত্মপৰিচয় উপস্থাপন কৰিছে।

লক্ষ্মীনাথ দ্বিজ : লক্ষ্মীনাথে মহাভাৰতৰ শান্তিপৰ্বৰ ৰাজধৰ্ম আৰু আপদ্ধৰ্ম খণ্ডৰ অসমীয়া ভাঙনি কৰিছিল। কাব্যত তেওঁ নিজকে কামৰূপৰ হেলেচা গাঁৱৰ সৰ্বানন্দৰ নাতি বুলি পৰিচয় দিছে।

বিদ্যাচন্দ্ৰ কবিশেখৰ ভট্টাচাৰ্য : বাজেশ্বৰ সিংহৰ তনয় চাকসিংহ আৰু তেওঁৰ পত্নী প্ৰেমদাৰ আজ্ঞানুসৰি কবিশেখৰ ভট্টাচাৰ্যই হৰিবংশৰ পদ ভাঙনি কৰিছিল। নানা কথা সংমিশ্ৰণ কৰি তেওঁ এই কাব্যখন ৰচনা কৰিছিল।

এই কবি-সাহিত্যিকসকলৰ উপৰি আহোম ৰজাৰ অনুপ্ৰেৰণা বা পৃষ্ঠপোষকতাত সেই সময়ত আন ভালেমান সাহিত্যিকে সাহিত্য চৰ্চা কৰিছিল। ভোলানাথ দ্বিজে শিবসিংহৰ আদেশত শল্য পৰ্বৰ পদ ভাঙনি কৰিছিল। দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজে ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰ প্ৰকৃতি খণ্ডৰ পদ ৰচিছিল। তেওঁৰ সময় সঠিকভাৱে জনা নাযায়। কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত ৰাজমাওৰ আজ্ঞানুসৰি বালীশ উপাধিৰ এজন পণ্ডিতে নীতি-লতাজুৰ নামৰ গদ্য পুথি এখন ৰচনা কৰিছিল। কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঁইৰ পৃষ্ঠপোষকতাত শ্ৰীমন্ত সূৰ্যবিপ্ৰই তুলসীদাসৰ বামচৰিত মানস অনুবাদ কৰিছিল। প্ৰতাপবৰ্মনত (কলিয়াভোমোৰা) মন্ত্ৰীৰ আদেশক্ৰমে পৃথুৰাজ দ্বিজে মহাভাৰতৰ মুৰল পৰ্ব, মহাপ্ৰস্থানিৰ পৰ্ব আৰু স্বৰ্গাৰোহণ পৰ্বৰ পদ ৰচনা কৰিছিল।

এই সাহিত্যৰাজিৰ উপৰি আহোম যুগত নাট আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্যৰো সৃষ্টি হৈছিল। নাটসমূহৰ সবহভাগেই পোৰা নাযায়। যিসমূহ পোৰা গৈছে সেইসমূহৰ ভিতৰত কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনৰ ভবকান্ত বিপ্ৰ মহন্তৰ *সত্ৰবাসুৰ বধ* আৰু চন্দ্ৰকান্ত সিংহই লিখোৱা *লক্ষ্মীকান্ত মহন্তৰ কুমাৰ হৰণ* বা *হৰিহৰৰ যুদ্ধ* অন্যতম। সেইসময়ত সংস্কৃত নাট কেইখনমানো ৰচিত হৈছিল। এই নাটসমূহৰ ভিতৰত লক্ষ্মীসিংহৰ দিনত *লেখা ধৰ্মোদয়*, *প্ৰমত্তসিংহৰ দিনত ৰচিত বিদ্যাপঞ্চাননৰ শ্ৰীকৃষ্ণ-প্ৰয়াণ*, *শিবসিংহ আৰু ফুলেশ্বৰীৰ অনুপ্ৰেৰণাত ৰচিত কাম-কুমাৰ-হৰণ*, *কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনৰ বিদ্যেশ-জন্মোদয়*, *প্ৰতাপবল্লভৰ অনুপ্ৰেৰণাত ৰচিত শঙ্কচূড় বধ* আদি উল্লেখযোগ্য।

আহোম যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ সাহিত্যিক অৱদান হ'ল বুৰঞ্জী সাহিত্য। এই বিষয়ে পৰৱৰ্তী বিভাগত বিস্তৃতভাৱে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত কি কি বিষয়ৰ সাহিত্য-চৰ্চা হৈছিল? (৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

১.৭ সাৰাংশ (Summing up)

এই বিভাগটি শঙ্কবোস্তৰ কালত বিভিন্ন ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত সৃষ্টি হোৱা সাহিত্যৰাজিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। কোচবিহাৰৰ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ লগতে দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা, আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা আৰু সমসাময়িক অন্যান্য ৰজাসকলৰ পৃষ্ঠপোষকতাত গঢ় লৈ উঠা সাহিত্যৰাজিয়ে এই আলোচনাত ঠাই পাইছে। সপ্তদশ শতিকাত আৰম্ভ হৈ অষ্টাদশ শতিকাত পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰা আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাই বিভিন্ন দিশত গুৰুত্ব লাভ কৰিছিল। শঙ্কবদেৱৰ সময়ত বিস্তাৰ লাভ কৰা বৈষ্ণৱ আদৰ্শৰ সাহিত্য সৃষ্টি হোৱাৰ লগতে আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত অন্যান্য নতুন দিশে সাহিত্যত ঠাই পাইছিল। এই ক্ষেত্ৰত বুৰঞ্জী সাহিত্য বিশেষ উল্লেখযোগ্য।

১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত শঙ্কৰবোস্তৰ যুগৰ অসমীয়া সাহিত্য— এই বিষয়ক এটি প্ৰবন্ধ যুগুত কৰক।
- ২) অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত কোচ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।
- ৩) দৰঙী ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত গঢ় লৈ উঠা অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি চমু পৰিচয় দাঙি ধৰক।
- ৪) আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ পটভূমি সম্পৰ্কে আলোচনা কৰি পৃষ্ঠপোষক ৰজাসকলৰ পৰিচয় দাঙি ধৰক।
- ৫) আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰা কবি-সাহিত্যিকসকলৰ সাহিত্য কৃতিৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।
- ৬) আহোম ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত উদ্ভৱ হোৱা সাহিত্যৰ নতুন ৰূপবোৰৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰক।

১.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Further Readings)

ডিম্বেশ্বৰ নেওগ	: নতুন পোহৰত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী
নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা	: পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ সৌৰভ
বসন্ত কুমাৰ ভট্টাচাৰ্য্য	: মধ্যযুগৰ সাহিত্য
মহেশ্বৰ নেওগ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
লক্ষ্মীকান্ত মহন্ত	: অসমীয়া সাহিত্য অধ্যয়ন
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা	: অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা	: অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত
Banikanta Kakati (Ed.)	: <i>Aspects of Early Assamese Literature</i>
B.K. Baruah	: <i>History of Assamese Literature</i>

তৃতীয় বিভাগ
অসমীয়া ভাষাত পুৰাণ-মহাকাব্যৰ পুনৰ-সৃষ্টি

বিভাগৰ গঠন :

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ অসমীয়া ভাষাত পুৰাণৰ পুনৰ-সৃষ্টি
 - ৩.৩.১ অনুবাদমূলক
 - ৩.৩.২ কাব্য
 - ৩.৩.৩ নাট
 - ৩.৩.৪ গীত আৰু নামপ্ৰসংগ সম্বন্ধীয় গ্ৰন্থ
 - ৩.৩.৫ লোকসাহিত্য, প্ৰবচন, খণ্ডবাক্য আৰু মন্ত্ৰপুথি
 - ৩.৩.৬ আধুনিক সাহিত্যত পুৰাণৰ ৰূপ
- ৩.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগত অসমীয়া সাহিত্যৰ উত্তৰণত ৰাজবংশৰ ভূমিকাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিৰ আলোচ্য বিষয় হ'ল অসমীয়া ভাষাত পুৰাণ মহাকাব্যৰ পুনৰ-সৃষ্টি।

সাহিত্যই লিখিত ৰূপ পোৱাৰ আগতে মৌখিক সাহিত্যৰ প্ৰচলন আছিল। পৰৱৰ্তী সময়তহে লিখিত সাহিত্যৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হয়। অসমীয়া সাহিত্যও এই ক্ষেত্ৰত ব্যতিক্ৰম নহয়। আৰম্ভণি সময়ৰ অসমীয়া লিখিত সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু আছিল মূলতঃ আছিল ধৰ্মীয়। সংস্কৃতৰ বিভিন্ন ধৰ্ম বিষয়ক পুৰাণ, মহাকাব্য আদিৰ বিষয়বস্তুক লৈ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছিল। সেয়েহে এই সময়ছোৱাৰ সাহিত্যৰাজিক পুৰাণ, মহাকাব্যৰ পুনৰ সৃষ্টি বুলি ক'ব পাৰি। এই বিভাগটিত পুৰাণ, মহাকাব্যৰ আধাৰত সৃষ্টি হোৱা বিভিন্ন শ্ৰেণীৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ এটি পৰিচয় দাঙি ধৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপোনালোকে—

- অসমীয়া ভাষাত পুৰাণৰ পুনৰ-সৃষ্টিৰ বিষয়ে পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব,
- পুৰাণৰ পুনৰ-সৃষ্টি প্ৰসংগত অসমীয়া সাহিত্যত বিভিন্ন শিতানত সৃষ্টি হোৱা সাহিত্যিক ধাৰা বিলাকৰ লগত পৰিচিত হ'ব পাৰিব,
- ৰামায়ণ মহাভাৰতৰ বিষয়বস্তুক লৈ ৰচিত অসমীয়া সাহিত্যৰাজিক বিষয়ে জানিব পাৰিব।

৩.৩ অসমীয়া ভাষাত পুৰাণৰ পুনৰ-সৃষ্টি

ভাৰতবৰ্ষৰ অন্যান্য ঠাইৰ দৰে অসমতো পুৰাণ বা পুৰাণকেন্দ্ৰিক সাহিত্য অতি জনপ্ৰিয়, সমাদৃত। প্ৰাক্‌শংকীৰ যুগৰে পৰা অসমীয়া সাহিত্যত পুৰাণ অনুবাদৰ ধাৰা প্ৰৱাহিত হৈ বৰ্তমানলৈকে চলি আছে। অসমীয়া পুৰাণ সাহিত্যৰ ধাৰা প্ৰধানত দুটা। প্ৰথমটো হ'ল— পুৰাণৰ অনুবাদৰ ধাৰা আৰু দ্বিতীয়টো হ'ল— কাব্য, খণ্ডকাব্যৰ ৰূপ লৈ উঠা পুৰাণৰ অভিযোজিত ৰচনাৰ ধাৰা। ইয়াৰে দ্বিতীয় ধাৰাটোৰ ভিতৰত কাব্য, নাট, গীত, নাম-প্ৰসংগৰ উপযোগী ৰচনা, ইত্যাদি উল্লেখযোগ্য। আলোচনাৰ সুবিধার্থে অসমীয়া ভাষাত পুৰাণৰ পুনৰ্‌সৃষ্টিক কেইটামান ভাগত ভগাই ল'ব পাৰি। যথা : (১) অনুবাদমূলক, (২) কাব্য, (৩) নাট, (৪) গীত আৰু নাম-প্ৰসংগ সম্বন্ধীয়, (৫) লোকসাহিত্য, প্ৰবচন খণ্ডবাক্য আৰু মন্ত্ৰপুথি, (৬) আধুনিক সাহিত্যত পুৰাণৰ ৰূপ।

৩.৩.১ অনুবাদমূলক

অসমীয়া ভাষাত বৰ্তমানলৈকে 'ভাগৱত পুৰাণ', 'বিষ্ণুপুৰাণ', 'পদ্মপুৰাণ', 'ব্ৰহ্মবৈবৰ্ত্তপুৰাণ', 'মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ', 'বৃহন্নাবদীয় পুৰাণ', 'ধৰ্মপুৰাণ', 'কল্কিপুৰাণ' আৰু 'হৰিবংশ'ৰ অনুবাদ পোৱা গৈছে। এই পুৰাণসমূহৰ বেছিভাগৰেই অনুবাদ অসম্পূৰ্ণ। পুৰাণসমূহৰ অনুবাদকসকলৰ এটা ঘাই বৈশিষ্ট্য হৈছে যে তেওঁলোকে মূলৰ আৱশ্যকীয় কথাবোৰ অনুবাদ কৰি জটিল বা আৱশ্যকবোধ নোহোৱা কথাবোৰ এৰাই চলিছিল। যুদ্ধ বিগ্ৰহ, প্ৰাকৃতিক দৃশ্য, ভগৱানৰ ৰূপ, বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ মহিম প্ৰচাৰৰ কথা বাহুল্যকৈ বৰ্ণনা কৰাটো অনুদিত পুৰাণসমূহৰ বৈশিষ্ট্য।

ভাগৱত পুৰাণ : ঠাৰখন প্ৰধান পুৰাণৰ ভিতৰত ভাগৱত পুৰাণেই অসমত প্ৰধানভাৱে প্ৰচলিত আৰু এইখন পুৰাণৰ সমলৰ ভিত্তিত সৃষ্ট পুৰণি সাহিত্যত পৰিমাণে সৰ্বাধিক। তদুপৰি ভাগৱতৰ মূল তত্ত্বৰ আধাৰটো অশমত 'এক শৰণ নামধৰ্ম'ৰ প্ৰচলনত হৈছিল। অতীজৰে পৰা ভাগৱতৰ তত্ত্ব আৰু কথাবস্ত্ৰে অসমীয়া সমাজ জীৱনত ব্যাপকভাৱে প্ৰভাৱ বিস্তাৰ কৰি আহিছে।

মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে ভাগৱতৰ বাৰটা স্কন্ধৰ ভিতৰত প্ৰথম, দ্বিতীয়, একাদশ আৰু দ্বাদশ স্কন্ধৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ কৰে। তৃতীয় স্কন্ধ গোপালচৰণ দ্বিজ, চতুৰ্থ স্কন্ধ জয়ৰাম, কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজ, বিষ্ণু ভাৰতী আৰু গোপাল দ্বিজ; পঞ্চম স্কন্ধ অনিৰুদ্ধদেৱে, ষষ্ঠ স্কন্ধ শংকৰদেৱ আৰু অনন্ত কন্দলীয়ে, সপ্তম স্কন্ধ কেশৱচৰণে (কেশৱ কায়স্থই), অষ্টম স্কন্ধ শংকৰদেৱ, গোপালচৰণ, কেশৱচৰণ আৰু কমললোচনে, নৱম স্কন্ধ কেশৱচৰণে আৰু দশম স্কন্ধত আদিছোৱা শংকৰদেৱে, মধ্য আৰু শেষছোৱা অনন্ত কন্দলীয়ে অনুবাদ কৰে। অসমীয়া ভাষাত ভাগৱত অনুবাদৰ যি প্ৰেৰণা, তাৰ মূল উৎস আছিল ভগৱন্ত ভক্তিৰ ধাৰণা। ভাগৱতৰ অনুবাদত মূলৰ তথ্যপূৰ্ণ আলোচনাৰ

লগতে সৰস কবিত্বপূৰ্ণ বৰ্মনাৰ সমাৰেশ ঘটা দেখা যায়। উল্লেখযোগ্য কাব্য অনুবাদৰ লগতে ষোড়শ শতিকাত ভট্টদেৱে অসমীয়া গদ্য ভাষাত ভাগৱতৰ অনুবাদ কৰে আৰু অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ ভেঁটি প্ৰতিষ্ঠিত কৰে।

বিষ্ণুপুৰাণ : ভাগৱত পুৰাণৰ পাছতে অসমীয়া ভাষালৈ অনুবাদ হোৱা উল্লেখযোগ্য পুৰাণখন হ'ল বিষ্ণুপুৰাণ। খ্ৰীষ্টীয় সপ্তদশ শতিকাৰ আদি ভাগত ভাগৱত মিশ্ৰই এই বিষ্ণুপুৰাণখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। অনুবাদক মিশ্ৰ দামোদৰদেৱেৰ শিষ্য আছিল বুলি জনা যায়। এই গ্ৰন্থখনিৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ উদ্ধাৰ হোৱা নাই। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সম্পাদিত 'অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি' গ্ৰন্থত গ্ৰন্থখনিৰ অংশবিশেষ পোৱা যায়। এই বৈষ্ণৱ পুৰাণখনৰ অনুবাদ ক্ষেত্ৰত আৰু দুজন কবিৰ নাম পোৱা যায়। তেওঁলোক হ'ল— কালিদাস আৰু পৰশুৰাম দ্বিজ। ইয়াৰে কালিদাসৰ পৰিচয় তথা তেওঁৰ সময়ৰ বিষয়ে নিশ্চিতকৈ জনা নাযায়। কালিদাসে বিষ্ণুপুৰাণৰ অন্তৰ্গত 'যম-গীতা' খণ্ড অনুবাদ কৰিছে। উল্লেখযোগ্য যে 'যম-গীতা' খণ্ডৰ ভাষা কামৰূপী। সম্পূৰ্ণ বিষ্ণুপুৰাণখন অনুবাদ কৰে পৰশুৰাম দ্বিজ নামৰ এজন কবিয়ে। এওঁ ১৮৩৬ খ্ৰীষ্টাব্দত চন্দ্ৰসেন নামৰ এজন ব্যাসৰ অনুপ্ৰেৰণাত বিষ্ণুপুৰাণখন অনুবাদ কৰিছিল বুলি জনা যায়। কাব্যিক দৃষ্টিকোণেৰে বিচাৰ কৰিলে পুৰাণখনৰ অনুবাদ ৰীতিৰ আঁসোঁৱাহ ধৰা পৰে যদিও অসমীয়া ভাষাত ৰচিত এইখনেই হৈছে এনেজন কবিৰ হাতত ৰূপ পোৱা এখন মহাপুৰাণৰ সামগ্ৰিক অনুবাদ গ্ৰন্থ।

ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণ : আহোম যুগৰ শেষৰফালে কেইবাজনো কবিয়ে ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণৰ পদ অনুবাদ কৰে। ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণ আপেক্ষিকভাৱে এখন অৰ্বাচীন শাস্ত্ৰ। খ্ৰীষ্টীয় একাদশ-দ্বাদশ শতিকামানত এই গ্ৰন্থ ৰচনা কৰা হয় বুলি পণ্ডিতসকলে অভিমত প্ৰকাশ কৰিছে। অসমীয়া ভাষাত ৰচনা কৰা ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত কাব্য। কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তী, বলৰাম দ্বিজ, দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ, ৰতিকান্ত দ্বিজ, নন্দেশ্বৰ দ্বিজ আৰু খৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ— এই কেইগৰাকী কবিয়ে ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণৰ অসমীয়া ভাঙনি কৰিছে। আহোম ৰজা শিৱসিংহ আৰু ৰাণী প্ৰমথেশ্বৰীৰ আঞ্জাত কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণৰ অনুবাদ কৰে। অৱশ্যে কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে পুৰাণখনৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ কৰা নাই, কেৱল 'কৃষ্ণজন্ম খণ্ড'হে অনুবাদ কৰিছে। কৃষ্ণজন্ম খণ্ডটিৰ অনুবাদত কবিৰাজ চক্ৰৱৰ্তীয়ে মূলৰ কোনো কথা বাদ দিয়া নাই। এই অনুবাদ একপ্ৰকাৰৰ মূলৰ অবিফল অনুবাদ। কিন্তু এনে হ'লেও কবিৰ অনুবাদ কৰ্মত কাব্যিক সৌন্দৰ্য হ্ৰাস পোৱা নাই। ৰাধা-কৃষ্ণ প্ৰেমৰ চিত্ৰ আৰু ৰাসলীলাৰ বৰ্ণনাৰ মাজত কবিৰ কামোদ্দীপক প্ৰেম-চিত্ৰৰ ৰূপায়ণ শক্তি বিশেষভাৱে পৰিলক্ষিত হয়। ব্ৰহ্মবৈৰ্ত্ত পুৰাণ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰা কবি বলৰাম দ্বিজ খ্ৰীষ্টীয় অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষ ভাগৰ লোক আছিল। এওঁ পুৰাণখনৰ কৃষ্ণজন্ম খণ্ডটিহে অনুবাদ কৰিছে। বলৰাম দ্বিজৰ

অনুবাদত মূল পুৰাণৰ ৮৩ অধ্যায়ৰ পৰা ১১০ অধ্যায়ৰ ভিতৰত থকা কথাবস্ত্ৰে স্থান পাইছে। আন এগৰাকী কবি দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজে ব্ৰহ্মবৈৰৰ্ত পুৰাণৰ দ্বিতীয় খণ্ডটি অনুবাদ কৰিছে। এওঁৰ ৰচনা কাব্যিক গুণেৰে ভৰপূৰ। আহোম ৰজা ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ ৰাজত্বকালকে অৰ্থাৎ ১৭৫১ৰ পৰা ১৭৬৯ খ্ৰীষ্টাব্দলৈ দুৰ্গেশ্বৰ দ্বিজৰ সময় বুলি ধৰা হৈছে।

পৰৱৰ্তীকালত দৰঙৰ ৰজা হয় নাৰায়ণৰ আজ্ঞাত ৰতিকান্ত দ্বিজ, নন্দেশ্বৰ দ্বিজ, নৰোত্তম দ্বিজ আৰু খৰ্গেশ্বৰ দ্বিজ— এই চাৰিগৰাকী ব্যক্তিয়ে ব্ৰহ্মবৈৰৰ্ত পুৰাণৰ সম্পূৰ্ণ পদানুবাদ কৰে। এইক্ষেত্ৰত ৰতিকান্ত দ্বিজৰ অৱদান সৰ্বাধিক। তেওঁ অকলেই ব্ৰহ্মখণ্ড, গণপতি খণ্ড, প্ৰকৃতি খণ্ড আৰু শ্ৰীকৃষ্ণ জন্ম খণ্ডৰ কিছু অংশ অনুবাদ কৰে। শ্ৰীকৃষ্ণ জন্ম খণ্ডৰ বাকী অংশহে অনুবাদ কৰিছে আন তিনিজন কবিয়ে।

মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ : মাৰ্কণ্ডেয় নামৰ ঋষি এগৰাকীৰ নামত প্ৰচলিত মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণ অষ্টাদশ পুৰাণৰ অন্তৰ্গত এখন প্ৰাচীন গ্ৰন্থ। এই পুৰাণত চণ্ড দেৱীৰ মাহাত্ম্য ঘোষিত হৈছে। পীতাম্বৰ কবিয়ে এই পুৰাণৰ অংশবিশেষ ‘মাৰ্কণ্ডেয় চণ্ডী’ নামেৰে অনুবাদ কৰিছে। অষ্টাদশ শতিকাৰ শেষভাগত ৰুচিনাথ কন্দলীয়ে ‘শ্ৰীশ্ৰীচণ্ডী’ ৰচনা কৰে। ‘শ্ৰীশ্ৰীচণ্ডী’ অনুবাদৰ প্ৰসংগত কবি কন্দলীয়ে মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ অন্তৰ্গত ‘চণ্ডী আখ্যান’ বা ‘দেৱী মাহাত্ম্য’ৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিছে যদিও চণ্ডী কথাবস্ত্ৰৰ পৰিপূৰ্ণতাৰ বাবে ‘বামন পুৰাণ’, ‘ব্ৰহ্মবৈৰৰ্ত পুৰাণ’ আৰু ‘কালিকা পুৰাণ’ৰ সমল সংযোগ কৰিছে। মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ অনুবাদকৰূপে নাম পোৱা আন দুগৰাকী কবি হ’ল— ৰঙ্গনাথ দ্বিজ আৰু মধুসূদন মিশ্ৰ।

স্কন্দ পুৰাণ : স্কন্দ পুৰাণ এখন বৃহৎ কলেৱৰৰ গ্ৰন্থ। ইয়াত ৮১,৮০০ শ্লোক আছে। পুৰাণখন ভালেমান সংহিতাত বিভক্ত। প্ৰতিটো সংহিতাৰেই আকৌ কেইবাটিকৈ খণ্ড আছে। অসমীয়া সাহিত্যত আহোম যুগলৈকে এই স্কন্দ পুৰাণখনৰ কোনো কথাৰেই অনুবাদ হোৱা দেখা নাযায়। বোধহয় অসমত এইখন পুৰাণৰ সমাদৰ বেছিকৈ নাছিল। ৰত্নাকৰ মিশ্ৰ নামৰ এগৰাকী কবিৰ ‘ব্ৰহ্মগীতা’ নামৰ ৰচনাভাগ স্কন্দ পুৰাণৰ অনুবাদ। এই অনুবাদটি স্কন্দ পুৰাণৰ সূত-সংহিতাৰ অন্তৰ্গত কথাবস্ত্ৰৰ আলমত সম্পন্ন হৈছে।

বৃহন্নাবদীয় পুৰাণ : বৃহন্নাবদীয় পুৰাণ অষ্টাদশ উপপুৰাণৰ অন্যতম। এইখন বিষ্ণুৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক পুৰাণ। ভুবনেশ্বৰ বাচস্পতি নামৰ এজন কবিয়ে বৃহন্নাবদীয় পুৰাণখনৰ সম্পূৰ্ণ অনুবাদ কৰে। কবি বাচস্পতি কছাৰী ৰজা সুৰদৰ্পনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ মাক চন্দ্ৰপ্ৰভাৰ আদেশ অনুসৰি এই পুৰাণখনি অনুবাদ কৰে। কবিয়ে তেওঁৰ গ্ৰন্থখনক ‘নাবদীয় কথামৃত’ বুলি কৈছে যদিও ই বৃহন্নাবদীয় পুৰাণৰে অনুবাদ। এই পুৰাণখনৰ মাজেদি বিষ্ণুভক্তি প্ৰচাৰৰ চেষ্টা লক্ষ্য কৰা যায়। পুৰাণখনৰ ৰচনাৰ সময় ১৭০৮ ৰপৰা ১৭২১ খ্ৰীষ্টাব্দৰ মাজৰ সময়ছোৱা বুলি ধৰা হয়।

ধৰ্মপুৰাণ : ধৰ্মপুৰাণ উপপুৰাণসমূহৰ অন্তৰ্গত অন্যতম শাস্ত্ৰ। কবিচন্দ্ৰ দ্বিজ আৰু পৰশুৰাম দ্বিজ নামৰ দুজন কবিয়ে সুকীয়া সুকীয়াকৈ ধৰ্মপুৰাণ পুথিখনি অনুবাদ কৰিছে।

কল্কিপুৰাণ : কল্কিপুৰাণো এখন উপপুৰাণ। এই পুৰাণত কোৱা হৈছে যে কলিযুগৰ অন্তত বিষ্ণুৱে কল্কি অৱতাৰ ধাৰণ কৰিব আৰু বগা ঘোঁৰাত উঠি এফালৰ পৰা স্নেহবোৰ কাটি মাৰি পৃথিৱীত শান্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰিব। অসমীয়া ভাষাত ‘কল্কি-পুৰাণ’ অনুবাদকাৰীৰূপে প্ৰথমেই ৰুচিনাথ কন্দলিৰ নাম ল’ব লাগিব। এওঁৰ পূৰ্বে কোনো অসমীয়া কবিয়েই ‘কল্কিপুৰাণ’ অনুবাদ কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা নাছিল। এইগৰাকী কবিৰ পৰৱৰ্তীকালত (খ্ৰীঃ উনবিংশ শতিকাৰ আদিভাগত) ঘনশ্যাম খাৰঘৰীয়া ফুকনে ‘কল্কিপুৰাণ’ৰ আংশিক অনুবাদ কৰে।

হৰিবংশ : হৰিবংশ মহাভাৰতৰ উপৰাধিঃ অংশ বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। কিন্তু পুৰাণখনৰ অন্তৰ্গত লক্ষণসমূহৰ ভিত্তিত এইখনক পুৰাণ বুলিহে অভিহিত কৰা হৈছে। এই পুৰাণৰ তিনিটা পৰ্ব— (১) হৰিবংশ পৰ্ব, (২) বিষ্ণু পৰ্ব আৰু (৩) ভৱিষ্যৎ পৰ্ব। হৰিবংশত চন্দ্ৰ-সূৰ্য আদি বিভিন্ন বংশ, কৃষ্ণৰ জীৱন-কাহিনী আৰু বিভিন্ন অৱতাৰ আদিৰ কথা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। এইখন পুৰাণ খৃঃপূঃ চতুৰ্থ শতিকাৰ পৰা খ্ৰীষ্টীয় চতুৰ্থ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত। অসমীয়া ভাষাত হৰিবংশৰ পূৰ্ণাংগ অনুবাদ হোৱা নাই। হৰিবংশৰ কাহিনীক লৈ বৈষ্ণৱ কবিসকলে বিভিন্ন কাব্য, পদ আদি ৰচনা কৰিছে। আহোম ৰজা ৰাজেশ্বৰ সিংহৰ দিনত কবিশেখৰ বিদ্যাচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্যই হৰিবংশৰ বিষ্ণুপৰ্ব ৰচনা কৰিছে। এই ৰচনাত ৰাধাকৃষ্ণৰ বেলি বিলাসৰ চিত্ৰ বিস্তাৰিতভাৱে ৰূপায়িত হৈছে। ভবানন্দ নামেৰে আন এগৰাকী কবিয়ে ৰচনা কৰা ‘হৰিবংশ’ নামৰ গ্ৰন্থ এখনিও আছে। এই গ্ৰন্থত ৰাধা চৰিত্ৰৰ প্ৰাধান্য লক্ষ্য কৰা যায়।

৩.৩.২ কাব্য

প্ৰাক্শংকৰী যুগৰে পৰা অসমীয়া ভাষাত বিভিন্ন পুৰাণৰ অনুবাদ কাৰ্যৰ লগতে পুৰাণৰ কাহিনীক লৈ বিবিধ কাব্য ৰচনাৰ ধাৰাও প্ৰৱাহিত হৈ আহিছে। এই শ্ৰেণীৰ কাব্যত পুৰাণৰ ক্ৰমানুগত ঘটনাপ্ৰৱাহ তুলি ধৰা আৰু কবিৰ ধৰ্মীয় আদৰ্শ প্ৰদৰ্শনত চেষ্টা সততে লক্ষ্য কৰা যায়। ইয়াৰ বিপৰীতে কলাত্মকভাৱে কাহিনী সৃষ্টিৰ চেষ্টা, চৰিত্ৰাংকনত মৌলিকতা আদি দিশবোৰত বেছিভাগ ক্ষেত্ৰতে গুৰুত্ব আৰোপ কৰা দেখা নাযায়। সেয়েহে পুৰাণৰ কাহিনী সম্বলিত এনে বহু ৰচনাক কাব্যসদৃশ ৰচনা বা খণ্ড-কাব্য বা উপাখ্যান বুলিও অভিহিত কৰিব পাৰি।

উল্লেখযোগ্য যে অসমীয়া কাব্য সাহিত্যৰ আৰম্ভণি কালতে, প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ কবি হেম সৰস্বতীয়ে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যখন ‘বামন পুৰাণ’ চাই ৰচনা কৰিছে। শ্ৰীমন্ত

শংকৰদেৱৰ ‘হৰিশ্চন্দ্ৰ উপাখ্যান’ আৰু ‘ৰুক্মিণীহৰণ’ কাব্যৰ বিষয়বস্তুও বিভিন্ন পুৰাণৰ পৰা লোৱা হৈছে। এই সম্পৰ্কে ড° মহেশ্বৰ নেওগে লিখিছে— “হৰিশ্চন্দ্ৰৰ কথা মাৰ্কণ্ডেয় পুৰাণৰ অন্তৰ্গত এটি ক্ষুদ্ৰ উপাখ্যান। শংকৰদেৱে তাকেই গোটেইখিনি পুৰাণৰ সাৰ বুলি গ্ৰহণ কৰি ‘কঠিনক ডৰে কথাৰ আশয়ে’ক প্ৰসংগ অনুসৰি কাব্যৰস সঞ্চাৰ কৰি উপাখ্যানটি সজাই তুলিছে— ‘বৈষ্ণৱৰ কৃপাৰ মহত্ব’ দেখুৱাবৰ কাৰণে। ‘ৰুক্মিণীহৰণ কাব্য’ৰ মূল কাহিনীটি হৰিবংশৰ পৰা লোৱা হৈছে; তাতে ভাগৱতৰ কথাৰো মিহলি দিয়া হৈছে।” হৰিবংশ আৰু ভাগৱত পুৰাণৰ পৰা প্ৰধানভাৱে বিষয়বস্তু লৈ ৰচনা কৰা উল্লেখযোগ্য অন্যান্য কাব্যকেইখন হ’ল— পীতাম্বৰৰ ‘উষা-পৰিণয়’, মাধৱদেৱৰ ‘ৰাজসূয়-কাব্য’ আৰু অনন্ত কন্দলীৰ ‘কুমাৰ-হৰণ’ কাব্য। কলাপচন্দ্ৰ দ্বিজৰ ‘ৰাধা চৰিত’ ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণ আধাৰিত কাব্য। অৱশ্যে ইয়াত আধাৰ পৰকীয়া প্ৰেমৰ পৰিৱৰ্তে কৃষ্ণভক্তিৰেহে প্ৰাধান্য পাইছে। বিষ্ণু ভাৰতী বিৰচিত ‘ধ্ৰুৱ চৰিত্ৰ’ ভাগৱতৰ আখ্যানৰ দ্ৰমিক অনুবাদ। এই কাৰ্যত পূৰ্বকবি, বিশেষকৈ শংকৰদেৱৰ বৰ্ণনাৰ অনুকৰণ স্পষ্টভাৱে দেখা যায়। দ্বিজ বিশ্বেশ্বৰে স্কন্দ পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত ‘শ্ৰীশ্ৰীসত্যনাৰায়ণদেৱৰ পাঁচালি’ ৰচনা কৰিছে। ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰ অনুবাদক, আহোম যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি কবিৰাজ চন্দ্ৰতীয়ে তিনিখন কাব্য ৰচনা কৰিছে। কাব্যকেইখন হ’ল— শঙ্খচূড় বধ, শকুন্তলা কাব্য আৰু গীত-গোবিন্দ। ইয়াৰে শঙ্খচূড় বধ আখ্যানটো ব্ৰহ্মবৈৱৰ্ত পুৰাণৰ প্ৰকৃতি খণ্ডৰ (১৩-২১ অধ্যায়ৰ) অন্তৰ্গত। তুলসীৰ পূৰ্বজন্মৰ কথা, মানৱীৰূপে তুলসীৰ জন্ম, শঙ্খচূড়ৰ লগত বিবাহ, শঙ্খচূড়ৰ ৰূপ লৈ নাৰায়ণৰ দ্বাৰা তুলসীৰ সতীত্ব নাশ, মহাদেৱৰ লগত শঙ্খচূড়ৰ যুদ্ধ আৰু শঙ্খচূড়ৰ মৃত্যু— পুৰাণৰ অন্তৰ্গত এই ঘটনাবোৰ অসমীয়া কবিয়ে ‘শঙ্খচূড় বধ’ত কাব্যৰূপ দিবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। ‘শকুন্তলা কাব্য’খন কবিৰাজ চন্দ্ৰতীৰ কাব্যিক প্ৰতিভাৰ বিশেষ কৃতি। কাব্যখনৰ আৰম্ভণিতে কবিয়ে মহাভাৰতৰ পৰা আখ্যানভাগ লোৱা বুলি কৈছে যদিও তেওঁৰ কাব্যত কালিদাসৰ ‘অভিজ্ঞান শকুন্তলা’ নাটকৰহে অধিক প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। অৱশ্যে এই কাব্যৰ মাজত কবিৰ মৌলিকতাও ৰক্ষিত হৈছে।

এই কাব্যৰাজিৰ উপৰি অসমীয়া ভাষাত এনে কিছুসংখ্যক কাব্য ৰচিত হৈছে যিবোৰৰ কাহিনী কোনো অজ্ঞাত পুৰাণৰ পৰা লোৱা হৈছে অথবা কাব্যৰ কাহিনীৰ লগত মূল সংস্কৃত পুৰাণ কেইখনৰ কোনো পোনপটীয়া সম্পৰ্ক নাই। এনে কাব্যৰ ভিতৰত ৰাম সৰস্বতীৰ ‘ব্যাসাশ্ৰম’ উল্লেখনীয়। এই কাব্যৰ কাহিনী কেইবাখনো পুৰাণ আৰু সংহিতাৰ পৰা লোৱা বুলি কোৱা হৈছে। তদুপৰি, সাগৰখড়ি দৈৱজ্ঞই ‘কুৰ্মবলী বধ’ কাব্যত কাহিনী ‘কুমুদপুৰাণ’ নামৰ এখন অজ্ঞাত পুৰাণৰ পৰা লোৱা বুলি কাব্যত উল্লেখ কৰিছে। কোচ ৰজা ৰঘুদেৱৰ পুত্ৰ মধুনাৰায়ণ ৰাজকুমাৰে ‘অগ্নিপুৰাণ’ নামৰ এখন কাব্য ৰচনা কৰা বুলি ড° সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই উল্লেখ কৰিছে। কাব্যখনৰ নাম ‘অগ্নিপুৰাণ’ হ’লেও ইয়াৰ অন্তৰ্গত কথাবস্তু কিন্তু অগ্নিপুৰাণত পাবলৈ নাই। ‘কালিকাপুৰাণ’ নামৰ এখন সৰু কাব্য কোনো অজ্ঞাত কবিয়ে ৰচনা কৰিছে। এই কাব্যত হৰগৌৰীৰ বিবাহ সম্পৰ্কীয় ঘটনাই প্ৰধান স্থান পাইছে।

৩.৩.৩ নাট

কাব্যৰ লেখীয়াইকৈ পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত অনেক নাটকো ৰচিত হৈছে। অসমীয়া নাট্য সাহিত্যৰ জনক শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ পত্নীপ্ৰসাদ, কালিয়া দমন, কেলিগোপাল, ৰুক্মিণী হৰণ আৰু পাৰিজাত হৰণ— এই পাঁচোখন নাট পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমতে ৰচিত। কেউখন নাটকৰ বিষয়বস্তু লোৱা হৈছে— ‘হৰিবংশ’, ‘বিষ্ণুপুৰাণ’ আৰু প্ৰধানভাৱে ‘ভাগৱত’ৰ পৰা। ‘ভাগৱত’ৰ দশম স্কন্ধৰ ত্ৰয়োবিংশ অধ্যায়ৰ ভেঁটিত পত্নীপ্ৰসাদ নাটৰ কথাবস্তু ৰচিত হৈছে। ‘ভাগৱত’ৰ দশম স্কন্ধৰ ষোড়শ-সপ্তদশ অধ্যায়ৰ বিৱৰণৰ ভেঁটিত কালিয়াদমন নাট ৰচনা কৰিছে। ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ ঊনত্রিংশ অধ্যায়ৰ পৰা ত্ৰয়ঃত্রিংশ (২৯-৩৩)— এই পাঁচ অধ্যায়ৰ বিৱৰণৰ ওপৰত ভেঁটি কৰি গীতিনাট্যৰ আকাৰত ‘কেলিগোপাল’ ৰচনা কৰিছে। ‘পাৰিজাত হৰণ’ নাটৰ মূল কাহিনী ‘ভাগৱত পুৰাণ’, ‘হৰিবংশ’ আৰু ‘বিষ্ণুপুৰাণ’ত পোৱা যায়। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে ভাগৱত আৰু হৰিবংশৰ কথাবস্তু লগ লগাই পাৰিজাত হৰণ ৰচিছে। ‘ৰুক্মিণী হৰণ’ নাটৰ কথাবস্তু ‘ভাগৱত’ পুৰাণৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিছে, হৰিবংশৰ প্ৰভাৱ ইয়াত নাই। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ পিছৰজনা নাট্যকাৰ হ’ল মাধৱদেৱ। মাধৱদেৱৰ ‘অৰ্জুন-ভঞ্জন’ আৰু ‘ভোজন বিহাৰ’ নাটৰ মূল ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ পৰাই লোৱা হৈছে। উল্লেখযোগ্য যে শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ প্ৰণীত নাটৰ প্ৰধান ভাষা হৈছে ব্ৰজাৱলী।

মাধৱদেৱৰ পাছৰ উল্লেখযোগ্য নাট্যকাৰগৰাকী হ’ল ভবানীপুৰীয়া গোপাল আতা বা গোপালদেৱ। এওঁ তিনিখন নাটক ৰচনা কৰিছে— ‘জন্মযাত্ৰা’, ‘নন্দোৎসৱ’ আৰু ‘উদ্ধৱযান’। তিনিওখন নাটকৰ কাহিনী ভাগৱত পুৰাণৰ পৰা লোৱা হৈছে আৰু নাটক কেইখনত শংকৰদেৱৰ ‘দশম’ৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্যণীয়। ভাগৱতৰ দশম স্কন্ধৰ পৰা কাহিনী চয়ন কৰি ৰচনা কৰা ‘কংসবধ’ নামৰ নাটখন ৰচনা কৰিছে ৰামচৰণ ঠাকুৰে। ভূষণ দ্বিজ ৰচনা কৰা ‘অজামিল উপাখ্যান’ নাটকখনৰো কাহিনী ভাগৱতৰ ষষ্ঠ স্কন্ধৰ পৰা লোৱা হৈছে। একেদৰে দৈত্যৰি ঠাকুৰ ৰচিত ‘নৃসিংহ-যাত্ৰা’ আৰু ‘স্যমন্ত হৰণ’ নাট দুখনৰ কাহিনী ক্ৰমে ভাগৱতৰ ৭ম স্কন্ধ আৰু দশম স্কন্ধৰ পৰা লোৱা হৈছে। এই নাটসমূহৰ উপৰি শংকৰোত্তৰ কালত পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত ভালেসংখ্যক নাট ৰচনা হৈছে। এই নাটবোৰৰ কাহিনী পোনপটীয়াভাৱে সংস্কৃত পুৰাণৰ পৰা নলৈ নাট্যকাৰসকলে পুৰাণৰ অসমীয়া অনুবাদ অথবা পুৰাণৰ আধাৰত ৰচিত অন্যান্য গ্ৰন্থৰ পৰা (বিশেষকৈ শংকৰদেৱ বিৰচিত গ্ৰন্থৰাজিৰ পৰা) চয়ন কৰিছে।

৩.৩.৪ গীত আৰু নামপ্ৰসংগ সম্বন্ধীয় গ্ৰন্থ

শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱ বিৰচিত বহু বৰগীতৰ বিষয়বস্তু পুৰাণৰ পৰা লোৱা হৈছে। বিশেষকৈ শিশুকৃষ্ণ বিষয়ক বৰগীতবোৰৰ বৰ্ণনা ভাগৱত পুৰাণৰ বৰ্ণনাৰ অনুকূলে হৈছে। বৰগীতৰ উপৰি বহুকেইগৰাকী কবিৰ (যেনে— গোপাল আতা, শ্ৰীৰাম আতা, পৰমানন্দ আদি) গীতৰ কথাবস্তু পুৰাণ আশ্ৰিত।

মহাপুৰুষ শংকৰদেৱ বিৰচিত 'কীৰ্তন-ঘোষা' অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰধান নাম-প্ৰসংগ সম্বন্ধীয় গ্ৰন্থ। এই 'কীৰ্তন ঘোষা'খনো পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত ৰচা উৎকৃষ্ট গ্ৰন্থ। মাধৱদেৱৰ 'নামঘোষা'ৰো বহু পদ বিভিন্ন পুৰাণৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰি অসমীয়া ভাষালৈ ভাঙনি কৰা হৈছে। এইক্ষেত্ৰত মাধৱদেৱৰ কৃতিত্ব এয়াই যে পুৰাণৰ পদ হোৱা সত্ত্বেও সিৰোৰ কেৱল অনুবাদ নহৈ ৰচকৰ প্ৰতিভা, গুণে মৌলিক ৰচনা যেন লাগে। গোপাল মিশ্ৰৰ 'ঘোষাৰত্ন' গ্ৰন্থও বিবিধ পুৰাণৰ কাহিনীৰ আলমত ৰচা গ্ৰন্থ। শংকৰদেৱৰ গুণমালা, বিষুভাৰতীৰ 'ভাগৱত ৰত্ন' আৰু ভাগৱত আচাৰ্যৰ 'ভাগৱত কথাসূত্ৰ' আদি পুথিও ভাগৱতৰ কথাৰেই পুণসৃষ্টি।

৩.৩.৫ লোকসাহিত্য, প্ৰবচন, খণ্ডবাক্য আৰু মন্ত্ৰপুথি

অসমীয়া লোকসাহিত্যৰ মাজতো পুৰাণৰ অনুৰূপই স্থান পাইছে। অসমীয়া বিয়াগীতত পৌৰাণিক চৰিত্ৰ কৃষ্ণ-ৰুক্মিণী, উষা-অনিৰুদ্ধ আৰু হৰ-গৌৰীৰ প্ৰণয় আৰু পৰিণয়ৰ আখ্যান পোৱা যায়। বিহুগীত, বিশেষকৈ হুঁচৰিৰ মাজতো ভাগৱত পুৰাণৰ অনুৰূপ লক্ষ্য কৰা যায়। ৰাধা-কৃষ্ণৰ প্ৰেম বিষয়ক ভালেমান লোকগীতৰ মূল পুৰাণ সাহিত্য বুলি অনুমান কৰিব পাৰি।

অসমীয়া ভাষাত বিভিন্ন পুৰাণৰ কাহিনী আৰু চৰিত্ৰক কেন্দ্ৰ কৰি ভালেসংখ্যক প্ৰবচন আৰু খণ্ডবাক্য ৰচিত হোৱা দেখা যায়। যথা—

- (ক) ঈশ্বৰৰ হ'লে লীলা, মানুহৰ হ'লে ধৰি বান্ধি কিল্লা।
- (খ) হৰ-গৌৰী বসতি হওক
- (গ) ইন্দ্ৰৰ সভাত ফেঁচাৰ কুৰুলি
- (ঘ) দৈত্য কুলত প্ৰহ্লাদ
- (ঙ) শিশুপাল খেদা
- (চ) ইন্দ্ৰৰ অমৰাৱতী, ইত্যাদি।

পুৰণি অসমীয়া মন্ত্ৰ পুথিসমূহতো পুৰাণৰ প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে— 'পক্ষীৰাজ' মন্ত্ৰত ব্ৰহ্মা, মহাদেৱ, বসুমতীৰ কথা সন্নিৱিষ্ট হৈছে। একেদৰে 'সুদৰ্শন মন্ত্ৰ'ত নৰকাসুৰ বধৰ পৌৰাণিক কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে।

৩.৩.৬ আধুনিক সাহিত্যত পুৰাণৰ ৰূপ

আধুনিক অসমীয়া ভাষাতো পুৰাণৰ পুনসৃষ্টিৰ ধাৰা লক্ষ্য কৰা যায়। আধুনিক অসমীয়া নাটকৰ ভিতৰত পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ 'বাণৰজা', চন্দ্ৰধৰ বৰুৱাৰ 'তিলোত্তমা সম্ভৱ'; জ্যোতিপ্ৰসাদ আগৰৱালাৰ 'শোণিত কুঁৱৰী', অতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকাৰ 'নৰকাসুৰ', 'ৰুক্মিণী হৰণ, নন্দ দুলাল' আদি পুৰাণৰ কাহিনীৰ পুনসৃষ্টি। নাটকৰ উপৰি আধুনিক কবিতা, উপন্যাস আদিতো পৌৰাণিক ঘটনা বা চৰিত্ৰক আধুনিক দৃষ্টিৰে

নিৰ্মাণ কৰাৰ ধাৰা এটাও প্ৰৱাহিত হৈ আহিছে। মুঠতে, পুৰাণৰ চৰিত্ৰ, ঘটনা বা আখ্যানত পুনৰ্ৰূপিতৰ ধাৰা অতীজৰে পৰা আধুনিক কাললৈকে অসমীয়া সাহিত্যৰ মাজত প্ৰৱাহিত হৈ আহিছে।

৩.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যৰ শুভাৰম্ভ হৈছিল পুৰাণ, মহাকাব্যৰ বিষয়বস্তুক লৈ। সেই সময়ছোৱাৰ প্ৰায়খিনি সাহিত্যই আছিল অনুবাদমূলক। কেতবোৰ বচনা প্ৰত্যক্ষ অনুবাদ হৈছিল আৰু আন কেতবোৰ বিষয়বস্তুৰ ভাবানুবাদ হৈ অন্য সাহিত্যিক ৰূপৰ সৃষ্টি হৈছিল। যথা পুৰাণৰ বিষয়বস্তু লৈয়ে নাট, কাব্য, গীত-মাত আদি সৃষ্টি হৈছিল। সেয়েহে সেই সময়ছোৱাৰ পুৰাণ আশ্ৰিত সাহিত্যৰাজিক অনুবাদমূলক, কাব্য, নাট, গীত, নাম-প্ৰসঙ্গ সম্বন্ধীয়, লোকসাহিত্য, মন্ত্ৰপুথি আদি বিভিন্ন ৰূপত ভাগ কৰিব পাৰি। তদুপৰি আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যতো পুৰাণৰ বিষয়বস্তু লৈ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হোৱা দেখিবলৈ পোৱা যায়। একেদৰে মহাকাব্য বিশেষকৈ ৰামায়ণ, মহাভাৰতৰ বিষয়বস্তুক লৈয়ো তাহানিৰ সময়ৰে পৰা বৰ্তমান সময়লৈকে সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈ আহিছে।

৩.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। অসমীয়া সাহিত্যত পুৰাণৰ পুনৰ সৃষ্টি মানে কি? বহুলাই আলোচনা কৰক।
- ২। অসমীয়া সাহিত্যৰ কি কি শিতানত পুৰাণৰ বিষয়বস্তু লৈ সাহিত্যৰ সৃষ্টি হৈছে?
- ৩। কি কি পুৰাণৰ বিষয়বস্তুয়ে অসমীয়া সাহিত্যত প্ৰভাৱ পেলাইছে? বিচাৰ কৰক।

৩.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

ডিম্বেশ্বৰ নেওগ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী
ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা	: অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত
ড° মহেশ্বৰ নেওগ	: অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা
বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকা (সম্পা.)	: অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী

Dr. Banikanta Kakati : Assamese; Its formation and Development

চতুৰ্থ বিভাগ
হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত'

বিভাগৰ গঠন :

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ সামাজিক পটভূমি
- ৪.৪ হেম সৰস্বতীৰ পৰিচয়
- ৪.৫ প্ৰহ্লাদ চৰিত কাব্যৰ কাহিনীভাগ
- ৪.৬ প্ৰহ্লাদ চৰিত কাব্যৰ মূল উৎস
- ৪.৭ বিষুৱৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক কাব্য হিচাপে প্ৰহ্লাদ চৰিত
- ৪.৮ প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ ভাষা
- ৪.৯ হেম সৰস্বতীৰ কাব্যৰ বিশেষত্ব
- ৪.১০ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.১১ আৰ্হিপ্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.১২ প্ৰসঙ্গগ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া সাহিত্যৰ বিষয়বস্তু পৰ্যালোচনা কৰিলে অসমীয়া সাহিত্যক মৌখিক আৰু লিখিত ৰূপত পোৱা যায়। লিখিত সাহিত্য চৰ্যাপদ ৰচনা হোৱাৰ আগতে অসমীয়া সাহিত্যক চহা কবিসকলে মৌখিক সাহিত্যৰে সমৃদ্ধ কৰিছিল। লিপি সৃষ্টি হোৱাৰ আগতে নিৰক্ষৰ চহা কবিয়ে মনৰ বিচিত্ৰ ভাৱ, অভিজ্ঞতা, অভিব্যক্তি প্ৰকাশ কৰিবলৈ বিভিন্ন লোকগীত বা লোক কবিতা, সাধুকথা, প্ৰবচন-যোজনা-পটন্তৰ, সাঁথৰ আদি সৃষ্টি কৰিছিল। এনে লোকসাহিত্যক শ শ বছৰ মানুহৰ মুখবাগৰি গাওঁ-ভূঁইত প্ৰচলিত আছিল। ডাকৰ বচন, মন্ত্ৰ সাহিত্য আদি পৰৱৰ্তী সময়ত লিপিবদ্ধ হ'লেও এই সাহিত্য সমূহক আদি যুগত সংস্থাপিত কৰিব পাৰি।

প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ লিখিত সাহিত্যৰাজিৰ আগত সৃষ্টি হোৱা দুখন গ্ৰন্থ হ'ল- বড়ু চণ্ডীদাসৰ 'শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন' আৰু ৰামাই পণ্ডিতৰ 'শূণ্য পুৰাণ'। এইদুখন গ্ৰন্থতো অসমীয়া ভাষাৰ আদিস্তৰৰ নিদৰ্শন দেখিবলৈ পোৱা যায় যেনেকৈ চৰ্যাপদ সমূহত দেখা যায়। 'শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন' আৰু 'শূণ্য পুৰাণ'ত অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাৰ প্ৰত্ন স্তৰৰ নিদৰ্শন দেখিবলৈ পোৱা হেতুকে উক্ত গ্ৰন্থ দুখনক দ্বৈত ভাষাৰ 'মিশ্ৰ সাহিত্য' বুলি ক'ব পাৰি। পৰৱৰ্তী সময়ত অৰ্থাৎ প্ৰাক-শংকৰী যুগত ৰচিত হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত' কাব্য আৰু 'হৰগৌৰী সংবাদ' কাব্য আমাৰ হাতত পৰে। এই সম্পৰ্কে তলত এটি আলোচনা দাঙি ধৰিবলৈ যত্ন কৰা হ'ব।

8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপোনালোকে—

- অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ সামাজিক পটভূমি বিচাৰ কৰিব পাৰিব,
- হেম সৰস্বতীৰ পৰিচয় লাভ কৰি তেওঁৰ কাব্যসমূহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব,
- হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যৰ মূল উৎস আৰু কাহিনীভাগ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব,
- বিষুৰে মাহাত্ম্য প্ৰকাশক কাব্য হিচাপে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যখন পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰিব,
- ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ ভাষা সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰিব পাৰিব,
- হেম সৰস্বতীৰ বচনাৰাজিৰ বিশেষত্ব সম্পৰ্কে ফহঁয়াই চাব পাৰিব।

8.3 সামাজিক পটভূমি

প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ সময়ছোৱাতে অসমীয়া ভাষাই নিজ বৈশিষ্ট্য তথা বিশেষত্বৰে উজ্জলি উঠিবলৈ সক্ষম হৈছিল আৰু এই সময়তে বিভিন্ন উচ্চভাব সম্পন্ন সাহিত্যৰাজি সৃষ্টি হৈছিল। প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ লিখিত সাহিত্যৰ আগতেই অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন খৃষ্টীয় অষ্টম শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত চৰ্যাপদ সমূহত দেখা যায়। কিয়নো কিছুসংখ্যক চৰ্যাকাৰ কামৰূপৰ আছিল বুলি পণ্ডিতসকলে নিশ্চিত কৰিছে। চৰ্যাপদ ৰচনাৰ পৰৱৰ্তী সময়ছোৱাক পণ্ডিত সকলে প্ৰাক-শংকৰী যুগ বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰিছে। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীৰ যুগ বিভাগ বিভিন্নজন পণ্ডিতে বিভিন্ন ধৰণে কৰিছে। এই যুগৰ সময় সীমা ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই ১৩০০ খৃষ্টাব্দৰ পৰা ১৪৯০ খৃষ্টাব্দলৈ নিৰ্ধাৰণ কৰিছে আৰু বেছিভাগ পণ্ডিত সমালোচকে এই কাল নিৰ্ধাৰণ মানি লৈছে। প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ আদিকবি হেম সৰস্বতীৰ উদ্ভৱৰ সময় ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদিভাগ বুলি নিৰ্ধাৰণ কৰা হৈছে। চৰ্যাপদৰ সময়ৰ পৰা হেম সৰস্বতীৰ প্ৰহ্লাদ চৰিত কাব্য ৰচনালৈ অৰ্থাৎ খৃষ্টীয় দ্বাদশ শতিকাৰ পৰা চতুৰ্দশ শতিকালৈ প্ৰায় দুশ বছৰৰ ভিতৰত ৰচিত কোনো লিখিত সাহিত্যৰ নিদৰ্শন বৰ্তমানলৈ উদ্ধাৰ হোৱা নাই। প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ পঞ্চকবি বুলি খ্যাত হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু মাধৱ কন্দলিয়ে যি উৎকৃষ্ট সাহিত্যৰাজি সৃষ্টি কৰিলে, সেয়া ক্ৰমাগত সাহিত্য ৰচনাৰ ধাৰা বা পৰম্পৰা নাথাকিলে সম্ভৱপৰ নহয়। অৰ্থাৎ এই পঞ্চকবিৰ উচ্চ মানদণ্ডৰ সাহিত্যৰাজি সৃষ্টি হোৱাৰ আগতে ধাৰাবাহিকভাবে নিশ্চয় আৰু সাহিত্য ৰচনা হৈছিল যিবোৰ ৰচনা হয়তো কালৰ বুকুত লয় পালে অথবা সেইবোৰ এতিয়াও উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হোৱা নাই। মূলতঃ সংৰক্ষণৰ অভাৱ, প্ৰতিকূল জলবায়ু, নানা প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগ, ৰাজনৈতিক অস্থিৰতা আদিৰ ফলত তেনে সাহিত্য নষ্ট হৈ যোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে।

প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ পঞ্চকবিৰ ভিতৰত হেম সৰস্বতীক আদি কবি বুলি ধৰি লোৱা হয়। এই কবিকেইজনৰ ‘আটাইকেইজনেই খৃষ্টীয় চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবি ৰূপে প্ৰমাণিত, তাৰ ভিতৰত হেম সৰস্বতীক অলপ অগ্ৰৱৰ্তী বুলি ধৰি লোৱাৰ অৱকাশ পোৱা যায়। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ একেবাৰে শেষত নহ’লেও চতুৰ্দশ শতিকাৰ প্ৰথমতেই তেওঁৰ

“প্ৰহ্লাদ চৰিত” কাব্য ৰচিত হৈছিল বুলি ক’ব পৰা যায়।’ (শৰ্মাদলৈ, হৰিনাথ, অসমীয়া-সাহিত্যৰ পূৰ্ণ-ইতিহাস, পৃষ্ঠা ৭৪-৭৫)।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

প্ৰাক্শংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ সামাজিক পটভূমি বাক্যাংশই কি সূচায়?
(৪০টা মান শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)

.....
.....
.....

৪.৪ হেম সৰস্বতীৰ পৰিচয়

অসমীয়া সাহিত্যৰ আদি কবি ৰূপে পৰিচিত হেম সৰস্বতী হৈছে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ প্ৰথম খনিকৰ যিয়ে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ আৰু ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ নামৰ দুখন কাব্য ৰচনা কৰি অসমীয়া সাহিত্য ৰচনাৰ দুৱাৰ মুকলি কৰে। এই দুয়োখন কাব্যতে তেওঁ আত্ম-পৰিচয় দাঙি ধৰিছে। ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যত তেওঁ আত্ম-পৰিচয় দিছে এইদৰে -

কমতা মণ্ডল দুৰ্লভ নাৰায়ন
নৃপবৰ অনুপাম।
তাহান ৰাজ্যত ৰুদ্ৰ সৰস্বতী
দেৱযানী কন্যা নাম।।
তাহান তনয় হেম সৰস্বতী
ধ্ৰুৱৰ অনুজ ভাই।
পদবন্ধে তেহো প্ৰচাৰ কৰিলা
বামন পুৰাণ চাই।।

উক্ত পদফাৰিত হেম সৰস্বতীৰ জন্ম-পৰিচয় স্পষ্টকৈ প্ৰকাশ পোৱা নাই। ইয়াত হেম সৰস্বতী ৰুদ্ৰ সৰস্বতীৰ সন্তান নে দেৱযানীৰ সন্তান, এইটো স্পষ্ট নহয়। ‘দেৱযানী যদি ৰুদ্ৰ সৰস্বতীৰ কন্যা তেন্তে হেম সৰস্বতী আৰু ধ্ৰুৱ তেওঁৰ (ৰুদ্ৰ সৰস্বতীৰ) নাতিহে।’ (শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ, অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, পৃষ্ঠা ৫৬)। সেয়া যিয়েই নহওক, ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ত দিয়া আত্ম-পৰিচয়ৰ পৰা জনা যায় যে কমতাপুৰ (কমতা মণ্ডল)ৰ ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ ৰাজত্বৰ সময়ছোৱাত ৰুদ্ৰ সৰস্বতী অথবা দেৱযানীৰ সন্তান আৰু ধ্ৰুৱৰ সৰু ভায়েক হেম সৰস্বতীয়ে ‘বামন পুৰাণ’ৰ আধাৰত ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্য ৰচনা কৰে।

আকৌ, হেম সৰস্বতীয়ে ‘হৰগৌৰী-সংবাদ’ কাব্যত তেওঁ জন্ম-পৰিচয় দাঙি ধৰিছে এনেদৰে—

“ভূপ দুৰ্লভ নাৰায়ন পাত্ৰ পসুপতি-সূত
সৰ্বশাস্ত্ৰ পণ্ডিত সূজান।

তাহাৰ তনয় চাৰি ধনঞ্জয় আদি কৰি
ধ্ৰুৱ ভৈল কুলত প্ৰধান।
অপৰ হেমন্ত কবি হৰ-গৌৰী পদ সেৱি
হেম সৰস্বতী ভৈল নাম।
মতিত গম্ভীৰ গহীন সুখিৰ ধাৰ
কমতা ভূৱন নিজ গ্ৰাম।।

আকৌ, ‘হৰগৌৰী-সংবাদ’ কাব্যৰ আন এটা ভণিতাত হেম সৰস্বতীৰ পিতৃ-
মাতৃৰ পৰিচয় পোৱা যায় এনেদৰে—

হৰগৌৰী সমঙ্গলে জয় জয় কতুহলে
কতুহলে ভকতি মুকুতি।
পসুপতি ৰম্ভাৱতি পিতা মাতা সঙ্গে স্থিতি
সুভভনে হেম সৰস্বতী।।

এই দুয়োখন কাব্যত থকা ভণিতাৰ পৰা বুজা যায় যে কবি হেম সৰস্বতীৰ পিতৃ-
মাতৃৰ নাম ক্ৰমে ৰুদ্ৰ সৰস্বতী আৰু ৰম্ভাৱতী। অৱশ্যে দুয়োখন কাব্যৰ ভণিতাৰ পৰা হেম
সৰস্বতীৰ মাতৃ দেৱযানী নে ৰম্ভাৱতী সেইটো খাটাংকৈ ক’ব নোৱাৰি। ৰুদ্ৰ সৰস্বতীৰ
নামটো পসুপতি (পশুপতি)ৰ সমাৰ্থক বুলি ভাবিব পাৰি। ৰুদ্ৰ সৰস্বতীৰ চাৰিজন পুত্ৰ
আছিল বুলি সিদ্ধান্ত কৰিব পৰা যায়। ধ্ৰুৱ আছিল তেওঁৰ জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ। তেওঁৰ অনুজ ভাতৃ
হেমন্তই পৰৱৰ্তী কালত স্বমহিমা আৰু পাণ্ডিত্যৰ বাবে হেম সৰস্বতী নামেৰে জনাজাত
হ’ল। কবিৰ পৈতৃক ঘৰ আছিল কমতাপুৰত অৰ্থাৎ কমতামণ্ডলৰ ৰাজধানীত। ‘সেই
সময়ত কামৰূপ, গোৱালপাৰা, কোচবিহাৰ আৰু বংপুৰ জিলা ‘কমতামণ্ডল’ৰ অৰ্থাৎ
কমতা ৰাজ্যৰ ভিতৰত পৰিছিল। গতিকে কবিৰ জন্মভূমি এই চাৰি জিলাৰ কোনো এখনত
আছিল’ (শৰ্মা, হেমন্ত কুমাৰ, অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত, পৃষ্ঠা ৬২)।

হেম সৰস্বতী কমতামণ্ডলৰ অধিপতি দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কালৰ সময়ছোৱাত
পৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ আৰু ‘হৰগৌৰী-সংবাদ’ নামৰ কাব্য দুখন ৰচনা
কৰিছিল। কমতা মণ্ডলৰ ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ সময়ৰ লগত কবিৰ কাব্য ৰচনাৰ সময়
নিৰ্ভৰ কৰিছে।

অৱশ্যে ৰজা দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কাল সম্পৰ্কে পণ্ডিতসকলৰ মাজত মত
বিৰোধ আছে। পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱা, ছাৰ এডোৱাৰ্ড গেইট, ড° বাণীকান্ত কাকতি,
কালিৰাম মেধি, ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা আদি পণ্ডিত সকলৰ মতে দুৰ্লভ নাৰায়ণে ত্ৰয়োদশ
শতিকাৰ শেষৰ পৰা চতুৰ্দশ শতিকাৰ প্ৰথম ভাগলৈ ৰাজত্ব কৰিছিল। আকৌ, কনকলাল
বৰুৱা, দেৱানন্দ ভৰালিয়ে দুৰ্লভ নাৰায়ণক চতুৰ্দশ শতিকাৰ মাজভাগলৈ টানিবি বিচাৰে।
পদ্মনাথ গোহাঞি বৰুৱাৰ মতে দুৰ্লভ নাৰায়ণ ১২৯৫ খৃঃ ব পৰা ১৩৩০ খৃঃ লৈ কমতাপুৰত
ৰাজত্ব কৰিছিল- “নীলধবজ লোকান্তৰৰ পাছত তেওঁৰ পুতেক দুৰ্লভ নাৰায়ণ ১২৯৫ খৃঃ
ত কমতাপুৰৰ ৰাজপাটত উঠে। দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ লোকান্তৰৰ পাছত তেওঁৰ পুতেক
আৰু নাতিয়েক সকলে খৃ ১৩৩০ চনৰ পৰা ১৪২০ চনলৈ ৰাজত্ব কৰে” (অসম বুৰঞ্জী,
অধ্যায় ৬)। ছাৰ এডোৱাৰ্ড গেইট চাহাবে A History of Assam গ্ৰন্থত উল্লেখ কৰিছে-

‘One of the legends of the Bhuya mentions Durlabh Narayana as a Raja of Kamata and, if it can be relied upon, he would seem to have ruled, at the end of the 13th Century.’ অৰ্থাৎ কমতাত দুৰ্লভ নাৰায়ণ নামৰ ৰজা থকাটো যদি বিশ্বাসযোগ্য হয়, তেনেহ’লে তেওঁ তাত ৰাজত্ব কৰিছিল ১৩শ শতিকাৰ শেষভাগত। একেদৰে ড° বাণীকান্ত কাকতিয়ে ১৩শ শতিকাৰ শেষভাগত দুৰ্লভ নাৰায়ণে কমতাপুৰত ৰাজত্ব কৰিছিল বুলি মত পোষণ কৰিছে। ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই দুৰ্লভ নাৰায়ণ ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ আৰু চতুৰ্দশৰ আদি ভাগৰ ভিতৰত উদ্ভৱ বুলি মতামত দিছে। আনহাতে কনকলাল বৰুৱাৰ মতে দুৰ্লভ নাৰায়ণৰ ৰাজত্ব কাল আছিল ১৪শ শতিকাৰ দ্বিতীয়-চতুৰ্থাংশ- ‘We can therefore, place Durlabha Narayan's reign about the second quarter of the fourteenth century.’ পণ্ডিত সকলৰ মত সমূহ বিশ্লেষণ কৰি ক’ব পৰা যায় যে দুৰ্লভ নাৰায়ণে কমতাপুৰত ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ শেষ আৰু চতুৰ্দশ শতিকাৰ আদি ভাগত ৰাজত্ব কৰিছিল আৰু হেম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ ৰাজপৃষ্ঠপোষকতা লাভ কৰি এই সময়ছোৱাৰ ভিতৰতে কাব্য ৰচনা কৰিছিল।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা আমি গম পালোঁ যে, হেম সৰস্বতীয়ে দুখন কাব্য ৰচনা কৰিছিল। ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ আৰু ‘হৰগৌৰী সংবাদ’। পৰৱৰ্তী অনুচ্ছেদত ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যখনৰ বিভিন্ন দিশ বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হ’ব। এই অনুচ্ছেদত ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ৰ বিষয়ে চমুকৈ আলোচনা দাঙি ধৰা হ’ল।

হৰগৌৰী সংবাদ কাব্য :

হেম সৰস্বতীৰ ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ কাব্যখনত ৮৯৯ টা পদ আছে আৰু কাব্যখন ৬ টা অধ্যায়ত বিভক্ত। এই কাব্যখনৰ প্ৰথম অধ্যায় ‘নৃসিংহ পুৰাণ’ আৰু বাকী অধ্যায়কেইটা সংস্কৃত ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ গ্ৰন্থৰ পৰা লোৱা হৈছে। হেম সৰস্বতীৰ দ্বাৰা ৰচিত ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ নামৰ কাব্যখনে এতিয়াও প্ৰকাশৰ মুখ দেখা নাই। অসমীয়া কাব্যখনৰ প্ৰথম অধ্যায়ত বিষ্ণুৰ অৱতাৰ নৰসিংহৰ হাতত দৈত্যৰাজ হিৰণ্যকশিপু বধৰ বৰ্ণনা আছে। আনহাতে দ্বিতীয় অধ্যায়ৰ পৰা পঞ্চম অধ্যায়লৈ দেৱ সমাজৰ ওপৰত তাৰকাসুৰৰ অত্যাচাৰ, মহাদেৱৰ তপস্যা, হৰ-গৌৰীৰ বিবাহ, কাৰ্ত্তিকৰ জন্ম, হিমালয় পৰ্বতৰ ওপৰত মহাদেৱৰ তপস্যা, কামদেৱৰ দ্বাৰা মহাদেৱৰ তপস্যা ভঙ্গ, মহাদেৱৰ ক্ৰোধাগ্নিত কামদেৱ ভষ্মীভূত হোৱা আদি কাহিনী বৰ্ণিত হৈছে। আকৌ, কাব্যখনৰ ষষ্ঠ অধ্যায়ত ‘যোগ-কথনম্’ অৰ্থাৎ যোগ সাধনৰ প্ৰক্ৰিয়া দাঙি ধৰা হৈছে। উল্লেখ্য যে, আনন্দৰাম বৰুৱা ভাষা-কলা-সংস্কৃতি সংস্থা, অসম-এ প্ৰকাশ কৰি উলিওৱা ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী’ (প্ৰথম খণ্ড)ৰ অষ্টম অধ্যায়ত সন্নিবিষ্ট ‘হেম সৰস্বতী’ নামৰ প্ৰবন্ধত ড° সদা বেজবৰুৱাই এনেদৰে উল্লেখ কৰিছে-

“প্ৰত্যেক অধ্যায়ৰ শেষত ক্ৰমান্বয়ে ইতি নৰসিংহ পুৰাণে হিৰণ্যকশিপু বধ’, ইতি হৰগৌৰী সন্মাদে তাৰক যুদ্ধ সমাপ্ত’, ইতি হৰগৌৰী সন্মাদে মন্মথ দহন সমাপ্ত’, ইতি হৰগৌৰী সন্মাদে হৰ-পাৰ্বতী বিবাহ সমাপ্ত’, ইতি হৰগৌৰী সন্মাদে কাৰ্ত্তিক জন্ম সমাপ্ত’ আৰু ‘ইতি হৰগৌৰী সন্মাদে যোগ কথনম্’ সংযোজিত হৈছে।”

হেম সৰস্বতীৰ “হৰগৌৰী সংবাদ’ কাব্যত থকা শিৱৰ তপস্যা, কামদেৱ ভণ্ড, হৰ-পাৰ্বতীৰ বিবাহ, কাৰ্ত্তিকৰ জন্ম আদি কাহিনীসমূহত কালিদাসৰ কুমাৰ সম্ভৱ, কালিকাপুৰাণ আদি গ্ৰন্থৰ প্ৰভাৱ পৰাৰ সম্ভাৱনা আছে। হেম সৰস্বতীৰ কবিত্ব গুণৰ পৰিচয় এই কাব্যত ভাল ধৰণে পোৱা যায়। ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ কবিৰ পৈনত বয়সৰ ৰচনা বুলি ধাৰণা হয়। আকৌ, ‘হৰ-পাৰ্বতীৰ মিলনৰ বৰ্ণনাৰ অংশটি কালিদাসৰ স্মৃতিৰ বাবেই হওক বা কবিৰ গুণগ্ৰাহিতাৰ বাবেই হওক, ৰসাল।

হেম সৰস্বতীৰ ‘হৰগৌৰী সংবাদ’ কাব্যখন প্ৰকাশ হ’লে কবিৰ কাব্য-কুশলতাৰ বিষয়ে পাঠকে ভালদৰে জ্ঞাত হ’ব পাৰিব।

৪.৫ প্ৰহ্লাদ চৰিত কাব্যৰ কাহিনীভাগ

বৈকুণ্ঠৰ পতি নাৰায়ণৰ চৰণত শৰণ লৈ হেম সৰস্বতীয়ে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ আখ্যানভাগৰ পাতনি মেলিছে। বিষ্ণুৰ সভাত দেৱতাগণে একত্ৰে দৈত্যৰাজ হিৰণ্যকশিপুক বধৰ নিমিত্তে প্ৰাৰ্থনা জনালে। দুৰাচাৰ হিৰণ্যকশিপুৰ অত্যাচাৰৰ পৰা বিষ্ণু ব্যতিৰেকে তেওঁলোকক কোনেও ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰে। তেতিয়া বিষ্ণুৱে তেওঁলোকক প্ৰবোধ দিলে যে তেওঁ শিৱৰ দ্বাৰা বৰপ্ৰাপ্ত হিৰণ্যকশিপুক বধ কৰিব।

বিষ্ণুভক্ত প্ৰহ্লাদে হিৰণ্যকশিপুৰ পুত্ৰৰূপে জন্ম পালে আৰু বিষ্ণুৰ আদেশত সৰস্বতীয়ে প্ৰহ্লাদৰ কণ্ঠত বসতি কৰিলে। তেতিয়াৰ পৰা প্ৰহ্লাদে অনবৰতে পিতৃৰ সন্মুখত হৰিক স্মৰণ কৰিব ধৰিলে। প্ৰহ্লাদৰ হৰিভক্তিৰে ভাতৃবৈৰীৰ হৰিৰ প্ৰতি হিৰণ্যকশিপুৰ বিদ্বেষ বঢ়াবলৈ ধৰিলে আৰু খঙৰ ভৱকত প্ৰহ্লাদক গালি দিলে এনেদৰে—

“কোঠেৰ হৰিক সুমৰস দুৰাচাৰ।

আমাৰ বংশত ত্ৰিঃ ভৈলি কুলাঙ্গাৰ।।”

তথাপি প্ৰহ্লাদে হৰিৰ নাম স্মৰণ কৰিবলৈ এৰা নাছিল। তেতিয়া দৈত্যৰাজে দৈত্যগুৰু শুক্ৰাচাৰ্যক মতাই আনি প্ৰহ্লাদক অসুৰৰ বাৰ্মানয় শাস্ত্ৰ পঢ়ুৱাবলৈ ক’লে। বাৰ্মানয় শাস্ত্ৰই প্ৰহ্লাদৰ বিষ্ণুভক্তিৰ গভীৰতা কৰাব নোৱাৰিলে। শুক্ৰাচাৰ্য আৰু তেওঁৰ পুত্ৰ ষণ্ডামৰ্ক বাৰ্মানয় শাস্ত্ৰ জ্ঞান প্ৰহ্লাদক দিয়াত ব্যৰ্থ হ’ল। প্ৰহ্লাদৰ অটল বিষ্ণুভক্তি, বাৰ্মানয় শাস্ত্ৰ অধ্যয়নৰ প্ৰতি বিৰাগ, মুখত অকল হৰিনামৰ সঘন উচ্চাৰণে দৈত্যৰাজ হিৰণ্যকশিপুক বিচলিত কৰে আৰু কঠোৰ সিদ্ধান্ত ল’বলৈ বাধ্য কৰে।

হিৰণ্যকশিপুৰ খঙে চুলিৰ আগ পোৱাত তেওঁ অহংকাৰত মত্ত হৈ ক’বলৈ ধৰিলে যে তেৱেই স্বৰ্গ-মৰ্ত্য-পাতালৰ অধিকাৰী; হৰি, হৰ, ব্ৰহ্মা, পুৰন্দৰ আদি দেৱগণ তেওঁৰ অধীন। গতিকে প্ৰহ্লাদে হৰিক স্মৰণ কৰা বাদ দি প্ৰাণ ৰক্ষা কৰিবলৈ তেওঁ কৈছে এনেদৰে—

“মোত খাটে হৰি হৰ ব্ৰহ্মা পুৰন্দৰ।

কোন দেৱ আচে আউৰ মোহৰ উপৰ।।

তিনিও ভুবনে দেখা মত্ৰিঃ অধিকাৰি।

মোৰ পুত্ৰ হয় ত্ৰিঃ সুমৰস হৰি।

দুৰাচাৰ পুত্ৰ ত্ৰিঃ এভো হেন কৰি।

প্ৰানখানি ৰক্ষা কৰ হৰি নুসুমৰ।।”

প্ৰহ্লাদ বিষুভক্তিত গদ্ গদ্ হৈ আছিল। পিতৃৰ ধমকিয়ে তেওঁৰ বিষুভক্তি কমাওক চাৰি, বেছিহে হ'ল। তেতিয়া হিৰণ্যকশিপুৰ মনত অসুৰত্ব ভাব জাগি উঠিল আৰু নিজ পুত্ৰক মৃত্যুদণ্ড দিবলৈ বন্ধপৰিকৰ হ'ল। হিৰণ্যকশিপুৰে প্ৰথমতে প্ৰহ্লাদক প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড হাতীৰে গচকাই মৃত্যুদণ্ড দিব বিচাৰিছিল। প্ৰকাণ্ড হাতীৰ জাক দেখি প্ৰহ্লাদে মাধৱক স্মৰণ কৰাত তেওঁৰ শৰীৰত হৰিয়ে প্ৰৱেশ কৰি বজ্ৰসম কলেবৰ কৰিলে এনেদৰে—

“অন্তকালে প্ৰহ্লাদে সুমৰে ৰিখিকেশ।
তেতিক্ষণে হৰি তাৰ হিআত প্ৰবেস।।
মাধৱত পৰে কোন আছে সংসাৰত।
তাৰক্ষনে প্ৰবোসিলা তান সৰিৰত।।”

প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড হাতীয়ে গচকি প্ৰহ্লাদৰ কিঞ্চিত্তো ক্ষতি কৰিব নোৱাৰাত হিৰণ্যকশিপু হতাশ হৈ পৰিছিল আৰু প্ৰহ্লাদে কিবা মন্ত্ৰ জানে বাবে হাতীয়ে বধ কৰিব নোৱাৰিলে বুলি ভাবিছিল। তাৰ পিছত তেওঁ প্ৰহ্লাদক বিষধৰ সৰ্পৰ জৰিয়তে মৃত্যুদণ্ড দিব বিচাৰিলে। আকাশ সদৃশ ফনা মেলি সাপে প্ৰহ্লাদক খুঁটিবলৈ আহিল যদিও বিষুৰে শক্তিৰ প্ৰভাৱত সাপৰ বিষদাঁত ভাগিল এনেদৰে—

“খুন্তিআন্তে দখন ভাগিলা সবাহাৰ।
দান্ত ভাঙ্গা সৰ্পৰ ফোফেনি মাত্ৰ সাৰ।।”

প্ৰহ্লাদৰ এনে বিষুভক্তিয়ে দৈত্যৰাজ হিৰণ্যকশিপুৰ মনত ভয় ওপজালে। সেয়ে তেওঁ মন্ত্ৰীবৰ্গক গৰম তেলত প্ৰহ্লাদক পেলাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। ৰজাৰ আদেশ শিৰোগত কৰি মন্ত্ৰীবৰ্গই ‘জক্ষা গোট আনি তাতে থৈলা তৈল ভোৰি।’ গৰম তেলত প্ৰথমে নাৰিকল পেলাই দিয়াত তৎক্ষণাত হেই নাৰিকল ফুটি যোৱা সকলোৱে দেখিলে। তেনে প্ৰচণ্ড গৰম তেলত প্ৰহ্লাদক পেলাই দিবলৈ ধৰোঁতে প্ৰহ্লাদে আসন্ন বিপদৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ হৰিক স্মৰণ কৰিলে আৰু তৎক্ষণাত ভকত বৎসল হৰিয়ে তপত তেল জুৰ পেলাই পানীৰ দৰে শীতল কৰিলে এনেদৰে—

‘ৰক্ষা কৰা হে হৰি ভৈলো তজু দাস।
ভকত বৎসল প্ৰভু নকৰা নৈবাস।।
জেবে হৰি সুমৰিলা ৰাজাৰ তনয়।
তপ্ত তৈল জুৰ ভৈলা জেন জলময়।।’

এনে অদ্ভুত কাৰ্য দেখি হিৰণ্যকশিপু খঙত অগ্নিশৰ্মা হ'ল আৰু দাঁত কামুৰি অন্য উপায়েৰে প্ৰহ্লাদক বধ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ প্ৰহ্লাদক বিষ পানৰ দ্বাৰা, পানীত নিক্ষেপ কৰি, সুউচ্চ পৰ্বতৰ পৰা পেলাই, ঘিউ ঢলা জুইত নিক্ষেপ কৰি মৃত্যুদণ্ড দিব বিচাৰিছিল যদিও প্ৰহ্লাদৰ একান্ত বিষুভক্তিয়ে তেওঁক প্ৰতিবাৰতে, প্ৰতিক্ষণতে ৰক্ষা কৰি গৈছিল।

প্ৰহ্লাদক অবৰ্ণনীয় অত্যাচাৰ-উৎপীড়ন কৰি, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শাস্তি প্ৰদান কৰিও তেওঁৰ হৃদয়ৰ পৰা বিষুভক্তি হ্ৰাস কৰিব নোৱাৰি পিতৃ হিৰণ্যকশিপুৰে কৌশলেৰে তেওঁৰ

হৃদয়ৰ পৰা হৰিভক্তি নাশ কৰিব বিচাৰিছিল। হিৰণ্যকশিপুৱে তেওঁৰ ত্ৰিভুবন আবৰি থকা বিশাল ৰাজ্যভাৰ প্ৰহ্লাদৰ হাতত অপৰ্ণ কৰিব বিচাৰি মাত্ৰ এটি চৰ্ত তেওঁৰ আগত ৰাখিছিল। সেই চৰ্ত অনুসৰি তেওঁ বিষ্ণুভক্তি ত্যাগ কৰি বিষ্ণুক গালি পাৰিব লাগে—

“মোৰ পুত্ৰ তোক দেৱেণ ৰাজ্যভাৰ,
মাধবোক পাৰা গালি।।”

পিতৃৰ মুখত এনে কথা শুনি হৰিভক্ত প্ৰহ্লাদে হৰিক পুনৰ স্মৰণ কৰিলে আৰু তেওঁ যে মাধৱক গালি পাৰিব নোৱাৰে, বিষ্ণুভক্তি এৰিব নোৱাৰে সেই কথা পিতৃৰ সন্মুখত অৱগত কৰিলে এনেদৰে—

“মাধৱেসে পিতা মাতা মাধৱেসে প্ৰান।
মাধৱোত পৰে কোন বন্ধু আছে আন।।”

কবি হেম সৰস্বতীয়ে প্ৰহ্লাদৰ মুখেৰে বিষ্ণুৰ গুণানুকীৰ্তন কৰাইছে আৰু বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰকাশ কৰিছে। বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ বিষ্ণুৱে প্ৰধান। তেনে সৰ্বশক্তিমান মাধৱক প্ৰহ্লাদে ‘গালি মঞি পাৰু কেন কোৰি’ বুলি পিতৃক ওলোটাই বিবুধিত পেলাইছে। প্ৰহ্লাদৰ বাবে বিষ্ণুৱে পিতা-মাতা, বন্ধু, প্ৰাণ সকলো। তেওঁ বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ জল, থল, গিৰি, বন, গজ, ভূজ আদি সকলোতে বিয়পি আছে। আনকি প্ৰহ্লাদে পিতৃ হিৰণ্যকশিপুক বিষ্ণু যে স্ফটিকৰ স্তম্ভতো বিৰাজমান তাকো প্ৰকাশ কৰিলে- ‘স্ফটিকৰ তন্ত্ৰে তুমি দেখিও প্ৰত্যখ।’ তেতিয়া হিৰণ্যকশিপু অধিক ক্ৰোধাধিত হ’ল আৰু মহা প্ৰকোপেৰে হাতৰ মুঠিৰে স্ফটিকৰ স্তম্ভত আঘাত কৰিলে। হেন সময়তে ভাঙি যোৱা স্ফটিকৰ স্তম্ভৰ পৰা বিষ্ণুৱে নৰসিংহ ৰূপেৰে অৱতাৰ গ্ৰহণ কৰাত নৰসিংহ আৰু হিৰণ্যকশিপুৰ মাজত যুদ্ধ অৱশ্যাস্তৰী হৈ পৰিল। কবি হেম সৰস্বতীয়ে দুয়োৰে মাজত হোৱা যুদ্ধৰ বৰ্ণনা অতি চমৎকাৰীভাৱে দাঙি ধৰিছে—

“গিৰ্ গিৰ্ শৱদে লৰিলা ভূমি চাল।
ঘনে ঘনে কাম্পন্ত পৃথিৱী সাত তাল।।
চোবায়ৈ দখন অতি তেজয় আটাস।
সৰ্গ মৰ্ত পাতালত লাগিল তৰাস।।
থলে য়েবে যুজে থল যাই বসাতল।
জলে য়েবে যুজে জল শুখায় সকল।।
গিৰিত যুজয় গিৰি খণ্ড খণ্ড হয়।
দেবাসুৰে নৰে বোলে মিলিল প্ৰলয়।।”

নৰসিংহ-হিৰণ্যকশিপুৰ যুদ্ধই এটা সম্পূৰ্ণ দিনৰ ভাগ পাৰ কৰিলে আৰু যেতিয়া সন্ধ্যাকাল উপস্থিত হ’ল, তেতিয়াই সঠিক সময়ত দৈত্যৰাজক নৰসিংহই পানীপোতালৈ চোঁচোৰাই নি জল-থলত নহয় উৰুত বহুৱাই, অস্ত্ৰেৰে নহয় নখেৰে, ৰাতি-দিনত নহয় সন্ধ্যাক্ষণত বধ কৰিলে এনেদৰে—

“দুই হাতে ধৰি অসুৰক আলগাই।
জল থলত কিচু নোহে উৰুত বৈসাই।।

অস্ত্ৰে সস্ত্ৰে নকাটিলা নখে বিদাৰিলা।
ৰাত্ৰ দিনে নামাৰিয়া সন্ধ্যাত মাৰিলা।।”

পিতৃ হিৰণ্যকশিপুৰ মৃত্যুত পুত্ৰ প্ৰহ্লাদৰ শোক উথলি উঠিছে। পিতৃৰ মৃত্যুৰে তেওঁৰ মনলৈ মহা সন্তাপৰ ঢল নমাই আনিলে। প্ৰহ্লাদৰ বিলাপ আৰম্ভ হ’ল। তেতিয়া নাৰায়ণে প্ৰহ্লাদক দাৰ্শনিক বক্তব্যৰে বুজনি দি সাস্তুনা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছে। ভগৱানৰ উদ্দেশ্য পূৰণ কৰাত প্ৰহ্লাদ নিমিত্ত মাত্ৰ। কিয়নো প্ৰহ্লাদৰ মাজত হৰি নিজে বিৰাজমান হৈছিল—

“আপুনাক আপুনি নিচিন কেনে ত্ৰিঃ।
প্ৰহ্লাদ স্বৰূপে উপজিতা আচো মাঐঃ।।”

শেষত, প্ৰহ্লাদে নাৰায়ণৰ কথাত পতিয়ন গৈছে আৰু পিতৃ-শোক পাহৰি নাৰায়ণক স্তুতি কৰিছে। তেওঁৰ দৰে অনাথক নাৰায়ণে চৰণত শৰণ দি অপাৰ সাগৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰে যেন। ইয়াতে কাব্যৰ সামৰণি পৰিছে।

দুৰাচাৰ পুত্ৰ ত্ৰিঃ এভো হেন কৰি।
প্ৰানখানি বক্ষা কৰ হৰি নুসুমৰ।।”

প্ৰহ্লাদ বিষুভক্তিত গদ্ গদ্ হৈ আছিল। পিতৃৰ ধমকিয়ে তেওঁৰ বিষুভক্তি কমাওক চাৰি, বেছিহে হ’ল। তেতিয়া হিৰণ্যকশিপুৰ মনত অসুৰত্ব ভাব জাগি উঠিল আৰু নিজ পুত্ৰক মৃত্যুদণ্ড দিবলৈ বদ্ধপৰিকৰ হ’ল। হিৰণ্যকশিপুৰে প্ৰথমতে প্ৰহ্লাদক প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড হাতীৰে গচকাই মৃত্যুদণ্ড দিব বিচাৰিছিল। প্ৰকাণ্ড হাতীৰ জাক দেখি প্ৰহ্লাদে মাধৱক স্মৰণ কৰাত তেওঁৰ শৰীৰত হৰিয়ে প্ৰৱেশ কৰি বজ্ৰসম কলেবৰ কৰিলে এনেদৰে—

“অন্তকালে প্ৰহ্লাদে সুমৰে ৰিথিকেশ।
তেতিক্ষণে হৰি তাৰ হিআত প্ৰবেস।।
মাধৱত পৰে কোন আছে সংসাৰত।
তাৰক্ষনে প্ৰবোসিলা তান সৰিৰত।।”

প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড হাতীয়ে গচকি প্ৰহ্লাদৰ কিঞ্চিত্তো ক্ষতি কৰিব নোৱাৰাত হিৰণ্যকশিপু হতাশ হৈ পৰিছিল আৰু প্ৰহ্লাদে কিবা মন্ত্ৰ জানে বাবে হাতীয়ে বধ কৰিব নোৱাৰিলে বুলি ভাবিছিল। তাৰ পিছত তেওঁ প্ৰহ্লাদক বিষধৰ সৰ্পৰ জৰিয়তে মৃত্যুদণ্ড দিব বিচাৰিলে। আকাশ সদৃশ ফনা মেলি সাপে প্ৰহ্লাদক খুঁটিবলৈ আহিল যদিও বিষুৰে শক্তিৰ প্ৰভাৱত সাপৰ বিষদাঁত ভাগিল এনেদৰে—

“খুন্তিআন্তে দখন ভাগিলা সবাহাৰ।
দাস্ত ভাঙ্গা সৰ্পৰ ফোফেনি মাত্ৰ সাৰ।।”

প্ৰহ্লাদৰ এনে বিষুভক্তিয়ে দৈত্যৰাজ হিৰণ্যকশিপুৰ মনত ভয় ওপজালে। সেয়ে তেওঁ মন্ত্ৰীবৰ্গক গৰম তেলত প্ৰহ্লাদক পেলাবলৈ নিৰ্দেশ দিলে। ৰজাৰ আদেশ শিৰোগত কৰি মন্ত্ৰীবৰ্গই ‘জঙ্ঘা গোট আনি তাতে থৈলা তৈল ভোৰি।’ গৰম তেলত প্ৰথমে নাৰিকল পেলাই দিয়াত তৎক্ষণাত হেই নাৰিকল ফুটি যোৱা সকলোৱে দেখিলে। তেনে

প্ৰচণ্ড গৰম তেলত প্ৰহ্লাদক পেলাই দিবলৈ ধৰোঁতে প্ৰহ্লাদে আসন্ন বিপদৰ পৰা ৰক্ষা পাবলৈ হৰিক স্মৰণ কৰিলে আৰু তৎক্ষণাত ভকত বৎসল হৰিয়ে তপত তেল জুৰ পেলাই পানীৰ দৰে শীতল কৰিলে এনেদৰে—

‘ৰক্ষা কৰা হে হৰি ভৈলো তজু দাস।
ভকত বৎসল প্ৰভু নকৰা নৈবাস।।
জেবে হৰি সুমৰিলা ৰাজাৰ তনয়।
তপ্ত তৈল জুৰ ভৈলা জেন জলময়।।’

এনে অদ্ভুত কাৰ্য দেখি হিৰণ্যকশিপু খঙত অগ্নিশৰ্মা হ’ল আৰু দাঁত কামুৰি অন্য উপায়েৰে প্ৰহ্লাদক বধ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিলে। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ প্ৰহ্লাদক বিষ পানৰ দ্বাৰা, পানীত নিষ্ক্ষেপ কৰি, সুউচ্চ পৰ্বতৰ পৰা পেলাই, ঘিউ ঢলা জুইত নিষ্ক্ষেপ কৰি মৃত্যুদণ্ড দিব বিচাৰিছিল যদিও প্ৰহ্লাদৰ একান্ত বিষুভক্তিৰে তেওঁক প্ৰতিবাৰতে, প্ৰতিক্ষণতে ৰক্ষা কৰি গৈছিল।

প্ৰহ্লাদক অবৰ্ণনীয় অত্যাচাৰ-উৎপীড়ন কৰি, বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ শাস্তি প্ৰদান কৰিও তেওঁৰ হৃদয়ৰ পৰা বিষুভক্তি হ্ৰাস কৰিব নোৱাৰি পিতৃ হিৰণ্যকশিপুৱে কৌশলেৰে তেওঁৰ হৃদয়ৰ পৰা হৰিভক্তি নাশ কৰিব বিচাৰিছিল। হিৰণ্যকশিপুৱে তেওঁৰ ত্ৰিভুবন আবৰি থকা বিশাল ৰাজ্যভাৰ প্ৰহ্লাদৰ হাতত অৰ্পণ কৰিব বিচাৰি মাত্ৰ এটি চৰ্ত তেওঁৰ আগত ৰাখিছিল। সেই চৰ্ত অনুসৰি তেওঁ বিষুভক্তি ত্যাগ কৰি বিষুকে গালি পাৰিব লাগে—

“মোৰ পুত্ৰ তোক দেৱেণ ৰাজ্যভাৰ,
মাধবোক পাৰা গালি।।”

পিতৃৰ মুখত এনে কথা শুনি হৰিভক্ত প্ৰহ্লাদে হৰিক পুনৰ স্মৰণ কৰিলে আৰু তেওঁ যে মাধৱক গালি পাৰিব নোৱাৰে, বিষুভক্তি এৰিব নোৱাৰে সেই কথা পিতৃৰ সন্মুখত অৱগত কৰিলে এনেদৰে—

“মাধৱেসে পিতা মাতা মাধৱেসে প্ৰান।
মাধৱোত পৰে কোন বন্ধু আছে আন।।”

কবি হেম সৰস্বতীয়ে প্ৰহ্লাদৰ মুখেৰে বিষুৰ গুণানুকীৰ্তন কৰাইছে আৰু বিষুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰকাশ কৰিছে। বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ বিষুৱে প্ৰধান। তেনে সৰ্বশক্তিমান মাধৱক প্ৰহ্লাদে ‘গালি মঞি পাৰু কেন কোৰি’ বুলি পিতৃক ওলোটাই বিবুধিত পেলাইছে। প্ৰহ্লাদৰ বাবে বিষুৱে পিতা-মাতা, বন্ধু, প্ৰাণ সকলো। তেওঁ বিশ্ব ব্ৰহ্মাণ্ডৰ জল, থল, গিৰি, বন, গজ, ভূজ আদি সকলোতে বিয়পি আছে। আনকি প্ৰহ্লাদে পিতৃ হিৰণ্যকশিপুক বিষু যে স্ফটিকৰ স্তম্ভতো বিৰাজমান তাকো প্ৰকাশ কৰিলে- ‘স্ফটিকৰ তন্ত্ৰে তুমি দেখিও প্ৰত্যখ।’ তেতিয়া হিৰণ্যকশিপু অধিক ক্ৰোধাঘিত হ’ল আৰু মহা প্ৰকোপেৰে হাতৰ মুঠিৰে স্ফটিকৰ স্তম্ভত আঘাত কৰিলে। হেন সময়তে ভাঙি যোৱা স্ফটিকৰ স্তম্ভৰ পৰা বিষুৱে নৰসিংহ ৰূপেৰে অৱতাৰ গ্ৰহণ কৰাত নৰসিংহ আৰু হিৰণ্যকশিপুৰ মাজত যুদ্ধ অৱশ্যাস্তৱী হৈ পৰিল। কবি হেম সৰস্বতীয়ে দুয়োৰে মাজত হোৱা যুদ্ধৰ বৰ্ণনা অতি চমৎকাৰীভাৱে দাঙি ধৰিছে—

“গিৰ্ গিৰ্ শব্দে লৰিলা ভূমি চাল।
ঘনে ঘনে কাম্পান্ত পৃথিৱী সাত তাল।।
চোবায়ৈ দখন অতি তেজয় আটাস।
সৰ্গ মৰ্ত পাতালত লাগিল তৰাস।।
থলে য়েবে যুজে থল যাই বসাতল।
জলে য়েবে যুজে জল শুখায় সকল।।
গিৰিত যুজয় গিৰি খণ্ড খণ্ড হয়।
দেবাসুৰে নৰে বোলে মিলিল প্ৰলয়।।”

নৰসিংহ-হিৰণ্যকশিপুৰ যুদ্ধই এটা সম্পূৰ্ণ দিনৰ ভাগ পাৰ কৰিলে আৰু যেতিয়া সন্ধ্যাকাল উপস্থিত হ'ল, তেতিয়াই সঠিক সময়ত দৈত্যৰাজক নৰসিংহই পানীপোতালৈ চোঁচোৰাই নি জল-থলত নহয় উৰুত বহুৱাই, অস্ত্ৰেৰে নহয় নখেৰে, ৰাতি-দিনত নহয় সন্ধ্যাকালত বধ কৰিলে এনেদৰে—

“দুই হাতে ধৰি অসুৰক আলগাই।
জল থলত কিচু নোহে উৰুত বৈসাই।।
অস্ত্ৰে সস্ত্ৰে নকাটীলা নখে বিদাৰিলা।
ৰাত্ৰ দিনে নামাৰিয়া সন্ধ্যাত মাৰিলা।।”

পিতৃ হিৰণ্যকশিপুৰ মৃত্যুত পুত্ৰ প্ৰহ্লাদৰ শোক উথলি উঠিছে। পিতৃৰ মৃত্যুৱে তেওঁৰ মনলৈ মহা সন্তাপৰ ঢল নমাই আনিলে। প্ৰহ্লাদৰ বিলাপ আৰম্ভ হ'ল। তেতিয়া নাৰায়ণে প্ৰহ্লাদক দাৰ্শনিক বক্তব্যৰে বুজনি দি সাস্তুনা দিয়াৰ চেষ্টা কৰিছে। ভগৱানৰ উদ্দেশ্য পূৰণ কৰাত প্ৰহ্লাদ নিমিত্ত মাত্ৰ। কিয়নো প্ৰহ্লাদৰ মাজত হৰি নিজে বিৰাজমান হৈছিল—

“আপুনাক আপুনি নিচিন কেনে ত্ৰিঃ।
প্ৰহ্লাদ স্বৰূপে উপজিআ আচো মাৰিঃ।।”

শেষত, প্ৰহ্লাদে নাৰায়ণৰ কথাত পতিয়ন গৈছে আৰু পিতৃ-শোক পাহৰি নাৰায়ণক স্তুতি কৰিছে। তেওঁৰ দৰে অনাথক নাৰায়ণে চৰণত শৰণ দি অপাৰ সাগৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰে যেন। ইয়াতে কাব্যৰ সামৰণি পৰিছে।

৪.৬ প্ৰহ্লাদ চৰিত কাব্যৰ মূল উৎস

অসমীয়া সাহিত্যৰ আদিকবি ৰূপে পৰিচিত হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ মাত্ৰ এশ পদযুক্ত এখন নাতিদৈৰ্ঘ্য বৰ্ণনাত্মক কাব্য। ই অসমীয়া সাহিত্যৰ এখন আপুৰগীয়া সম্পদ তথা অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম পদ-পুথি। কাব্যখনিত কবিয়ে দৈত্যৰাজ হিৰণ্যকশিপুৰ পুত্ৰ প্ৰহ্লাদৰ জৰিয়তে বিষ্ণুৰ মাহাত্ম্য তথা বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ পৰাকাষ্ঠা দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিছে। বিষ্ণুৱে নৰসিংহ ৰূপ লৈ হিৰণ্যকশিপুক বধ কৰা কাহিনীটো ভাগৱত-পুৰাণ (৭/৫-৮) আৰু বিষ্ণুপুৰাণত (১/১৭-২১) বৰ্ণনা কৰা আছে। পৰৱৰ্তী সময়ত মহাপুৰুষ শংকৰদেৱেও এই আখ্যানভাগ কীৰ্ত্তন ঘোষাত অন্তৰ্ভুক্ত কৰিছে।

হেম সৰস্বতীয়ে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ আখ্যানভাগ ‘বামন-পুৰাণ চাই’ ৰচনা কৰা বুলি তেওঁ কাব্যৰ আৰম্ভনিতো ভণিতা পেলাইছে এনেদৰে—

‘জয় নমো নাৰায়ন বৈকুণ্ঠৰ পোতি।
তোমাৰ চৰণে লৈলো সৰন সন্স্প্ৰাতি।।
বামন পুৰাণ ইতো প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ।
হেম সৰোচতি বিৰোচিলা ইতো কৃত্য।।’

কবি হেম সৰস্বতীয়ে প্ৰহ্লাদ চৰিত কাব্যৰ মূল উৎস ‘বামন-পুৰাণ’ বুলি উল্লেখ কৰিছে যদিও বৰ্তমান প্ৰচলিত ছপা বামন-পুৰাণত এই আখ্যানভাগ পোৱা নাযায়। হেম সৰস্বতীৰ সময়ত হয়তো ‘বামন-পুৰাণ’ নামৰ এখন মহাপুৰাণ আছিল, কিন্তু সেইখন কালৰ গতিত সম্পূৰ্ণ লয় পালে। বৰ্তমান প্ৰচলিত ‘বামন-পুৰাণ’ এখন উপপুৰাণহে মাত্ৰ।

১৯২৩ চনত ভাষাবিদ কালিৰাম মেধিয়ে হেম সৰস্বতীৰ প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ’ সম্পাদনা তথা প্ৰকাশ কৰি এই মহামূল্যবান ৰত্নটি উদ্ধাৰ কৰে। আকৌ, পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি’ (প্ৰথম খণ্ড)ত প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ আখ্যানভাগ প্ৰকাশ কৰিছে।

আকৌ, ‘পৰৱৰ্তী কালত ১৯৯৬ চনত অজয় কুমাৰ চক্ৰৱৰ্তীয়ে ‘প্ৰাচীন পুথি পুৰাণানুবাদ আৰু যোগকথনং’ নামেৰে প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ লগতে হৰগৌৰী-সংবাদ নামৰ গ্ৰন্থত থকা ছয়টা খণ্ড বা অধ্যায় একত্ৰ ছপা কৰি উলিয়ায় (বৰুৱা, বস্তু, ‘প্ৰাক্ শঙ্কৰ যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যত অসম’, পৃষ্ঠা ১১)। কালিৰাম মেধি, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী আৰু অজয় কুমাৰ চক্ৰৱৰ্তীৰ দ্বাৰা সম্পাদিত এই আখ্যানভাগৰ পাঠ প্ৰায় একে।

৪.৭ বিষুৱৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক কাব্য হিচাপে প্ৰহ্লাদ চৰিত

কালিৰাম মেধি ডাঙৰীয়াই হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যক ‘প্ৰথম অসমীয়া বৈষ্ণৱ কাব্য’ বুলি অভিহিত কৰিছে। কাব্যখনৰ কেবা ঠাইতো নাৰায়ণক মিনতি জনোৱা হৈছে তথা বিষুৱৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব আৰু বিষুৱভক্তিৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশ কৰা হৈছে। কবিয়ে কাব্যৰ আৰম্ভনিতোই বৈকুণ্ঠপতিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব মানি লৈ ভণিতা দিছে এনেদৰে—

‘জয় নমো নাৰায়ন বৈকুণ্ঠৰ পোতি।
তোমাৰ চৰণে লৈলো সৰণ সন্স্প্ৰাতি।।’

আকৌ, কবিয়ে প্ৰহ্লাদৰ মুখেৰে মাধৱেই যে শ্ৰেষ্ঠ তাকো ব্যক্ত কৰাইছে। এয়া প্ৰকাশ কৰা কবিৰ অভিপ্ৰেত উদ্দেশ্য যেন লাগে—

‘মাধৱেসে পিতা মাতা মাধৱেসে প্ৰান।
মাধৱোত পৰে কোন বন্ধু আছে আন।।’

প্ৰহ্লাদৰ মাধৱ সম্পৰ্কে পূৰ্ণ জ্ঞান থকাৰ পিছতো পিতৃ হিৰণ্যকশিপুৰ মৃত্যুৱে তেওঁক শোক-সাগৰত পেলাইছে। পিতৃৰ মৃত্যুত প্ৰহ্লাদৰ সন্মিত বাস্তৱ জগতলৈ ঘূৰি আহিছে। প্ৰহ্লাদৰ বাবেই পিতৃৰ প্ৰাণ বধ হ’ল বুলি ভাবি বিলাপ কৰিছিল। প্ৰাণ পিতৃৰ মৃত্যুৰ সলনি প্ৰহ্লাদে নিজৰ মৃত্যু হ’লেই ভাল আছিল বুলি ভাবিছে। পিতৃ অবিহনে তেওঁ দিনতে আন্ধাৰ দেখিছে। পিতৃৰ মৃত্যুত অনুতপ্ত হৈ প্ৰহ্লাদে বিলাপ জুৰিছিল এনেদৰে—

‘পিতৃ সে পৰম গুৰু পিতৃ ইষ্টদেৱ।
পিতৃ বিনে সংসাৰত বন্ধু নাই কেৱ।।
জাহাৰ প্ৰহাদে মদ্ৰিঃ দেখিলো সংসাৰ।
পিতৃ অবিহনে দেখো দিনতে আন্ধাৰ।।’

প্ৰহ্লাদৰ এনে শোক-বিহ্বল অৱস্থা দেখি নাৰায়ণে জ্ঞানগৰ্ভ দাৰ্শনিক উক্তিৰে প্ৰহ্লাদক প্ৰবোধ দিলে। এই সংসাৰত কোনো কাৰো সম্বন্ধীয় নহয়, ভগৱানৰ বাহিৰে আন কোনোও কাৰো বধ কৰিব নোৱাৰে। এডাল গছত নিশা পক্ষী বিলাক যেনেদৰে এক সংগত থাকে আৰু ৰাতিপুৱালেই সিঁহত দশোদিশে যায় তেনেদৰে সংসাৰত পিতা-পুত্ৰ, আত্মীয়-কুটুম্বৰ সম্বন্ধও সদৃশ, কোনো কাৰো আপোন-পৰ নহয়। এনেদৰে নাৰায়ণে প্ৰহ্লাদক সাস্তুনা দিবলৈ কৈছে—

‘নাকান্দা নাকান্দা বাপু নকৰা সন্তাপ।
কৈৰ ভাৰ্য্যাপুত্ৰ দেখা কৈৰ মাৰ বাপ।।
জেহেন বৃক্ষত পোখি থাকে এক সঙ্গৈ।
নিসা গোট বধেঃ জেন মত ৰঙ্গৈ ধঙ্গৈ।।
ৰজনী প্ৰভাত ভৈলে দসো দিসে জাই।
পিতৃৰ পুত্ৰৰ জানা তেহুয় পৰাই।।
হেন জানি বাপ তদ্ৰিঃ সোক পৰিহৰ।
শুনি চাহা বাপু তদ্ৰিঃ সবে সমসৰ।।

আকৌ, কাব্যৰ শেষতো কবিয়ে বিষ্ণুৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব দেখুৱাবলৈ প্ৰয়াস কৰিছে। পিতৃ হিৰণ্যকশিপুৰ বধৰ পিছত প্ৰহ্লাদ শোক গ্ৰস্ততাত ডুবি থাকোতে নাৰায়ণে যি দাৰ্শনিক তথা সাৰগৰ্ভ বাণী প্ৰহ্লাদক শুনাইছে, সেই বাণী হৃদয়াক্ষম কৰি প্ৰহ্লাদে বিষ্ণুৰ চৰণত শৰণ লৈছে এনেদৰে—

‘নমো নাৰায়ন নিৰঞ্জন জদুপতি।
তোমাৰ চৰনে মোৰ নিমজোক মতি।।
ভকত বৎসল প্ৰভু কৰুনা সাগৰ।
মদ্ৰিঃ অনাথক নাচাড়িবা দামুদৰ।।
অভয় চৰনে মদ্ৰিঃ পৰিলো সৰন।
অপাৰ সাগৰে পাৰ কৰা নাৰায়ন।।’

এনেদৰে ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰহ্লাদৰ আত্ম-সমৰ্পণে হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যত বৈষ্ণৱ আদৰ্শৰ প্ৰতিফলন ঘটা বুলি ভাবিব পাৰি। আচলতে এই কাব্যৰ আখ্যানভাগেই হৈছে বিষ্ণু মাহাত্ম্য প্ৰকাশক আৰু সেয়ে কবিয়ে কাব্যৰ মাজে মাজে হৰিৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব প্ৰকাশ কৰিবলৈ ভণিতা সংযোগ কৰিছে। হয়তো এনেবোৰ কাৰণতে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ প্ৰথম অসমীয়া বৈষ্ণৱ গ্ৰন্থ বুলি কালিৰাম মেধি ডাঙৰীয়াই অভিমত দিছে।

৪.৮ প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ ভাষা

চৰ্যাপদৰ পিছত অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন বক্ষিত হৈছে হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ গ্ৰন্থত। হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ ভাষাই হৈছে বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন। তেওঁ কাব্যখনৰ আখ্যানভাগ সহজ-সৰলকৈ বৰ্ণনা কৰিছে; ঘৰুৱা ভাষাৰ আডম্বৰ বৰ বিশেষ নাই। তাৰ বিপৰীতে তেওঁৰ ভাষাত প্ৰাচীনত্বৰ চিন পোৱা যায়। প্ৰহ্লাদ (প্ৰহ্লাদ), জোজন, মঞিও, তন্ত্ৰে, ধাঞিও আদি শব্দত প্ৰাকৃতৰ প্ৰভাৱ মন কৰিবলগীয়া। তদুপৰি বুলন্ত, তাংক, ধংকামাৰি আদি উড়িয়া ভাষাৰ শব্দৰূপো প্ৰহ্লাদ চৰিতত উপলব্ধ। আখৰ জোঁটনিত কামৰূপী উচ্চাৰণ লক্ষ্য কৰা যায়। তেনে কিছুমান শব্দ হ’ল- পোতি (পতি), কোৰি (কৰি), ধোৰি (ধৰি), কুন (কোন), দামুদৰ (দামোদৰ) আদি। আকৌ, প্ৰহ্লাদ চৰিতত আৰবী ভাষাৰ শব্দ ‘নফৰ’ৰ প্ৰয়োগ কাব্যখনৰ উল্লেখনীয় দিশ। ‘নফৰ’ শব্দটি হেম সৰস্বতীয়ে ব্যৱহাৰ কৰিছিল নে পৰৱৰ্তী কালত কোনো নকলকাৰে প্ৰয়োগ কৰিছিল জনা নাযায়।

‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ ভাষাত কামৰূপী শব্দ ব্যৱহাৰ কৰাৰ লেখীয়াই কবিয়ে কাব্যখনত তৎসম আৰু অৰ্ধতৎসম শব্দৰো প্ৰয়োগ কৰিছে। দৈত্য, দেৱগন, পুৰন্দৰ, হস্তি, নৰ, গগন, দাস্ত, কৃত্য, তপ্ত, তনয়, ঘৃত আদি তৎসম শব্দ আৰু ভকত, ভকতি, দসন, অগনি, সুমৰি, ধিআন আদি অৰ্ধতৎসম শব্দ কাব্যখনত প্ৰয়োগ হৈছে। একেদৰে তন্ত্ৰৰ শব্দৰো প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনে- থান, কান, মাৰন, কাঠ, তাপ, হাত আদি।

আকৌ, হেম সৰস্বতীয়ে ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্যখনত “কঠিন আৰু যুক্তাক্ষৰবোৰ কোমল কৰি ব্যৱহাৰ কৰিছে: ‘ৰ’-ৰ ঠাইত ‘ল’; ‘স’ ‘শ’- ৰ ঠাইত স্থান বিশেষে ‘খ’; ‘ও’- কাৰৰ ঠাইত ‘উ’, কাৰৰ; ‘ৰ’- কাৰৰ ঠাইত ‘ল’- কাৰ; ‘অ’ ৰ ঠাইত ‘ও’- কাৰ; হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ আৰু দন্ত্য আৰু মূৰ্ধন্যৰ অভেদ ব্যৱহাৰ, ‘অ’- কাৰৰ ঠাইত ‘ও’- কাৰ, ‘য’ ৰ ঠাইত ‘ষ্ট’ সঘনে দেখা যায়।” (শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ, ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত’, পৃষ্ঠা ৫৬)।

হেম সৰস্বতীৰ কাব্যত যুক্তাক্ষৰবোৰ সৰলীকৰণৰ দ্বাৰা কোমল কৰাৰ প্ৰৱণতা দেখা যায়। যেনে- অগিয়ান (অজ্ঞান), সৰোচতি (সৰস্বতী), পোতিকাৰ (প্ৰতিকাৰ) আদি। তদুপৰি আদি যুক্ত ব্যঞ্জনৰ পৰিৱৰ্তে একক ব্যঞ্জন ব্যৱহাৰ কৰা দেখা গৈছে। যেনে- তন্ত্ৰ (স্তন্ত্ৰ), ফটিক (স্ফটিক), তৰাস (ত্ৰাস), সুমৰি (স্মৰি) আদি।

সেইদৰে মূৰ্ধন্য ‘ণ’ ৰ পৰিৱৰ্তে কাব্যখনত দন্ত্য ‘ন’- ৰ প্ৰয়োগ অধিক পৰিমাণে হৈছে। যেনে- নাৰায়ন, পুৰান, কাৰন, প্ৰান, মৰন, বানি, সৰন, চৰনে আদি।

আকৌ, প্ৰহ্লাদ চৰিতত ‘ই’ ধ্বনিৰ ঠাইত ‘ঞি’ ব্যৱহাৰ হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। তেনে শব্দ কিছুমান হ’ল- মঞিও (মই), তঞিও (তই), ঠাঞিও (ঠাই), ধাঞিও (ধাই) আদি। কেতিয়াবা একেটা শব্দকে দুইধৰণে লিপিবদ্ধ কৰা হৈছে। যেনে- হস্তি/হস্তী, চৰণে/চৰনে, কোৰি/কৰি, সুনি/শুনি আদি।

হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ত শ, ষ, স- ৰ ঠাইত ‘স’- ৰ প্ৰয়োগ বেছি। যেনে- আদেসিলা (আদেশিলা), সিৰোগত (শিৰোগত), সিসু (শিশু), আকাসত (আকাশত) আদি। কেতিয়াবা ‘শ’ আৰু ‘ষ’- ধ্বনিৰ ঠাইত ‘খ’ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা গৈছে। যেনে - বংখত (বংশত), আদেখিলা (আদেশিলা), আদেখ (আদেশ), বিখ (বিষ), বিসেখোত (বিশেষত), দসোদিখ (দশোদিশ) আদি।

প্ৰহ্লাদ চৰিতত 'অ'- কাৰৰ সলনি যথেষ্ট পৰিমাণে 'ও'- কাৰ প্ৰয়োগ হৈছে। যেনে- পোতি (পতি), কোৰি (কৰি), বোধিবু (বধি), সম্ভ্ৰোতি (সম্ভ্ৰতি) আদি।

আকৌ, প্ৰহ্লাদ চৰিতত 'ষ'ৰ ঠাইত 'ষ্ট'ৰ সঘন প্ৰয়োগ দেখা যায়। যেনে - বিষ্টু (বিষ্ণু), বৈষ্টৰ (বৈষ্ণৱ) আদি। উল্লেখ্য যে, প্ৰহ্লাদ চৰিতত নঞৰ্থক (Negative) বুজোৱা 'ন' ধ্বনি শব্দৰ প্ৰথম স্বৰৰ লগত সমীভূত নোহোৱাকৈ ব্যৱহাৰ হৈছে। তেনে শব্দ কিছুমান হ'ল - নজাই, নপাৰে, নপাৰি, নখাটে, নপাইলো আদি। আনহাতে কেতিয়াবা নঞৰ্থক 'ন' ধ্বনি শব্দৰ প্ৰথম স্বৰৰ লগত সুন্দৰকৈ সমীভূত হৈছে। যেনে - নমৰিল, নালাগিল, নমৰে, নেদেখিলা, নেদেখিলো আদি।

হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত'ত বহুবচন বুজোৱা প্ৰত্যয় 'গণ'ৰ সঘন প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। যেনে- দেৱগন, দূতগন, সৰ্পগন, হস্তিগন আদি। আকৌ, কাব্যখনিত নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয় - 'খানি', 'গোট'ৰ প্ৰয়োগ হৈছে। যেনে- প্ৰানখানি, এহিখানি, জঙ্কাগোট, নাৰিকলগোট, পৰ্ব্বতগোট আদি।

উল্লেখ্য যে, প্ৰাক্ শংকৰী যুগৰ কবি হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত' কাব্যখনত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ ছন্দ আৰু বিবিধ অলংকাৰৰ প্ৰাচুৰ্য দেখা যায়। এই কাব্যখনতেই অসমীয়া ভাষাই এটি সুনিৰ্দিষ্ট গঢ় ল'বলৈ আৰম্ভ কৰে আৰু ইয়াৰ জৰিয়তে কবিৰ কাব্য নৈপুণ্যও প্ৰকাশ পাইছে। কলাত্মক দৃষ্টিকোণৰ ফালৰ পৰা বিশ্লেষণ কৰিলে প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰৰ কাব্যিক ৰূপায়ন উচ্চ-মানবিশিষ্ট নহ'লেও এই উপাদানসমূহে কাব্যখন আকৰ্ষণীয় কৰি তুলিছে। তদুপৰি ঘৰুৱা চিত্ৰকল্পই কাব্যখন পাঠকৰ ওচৰ চাপি যোৱাত সহায় কৰিছে- 'দাস্ত ভাঙ্গা সৰ্পৰ ফেম্ফনিহে সাৰ', 'হৰি- যাক ৰক্ষা কৰে মাৰে তাক কুণে', 'মোহোৰ বংখত উপজিল ধুমকেতু' আদি।

ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত কবি হেম সৰস্বতীয়ে প্ৰহ্লাদ চৰিততেই এটা সুসংহত ৰূপ দিবলৈ যত্ন কৰিছিল। 'তদানীন্তন সাহিত্যত প্ৰচলিত সকলো ছন্দ কবিয়ে ব্যৱহাৰ কৰিছে। ছন্দৰ গতি গতানুগতিক হ'লেও পদ আৰু দুলাড়ি ছন্দৰ সঘন প্ৰয়োগ দেখা যায়।' (বৰুৱা, বস্তু, 'প্ৰাক্ শঙ্কৰ যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যত অসম', পৃষ্ঠা ৪১)।

প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ ভাষা আৰু ৰচনাইশৈলী উচ্চতাপৰ নহয় বুলি পণ্ডিতসকলে মত পোষণ কৰিছে যদিও কাব্যত ব্যৱহাৰ হোৱা উপমা, উৎপ্ৰেক্ষা, নিদৰ্শনা, অতিশয়োক্তি আদি অলংকাৰে কাব্যৰ মান বঢ়োৱাৰ লগতে কবিৰ কাব্য- নৈপুণ্যৰো পৰিচয় দিছে। কবিৰ সন্মুখত অসমীয়া ভাষাৰ কোনো নিদৰ্শন নথকা সত্ত্বেও কবিয়ে ছন্দ, অলংকাৰ, পটন্তৰ, ঘৰুৱা চিত্ৰকল্প ব্যৱহাৰ কৰি অসমীয়া ভাষাক সমৃদ্ধিশালী কৰি তোলাৰ লগতে কবিৰ কাব্য-কুশলতাও প্ৰকাশ পাইছে। কবিয়ে ব্যৱহাৰ কৰা দুটামান অলংকাৰৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ'ল-

- উপমা :**
- ১। ক্ৰোধিলেক ৰাজাএ পুত্ৰৰ সুনি বানি।
তুলাত লাগিলা জেন প্ৰচণ্ড অগনি।।
 - ২। জেবে হৰি সুমৰিলা ৰাজাৰ তনয়।
তপ্ত তৈল জুৰ ভৈলা জেন জলময়।।

- ৩। একো একো হস্তি জেন পৰ্বত সদৃশ।
 উৎপ্ৰেক্ষা : ১। গিৰিক ভেদিয়া জেন বহি জাই জল।
 হিৰণ্যৰ তেজে বসুন্ধৰা জাই তল।।
 অতিশয়োক্তি : ১। একো একো সৰ্পক দেখন্তে ভয়ঙ্কৰ।
 ফনাএ লাঙিঘলা যেন মেঘ আকাসৰ।।
 ২। চোবায়ৈ দশন আতি তেজঅ আটাস।
 সৰ্গ মৰ্ত পাতালত লাগিলা তৰাস।।

এনোবোৰ অলংকাৰৰ ব্যৱহাৰে হেম সৰস্বতীৰ প্ৰহ্লাদ চৰিতক উচ্চ মানবিশিষ্ট কৰি তুলিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ ভাষাক কিয় বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষা বুলি কোৱা হয়? (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ দিয়ক)।

.....

৪.৯ হেম সৰস্বতীৰ কাব্যৰ বিশেষত্ব

আদিকবি হেম সৰস্বতীৰ কাব্য-কৃতি ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ আৰু ‘হৰগৌৰী সংবাদ’লৈ দৃষ্টিপাত কৰিলে কিছুমান বিশেষত্ব চকুত পৰে। এই বিশেষত্ব সমূহ তলত উল্লেখ কৰা হ’ল—

- ক) অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত হেম সৰস্বতীক বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষাত লিখিত সাহিত্য ৰচনাৰ এটি নিৰ্দিষ্ট পথ নিৰ্মাণ কৰা খনিকৰ বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। তেওঁৰ কাব্যশৈলীত বা ভাষাশৈলীত কিছু দুৰ্বলতা আছে আৰু দুৰ্বলতা থকাটো স্বাভাৱিক, কিয়নো তেওঁৰ সন্মুখত কোনো নিদৰ্শন নাছিল।
- খ) হেম সৰস্বতীয়ে কাব্যৰ মাজত আত্ম-পৰিচয় দিয়া ৰীতি প্ৰৱৰ্ত্তন কৰে আৰু তেওঁৰ সমসাময়িক তথা পৰৱৰ্ত্তী শংকৰদেৱকে ধৰি সকলো বৈষ্ণৱ-অবৈষ্ণৱ কবিয়ে এই ৰীতি পালন কৰিছে। আকৌ, প্ৰতি অধ্যায়ৰ শেষত ভণিতা দিয়াৰ নিদৰ্শন তেৱেই দাঙি ধৰে।
- গ) লোকসাহিত্য সৃষ্টি কৰা চহা কবিসকলে তেওঁলোকৰ সৃষ্টিৰাজিৰ মাজত ব্যক্তিগত জীৱনৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-কান্দোন, প্ৰেম-প্ৰীতি আদি বৰ্ণনা কৰিছিল। কিন্তু হেম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ ৰচনাত ব্যক্তিগত জীৱন একাঘৰীয়াইকৈ থৈ পুৰাণৰ আধাৰত কাব্য-কাহিনী নিৰ্মাণ কৰি উলিয়ায়। পুৰাণৰ অৱলম্বনত সৃষ্টি কৰা কাব্য দুখন তেওঁ পদ্যত ৰচনা কৰিছিল।
- ঘ) অসমীয়া সাহিত্যত হেম সৰস্বতীয়ে হৈছে প্ৰথম বৈষ্ণৱ কবি, যিয়ে পদ্যত বিষ্ণুৰ মাহাত্ম্য প্ৰকাশক ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ কাব্য ৰচনা কৰি কালৰ বুকুত নিজৰ নাম খোদিত কৰি খ্যাতি অৰ্জন কৰিলে।

- ঙ) হেম সৰস্বতীয়ে তেওঁৰ ৰচনাৰাজিত কামৰূপী ভাষাৰ শব্দ তথা তৎসম, অৰ্ধ-তৎসম আৰু তদ্ভৱ শব্দ প্ৰয়োগ কৰাৰ উপৰি আৰবী ভাষাৰ শব্দ 'নফৰ' প্ৰয়োগ কৰাটো এটা বিশেষ তাৎপৰ্যমূলক ঘটনা।
- চ) হেম সৰস্বতী তেওঁৰ কাব্য সুললিত কৰিবলৈ বিভিন্ন ছন্দ, অলংকাৰ, ঘৰুৱা পটন্তৰ প্ৰয়োগ কৰি পৰৱৰ্তী কালৰ সাহিত্যিকলৈ আদৰ্শ দেখুৱাই থৈ গ'ল।

8.১০ সাৰাংশ (Summing Up)

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এইটো প্ৰতীয়মান হয় যে- অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীত আদিকবি হেম সৰস্বতীৰ স্থান নিঃসন্দেহে উচ্চ পৰ্যায়ত। অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰথম বৈষ্ণৱ কাব্য হিচাপে 'প্ৰহ্লাদ চৰিত'ৰ এক ঐতিহাসিক মূল্য আছে। ই অসমীয়া সাহিত্যৰ এক আপুৰুগীয়া সম্পদ। সন্মুখত নিদৰ্শন নথকা সত্ত্বেও তেওঁ যিদৰে কাব্যত ধ্বনিতত্ত্ব, ৰূপতত্ত্ব, শব্দতত্ত্ব, ছন্দ-অলংকাৰ আদি ব্যৱহাৰ কৰিলে, তাৰবাবে হেম সৰস্বতী সঁচাকৈয়ে প্ৰশংসাৰ পাত্ৰ। কিন্তু তেওঁৰ কাব্যকৃতিৰ বিষয়ে বিস্তৃত আলোচনাৰ প্ৰয়োজন আছে। তেওঁৰ পৰৱৰ্তী মাধৱ কন্দলী অথবা শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ বিষয়ে যি পৰ্যায়ত গৱেষণা হৈছে, তেনে বিস্তৃত অধ্যয়ন হ'লে পাঠক সমাজে হেম সৰস্বতীৰ বিষয়ে আৰু অধিক সমল লাভ কৰিব। প্ৰাক-শংকৰী যুগতে হেম সৰস্বতীয়ে সৰ্ব্বভাৰতীয় বৈষ্ণৱ সংস্কৃতিৰ ধাৰা অসমীয়া সমাজত বোৱাই দিয়া বাবে তেওঁক প্ৰথম বৈষ্ণৱ-সাধনৰ কবি বুলি অভিহিত কৰিব পাৰি। গতিকে, প্ৰাক-শংকৰী যুগত 'প্ৰহ্লাদ চৰিত' কাব্যই অসমীয়া সাহিত্যৰ মাজত এখন সুকীয়া আসন দাবী কৰিব পাৰে।

8.১১ আৰ্হিপ্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। প্ৰাকশংকৰী যুগৰ অসমীয়া সাহিত্যৰ সামাজিক পটভূমি সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰক।
- ২। হেম সৰস্বতীৰ পৰিচয় জ্ঞাপন কৰি তেওঁৰ কাব্যসমূহৰ বিষয়ে বৰ্ণনা কৰক।
- ৩। প্ৰহ্লাদ চৰিত গ্ৰন্থখনৰ কাহিনীভাগ চমুকৈ দাঙি ধৰক।
- ৪। প্ৰহ্লাদ চৰিত গ্ৰন্থখনৰ কাহিনীভাগ কি কি মূল উৎসৰ পৰা লোৱা হৈছে। কাব্যখনত কি কি নতুনত্বৰ সংযোজন ঘটিছে, বাখ্যা কৰক।
- ৫। বিষ্ণু মহিমা প্ৰকাশক কাব্য হিচাপে প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ এটি বিশ্লেষণ আগবঢ়াওক।
- ৬। প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ ভাষা সম্পৰ্কে এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক।
- ৭। হেম সৰস্বতীৰ কাব্যৰ বিশেষত্বসমূহ ফাঁহিয়াই দেখুওৱাক।
- ৮। চমু উত্তৰ দিয়ক
প্ৰাকশংকৰী যুগ, হৰগৌৰী সংবাদ, প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ শব্দ ভাণ্ডাৰ, হিৰণ্যকশিপু, প্ৰহ্লাদ।

8.১২ প্ৰসঙ্গগ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- ১। গোস্বামী হেমচন্দ্ৰ - অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকি, লয়াৰ্ছ বুকষ্টল, গুৱাহাটী, ২০০০ (দ্বিতীয় প্ৰকাশ)

- ২। ড° শৰ্মাদলৈ হৰিনাথ - অসমীয়া-সাহিত্যৰ পূৰ্ণ-ইতিহাস, পদ্মপ্ৰিয়া
লাইব্ৰেৰী, নলবাৰী, ২০১৮ (চতুৰ্থ সংস্কৰণ)
- ৩। ড° শৰ্মা সত্যেন্দ্ৰ নাথ - অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত,
সৌমাৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী,
২০১৪ (দশম সংস্কৰণ)
- ৪। ড° নেওগ মহেশ্বৰ - অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ,
গুৱাহাটী, ১৯৯৫ (অষ্টম তাঙৰণ)
- ৫। ড° শৰ্মা হেমন্ত কুমাৰ - অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত, বীণা
লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী,
২০১১ (ত্ৰয়োদশ সংস্কৰণ)
- ৬। ব্ৰহ্ম শোভা আৰু
হাজৰিকা বিশ্বেশ্বৰ (সম্পা) - অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড),
আবিলেক (ABILAC), গুৱাহাটী,
২০০৩ (প্ৰথম প্ৰকাশ)
- ৭। বায়ন ভৰজিৎ - অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (প্ৰথম খণ্ড),
মা-লক্ষ্মী পাব্লিকেশ্যন, গুৱাহাটী,
২০১৫ (তৃতীয় সংস্কৰণ)
- ৮। ড° বৰুৱা বসন্ত - প্ৰাক-শঙ্কৰ যুগৰ বৈষ্ণৱ সাহিত্যত অসম,
বাণী মন্দিৰ, গুৱাহাটী, ২০০৫ (প্ৰথম প্ৰকাশ)

পঞ্চম বিভাগ
মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ

বিভাগৰ গঠন :

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ মাধৱ কন্দলিৰ পৰিচয় আৰু কাব্যকৃতি
- ৫.৪ মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ : সাধাৰণ পৰিচয়
- ৫.৫ কন্দলি ৰামায়ণৰ অনুবাদ ৰীতি
- ৫.৬ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ মৌলিকতা
- ৫.৭ কন্দলিৰ ৰামায়ণত সামাজিক চিত্ৰ
- ৫.৮ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভাষা
- ৫.৯ সাৰাংশ (Summing up)
- ৫.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৫.১১ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Reading)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

পূৰ্বৱৰ্তী বিভাগটিত বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম নিদৰ্শন হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত’ৰ বিষয়ে আলোচনা কৰি অহা হৈছে। এই বিভাগটিত মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰা হ’ব।

প্ৰাক শংকৰী যুগৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবিগৰাকী হ’ল মাধৱ কন্দলি। তেওঁৰ একমাত্ৰ কাব্যকৃতি হৈছে বান্ধিকীৰ সংস্কৃত ৰামায়ণ অনুবাদ। অৱশ্যে ‘দেৱজিৎ’ নামৰ আন এখন কাব্যও তেওঁ ৰচনা কৰা বুলি বহুতে ক’ব খোজে। কেৱল অসমীয়া ভাষাৰে নহয়, আধুনিক ভাৰতীয় আৰ্যভাষাত ৰচনা কৰা এইখনেই প্ৰথম ৰামায়ণ। অকল আকৃতিৰ ফালৰ পৰাই নহয়, প্ৰকৃতি বা গুণগত দিশৰ পৰাও কন্দলিৰ ৰামায়ণ সেই সময়ৰ এক গৌৰৱপূৰ্ণ নিদৰ্শন।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপুনি—

- মাধৱ কন্দলি আৰু তেওঁৰ কাব্যকৃতিৰ লগত পৰিচিত হ’ব পাৰিব।
- মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ অনুবাদ ৰীতিৰ স্বৰূপ বুজিব পাৰিব।
- কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ মৌলিকতা বিচাৰ কৰিব পাৰিব।
- কন্দলিৰ ৰামায়ণত চিত্ৰিত সমাজ জীৱনৰ চিত্ৰ বৰ্ণনা কৰিব পাৰিব আৰু
- কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ বিশেষত্ব অনুধাৱন কৰিব পাৰিব।

৫.৩ মাধৱ কন্দলিৰ পৰিচয় আৰু কাব্যকৃতি

প্ৰাক্-শংকৰ যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি, কাব্যকাৰ গৰাকীয়েই হৈছে মাধৱ কন্দলি। প্ৰাচীন অসমৰ পূৰ্ব-মধ্যাঞ্চলৰ অধিপতি বৰাহী ৰজা মহামাণিক্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাত কন্দলিদেৱে কাব্যচৰ্চা কৰিছিল। এওঁ মহামাণিক্য ৰজাৰ ৰাজকবি হিচাপেও সমাদৃত। মহামাণিক্য ৰজা কোন, তেওঁ ক'ত আৰু কেতিয়া ৰাজত্ব কৰিছিল সেই বিষয়ে সঠিকভাৱে ক'ব পৰা নাযায়। ৰজাজনৰ ৰাজত্বকাল আৰু ৰাজ্যৰ অৱস্থিতি সম্পৰ্কে এতিয়ালৈকে কোনো নিৰ্ভৰযোগ্য তথ্য লাভ কৰিব পৰা নাযায়। ড° সত্যেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মাই তেওঁৰ 'অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত' নামৰ গ্ৰন্থখনত (পৃষ্ঠা-৬২) কোনো ঐতিহাসিক প্ৰমাণ নাথাকিলেও পাৰিপাৰ্শ্বিক বিৱৰণৰ পৰা তেওঁ যে চতুৰ্দশ শতিকাৰ ৰজা আছিল তাত কোনো সন্দেহ নাই বুলি অভিমত প্ৰকাশ কৰিছে। পৰৱৰ্তী সময়ত কনকলাল বৰুৱা, কালিৰাম মেধি, ড° বাণীকান্ত কাকতি, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, বেণুধৰ শৰ্মাকে আদি কৰি বিভিন্ন পণ্ডিতৰ মতামত আৰু ইতিহাসৰ প্ৰায়বোৰ সমলৰ আধাৰত বিচাৰ কৰি ৰজা মহামাণিক্যই চতুৰ্দশ শতিকাত মধ্য অসম নগাঁওৰ কপিলী উপত্যকাত ৰাজত্ব কৰিছিল বুলি ক'ব পৰা যায়।

চতুৰ্দশ শতিকাৰ কাব্যৰচকসকলে কাব্যৰ মাজত নিজৰ আত্মপৰিচয় দাঙি ধৰিছিল। এইক্ষেত্ৰত কবি কন্দলিদেৱও ব্যতিক্ৰম নাছিল। তেওঁৰ সাহিত্যৰাজিৰ মাজত জন্মস্থান, জন্মৰ সময় আৰু বংশ পৰিচয়ৰ প্ৰমাণ নাপালেও তেওঁ যে জাতিত ব্ৰাহ্মণ আৰু মহামাণিক্য ৰজাৰ ৰাজসভা শুৱনি কৰা কবিৰাজ আছিল তাৰ উমান লাভ কৰিব পৰা যায়। লোকসমাজত কন্দলিদেৱক কবিৰাজ কন্দলি নামেৰেও জনা যায়। তেওঁ আত্মপৰিচয়ত নিজে এই কথা উল্লেখ কৰি এনেদৰে কৈছে :

“কবিৰাজ কন্দলি যে আমাকে সে বুলি কয়

মাধৱ কন্দলি মোৰ নাম।”

কাব্যকৃতি :

মাধৱ কন্দলিৰ কাব্যপ্ৰতিভাৰ অনন্য সুন্দৰ নিদৰ্শন 'সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ'। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ এক অমূল্য সম্পদ। প্ৰাক্তীয় ভাষাত ৰচিত এইখনেই প্ৰাচীনতম ৰামায়ণ। ইয়াৰ পূৰ্বতে মূল বাণ্মিকীকৃত সংস্কৃত ৰামায়ণৰ কোনো ভাষালৈ অনুদিত হোৱাৰ নিদৰ্শন পোৱা নাযায়। কন্দলিদেৱে ৰচনা কৰাৰ প্ৰায় এশ-ডেৰশ বছৰৰ পিছতহে অন্যান্য প্ৰাক্তীয় ভাষা যেনে : হিন্দী, উড়িয়া, বাংলা আদিত মূল সংস্কৃত বাণ্মিকী ৰামায়ণখন অনুদিত হৈছিল।

মাধৱ কন্দলিদেৱৰ কাব্যকৃতি বুলিলে একমাত্ৰ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণকে ধৰা হয় যদিও তেওঁৰ নামত 'দেৱজিত' নামৰ আন এখন পদ পুথিও পোৱা গৈছে। পণ্ডিত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামীৰ “Descriptive Catalogue of the Asamese Manuscripts”ত এই কাব্যখনৰ উল্লেখ পোৱা যায়। কিন্তু কাব্যপুথিখন প্ৰকৃততে ৰামায়ণ প্ৰসিদ্ধ কবি মাধৱ কন্দলিৰ ৰচনা হয় নে নহয় সেয়া স্পষ্টকৈ ক'ব পৰা নাযায়। কাব্যখনৰ ভাষা আৰু ৰচনাৰীতিৰ গুণগত মান নিম্ন পৰ্যায়ৰ। সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণত কন্দলিদেৱৰ যি দক্ষতা প্ৰকাশি উঠিছে (বিশেষকৈ শব্দ-চয়ন, ৰস, ছন্দ-অলংকাৰৰ ক্ষেত্ৰত, ভাষা, পদ

প্ৰয়োগত, ফকৰা-যোজনা, পটন্তৰ, প্ৰবাদ বাক্যৰ যি মধুৰ মিলন ঘটিছে) সেয়া “দেৰজিৎ” নামৰ কাব্যখনত দেখিবলৈ পোৱা নাযায়।

কাব্যখনৰ মূল বিষয়বস্তু হৈছে পঞ্চপাণ্ডৱৰ অন্যতম অৰ্জুন আৰু ভগৱান শ্ৰীকৃষ্ণৰ মাহাত্ম্যসূচক বৰ্ণনা। যাগযজ্ঞ আৰু তপস্যা আদিতকৈ ভক্তি আৰু নামধৰ্মই যে শ্ৰেষ্ঠ তাক কাব্যখনৰ মাজেৰে প্ৰতিপন্ন কৰিব বিচৰা হৈছে। অৰ্জুনে স্বৰ্গৰ দেৱতাসকলৰ লগত যুদ্ধ কৰি কৃষ্ণৰ সহায়ত কেনেদৰে জিনিবলৈ সক্ষম হ’ল তাৰ বিৱৰণ কাব্যখনত পোৱা যায়। কাব্যখনত মাধৱ কন্দলিৰ ভণিতাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। কাব্যখনৰ কিছু পংক্তি তলত উল্লেখ কৰা হ’লঃ

“মোক নিন্দা নকৰিবা সভাসদ যত।
বিচাৰিয়া দেখিবাহা পদ্য পুৰাণত।।
মাধৱ কন্দলি কহে এৰা আন কাম।
পাতক ছাড়োক ডাকি বোলা বাম বাম।।
অষ্টাদশ পুৰাণৰ কথা অনুসাৰে।
কৰিলোহোঁ মই দেৱজিতক প্ৰচাৰ।।
কবি সাৰোদ্ধাৰ অষ্টাদশৰ সম্মত।
মহা পুণ্য পদ ৰচিলোহো দেৱজিত।।
অৰ্জুন-ইন্দ্ৰৰ যুদ্ধ দেৱজিত পদ।
আক শুনি সভাসদ খণ্ডিয়ো আপদ।।
কৃষ্ণৰ যশস্যা নাম পাপ বিমোচন।
মাধৱ কন্দলি ভনে শুনা সুশোভন।।”

৫.৪ মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ : সাধাৰণ পৰিচয়

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আকাশৰ মুকুতা সদৃশ সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ অকল ধৰ্মমূলক গ্ৰন্থই নহয়, ইয়াৰ মাজেৰে ভাষা-সাহিত্য, সংস্কৃতি, সমাজ, ৰাজনীতি, অৰ্থনীতি, দৰ্শন, ৰূপকথা আদি বিভিন্ন দিশৰো সমন্বয় সাধন হৈছে। অনুপম গ্ৰন্থখনে বিশ্ববাসীলৈ কঢ়িয়াই আনিছে সমন্বয়ৰ বাণী। পৰৱৰ্তী কবি-সাহিত্যিকসকলৰ আদৰ্শ আৰু অমল প্ৰেৰণাৰ উৎস স্বৰূপ কন্দলিদেৱৰ কাপনিসূত সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হোৱা পাণ্ডিত্য আৰু কবিত্বই তেওঁক অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ যুগজয়ী কবি হিচাপে পৰিচিত কৰি তুলিছে। ‘ৰামায়ণ’ গ্ৰন্থখনৰ জনপ্ৰিয়তাই শিখৰৰ শীৰ্ষ স্থান দখল কৰা হেতুকে পৰৱৰ্তী সময়ৰ কবি-সাহিত্যিকসকলেও ৰামায়ণ বিষয়ক সাহিত্য-চৰ্চাৰ প্ৰতি অনুপ্ৰাণিত হৈছিল। অসমত ৰামায়ণী সাহিত্যৰ পৰম্পৰা বিশাল আৰু বিস্তৃত। ৰামায়ণ বিষয়ক সাহিত্যত কন্দলিদেৱৰ স্থান অতি উচ্চ। সেই কথা অনস্বীকাৰ্য। আজি একবিংশ শতিকাৰ দুৱাৰদলিত উপনীত হোৱাৰ ক্ষণতো ঐশ্বৰ্যমণ্ডিত বাৰেবহণীয় ৰামায়ণৰ আদৰ্শগত বিভিন্ন ৰচনাৰাজিয়ে অসমীয়া সাহিত্যৰ ভঁড়াল জীপাল কৰি ৰাখিছে। যিমান দিনলৈকে এই পৃথিৱীত গ্ৰহ, নক্ষত্ৰই বিচৰণ কৰি থাকিব সিমান দিনলৈকে সমগ্ৰ বিশ্বই গ্ৰন্থখনক শ্ৰদ্ধাৰে সোঁৱৰণ কৰিব।

জাতীয় জীৱনৰ দলিল স্বৰূপ কন্দলিকৃত সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণৰ পৃষ্ঠপোষক ৰজাজন হৈছে বৰাহী ৰজা মহামাণিক্য। তেওঁৰ অনুৰোধ আৰু অনুপ্ৰেৰণাতে কন্দলিয়ে যে ৰামায়ণ ৰচনা কৰিছিল তাৰ উমান কাব্যৰ মাজতে লাভ কৰিব পৰা যায়। ৰামায়ণৰ লংকাকাণ্ডত তেওঁ নিজৰ আত্মপৰিচয় দিয়াৰ লগতে সেই কথা সুন্দৰকৈ ব্যক্ত কৰিছেঃ

“কবিৰাজ কন্দলি যে আমাকেসে বুলি ৰয়
কৰিলোহোঁ সৰ্বজন বোধে।

ৰামায়ণ সুপয়াৰ শ্ৰীমহা মাণিক্য যে
বৰাহ ৰাজৰ অনুৰোধে।।

(৬/৫৬/২৩)

কন্দলিদেৱে মূল বাণ্মীকিকৃত সংস্কৃত ৰামায়ণৰ সাৰানুবাদ কৰিহে সপ্তকাণ্ডত ৰামায়ণখন ৰচনা কৰিছিল। ৰামায়ণত তেওঁ নিজেই এই কথা ব্যক্ত কৰিছে— “সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ পদবন্ধে নিবন্ধিলো, লভ্তা পৰি হৰি সাৰোদ্ধতে”। কন্দলিদেৱে যদিওবা সপ্তকাণ্ডত ৰামায়ণখন ৰচনা কৰিছিল বুলি অভিহিত কৰিছে, কিন্তু পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁৰ দ্বাৰা ৰচিত ৰামায়ণখনৰ পাঁচটা কাণ্ডহে উদ্ধৰ হৈছিল। সেই পাঁচটা কাণ্ড ক্ৰমে : অযোধ্যাকাণ্ড, কিষ্কিন্দ্যাকাণ্ড, অৰণ্যাকাণ্ড, সুন্দৰাকাণ্ড আৰু লংকাকাণ্ড। আদিকাণ্ড আৰু উত্তৰাকাণ্ড পোৱা হোৱা নাছিল। যুগনায়ক মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱে কন্দলিদেৱৰ ৰামায়ণৰ মৰ্যদা অটুট ৰাখিবলৈ আৰু বিশাল কবি প্ৰতিভাক সন্মান জনাবলৈ নিজে উত্তৰাকাণ্ড আৰু প্ৰিয়তম শিষ্য মাধৱদেৱৰ হতুৱাই আদিকাণ্ড ৰচনা কৰি ৰামায়ণক পূৰ্ণতা প্ৰদান কৰিছিল।

কন্দলিদেৱৰ অসামান্য কবি প্ৰতিভাৰ সৰ্বোকৃষ্ট নিদৰ্শনেই হৈছে ‘সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণ’। তেওঁৰ কলমত গ্ৰন্থখনৰ প্ৰতিটো কাণ্ডই মনোগ্ৰাহী হৈ উঠিছে। চতুৰ্দশ শতিকাৰ সমসাময়িক অসমীয়া সমাজখনক চকুৰ আগত ৰাখিহে কন্দলিদেৱে গ্ৰন্থখন ৰচনা কৰিছিল। কন্দলিদেৱৰ ৰামায়ণ গ্ৰন্থখনৰ মূল উৎসই হৈছে বাণ্মীকিৰ সংস্কৃত ৰামায়ণ। কিন্তু তেওঁ মূল উৎসৰ পৰা সাৰভাগ গ্ৰহণ কৰি ইমান সুন্দৰ, সহজ আৰু সজীৱ ৰূপত অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে সেয়া বৰ্ণনাতীত। তেওঁ অসমৰ লোকভাষাক গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে কাব্যিক ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি থৈ গৈছে। লোকৰুচি অনুসৰি কন্দলিদেৱে নিজা সংযোজনো কৰিছে। কিন্তু ইয়ে মূলৰ সৌন্দৰ্যক হানি কৰা নাই। গ্ৰন্থখনৰ কাহিনী, চৰিত্ৰ, পৰিৱেশ বা অৱস্থা চিত্ৰণত নৈসৰ্গিক শোভা বৰ্ণনাত বীৰ-হাস্য-কৰুণাদি ৰস সৃষ্টি আৰু শব্দ চয়নত কন্দলিদেৱে জাতীয় গঢ় দি ৰূপে-ৰসে-ভাৱে অসমীয়াৰ অতি আদৰৰ আৰু আপোন কৰি গঢ়ি তুলিছে।

২.৫ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ অনুবাদ ৰীতি

অপ্ৰমাদী কবি মাধৱ কন্দলিদেৱৰ ৰামায়ণৰ অনুবাদৰীতি অতি উচ্চ, শক্তিশালী আৰু মনোৰম তথা মনোমোহা। তেওঁ বাণ্মীকি ৰামায়ণৰ সাৰভাগ লৈ ‘লভ্তা পৰি হৰি সাৰোদ্ধতে’কৈ মূলনীতি হিচাপে গ্ৰহণ কৰি অসমীয়া পদত ৰামায়ণ গ্ৰন্থখনি ৰচনা কৰিছিল। চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া জন-জীৱনৰ ৰুচিবোধৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি তেওঁ

গ্ৰহণ, বৰ্জন আৰু সংযোজন ৰীতিৰে কাব্যখনৰ ভেঁটি বান্ধিছিল। কন্দলিদেৱৰ ৰামায়ণ মৌলিক গ্ৰন্থ নহয় যদিও ই বাল্মীকিকৃত সংস্কৃত ৰামায়ণৰ আক্ষৰিক অনুবাদো নহয়। সমকালীন সময়ৰ অসমৰ সহজ-সৰল নিৰক্ষৰ জনসাধাৰণে বুজিব আৰু আনন্দ লাভ কৰিব পৰাকৈ তেওঁ গ্ৰন্থখনৰ ৰূপ দান কৰিছিল। ইয়াৰ মাজেৰে প্ৰতিফলিত হোৱা কবিৰ অতুলনীয় কাব্য প্ৰতিভাৰ উজ্বল স্বাক্ষৰ লাভ কৰিব পৰা যায়।

কন্দলিদেৱে ৰামায়ণ অনুবাদ কৰোঁতে গ্ৰহণ কৰা নীতি সম্পৰ্কে কিঙ্কিঙ্কাকাগুত এইদৰে উল্লেখ কৰিছে :

“বাল্মীকি ৰচিলা শাস্ত্ৰ গদ্য পদ্য ছন্দে।
তাহাক বিচাৰ আমি কৰিয়া প্ৰৱন্ধে।।
আপোনাৰ বুদ্ধি অৰ্থ যিমত বুঝিলোঁ।
সংক্ষেপ কৰিয়া তাক পদ বিৰচিলোঁ।।
সমস্ত ৰসক কোনে জানিবাক পাৰে।
পক্ষীসৱ উৰয় যেন পথা অনুসাৰে।।
কবিসৱ নিবন্ধয় লোক ব্যৱহাৰে।
কতো নিজ কতো লগ্তা কথা অনুসাৰে।।”

(পদ : ৩৯৯১-৩৯৯৩)

আকৌ, তেওঁ কাব্যখনৰ এঠাইত অনুবাদ প্ৰসংগত এনেদৰেও উল্লেখ কৰিছে—
“দেৱবাণী নুহি ইটো লৌকিকহে কথা।” লোক প্ৰয়োজন অনুসৰি তেওঁ অনুবাদ কৰ্ম সম্পন্ন কৰিছে—

“কবিসৱ নিবন্ধয় লোক ব্যৱহাৰে।
কতো নিজ কতো লগ্তা কথা অনুসাৰে।।”

কাব্যৰস সৃষ্টিৰ বাবে কবিয়ে ৰামায়ণত নতুন কথা বা মৌলিক ৰহন সনাৰ প্ৰসংগত আকৌ এনেদৰেও কৈছে— “মহামাণিক্যৰ বোলে কাব্যৰস কিছু দিলো, দুগ্ধক মথিলে যেন ঘৃত।”

কন্দলিদেৱ প্ৰকৃতাৰ্থত এজন সফল অনুবাদক। কোনো এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ যি বিষয়ে অনুবাদ কৰা নহওক কিয় প্ৰথমতে প্ৰয়োজন হ'ব অনুবাদকৰ ভাষাজ্ঞান। যদি অনুবাদ কৰিবলগীয়া ভাষাটোৰ বিষয়ে অনুবাদকৰ সম্যক জ্ঞান নাথাকে তেতিয়াহ'লে তেওঁ অনুবাদ কাৰ্যত আগবাঢ়িব নোৱাৰে। নিঃসন্দেহে কন্দলিদেৱ সংস্কৃত ভাষাজ্ঞানত পৈণত হোৱাৰ বাবে এই প্ৰচেষ্টাত সফলতা অৰ্জন কৰিব পাৰিছিল। উদাহৰণস্বৰূপে : মূল ৰামায়ণৰ এটা শ্লোক আৰু কন্দলিদেৱে এই শ্লোকটোৰ আক্ষৰিক অনুবাদ কেনেদৰে কৰিছে তাক তলত দাঙি ধৰা হ'ল :

মূল ৰামায়ণৰ শ্লোক :

“দেশে দেশে কলত্ৰাণি দেশে দেশেচ বান্ধৱাঃ।
তং তু দেশম্ ন পশ্যামি যত্র ভ্ৰাতা সহোদৰঃ।।

(লংকাকাণ্ড, ১০২ অধ্যায়, শ্লোক ১৪)

কন্দলি কৃত :

ভাৰ্যা পুত্ৰ বন্ধু যত পাই যথা তথা।

হেন নতু দেখিয়ো সোদৰ পাই কোথা।।

(লংকাকাণ্ড, ৫১৬১)

আকৌ, অযোধ্যাকাণ্ডত কৈকেয়ীক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ দশৰথে কোৱা এটা শ্লোক নিদৰ্শন হিচাপে দাঙি ধৰা হ'লঃ

“দৰিদ্ৰঃ কো ভৱেদাত্যো দ্ৰব্যবান্ বাপ্যকিঞ্চনাঃ

অহঞ্চঃ হি মদীয়াশ্চ সৰ্ব্বৈ তব বশানুগাঃ।।

নতে কঞ্চিদভিপ্ৰায়ং ব্যাহস্ত মহমুৎসহে।

আত্মনো জীৱিতেনাপি ব্ৰহ্মি যন্নমসি স্থিতম।।”

(অযোধ্যাকাণ্ড ১০ম অধ্যায়, ৩৩/৩৪ শ্লোক)

কন্দলিদেৱে ওপৰোক্ত শ্লোকটোৰ এনেদৰে অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে :

“নিৰ্ধনী হৈবেক ধনী ধনী যে নিৰ্ধন।

কাহাক দণ্ডিবো বোল তোৰ যাক মন।।

যত বত্ন ভাণ্ডাৰ আছয় এথা মোৰ।

যেই লাগে লৈয়োক হৰিষ মন তোৰ।।”

(অযোধ্যাকাণ্ড, ১৬০৮)

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা এটা কথাই স্পষ্ট যে, অনুবাদৰ ক্ষেত্ৰত কবিৰ কাব্য নিপুণতা আৰু পাণ্ডিত্য সুন্দৰ ৰূপত চিত্ৰিত হৈ উঠিছে।

৫.৬ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ মৌলিকতা

মাধৱ কন্দলিদেৱৰ কলমত প্ৰাণ পাই উঠা ‘ৰামায়ণ’ শীৰ্ষক গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে কবিৰ মৌলিকতা বা মৌলিক প্ৰতিভা সুন্দৰ ৰূপত চিত্ৰিত হৈ উঠিছে। গ্ৰন্থখনত সন্নিবিষ্ট প্ৰতিটো কাণ্ডৰ মাজেৰে কবিৰ অনুপম কাব্য ৰীতিও জিলিকি উঠিছে। ৰামায়ণৰ বিষয়-বৰ্ণন, প্ৰকৃতি বৰ্ণন, চৰিত্ৰ চিত্ৰণ, সামাজিক পৰিৱেশ বৰ্ণন, ভাষা-প্ৰয়োগ, শব্দ-চয়ন, ছন্দ, অলংকাৰ, বস সৃষ্টি ইত্যাদি বিভিন্ন দিশত কন্দলিদেৱৰ স্বকীয় প্ৰতিভা বিৰাজমান হৈ উঠিছে।

প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনাত কবি কন্দলিদেৱ নিপুণ ও সিদ্ধহস্ত। মূল সংস্কৃত ৰামায়ণত আঠোটা শ্লোকৰ মাজত বাল্মীকিয়ে চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ নৈসৰ্গিক শোভা বৰ্ণনা কৰিছিল। কিন্তু আমাৰ কবিয়ে চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ বহু বিস্তৃত ও মনোমোহা ছবি অংকন কৰি নিজকে সুদক্ষ চিত্ৰশিল্পীৰ পৰিচয় প্ৰদান কৰিছে। তদুপৰি এই বৰ্ণনাত তেওঁ অসমৰ প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ চিত্ৰিত কৰি আৰু অধিক মনোমোহা কৰি তুলিছে। উদাহৰণস্বৰূপে :

“দেখা দেখা জানকী হৰিষ কৰি মন।

ফল মূল যুকুত বিবিধ তৰু বন।।

জাই যুতি বকুল বন্দুলি কৰ্ণিকাৰ।

কাঞ্চন তগৰ কুন্দ সেৱালী মন্দাৰ।।
অশোক পলাশ ফুলি গৈল হিসাহিসি।
নাগেশ্বৰ চম্পক ফুলিল অহৰ্নিশি।।”

(অযোধ্যাকাণ্ড, ২০৭২-৭৩)

কবিয়ে প্ৰকৃতিৰ ৰূপৰ মাজত মানুহৰ সৌন্দৰ্যও বিচাৰি পাইছিল। তেওঁ
অযোধ্যাকাণ্ডত চিত্ৰকূটৰ সৌন্দৰ্যৰ লগত সীতাৰ ৰূপ-লাৱণ্যৰ তুলনামূলক যি ছবি
চিত্ৰিত কৰিছে সিও মনোমুগ্ধকৰ। ইয়াৰ মাজেৰে কবিৰ সৃজনীশীল প্ৰতিভাৰ উজ্বল
স্বাক্ষৰ লাভ কৰিব পৰা যায়। উদাহৰণস্বৰূপে :

“ৰাজহংস দেখা সীতা তোমাৰ গমন।
চক্ৰবাক যুগল তোমাৰ দুই তন।।
কল হংস ৰাৱ কাঞ্চি নুপূৰৰ নাদ।
বদন কমল তোৰ দেখন্তে আহ্লাদ।
বদন উপৰে তোৰ নয়ন-যুগলে।।
খঞ্জন দুতয় যেন চলয় কমলে।
জনকৰ জীৱ দেখ নদী মন্দাকিনী।
তোমাৰ সদৃশ সুশোভিত মধ্যাক্ষিণী।।”

(অযোধ্যাকাণ্ড, ২০৮১-৮৩)

সুন্দৰাকাণ্ডত, ৰাৱণৰ মধুফলৰ বাৰী ধ্বংস কৰোঁতে হনুমাণে ধাৰণ কৰা বামুণৰ
বেশো কবিৰ কাল্পনিক সৃষ্টি। ইয়াৰ মাজেৰেও তেওঁৰ সৌন্দৰ্য অনুভূতিপূৰ্ণ সৃষ্টিশীল
মনৰে পৰিচয় লাভ কৰিব পৰা যায় :

“এহি গুনি হনুমন্তে তেখনে সীতাৰ আগে,
ধৰিলন্ত ব্ৰাহ্মণৰ বেশ।
হাতত কৰণ্ডী কুশ, চৰৰি খখৰা ছাতি;
শন পাঞ্চি হেন ভৈল কেশ।।
আপোন লাঙ্গুলে তান কান্ধৰ লগুণ ভৈল
জক জক কৰে ফোট দাস্ত।।
থিৰ নাযায় হাত ভৰি বৃদ্ধ ব্ৰাহ্মণৰ বেশ
দেখি সীতা হাসি তুলিলন্ত।।”

(সুন্দৰাকাণ্ড,

৪৩২১)

হনুমাণে লংকাৰ পৰা ঘূৰি অহাৰ পিছত নিজৰ সতীৰ্থসকলক লগ পাই যি
আনন্দ প্ৰকাশ কৰিছে সেয়া স্বাভাৱিক। কবিয়ে পুনৰ মিলনৰ এই ছবি চিত্ৰত কৰাত
নিঃসন্দেহে সাফল্য লাভ কৰিব পাৰিছে। লংকাৰ পৰা সীতাৰ বাতৰি আনি যেতিয়া
হনুমাণে লগৰীয়াসকলৰ সৈতে নাচি বাগি ৰাম আৰু সুগ্ৰীৱৰ ওচৰত উপস্থিত হৈছিল
সেয়া বৰ্ণনা কৰোঁতেও কবিৰ মৌলিক প্ৰতিভা উজলি উঠিছে। যেনে :

“ৰামৰ পাশক নিষিদ্ধ কৰি যায়।
খলখলি কৰি হাসে কতো গীত গায়।।
ধিতিঙালি কৰি পথ অনেক এৰাইল।
প্ৰয়াসিল কপীগণ মধুবন পাইল।।”

(সুন্দৰাকাণ্ড, ৪৬১৫-১৬)

কন্দলিদেৱে গ্ৰন্থখনত ৰাম-সীতাক সাধাৰণ মানুহ হিচাপে চিত্ৰিত কৰিছে। লংকাবিজয়ৰ পিছত সীতাক উদ্ধাৰ কৰি যেতিয়া ৰামৰ ওচৰলৈ অনা হৈছিল তেতিয়া দুয়োজনৰে মানসিক স্থিতিৰ যি বৰ্ণনা কবিয়ে দাঙি ধৰিছে সেয়া তেওঁৰ মৌলিক প্ৰতিভা আৰু উদ্ভাৱনা শক্তিৰে ৰূপান্তৰ মাথোন। এফালে লোক নিন্দা, আনফালে বিৰহত আকুল হোৱা এটি মন আৰু অনিশ্চিত ভৱিষ্যত এই সকলোবোৰে চিত্তত প্ৰৱাহিত হৈ আদৰ্শৰ লগত যুঁজ কৰাৰ যি চিত্ৰ কবিয়ে অংকন কৰিছে সেয়া বৰ্ণনাতীত। সীতাৰ অগ্নি পৰীক্ষাৰ আগমুহূৰ্তত ৰামৰ মনোবেদনাৰ চিত্ৰ কবিয়ে এনেদৰে অংকন কৰি তুলিছে :

“সীতাক দেখিয়া ৰাম অন্তৰ্গতে স্নেহ।
ক্ষণে সকৰুণ ক্ষণে নিকৰুণ দেহ।।
দুঃখ কৰি ৰামৰ চক্ষুৰে পৰে পানী।
ক্ৰোধ কৰি পুনঃ তাক ধৰে টানি টানি।।
ধৰন্তে ধৰন্তে লোহ ধৰণ নমাই।
শোক দুঃখ ক্ৰোধ সব ভৈলা এক ঠাই।।

(লংকাকাণ্ড, ৬৪৬৯-৭০)

কন্দলিদেৱৰ সৃজনীশীল প্ৰতিভাৰ আন এক অনুপম নিদৰ্শন হৈছে “কুঁজী” (মছৰা) চৰিত্ৰ চিত্ৰণ। কুঁজীৰ মনত পটেশ্বৰী হোৱাৰ যি গুপ্ত আশা “গুপ্তৰূপে তথাপিতো হৈব পটেশ্বৰী” তাৰ মাজেৰে বিমল হাস্য ৰসৰ সোৱাদ লাভ কৰিব পৰা যায়। ৰামৰ অভিষেকৰ বাতৰি শুনি কৈকেয়ী আনন্দত আত্মহাৰা হোৱা দেখি কুঁজীৰ মানসিক অৱস্থাৰ যি চিত্ৰ কবিয়ে অংকন কৰিছে তাৰ মাজেৰে কবিৰ বৰ্ণনা নিপুণতাৰে পৰিচয় লাভ কৰিব পৰা যায় :

“ক্ৰোধত খঙ্গিলা কুঁজী জাজুল্য প্ৰমাণ।
আছাৰিয়া পেলাইলেক কৈকেয়ীৰ দান।।
হাতে হাতে পিষয় বজায়া দান্ত দান্ত।
আসজ শুনিয়া যেন তেলীয়াৰ জান্ত।।”

(অযোধ্যাকাণ্ড, ১৫৭৭)

সুগ্ৰীৰ আৰু বালীৰ মাজত হোৱা যুদ্ধৰ বৰ্ণনাতো মৌলিকতাৰ পৰশ লাভ কৰিব পৰা যায়। মূল ৰামায়ণত সন্নিৱিষ্ট অনুসৰি বালীৰ হাতত পৰাস্ত হৈ সুগ্ৰীৰ পলাই আহি ৰামৰ ওচৰ পাইছিল আৰু ৰামৰ পৰামৰ্শ অনুসৰি সুগ্ৰীৰে একেদিনাই দ্বিতীয়বাৰৰ বাবে বালীক যুদ্ধৰ বাবে প্ৰত্যাহানো জনাইছিল। কিন্তু এইক্ষেত্ৰত কন্দলিদেৱ অলপ ব্যতিক্ৰম। কন্দলিৰ ৰামে সুগ্ৰীৰক এনেদৰে উপদেশ দিছিল :

“দিন চাৰি থাকিয়োক,
ঘাৰসৰ পালম্পোক,
পাচ সৰে কিঙ্কিৰ্ণ্যাক যাওঁ।
ইবাৰ বালীক দেখি মাৰি য়েৰে নপঠাও,
তেৰে ব্ৰহ্মবধ পাপ পাওঁ।।

(কিঙ্কিৰ্ণ্যাকাণ্ড, ৩৫৭২)

এয়া কবিৰ নিজস্ব কল্পনা। এই কল্পনাই মূল কাহিনীক বিকৃত কৰি তোলা নাই। বৰঞ্চ কাহিনীত স্বাভাৱিকভাৱে আৰোপ কৰি তুলিছে। এইদৰে কবিয়ে কাহিনীৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধিৰ বাবে ঠায়ে ঠায়ে মূলৰ পৰা আঁতৰি আহি নিজস্ব কল্পনাৰে নতুন কথা সংযোগ কৰি লোকসমাজত ৰামায়ণৰ আপোন আৰু আদৰণীয় কৰিবলৈ যত্ন কৰিছিল।

৫.৭ কন্দলিৰ ৰামায়ণত সমাজৰ চিত্ৰ

সাহিত্য সমাজৰ দাপোণ স্বৰূপ। সাহিত্যত সমাজৰ প্ৰতিফলন ঘটে। কোনো এখন সমাজৰ স্বৰূপ, সামাজিক পৰিৱেশ, লোকচাৰ, লোকবিশ্বাস, লোক-মন, লোক-জীৱন, লোক-ভাষা, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, খাদ্য, বৃত্তি, জাতি, উপজাতি, সাজপাৰ, আ-অলংকাৰ ইত্যাদিকে আদি কৰি বিভিন্ন দিশৰ সু-সমন্বয় সাহিত্যত ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। এইক্ষেত্ৰত কন্দলিদেৱৰ হাতৰ পৰশত প্ৰাণ পাই উঠা ‘ৰামায়ণ’ গ্ৰন্থখনো ব্যতিক্ৰম নহয়। নানা তথ্য সমৃদ্ধ গ্ৰন্থখনত তদানীন্তন অসমৰ সমাজ জীৱনৰ ছবি সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিভাত হোৱা দেখা যায়।

চতুৰ্দশ শতিকাৰ সমাজখন নানা জাতি-উপজাতিৰ সংমিশ্ৰণত গঢ় লৈ উঠা এখন বিচিত্ৰ সমাজ। সেই সময়ৰ সমাজত বৃত্তি অনুসৰিহে জাতি-উপজাতিৰ সৃষ্টি হৈছিল। ৰামায়ণৰ অযোধ্যাকাণ্ডৰ মাজত এনে বৃত্তিগত লোকৰ পৰিচয় লাভ কৰিব পৰা যায়। অযোধ্যাকাণ্ডত উল্লেখ থকা অনুসৰি পিতৃ-বাক্য পালন কৰি ৰাম বনলৈ যাবলৈ ওলোৱাৰ শোকত মৰ্মাহত হৈ “ছত্ৰিশ জাতিয়ে তেজিলেক নিজবৃত্তি” বা ৰামক বনৰ পৰা ঘূৰাই আনিবলৈ ভৰতৰ লগত যোৱা অযোধ্যাৰ প্ৰজাসকলৰ মাজত এনে বৃত্তিধাৰী লোকক দেখিবলৈ পোৱা যায় :

“ক্ষত্ৰী বৈশ্যগণ কায়স্থ সজজন
নট, ভাট তেলী তান্তী।
ঠাঠাৰি সোনাৰী সংসাৰ সেংখাৰী
ভৰতৰ লগে যান্তি।।
বণিয়া চমাৰ কমাৰ সূতাৰ
ধোৱা আৰু কুস্তকাৰ।
ই সব প্ৰমুখ্যে চলিল যতেক
আদি অন্ত নাহি তাৰ।।”

এইসকল লোকৰ উপৰিও গুৱাল, নাৱাৰ, গাডুৰী, হাড়ীকে আদি কৰি ভালেমান লোকেও যে এখন সমাজতে একলগে বাস কৰিছিল তাৰো আভাস ৰামায়ণৰ অন্যান্য কাণ্ডত বিভিন্ন প্ৰসংগত কৰা বৰ্ণনাৰ পৰা জানিব পৰা যায়।

সামাজিক অর্থনীতিত তদানীন্তন সমাজত কৃষিয়ে এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল। সেই সময়ত জীৱন জীৱিকা নিৰ্বাহৰ প্ৰধান সম্বল আছিল কৃষি-কৰ্ম। কন্দলিদেৱেও ৰামায়ণত এখন কৃষিজীৱি সমাজৰ ছবি সুন্দৰ ৰূপত চিত্ৰিত কৰি তুলিছে। কৃষিৰ ভিতৰত প্ৰধানকৈ বিভিন্ন ৰকমৰ ধান খেতি কৰা হৈছিল যদিও তাৰ লগে লগে শাক-পাচলি, মাহ, হালধি আদিৰো খেতি কৰা হৈছিল। তেওঁ বিভিন্ন প্ৰসংগত গ্ৰন্থখনত খৰিকা, জহা, শালিধানৰ নামোল্লেখ কৰাৰ লগতে ধান নহ'লে মানুহৰ কেনেকুৱা অৱস্থা হয় তাৰো বৰ্ণনা কৰিছে। ধানৰ পৰা ওলোৱা চাউলেৰে প্ৰস্তুত কৰা বিভিন্ন জুতিলগা খাদ্য আৰু কৃষি-কৰ্মৰ বাবে প্ৰয়োজন হোৱা বিভিন্ন সা-সঁজুলিৰ বৰ্ণনাৰ প্ৰসংগতো অসমীয়া সমাজখনকে তেওঁ মূল ভিত্তি হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছে। কৃষিৰ লগতে বিভিন্ন ব্যৱসায় বাণিজ্য কৰিও যে মানুহ অৰ্থনৈতিকভাৱে স্বাৱলম্বী হ'ব পাৰিছিল তাৰো আভাস গ্ৰন্থখনতে পোৱা যায়। চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া সমাজত মৎস্যপ্ৰীতি আৰু ইয়াৰ ভিত্তিতেই গঢ়ি উঠা মাছমৰীয়া সম্প্ৰদায়, মাছ ধৰিবলৈ প্ৰয়োজন হোৱা বিভিন্ন সা-সঁজুলিৰ বৰ্ণনা লাভ কৰিব পৰা যায়। আকৌ, মাছক অৱলম্বন কৰি বিভিন্ন ধৰণৰ উপমা-পটন্তৰৰো যে সমাজত প্ৰচলন আছিল তাকো জানিব পৰা যায় :

“তপত খোলাত দিলে মৎস্য যেন মৰে।”

“অলপ পানীৰ শ'ল দদৰা-দদৰি।”

“বৰশীয়া ৰাৱণৰ পুঙাতেসে দৃষ্টি।”

“চিলে যেন থাম্প দিয়া মাছক নিলেক।”

অসমীয়া জাতিৰ প্ৰাণৰো প্ৰাণৰ ৰামায়ণ গ্ৰন্থখনত অংকিত হোৱা প্ৰতিটো চৰিত্ৰয়ে সেই সময়ৰ সমাজ জীৱনকে প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছে। লোক জীৱনৰ চৰিত্ৰৰ পোহৰতে ৰাম, লক্ষ্মণ, সীতা, ভৰত, শত্ৰুঘ্ন, দশৰথ, কুঁজী ইত্যাদি চৰিত্ৰবোৰ জিলিকি উঠিছে। ৰামক আদৰ্শবাদী মহান পুৰুষ হিচাপে চিত্ৰিত কৰাৰ বিপৰীতে সীতাক শক্তি-সম্পন্ন, ধৈৰ্যশীলা নাৰী হিচাপে চিত্ৰিত কৰি কাব্যখনৰ সৌন্দৰ্য দুগুণে বৃদ্ধি কৰি তুলিছে। গ্ৰন্থখনত ৰজা-মহাৰজাৰ লগতে সাধাৰণ শ্ৰেণীৰ প্ৰজাৰ চিত্ৰায়ণ কৰিও সমাজ জীৱনৰে আনুসঙ্গিক দিশসমূহ সুন্দৰভাৱে দাঙি ধৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। তদানীন্তন সময়ত সমাজত নাৰীৰ স্থান কেনেকুৱা আছিল এই সম্পৰ্কেও কিছু তথ্য ৰামায়ণৰ মাজেৰে লাভ কৰিব পৰা যায়। সমাজত নাৰীক যদিও সন্মানৰ দৃষ্টিৰে চোৱা হৈছিল, কিন্তু তেওঁলোকৰ কোনো স্বাধীনতা নাছিল। ৰামায়ণত নাৰী “স্বতন্ত্ৰী” নহয় বুলি কন্দলিদেৱে নিজে উল্লেখ কৰি গৈছে— “স্ত্ৰী জাতি পৰাধীন নোহে স্বতন্ত্ৰী” কন্দলিদেৱে যেনেকৈ নাৰীৰ স্বাধীন নোহোৱাৰ কথা উল্লেখ কৰিছে, ঠিক তেনেকৈ সমাজত নাৰীয়েও যে সময় সাপেক্ষে প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল সেই কথাৰো উল্লেখ নকৰাকৈ থকা নাই। পৰিস্থিতিৰ পাকচক্ৰত পৰি সীতাৰ জীৱনে যেতিয়া গতিপথ সলাইছিল তেতিয়া সীতাই নিয়তিৰ বিধান বুলি পৰিস্থিতিক মানি নলৈ ইয়াৰ বিপৰীতে প্ৰতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল। সমকালীন সমাজ জীৱনৰ অভিজ্ঞতাৰ আলমত কন্দলিদেৱে সীতাৰ মুখত দিয়া সংলাপৰ পৰা এই কথা জানিব পৰা যায় :

“আমাক ইতৰ নাৰী সম দেখিলাহা।

নটৰ নটিনী যেন আনক বিলাহা।।”

বিশেষভাৱে উল্লেখনীয় যে, তদানীন্তন সময়ত সমাজত নট সম্প্ৰদায়ৰ মানুহবিলাকক অন্য শ্ৰেণীৰ লোকে ভাল দৃষ্টিৰে চোৱা নাছিল। কিয়নো নট বিলাকে জীৱিকা নিৰ্বাহৰ তাড়নাত তেওঁলোকৰ ঘৈণীয়েক অৰ্থাৎ নটিনীবিলাকক আনক বিলাই দিছিল। এইবোৰ কাৰণতে হয়তো সমাজত তেওঁলোকক অৱহেলাৰ চকুৰে চোৱা হৈছিল।

লোকসমাজত প্ৰচলিত হৈ থকা অনুষ্ঠানবোৰৰ ভিতৰৰ এক প্ৰাণময় অনুষ্ঠান হৈছে বিবাহ। ৰামায়ণত বিবাহৰ লগত জড়িত লোকাচাৰৰ দীঘলীয়া বৰ্ণনা পোৱা নাযায় যদিও কাব্যকাৰে অতি সুক্ষ্মভাৱে অযোধ্যাকাণ্ডত কইনা আদৰি অনা প্ৰসংগত আয়তীসকলৰ উৰুলি-জোকাৰ, সুৱৰ্ণৰ ঘট, দৰা-কইনাই গচকি পাৰ হৈ যাবলগীয়া। বগা পাটৰ কাপোৰৰ উল্লেখ কৰিছে। ইয়াৰ মাজেৰে অসমীয়া সমাজত অতীজৰে পৰা প্ৰচলিত হৈ থকা বিবাহ অনুষ্ঠানৰ এখনি সুন্দৰ চিত্ৰ পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে। কবিয়ে বৰ্ণনা প্ৰসংগত কৈছে :

“দশৰথ নৃপতিৰ মাতৃ ইন্দুমতী।

কৌশল্যা কৈকেয়ী দুই বোৱাৰী সহিতি।।

আনো শাস্তী সুন্দৰী আয়তী লৈয়া সংগে।

মংগল আচাৰ যত কৰিলন্ত ৰংগে।। (২৫৯, অযোধ্যাকাণ্ড)

সমাজত মৃত ব্যক্তিক সোঁৱৰণ কৰি পতা এটা অন্যতম অনুষ্ঠান হৈছে শ্ৰাদ্ধ। ৰামায়ণৰ মাজতো এনে অনুষ্ঠানৰ বিৱৰণ পোৱা যায়। দশৰথ, বালী, জটায়ু আৰু ৰাৱণৰ অস্ত্যোপ্তিক্ৰিয়াৰ পিছত শ্ৰাদ্ধাদিৰ বৰ্ণনাত বিধি অনুসৰি যে কৰ্ম সম্পাদন হৈছিল তাৰ উল্লেখ পোৱা যায়। অস্ত্যোপ্তিক্ৰিয়াৰ পিছত দশপিণ্ড দান, এঘাৰ দিনত শ্ৰাদ্ধ আৰু শ্ৰাদ্ধত মৃতকৰ আত্মাৰ সদৃগতিৰ বাবে বিভিন্ন বয়-বস্ত্ৰৰ দান দিয়া ৰীতি তেতিয়াৰ অসমীয়া সমাজতো যে প্ৰচলন আছিল তাৰ উমান পোৱা যায়। অযোধ্যাকাণ্ডত ৰজা দশৰথৰ অস্ত্যোপ্তিক্ৰিয়াৰ সময়ত কৰা শ্ৰাদ্ধাদিৰ বৰ্ণনাত এনেধৰণৰ চিত্ৰ পোৱা যায় :

“দশপিণ্ড দিলা আৰৰ দশকৰ্ম।

ত্ৰিদশা কৰিলা যতেক কুলকৰ্ম।।

একাদশ দোৱাদশ শ্ৰাদ্ধ নিবৰ্ত্তিল।

নানাবিধ দান পাছে ব্ৰাহ্মণক দিল।।”

(২৩৪৮)

একেদৰে বালীৰ অস্ত্যোপ্তিক্ৰিয়াৰ সময়তো একেই ছবি দেখিবলৈ পোৱা যায়:

“নানাবিধ দান কৰিলন্ত বৃষোৎসৰ্গ।

হনুমন্ত সুগ্ৰীব যতেক জ্ঞাতিবৰ্গ।।

দান মানে সব জ্ঞাতিলোক তুষ্ট ভৈলা।

পুৰস্পৰথে চৰি বালী স্বৰ্গে চলি গৈলা।।”

(৩৬৯৮)

সমকালীন সময়ত অসমীয়া জনজীৱনৰ খাদ্যনো কেনেকুৱা আছিল তাৰ আভাসো ৰামায়ণৰ মাজেৰে লাভ কৰিব পৰা যায়। অন্ন (ভাত), ব্যঞ্জন, মাছ-মাস, শাক-পাচলি, পিঠা-পনা, ফল-মূল ইত্যাদিৰে প্ৰস্তুত কৰা বিভিন্ন জুতিলগা অসমীয়া খাদ্যৰ বৰ্ণনাৰে গ্ৰন্থখন ভৰপূৰ হৈ আছে। অসমীয়া সংস্কৃতিত 'তামোল-পাণ' এক অপৰিহাৰ্য সম্পদ। কাব্যকাৰে গ্ৰন্থখনৰ মাজত তামোল-পাণৰ উল্লেখ কৰি অসমীয়া সংস্কৃতিক সুন্দৰ ৰূপত তুলি ধৰিছে। দৈ, গাখীৰ, ঘিউ, মৌ, চেনি আৰু পানীৰ মিশ্ৰণেৰে প্ৰস্তুত কৰা 'মধুপৰ্ক' আৰু গাখীৰৰ লগত চাউল সিজাই তৈয়াৰ কৰা 'পায়স'ৰ প্ৰচলনো যে সেই সময়ৰ পৰাই অসমত আছিল তাকো জানিব পৰা যায়। লংকাকাণ্ডৰ বৰ্ণনা অনুসৰি 'পায়স' লংকাৰ তিবোতাসকলৰ প্ৰিয় খাদ্য আছিল। খৰিকাজহা চাউলেৰে প্ৰস্তুত কৰা নানা তৰহৰ পিঠা আৰু মিঠা ফল-মূল লংকাবাসীৰ লগতে সমাজৰ অন্যান্য শ্ৰেণীৰ লোকৰো যে প্ৰিয় আছিল সেই কথাও গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে লাভ কৰিব পাৰি। ফল-মূলৰ ভিতৰত আম, জাম, পনিয়ল, কঠাল, নাৰিকল, কমলা, শ্ৰীফল, মধুফল, লেটেকু, বেল, আমৰা, কল, মধুৰি আদিয়ে আছিল প্ৰধান। সুৰাপানৰ প্ৰচলনো যে সমাজত অতীজৰে পৰা আছিল তাৰ আভাস পোৱা যায়। ভৰতে কৌশল্যাৰ ওচৰত সাস্ত্ৰনা বিচাৰি যোৱাৰ প্ৰসংগত ভৰতৰ মুখত দিয়া সংলাপৰ পৰা এই কথা স্পষ্টভাৱে ওলায় পৰে :

“মন্দকৰ্মে মাৱৰ শৰীৰে দেই তাপ।

সুৰাপান কৰি যেন দ্বিজৰ সন্তাপ।”

(২৩১৬)

কন্দলিদেৱে গ্ৰন্থখনত প্ৰকৃতিৰ বৰ্ণনা সজীৱ আৰু প্ৰাণৱন্ত ৰূপত চিত্ৰিত কৰি তুলিছে। অসম ৰাজ্যৰ প্ৰাকৃতিক সৌন্দৰ্য বৰ্ণনা কৰাত তেওঁ অকণো ত্ৰুটি কৰা নাই। য'তেই সুবিধা পাইছে তাতেই স্থানীয় বহন সানি প্ৰকৃতিৰ সৌন্দৰ্যক সোণত সুৰগা কৰি তুলিছে। চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ লগতে অশোক বনৰ সৌন্দৰ্য বৰ্ণনা প্ৰসংগত অসমৰ পাহাৰ ভৈয়ামে সিঁচৰতি হৈ থকা নানান গছ-গছনি, চৰাই-চিৰিকটি, সুশোভিত ফুলৰ ছবিহে অংকন কৰিছে। শাল, তাল, চম্পক, আমলখি, তেস্তেলি, নেমু, শ্ৰীফল, নাৰিকল, চাতিয়াল, গুৱা, সৰল, পিয়াল ইত্যাদিকে আদি কৰি বিভিন্ন গছ-গছনি, চুটিয়া, শালিকা, সয়না, ভাটো, বক, মউপিয়া, কোকিল, পেঁচা, ৰাজহংস, চক্ৰবাক, কলহংস, খণ্ডন ইত্যাদি বিবিধ চৰাই-চিৰিকটি আৰু জাই, জুতি, বকুল, কাঞ্চন, তগৰ, শেৰালি, মাঁধে, মৰুৱা, চম্পা, নাগেশ্বৰ আদি নানা তৰহৰ ফুলেৰে সুশোভিত হৈ থকা বন-উপবনৰ বৰ্ণনাত চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমীয়া সমাজৰে প্ৰাকৃতিক পৰিৱেশ সুন্দৰ ৰূপত জিলিকি থকা দেখিবলৈ পোৱা যায়।

সৌন্দৰ্য প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বস্ত্ৰ, অলংকাৰ আৰু প্ৰসাধন সামগ্ৰীৰ ভূমিকা অতুলনীয়। ৰামায়ণত নেতবস্ত্ৰ, দিব্যবস্ত্ৰ, পাট কাপোৰ, দেবাংগ বসন, ধুতি, পাণ্ডৰিকে আদি কৰি বিভিন্ন বস্ত্ৰৰ প্ৰচলনৰ উল্লেখ পোৱা যায়। অলংকাৰৰ ভিতৰত শিৰভূষণ, কাণৰ কুণ্ডল, ৰত্নকাঞ্চি (ৰত্নখচিত কঁকালৰ আভৰণ), কংকন, বলয়, গলপতা, বালা, আঙুঠি, ভৰিৰ নূপুৰ, তনমণি আদি পৰিধান কৰাৰ কথা পোৱা যায়। অযোধ্যাকাণ্ডত,

কুঁজীয়ে নিজৰ সপোন পূৰণ হোৱাৰ আনন্দত বত্ৰিশ অলংকাৰেৰে নিজকে সজাই পৰাই তোলাৰ কথাও কন্দলিদেৱে সুন্দৰভাৱে বিশ্লেষণ কৰিছে। ইয়াৰ মাজেৰে সমকালীন সময়ত প্ৰচলন থকা অলংকাৰৰ প্ৰাচুৰ্যই ফুটি উঠিছে :

“পিন্ধিলেক হৰিষে বত্ৰিশ অলংকাৰ।

মুকুট কুণ্ডলে থ্ৰীবে সাতসৰি হাৰ।

বলয় কংকন কাঞ্চি নূপূৰৰ সাজে।

হংসী কেলি কৰে যেন সৰোবৰ মাজে।”

(অযোধ্যাকাণ্ড, ২২৮৪)

প্ৰসাধন সামগ্ৰীৰ বাবে প্ৰধানতঃ অগৰু, চন্দন, কাজল আৰু সেন্দূৰকে সেই সময়ত প্ৰাধান্য দিয়া হৈছিল। মহিলাসকলে স্নান কৰোঁতে সুগন্ধি পানীৰ ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ৰামায়ণৰ ভালেমান পদত বিভিন্ন কেশসজ্জা আৰু আলতা ব্যৱহাৰ কৰাৰ কথাও পোৱা যায়। নাৰী সমাজত দীঘল চুলিৰে বেণী গঁথা, খোপা বন্ধা, চকুত কাজল সনা ইত্যাদি বিভিন্ন বৰ্ণনাৰে কবিয়ে সমকালীন সমাজ জীৱনৰ ছবি সুন্দৰ ৰূপত অংকন কৰিছে।

তদানীন্তন সময়ত অসমত নৃত্য-গীতৰো যে প্ৰাচুৰ্য আছিল সেয়াও ৰামায়ণত উল্লেখিত বিবিধ বাদ্যযন্ত্ৰৰ নামোল্লেখৰ পৰা জানিব পৰা যায়। সম্ভৱতঃ লোকসমাজত এনেবিধ বাদ্যযন্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ হোৱা নাছিল যদিও ৰজাঘৰ বা আচ্যৱন্ত পৰিয়ালত এইবোৰ বাদ্যযন্ত্ৰ ব্যৱহাৰ হৈছিল। সেইবোৰ এনেধৰণৰ : বীণা, শিংগা, দগৰ, নাগাৰা, দোতাৰা, দুন্দুভি, পটহ, মাদল, দগৰ, শংখ, মহৰি, মুদংগ, ৰামতাল, কৰতাল, টোকাৰি, ৰুদ্ৰবীণা, বাঁহী, বিপঞ্চি, ঢাক-ঢোল ইত্যাদি।

ৰামায়ণত প্ৰাচীন খেলা-ধেমালিবোৰৰো বিস্তৃত বিৱৰণ লাভ কৰিব পৰা যায়। সুন্দৰা আৰু লংকাকাণ্ডত বৰ্ণিত হোৱা ঘিলা, ভণ্টা, ঢোপ, পাশা, জুৱা, মালযুঁজ ইত্যাদি খেলৰ যি বিৱৰণ পোৱা যায়, সি সঁচাকৈয়ে অনুপম।

চতুৰ্দশ শতিকাৰ জনজীৱনত প্ৰচলিত হৈ থকা ধৰ্ম সন্মন্ধেও নানা তথ্যৰ সন্ভেদ ৰামায়ণৰ মাজেৰে লাভ কৰিব পৰা যায়। তৎকালীন সময়ত অসমত শৈৱ আৰু শাক্ত ধৰ্মৰ প্ৰাবল্য সৰ্বাধিক। ৰামায়ণৰ পাতত একাধিকবাৰ শিৱৰ নামোল্লেখ আৰু দেৱী পূজাত বলি-বিধানৰ প্ৰচলন ইয়াৰ পৰাই এই কথাৰ আভাস পাব পাৰি। ৰাম আৰু সীতাক গ্ৰন্থখনৰ মাজত শিৱ-পাৰ্বতীৰ লগত তুলনা কৰা হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও লংকাকাণ্ডত ৰামে নিজেই চণ্ডীৰ উপাসনা কৰাৰ কথাও কবিয়ে বৰ্ণনা কৰিছে।

ৰাজনৈতিক দিশ বা ৰাজকীয় শাসন ব্যৱস্থাৰো সম্যক আভাস গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে লাভ কৰিব পাৰি। চতুৰ্দশ শতিকাৰ ৰজাৰ (সময়ছোৱাত) কৰ্বত্বপৰায়ণতা আৰু ৰাজনৈতিক দিশত থকা বিচক্ষণতাকে আদি কৰি ভালেমান দিশৰ নানান তথ্যৰ সন্ভেদ গ্ৰন্থখনৰ পাতত পোৱা যায়। আকৌ ৰামায়ণত ব্যৱহৃত হোৱা সন্দিকৈ, পাইক, পাতৰ আদি শব্দৰ মাজেৰে চতুৰ্দশ শতিকাত অসমত সুপ্ৰতিষ্ঠিত হোৱা আহোম ৰাজত্বৰ কথাও জানিব পৰা যায়।

এই সকলোবোৰ দিশৰ উপৰিও সমকালীন সময়ত অসমত প্ৰচলিত হৈ থকা জ্যোতিষ চৰ্চা, গ্ৰহ-নক্ষত্ৰৰ শুভাশুভ প্ৰভাৱ, বিবিধ গ্ৰহৰ কৃপালাভ কৰিবলৈ আগবঢ়োৱা পূজা-পাতল, স্বপ্নদৰ্শনৰ প্ৰভাৱ, যাত্ৰা সময়ত শুভ-অশুভ দৰ্শন, দৈৰ লিখন ইত্যাদিৰ বিৱৰণতো সামাজিক জীৱনৰ চিত্ৰ সুন্দৰ ৰূপত পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে। ইয়াৰ মাজেৰে সমসাময়িক সমাজৰ জনজীৱনৰ মনোজগত আৰু জীৱন-ধাৰণৰ আদৰ্শ প্ৰতিফলিত হৈ উঠিছে।

ওপৰৰ আলোচনাৰ পৰা প্ৰতীয়মান হয় যে আলোচ্য কাব্যৰাজি সামাজিক সমলেৰে সমৃদ্ধ এখন উৎকৃষ্ট গ্ৰন্থ। শেষত, একেধাৰে ক'বলৈ হ'লে তদানীন্তন অসমৰ সমাজ জীৱনৰ এখনি পূৰ্ণাংগ চিত্ৰ গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিভাত হৈ উঠিছে।

৫.৮ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভাষা

অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসত মাধৱ কন্দলিকৃত 'ৰামায়ণ'ৰ স্থান একক আৰু অনন্য। কন্দলিদেৱৰ হাতৰ পৰশতে 'ৰামায়ণ'ৰ পাতত অসমীয়া ভাষাই স্বকীয় বৈশিষ্ট্যৰে গঢ় লৈ উঠিছিল। কন্দলিদেৱ আছিল বিদগ্ধ সংস্কৃত পণ্ডিত। অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধান নোহোৱাকৈ তেওঁ নিজৰ ভাষা জ্ঞানেৰে লোকজীৱনৰ মুখৰ ভাষা বা কথ্য ভাষাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি মহামণিক্য ৰজাৰ অনুৰোধ মৰ্মে সৰ্বজনবোধ্য ভাষাত ৰামায়ণ গ্ৰন্থখন ৰচনা কৰিছিল। কাব্যকাৰে নিজস্ব অনুভূতিৰ আলোকত তৎকালীন অসমীয়া সমাজখনৰ পৰা বুটলি অনা শব্দ-সম্ভাৰ, ফকৰা-যোজনা, ছন্দ-অলংকাৰ, জতুৱা ঠাঁচ, খণ্ডবাক্য, প্ৰবাদ-প্ৰৱচন আদিক সুসংগঠ ৰূপ প্ৰদান কৰি গ্ৰন্থখনত তুলি ধৰি সোণত যেন সুৰগা চৰাইছে। সামগ্ৰিকভাৱে বিচাৰ কৰি চালে ৰামায়ণত দুই ধৰণৰ ভাষাৰ সমন্বয় ঘটা দেখা যায়। এটা হৈছে ৰজা বা অভিজাত শ্ৰেণীৰ লোকে ব্যৱহাৰ কৰা ভাষা আৰু আনটো অশিক্ষিত নিৰক্ষৰ চহা জনসাধাৰণৰ কথিত ভাষা।

অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম লিখিত নিদৰ্শন হিচাপে দশম-একাদশ শতিকাত উত্তৰ-পূৰ্ব ভাৰতৰ বৌদ্ধ সিদ্ধাচাৰ্যসকলৰ দ্বাৰা ৰচিত 'চৰ্যাপদ'ক অভিহিত কৰা হয় যদিও ইয়াত প্ৰয়োগ হোৱা ভাষাটো বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষা নহয়। বিশুদ্ধ অসমীয়া ভাষা-ৰূপৰ প্ৰথম পুথিখন হৈছে চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবি হেম সৰস্বতীৰ দ্বাৰা ৰচিত 'প্ৰহ্লাদ চৰিত'। প্ৰহ্লাদ চৰিতৰ ভাষা ৰূপ যদিও বিশুদ্ধ কিন্তু ইয়াত অসমীয়া ভাষাৰ চালুকীয়া ৰূপ এটিহে দেখিবলৈ পোৱা যায়। বিশেষভাৱে উল্লেখনীয় যে, চতুৰ্দশ শতিকাৰে শ্ৰেষ্ঠ প্ৰতিভাধৰ কবি মাধৱ কন্দলিদেৱৰ যুগজয়ী সাহিত্যকৃতি 'ৰামায়ণ'ত প্ৰয়োগ হোৱা ভাষাটোৰ মাজতহে অসমীয়া ভাষাৰ পূৰ্ণ বিকশিত ৰূপ পৰিলক্ষিত হয়। অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ আৰু তাৰ ইতিহাস অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত ৰামায়ণ গ্ৰন্থখনি সদায়ে মূল্যবান গ্ৰন্থৰূপে সমাদৃত হৈ ৰ'ব।

ভাষাৰ পূৰ্ণৰূপ বুলিলে প্ৰধানকৈ ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু শব্দগত দিশৰ কথাই ক'বলগীয়া হয়। ধ্বনিগত দিশৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে ৰামায়ণৰ ভাষাত দহটা স্বৰধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। সেইকেইটা হ'ল ঃ অ, আ, ই, ঙ্গ, উ, ঋ, এ, ঐ, ও আৰু ঔ। আটাইকেইটা স্বৰধ্বনিৰে শব্দৰ আদি, মধ্য আৰু অন্ত্য স্থানত

ব্যৱহাৰ হয়। ৰামায়ণৰ ভাষাত 'উ' স্বৰধ্বনিটোৰ ব্যৱহাৰ একেবাৰে কম। অসমীয়া ভাষাত দুটা 'আ' ধ্বনি ওচৰা-ওচৰিকৈ থাকিলে পৰৱৰ্তী 'আ'ৰ প্ৰভাৱত পূৰ্বৱৰ্তী 'আ' 'অ'লৈ ৰূপান্তৰিত হয়। অসমীয়া ভাষাৰ এই বিশেষ ধ্বনিতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যটো ৰামায়ণৰ ভাষাৰ মাজতো পৰিলক্ষিত হয়। যেনে : চকা < চাকা, ৰজা < ৰাজা।

ব্যঞ্জনধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰত 'ক'ৰ পৰা 'চন্দ্ৰবিন্দু'লৈকে আটাইবোৰ ধ্বনিচিহ্নৰে ৰামায়ণৰ ভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। কিন্তু উক্ত ধ্বনিচিহ্নসমূহৰ ভিতৰত ৰামায়ণৰ ভাষাত 'ঙ', 'ঞ' আৰু 'ণ' ধ্বনিকেইটা শব্দৰ আদি স্থানত ব্যৱহাৰ নহয়। কিন্তু 'ড়', 'ঢ়', 'য়' আৰু 'ৱ' এই ধ্বনিকেইটা আকৌ শব্দৰ আদি স্থানত প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। ধ্বনিতত্ত্বৰ ক্ষেত্ৰত ৰামায়ণৰ ভাষাৰ ই এক উল্লেখনীয় বিশেষত্ব। যেনে : ডাহিন (কিষ্কিন্ধ্যা কাণ্ড, ১২৫/৩৬৬), ঢুউ (সুন্দৰাকাণ্ড, ১৩৬/৪৬), য়াপুন (লংকাকাণ্ড, ৩৫/৫৩৮), ৱৰথ্য (লংকাকাণ্ড, ৩/৩৩)।

ৰামায়ণৰ ভাষাত ৰেফ যুক্ত 'ণ' ধ্বনিটো 'ল্ল' হিচাপে প্ৰয়োগ হয়। ই ভাষাটোৰ এক বিশেষ বৈশিষ্ট্য। যেনে: পুৰ্ল (অযোধ্যাকাণ্ড, ১৩৯/১০২৮), বৰ্ল (লংকাকাণ্ড, ১৭/২৫০) স্বৰৰ অনুনাসিকতা বুজোৱা চন্দ্ৰবিন্দুকে (°) আদি কৰি 'ৎ', অনুস্বাৰ (ং) আৰু বিসৰ্গ (ঃ) এই ধ্বনিকেইটা আন ধ্বনিৰ লগত যুক্ত হৈয়ে ৰামায়ণৰ ভাষাত ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। এই বৈশিষ্ট্যটো আধুনিক অসমীয়া ভাষাতো পৰিলক্ষিত হয়।

চন্দ্ৰবিন্দুৰ ব্যাপক প্ৰয়োগ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ আন এক বিশেষ বিশেষত্ব। যেনে : বাৰ্ক্য (অযোধ্যাকাণ্ড, ১০২/৩৫৪), ব্ৰেঁথ (লংকাকাণ্ড, ৪২/৬৪৬)

ৰূপতত্ত্বত কোনো এটা ভাষাৰ ৰূপ-গঠন প্ৰণালী সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা হয়। ৰূপ-গঠন প্ৰণালীয়ে বিভিন্ন শব্দৰ লগত সেইবোৰৰ পাছত যোগ হোৱা বিবিধ প্ৰত্যয়, শব্দ-বিভক্তি, ক্ৰিয়া-বিভক্তি, শব্দবোৰৰ শ্ৰেণীবিভাগ আৰু গঠন পদ্ধতিৰ কথা কে সামৰি লয়। ৰূপগত দিশৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰি চালে কন্দলি ৰামায়ণত অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতত্ত্বৰ আটাইবোৰ বৈশিষ্ট্যৰে সুপ্ৰকাশ ঘটা দেখিবলৈ পোৱা যায়। কন্দলি ৰামায়ণত পৰিলক্ষিত হোৱা কিছুমান ৰূপতাত্ত্বিক লক্ষণৰ নিদৰ্শন তলত দাঙি ধৰা হ'ল :

(ক) ক্ৰিয়াৰ বিভিন্ন কাল আৰু সৰ্বনামৰ বিভিন্ন ৰূপৰ উপৰিও 'হ'ল' প্ৰত্যয়ান্ত কৃদন্ত বিশেষণ আৰু 'ইবা' প্ৰত্যয়ান্ত কৃদন্ত পদৰ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। যেনে :

১. বিয়াইল বাঘিনি সসে কৰ পৰিহাস (অযোধ্যাকাণ্ড, ৫০৬)
২. বাসবে দিবাৰ অস্ত্ৰ গুণত চড়াইল (অযোধ্যাকাণ্ড, ৩৩৯)

(খ) নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ সঘন প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয়। যেনে : - পাট (শূলপাট), -কুণ্ডা (কুৰিকুণ্ডা), -খানি (দুইখানি), -পান্তি (দুইপান্তি), -যুৰি (পাদুকায়ুৰি), -টী (পাঞ্চটী), -গোটা (আঠগোটা), -গুটি/-গুটী (চৈধ্যগুটি/কুজগুটী), -টো (সাতোটো), -গোট (নাকগোট), -খন/-খান (কুৰিখন/ৰথখান)

(গ) ৰামায়ণৰ ভাষাত পুৰুষ-নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ হোৱাও দেখিবলৈ পোৱা যায়। যেনে : বাপেৰ, মাৰেৰ, ভায়েক, ভায়েক ইত্যাদি।

(ঘ) স্ত্ৰীবাচক প্ৰত্যয়ৰ ক্ষেত্ৰত ‘-ঙ্’ আৰু ‘-নী’ৰ ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। যেনে : প্ৰাণেশ্বৰী, তৰুণী, যক্ষিণী, মিতিনী ইত্যাদি। -গন, -সব, -সম্বা, -সা, -থে, -চয়, -বৰ্গ, -জাক ইত্যাদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰো সঘন প্ৰয়োগ হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। যেনে : তাৰাগণ, মাণিকসব, তাসম্বা, তোমাসা, আমাথেৰ, মহাপাপীয়ে, গিয়াতিবৰ্গ, সাধুজাক।

(ঙ) যুগ, যুগল, দুই, হস্তে আদি শব্দৰ জৰিয়তে দ্বিবচন বুজোৱা হয়। যেনে : ভ্ৰব্যুগ, নয়ন যুগল, মনুষ্যদুই, তিনিহস্তে।

(চ) শব্দ বিভক্তি প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ প্ৰধানকৈ চাৰিটা শব্দ বিভক্তি ব্যৱহাৰ কৰিছে। প্ৰথমা বিভক্তিত ‘-এ’, দ্বিতীয়া বিভক্তিত -ক/-ক্ক, ষষ্ঠীত -ৰ/-ন আৰু সপ্তমীত -ই/-ত ব্যৱহাৰ হোৱা পৰিলক্ষিত হয়।

(ছ) স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপতত্ত্বৰ আন এক উল্লেখনীয় দিশ। স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয় হ’ল মূল অৰ্থ বা কাৰ্যত জোৰ বুজাবলৈ ক্ৰিয়া ৰূপৰ পিছত যোগ দিয়া কিছুমান প্ৰত্যয়। ৰামায়ণৰ ভাষাৰ মাজতো স্বাৰ্থিক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। এই সমূহ এনেধৰণৰ : -জাই, -হো, -হা, -ক, -গৈয়া, -দেখো।

উদাহৰণস্বৰূপে :

-জাই : দেখিলেক জাই

-হো : প্ৰণামোহো, নুবুজোহো, নোবোলোহো, হৈবোহো

-হা : পালিবাহা, ফুৰাহা, হৈবাহা, দিবাহা

-ক : পঠায়োক মোক

-গৈয়া : পৰ্বৰ্ততে চড়িবো গৈয়া

-দেখো : মাথা কাটিলতো দেখো নমৰে ৰাৱন

শব্দ চয়ন বা শব্দ প্ৰয়োগৰ কৌশল কন্দলিদেৱৰ ৰচনাৰ এটা অন্যতম বিশেষ বৈশিষ্ট্য। শব্দৰ সুসংগতিপূৰ্ণ প্ৰয়োগৰ দ্বাৰা কাব্যৰ মাজেৰে তেওঁ এটি শক্তিশালী ভাষা ৰূপ গঢ়ি তুলিছিল। কাব্যখনত কন্দলিৰ শব্দচয়ন এক লক্ষণীয় বিষয়। তেওঁ সংস্কৃত তৎসম, শব্দৰ লগতে অৰ্দ্ধতৎসম, তদ্ভৱ, দেশী আৰু বিদেশী শব্দৰ ব্যৱহাৰ কৰি ভাষাটোৰ সৌষ্ঠৱ বৃদ্ধিৰ লগতে পৰিপূষ্টি সাধনো কৰিছিল। শব্দৰ উপযুক্ত প্ৰয়োগে কাব্যখনৰ কাব্যশৈলীক এক নতুন মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। ৰামায়ণত ব্যৱহাৰ হোৱা সমগ্ৰ শব্দৰাজিক এনেদৰে ভাগ কৰি দেখুৱাব পৰা যায়।

যেনে :

তৎসম শব্দ : কুসুম, নৃপতি, চন্দ্ৰ, প্ৰভাত, চুম্বন, নৃত্য, বাদ্য, অগ্নি, নয়ন, পুষ্প, গৃহ।

অৰ্দ্ধতৎসম শব্দ : বৰিষ, হৰিষ, সমাপতি, অগনি, যুগুত, দৰিশন, পৰমান, বৰণ, তপন।

তদ্ভৱ শব্দ : আন্ধাৰ, সিয়ালি, নেউল, হাথি, চকু, জুই, সুৰাগ, ৰাতি, পানি, গাৰ।

আন নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ শব্দ : ৰামায়ণৰ ভাষাত আন নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষাৰ পৰা অহা শব্দবোৰৰ ভিতৰত হিন্দী ভাষাৰ শব্দই সৰ্বাধিক। এইসমূহ এনেধৰণৰ : নিকাল, বেটা, চৰাল, তোড়, ডৰ, ডাক, মাগ, চোট।

অনাৰ্যমূলীয় শব্দ : তাম্বোল, কামোড়, কুণ্ড, ঘোটক, গৰক, সন্ধিকৈ, চটফট, তৰবৰ, খলকিল, খায়াদায়া, বেড়া, বাড়ি।

বিদেশী শব্দ : নফাৰ, পয়দা, বাজাৰ, বদল, পুস্তক, কমৰ, চোট, খুন।

এইবোৰৰ উপৰিও জীৱ-জন্তু, চৰাই-চিৰিকটি, ফল-মূল, গছ-গছনি, অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গবাচক, জাতি ব্যৱসায়, যান-বাহন, গালি-শপনি, খাদ্য, বাদ্য, বস্ত্ৰ, অলংকাৰ, খেলা-ধূলা, অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰকে আদি কৰি তৎকালীন অসমীয়া সমাজত প্ৰচলিত বিভিন্ন শব্দ ব্যৱহাৰ কৰি তেওঁ ৰামায়ণৰ শব্দ সম্ভাৰ ঐশ্বৰ্যমণ্ডিত কৰি তুলিছে। তলত কিছুমান শব্দৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰা হ'ল : গৰ্দভ, শূগাল, বৰাহ (জীৱ-জন্তু), ৰাজহংস, চক্ৰবাক, ময়না, ভাটো (চৰাই-চিৰিকটি), আম, লেটেকু, পনিয়াল (ফল-মূল), শাল, তাল, তমাল (গছ-গছনি), কৰ্ণ, নাক, জিহ্বা (অঙ্গ-প্ৰত্যঙ্গ), ব্ৰাহ্মণ, বৈশ্য, শূদ্ৰ (জাতি-ব্যৱসায়), নাৰ, ৰথ, ভেল (যান-বাহন), নাগিনি, সংহাৰিণী, ৰাক্ষসিনী (গালি-শপনি), ঢাক, ঢোল, দোতাৰা (বাদ্য), মুকুট, কুণ্ডল, কাঞ্চি (অলংকাৰ), ভণ্টা, ঢোপ, জুৰা (খেলা-ধূলা), ধনু, শৰ, গদা (অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ), গন্ধ, পুষ্প, আটাস, আউঠা, দৈৱ, আকাশ, আঠ, দশ, চৈধ্য, সৰঙ্গা, খেৰ, পতান ইত্যাদি।

কাব্যখনত বিশেষণ শব্দৰো সুন্দৰ প্ৰয়োগ হোৱা পৰিলক্ষিত হয়। ৰজা দশৰথৰ মৃত্যু আৰু ৰাম বনলৈ যোৱাৰ প্ৰসংগত ভৰতে মাতৃ কৈকেয়ীক জগৰীয়া কৰি যি ককৰ্থনা কৰিছে, তাৰ মাজতে কবিৰ বিশেষণ শব্দ প্ৰয়োগৰ সাৰ্থকতা দেখিবলৈ পোৱা গৈছে :

“স্বামী ঘাতিনীক পৃথিৱীয়ে কেনে ধৰে।

ফাট দিয়া লুকাই থৈয়া তোক নসম্বৰে।।”

ৰামায়ণৰ পাতত পোৱা অন্য কিছুমান বিশেষণাত্মক আৰু ক্ৰিয়া-বিশেষাত্মক শব্দ এনেধৰণৰ :

বিশেষণাত্মক শব্দ : উত্তম, মধ্যম, মনোৰম, শোভন, মন্দ, কোমল, আকুঞ্চিত, যশৱন্ত, তপ্ত, জ্যেষ্ঠ।

ক্ৰিয়া-বিশেষণাত্মক শব্দ : কেনমতে, যেনমতে, এহিমতে, পুত্ৰৱতে, নশ্ৰভাৰে, তৈসানি, কৈসানি।

ধৰন্যাৱক আৰু প্ৰতিধৰন্যাৱক আৰু সংযুক্ত শব্দ, পুনৰ্ভঙ্গ শব্দ আৰু সংখ্যাবাচক শব্দৰ প্ৰয়োগেও ৰামায়ণৰ ভাষাত এক বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। এনে শব্দৰ প্ৰয়োগে ভাষাটোক মাধুৰ্যময় কৰি তুলিছে। এই শব্দসমূহৰ কিছুমান এনেধৰণৰ :

ধৰন্যাৱক আৰু প্ৰতিধৰন্যাৱক শব্দ : গিৰ-গিৰ, কান্দি-কাতি, চাটু-পাটু, খসমস (গাৰ), খুজিলুড়ি, আজোৰপিজোৰ।

সংযুক্ত শব্দ : পাপ-মৃগ, সৃষ্টি-স্থিতি-লয়, গল-পাশ, বাক্য-অমৃত, দশৰথ-জল।

পুনৰুদ্ধ শব্দ : শতক শতক (হাত), হাসো হাসো কৰে, বনে বনে, থানে থানে, পাঞ্চ পাঞ্চ (আঙুলি)

সংখ্যাবাচক শব্দ : চৈধ্য, পঞ্চাশ, শতক, হাজাৰ

খণ্ডবাক্য, ফকৰা-যোজনা, পটন্তৰ, জতুৰা ঠাঁচৰ প্ৰয়োগ কন্দলি ৰামায়ণৰ ভাষাগত দিশৰ আন এক উল্লেখনীয় দিশ। এইবোৰৰ প্ৰয়োগে ৰামায়ণৰ ভাষাক আকৰ্ষণীয় কৰি গঢ়ি তুলিছে। কন্দলিদেৱে ফকৰা-যোজনা, জতুৰাঠাঁচ আদিবোৰ স্থানীয় কথ্য ভাষাৰ পৰা আহৰণ কৰি তাৰ লগত বিবিধ অলংকাৰ প্ৰয়োগ কৰি ভাষাটোক কাব্যিক ৰূপ প্ৰদান কৰিছে। কন্দলিদেৱৰ কবি প্ৰতিভাৰ নিদৰ্শন হিচাপে তলত কিছুমান ৰূপ দাঙি ধৰা হ'ল :

১. অলপ পানীৰ সোল দদৰা দদড়ি (লংকাকাণ্ড, ১৯/১৩৮)
২. পকা কল লৈয়া কঞ্চা ফলক সাড়িলি (সুন্দৰাকাণ্ড, ১৪৯/৪৫৮)
৩. কাঁস পৰি জিম গৈল (সুন্দৰাকাণ্ড, ৭৭৮)
৪. আকাশ চানিয়া জেন ফৰিঙ্গ উজাস্তি (কিষ্কিন্ধ্যাকাণ্ড, ৩৮৯)
৫. বোৰাৰ উপৰে জেন সাক পটন্তৰ (অযোধ্যাকাণ্ড, ৮১০)
৬. নৰকৰ পলুৰ স্বৰ্গত নাহি আস (অযোধ্যাকাণ্ড, ৬২৭)
৭. অমৃত কুণ্ডত কুজি ঢালিলিহি বিষ (অযোধ্যাকাণ্ড, ৮৮/৯০)

অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ নৈপুণ্য কন্দলিদেৱৰ ভাষাৰ আন এটা মন কলিৰবলগীয়া দিশ। অলংকাৰ প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত কবিৰ কাব্যিক প্ৰতিভা সুন্দৰ ৰূপত চিত্ৰিত হৈ উঠিছে। উপমা, ৰূপক, উৎপ্ৰেক্ষা আদি অলংকাৰৰ প্ৰয়োগে কাব্যখনৰ বিষয়বস্তুক অতি উজ্বল কৰি তুলিছে। যেনে :

“বিজুলী চটক যেন গোসাঁনীৰ কাস্তি
সিংহৰ দৰে চিয়া কঁকাল।”

কন্দলিদেৱে শব্দালংকাৰৰ ভিতৰত প্ৰধানভাৱে অনুপ্ৰাস আৰু অৰ্থালংকাৰৰ ভিতৰত উপমা, ৰূপক, নিদৰ্শনা, বিষম, ব্যাজস্ততি, ব্যঙ্গোক্তি প্ৰভৃতি অলংকাৰৰ সুপ্ৰয়োগৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছিল। গ্ৰন্থখনৰ বিভিন্ন অধ্যায়ৰ বিভিন্ন বৰ্ণনাত তেওঁ যিবোৰ অলংকাৰ প্ৰয়োগ কৰিছে সেয়া সঁচা অৰ্থত শক্তিশালী আৰু অৰ্থবহ। অলংকাৰৰ সুপ্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰত কন্দলিদেৱৰ শব্দ-চয়নৰ দক্ষতা অভিনৱ আৰু চমকপ্ৰদ। ৰামৰ বনবাসৰ প্ৰসংগত ভৰতে মাক কৈকেয়ীক উদ্দেশ্য কৰি যিখিনি কথা কৈছিল তাৰ পৰাই কন্দলিদেৱৰ শব্দ-নিৰ্মাণৰ কৌশল সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব পৰা যায় :

“সুসিনি নাগিনি নিদাৰুনি সংহাৰিনি।
নিৰ্দয়িনি ৰাক্ষসিনি বাঘিনি দাৰুনি।।
জক্ষিনি ডাকিনি তপ্ৰিঃ সুস্বামি ভক্ষিনি।
পিসাচিনি আৰে ৰাণ্ডি ভৈলি আলক্ষিনি।।”

(অযোধ্যাকাণ্ড, ৭৮৫)

উপমা প্ৰয়োগৰ জৰিয়তে কবি কন্দলিদেৱে তদানীন্তন অসমীয়া ভাষাৰ কথিত ৰূপটোক সাহিত্যত যুগমীয়া কৰি থৈ গৈছে। উদাহৰণস্বৰূপে :

১. তপত খোলাত মাছে কৰে যেন মত।
২. দাস্ত ভাঙা সাপ যেন মিছাতে ফোফাহা।
৩. মছৰা ঘূৰয় যেন কুমাৰ চাক।

ৰামায়ণত প্ৰয়োগ হোৱা আলংকাৰিক সৌন্দৰ্যৰ কিছুমান নিদৰ্শন তলত দাঙি ধৰা হ'ল :

অনুপ্ৰাস : কতো কুজা কতো খোৰা কতো গোট কলা।
কতোহেঁ নাৰঙ্গা সোভা কুণ্ডলীয়া শোলা।।

(সুন্দৰাকাণ্ড, ৫/৮/১৪)

বিষম : টীপচিৰ বাৰে মেৰু পৰ্বত উৰিল।
তুনি সাপে সব নাগ পুৰীক গিলিল।।

(সুন্দৰাকাণ্ড, ২/৯/৫০)

নিদৰ্শনা : ঢোল যেন ডিমা পাৰে চুঙ্গাৰ বাদুলি।
পিপিয়া চটকে পৰ্বতক লৱে তুলি।।

(সুন্দৰাকাণ্ড, ৬/১৭/১১১)

কন্দলিদের অসমীয়া ছন্দ-শিল্পৰ বাটকটীয়া। ছন্দৰ সূষম প্ৰয়োগতো তেওঁৰ দক্ষতা অপৰিসীম তথা তুলনাবিহীন। তেওঁ প্ৰধানকৈ লোকভাষাত প্ৰচলিত মৌখিক লোকগীত আদিৰ ভাষাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়েই অন্ত্যমিল যুক্ত আক্ষৰিক দ্বিপদী পদ বা পয়াৰ, বুঝুৰি, ত্ৰিপদী, দুলাড়ী, ছবি আদি ছন্দ প্ৰয়োগ কৰিছিল। এই আটাইবোৰ ছন্দই অত্যনুপ্ৰাসযুক্ত।

ভাষাগত দিশৰ ভিন্নতাৰ ফালৰ পৰা বিচাৰ কৰিলে এইটো স্পষ্ট হয় যে, মাধৱ কন্দলি দেৱৰ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ মাজতে অসমীয়া ভাষাৰ এটা পূৰ্ণাংগ ৰূপ সংৰক্ষিত হৈ আছে। পৰৱৰ্তী কালত সেই ভাষা ৰূপৰ কিছু পৰিৱৰ্তন ঘটিছে যদিও তেওঁৰ আদৰ্শক অনুসৰণ কৰিয়েই বিশাল নৱবৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ ভাষা সৌধ নিৰ্মাণ হৈছে। কন্দলিদের ৰচনাইশৈলীত মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ অভিভূত হৈ উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণৰ ভাঙনিত কবিজনাক হস্তীৰ লগত আৰু নিজকে শহাৰ লগত তুলনা কৰি কবি প্ৰতিভাক এনেদৰে স্বীকৃতি দিছিল :

“পূৰ্বকবি অপ্রমাদী মাধৱ কন্দলি আদি
পদে বিৰচিলা ৰাম কথা।

হস্তীৰ দেখিয়া লাদ শসা যেন ফাৰে মাৰ্গ
মোৰ ভৈল তেহুয় অৱস্থা।।”

(উত্তৰাকাণ্ড ৰামায়ণ, পদ, ৭০৪১)

৫.৯ সাৰাংশ (Summing up)

প্ৰাকশংকৰী যুগৰ শ্ৰেষ্ঠ কবি মাধৱ কন্দলিয়ে বৰাহী ৰজা মহামাণিক্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাত অসমীয়া ৰামায়ণখন অনুবাদ কৰিছিল। মূল বান্ধীকী কৃত সংস্কৃত ৰামায়ণৰ ভাৱানুবাদ কৰিছে কন্দলিয়ে সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণখন ৰচনা কৰিছিল। এই

ৰামায়ণখন হ'ল কন্দলিৰ অসামান্য কবি প্ৰতিভাৰ সৰ্বোকৃষ্ট নিদৰ্শন। মূল উৎসৰ পৰা সাৰভাগ গ্ৰহণ কৰি ইমান সুন্দৰ, সহজ আৰু সজীৱ ৰূপত তেওঁ গ্ৰন্থখন অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছে সেয়া বৰ্ণনাৰ্থীত। তেওঁ অসমৰ লোকভাষাক গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে কাব্যিক ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰি গৈছে। গ্ৰন্থখনৰ ভাষাৰ মাজতে অসমীয়া ভাষাৰ এটা পূৰ্ণাংগ ৰূপ সংৰক্ষিত হৈ আছে। আন দিশত গ্ৰন্থখন সেই সময়ৰ অসমৰ সামাজিক সমলেৰে সমৃদ্ধ এখন উৎকৃষ্ট দলিল। তদনাস্তন অসমৰ সমাজ জীৱনৰ এখনি পূৰ্ণাংগ চিত্ৰ গ্ৰন্থখনৰ মাজেৰে সুন্দৰ ৰূপত প্ৰতিভাত হৈ উঠিছে।

৫.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Question)

- ১। মাধৱ কন্দলিক চতুৰ্দশ শতিকাৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ কবি বুলি কিয় কোৱা হয়? আলোচনা কৰক।
- ২। মাধৱ কন্দলি ৰামায়ণৰ কাব্যিক সৌন্দৰ্য বিচাৰ কৰক।
- ৩। মাধৱ কন্দলি ৰামায়ণ ভাষা সম্বন্ধে এটি নিবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৪। মাধৱ কন্দলি ৰামায়ণত তৎকালীন অসমৰ সমাজ-জীৱনৰ চিত্ৰ কেনেদৰে পৰিস্ফুট হৈ উঠিছে আলোচনা কৰক।
- ৫। মাধৱ কন্দলি ৰামায়ণৰ বৰ্ণনা নৈপুণ্য— এই শীৰ্ষক এটি আলোচনা যুগুত কৰক।
- ৬। সপ্তকাণ্ড ৰামায়ণৰ মাজত কন্দলিদেৱৰ মৌলিকতা কিদৰে ফুটি উঠিছে আলোচনা কৰক।
- ৭। মাধৱ কন্দলিদেৱৰ কাব্যপ্ৰতিভাৰ মূল্যায়ণ কৰি এটি চমু নিবন্ধ যুগুত কৰক।
- ৮। ৰামায়ণৰ অনুবাদ ৰীতি সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

৫.১১ গ্ৰন্থপঞ্জী (References/Suggested Reading)

কটকী, ড° প্ৰফুল্ল চন্দ্ৰ	ঃ	দ্ৰমবিকাশত অসমীয়া কথা শৈলী, বীণা লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী, ১৯৯৮
কাকতি, ড° বাণীকান্ত	ঃ	পুৰণি অসমীয়া সাহিত্য, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, গুৱাহাটী, ১৯৮৯ পুৰণি কামৰূপৰ ধৰ্মৰ ধাৰা, পাঠশালা, ১৯৫৫
গগৈ, লীলা	ঃ	অসমৰ সংস্কৃতি, ভাৰতী প্ৰকাশন, যোৰহাট, ১৯৮২
গোস্বামী, উপেন্দ্ৰনাথ	ঃ	ভাষা, সমাজ, সাহিত্য, প্ৰথম প্ৰকাশ, মণিমাণিক প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৭৮
গোস্বামী, প্ৰফুল্ল দত্ত	ঃ	সাহিত্য আৰু জীৱন, ২য় সংস্কৰণ, লয়াৰ্ছ বুল ষ্টল, গুৱাহাটী, ১৯৫৭
গোস্বামী, ড° মালিনী	ঃ	অসমত সংস্কৃত চৰ্চাৰ ইতিহাস, অসম সাহিত্য সভা, যোৰহাট, ১৯৯৮

- গোস্বামী, যতীন্দ্রনাথ : অসমীয়া সাহিত্যৰ চমু বুৰঞ্জী, মণিমাণিক প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৫৭
- গোস্বামী, হেমচন্দ্ৰ (সম্পাঃ) : অসমীয়া সাহিত্যৰ চানেকী, ১ম খণ্ড, কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়, ১৯২৯
- ঠাকুৰীয়া, ৰামমল : অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকাশ, বীণা লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী, ১৯৯৩
- দাস, ফণী : অসমীয়া সাহিত্যৰ জেউতি, চাৰু প্ৰকাশন, কামৰূপ, ১৯৮৮
- দেৱ, গোস্বামী, হৰমোহন : সংস্কৃত সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, প্ৰথম প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৭৭
- নেওগ, ডিম্বেশ্বৰ : অসমীয়া সাহিত্যৰ অধ্যয়ন, জুৰণি প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৬৭
নতুন পোহৰত অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী, শ্ৰৱণি প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৬৪
- নেওগ, মহেশ্বৰ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৬২
পুৰণি অসমীয়া সমাজ আৰু সংস্কৃতি, ৩য় সংস্কৰণ, নিউ বুক ষ্টল, গুৱাহাটী, ১৯৭১
- নেওগ, মহেশ্বৰ আৰু শৰ্মা, হেমন্ত (সম্পাঃ) : সাহিত্য সমীক্ষা, অসম সাহিত্য সভা, যোৰহাট, ১৯৬৩
- বৰকটকী, বীৰেণ : সাহিত্যৰ পটভূমি, বুক ডিপো, কলিকতা, ১৯৮৩
- ভৰালী, ড° শৈলেন (সম্পাঃ) : দেবজিত (মাধৱ কন্দলি বিৰচিত), বাণী প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৩৩
- ভূঞা ড° সূৰ্য্য কুমাৰ (সম্পাঃ) : কামৰূপৰ বুৰঞ্জী, ২য় প্ৰকাশ, গুৱাহাটী, ১৯৫৮
- মজুমদাৰ, তিলক চন্দ্ৰ : প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰাঞ্জল ধাৰা, ২য় প্ৰকাশ, বীণা লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী, ১৯৮৭
- মহন্ত, কেশদা : অসমীয়া ৰামায়ণী সাহিত্য, কথা বস্ত্ৰৰ আঁতিগুৰি, যোৰহাট, ১৯৮৪
- লেখাৰু, ড° উপেন চন্দ্ৰ : অসমীয়া ৰামায়ণ সাহিত্য, লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল, গুৱাহাটী, ১৯৯৩
- শইকীয়া বৰা, ড° লীলাৱতী : মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভাষা, অসম সাহিত্য সভা, যোৰহাট, ১৯৯৩
- শৰ্মা, কনক চন্দ্ৰ (সম্পাঃ) : কবিৰাজ মাধৱ কন্দলী বিৰচিত ৰামায়ণ, লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল, গুৱাহাটী, ১৯৯৮

- শৰ্মা, নবীন চন্দ্ৰ : পুৰণি অসমীয়া সাহিত্যৰ আলোক ৰেখা, প্ৰথম
প্ৰকাশ, বীণা লাইব্ৰেৰী, গুৱাহাটী, ১৯৮৭
মাধৱ কন্দলীৰ ৰামায়ণ, জাৰ্নাল এম্পেৰিয়াম,
নলবাৰী, ১৯৮৯
- শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰ নাথ : অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, ৩য় সংস্কৰণ,
সৌমাৰ প্ৰিণ্টিং এণ্ড পাব্লিচিং, ১৯৮৬
ৰামায়ণৰ ইতিবৃত্ত, ২য় সংস্কৰণ, বীণা লাইব্ৰেৰী,
গুৱাহাটী, ১৯৮৯
- শৰ্মা, হেমন্ত কুমাৰ : অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত, গুৱাহাটী, ১৯৬১

প্ৰথম বিভাগ
সাংস্কৃতিক আৰু ভাষিক সংযোগ

বিভাগৰ গঠন

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ
- ১.৪ ভাষাৰ স্বৰূপ
- ১.৫ ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ আন্তঃসম্পৰ্ক
- ১.৬ ভাষা আৰু সংস্কৃতি পৰিৱৰ্তনশীল
- ১.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

ইতিমধ্যে আপোনালোকে আগৰ খণ্ডত অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত বজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে অৱগত হৈছে। পিছে ৰাজপৃষ্ঠপোষকতাৰ সমান্তৰালভাৱে আন কেতবোৰ কাৰকেও ভাষাৰ উত্থান আৰু সমৃদ্ধিত সহায় কৰে। কোনো ভাষাৰ পৰিপুষ্টিত সেই ভাষাটো প্ৰচলিত হৈ থকা অঞ্চলৰ আন ভাষা আৰু সংস্কৃতিসমূহৰ বিশিষ্ট অৱদান থাকে। ভাষা আৰু সংস্কৃতি সদায় ওতঃপ্ৰোতভাৱে সম্পৰ্কযুক্ত আৰু পৰিৱৰ্তনশীল। ভাষা-সংস্কৃতিক এটা নিৰ্দিষ্ট কাঠামোত আৱদ্ধ কৰি ৰখা সম্ভৱ নহয়। এটা ভাষাই আন ভাষাৰ সৈতে সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলে। সংস্কৃতিও অন্য সংস্কৃতিৰদ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। এনে পাৰস্পৰিক প্ৰভাৱে ভাষা-সংস্কৃতিৰ বিকাশক বাৰুকৈয়ে ত্বৰাণ্বিত কৰে।

মানুহ সাংস্কৃতিক প্ৰাণী। কোনো ভূখণ্ডত এটা সমষ্টি বা সম্প্ৰদায় হিচাপে জীৱন নিৰ্বাহ কৰা মানুহে নানা ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ধৰণ-কৰণেৰে জীৱন যাত্ৰা সু-সংবদ্ধ আৰু সুশৃংখলিত কৰি তোলে। মানুহৰ জীৱন-যাপনৰ এনে বিভিন্ন ব্যৱস্থা, আচাৰ-প্ৰকৃতিৰ সামগ্ৰিকতাই হৈছে সংস্কৃতি। এক কথাত, ই মানুহৰ জীৱন চৰ্চাৰ সামগ্ৰিক অভিব্যক্তি। ভাষা হৈছে সংস্কৃতিৰ অংগীভূত উপাদান। ভাষাৰ জৰিয়তে ভাব বিনিময় কৰি মানুহে পৰস্পৰৰ মাজত সম্বন্ধ স্থাপন কৰি এটা থুপ হিচাপে বাস কৰি থাকে। গতিকে ভাষা হৈছে সামাজিকতাৰ প্ৰধান চৰ্ত।

ভাষাৰদ্বাৰা সমাজবদ্ধ মানুহৰ জীৱন যাত্ৰা সুসমভাৱে চলি থাকে। তেওঁলোকৰ জীৱন প্ৰণালীৰ নানা দিশৰ প্ৰকাশ-উপস্থাপনো ঘটে ভাষাৰদ্বাৰা। লক্ষণীয় যে তেনে

দিশবোৰে ভাষাৰ প্ৰকৃতিও নিৰ্দ্ধাৰণ কৰে। সেইবাবে সংস্কৃতি লৈ, সমাজ লৈ ভাষাৰ স্বকীয়তা থাকে। আকৌ একেটা অঞ্চলত এটাতকৈ অধিক ভাষা আৰু সংস্কৃতি থাকিলে সিহঁতৰ মাজৰ সম্বন্ধ আৰু অলপ বেলেগ হয়। ভিন্ন ভাষা-সংস্কৃতিৰ মাজৰ সংযোগে ভাষা বিশেষৰ গতি-প্ৰকৃতিক বিশিষ্টতা প্ৰদান কৰে। এইটো বিভাগত আমি ভাষা-সংস্কৃতিৰ মাজত থকা তেনে সম্বন্ধৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়ন কৰাৰ পাছত আপুনি

- সংস্কৃতি সম্পৰ্কে জ্ঞান লাভ কৰিব।
- ভাষাৰ স্বৰূপ সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।
- সংস্কৃতি আৰু ভাষাৰ আন্তঃসম্পৰ্কৰ বিষয়ে জ্ঞান লাভ কৰিব।
- ভাষা বিশেষৰ পৰিপুষ্টিত আন ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।

১.৩ সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ (Summing Up)

ইংৰাজী culture শব্দৰ সমাৰ্থক ৰূপে অসমীয়াত 'সংস্কৃতি' শব্দটো ব্যৱহাৰ কৰা হয়। ইংৰাজী culture শব্দটো লেটিন 'কোল' ধাতুৰ পৰা অহা। ইয়াৰ অৰ্থ মাটি চহোৱা, কৃষি কৰা। কৰ্ষণৰ দ্বাৰা বা চহ কৰি মাটিৰ উন্নতি সাধনেৰে তাক শস্য উৎপাদনৰ উপযোগী কৰি তোলা হয়। কৰ্ষণে মাটিৰ উন্নতি আনে। 'কালচাৰ'ৰ মূল অৰ্থই পোনতে শস্যভূমি কৰ্ষণক বুজালেও পিছলৈ সি সংস্কাৰ বা উন্নতি সাধন, বিশেষকৈ মনোভূমি কৰ্ষণক বুজাবলৈ ধৰে। ('সংস্কৃতিৰ অৰ্থ আৰু তাৎপৰ্য : কেইটিমান দিশ' প্ৰবন্ধ ; বীৰেন্দ্ৰনাথ দত্ত)। Culture -ৰ সমাৰ্থকৰূপে ব্যৱহৃত 'সংস্কৃতি' শব্দয়ো সংস্কাৰৰ ধাৰণা বহন কৰে। সংস্কৃতিয়ে মানুহৰ জীৱন-চৰ্যাৰ বস্তুগত আৰু মনোগত দিশৰ সংস্কাৰ বা উৎকৰ্ষ সাধনক বুজায়। মানুহ সামাজিক প্ৰাণী যদিও জন্মতে সামাজিক হৈ নাহে। জন্মৰ পিছতহে সামাজিক হ'বলৈ শিকে। "জন্মৰ সময়ত মানৱ শিশু পশু-শাৱকৰ তুল্য হৈ থাকে। ক্ৰমাগত সংস্কাৰ সাধনৰ দ্বাৰা তাৰ উত্তৰণ হয় মানৱত্বলৈ : সংস্কৃতিয়ে মানুহক মানুহ কৰে। (প্ৰাগুক্ত প্ৰবন্ধ : বীৰেন্দ্ৰ নাথ দত্ত)

সংস্কৃতিৰ মাজত পৰিশীলন আৰু সৌন্দৰ্যবোধ প্ৰোথিত হৈ থাকে। ইয়াৰ পৰিসৰ অতি ব্যাপক। ই মানুহৰ জৈৱিক, আধ্যাত্মিক, ভৌতিক, নান্দনিক তাড়নাৰ লগত জড়িত সকলো দিশক সামৰি লয় আৰু সামূহিক জীৱন চৰ্যাৰ মাজেৰে তাৰ পৰিস্ফুৰণ ঘটে। এডৱাৰ্ড বাৰ্ণেট টাইলাৰৰ ভাষাত : "সমাজৰ অংগীভূত সদস্যৰূপে মানৱে আহৰণ কৰা জ্ঞান, বিশ্বাস, কলা, ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, আইন-কানুন, নৈতিকতা, অভ্যাস আৰু অন্যান্য সামাজিক সামৰ্থ্যৰ সামগ্ৰিক যৌগিক ৰূপেই সংস্কৃতি।" এনে আচৰণসমূহ সামাজিক উত্তৰাধিকাৰ ৰূপে অব্যাহত থাকে।

সংস্কৃতিবিদসকলে সংস্কৃতিৰ বিদ্যায়তনিক মাত্ৰা বা আয়তন (Academic Dimension) এটাৰো কথা কয়। নৃতত্ত্ববিদ আৰু সমাজতত্ত্ববিদসকলৰ মাজত প্ৰচলিত এই মাত্ৰামতে সংস্কৃতি হৈছে ‘The man made part of the environment.’ প্ৰকৃতিৰ সন্তান মানুহে প্ৰকৃতিৰ বুকুৰপৰা খাদ্য সংগ্ৰহ কৰোঁতে, শীত-তাপ নিয়ন্ত্ৰণৰ বাবে আচ্ছাদন প্ৰস্তুত কৰোঁতে, ঘৰ সাজি সমূহীয়াভাৱে বাস কৰোঁতে প্ৰয়োজনসাপেক্ষে প্ৰকৃতিৰ উপকৰণৰ ৰূপ সলনি কৰে। নিজৰ নান্দনিক চেতনা আৰু সৌন্দৰ্যবোধেৰে অনুপ্ৰেৰিত হৈ নিজৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাক সুন্দৰ-পৰিশীলিত বা সংস্কাৰিতও কৰিব খোজে। নিজৰ প্ৰয়োজন সাপেক্ষে প্ৰকৃতিক এনেদৰে ৰূপ দি তাৰ সৈতে খাব খাব খোজাৰ প্ৰয়াসতে সংস্কৃতিয়ে আত্মপ্ৰকাশ কৰে।

সমাজক আধাৰ বা ভিত্তি কৰি সংস্কৃতি গঢ় লৈ উঠে। অৰ্থাৎ ব্যক্তিৰ সমূহীয়া জীৱন যাত্ৰাত সংস্কৃতি বৰ্তি থাকে। সমাজভুক্ত প্ৰাণী হিচাপে মানুহে তেওঁ বাস কৰা সমাজখনৰ ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, উৎসৱ-অনুষ্ঠান, ধৰ্ম-বিশ্বাস আদি পৰম্পৰাগতভাৱে শিকে আৰু তাৰ প্ৰদৰ্শন কৰে। প্ৰত্যেক মানৱ গোষ্ঠী সম্প্ৰদায়ৰ নিজস্ব সংস্কৃতি আছে। সকলো সম্প্ৰদায়ৰ জীৱন নিৰ্বাহৰ নিজা শৈলী আছে। তেওঁলোকৰ থকা-মেলা, খোৱা-পিন্ধা, আচাৰ-ব্যৱহাৰৰ স্বকীয়তা আছে। তেনে স্বকীয়তাৰ বাবেই ঠাই-গোষ্ঠী-সম্প্ৰদায় লৈ সংস্কৃতিক ‘অসমীয়া সংস্কৃতি’, ‘বড়ো সংস্কৃতি’, ‘ৰাভা সংস্কৃতি’ আদি বুলি নামকৰণ কৰা হয়।

অসমৰ বিশিষ্ট লোকসংস্কৃতিবিদ নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মাই সংস্কৃতিৰ তিনিটা বৈশিষ্ট্যৰ কথা উল্লেখ কৰিছে :

- (ক) মানৱ-অভিজ্ঞতাত সংস্কৃতি বিশ্বজনীন; তন্মূৰ্ত্তি ইয়াৰ স্থানীয় আৰু আঞ্চলিক ৰূপ আছে।
- (খ) সংস্কৃতি স্থবিৰ অথচ ই গতিশীল।
- (গ) সংস্কৃতিয়ে আমাৰ জীৱনক পৰিপূৰ্ণ কৰিলেও আমি সংস্কৃতিৰ বিষয়ে সচেতন নহয়।

১.৪ ভাষাৰ স্বৰূপ

ভাষা কি? তাৰ সন্তোষজনক উত্তৰ দিয়া কঠিন হ’লেও ভাষাৰ ব্যৱহাৰিক প্ৰকৃতি পৰ্যবেক্ষণ কৰি ভাষাৰ বিষয়ে এটি ধাৰণা কৰিব পাৰি।

নিজৰ মনৰ ভাব আনৰ আগত প্ৰকাশ কৰিবলৈ মানুহে ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। ভাব বিনিময়েৰে মানুহে আনৰ সৈতে সম্বন্ধ গঢ়ি তোলে। গতিকে পাৰস্পৰিক যোগাযোগৰ বাবে মানুহে ভাষা ব্যৱহাৰ কৰে। যোগাযোগৰ আন মাধ্যমো আছে। পোহৰ, ছবি, প্ৰতীক, ধ্বনি, শাৰীৰিক অংগী-ভংগী আদিৰেও মানুহে নিজৰ ভাব ব্যক্ত কৰিব পাৰে। কিন্তু এই মাধ্যমবোৰৰ তুলনাত ভাষাৰ জৰিয়তে ভাব প্ৰকাশৰ

পৰিসৰ আৰু সুবিধা বহুত। সেয়ে ভাষাক যোগাযোগৰ অন্যতম মাধ্যম বুলি কোৱা হয়। মানুহে ভাষাৰ জৰিয়তে ভাব বিনিময় কৰি এটা সমষ্টি হিচাপে এখন ঠাইত থূপ খাই থাকে। পৰম্পৰাগতভাৱে সেই ভাষাটো সেই মানুহখিনিয়ে ব্যৱহাৰ কৰে, আহৰণ কৰে আৰু এখন সমাজ হিচাপে বাস কৰি থাকে।

মানুহে জন্মতে ভাষা শিকি নাহে। মানৱ মনত ভাষাৰ সাৰ্বজনীন নিয়ম কিছুমান জন্মৰেপৰা থাকিলেও, ভাষা আহৰণৰ ক্ষমতা সহজাত হ'লেও শিশু এটাই তেনে নিয়মসমূহ খটুৱাই পাৰিপাৰ্শ্বিকতাত প্ৰচলিত ভাষাটো শিকে। সমাজ এখনৰ প্ৰেক্ষাপটত ভাষা হৈছে সাংস্কৃতিক আচৰণ; সংস্কৃতিৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ অংগ। সমাজৰ অংগীভূতৰূপে মানুহে কাৰ লগত, কেতিয়া, কিদৰে ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিব লাগে সেয়া পৰিস্থিতিভেদে শিকি লয়। প্ৰত্যেক সমাজৰে ৰীতি-নীতি, বিচাৰ-মূল্যবোধৰ ভিন্নতা আছে। সেয়ে জনসমষ্টিভেদে ভাষা আচৰণো বেলেগ হয়। তথাপি একেধৰণৰ নীতি-নিয়ম আচৰণ কৰা মানুহ কিছুমানে তেনে নীতি-নিয়মৰ লগত সংগতি ৰাখি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিলে তেওঁলোকক এটা ভাষাগোষ্ঠী বুলি ধৰা হয়। কেইবাশ মানুহেৰেও এটা ভাষাগোষ্ঠী হ'ব পাৰে, কেইবা হাজাৰেৰেও হ'ব পাৰে। কিন্তু তেওঁলোক একসূত্ৰী নিয়মেৰে বান্ধ খাই থাকিব লাগিব।

প্ৰকৃতি জগতত মানুহ একমাত্ৰ প্ৰাণী, যাৰ উৎপাদনক্ষম ভাষা পদ্ধতি আছে। আন জীৱ-জন্তুয়েও নানা মাত মাতি নিজৰ মাজত যোগাযোগ কৰে। কিছুমান চৰায়ে মানুহৰ দৰে মাত মাতিবও পাৰে। ভাটো, মইনা, শালিকা আদি পোহনীয়া চৰাইৰ কথা এই প্ৰসংগত প্ৰণিধানযোগ্য। কিন্তু সিবিলাকৰ ভাষা আৰু মানুহৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য আছে। মানুহে পৰিস্থিতি অনুযায়ী, প্ৰয়োজন অনুসৰি ভাষা উৎপাদন-ব্যৱহাৰ কৰিব পাৰে। মানুহে ব্যৱহাৰ কৰা প্ৰতিটো বাক্যই নতুন। আন জীৱ-জন্তুৰ মাত-কথাত এনে উৎপাদনশীলতা পৰিলক্ষিত নহয়।

ভাষাৰ এটা প্ৰণালী আছে। ধ্বনি, ৰূপ, বাক্য, অৰ্থ— এই প্ৰণালীৰ চাৰিটা উপাদান। তাত ধ্বনি ক্ষুদ্ৰতম আৰু বাক্য সৰ্ববৃহৎ উপাদান। ভাষা প্ৰণালীৰ ধ্বনিসমূহ বাগিন্দ্ৰিয়ৰ জৰিয়তে উচ্চাৰিত হয়। ধ্বনি অকলে অৰ্থহীন। ধ্বনিসমূহক এটা ক্ৰমত সজাই ললেহে অৰ্থ ওলায়। পিছে সেই অৰ্থ আৰু ধ্বনিৰ মাজৰ সম্বন্ধ সদায় যাদৃচ্ছিক। সিহঁতৰ মাজত এটা মানি লোৱা সম্বন্ধ থাকে। এটা ভাষাসমষ্টিয়ে ধ্বনিৰে গঠিত একোটা শব্দৰে একোটা ধাৰণা বুজায়। ক'ব পাৰি, তেওঁলোকে স্বনিৰ্ধাৰিত শব্দত একোটা অৰ্থ আৰোপ কৰি লয় আৰু সি পৰম্পৰানুগামী হৈ চলি থাকে। তাক লৈ প্ৰশ্ন কৰা নহয়। উদাহৰণস্বৰূপে, অসমীয়া ভাষাত 'ঘৰ' শব্দটো চলি আহিছে। 'ঘৰ' শব্দটোৱে বুজোৱা ধাৰণা আৰু শব্দটোৰ মাজত কোনো সহজাত সম্বন্ধ নাই। সেই ধাৰণাটোক বুজাবলৈ শব্দটো আমি নিজেই নিজেই নিৰ্দ্ধাৰণ কৰিছোঁ আৰু সি প্ৰজন্ম ধৰি তেনেদৰে চলি আহিছে। মনত ৰখা ভাল, জনসমষ্টি এটাই বাস কৰা ভূখণ্ডত

বিশেষত তেওঁলোকৰ নিজস্ব ধ্যান-ধাৰণা, আচাৰ-বিচাৰ অনুযায়ী সুকীয়া সুকীয়া সম্পদ, বিষয়বস্তু, ধাৰণা আদি থাকে। সিবোৰক বুজাবলৈ তেওঁলোকৰ নিজস্ব শব্দও থাকে। আন ভাষা বা জনসমষ্টিৰ মাজত তাৰ প্ৰচলন নাথাকে। এনে স্বকীয় সম্পন্ন শব্দবোৰেই ভাষাসমূহক এটাৰ পৰা আনটোক পৃথক কৰি তোলে। গতিকে যাদৃচ্ছিকতা গুণৰ বাবে পৃথিবীৰ ভাষাসমূহ বেলেগ বেলেগ হয়।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

১। সংস্কৃতিৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।

.....
.....
.....
.....

২। ভাষা কি? ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যসমূহ নিৰূপণ কৰিবলৈ যত্ন কৰক।

.....
.....
.....
.....

১.৫ ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ আন্তঃসম্পৰ্ক

ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ সম্পৰ্ক অতি ঘনিষ্ঠ। প্ৰথমটোৰ সমৃদ্ধি-বিকাশ দ্বিতীয়টোৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, তেনেদৰে দ্বিতীয়টোৱেও আত্ম প্ৰকাশৰ বাবে প্ৰথমটোৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰে। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে, জনসমষ্টিৰ সামূহিক জীৱন চৰ্যাই হৈছে সংস্কৃতি। ব্যক্তিৰ সমষ্টিগত জীৱনেহে সেয়া সম্ভৱ কৰি তোলে। ভাষাৰে ভাব বিনিময় কৰিহে ব্যক্তিয়ে সমূহ হিচাপে সমাজবদ্ধ হৈ থাকে আৰু জীৱন নিৰ্বাহ কৰে, য'ত অনুক্রমে নানা ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, উৎসৱ-পাৰ্বণ, নৃত্য-বাদ্য, স্থাপত্য-ভাস্কৰ্য আদিৰ দৰে প্ৰবৃত্তিসমূহ শিকে। তাৰ অনুৰূপত আচৰণ কৰে আৰু পৰৱৰ্তী প্ৰজন্মকো অভ্যাস কৰিবলৈ শিকায়। এনে শিকন-শিক্ষণৰ মাধ্যম হৈছে জনসমষ্টিটোৰ ভাষা। অৰ্থাৎ ভাষাই হৈছে সংস্কৃতি প্ৰকাশৰ মাধ্যম। সংস্কৃতি জনসমষ্টিৰ সামূহিক জীৱন চৰ্যা হ'লে, ভাষা হৈছে সেই সামূহিকতাক তুলি ধৰাৰ উপায়। ভাষাই সংস্কৃতিৰ স্বকীয়তাকো তুলি ধৰে। ভাষাৰ মাজেৰেহে জনসমষ্টিৰ চিন্তা-চেতনা, ভাৱ-অনুভূতিৰ প্ৰকাশ ঘটে। তাৰ সৈতে পৰিচিত হ'বলৈ সেই জনসমষ্টিৰ ভাষাৰ জ্ঞান থাকিবই লাগিব। ভাষাক বাদ দি সংস্কৃতিৰ অধ্যয়ন অসম্পূৰ্ণ।

আকৌ ভাষাৰ বিকাশ বহু পৰিমাণে সংস্কৃতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। ভাষাৰ প্ৰচলন এখন সমাজত হয়। প্ৰত্যেক সমাজৰ নিজস্ব ৰীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ থাকে। তেনে সাংস্কৃতিক দিশসমূহক বুজাবলৈ স্বকীয় শব্দও থাকে, যিটো আন ভাষাত নাথাকে। উদাহৰণস্বৰূপে, অসমৰ বয়ন শিল্পৰ লগত জড়িত শব্দসমূহৰ কথাই ক'ব পাৰি। বিহু উৎসৱ-অসমৰ জাতীয় উৎসৱ। তেনেদৰে প্ৰত্যেক জনগোষ্ঠীৰে নিজা নিজা উৎসৱ-অনুষ্ঠান আছে। তাৰ লগত নানা বিশ্বাস, ৰীতি-নীতি, ধ্যান-ধাৰণা প্ৰোথিত হৈ আছে। সিবোৰক বুজাবলৈ ব্যৱহাৰ কৰা শব্দ, বাক্য, বাক্যাংশ সেই জনসমষ্টিৰ একান্তই স্বকীয় সম্পদ। আন ভাষালৈ তাৰ অনুবাদ দুৰূহ। সেয়ে তেনে শব্দৰে আন ভাষী লোকে তাৰ মৌলিক ৰূপতে গ্ৰহণ কৰি লয়। কিবা কাৰণত সাংস্কৃতিক বৈশিষ্ট্যৰ বা সেই অনুষ্ঠান-সম্পদৰ পৰিৱৰ্তন হ'লে তাৰ লগত জড়িত ভাষিক দিশটোও প্ৰভাৱিত হয়। ভাষা বিশেষৰ শব্দ কিছুমান লোপ পাব পাৰে। নতুন শব্দৰ আগমনো হ'ব পাৰে। এটা সংস্কৃতিৰ আচৰণকাৰীসকলে অন্য সংস্কৃতিৰ ৰীতি-নীতি গ্ৰহণ কৰিলে তাৰ লগত জড়িত শব্দৰাজিকো গ্ৰহণ কৰি লয়। কেতিয়াবা নিজাকৈ শব্দ নিৰ্মাণো কৰি লয়। তাৰ দ্বাৰা সেই ভাষাটো সমৃদ্ধ হৈ পৰে। অসমীয়া সংস্কৃতিৰ ভৌতিক দিশৰ পৰিৱৰ্তনলৈকে এই ক্ষেত্ৰত আঙুলিয়াই দিব পাৰি। অসমীয়া মানুহৰ থলুৱা খাদ্যাভ্যাস, বাঁহ-বেঁতৰ গৃহ নিৰ্মাণৰ লগত জড়িত ভালেমান শব্দ লোপ পাইছে বা লোপ পোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। তাৰ ঠাইত দেশী-বিদেশী খাদ্য সম্ভাৰে আমাৰ গৃহ প্ৰৱেশ কৰাত সেইবোৰক বুজোৱা শব্দবোৰেও ভিৰ কৰিছেহি। বাঁহ-বেতৰ ঘৰৰ ঠাইত পকী দালান নিৰ্মাণ হ'বলৈ ধৰাত তেনে নতুন কৌশল-সামগ্ৰীক বুজোৱা শব্দ-প্ৰকাশভংগী আমাৰ ভাষাত অন্তৰ্ভুক্ত হৈছে। এতেকে সংস্কৃতিৰ গতি-প্ৰকৃতিয়ে ভাষাৰ স্বৰূপকো প্ৰভাৱিত কৰে।

সেইবুলি ভাষাক সংস্কৃতিৰ সীমাৰে বান্ধি ৰাখিবও নোৱাৰি। সংস্কৃতিৰ সীমা অতিক্ৰমিও ভাষা ব্যপ্ত হয়। উদাহৰণস্বৰূপে, কোনো বিস্তৃত ভৌগোলিক এলেকাত বেলেগ বেলেগ সংস্কৃতিৰ মানুহে বাস কৰিব পাৰে; তেওঁলোকৰ নিজা ভাষাও থাকিব পাৰে। নিজৰ নিজৰ মাজত যোগাযোগ কৰিবলৈ তেওঁলোকে প্ৰত্যেকে নিজৰ ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিলেও বৃহত্তৰ প্ৰেক্ষাপটত এটা ভাষাহে উমৈহতীয়া ভাষা হিচাপে প্ৰচলিত হৈ থাকে। তেনে প্ৰেক্ষাপটত অন্য ভাষীসকলেও সেই ভাষাটোক সমূহীয়া ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰ কৰে। আনকি পৰৱৰ্তী প্ৰজন্মৰ বাবে উক্ত ভাষাটোৱেই প্ৰধান ভাষা হৈ পৰিব পাৰে। গতিকে সংস্কৃতি ভিন্ন হৈ থাকিও ভাষা একেটা হ'ব পাৰে। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতে এই কথা প্ৰযোজ্য। অসম বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ বাসভূমি। জনগোষ্ঠীসমূহৰ নিজা ভাষা আছে। তেওঁলোকে নিজৰ মাজত নিজৰ ভাষাৰে যোগাযোগ কৰিলেও সমূহীয়া ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰে ভাব বিনিময় কৰে। বহু জনগোষ্ঠীৰ নবীন প্ৰজন্মৰ বাবে নিজা ভাষাটো অচিনাকি হৈ পৰিছে। স্বকীয় সংস্কৃতিৰ অন্য আচৰণ যেনে— বিশ্বাস-অবিশ্বাস, ৰীতি-নীতি, উৎসৱ-পাৰ্বণ আদি প্ৰদৰ্শন কৰিলেও তেওঁলোকৰ ভাব প্ৰকাশৰ ভাষা হৈছে অসমীয়া। ইয়াৰদ্বাৰা অসমীয়া ভাষাই সংস্কৃতিৰ পৰিধি অতিক্ৰমি গৈছে।

কেতিয়াবা সংস্কৃতি একে হৈও ভাষা ভিন্ন হ'ব পাৰে। অৰুণাচল, নগালেণ্ডৰ প্ৰেক্ষাপটত ইয়াৰ সত্যতা ওলাই পৰে। উদাহৰণস্বৰূপে, নগালেণ্ডৰ জনগোষ্ঠীসমূহৰ প্ৰত্যেকৰে ভাষা বেলেগ। কিন্তু তেওঁলোকৰ সাংস্কৃতিক আচৰণ একে। ইয়াৰপৰা ধাৰণা কৰিব পাৰি, ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ মাজত অতি ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক থাকিলেও কোনোবাখিনিত এটা আনটোৰপৰা স্বতন্ত্ৰ।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১। সংস্কৃতি সম্পৰ্কে এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....
.....
.....
.....

২। যোগাযোগৰ মাধ্যম হিচাপে ভাষাৰ গুৰুত্ব বিচাৰ কৰক।

.....
.....
.....
.....

১.৬ ভাষা আৰু সংস্কৃতি পৰিৱৰ্তনশীল

সংস্কৃতি স্থিৰ নহয়; ই পৰিৱৰ্তনশীল। সময়ৰ সোঁতত নানা কাৰণত সংস্কৃতিৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে। কোনো জনসমষ্টিৰ সংস্কৃতিৰ নিজা ৰং-ৰূপ থাকিলেও সি সদায় অমিশ্ৰিত ৰূপত নাথাকে। অন্য সংস্কৃতিৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিলে সিহঁত পাৰস্পৰিকভাৱে প্ৰভাৱান্বিত হয়। এটা সংস্কৃতিৰ আচৰণকাৰীসকলে অন্য সংস্কৃতিৰ আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ধৰণ-কৰণ, অভ্যাস-বিশ্বাস, সচেতন-অসচেতনভাৱে অনুসৰণ কৰে। তাৰদ্বাৰা উভয় সংস্কৃতিৰ মাজত এক প্ৰকাৰৰ সমন্বয় সাধিত হয়। অৰ্থাৎ সংস্কৃতিত নতুন উপাদানৰ প্ৰৱেশ ঘটে। কেতিয়াবা অনুকৰণৰ মাত্ৰা প্ৰবল হ'লে অনুকৰণকাৰী সংস্কৃতিটো আনটো সংস্কৃতিৰ দ্বাৰা গ্ৰাসিতও হ'ব পাৰে। গোলকীকৰণৰ প্ৰভাৱত বৰ্তমানৰ সংস্কৃতিসমূহৰ মাজত এনে আদান-প্ৰদান প্ৰক্ৰিয়া স্পষ্টতৰ হৈছে। অসমীয়া মানুহৰ খাদ্যাভ্যাস, সাজপাৰ, উৎসৱ-পাৰ্বন, ৰীতি-নীতি আদিৰ ক্ষেত্ৰতো অন্য সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ মনকৰিবলগীয়া। এনে প্ৰভাৱ হৈছে সংস্কৃতিৰ মাজৰ সংযোগজনিত পৰিঘটনা।

সংস্কৃতিৰ অংগীভূত হিচাপে ভাষাও পৰিৱৰ্তনশীল। সময়ৰ সোঁতত ভাষাৰো পৰিৱৰ্তন হয়। ভাষা সদায় সৰলীকৰণৰ ফালে আগবাঢ়ে। ৰাজনৈতিক, সামাজিক,

ভৌগোলিক আদি নানা কাৰণত ভাষাৰ পৰিৱৰ্তন ঘটিব পাৰে। ভাষাক কোনো সামাজিক, ভৌগোলিক পৰিসীমাত আৱদ্ধ কৰি ৰাখিব নোৱাৰি। ৰাজনৈতিক আধিপত্য বা ক্ষমতাৰ বলেৰেও ভাষাক এটা কাঠামোত বান্ধি থ'ব নোৱাৰি। ভাষাই নিজৰ ধৰণে গতি কৰে। ভাষাৰ গতি-প্ৰকৃতিক কালানুক্ৰমিকভাৱেও বিচাৰ কৰিব পাৰি বা এছোৱা সময়ৰ স্থিৰীকৃত ৰূপকো পৰ্যালোচনা কৰিব পাৰি।

ভাষাৰ প্ৰচলন এখন সমাজত হয়। কোনো ভাষা সম্প্ৰদায়ে এখন ঠাইত থাকি পৰস্পৰৰ মাজত ভাব বিনিময় কৰিবলৈ ভাষাটো ব্যৱহাৰ কৰে। কোনো ভূ-খণ্ডত এটা মাত্ৰ ভাষা থাকিলে আৰু তালৈ আন ভাষী লোকৰ আগমন নঘটিলে অথবা উক্ত ভাষা কোৱা লোকো বেলেগ ভাষা কোৱা মানুহৰ ঠাইলৈ নগ'লে ভাষাটো মৌলিক ৰূপত থাকিব। কিন্তু বাস্তৱত তেনে নহয়। ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োজনত কেইবাটাও ভাষা-সম্প্ৰদায়ৰ লোকে একেখন ঠাইত বাস কৰিব পাৰে। তেনে ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ ভাষাসমূহৰ মাজত পাৰস্পৰিক বিনিময় ঘটে আৰু ভাষাসমূহৰ মাজত সংযোগ সাধিত হয়। এটা ভাষাই আন এটা ভাষাৰ উপাদান গ্ৰহণ কৰে। সামৰিক, ৰাজনৈতিক বা প্ৰাকৃতিক কাৰণত কোনো ভাষা সংখ্যালঘুত পৰিণত হ'লে তেওঁলোকে সংখ্যাগৰিষ্ঠৰ ভাষাক নিজৰ বুলি গ্ৰহণ কৰে। পাৰস্পৰিক বুজাবুজি নথকা কেইবাটাও বা দুটা ভাষা সম্প্ৰদায়ৰ লোকে এঠাইত বসতি আৰম্ভ কৰিলে যোগাযোগৰ খাতিৰত তেওঁলোকৰ ভাষাসমূহৰ মাজত সংযোগ ঘটি সম্পূৰ্ণ নতুন ভাষা ৰূপৰ জন্ম হ'ব পাৰে। সিয়ে হৈছে 'পিজিন'। হাৱাইন পিজিন, ইংৰাজী চীনা পিজিন ইয়াৰ নিদৰ্শন। লাহে লাহে তেনে পিজিন সেই ঠাইৰ যোগাযোগৰ সাধাৰণ মাধ্যম হৈ পৰে। তেতিয়া তাক ক্ৰেওল বোলে। জামাইকান ক্ৰেওল, হাৱাইন ক্ৰেওল এনে ভাষিক সংযোগৰ ক্ৰমাগত পৰিণতি। আকৌ ভিন্ন ভাষী আৰু সংস্কৃতিৰ মানুহ একেখন ঠাইত থাকিলে তেওঁলোকৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰ সংযোগ আন এক ধৰণেও ঘটে। সংস্কৃতিৰ বিভিন্ন দিশ, যেনে— খোৱা-পিন্ধা, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, ৰীতি-নীতি, বিশ্বাস, ধ্যান-ধাৰণাৰ আদান-প্ৰদান ঘটাৰ দৰে ভাষিক উপাদানৰো সংমিশ্ৰণ ঘটে। এটা ভাষাৰ ধ্বনিগত-ৰূপগত বৈশিষ্ট্য আন এটা ভাষাত সোমাই পৰি ভাষাটোক সুকীয়া প্ৰকৃতি প্ৰদান কৰিব পাৰে। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত এই কথা সুন্দৰকৈ খাটে। ই মগধীয় ভাষা হোৱা স্বত্বেও দস্ত-মূৰ্দ্ধন্য ধ্বনিৰহিত ভাষা। তাৰ সলনি দস্তমূলীয় ধ্বনিৰে ভাষাটো মগধীয় ভাষাসমূহৰ পৰা পৃথক হৈ পৰিছে। নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ বহুলতা, পুৰুষবাচক নিৰ্দিষ্টতাবাচক বিভক্তি, ক্ৰিয়াৰ নঞৰ্থকতা, আদিৰ ক্ষেত্ৰতো ভগ্নীস্থানীয় ভাষা (বঙলা, উড়িয়া, মৈথিলী, মগধী, ভোজপুৰী)-ৰ পৰা অসমীয়া ভাষা স্বকীয়তাৰে সমৃদ্ধ। ই হ'ল চৌপাশৰ আৰ্যভিন্ন ভাষাসমূহে অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত পেলোৱা প্ৰভাৱৰ ফল। বিভিন্ন ভাষাৰ সংযোগমূলক পৰিঘটনাই ভাষাৰ শব্দসম্ভাৰকো প্ৰভাৱিত কৰে। সাংস্কৃতিক উপাদানৰ বিনিময়ৰ লগে লগে সেই উপাদানৰ লগত জড়িত শব্দৰাজিও এটা ভাষাৰপৰা আন এটা ভাষালৈ আহে। ইচ্ছাকৃতভাৱেও এটা ভাষাই আন এটা ভাষাৰপৰা শব্দ গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। অসমীয়া ভাষাৰ আইন-আদালত, শিক্ষা, খাদ্য আদি সম্পৰ্কীয় অনেক শব্দ বিদেশী ভাষাৰপৰা

অহা। তেনেদৰে মাছ-কাছ, ঠাই, নদীবাচক শব্দ কিছুমান তিব্বতবৰ্মীয় ভাষাৰপৰা গ্ৰহণ কৰা হৈছে। এনে সংযোগৰ দ্বাৰাই অসমীয়া ভাষাই সমৃদ্ধিশালী হৈ উঠিছে।

কোনো ভাষাৰ আন ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ সৈতে ঘটা সংযোগৰ ফলত তিনিপ্ৰকাৰৰ শব্দগত আমদানি ঘটিব পাৰে। একে ৰূপ আৰু একে অৰ্থতে মূল শব্দ অন্য ভাষাই গ্ৰহণ কৰিব পাৰে। যেনে— ইংৰাজী ভাষাৰ চাইকেল, বেডিঅ', টিভি, মটৰ, ফাইল, স্কুল, কলেজ, অফিচ, পুলিচ, ডেস্ক আদি শব্দ, পৰ্তুগীজ ভাষাৰ আনাৰস, আলমাৰী, আহোম ভাষাৰ বুৰঞ্জী, কিংখাপ, নিচাদেউ, আপাদেউ, স্বৰ্গদেউ আদি শব্দ অসমীয়া ভাষাত হুবহু ৰূপতে সোমাইছে। নিজৰ ভাষাৰ এটা অংশৰ লগত বিদেশী বা আন ভাষাৰ অইন এটা অংশ জোৰা পাতি বহিও কিছুমান শব্দ সৃষ্টি হয়। ইও ভাষা-সংযোগৰে পৰিণতি। অসমীয়া ভাষাৰ মাষ্টৰণী, ডাক্তৰণী, হেডপণ্ডিত, বেলগাডী, উৰাজাহাজ, চাহাবী, ফিল্মী, বেআইনী, বেকায়দা আদি শব্দ অইন ভাষা, যেনে— ইংৰাজী, আৰবী আদি ভাষাৰ সৈতে হোৱা সংযোগৰ ফলত সৃষ্টি হৈছে। অন্য সংস্কৃতিৰ পৰম্পৰাৰ প্ৰভাৱতো ভাষাত কিছুমান শব্দ বাক্যাংশৰ সৃষ্টি হ'ব পাৰে। ইংৰাজী ভাষাৰ Good morning, Good evening, Good night, Happy Birthday, Happy New Year, আদিৰ অসমীয়া ৰূপ হিচাপে সুপ্ৰভাত, শুভ সন্ধিয়া, শুভ ৰাত্ৰি, শুভ জন্মদিন, শুভ নৱবৰ্ষ আদি খণ্ডবাক্যৰ ব্যৱহাৰএনে সাংস্কৃতিক সংযোগৰ নিদৰ্শন।

১.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

দৰাচলতে সময়ৰ সোঁতত হোৱা ভাষাৰ পৰিৱৰ্তনত ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগে গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লয়। ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগত একোটা নতুন ভাষাৰো উত্থান ঘটিব পাৰে। অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ আৰু সমৃদ্ধিৰ ক্ষেত্ৰতো এনে সংযোগৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা আছে। অসমীয়া ভাষা মূলগতভাৱে আৰ্যগোষ্ঠীৰ ভাষা হ'লেও ই অসম ভূ-খণ্ডৰ প্ৰাচীন অধিবাসী অষ্ট্ৰিক আৰু কিৰাট গোষ্ঠীৰ ভাষাৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈ বিকশিত হৈছিল আৰু সময়ে সময়ে ইয়ালৈ প্ৰব্ৰজন ঘটা বিভিন্ন ভাষা গোষ্ঠীৰ ভাষা আৰু সংস্কৃতিৰ সমল গ্ৰহণেৰে সমৃদ্ধ আৰু পৰিবৰ্দ্ধিত হৈছে।

১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। সংস্কৃতি কিদৰে ভাষাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল?
- ২। ভাষাৰ পৰিপুষ্টিত সংস্কৃতিয়ে কিদৰে সহায় কৰে?

১.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামী : ভাষা বিজ্ঞান, ১৯৭০, অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ, ১৯৯১

খগেশ সেন ডেকা (সম্পা.) : ভাষা-চিন্তা-বিচিত্ৰা, ২০০০
নবীন চন্দ্ৰ শৰ্মা : অসমীয়া লোক-সংস্কৃতিৰ আভাস, ১৯৯৫
——— : অসমৰ কৃতি-কৃষ্টি-সংস্কৃতি, ২০১২
নাহেন্দ্ৰ পাদুন (সম্পা.) : ভাষাৰ তত্ত্ব কথা, ১৯৯৩
ৰমেশ পাঠক : ভাষাবিজ্ঞানৰ ভূমিকা, ১৯৯১
ৰামেশ্বৰ শ' : সাধাৰণ ভাষা বিজ্ঞান ও বাংলা ভাষা, ১৯৯২
শৈলেন ভৰালী (সম্পা.) : অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য আৰু সংস্কৃতি, ১৯৯৬
সুকুমাৰ বিশ্বাস : ভাষাবিজ্ঞান পৰিচয়, ১৯৬৮
সুকুমাৰ সেন : ভাষাৰ ইতিবৃত্ত, ১৯৮৭
Edward Sapir : Language, 1921
Leonard Bloomfield : Language, 1935

দ্বিতীয় বিভাগ মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষা

বিভাগৰ গঠন :

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম উৎস
- ২.৪ অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ বিভাজন
- ২.৫ মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য
- ২.৬ মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাত সমন্বয়ৰ ধাৰণা
- ২.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ২.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

২.১. ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া ভাষা— অসমৰ প্ৰধান ভাষা। ই উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ সংযোগী ভাষাৰূপেও প্ৰচলিত। ২০১১ চনৰ লোকপিয়ল অনুসৰি ৰাজ্যখনৰ প্ৰায় ডেৰ কোটি লোকে এই ভাষাটো কয়। অনেক কালজয়ী সাহিত্যৰে সমৃদ্ধিশালী অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসো বেচ প্ৰাচীন। ভাষা পৰিয়ালৰ দৃষ্টিকোণেৰে এই ভাষা ইণ্ডো-ইউৰোপীয় ভাষা পৰিয়ালৰ ইণ্ডো-ইৰাণীয় শাখাৰ অন্তৰ্গত ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ নব্য স্তৰৰ ভিতৰৰা ভাষা। ভাষাতাত্ত্বিকসকলৰ মতে খৃষ্টীয় দশম শতিকামানত মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ অৱহট্ট স্তৰৰ পৰা নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহ বিকশিত হৈছে আৰু তেতিয়াৰেপৰা নানা পৰিৱৰ্তনৰ মাজেৰে আহি বৰ্তমানৰ পৰ্যায় পাইছেহি। নিশ্চিতভাৱে এই দীঘলীয়া সময়ছোৱাত (খৃষ্টীয় ১০ম শতিকাৰ পৰা খৃষ্টীয় ২১ শতিকালৈ) আন আৰ্যভাষাসমূহৰ দৰে অসমীয়া ভাষায়ো নানা কাৰকৰ প্ৰভাৱত বিভিন্ন পৰিৱৰ্তন লভিছে। আৰ্যসকল অসমলৈ অহাৰ আগতে অসমত কিবা উমৈহতীয়া কথিত ভাষা আছিল নেকি, সেয়া নিশ্চিত হ'ব নোৱাৰিলেও এটা কথা ঠিক যে আৰ্যসকল অসমৰ আদিম অধিবাসী নহয়। গতিকে পিছৰ কালত প্ৰৱেশ কৰা আৰ্যসকলৰ অসমীয়া ভাষা অসমৰ প্ৰধান ভাষাৰূপে গঢ়ি উঠিবলৈ ধৰোঁতে সি নিশ্চিতভাৱে থলুৱা ভাষাসমূহৰদ্বাৰা প্ৰভাৱিত হৈছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। কিয়নো ভাষা সদায় তাৰ পাৰিপাৰ্শ্বিকতাত প্ৰচলিত আন ভাষা-ধৰ্ম-সাংস্কৃতিৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। সিৰোৰৰ সংস্পৰ্শলৈ অহাৰ ফলত ভাষাত আন ভাষাৰ উপাদান সোমাই পৰে। অসমীয়া ভাষাত আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ উপাদান প্ৰাপ্তিয়ে এনে ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগৰ কথাকে প্ৰমাণিত কৰে। প্ৰস্তাৱিত বিভাগটোত অসমীয়া ভাষাৰ মধ্যযুগৰ প্ৰেক্ষাপটত সমকালীন ভাষিক বৈশিষ্ট্য আৰু সিৰোৰৰ ক্ষেত্ৰত ঘটা ভাষিক সাংস্কৃতিক সংযোগৰ কথা বিচাৰ কৰা হ'ব।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপুনি

- ১। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ৰমবিকাশৰ গতি-প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।
- ২। মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।
- ৩। মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ পটভূমি সম্পৰ্কে জ্ঞান লাভ কৰিব।

২.৩ অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম-উৎস

অসমীয়া ভাষা নব্য ভাৰতীয় আৰ্য ভাষা বুলি সৰ্বজন স্বীকৃত হ'লেও তাৰ উৎস সম্পৰ্কত কেইবাটাও মত আছে। জৰ্জ আব্ৰাহাম গ্ৰীয়াৰ্চন, তাৰাপৰোৱালা, সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জী, বাণীকান্ত কাকতি, বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা, উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী, গোলোক চন্দ্ৰ গোস্বামী, মহেশ্বৰ নেওগ, নগেন ঠাকুৰ, ভীমকান্ত বৰুৱা আদি ভাষাবিজ্ঞানীসকলে— মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি হোৱা বুলি মত পোষণ কৰিছে। গ্ৰীয়াৰ্চনৰ মতে ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বহিবৃত্ত দলৰ অন্তৰ্গত পূৰ্বী শাখাৰ মাগধী অপভ্ৰংশৰপৰা উড়িয়া, বিহাৰী, বাংলা ভাষাৰ লগতে অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হয়। সুনীতি চেটাৰ্জীয়ে মাগধী অপভ্ৰংশৰ অন্তৰ্গত কামৰূপ উপভাষাৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে বুলিছে। বাণীকান্ত কাকতিয়েও Assamese : Its Formation and Development গ্ৰন্থত অসমীয়া ভাষা মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা উদ্ভূত বুলি মন্তব্য কৰিছে। আনহাতে, বেণীমাধৱ বৰুৱা, ডিম্বেশ্বৰ নেওগ, বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাৰ মতে অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম মাগধী প্ৰকৃতৰ সলনি কামৰূপী প্ৰাকৃতৰ পৰাহে হৈছে। প্ৰাক্-আহোম যুগৰ কামৰূপৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ সংস্কৃতত লিখিত তাম্ৰফলিবোৰত প্ৰাপ্ত আৰ্যভিন্ন শব্দসমূহৰ মাজেৰে সমকালীন জনসাধাৰণৰ মাজত প্ৰচলিত কথিত ভাষাটোৰ সুকীয়া অস্তিত্ব ঘোষিত হোৱা বুলি ধৰি লৈ এইসকল ভাষাতাত্ত্বিকে তাক 'কামৰূপী প্ৰাকৃত' নাম দিছে আৰু তাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি হোৱা বুলি কৈছে। বিশ্বেশ্বৰ হাজৰিকাই তেওঁৰ 'অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু ক্ৰমবিকাশ' গ্ৰন্থত খৃ. ৪ৰ্থ শতিকাৰপৰা অষ্টাদশ শতিকাৰ শিলালিপি, তাম্ৰ শাসনসমূহৰ আখৰৰ গঢ়ৰ বিষয়ে চিত্ৰসহ আলোচনা কৰি অসমীয়া ভাষাৰ মূল 'কামৰূপী প্ৰাকৃত' বুলি সাব্যস্ত কৰিবলৈ যত্ন কৰিছে। তেওঁৰ মতে, প্ৰাচীন প্ৰাগজ্যোতিষলৈ খৃ. পূ. ৫ম শতিকাত অহা আৰ্যসকলে প্ৰাচ্য অশোকীয় প্ৰাকৃত ভাষাৰ প্ৰাচীনতৰ মধ্যকালীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা এটা কৈছিল। এই মধ্যকালীন আৰ্যভাষাটোৰ ক্ৰমবিবৰ্তনৰ ফলশ্ৰুতিত ক্ৰমে প্ৰাগজ্যোতিষ প্ৰাকৃত, কামৰূপী প্ৰাকৃত আৰু ইয়াৰ অপভ্ৰংশ ৰূপৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে। 'অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব' গ্ৰন্থত কালিৰাম মেধিয়ে মাগধী আৰু শৌৰসেনী অপভ্ৰংশৰ সংমিশ্ৰণত অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম হৈছে বুলি মন্তব্য কৰিছে। অসমীয়া ভাষাতত্ত্ব অধ্যয়ন আৰু চৰ্চা কৰোঁতাসকলৰ ভিতৰত দেৱানন্দ ভৰালি অগ্ৰণী আৰু স্মৰণীয় ব্যক্তি। ভৰালিৰ মতে অসমীয়া ভাষাত মাগধী প্ৰাকৃতৰ উপৰিও সৌমাৰ

প্রাকৃত আৰু কামৰূপী প্রাকৃত নামৰ দুটা প্রাকৃতৰ অস্তিত্ব পোৱা যায়। দুয়োটা প্রাকৃতক একেলগে ‘অসমীয়া প্রাকৃত’ নামকৰণ কৰি তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ দীঘে-বাণিয়ে দুয়োটা প্রাকৃতৰ বিশেষত্বখিনি সোমাই আছে। কনকলাল বৰুৱাই পৈশাচী প্রাকৃতক অসমীয়া ভাষাৰ মূল বুলি অভিহিত কৰিছে। অৰুণোদই যুগৰ মিছনেৰী বৈয়াকৰণিক ড° নাথান ব্ৰাউনে ১৮৪৮ চনত ৰচনা কৰা তেওঁৰ ‘Grammatical Notes on the Assamese Language’ গ্ৰন্থৰ পাতনিত অসমীয়া ভাষাৰ ওপৰত অনাৰ্য উপাদানৰ প্রাচুৰ্যলৈ লক্ষ্য কৰি কোনো এক অনাৰ্য ভাষাৰ ওপৰত সংস্কৃত ভাষাৰ গাঁথনি আৰোপ কৰাৰ ফলত অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ হৈছে বুলি কৈছে। এনেদৰে অসমীয়া ভাষাৰ মূল সম্পৰ্কে কেইবাটাও মত থাকিলেও সৰহ সংখ্যক পণ্ডিতে মাগধী প্রাকৃতেই অসমীয়া ভাষাৰ মূল বুলি মত পোষণ কৰে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

(ক) মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছে বুলি কোন কেইগৰাকী পণ্ডিতে কৈছে?

.....

(খ) আপোনাৰ বিচাৰত অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় কোনটো মত সবাতেকৈ গ্ৰহণযোগ্য?

.....

২.৪ অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ স্তৰ বিভাজন :

মাগধী প্রাকৃতৰ অপভ্ৰংশ ৰূপৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ জন্ম বুলি ধৰিলে ভাষাটোৰ জন্ম সময় দশম শতিকা হয়। কিন্তু তাৰো আগত ৬৪৩ খৃ.ত কুমাৰ ভাস্কৰবৰ্মাৰ ৰাজত্বকালত কামৰূপলৈ অহা চীনা পৰিব্ৰাজক হিউৱেন চাঙে তেওঁৰ টোকাত অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয়তা প্ৰসংগত লিখি থৈ গৈছিল : “তেওঁলোকৰ (কামৰূপৰ মানুহৰ) ভাষা মধ্য ভাৰতৰ ভাষাৰপৰা সামান্য বেলেগ।” এই মন্তব্যই খৃষ্টীয় সপ্তম শতিকাৰপৰা অসমীয়া ভাষাই সুকীয়া গঢ় লোৱা কথাৰ প্ৰমাণ দিয়ে। ইয়াৰ উপৰিও খৃষ্টীয় ৫ম-৬ষ্ঠ শতিকামানত সংস্কৃতত লিখিত হিন্দু ৰজাসকলৰ তামৰ ফলি, খৃষ্টীয় ৮ম-১২শ শতিকাৰ ভিতৰত ৰচিত বৌদ্ধ

সহজযান পছৰা ধৰ্মীয় গীত চৰ্যাপদ, বড়ু চণ্ডীদাসৰ শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন' গ্ৰন্থতো খণ্ডিত ৰূপত অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতাত্ত্বিক আৰু ৰূপতাত্ত্বিক, শব্দতাত্ত্বিক নিদৰ্শন কেতবোৰ পৰিলক্ষিত হয়। সেয়ে এনে নিদৰ্শনবোৰৰ ঐতিহাসিক গুৰুত্বলৈ লক্ষ্য ৰাখি উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী প্ৰমুখ্যে কিছুসংখ্যক ভাষাবিজ্ঞানীয়ে ভাষাটোৰ ক্ৰমবিকাশৰ যুগ বিভাজন কৰোঁতে ইহঁতক 'উদ্ভৱকালীন যুগ'ৰ নিদৰ্শন বুলি ধৰিছে। গোস্বামীয়ে অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাজন এনেদৰে কৰিছে :

১। প্ৰত্ন অসমীয়া বা উদ্ভৱকালীন যুগ (৭ম -১৩শ শতিকা)

২। প্ৰাচীন যুগ বা প্ৰাচীন অসমীয়া (১৪শ-১৬শ শতিকা)

৩। মধ্য যুগ বা মধ্য অসমীয়া (১৭-১৯ শতিকাৰ আদিলৈ)

৪। আধুনিক যুগ বা আধুনিক অসমীয়া (১৯শ-বৰ্তমানলৈ)

উল্লেখ্য যে, প্ৰত্ন অসমীয়া বা উদ্ভৱকালীন যুগৰ বুলি ধৰি লোৱা চৰ্যাপদ, শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন গ্ৰন্থ আৰু তামৰ ফলিত অসমীয়া ভাষাৰ খণ্ডিত নিদৰ্শনহে প্ৰাপ্ত হয়। নিভাঁজ অসমীয়া ভাষাত ৰচিত পূৰ্ণ পুথি চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰাহে পোৱা যায়। চতুৰ্দশ শতিকাৰ কবি হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ' কাব্যই হৈছে প্ৰথমখন অসমীয়া কাব্য। সেয়ে বাণীকান্ত কাকতিয়ে এই কাব্যৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাজন আৰম্ভ কৰিছে। তেখেতে চৰ্যাপদ আৰু 'শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন' গ্ৰন্থৰ ভাষাক 'প্ৰত্ন অসমীয়া'ৰ নিদৰ্শন বুলি যুগবিভাগত সামৰি লোৱা নাই। 'Assamese : Its Formation and Development' গ্ৰন্থত তেখেতে ভাষাটোৰ যুগ বিভাগ এনেদৰে কৰিছে :

(ক) পুৰণি অসমীয়া (১৪শ শতিকা-১৬শ শতিকা)

— প্ৰাক-বৈষ্ণৱ

— বৈষ্ণৱ যুগ

(খ) মধ্যযুগৰ অসমীয়া (১৭শ শতিকা-১৯শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈ)

(গ) আধুনিক অসমীয়া (১৯শতিকাৰ আৰম্ভণিৰপৰা বৰ্তমানলৈ)

অৱশ্যে কাকতিয়ে শংকৰদেৱৰ সময়ৰপৰা বৈষ্ণৱ যুগৰ আৰম্ভণি ধৰিলেও তাৰো আগৰেপৰা অসমীয়া সাহিত্যত বৈষ্ণৱ আদৰ্শ প্ৰবাহিত হৈ আহিছে। সেই দিশেৰে কাকতিৰ প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাৰ উপস্তৰ দুটিক লৈ পৰৱৰ্তী পণ্ডিতসকলৰ পুনৰ আলোচনাৰ অৱকাশ থাকিলেও মধ্য অসমীয়া আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সময়সীমা সন্দৰ্ভত দ্বিমত দেখা নাযায়।

যাহোক, প্ৰত্ন অসমীয়া ভাষাৰ নিদৰ্শন খণ্ডিত ৰূপতহে প্ৰাপ্তি হয় বুলি ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰা হৈছে। শিলালেখ-তাম্ৰলেখ, চৰ্যাপদ, শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্ত্তন গ্ৰন্থত পৰিলক্ষিত হোৱা স্বৰভুক্তিৰ জৰিয়তে তৎসম শব্দৰ অৰ্দ্ধ তৎসম ৰূপ গ্ৰহণ; ক্ষ>খ; কৰ্ত্তা কাৰকত -এ, নিমিত্ত কাৰকত -লৈ, সস্বন্ধ পদত -ৰ, অধিকৰণ কাৰকত -ত বিভক্তি; {-ইব} প্ৰত্যয়েৰে ভৱিষ্যত কাল নিৰ্দেশ; {-ইল} প্ৰত্যয়েৰে অতীত কালৰ নিৰ্দেশ আদি লক্ষণবোৰক উদ্ভৱকালীন সময়ৰ লক্ষণ বুলি ঠাৱৰ কৰা হৈছে। এই সময়ছোৱাত

অসমীয়া ভাষাৰ এনে দুই-এটা লক্ষণেৰে ভাষাটো ছেগা-ছোৰোকাকৈ গঢ় লৈ উঠিছিল। ভাষাটোৰ পূৰ্ণাংগ গঠন এটা চতুৰ্দশ শতিকালৈ পৰিলক্ষিত হয়। এই শতিকাত ৰচিত হোৱা ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ’ কাব্যৰ পৰা ‘প্ৰাচীন অসমীয়া’ যুগৰ আৰম্ভণি ধৰা হৈছে। প্ৰাক্শংকৰ সময়ৰ কবি হেম সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ, কবিৰত্ন সৰস্বতী, মাধৱ কন্দলিৰ কাব্য, শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ সাহিত্য, ভট্টদেৱৰ কথা-গীতা, কথা-ভাগৱত গ্ৰন্থ এই যুগৰ সাহিত্যিক তথা ভাষিক নিদৰ্শন। যুক্তাক্ষৰৰ সৰলীকৰণ, হ্ৰস্ব-দীৰ্ঘ স্বৰৰ পাৰ্থক্যহীনতা, শ-য-সৰ যাদৃচ্ছিক প্ৰয়োগ, দন্ত্য ধ্বনিৰ সঘন ব্যৱহাৰ, ইব-প্ৰত্যয়ান্ত অতীত কৃদন্ত ৰূপ, {-গোট}, {-টো}, {-খান} আদি নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ প্ৰাচীন যুগৰ ভাষাৰ নিদৰ্শন। দৰাচলতে ৫ম-৬ষ্ঠ শতিকাৰপৰা ১৩শ শতিকাৰ ভিতৰত উন্মেষিত হোৱা অসমীয়া ভাষাই চতুৰ্দশ শতিকাত হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ’ কাব্যত পূৰ্ণ ভাষাৰূপে গঢ় লৈ উঠে আৰু সমকালত মাধৱ কন্দলিৰ ‘সপ্ত কাণ্ড ৰামায়ণ’ যোগে পৰিপুষ্টি লাভ কৰে। পৰৱৰ্তী কালত এই সাহিত্যিক ভাষা অসমৰ ধৰ্ম-ভাষা-সংস্কৃতিৰ কাণ্ডাৰী পুৰুষ শংকৰদেৱৰ বিশাল পৰিমাণৰ সাহিত্যৰ মাজেৰে ন ন শৈলীসমৃদ্ধ হ’ল। ভাষাটোৰ এনে সমৃদ্ধি বিকাশত মাধৱদেৱ, পীতাম্বৰ, মনকৰ, দুৰ্গাবৰ, সুকবি নাৰায়ণদেৱ, ৰাম সৰস্বতী, অনন্ত কন্দলি আদি কবিসকলৰো অৱদান যথেষ্ট আছিল। ষষ্ঠদশ শতিকাৰ মাজভাগত ভট্টদেৱৰ গীতা, ভাগৱত গ্ৰন্থ অসমীয়াত কথাৰূপে ভাঙি কৰা কাৰ্য্যক্ৰমে অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশক নতুন গতি প্ৰদান কৰে আৰু সপ্তদশ শতিকাত বুৰঞ্জী পুথি আৰু চৰিত পুথিসমূহে তাক বলিষ্ঠতা প্ৰদান কৰে। প্ৰাচীন যুগত অসমীয়া ভাষা ঘাইকৈ কাব্যকেন্দ্ৰিক হোৱাৰ বিপৰীতে মধ্যযুগত সোতৰ শতিকাৰপৰা ই গদ্যকেন্দ্ৰিক হ’বলৈ ধৰে। ৰজাঘৰ আৰু সত্ৰৰ পৃষ্ঠপোষকতাত গদ্য সাহিত্যৰ উত্থান আছিল এইটো যুগৰ সবাতোকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ। আহোম ৰজাৰ পৃষ্ঠপোষকতাত এই সময়ছোৱাত গদ্যত অলেখ বুৰঞ্জী পুথি, ব্যৱহাৰিক বিষয়ৰ পুথি ৰচিত হৈছিল আৰু ভাষাটো নতুন ধৰণে সমৃদ্ধ হৈছিল। এই স্তৰত পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান বৈশিষ্ট্য পৰম্পৰানুগামী হৈ প্ৰবাহিত হোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে ভালেমান নতুন বৈশিষ্ট্য গঢ় লৈ উঠিছিল। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই তেখেতৰ ‘অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত’ গ্ৰন্থত এই যুগটোক বিস্তাৰ যুগ’ ৰূপে অভিহিত কৰি তাৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শনক কেইবাটাও ভাগত বিভক্ত কৰিছে: চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য, আদি ৰসাত্মক সাহিত্য, শাক্ত সাহিত্য, ব্যৱহাৰিক সাহিত্য আৰু বিবিধ বিষয়ৰ সাহিত্য। বাকী কেইবিধ সাহিত্যক বাদ দি চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য আৰু ব্যৱহাৰিক সাহিত্যসমূহৰ অধিকাংশই আছিল গদ্যত ৰচিত। সেয়ে বহু সংখ্যক ভাষাতাত্ত্বিকে এই যুগটোক ‘গদ্য সাহিত্যৰ বিকাশৰ যুগ’ বুলি অভিহিত কৰিছে।

অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক যুগৰ আৰম্ভণি ১৯৪৬ চনত প্ৰকাশিত ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ পৰা হয়। পোনতে উচ্চাৰণ ভিত্তিক বৰ্ণ বিন্যাস ৰীতি অনুসৰণ কৰা এই সংবাদপত্ৰখনে শিৱসাগৰ অঞ্চলৰ উপভাষাটোক মান্য অসমীয়া ৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাত

প্রভূত অবিহণা যোগাইছিল। খৃষ্টান আৰু অখৃষ্টীয়ান লেখকসকলে অসমীয়াত গদ্য-পদ্য ৰচনা কৰি ১৮৪৬ চনত অসমৰ ৰাজকাৰ্যৰপৰা বিতাড়িত হোৱা অসমীয়া ভাষাক পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা লাভত সহায় কৰিছিল। অৱশ্যে ইংৰাজী বাক্য ৰীতিৰ প্ৰভাৱে এই সময়ৰ গদ্যৰ ভাষা গঠনৰ দিশেৰে পূৰ্বৰ গদ্যতকৈ পৃথক হৈছিল। ১৮৮৯ চনত ‘জোনাকী’ আলোচনীৰ প্ৰকাশে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু বিকাশৰ গতি ত্বৰান্বিত কৰিলে। গল্প, কবিতা, উপন্যাস, নাটক, ৰম্য ৰচনা, জীৱনী আদি ন ন শাখাৰ সাহিত্য ৰচনাই ভাষাটোক প্ৰকাশিকা শক্তি বঢ়াই তুলিলে। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা আৰু পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ নেতৃত্বত এই সময়ছোৱাত অনেক সাহিত্যিকে সাহিত্য চৰ্চাৰে ভাষাটোৰ স্থিতি শক্তিশালী কৰি তুলিছিল। ৰোমাণ্টিক ভাৱধাৰাৰ পৰিস্ফুৰণে ভাষাকো কোমলতা-আবেগধৰ্মিতা প্ৰদান কৰিছিল। অৰুণোদয় যুগৰ হেনা-ছচা গদ্যৰ বিপৰীতে এই সময়ত অসমীয়া গদ্যই জতুৱা ঠাঁচ-খণ্ডবাক্য, তদ্ভৱ শব্দ আদিৰে স্বকীয় ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল। যুদ্ধোত্তৰ কালত ভাষাটোৰ ৰূপ অধিক বৈচিত্ৰ্যপূৰ্ণ হ’ল। পূৰ্বৰ যুগৰ ফকৰা-যোজনা, প্ৰবাদ-প্ৰবচন আদি কমিল আৰু দেশী-বিদেশী অলেখ শব্দৰ অন্তৰ্ভুক্তিয়ে ভাষাটোৰ প্ৰকাশভংগীক বৈচিত্ৰ্য আনি দিলে। ধ্বনিতাত্ত্বিক-ৰূপতাত্ত্বিক দিশতো বিদেশী ভাষাৰ দুই-এক উপাদানে ভূমুকি মাৰিলে। এক কথাত যুদ্ধোত্তৰ বা আধুনিক যুগত ভাষাৰ গাঁঠনি ঈষৎভাৱে শিথিল বা নমনীয় হ’ল।

২.৫ মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য :

পৃথিৱীৰ সকলো ভাষাৰ সাহিত্য পোনতে পদ্য বা ছন্দৰ মাজেৰে গঢ় লৈ উঠে। তাৰ পিছত লাহে লাহে সি গদ্যৰ মাজেৰে গতিশীল হ’বলৈ ধৰে আৰু ভাষাও পৈণত হৈ উঠে। অসমীয়া ভাষাৰো সাহিত্যিক উৰ্দ্ধগতি পদ্যৰ মাজেৰে আৰম্ভ হৈছিল আৰু ষোড়শ শতিকাত গদ্যৰ মাজেৰে নৱজন্ম লাভ কৰে। ভট্টদেৱে ‘গীতা’ আৰু ‘ভাগৱত’ গ্ৰন্থ কথাৰ ভাঙনি কৰাৰ পাছৰ কালত চৰিত পুথি, বুৰঞ্জী পুথি, ব্যৱহাৰিক গ্ৰন্থৰ পুথিয়ে গদ্য সাহিত্যৰ ধাৰাটোক শক্তিশালী কৰি তুলিছিল। প্ৰাচীন যুগত শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটৰ কথা অংশৰ মাজেৰে অসমীয়া গদ্যৰ উদ্গম ঘটা বুলি কোনো কোনোে ক’বলৈ প্ৰয়াস কৰিলেও লয়ধৰ্মিতাই তাক প্ৰকৃত গদ্যৰ শাৰীলৈ উঠাত বাধা দিছে। তেনেদৰে ভট্টদেৱৰ গদ্যও অধিক সংস্কৃতানুগ হোৱাত সি জনসাধাৰণৰ ওচৰ চাপিব পৰা নাছিল। মধ্য যুগত ৰচিত চৰিত আৰু বুৰঞ্জীপুথিৰ গদ্য এনে দুৰ্বলতাৰপৰা মুক্ত আছিল। চৰিত সাহিত্যত কামৰূপী উপভাষাৰ আৰু বুৰঞ্জী সাহিত্যত আহোম ভাষাৰ প্ৰভাৱ আছিল। এই প্ৰভাৱে উভয় প্ৰকাৰৰ ভাষাক দৈনন্দিন জীৱনৰ ওচৰ চপাই আনিছিল। “অসমীয়া কথা সাহিত্য” গ্ৰন্থত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই চৰিত পুথিৰ ভাষা সম্পৰ্কে এনেদৰে মন্তব্য কৰিছে : “বৰ্ণনীয় বিষয়ৰ লগত প্ৰকৃত অসমীয়া জীৱনৰ সম্বন্ধ হোৱাত আৰু সাধাৰণ প্ৰজাৰ অনুপ্ৰেৰণাৰ কাৰণে সংকলন কৰাৰ হেতু চৰিত পুথিত সৰল আবেগময়ী কথ্য ভাষা ব্যৱহৃত হৈছে।” বুৰঞ্জীসমূহো ৰাজ পৰিয়ালৰ ঘৰুৱা বৃত্তান্ত হোৱা হেতুকে তাতো সমকালীন কথ্য ভাষাৰ প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয়।

‘হস্তী বিদ্যাৰ্ণৱ’, ‘ঘোৰানিদান’, ‘কামৰত্ন তন্ত্ৰ’, ‘নীতি লতাঙ্কুৰ’ আদি ব্যৱহাৰিক শ্ৰেণীৰ পুথিবোৰত পশ্চিম অসম আৰু পূব অসমৰ ভাষাৰ লগতে সংস্কৃত ভাষা, পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান মিশ্ৰিত হৈ থাকিলেও সামগ্ৰিক ৰূপত তাৰো ভাষা স্বাভাৱিক গদ্যৰ ঠাঁচৰ।

থোৰতে মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ কেতবোৰ বৈশিষ্ট্য তলত দিয়া ধৰণে উল্লেখ কৰিব পাৰি :

- (ক) -ভোৰ, -ভুৰ, -বোৰ, -সব, -বিলাক, -হঁত, -সকল আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ
- (খ) -টা, -টি, -টো, -যোৰ/-জোৰ, -যুৰি/-জুৰি, -খান, -জনা, -জনী, -ডাল, -পাট আদি নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ,
- (গ) কৰ্তা কাৰকত -এ, কৰ্ম কাৰকত -ক, কাৰণ কাৰকত -ৰে, নিমিত্ত কাৰকত -লৈ, সম্বন্ধ পদত -ৰ, অধিকৰণ কাৰকত -ত বিভক্তি ব্যৱহাৰ,
- (ঘ) -চাৰেক, -মান আদি অনিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ।
- (ঙ) -ইবাক, -ইব, -ইবলৈ প্ৰত্যয়ান্ত তুমুনন্ত ৰূপ,
- (চ) -ইবৰ, -অন্তে প্ৰত্যয়ান্ত কৃদন্ত ৰূপৰ ব্যৱহাৰ
- (ছ) পূব অসম আৰু পশ্চিম অসমৰ ভাষাৰ শব্দ, আহোম শব্দ, আৰবী-পাৰ্চীমূলীয় শব্দৰ সন্নিবেশ; ইত্যাদি।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান :

(ক) পণ্ডিতসকলে অসমীয়া ভাষাৰ যুগ বিভাগ কিদৰে কৰিছে?

.....

.....

.....

.....

(খ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ বিশেষত্ব উল্লেখ কৰক।

.....

.....

.....

.....

২.৬ মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাত সমন্বয়ৰ ধাৰণা

প্ৰাচীন যুগৰপৰা আধুনিক যুগলৈকে অসমীয়া ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিলে দেখা যায়, সমন্বয়-সমাহৰণৰ মাজেৰে আহি ভাষাটো বৰ্তমানৰ পৰ্যায়ত উপনীত হৈছেহি।

ভাষাটোৰ নানা ধ্বনিতাত্ত্বিক, ৰূপতাত্ত্বিক, শব্দতাত্ত্বিক বৈশিষ্ট্যই এনে সমন্বয়-সমাহৰণক প্ৰতিফলিত কৰে। অসম ভূখণ্ডৰ বৈচিত্ৰপূৰ্ণ জনগাঁথনিয়ে ভাষাটোৰ ক্ষেত্ৰত পৰিলক্ষিত হোৱা সমন্বয় প্ৰক্ৰিয়াৰ মূল কাৰক। অসমীয়া ভাষা আৰ্যভাষা হ'লেও আৰ্যসকল অসমৰ আদিম অধিবাসী নহয়। অষ্ট্ৰিক ভাষাগোষ্ঠী আৰু চীন-তিব্বতীয় ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকসকলেই ইয়াৰ আদিম অধিবাসী আছিল। ভাষাতাত্ত্বিকৰ অনুমানত, বৰ্তমান খাচীয়া-জয়ন্তীয়া পাহাৰত বাস কৰা অষ্ট্ৰিক ভাষাগোষ্ঠীৰ লোকেই এই অঞ্চলৰ সৰ্বপ্ৰাচীন বাসিন্দা আছিল। আৰ্যসকলৰ অসম আগমন খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকামানতহে ঘটিছিল আৰু খৃষ্টীয় সপ্তম শতিকাত হিন্দু ৰাজ্য স্থাপন হোৱাত উক্ত প্ৰব্ৰজন প্ৰবলতৰ হৈছিল।

আৰ্যসকলৰ অসম আগমনৰ পাছত খৃষ্টীয় ত্ৰয়োদশ শতিকাত মংগোলীয় গোষ্ঠীৰ টাই-চীনেয়সকলৰ প্ৰব্ৰজন আছিল ভাষাগত দৃষ্টিকোণেৰে অন্য এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা। অসম ভূমিত নিগাজীকৈ খোপনি পুতি লোৱাৰ পাছত এই লোকসকলে নিজৰ ভাষা এৰি অসমীয়া ভাষাক গ্ৰহণ কৰিছিল।

চতুৰ্দশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাই পূৰ্ণ ৰূপ গ্ৰহণ কৰাৰ আগতে অসমত কোনো উমৈহতীয়া ভাষা প্ৰচলিত আছিল নে অথবা সেই সময়ত থকা জনগোষ্ঠীসমূহৰ ভাষা কেনে আছিল সেয়া খাটাতকৈ ক'ব নোৱাৰিলেও আৰ্য, আৰ্যেতৰ গোষ্ঠীৰ অধিবাসীসকলৰ ভাষাৰ মাজত যে সংযোগ ঘটিছিল সেয়া নিশ্চিত হ'ব পাৰি। খৃষ্টীয় পঞ্চম-ষষ্ঠ শতিকাত সংস্কৃত ভাষাত খোদিত শিলালেখ তাম্ৰলেখসমূহত থকা অনেক দেশী শব্দ আৰু উপাদানৰ সমাবিষ্টিয়ে এনে ভাষিক সংযোগৰ ধাৰণা দিয়ে। গতিকে অনুমান কৰিব পাৰি যে প্ৰাগ্জ্যোতিষপুৰ-কামৰূপ নামে পৰিচিত ভূখণ্ডৰ থলুৱা অধিবাসীৰ ভাষা আৰু বিভিন্ন সময়ত প্ৰব্ৰজন ঘটা জনগোষ্ঠীৰ ভাষাৰদ্বাৰা বিভিন্ন সময়ত প্ৰভাৱিত হৈ আৰ্যভাষা অসমীয়া গঢ় লৈ উঠিছিল আৰু কালক্ৰমত যোগাযোগৰ উমৈহতীয়া মাধ্যমৰূপে ভিন্ন গোষ্ঠীৰদ্বাৰা ব্যৱহৃত হৈছিল। ভিন্ন প্ৰজাতিৰ লোকে একেলগে বাস কৰা কোনো ভূখণ্ডত যোগাযোগৰ মাধ্যমৰূপে এটা উমৈহতীয়া ভাষাৰ ব্যৱহাৰ হ'লে সেই ভাষাৰূপত প্ৰজাতিসমূহৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ পৰাটো স্বাভাৱিক কথা। সেই হেতুকেই অসমীয়া ভাষা আৰ্য ভাষা হ'লেও তাৰ ধ্বনি, ৰূপ আৰু শব্দৰ ক্ষেত্ৰত নানা থলুৱা ভাষাৰ প্ৰভাৱ অতি স্পষ্ট। আৰ্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ অনা-আৰ্য অধিবাসীসকলৰ ওপৰত পৰাৰ দৰে অনা আৰ্যৰ লোকাচাৰ, লোকবিশ্বাস, দেৱ-দেৱী আদিয়েও আৰ্য গোষ্ঠীক প্ৰভাৱিত কৰিছিল। ফলত আৰ্যগোষ্ঠীৰ অসমীয়া ভাষাত অনা-আৰ্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ অলেখ উপাদান সোমাই পৰি ভাষাটোক অন্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছিল।

অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম কাব্য হেম সৰস্বতীৰ 'প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ' কাব্যৰ ভাষা আৰু মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণৰ ভাষাৰ মাজত পাৰ্থক্য থাকিলেও এটা কথা ঠিক যে তেওঁলোকে চৰ্চা কৰা ভাষাটো সাহিত্যিক ৰূপৰ আছিল আৰু সি পৰম্পৰানুগামী হৈ শংকৰ যুগলৈ প্ৰবাহিত হৈছিল। শংকৰদেৱৰ হাতত সি অধিক পৈণত ৰূপ লাভ কৰিছিল। মন শংকৰদেৱৰ পূৰ্বকালত হেম সৰস্বতী, কবিৰত্ন সৰস্বতী, ৰুদ্ৰ কন্দলি, হৰিবৰ বিপ্ৰ আৰু

মাধৱ কন্দলিৰ হাতত সুনিৰ্দিষ্ট ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰা সাহিত্যিক অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাই মূল কাৰক ৰূপে ক্ৰিয়া কৰিছিল। এই সময়ছোৱাত নামনি অসম আছিল সাংস্কৃতিক প্ৰাণ কেন্দ্ৰ। নামনি অসম এক ৰাজশক্তিৰ অধীনত নাথাকিলেও ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ ৰাজ্যসমূহেই কাব্য চৰ্চাৰ অনুকূল বাতাবৰণ সৃষ্টি কৰিছিল। কমতা ৰাজ্য, কছাৰী ৰাজ্যৰ পৃষ্ঠপোষকতাত প্ৰাক্শংকৰ যুগৰ কবিসকলে কাব্য ৰচনা কৰিছিল আৰু সাহিত্যিক ভাষাৰূপ এটাৰ বিকাশত অব্যাহতভাৱে অৰিহণা যোগাইছিল। পঞ্চদশ শতিকাত শংকৰদেৱৰ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মই ইয়াৰ পৰিপুষ্টিত অধিক সাৰ-জীপ যোগাইছিল। সাহিত্যিক ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাহন কৰি লোৱাত বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ সাহিত্যই ভাষাটোৰ প্ৰকাশিকা শক্তি বৃদ্ধি হোৱাত সহায় কৰিছিল। শংকৰদেৱৰ সময়তো ধৰ্ম-সাহিত্য চৰ্চাত ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতা আছিল অনন্য। কোচৰজা নৰনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ ভ্ৰাতৃ চিলাৰায় দেৱানৰ ছত্ৰছায়াত থাকি কৰা শংকৰদেৱৰ সাহিত্য-চৰ্চা আৰু ধৰ্মৰ আদৰ্শ প্ৰচাৰ কাৰ্যই সমকালীন লিখিত ভাষাটোক নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে প্ৰবাহিত হোৱাত নিঃসন্দেহে সহায় কৰিছিল। গুৰুত্বপূৰ্ণ কথা এয়ে যে শংকৰদেৱে অসমীয়া ভাষাৰ লগতে সংস্কৃত আৰু ব্ৰজাৱলী ভাষাত সাহিত্য ৰচনা কৰিছিল। ব্ৰজাৱলী ভাষা হৈছে সেই কালত হোৱা ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগৰ আন এক অনিবাৰ্য ফলশ্ৰুতি। বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰসাৰৰ উদ্দেশ্যে শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা বৰগীত আৰু অংকীয়া নাটসমূহৰ ভাষা আছিল ব্ৰজাৱলী। ই ভিন ভিন ভাষিক সমল আৰু সংস্কৃতিৰ সমন্বয়ৰ প্ৰতীক। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে অসমীয়া আৰু মৈথিলী ভাষাৰ সমাহাৰত ভাষাটোৰ বিকাশ ঘটিছে। আন কিছুমান পণ্ডিতৰ মতে, অসমীয়া, পশ্চিমা হিন্দী, ব্ৰজ ভাষাৰ সমাহাৰত ভাষাটোৱে জন্ম লাভ কৰিছে। ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ গঠনমূলক উপাদান যি ভাষাৰে নহওক কিয়, ভাষাটোৰ পৰা এটা কথাৰ নিশ্চিত হয় যে ভাষাৰ নিৰ্মাণ আৰু বিকাশত ভাষিক সংযোগৰ অন্যতম ভূমিকা থাকে।

সপ্তদশ শতিকাৰপৰা আৰম্ভণি হোৱা বুলি ধৰা মধ্যযুগীয় অসমীয়াত এই ধৰণৰ সংযোগৰ প্ৰৱণতা অধিক চকুত লগা। চৰিত সাহিত্য, বুৰঞ্জী সাহিত্য আৰু ব্যৱহাৰিক সাহিত্যৰ গদ্যই এই যুগৰ ভাষাক অভিনৱ ধৰণে সমৃদ্ধ কৰিছিল। প্ৰাচীন অসমীয়াৰ দৰে মধ্য যুগৰ ভাষিক সমৃদ্ধিত ৰজাঘৰ আৰু ধৰ্মৰ অৱদান অসামান্য আছিল। সাংস্কৃতিক-ৰাজনৈতিক প্ৰাণকেন্দ্ৰ ৰূপে গড়গাঁৱৰ উত্থানে ভাষিক প্ৰাধান্যৰ গतिकে সলাই পেলাইছিল। আহোম ৰাজত্বৰ চাৰিশ বছৰ অতিক্ৰমি যোৱাৰ পাছতো সপ্তদশ শতিকালৈ পশ্চিম বা নামনি অসমত সেই প্ৰাধান্যই স্থায়িত্ব লাভ কৰিব পৰা নাছিল। কোচ ৰাজবংশৰ প্ৰভুত্ব আৰু শংকৰদেৱ প্ৰচাৰিত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ অভিকেন্দ্ৰ কামৰূপ হৈ থকা হেতুকে ষোড়শ শতিকালৈ সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত পশ্চিম অসমৰ ভাষাৰ গুৰুত্ব আছিল বেছি। কিন্তু কোচ ৰাজবংশৰ পতনৰ পাছত পূব অসমৰ ৰাজনৈতিক আধিপত্য বৃদ্ধি পায়। ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাত বিবিধ সাহিত্য ৰচনা হ'বলৈ ধৰাত অঞ্চলটোৰ ভাষিক গুৰুত্বও বাঢ়ি যায়। এনেদৰে মধ্যযুগত ৰাজনৈতিক অনুষ্ণংগই অসমীয়া ভাষাৰ গতি-প্ৰকৃতি নিৰূপণত মুখ্য ভূমিকা লোৱা পৰিলক্ষিত হ'ল।

অৱশ্যে উক্ত সময়ছোৱাত পশ্চিম অসমৰ ৰাজনৈতিক গুৰুত্ব কিঞ্চিৎ হ্রাস পালেও সাহিত্যৰ দিশেৰে অঞ্চলটোত এক শ্ৰেণীৰ নতুন ধৰ্মীয় সাহিত্য লিপিবদ্ধ হ'ল। সত্ৰ সমাজৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ধৰ্মপ্ৰচাৰক সকলৰ জীৱন আৰু কাৰ্যক লৈ 'চৰিত পুথি' নামেৰে এক শ্ৰেণীৰ সাহিত্য লিপিবদ্ধ হৈছিল। ই আছিল অসমীয়া ধৰ্ম-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰত নতুনত্ব সংযোগকাৰী বিষয়। কিয়নো বৈষ্ণৱ ধৰ্ম গুৰুসকলৰ জীৱনৰ কাৰ্য-ঘটনাক লৈ ৰচিত হোৱা এই জীৱনী সাহিত্যই ধৰ্মীয় দিশেৰে জনগণৰ ওপৰত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ অপৰিসীম প্ৰভাৱক নিৰ্দেশ কৰাৰ লগতে অসমীয়া ভাষাক গদ্যশৈলীৰে সমৃদ্ধ কৰিছিল। পশ্চিম অসমৰ ভাষাৰ উপৰিও পুথিসমূহৰ ভাষাত পূৰ্ব অসমৰ ঔপভাসিক ৰূপ, তৎসম উপাদান তথা আৰবী-পাৰ্চী শব্দৰ সমাহাৰো মন কৰিবলগীয়া। বুৰঞ্জী পুথিসমূহৰ ক্ষেত্ৰতো এনে ভাষিক সমন্বয় চকুত পৰা। পূৰ্ব অসমৰ কথ্য ভাষাক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিলেও বুৰঞ্জীৰ ভাষাত নানা ধৰণৰ শব্দৰ মিশ্ৰণ আছে। ইয়াত পশ্চিম অসমৰ ভাষাৰ ৰূপো প্ৰচুৰ পৰিমাণে আছে।

২.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

অসম ৰাজ্যলৈ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ প্ৰব্ৰজন প্ৰক্ৰিয়া আৰ্যগোষ্ঠীৰ প্ৰব্ৰজনতে অন্ত পৰা নাছিল। বৰং তাৰো পিছত নানা কাৰণত নানা জনগোষ্ঠীৰ মানুহ অসমলৈ আহিছে। ত্ৰয়োদশ শতিকাত মংগোলীয় প্ৰজাতিৰ চীন-তিব্বতীয় পৰিয়ালৰ ভাষা কোৱা আহোম গোষ্ঠীৰ এটা ফৈদৰ অসমলৈ প্ৰব্ৰজন ঘটাতো অসমৰ ৰাজনীতি আৰু ভাষা উভয় দিশতে তাৎপৰ্য বহনকাৰী ঘটনা আছিল। নিজা ধৰ্ম-ভাষা লৈ অসমত প্ৰৱেশ কৰা আহোমসকলে কালক্ৰমত অসমৰ ভাষা-সংস্কৃতি গ্ৰহণ কৰিছিল। সামগ্ৰিক প্ৰেক্ষাপটত অসমীয়া ব্যৱহাৰ কৰিলেও আহোম ভাষাও তেওঁলোকৰ মাজত সঞ্চালনি ৰূপত চলিছিল। এনে দ্বিভাষিক স্থিতিত স্বাভাৱিকতে অসমীয়া ভাষাত আহোম ভাষাৰ উপাদান সোমাই পৰিছিল। গতিকে বুৰঞ্জীৰ ভাষাত কমকৈ হ'লেও আহোম ভাষাৰ উপাদানৰ অন্তৰ্ভুক্তি সেই সংযোগৰ স্বাভাৱিক পৰিণতি আছিল। আকৌ, উজনি অসমত আহোম ৰাজত্ব দীৰ্ঘদিন স্থায়ী হৈ থকাৰ বিপৰীতে নামনি অসম প্ৰায়ে মোগল আক্ৰমণত আক্ৰান্ত হৈছিল। মোগল সেনাৰ উপৰ্যুপৰি আক্ৰমণৰ সুদূৰ প্ৰসাৰী প্ৰভাৱ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত পৰিলক্ষিত হৈছিল। যুদ্ধ বন্দীৰূপে অসমত ৰৈ যোৱা মোগল সেনা বা আক্ৰমণৰ বাবে অহা মোগল সেনা-বিষয়াৰ সৈতে হোৱা বাক্ বিনিময় কাৰ্যই নামনি অসমৰ ভাষাত নিশ্চয় আৰবী-পাৰ্চী ভাষাৰ প্ৰৱেশৰ পথ প্ৰশস্ত কৰিছিল। গতিকে চৰিত পুথিৰ ভাষাত প্ৰাপ্ত আৰবী-পাৰ্চী উপাদানবোৰ তেনে ভাষিক সংযোগৰ ফল। বুৰঞ্জীৰ ভাষাতো আৰবী-পাৰ্চী ভাষাৰ অলেখ শব্দ আছে। আহোম ৰাজ্যৰ সৈতে মোগল সাম্ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক সম্পৰ্কই উভয় অঞ্চলৰ মাজত ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগো ঘটাইছিল। সেয়ে অসমীয়া ভাষাত লিখা হোৱা সত্বেও 'পাদশাহ' বুৰঞ্জী বা অন্য বুৰঞ্জী পুথিৰ ভাষাত হোৱাহোৱে আৰবী-পাৰ্চীমূলীয় শব্দ-বাক্য সোমাইছে। এনেধৰণে মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাত বিভিন্ন ঔপভাসিক ৰূপৰ লগত

সংস্কৃত, আহোম, আৰবী-পাৰ্চী ভাষাৰ উপাদান যোগ হৈ থকা বাবে ভাষা বিজ্ঞানীসকলে মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাক 'সমন্বয়ৰ ভাষা' আখ্যা দিছে।

২.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- (ক) অসমীয়া ভাষাৰ উৎপত্তি সম্পৰ্কীয় মতসমূহ আলোচনা কৰক।
- (খ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে এটি নিৰন্ধ যুগুত কৰক।
- (গ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক নিদৰ্শন সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।
- (ঘ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাত ভাষিক সংযোগ কিদৰে ঘটিছে?
- (ঙ) মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত ৰাজকীয় পৃষ্ঠপোষকতাই কিদৰে সহায় কৰিছিল?

২.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- মহেশ্বৰ নেওগ : অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, ১৯৮৩
সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা : অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, ১৯৮৬
হেমন্ত শৰ্মা : অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত
উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ, ১৯৯১
Banikanta Kakati : *Assamese : Its Formation and Development*, 1941
মুকুল চক্ৰৱৰ্তী : গুৰুচৰিত-কথা অধ্যয়ন, ২০১২
দীপ্তি ফুকন পাটগিৰি : মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ৰেঙনি, ১৯৯৭
শিৱনাথ বৰ্মন (সম্পা.) : অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (২য় খণ্ড), ১৯৯৭

তৃতীয় বিভাগ ব্ৰজাৱলীৰ উত্থান

বিভাগৰ গঠন :

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ ব্ৰজাৱলীৰ সাধাৰণ পৰিচয়
- ৩.৪ ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰকৃতি
 - ৩.৪.১ ব্ৰজাৱলী স্বাভাৱিক ভাষা
 - ৩.৪.২ ব্ৰজাৱলী এবিধ কৃত্ৰিম ভাষা
- ৩.৫ ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ উপাদান
- ৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমৰ ধৰ্ম-সমাজ-সংস্কৃতিৰ সমানে ভাষা-সাহিত্যৰ ক্ষেত্ৰখনলৈকো শংকৰদেৱৰ অৱদান অসামান্য। পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাৰ অসমৰ আজিৰ ধৰ্মীয়-সামাজিক পৰিস্থিতিত তেওঁৰদ্বাৰা প্ৰচাৰিত নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ “এক দেৱ এক সেৱ একত বিনে নাই কেৱ আদৰ্শই অসমৰ ভিন ভিন জাতি-বৰ্ণ-সম্প্ৰদায়ৰ লোকক ঐক্যবদ্ধ কৰিছিল। ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে ৰচনা কৰা নানা শ্ৰেণীৰ সাহিত্যই অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত পৰম্পৰাক নিৰবিচ্ছিন্নভাৱে আগুৱাই যোৱাত সহায় কৰিছিল আৰু ভাষাটো বিকশিত হোৱাত অৰিহণা যোগাইছিল। তেওঁ ৰচনা কৰা কাব্য-নাট-গীত আদিত ‘কৃষ্ণস্ত ভগৱান স্বয়ম’ মূল কথা হ’লেও সিৰোৰ সাহিত্যিক গুণ বৰ্জিত নাছিল। তেওঁক আদৰ্শ হিচাপে লৈ তেওঁৰ শিষ্য মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলি আৰু অন্য বৈষ্ণৱ শিষ্যসকলেও ধৰ্ম প্ৰচাৰত সুবিধা হোৱাকৈ সাহিত্য ৰচনা কৰি সেই পৰম্পৰা অব্যাহত ৰাখিছিল। নিঃসন্দেহে এই সাহিত্য ৰচনাই সমকালীন অসমীয়া ভাষাটোকো পৰিপক্ক হোৱাত সহায় কৰিছিল।

ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে ৰচনা কৰা সাহিত্য ৰাজিয়ে শংকৰদেৱৰ কবিত্ব গুণৰ সমানকৈ তেওঁৰ ভাষিক দক্ষতাকো তুলি ধৰে। সংস্কৃতত অগাধ পাণ্ডিত্য থকাৰ পাছতো তেওঁৰ অধিকাংশ কাব্যৰ ভাষা অসমীয়া আছিল। ‘ভক্তি ৰত্নকাৰ’ আৰু ‘অনাদি পাতন’ গ্ৰন্থক বাদ দি তেওঁৰ ‘কীৰ্ত্তন’, ‘গুণমালা’, ‘ৰুক্মিণী হৰণ’, ‘হৰিচন্দ্ৰ উপাখ্যান’, ভাগৱতৰ অনুদিত স্কন্ধ আদিৰ ভাষা অসমীয়া আছিল। মন কৰিবলগীয়া যে সংস্কৃত আৰু অসমীয়া ভাষাত কাব্য ৰচনা কৰা কবিগৰাকীয়ে তেওঁৰ গীত আৰু নাটসমূহ ‘ব্ৰজাৱলী’ নামৰ অইন এটা ভাষাতহে ৰচনা কৰিছিল। সৰ্বভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটত গীত আৰু নাটসমূহৰ প্ৰসাৰ বৃদ্ধিৰ উদ্দেশ্যে তেওঁ ব্ৰজাৱলী ভাষাত গীত-নাট ৰচনা কৰিছিল বুলি সমালোচকসকলে অনুমান

কৰে। গতিকে 'ব্ৰজাৱলী' ভাষাটোৰ উত্থানৰ আঁৰত 'নৱ বৈষ্ণৱ ধৰ্ম' কাৰক হিচাপে ত্ৰিংশাশীল হৈছিল। বহুকেইজন ভাষাতাত্ত্বিক আৰু বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ গৱেষক পণ্ডিতৰ মতে, ব্ৰজাৱলী ভাষা এটা বিশুদ্ধ ভাষা নহয়। কেইবাটাও ভাষাৰ উপাদান মিশ্ৰিত হৈ ভাষাটো গঢ় লৈ উঠিছে। সেই দিশেৰে ব্ৰজাৱলী ভাষাক ভাষিক সংযোগৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন বুলিব পাৰি। প্ৰস্তাৱিত বিভাগটিত এই সন্দৰ্ভত কিছু কথা আলোচনা কৰা হ'ব।

৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটিত অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপুনি—

- ১। ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰকৃতি সম্বন্ধে অৱগত হ'ব।
- ২। ব্ৰজাৱলী ভাষাত বিবিধ ভাষাৰ উপাদান কিদৰে সংযোগ হৈ আছে, সেই সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব।
- ৩। ব্ৰজাৱলীৰ উত্থানত ধৰ্ম আৰু সমাজৰ ভূমিকা সন্দৰ্ভত জ্ঞান লাভ কৰিব।

৩.৩ ব্ৰজাৱলীৰ সাধাৰণ পৰিচয়

'ব্ৰজাৱলী' বুলিলে শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱে ৰচনা কৰা গীত-নাটৰ ভাষাটোকে বুজা যায়। এই ভাষাটো শংকৰদেৱৰ 'কীৰ্ত্তন', 'ৰুক্মিণী হৰণ কাব্য', 'অনাদি পাতন', 'বলি ছলন' আদি কাব্যৰ অসমীয়া ভাষাতকৈ ভিন্ন। সংস্কৃত ভাষাত বিশেষ ব্যুৎপত্তি থকা কবিজনাই 'ভক্তি প্ৰদীপ' আৰু 'ভক্তি ৰত্নাকৰ' গ্ৰন্থতে সংস্কৃত চৰ্চা সীমিত ৰাখি অনাখৰী জনসাধাৰণক শাস্ত্ৰ জ্ঞান দিবলৈ আৰু কাব্যৰ ৰসাস্বাদন কৰাবলৈ পূৰ্বসূৰী কবিসকলৰপৰা উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰে পোৱা অসমীয়া ভাষাটোতে সৰ্বহভাগ পুথি ৰচনা কৰিছিল। তেনে স্থলত তেওঁ নাট আৰু গীতসমূহ একে অসমীয়া ভাষাত ৰচনা নকৰি বেলেগ এটা ভাষাত ৰচনা কৰাটো স্বাভাৱিকতে কৌতূহলৰ বিষয়। উল্লেখ্য যে, পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাত অসমত শংকৰদেৱে ৰচনা কৰা গীত-নাটৰ ভাষাৰ সৈতে মিল থকা ভাষাত বংগ, উৰিষ্যা, মিথিলা আৰু নেপালতো কবিসকলে কৃষ্ণৰ লীলা বিষয়ক গীত আৰু নাট ৰচনা কৰিছিল। বংগ আৰু উৰিষ্যাত সেই ভাষাটোক 'ব্ৰজবুলি বুলি কোৱা হ'ল। হিন্দু 'বোলী' (ভাষা)-ৰ অনুকৰণত বংগ দেশৰ কবি ঈশ্বৰচন্দ্ৰ গুপ্তই 'ব্ৰজবুলি' শব্দটো প্ৰয়োগ কৰিছিল। আনহাতে, অসমৰ প্ৰেক্ষাপটত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱে ৰচনা কৰা গীত-নাটৰ ভাষাক 'ব্ৰজাৱলী' বোলা হৈছিল। শংকৰদেৱৰ কোনো ৰচনাতে 'ব্ৰজাৱলী' শব্দটো পাবলৈ নাই। শংকৰদেৱৰ গীত পুথিতো শব্দটোৰ উল্লেখ নাই। সুকুমাৰ সেনে 'বৈষ্ণৱীয় নিবন্ধ' গ্ৰন্থত 'ব্ৰজাৱলী' শব্দটো ষোড়শ শতাব্দীত মাধৱদেৱে প্ৰয়োগ কৰা বুলি মন্তব্য কৰিলেও মাধৱদেৱৰ ৰচনাতো তাৰ উল্লেখ পোৱা নাযায়। ইয়াৰ পৰা ধাৰণা কৰিব পাৰি, 'ব্ৰজাৱলী' শব্দটোৰ ইতিহাস সাহিত্যৰ সমানে প্ৰাচীন নহয়। পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাত বংগ-উৰিষ্যা-অসম-নেপালত সমৰূপৰ ভাষা প্ৰচলিত হ'লেও তাৰ নামৰ ভিন্নতা আছিল আৰু 'ব্ৰজাৱলী'য়ে সেই সময়ত শংকৰদেৱে আৰম্ভ কৰা নাট-গীতৰ স্বকীয় বিশেষত্ব সম্বলিত ভাষাক বুজায়।

গঠনৰ ফালেৰে 'ব্ৰজাৱলী' শব্দটো এনেদৰে ভাঙিব পাৰি : ব্ৰজ + আৱলী। 'ব্ৰজ' মানে 'ব্ৰজধাম' আৰু 'আৱলী' মানে সমূহ বা শাৰী। শংকৰদেৱৰ ৰচনাতো '-আৱলী' প্ৰত্যয়েৰে সাধিত শব্দ আছে। যেনে : চন্দ্ৰাৱলী।

ব্ৰজাৱলী সাহিত্য বুলিলে পোনছাটে শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ নাট-গীতখিনিয়ে বিচাৰৰ আওতালৈ আহে। তেওঁলোকৰ উপৰিও অৱশ্যে গোপাল আতা, দৈত্যৰি ঠাকুৰ আৰু অন্য অনুগামী শিষ্য কিছুমানেও ব্ৰজাৱলী ভাষাত নাট ৰচনা কৰিছিল। কোনো কোনোৱে যশোহৰ খানক প্ৰথম ব্ৰজাবুলি কবি বুলি ক'লেও কৃষ্ণপ্ৰসাদ মাগধে শংকৰদেৱকহে প্ৰথমজন ব্ৰজাবুলি কবি বুলি যুক্তিসহ প্ৰতিষ্ঠা কৰিছে। ১৪৮৯ খৃ. ত বদৰিকাশ্ৰমত ৰচনা কৰা 'মন মেৰি ৰাম চৰণেহি লাগু' গীতটি ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰথম কৃতি। সমালোচকসকলৰ মতে, শংকৰদেৱে নাট আৰু গীতসমূহ কেৱল অসমৰ মানুহৰ বাবে ৰচনা কৰা নাছিল, অসমৰ বাহিৰতো নাট-গীতৰ মহত্ব সম্প্ৰসাৰিত কৰোৱাৰ উদ্দেশ্যে আৰু ইষ্টদেৱৰ ক্ৰীড়াভূমিৰ ভাষা বুলি দৰ্শকৰ মনত সাঁচ বহুৱাবলৈ ব্ৰজাৱলীত নাট-গীতসমূহ ৰচিছিল। শংকৰদেৱৰ যুগতো শংকৰদেৱৰ আদৰ্শত ধৰ্মপ্ৰচাৰক সত্ৰাধিকাৰসকলে ব্ৰজাৱলী ভাষাত নাট ৰচনা কৰিছিল যদিও তাত শংকৰ যুগৰ নাটৰ ভাষা গাভীৰ্য বন্ধিত হোৱা নাছিল।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

(ক) ব্ৰজাৱলী ভাষা সম্পৰ্কে এটি পৰিচয়মূলক টোকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

(খ) ব্ৰজাৱলী ভাষাত ৰচিত সাহিত্য সম্পৰ্কে এটি চমু টোকা লিখক।

.....

৩.৪ ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰকৃতি

৩.৪.১ ব্ৰজাৱলী স্বাভাৱিক ভাষা

ব্ৰজাৱলী কি প্ৰকৃতিৰ ভাষা সেই সন্দৰ্ভত পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতভেদ আছে। এচাম পণ্ডিতৰ মতে ব্ৰজাৱলী স্বাভাৱিকভাৱে বিকশিত ভাষা। তেওঁলোকৰ সবহভাগেই ভাষাটোক অৱহট্টৰূপৰা উদ্ভৱ হোৱা বুলি ভাবে। ব্ৰজাৱলীক স্বাভাৱিক ভাষা বুলি বিবেচনা কৰা পণ্ডিতসকলৰ ভিতৰত সুকুমাৰ সেন, কণিকা তোমৰ, কৃষ্ণপ্ৰসাদ মাগধ, উপেন্দ্ৰ

নাথ গোস্বামী আদি অন্যতম। সুকুমাৰ সেন, কৃষ্ণপ্ৰসাদ মাগধ, কণিকা তোমৰৰ মতে ব্ৰজাৱলী স্বাভাৱিক ভাষা। A History of Brajabuli Literature গ্ৰন্থত সুকুমাৰ সেনে পোনতে ব্ৰজবুলি ভাষাক বঙলা ভাষাৰ সাহিত্যিক উপভাষা বুলি আখ্যা দিছিল। এইখন গ্ৰন্থত তেওঁ স্পষ্টভাৱে মৈথিলী ভাষাক ব্ৰজবুলি ভাষাৰ ‘মাতৃ’ আৰু বাংলা ভাষাক ‘ধাত্ৰী’ আখ্যা দি ব্ৰজবুলি ভাষাক কৃত্ৰিম ভাষা আখ্যা দিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁ নিজৰ মত সলনি কৰে আৰু ব্ৰজবুলি স্বাভাৱিক ৰূপত বিকশিত ভাষা বুলি মন্তব্য কৰে। তেওঁৰ বিচাৰত ব্ৰজবুলি ভাষা মৈথিলীৰ পৰা নহয়, অৱহট্ঠৰ পৰাহে বিকশিত হৈছে। ব্ৰজবুলি কোনো ঠাইৰ সাহিত্যিক ভাষাও নহয়, পঞ্চদশ শতাব্দীত এই ভাষা ভাৰতৰ উমৈহতীয়া সাহিত্যিক ভাষা আছিল। ইয়াৰ পূৰ্বতে অৰ্থাৎ নৱম শতাব্দীৰপৰা পঞ্চদশ শতাব্দীৰ আৰম্ভণিলৈকে ভাৰতবৰ্ষত লোক সাহিত্যৰ ভাষা আছিল অৱহট্ঠ। পূৰ্বৰ কামৰূপ, বংগদেশৰ পৰা পশ্চিমৰ গুজৰাটলৈকে এই ভাষাটো বিস্তৃত হৈ আছিল গুণে ইয়াক পূৰ্বী অৱহট্ঠ আৰু পশ্চিমা অৱহট্ঠ নামেৰে দুটা ভাগত ভগোৱা হৈছিল। ই কোনো ৰাজ্যৰ নিজা ভাষা নাছিল, বৰং ই ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ সাধাৰণ সম্পত্তি আছিল। সেই সূত্ৰে ই কনিষ্ঠতম ভাৰতীয় আৰ্যভাষা আছিল আৰু পোন্ধৰ শতিকাত এই অৱহট্ঠৰ পৰা পূৰ ভাৰতৰ বিভিন্ন ৰাজ্যত (অসম, বংগ, উৰিষ্যা, মিথিলা) স্বকীয় বিশেষত্বসহ ব্ৰজবুলি ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছিল।

কৃষ্ণপ্ৰসাদ মাগধৰ মতে, দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ মাজভাগত সকলো প্ৰাকৃতৰ ভিতৰতে শৌৰসেনী প্ৰাকৃত গুৰুত্বপূৰ্ণ আছিল আৰু দক্ষিণ ভাৰতৰ বাহিৰে ভাৰতবৰ্ষৰ আন ঠাইত সি সাহিত্যিক ভাষা ৰূপে প্ৰচলিত আছিল। অৱশ্যে পূৰ ভাৰতত মাগধী প্ৰাকৃতৰ প্ৰাধান্য আছিল। মাগধীৰ প্ৰাকৃতৰ প্ৰভাৱত তাত শৌৰসেনী প্ৰাকৃতৰ বৈশিষ্ট্য কিছু সলনি হৈছিল। দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাত মাগধী অপভ্ৰংশৰ পৰা অসমত অসমীয়া, বংগত বাংলা, উৰিষ্যাত উড়িয়া আৰু মিথিলাত মৈথিলী ভাষা বিকশিত হোৱাৰ কালতো পূৰ ভাৰতত সাহিত্যিক ভাষা শৌৰসেনীয়ে আছিল আৰু স্থানীয় ভাষাসমূহৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত শৌৰসেনীৰপৰা ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছিল।

কণিকা তোমৰৰ মতেও ব্ৰজবুলি স্বাভাৱিক ভাষা। ইয়াৰ মূল হৈছে পূৰ্বী অৱহট্ঠ। এই ভাষা মৈথিলী ভাষাৰ দ্বাৰাও প্ৰভাৱিত হৈছিল। অসমীয়া ভাষাৰ বিশিষ্ট পণ্ডিত উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়েও ব্ৰজাৱলী ভাষাক স্বাভাৱিক বুলি মন্তব্য কৰিছে। ‘অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ’ গ্ৰন্থত তেখেতে স্পষ্টভাৱে কৈছে : “অসমীয়া ব্ৰজবুলি ভাষা মিথিলাৰপৰা অহা কৃত্ৰিম ভাষা নহয়, ই বংগৰ মাজেৰে আহিও অসমত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা নাই। চৰ্যাপদৰ ভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা পূৰ্বকালীন সাহিত্যিক ভাষা ব্ৰজাৱলীৰ মূল আছিল। অসমীয়া ব্ৰজবুলিৰ ঘাই শিপাডাল অসমৰ মাটিতে আছে।” তেখেতে শংকৰদেৱৰ পূৰ্বৱৰ্তী সাহিত্যৰ ভাষা আৰু অসমীয়া ভাষাৰ উপভাষাৰ সৈতে ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ তুলনা কৰি ইয়াৰ যথার্থতা প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈকো বিচাৰিছে।

৩.৪.২ ব্ৰজাৱলী এবিধ কৃত্ৰিম ভাষা

ব্ৰজাৱলীক কৃত্ৰিম বা মিশ্ৰ ভাষা বুলি বিবেচনা কৰা পণ্ডিতসকলৰ ভিতৰত বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা অন্যতম। বৰুৱাৰ মতে অসমীয়া ভাষা আৰু মৈথিলী ভাষাৰ সংমিশ্ৰণত ব্ৰজাৱলী ভাষা সৃষ্টি হৈছে। শংকৰদেৱে ব্ৰজাৱলী ভাষাত নাটসমূহ ৰচনা কৰাৰ কাৰণ হিচাপে বৰুৱাই সংস্কৃত নাটকৰ প্ৰভাৱলৈ আঙুলিয়াইছে। সংস্কৃত নাটকত প্ৰধান পুৰুষ চৰিত্ৰই সংস্কৃতত আৰু গৌণ পুৰুষ চৰিত্ৰ আৰু মহিলা চৰিত্ৰই মাগধী অথবা শৌৰসেনী প্ৰাকৃতত সংলাপ কৈছিল। শংকৰদেৱে মধ্যম পস্থা অৱলম্বন কৰি তেওঁৰ নাটসমূহ মৈথিলী মিশ্ৰিত অসমীয়া ভাষাৰে সৃষ্টি এটা মিশ্ৰ ভাষাত নাটসমূহ ৰচনা কৰিছিল আৰু তেনে কৰাত নাটৰ চৰিত্ৰসমূহৰ গাভীৰ্যও ৰক্ষিত হৈছিল। বিশিষ্ট পণ্ডিত মহেশ্বৰ নেওগেও ব্ৰজাৱলীক কৃত্ৰিম ভাষা আখ্যা দিছে। তেখেতৰ দৃষ্টিত, মৈথিলী, অসমীয়া আৰু পশ্চিমা হিন্দীৰ মিশ্ৰণত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ সৃষ্টি হৈছে। শংকৰী সাহিত্যৰ জ্যেষ্ঠ পণ্ডিত বাপচন্দ্ৰ মহন্তৰ মতে, ব্ৰজাৱলী হৈছে এক প্ৰকাৰৰ কাব্যভাষা শৈলী। ব্ৰজভাষা, শৌৰসেনী প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশ মিলি ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ উৎপত্তি হৈছে। ব্ৰজভূমিৰ ব্ৰজবোলী তথা শৌৰসেনী প্ৰাকৃত আৰু অপভ্ৰংশৰ সৈতে ইয়াৰ প্ৰত্যক্ষ সম্পৰ্ক আছে। এইসকল পণ্ডিতৰ মতামতৰ পৰা স্পষ্ট হয়, বিভিন্ন ভাষাৰ সংযোগত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ সৃষ্টি হৈছে।

মন কৰিবলগীয়া, শংকৰদেৱে তীৰ্থ ভ্ৰমণ কালত ব্ৰজাৱলী ভাষাত প্ৰথমটো বৰগীত 'মন মেৰি ৰাম চৰণেহি লাগু' ৰচনা কৰিছিল আৰু তীৰ্থ ভ্ৰমণৰ পৰা ঘূৰি আহি নাট ৰচনাত প্ৰবৃত্ত হৈছিল। অৰ্থাৎ তীৰ্থ ভ্ৰমণ কালত তেওঁ সাহিত্য ৰচনাৰ বাবে নতুন ভাষা এটা নিৰ্বাচন কৰিছিল। সমালোচকসকলে কোৱাৰ দৰে ভাৰতবৰ্ষৰ অন্য প্ৰান্তৰ লোকক নাট-গীতৰ আদৰ্শৰ প্ৰতি আকৃষ্ট কৰিবলৈ হ'লে আৰু ব্ৰজাৱলীত আন ভাষাৰ উপাদান থকালৈ চাই ধাৰণা কৰিব পাৰি যে শংকৰদেৱে নিশ্চয় তীৰ্থ ভ্ৰমণ কালত অন্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ মানুহৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিছিল। চৰিত পুথি বা অন্য পুথি-পাজিৰ তথ্যই এই ধাৰণাক সত্য বুলি প্ৰমাণে কৰে। সমালোচকসকলে ব্ৰজাৱলীত অসমীয়া ভাষাৰ বাহিৰে উপাদান থকা বুলি কোৱা আন ভাষাকেইটা (মৈথিলী, ব্ৰজভাষা, পশ্চিমা হিন্দী) উত্তৰ ভাৰতত প্ৰচলিত ভাষা। চৰিত পুথি মতে, শংকৰদেৱে উত্তৰ ভাৰতলৈ দুবাৰকৈ তীৰ্থ ভ্ৰমণৰ উদ্দেশ্যে গৈছিল। তীৰ্থ ভ্ৰমণ কালত তেওঁ মথুৰা, বৃন্দাবন প্ৰভৃতি ঠাই পৰিভ্ৰমণ কৰিছিল। সম্ভৱতঃ মিথিলাকো তেওঁ সামৰি লৈছিল। গতিকে সেই সময়ছোৱাত তেওঁ সেই ঠাইসমূহৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰ সংস্পৰ্শলৈ আহিছিল আৰু নিৰ্দিষ্ট সম্প্ৰদায়টোৰ ধৰ্মীয় চেতনাও সম্ভৱতঃ অনুধাৱন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱাই তেখেতৰ দ্বাৰা সম্পাদিত 'অংকীয়া নাট' গ্ৰন্থৰ পাতনিত উল্লেখ কৰা অনুসৰি শংকৰদেৱৰ সমকালত উত্তৰ ভাৰতত বিদ্যাপতিৰ মৈথিলী ভাষাত ৰচিত ৰাধা-কৃষ্ণৰ পদাৱলীৰ জনপ্ৰিয়তা আছিল অসামান্য। পদৰ ভাষাৰ লালিত্য, সৰলতা, সুৰৰ মধুৰতাই উত্তৰ ভাৰতলৈ যোৱা সকলো মানুহক আকৰ্ষণ কৰিছিল আৰু তাৰ পৰা উভতি অহাৰ সময়ত সেই সুৰ-ভাষা লগত লৈ আহিছিল। হয়তো তীৰ্থ ভ্ৰমণলৈ যোৱা শংকৰদেৱে সেই অসামান্য লোকপ্ৰিয়তাৰ

কাৰ্যকাৰণ উপলব্ধি কৰিছিল আৰু লগতে উত্তৰ ভাৰতত কৃষ্ণ উক্তিৰ গভীৰতা অনুধাৰন কৰি অসমৰ জনসাধাৰণৰ লগতে সেই প্ৰান্তৰ জনসাধাৰণকো তেওঁৰ ধৰ্মমতেৰে উদ্বুদ্ধ কৰাবলৈ অসমীয়া ভাষাৰ লগত উত্তৰ ভাৰতৰ ভাষা বিশেষৰ উপাদান সংযোগেৰে ব্ৰজাৱলীৰ বিকাশ ঘটাইছিল।

৩.৫ ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ উপাদান

অসমৰ জনসাধাৰণৰ মাজত একশৰণ নামধৰ্মৰ প্ৰসাৰ ঘটাবলৈ শংকৰদেৱে স-নামঘৰ স্থাপনৰ উপৰি সাহিত্যিক মুখ্য মাধ্যম হিচাপে গ্ৰহণ কৰিছিল। সাহিত্যৰ মাজেৰে মানুহক আকৃষ্ট কৰিবলৈ যাওঁতেও তেওঁ অনেক কৌশল অৱলম্বন কৰিছিল। বিবিধ ৰূপৰ সাহিত্য ৰচনা অৰ্থাৎ কাব্যৰে, নাটৰে, গীতেৰে, অনুবাদেৰে তেওঁ 'কৃষ্ণস্তু ভগৱান স্বয়ম' ভাৱেই প্ৰতিপাদিত কৰিছে। একেটা আখ্যানকে কেতিয়াবা কাব্য ৰূপ দিছে, কেতিয়াবা নাটকীয় ৰূপ দিছে। কেতিয়াবা আকৌ অনুবাদ কৰি উলিয়াইছে। নাটসমূহৰ ক্ষেত্ৰত আকৌ একেখিনি কথাকে বচনৰূপে উপস্থাপন কৰিছে, শ্লোক হিচাপে সংযোগ কৰিছে আৰু গীত হিচাপেও ৰূপ দিছে। ফলত প্ৰতিটো ক্ষেত্ৰতে সি অভিনৱত্বৰে পাঠকক আকৰ্ষণ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। সাহিত্য ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত এনে কৌশল অৱলম্বন কৰা কবিজনৰ সাহিত্য ৰচনাৰ মাধ্যম ৰূপে ভাষাৰ নিৰ্বাচনতো সিদ্ধহস্ততা পৰিলক্ষিত হয়। মাধৱ কন্দলিৰ কাব্যৰ ভাষাৰ পৰম্পৰা অনুযায়ী কীৰ্ত্তন, দশম, ৰুক্মিণী হৰণ কাব্য আদি ৰচনা কৰাৰ পিছত তেওঁ তাৰপৰা ফালৰি কাটি আহি সুকীয়া প্ৰকৃতিৰ ব্ৰজাৱলী ভাষাত নাট-গীতসমূহ ৰচনা কৰাটো সঁচাকৈয়ে কৌতূহল উদ্ৰেককাৰী বিষয়। কাব্য, অনুবাদ, নাট, গীতত বিষয়বস্তু উপস্থাপনত একেটা সুকীয়া সুকীয়া কৌশল অৱলম্বন কৰাৰ দৰে ভাষা প্ৰয়োগৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰতিটো সাহিত্য কৰ্মত ধৰ্ম গুৰু গৰাকীৰ একোটা শৈলীৰ পৰিচয় আছে। নাট-গীতসমূহ ৰচিত হোৱা ব্ৰজাৱলী ভাষাক পূৰ্ণৰূপত সমকালৰ অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে একে বুলিব নোৱাৰি। সমকালীন অসমীয়া ভাষাত নথকা বহু উপাদান ইয়াত আছে। প্ৰত্ন অসমীয়া স্তৰৰ উপাদানো ভাষাটোত মিহলি হৈ আছে। তেনেদৰে সমকালীন সাহিত্যিক ভাষাৰ উপাদানৰ সৈতে কিছু পৰিমাণে মিল আছে। অসমৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ আঞ্চলিক ভাষাৰ উপাদানো আছে। কিছুমান সমালোচকৰ মতে উত্তৰ ভাৰতৰ কেইবাটাও ভাষাৰ স'তে ব্ৰজাৱলীৰ সাদৃশ্য পৰিলক্ষিত হয়। সকলোবোৰ দিশ চালি-জাৰি চালে দেখা যায় যে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাচীন স্তৰত এই ভাষাৰূপৰ সংযোজনে ভাষা-ধৰ্ম-সমাজৰ অংগাংগী সম্পৰ্কক প্ৰতিফলিত কৰিছে।

ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ উপাদান বা বৈশিষ্ট্য বিচাৰ কৰিবলৈ গ'লে পোনতে অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে তাৰ সাদৃশ্যৰ কথা বিচাৰ কৰা উচিত। পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাত ব্ৰজাৱলীৰ উন্মেষ ঘটিলেও তাৰ পূৰ্বকালীন স্তৰত ৰচিত 'চৰ্যাপদ'ৰ ভাষাৰ সৈতেও কিছু সাদৃশ্য চকুত পৰে। উল্লেখ্য যে চৰ্যাপদ সমূহৰ ভাষাই অৱহট্ট ভাষাৰ কিছুমান ৰূপ নিৰ্দেশ কৰে

আৰু সেই সময়ৰ সাহিত্যিক ভাষাৰো প্ৰতিনিধিত্ব কৰে বুলি কিছুসংখ্যক পণ্ডিতে মত পোষণ কৰে। চৰ্যাৰ ভাষাত পৰিলক্ষিত হোৱা কেতবোৰ অৱহট্ঠকালীন লক্ষণৰ সৈতে ব্ৰজাৱলীৰ মিল আছে। এই কথাৰ ওপৰত ভিত্তি কৰিয়ে কিছুসংখ্যকে ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ ভিত্তি ৰূপে অৱহট্ঠ ভাষালৈ আঙুলিয়ায়। তলত চৰ্যাপদৰ ভাষাৰ সৈতে মিল থকা ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ লক্ষণ কেতবোৰ উল্লেখ কৰা হ'ল।

সৰ্বনাম :

- মই : লুই ভণই মই ভাইৰ কীৰ (চৰ্যা— ২৯)
মই তেৰি দাসু দাস (বৰ./মা.)
- মোৰ : টালত মোৰ ঘৰ নাহি (চৰ্যা— ৩৩)
হৰি মোৰ এ দীন দয়াল (বৰ/মা.)
- মোহোৰ : মোহৰ বিগোআ (চৰ্যা— ২০)
হৰি পদ মোহোৰ পৰম ধন (বৰ./মা.)
- তোহাৰি : তোহাৰি কুড়িআ (চৰ্যা— ১০)
তোহাৰি নাম গুণ (বৰ./মা.)
- তাহেৰ : তাহেৰ উহ গ দিস (চৰ্যা — ২৯)
তাহেৰ দুখ শুনি (বৰ./শং)
- কে : কেডুআল নাহি কেঁ কি ৰাহবকে পাৰঅ (চৰ্যা— ৬)
নাৰায়ণ কে গুণ জানব কোই (বৰ/মা.)
- কাহেৰে : কাহেৰে ঘিণি মেলি অচ্ছ কীস (চৰ্যা— ৬)
কাহেৰি সাৰ (বৰ., শং)
- কেহো : কেহো কেহো তোহোৰে বিৰুআ বোলই (চৰ্যা— ১৮)
কেহো কেহো নাচে (বৰ./শং)
- এ : এ ভৰ থিৰা (চৰ্যা— ২০)
এ নন্দ কুমাৰ মনোমোহনু (বৰ/মা)
- এছ : জ এছ জঅতি (চৰ্যা — ২৬)
এছ শংকৰ ভাণা (বৰ./শং)
- সো : সো ব্ৰাহ্মণ নাড়িআ (চৰ্যা— ১০)
সোহি ভূমিভাৰ (বৰ./শং)
- জো : জো মন গোঅৰ (চৰ্যা— ৭)
জো জম্বু নিত্য জল্পত ৰামা (বৰ./শং.)
- কোই : ভৰ জাই গ আৰই এসু কোই (চৰ্যা— ৪২)
নাৰায়ণ লীলা জানব কোই (বৰ/শং)

ক্রিয়া বিশেষণ :

- এথু : জা এথু বাহাম (চৰ্যা— ২০)
এথাএ খেলাইছিল (বৰ/শং)
অইসন : অইসন চৰ্যা কুকুৰীপাএ (চৰ্যা— ২)
ঐচন মোহন বেণু (বৰ/মা.)
কইসন : জাম মৰণ ভৰ কইসন হোই (চৰ্যা— ২২)
কৈচন ধৰব চিত্ত (বৰ/মা)
জইস : জইসো জাম (চৰ্যা— ২২)
যৈচে বণিক চিন্তা মণিক (বৰ/শং)

ইয়াৰ উপৰি চৰ্যাত ব্যৱহৃত 'জবেঁ', তবে, ক্রিয়া বিশেষণ পদ দুটি অংকীয়া নাটৰ ভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা দেখা যায়। যেনে—

- চৰ্যা : জবে মুষাএৰ (চৰ্যা— ২১)
তবেঁ বান্ধন ফিটঅ (চৰ্যা— ২১)
তুলনীয় : জব তোহাৰ গৃহিনী হএ (ৰু. হ.)
তবে তোহাৰ গৃহবাস সব সাফল হএ (ৰু. হ.)

কাৰক আৰু শব্দ বিভক্তি :

- কৰ্তা কাৰক : : ϕ / -এ
ভুসুক ভণই (চৰ্যা— ৬)
শংকৰ কছ অভিলাষা (বৰ)
কাণেট চোৰে নিল (চৰ্যা— ২)
কৰ্ম কাৰক : : ϕ / -ক
গুৰু পুচ্ছিত্ত জাণ (চৰ্যা— ১)
ঠাকুৰক পৰিণিবিতা (চৰ্যা— ১২)
হৰিক সুমৰি (বৰ/মা)
কৰণ কাৰক : -এ
কুঠাৰে চিজ অ (চৰ্যা— ১৯)
আপুন কৰমে জনম মাহা হোই (বৰ/ম)
সম্বন্ধ পদ : -ৰ/ক
হৰিণীৰ নিলআ (চৰ্যা— ৬)
হৰিৰ নাম (বৰ./মা.)
ছন্দক বান্ধ (চৰ্যা— ১)
ৰামক বাণী (বৰ/মা)
অধিকৰণ কাৰক : -এ
মাৰোঁ ন থাহী (চৰ্যা— ৫)
হৰিপদে কৰু আশা (বৰ./মা.)

কালবাচক প্রত্যয় :

অতীত কাল : -ল

- সুসুৰা নিদ গেল (চৰ্যা— ২)
- জো বথে চড়িলা (চৰ্যা— ১৪)
- হামাৰ ভেলি (বৰ./শং.)
- মনোৰথ কাঢ়ল (বৰ./শং)

ভৱিষ্যত কাল : -ইব/-ব

- পাঅপএঁ জাইব (চৰ্যা— ১৪)
- কৰিবে ম সাজ (চৰ্যা— ১০)
- নেৰিবা বান্ধৰ মোক (বৰ./মা.)
- বহব অৱ জীৱন (বৰ/শং)

পুৰুষবাচক বিভক্তি

১ম পুৰুষ : -হ

- এন চছাডী হোছ ভাস্তো (চৰ্যা— ৬)
- খেলহুঁ নঅবল (চৰ্যা— ১২)
- হৰিপদে শৰণা লেছ (বৰ./মা)
- চৰণে শৰণ লেছ (বৰ./মা.)

৩য় পুৰুষ : -অ/ই

- খনহ ন ছাড়অ (চৰ্যা— ৬)
- হৰিল নয়ন সুখ (বৰ/শং)
- ধৰ্মার্থে চাটিল সাক্ষম গঢ়ই (চৰ্যা— ৫)
- কে জানিতে পাৰয় (মা/বৰ)

অনুঞ্জাবাচক বিভক্তি : -হ, -হ

- বিন্ধহ পৰম নিবাগেঁ (চৰ্যা-২৮)
- ছোড়হ মায়া (বৰ./মা.)
- কমল কুলিশ ঘাণ্ট কৰহুঁ বিআলী (চৰ্যা— ৪)
- কৰহু কৰুণা নাথ (বৰ./মা.)

অসমাপিকা ক্ৰিয়া গঠনৰ প্রত্যয় : -ই, -ঈয়া

- কৰুণা পিহাড্ৰি (চৰ্যা- ১২)
- তা দেখি (চৰ্যা— ৭)
- কালিন্দী দেখি (বৰ/শং)
- ভাবি চৰণ না তেৰি (বৰ/শং)
- চিহু দেখিআ (চৰ্যা- ৩)

অৱশ কৰিআ (চৰ্যা- ১২)

মন জানিয়া (বৰ./শং)

অন্ন কৰিয়া ভোজন (বৰ./শং)

ত্ৰিগ্ৰাৰ নঞৰ্থকতা

বৰগীতৰ ত্ৰিগ্ৰাৰ নঞৰ্থকতা সাধন পদ্ধতি চৰ্যাৰ ভাষাৰ সৈতে মিলে আৰু ই পৰৱৰ্তী স্তৰলৈকে অব্যাহত আছে। যেনে—

ৰূপা যোই নাহিকে ঠাৱী (চৰ্যা— ৮)

হাড়ীত ভাত নাহি (চৰ্যা— ৩৩)

তুলনীয় : নাহি ৰাজত বেণু বিয়াণ (বৰ/শং)

ধৰম কৰম কৰত নাহি মুকুতি (বৰ./শং)

দুলি দুহি পিটা ধৰণ ৭ জাই (চৰ্যা—২)

তুলনীয় : নদেখস অন্ধা (বৰ./শং) ; ইত্যাদি।

ব্যায়কৰিণক সাদৃশ্যৰ উপৰিও চৰ্যা আৰু বৰগীতৰ মাজত শব্দগত মিলো আছে। এই প্ৰসংগত পৰীক্ষিত হাজৰিকাৰ ‘চৰ্যাপদ’ গ্ৰন্থ বিশেষ দ্ৰষ্টব্য।

ব্ৰজাৱলী ভাষাশৈলী কীৰ্ত্তন, ৰুক্মিণী হৰণ কাব্য আদিৰ পুৰণি অসমীয়া ভাষাতকৈ বেলেগ হ’লেও উক্ত ভাষা ৰূপেই ব্ৰজাৱলীৰ ভেটি নিৰ্মাণ কৰিছে। বিৰিঞ্চি কুমাৰ বৰুৱা প্ৰমুখ্যে কেইবাজনো পণ্ডিতৰ মতে, অসমীয়া ভাষাক ভেটি কৰি অইন ভাষা সংযোগে ব্ৰজাৱলীৰ জন্ম দিছে। গতিকে ব্ৰজাৱলীত অসমীয়া ভাষা হৈছে আধাৰ উপাদান। ইয়াৰ গঠনত অসমীয়া ভাষাই মূল জকাঁটো নিৰ্মাণ কৰিছে। এই ভাষা ৰূপত প্ৰত্ন অসমীয়া স্তৰৰ পৰা শংকৰোত্তৰ কাললৈকে অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান চিহ্নিত কৰিব পাৰি। তলত ব্ৰজাৱলী ভাষাত পৰিলক্ষিত হোৱা তেনে বৈশিষ্ট্য কেতবোৰ উল্লেখ কৰা হ’ল :

ক) বহুবচন :

অসমীয়া ভাষা

-সব : এসব এৰিয়া

-জন : সাধুজন মনোনীত

-সকলে : নৃপ সকলে

-গণ : দেৱ দ্বিজগণ

-চয় : লোমচয়

ব্ৰজাৱলী ভাষা

গোপ গোপিসব (কা. দ)

গোপিজন সহিত (কে. গো)

জেসকল সুৰাসুৰ বন্দিত (কে. গো)

লক্ষ্মী ব্ৰহ্মা মহেশ প্ৰভৃতি দেৱগণে

(কা. দ.)

বুলিবে লাগিলা গোপচয় (প. প্ৰ.)

(খ) কাৰক-শব্দবিভক্তি :

অসমীয়া ভাষা

কৰ্ত্তাকাৰক : -এ

দশৰথে বোলন্ত (মাধৱ কন্দলিৰ

ৰামায়ণ)

ব্ৰজাৱলী ভাষা

পিতৃ পুত্ৰভাতৃসবে (প. প্ৰ.)

কৰ্মকাৰক : ক

মই অনাথক নছাৰিবা (প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ)

প্ৰাণ কৃষ্ণক সুমৰি (কে. গো.)

নিৰঞ্জনক চিস্তিলে (গুৰু চৰিত কথা)

নিজ তনয়ক দেখি (অ. ভ.)

নিমিত্ত কাৰক : ক

হাটক না জাইব (শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন)

কে ব্ৰজক জাৰব (কা. দ.)

যুৱৰাজো গৃহক আসিলা (সাতসৰী

অসম বুৰঞ্জী)

অপাদান কাৰক : হস্তে

অসুৰৰ হস্তে গদা পাইল জৰাসন্ধে

কথা হস্তে এথাৱলি থিক (ৰু. হ.)

(সাত্যিকি প্ৰৱেশ)

কিসক লাগি পলাইলাহা সমৰৰ হস্তে

বোকাহস্তে কৃষ্ণে নমাৱল (কে. পো)

(বৰুৱাহনৰ যুদ্ধ)

অধিকৰণ কাৰক : ত

স্বৰ্গ মৰ্ত্য পাতালত লাগিল তৰাস

গোকুলত নানা বিমঙ্গল মিলল (অ. ভ.)

(প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ)

সেই যুদ্ধ পুহত লাগিল (সাতসৰী

অসম বুৰঞ্জী)

(গ) সৰ্বনাম

অসমীয়া ভাষা

ব্ৰজাৱলী ভাষা

মঞি, মোক, মোৰ, আমি, তুমি,

মঞি, মোক, মোৰ, তোমাৰ, তোৰ,

তোমাৰ, তোৰ, তোহোৰ, তোহাৰি

তোহোৰ, তোহাৰি, তোহোক,

তোহোক, তোৰা, তুহু, তয়ু, তই,

তোৰা, তুহু, তয়ু, তই, তঞি,

তঞি, তোহোসব

তোহোসব; আদি।

উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে শংকৰদেৱৰ নাটৰ ভাষাত হোৱা স্থানীয় ঘৰুৱা ঠাঁচযুক্ত প্ৰয়োগ কেতবোৰলৈকো আঙুলিয়াই দিছে। যেনে : চিত ছৰা (ৰা. বি. নাট) দোপ দিয়া তুলি (ৰা. বি. নাট), জোকাৰ পাৰল (কা. দ. নাট), নাকে মুখে (কা. দ. নাট), গলে কানি বান্ধি (কা. দ. নাট), লাগ ধৰহ (ৰু. হ. নাট), উলট-পালট কৰি (কা. দ. নাট), হাৰাসান্তি ছয়া (কা. দ. নাট), লাড়িবাক নাপাৰি (ৰা. বি. নাট), জীউ যাই (ৰু. হ. নাট), লাভক চাহস্তে মূল ঘাটয় (ৰু. হ. নাট)। তেখেতে মাধৱদেৱৰ 'তেজৰে কমলাপতি' নামৰ বৰগীতটোৰো নিন্দ, চান্দ, ডাকে, গেল, গোৱাল, ৰাখোৱাল, বাথান, উঠিয়া, লৈয়া. উঠ ৰে. সকালে শব্দকেইটা গোৱালপৰীয়া উপভাষাৰ শব্দ বুলি উল্লেখ কৰিছে।

কৃষ্ণ নাৰায়ণ প্ৰসাদ 'মাগধ'ৰ মতে, ব্ৰজাৱলী ভাষা শৌৰসেনী প্ৰাকৃতৰ পৰা উদ্ভূত হৈছে। সেইসূত্ৰে শৌৰসেনীৰ পৰা উদ্ভৱ হোৱা ব্ৰজভাষাৰ সৈতে ব্ৰজাৱলীৰ ঘনিষ্ঠ

সম্পর্ক আছে (শংকৰদেৱ : সাহিত্যকাৰ আৰু বিচাৰক, পৃ. ৩৬৪)। আকৌ, অসমৰ পটভূমিত ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ বিকাশ হোৱা হেতুকে প্ৰাদেশিক ভাষা অসমীয়াৰো উপাদান মিশ্ৰিত হৈ পৰিছে বুলি কৈছে। ইয়াৰ উপৰিও ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ কেতবোৰ বিশেষত্ব মগহী, ভোজপুৰী, অৱধী আৰু মৈথিলীতো পৰিলক্ষিত হয়। তথাপি ব্ৰজাৱলীত ব্ৰজ ভাষাৰ উপাদান বেছি। মাগধে আঙুলিয়াই দিয়া মতে ব্ৰজাৱলী ভাষাত প্ৰাচীন ব্ৰজভাষাৰ স্বৰ ব্যঞ্জন ধ্বনিসমূহ অবিকৃত ৰূপত ৰক্ষিত হৈছে। ব্ৰজ ভাষাৰ দৰে 'স' ধ্বনিৰ সলনি 'চ', 'ছ', 'জ'ৰ সলনি 'য়', 'ত'ৰ সলনি 'ট', 'হ'ৰ সলনি 'ৱ', 'ঝ'ৰ সলনি 'জ' আদিৰ ব্যৱহাৰো পৰিলক্ষিত হয়। উচ্চাৰণৰ ক্ষেত্ৰত ব্ৰজাৱলী ভাষা অসমীয়া ভাষাৰদ্বাৰা যথেষ্ট পৰিমাণে প্ৰভাৱান্বিত হৈছে বুলি মাগধে কৈছে। ব্যাকৰণিক ক্ষেত্ৰত সাহিত্যিকগৰাকীয়ে ব্ৰজ ভাষাৰ দৰে দুই প্ৰকাৰৰ লিংগ চিহ্নিত কৰাৰ লগতে ব্ৰজভাষাৰ দৰে বহু পুংলিংগ শব্দ স্ত্ৰীত্ব অৰ্থত ব্যৱহাৰ হোৱা বুলি দেখুৱাইছে। কৰে লাগল (কে. গো.) বোলয়ে লাগল (ৰু. হ), বহি জাই (ৰু. হ.) লুটি পৰল চলিতে লাগল, খেদি খায়, (বৰ.) ধায়া আসে (বৰ.) আদি সংযুক্ত ক্ৰিয়াৰূপ তথা চাৰব, ধৰব, আৰব, কৰবি, ধৰবো, সুনবো, ভেটবো আদি ভৱিষ্যকালিক ক্ৰিয়া আধুনিক মগহীৰ অনুৰূপ। বৰ্তমান কালত তিনিও পুৰুষৰ বাবে ব্যৱহৃত চ'লেছে চ'লেছি, ক'ৰেছ, ৰহইছে (ৰা. বি) সহায়ক ক্ৰিয়াযুক্ত ক্ৰিয়াপদ, অতীত কালত ব্যৱহাৰ হোৱা 'থিক' সহায়ক ক্ৰিয়া মাগধে ৰাজস্থানী, গুজৰাটী, মৈথিলী, বঙলা আৰু অসমীয়া ভাষাত প্ৰচলিত বুলি ক'বলৈ যত্ন কৰিছে। একেদৰে তেওঁ বৰ্তমান কালৰ মধ্যম পুৰুষত পৰিদৃষ্ট হোৱা দেসি (ৰু. হ.) কৰসি (পা. হ.), জানস (অ. ভ.), জানহ, কৰহ (পা. হ.) আদি '-স, -সি, -হ' সৰ্গযুক্ত ক্ৰিয়া; বৰ্তমান কালৰ অন্য পুৰুষৰ বাবে ব্যৱহৃত কহয় (ৰা. বি.), পুছয় (বৰ.) ধাৰে (বৰ.), মোহে (পা. হ) লোলে, ৰোলে (বৰ.), হই (ৰা. বি) ধাই (বৰ. তাৰহ, লেহ, সেৰহ, হেৰহ (বৰ.) আদি -য়, -এ, -উ আৰু -ই সৰ্গ যুক্ত ক্ৰিয়া মগহী ভাষাৰ অনুৰূপ বুলি কৈছে। সৰ্বনামৰ ক্ষেত্ৰতো মোহি (ৰু. হ)। মোহে (পা. হ.) মোক (কে. গো.) সৰ্বনাম হিন্দী ভাষাত; হামাৰ (ৰু. হ.), হামাকু (বৰ.), হামাৰু (বৰ.) সৰ্বনাম আধুনিক মগহীত পৰিলক্ষিত হয়। সৰ্বনামৰ আন ৰূপ যেনে— হম, হমাৰ, তোহাৰ, তাৰা, তোহোক, তোমহাৰ, তোহাৰি, আদিও কিঞ্চিৎ পৰিৱৰ্তিত ৰূপত হিন্দী ভাষাৰ বিভিন্ন আঞ্চলিক ৰূপত প্ৰাপ্ত বুলি মাগধে উল্লেখ কৰিছে।

শংকৰী সাহিত্যৰ বিশিষ্ট সাধক বাপচন্দ্ৰ মহন্তই ব্ৰজাৱলীক এটা 'ভাষা' বুলি নকৈ কাব্য আৰু নাট্য ভাষাৰ এটা 'শৈলী' বুলিহে অভিহিত কৰিছে। তেওঁৰ মতে অসম ৰাজ্যৰ মহাপুৰুষীয়া বৈষ্ণৱসকলৰ সাহিত্যৰ এটা বিশেষ অংশৰ ভাষা হৈছে ব্ৰজাৱলী। মথুৰা-বৃন্দাবন আদিত বিস্তৃত ব্ৰজভাষা বা ব্ৰজবোলীৰ শব্দযুক্ত ভাষা তথা ব্ৰজপৰ্যন্ত পৰিভ্ৰমণ বা ব্ৰজন কৰাসকলৰ ভাষা অৰ্থত তেওঁ উক্ত ভাষাশৈলীক 'ব্ৰজাৱলী' আখ্যা দিয়াৰ প্ৰয়াস কৰিছে। তেওঁৰ বিচাৰত মধ্যযুগত অসম, বংগ আৰু উৰিষ্যাৰপৰা কৃষ্ণ ভক্ত তীৰ্থযাত্ৰীসকলে পদব্ৰজে ব্ৰজধাম পৰ্যন্ত গৈছিল। উক্ত যাত্ৰাকালত তেওঁলোকে উক্ত অঞ্চলৰ নানা ভাষা-উপভাষাৰ শব্দ গ্ৰহণ কৰিছিল। তেওঁলোকৰ লক্ষ্যস্থান ব্ৰজভূমি হোৱা

হেতুকে ব্ৰজভাষাৰ শব্দ অন্য উপভাষা বা বোলিতকৈ তেওঁলোকৰ ভাষাত বেছিকৈ সোমাই পৰিছিল। আনকি পৰৱৰ্তী সময়ত তেওঁলোকৰ ভাষাত অন্তৰ্ভুক্ত হোৱা আন ভাষাৰ শব্দকো ব্ৰজভাষাৰ শব্দ বুলিয়ে কোৱা হৈছিল। সাহিত্যিক গৰাকীৰ মতে ব্ৰজাৱলী তেনেভাৱে সৃষ্ট এটা কৃত্ৰিম ভাষাশৈলী। তৎকালীন উত্তৰ পূৱ আৰু পশ্চিম ভাৰতবৰ্ষত ব্ৰজাৱলীৰ দৰে মিশ্ৰিত শব্দৰ সমাহাৰ ঘটা তেনে ভাষা ৰূপ ধৰ্মীয় সাহিত্যৰ সৰ্বভাৰতীয় মাধ্যমৰ প্ৰচলন হৈছিল বুলিও তেওঁ উল্লেখ কৰিছে।

অৱশ্যে অসমত প্ৰচলিত ব্ৰজাৱলী শৈলীৰ মূল জঁকাটো তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ বুলিয়ে উল্লেখ কৰিছে। ব্ৰজাৱলী ভাষাত চাৰিটা ভাষাৰ উপাদান মিশ্ৰিত হৈ থকা বুলি মহন্তই দেখুৱাবলৈ যত্ন কৰিছেঃ অসমীয়া সাহিত্যিক ভাষা, উত্তৰ ভাৰতীয় ভাষা, সংস্কৃত আৰু প্ৰাকৃত অপভ্ৰংশ ভাষা। ইয়াৰ ভিতৰত অসমীয়া সৰ্বপ্ৰধান উপাদান। উত্তৰ ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ ভিতৰতো ব্ৰজবোলী বা ব্ৰজভাষাৰ প্ৰভাৱ ব্ৰজাৱলীত সৰ্বাধিক। তেওঁ কাৰক শব্দবিভক্তি, ক্ৰিয়াবিভক্তি, সৰ্বনাম আদিৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া, ব্ৰজভাষা, মৈথিলী আদি ভাষাৰ উপাদান মিশ্ৰণেৰে কিদৰে ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ বৈয়াকৰণিক দিশটো গঢ় লৈ উঠিছে সেয়া সমান্তৰালভাৱে ফঁহিয়াই দেখুৱাইছে। উদাহৰণস্বৰূপে, ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ বৰ্তমানৰ কালৰ 'ৰহতু', 'কৰতু' ৰূপ, মধ্যম পুৰুষৰ 'দেখু', 'ৰাখু', 'কৰু' আদি ৰূপ ব্ৰজভাষাৰ সৈতে একে বুলি দেখুৱাইছে। ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ ল-কাৰান্ত অতীত কালৰ ৰূপত থকা মাগধী ভাষাৰ প্ৰভাৱ বুলি কৈছে। শব্দ বিভক্তিৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাৰ লগতে বঙলা, মৈথিলী, ব্ৰজভাষাৰ নানা ৰূপ ব্ৰজাৱলীত সোমাইছেহি। হামু, হাম, হামি, হামো সৰ্বনাম ব্ৰজভাষাৰ সৈতে একে। প্ৰথম পুৰুষ একবচনৰ বাবে ব্যৱহৃত ৰূপত ব্ৰজভাষা, অসমীয়া, অৱধী, মৈথিলী, অসমীয়া ভাষাৰ উপাদান, খড়ীবোলী আদি বিভিন্ন ভাষাৰ প্ৰভাৱ মিশ্ৰিত হৈছে। দ্বিতীয় পুৰুষৰ সৰ্বনামৰ ক্ষেত্ৰত সংস্কৃত, প্ৰাকৃত, অপভ্ৰংশৰ লগতে অসমীয়া, অৱধী, খড়ীবোলী, মৈথিলীৰো প্ৰভাৱ আছে। তৃতীয় পুৰুষৰ উনিকৰ, তনিকৰ, তসু, তাসু, এহি, এহু আদি ৰূপত সংস্কৃত, প্ৰাকৃত অপভ্ৰংশ শব্দৰ সম্পৰ্ক থাকিব পাৰে বুলি মত প্ৰকাশ কৰিছে। ব্ৰজাৱলীৰ জো, জাহে, যাহে, জাসু, জসু, জাহে, যে, যিটোত অসমীয়া ভাষাৰ উপৰিও প্ৰাকৃত অপভ্ৰংশ খড়ীবোলীৰ সৈতেও মিল দেখুৱাইছে।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান :

(ক) স্বাভাৱিক ভাষা হিচাপে ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ প্ৰকৃতি বিচাৰ কৰক।

.....

(খ) কিছুমান পণ্ডিতে কিয় ব্ৰজাৱলী ভাষাক কৃত্ৰিম ভাষা বুলি অভিহিত কৰিছে?

.....

৩.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

এনেদৰে বিভিন্ন পণ্ডিতে বিভিন্ন ব্যাকৰণিক দিশৰ ক্ষেত্ৰত কৰা ভিন্ন ভাষাৰ সাদৃশ্যৰ উল্লেখ ব্ৰজাৱলীৰ সৃষ্টিৰ আঁৰত থকা ভাষিক সংযোগৰ স্পষ্ট আভাস দিয়ে। ব্ৰজাৱলী ভাষা স্বাভাৱিক নে কৃত্ৰিম, অথবা কি কি ভাষাৰ উপাদান মিশ্ৰিত হৈ ভাষাটো গঢ় লৈ উঠিছে, সেই সন্দৰ্ভত মতভেদ থাকিলেও এটা কথা ঠিক যে ব্ৰজাৱলী ভাষা সেই সময়ৰ সাহিত্যিক অসমীয়া ভাষাটোৰপৰা পৃথক আছিল। ভাষাটোৰ ভালেমান বৈশিষ্ট্য তৎকালীন ভাৰতৰ বিভিন্ন ভাষাৰ সৈতে মিলি পৰাটোও লক্ষণীয় বিষয় আছিল। হয়তো কৃষ্ণভক্তিৰ টোৱে প্লাৱিত কৰা ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন তীৰ্থ ভ্ৰমিবলৈ যাওঁতে শংকৰদেৱে সমালোচকসকলে কোৱাৰ দৰে বিভিন্ন ভাষা-উপভাষাৰ সংযোগলৈ আহিছিল আৰু তেওঁৰ দ্বাৰা প্ৰচাৰিত 'কৃষ্ণভক্তি ভগৱান স্বয়ম' ভাৱাদৰ্শকো সৰ্বভাৰতীয় প্ৰেক্ষাপটৰ সৈতে সংযোজিত কৰাৰ উদ্দেশ্যে অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে তেনে ভাষা-উপভাষাৰ মিশ্ৰণেৰে ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ সৃষ্টি কৰিছিল।

৩.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- (ক) অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসৰ ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ স্থান বিচাৰ কৰক।
- (খ) পূৰ্ণ অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ এটি তুলনামূলক আলোচনা প্ৰস্তুত কৰক।
- (গ) ব্ৰজাৱলী ভাষাই কিদৰে ভাষিক সংযোগৰ নিদৰ্শন দাঙি ধৰিছে? আলোচনা কৰা।
- (ঘ) “ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ উত্থানৰ আঁৰত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্ম ক্ৰিয়াশীল হৈ আছে।” — কথাষাৰৰ সত্যতা বিচাৰ কৰক।

৩.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

গোস্বামী উপেন্দ্ৰ নাথ। অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ। গুৱাহাটী : মণি-মাণিক প্ৰকাশ, ১৯৯১। প্ৰকাশিত

গোস্বামী, নাৰায়ণ চন্দ্ৰ। ব্ৰজাৱলী ভাষাৰ ব্যাকৰণ আৰু অভিধান। গুৱাহাটী : লয়াৰ্ছ বুক ষ্টল, ১৯৯০। প্ৰকাশিত।

চুতীয়া ধৰ্মেশ্বৰ। মহাপুৰুষ শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ বাক্যামৃত। শ্ৰীমন্ত শংকৰদেৱৰ সংঘ, ১৯৯৮। প্ৰকাশিত।

দাস, নাৰায়ণ। ব্ৰজবুলি ভাষা আৰু সাহিত্য। গুৱাহাটী : বীণা লাইব্ৰেৰী, ২০১২ (পুনঃ মুদ্ৰিত)। প্ৰকাশিত

নোওগ, মহেশ্বৰ। সম্পা.। গুৰুচৰিত কথা। গুৱাহাটী : প্ৰকাশন বিভাগ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ১৯৮৭। প্ৰকাশিত।

মহন্ত, বাপচন্দ্ৰ। সামাজিক পটভূমি সহিত অসম কে বৰগীত। যোৰহাট : কমল কুমাৰী বৰুৱা ট্ৰাষ্ট, ১৯৮৮। প্ৰকাশিত।

মাগধ, কৃষ্ণপ্ৰসাদ। শংকৰদেৱৰ সাহিত্যিক গুৰু বিচাৰক। পাটিয়ালা : পাঞ্জাব য়ুনিভাৰ্ছিটি, ১৯৭৬। প্ৰকাশিত।

চতুৰ্থ বিভাগ
চৰিত পুথিৰ ভাষা

বিভাগৰ গঠন :

- ৪.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৪.৩ চৰিত পুথি ৰচনাৰ পটভূমি
- ৪.৪ চৰিতকাৰ আৰু চৰিত পুথি
- ৪.৫ চৰিত পুথিৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য
- ৪.৬ চৰিত পুথিৰ ভাষা : সমন্বয়ৰ ভাষা
- ৪.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৪.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৪.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৪.১ ভূমিকা (Introduction)

ভাষাৰ উত্থান আৰু সমৃদ্ধিত ধৰ্মৰ বিশিষ্ট ভূমিকা আছে। ধৰ্মৰ প্ৰসাৰৰ বাবে মহাপুৰুষসকলে ৰচনা কৰা সাহিত্য অথবা ধৰ্মক কেন্দ্ৰ কৰি ৰচনা হোৱা সাহিত্যই ধৰ্মৰ ভেঁটি সৰল কৰাৰ লগতে ভাষাৰো ভিত্তি সুদৃঢ় কৰে। ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ ইতিহাসলৈ চালে দেখা যায়, বৈদিক-ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্মক কেন্দ্ৰ কৰি প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ বিকাশ ত্বৰান্বিত হৈছিল। সংস্কৃত ভাষাৰ উন্মেষৰ কাৰণে ধৰ্মই আছিল। বেদৰ সূক্তসমূহৰ পৰিভ্ৰতা ৰক্ষাৰ বাবে পাণিনিয়ে আৰ্যভাষাৰ পৰিৱৰ্তন হ'ব নোৱাৰাকৈ তাক নিয়মেৰে বান্ধি পেলাইছিল। ধৰ্মীয় কাৰ্যৰ শুদ্ধতাৰ বাবে ভাষাক সংস্কাৰ কৰি লোৱা বাবেই যি 'সংস্কৃত' ভাষা নামেৰে পৰিচিত হৈছিল। মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ প্ৰথমটো স্তৰ 'পালি' ভাষা ৰূপে পৰিচিত। বৌদ্ধ ধৰ্মৰ বাণীসমূহ সংৰক্ষণ-প্ৰতিপালনৰ বাবেই এই ভাষাৰ জন্ম হৈছিল। মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ দ্বিতীয়টো স্তৰ 'প্ৰাকৃত' ভাষাৰ উত্থান আৰু বিকাশৰ আঁৰতো ধৰ্ম ক্ৰিয়াশীল হৈ আছিল। জৈন ধৰ্মৰ প্ৰচাৰে এই ভাষা সৃষ্টিত অৰিহনা যোগাইছিল। একেধৰণে মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ শেষৰ স্তৰ অপভ্ৰংশৰ শেহতীয়া ৰূপ 'অৱহট্ঠ' ভাষাৰ ভিত্তি সৰল হোৱাত বৌদ্ধ তান্ত্ৰিক ধৰ্মই সহায়তা কৰিছিল। মগধীয়া ভাষাসমূহৰ উমৈহতীয়া নিদৰ্শন বুলি চিহ্নিত চৰ্যাপদসমূহৰ ভাষা অৱহট্ঠই আছিল। অপভ্ৰংশ-অৱহট্ঠ স্তৰৰপৰা বিকশিত হোৱা নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ প্ৰতিনিধি ভাষা অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান আৰু সমৃদ্ধিতো ধৰ্মৰ ভূমিকা অনস্বীকাৰ্য। খৃষ্টীয় দশম শতিকাত উদ্ভৱ হোৱা এই ভাষা খৃষ্টীয় পঞ্চদশ শতিকাত শংকৰদেৱ প্ৰচাৰিত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মক কেন্দ্ৰ কৰি পঞ্চদশ-ষোড়শ শতিকাত বেছি সুদৃঢ় হৈ পৰিছিল।

অসমৰ ধৰ্ম ক্ষেত্ৰৰ সমান্তৰালভাৱে ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো শংকৰদেৱৰ প্ৰচাৰিত ধৰ্মমতৰ সুদূৰ প্ৰসাৰী প্ৰভাৱ পৰিলক্ষিত হয়। সাহিত্যিক ধৰ্মীয় আদৰ্শ প্ৰচাৰৰ বাহন হিচাপে লোৱা হেতুকে ধৰ্মমত প্ৰকাশক সাহিত্যৰাজিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত পৰম্পৰাক সমৃদ্ধ কৰিছিল, ভাষাটো ক্ৰমশঃ পৰিপক্ব হৈ উঠিছিল। প্ৰাক্‌শংকৰ যুগৰ হেম সৰস্বতী, মাধৱ কন্দলি আদিৰ কাব্যৰ ভাষা শংকৰদেৱৰ ৰচনাত অধিক পৰিশীলিত হৈ পৰিছিল। আকৌ শংকৰদেৱক অনুকৰণ কৰি তেওঁৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলেও কাব্য-গীত-নাট ৰচনা কৰি সংস্কৃত গ্ৰন্থ অসমীয়ালৈ ভাঙনি কৰি ধৰ্মৰ প্ৰসাৰত হাত উজান দিছিল। তেওঁলোকৰ এনে কাব্য ৰচনাই আওপকীয়াকৈ ভাষাটোৰ সমৃদ্ধিত সহায়ো কৰিছিল। কিয়নো ধাৰাবাহিকভাৱে লিখিত সাহিত্য সৃষ্টি হ'লেহে ভাষা সুদৃঢ় আৰু পৈণত হ'বলৈ অৱকাশ পায়। শংকৰদেৱৰ তিৰোভাৱৰ পাছত ধৰ্মৰ উত্তৰাধিকাৰক লৈ শিষ্যসকলৰ মাজত সামান্য বিৰোধভাৱ হ'লেও ধৰ্মটোৰ প্ৰসাৰৰ বাবে সকলোৱে যত্ন কৰিছিল। সত্ৰ আৰু নামঘৰৰ যোগে ধৰ্মীয় আদৰ্শ প্ৰচাৰৰ লগতে সাহিত্য ৰচনাতো যত্নশীল হৈছিল। তেনে কাব্য-নাট-গীতে সমকালীন অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ বাট কাটিছিল। নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মমতে অসমৰ জনজীৱনক অসম্যান্য ৰূপত প্ৰভাৱিত কৰাৰ লেখীয়াকৈ বৈষ্ণৱ সন্ত-মহন্ত, ধৰ্মপ্ৰচাৰকসকলৰ আদৰ্শ-ব্যক্তিত্বয়ো জনগণক বিস্ময়াভিভূত কৰিছিল আৰু তেওঁলোকৰ ব্যক্তিত্ব-কাৰ্যৰ চৰ্চা কৰাটো পৱিত্ৰ বুলি গণ্য কৰা হৈছিল। সপ্তদশ শতিকাত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ প্ৰমুখ্যে আন আন বৈষ্ণৱ ধৰ্মগুৰুসকলক লৈ 'চৰিত পুথি' নামেৰে এক শ্ৰেণীৰ সাহিত্য ৰচনা হ'বলৈ ধৰিছিল। অসমীয়া ধৰ্ম-সমাজ জীৱনত বৈষ্ণৱ ধৰ্মৰ অপৰিসীম প্ৰভাৱ সাক্ষ্য বহন কৰা এই সাহিত্য শ্ৰেণীয়ে মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশত বিশেষকৈ গদ্যৰ বিকাশত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা লৈছিল। সেয়ে মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ-সমৃদ্ধি আলোচনা কৰোঁতে এই সাহিত্যশ্ৰেণীক সামৰিবলগীয়া হয়। প্ৰস্তাৱিত বিভাগটিত এই সাহিত্য শ্ৰেণীৰ ভাষাৰ স্বৰূপ সম্পৰ্কে বিশ্লেষণ কৰা হ'ব।

৪.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই খণ্ডটো অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপুনি

(ক) চৰিত সাহিত্য সৃষ্টিৰ পটভূমি সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।

(খ) চৰিত পুথিৰ ৰচক আৰু পুথিৰ পৰিচয় পাব।

(গ) চৰিত পুথিৰ ভাষাৰ বিষয়ে জ্ঞান লাভ কৰিব।

(ঘ) চৰিত পুথিৰ ভাষাত কিদৰে সমন্বয় সাধিত হৈছে সেয়া অৱগত হ'ব।

৪.৩ চৰিত পুথি ৰচনাৰ পটভূমি

বৈষ্ণৱ সত্ৰ আৰু থানসমূহত 'চৰিত তোলা প্ৰথা' নামেৰে চৈধ্য প্ৰসংগৰ অন্তত ভকতসকলে গুৰুৰ জীৱনৰ কাৰ্যকলাপ, ত্ৰিণয়া কাণ্ডৰ বিষয়ে শূনাৰ নিয়ম

আছিল। প্ৰসংগ শেষ হোৱাৰ পাছত এগৰাকী জ্যেষ্ঠ ভকতে আন ভকতসকলক গুৰুৰ জীৱন পৰিক্ৰমাৰ এছোৱা বিৱৰি কয় আৰু ভকতসকলে তাক ভক্তিভাৱেৰে শ্ৰৱণ কৰে। কেতিয়াবা কোনো ভকতৰ গৃহতো দহ-বাৰজন ভকত লগ লাগি গুৰু-ঠাকুৰৰ এনেদৰে কাম-কাজ-চৰিত্ৰৰ চৰ্চা কৰে। ভকতৰ হৰি ভকতি-গুৰুভকতিৰ গভীৰতাই এনে চৰিত্ৰ চৰ্চন কাৰ্যক কেইবাদিনীয়া অনুষ্ঠান কৰি তুলিছিল। চৰিত পুথিমতে, মাধৱদেৱে পোনতে শংকৰদেৱৰ গুণানুকীৰ্তন কৰি 'চৰিত তোলা প্ৰথা'ৰ আৰম্ভণি কৰিছিল। পিছলৈ ই সত্ৰ আৰু ভক্ত সমাজত ব্যাপক হৈ পৰে। প্ৰথম অৱস্থাত ভক্তসকলে মুখে মুখে গুৰুৰ চৰিত্ৰ কীৰ্তন কৰিছিল। সপ্তদশ শতিকাত মুখ বাগৰি অহা কথাবোৰ কোনো কোনো ভকতৰ দ্বাৰা লিপিবদ্ধ হৈ পুথিৰ ৰূপ ল'বলৈ ধৰে। এনে পুথিসমূহেই হৈছে 'চৰিত সাহিত্য'। সত্ৰ-ভকত গৃহত প্ৰচলিত চৰিত ব্যাখ্যা প্ৰথা বা 'চৰিত তোলা' প্ৰথাই হৈছে পুথিসমূহৰ জন্ম উৎস। সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই বৈষ্ণৱ গুৰু-সত্ৰাধিকাৰসকলৰ গুণ-গৰিমা বৰ্ণিত হোৱা চৰিত পুথিসমূহক দুই শ্ৰেণীৰ বুলি উল্লেখ কৰিছে। (অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত, পৃ. ১৭৬)। এক শ্ৰেণীৰ পুথিত কেৱল কোনো এজন সন্ত পুৰুষৰ জীৱন বৃত্তান্ত থাকে আৰু আন শ্ৰেণীৰ পুথিত একাধিক সন্ত-মহন্তৰ কাৰ্য আৰু গুণ গৰিমাৰ বৰ্ণনা থাকে বুলি তেখেতে মন্তব্য কৰিছে। সেয়া হ'লেও স্বৰূপ বিচাৰত দুয়ো শ্ৰেণীৰ পুথিতে বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ জীৱনী আৰু কাৰ্যকলাপ বৰ্ণিত হৈছে। উল্লেখ কৰা ভাল, মধ্য যুগত (সপ্তদশ শতিকাত) অসমীয়া সাহিত্যত চৰিত পুথি ৰচিত হোৱাৰ আগেয়ে ভাৰতীয় আৰ্যভাষাত চৰিত পুথিৰ লেখীয়া সাহিত্য ৰচিত হৈছিল। সংস্কৃত ভাষাত ৰচিত 'বুদ্ধ চৰিত', 'হৰ্য চৰিত', পালি ভাষাৰ 'অশোকাদান', গ্ৰন্থ আদি জীৱনভিত্তিক কাব্য। মধ্যযুগৰ ইউৰোপতো খৃষ্টান সাধুপুৰুষসকলৰ অলৌকিকত্বৰ গুণ-গান কৰি এক শ্ৰেণীৰ গ্ৰন্থ ৰচনা হৈছিল। সিৰোৰ Hagiography নামে পৰিচিত। অসমীয়া চৰিত পুথিবোৰকো এই শ্ৰেণীত থ'ব পাৰি। ইয়াতো বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰকসকলক সাধাৰণ মানৱ ৰূপে নাচাই অৱতাৰী পুৰুষ হিচাপে তেওঁলোকৰ কাৰ্যকলাপৰ বিৱৰণ দিয়া হৈছে।

৪.৪ চৰিতকাৰ আৰু চৰিত পুথি

অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম চৰিতকাৰ ৰামচৰণ ঠাকুৰ নে দৈত্যাৰি ঠাকুৰ সেই লৈ পণ্ডিতসকলৰ মাজত মতভেদ আছে। কোনো কোনোৰ মতে মাধৱদেৱৰ ভাগিনীয়েক ৰামচৰণ ঠাকুৰে পোনপ্ৰথমে 'শংকৰ চৰিত' নামৰ চৰিত পুথি এখন ১৬শ শতিকাৰ শেষ অথবা ১৭শ শতিকাৰ আদিভাগত ৰচনা কৰিছিল। অনেক অলৌকিক কথা সন্নিবিষ্ট হ'লেও পুথিখনত শংকৰদেৱৰ জীৱনৰ বিস্তৃত বৰ্ণনা আছে। আন কিছুমান পণ্ডিতৰ মতে ৰামচৰণ ঠাকুৰৰ পুতেক দৈত্যাৰি ঠাকুৰেই পোনতে সপ্তদশ শতিকাৰ চতুৰ্থ-পঞ্চম দশকত 'শংকৰদেউ-মাধৱদেউ' নামৰ চৰিত পুথি ৰচনা কৰিছিল। দুগৰাকী

পুৰুষৰ জীৱন আধাৰিত হ'লেও এইখন পুথিত মাধৱদেৱৰ কাৰ্যাৱলী বেছিকৈ বিবৃত হৈছে। শংকৰদেৱৰ শিষ্য চক্ৰপাণি ব্ৰাহ্মণৰ নাতি ভূষণ দ্বিজে সপ্তদশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধত শংকৰদেৱৰ নাতি আৰু নাৰায়ণ ঠাকুৰ আদি সন্তৰ পৰা সমল লৈ 'শংকৰ চৰিত' ৰচনা কৰে। সপ্তদশ শতিকাৰ শেষাৰ্দ্ধত ৰামানন্দ দ্বিজই 'গুৰু চৰিত' নামৰ চৰিত পুথিত শংকৰদেৱ আৰু মাধৱদেৱৰ জীৱন কাহিনী বৰ্ণনা কৰে। বৈকুণ্ঠনাথ দ্বিজয়ো তেওঁৰ 'সন্তমালা' পুথিত শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ পৰা পুৰুষোত্তম চতুৰ্ভূজলৈকে বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ জীৱনৰ কাৰ্যকলাপ সামৰি লৈছে। অষ্টাদশ শতিকাত ৰচিত বুলি ধাৰণা কৰি লোৱা চক্ৰপাণি বৈৰাগী কথিত উপেন্দ্ৰ চন্দ্ৰ লেখাৰুদেৱৰ সম্পাদিত 'কথা গুৰুচৰিত' (১৯৩২) তথা মহেশ্বৰ নেওগে সম্পাদনা কৰা 'গুৰুচৰিত কথা' (১৯৮৭) পুথি দুখনো শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱকে ধৰি অনেকজনৰ কাৰ্যকলাপ লিপিবদ্ধ হৈছে। শংকৰদেৱৰ তিৰোধানৰ পাছত বৈষ্ণৱ ধৰ্মক নৱ গতি প্ৰদান কৰা বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ ভিতৰত অন্যতম দামোদৰদেৱক লৈও তেওঁৰ শিষ্য-প্ৰশিষ্যসকলে চৰিত পুথি ৰচনা কৰিছিল। তাৰ ভিতৰত দামোদৰদেৱৰ প্ৰধান শিষ্য ৰামৰায় দ্বিজৰ 'গুৰুলীলা' পুথিখন উল্লেখযোগ্য। এই পুথিখনত ভট্টদেৱৰ জীৱনীও সন্নিবিষ্ট হৈছে। ইয়াৰ উপৰিও নীলকণ্ঠ দাসে 'দামোদৰ চৰিত', কৃষ্ণ মিশ্ৰই 'দামোদৰ চৰিত' নামে দুখন পুথি পদত ৰচনা কৰিছিল। উজনিত বৈষ্ণৱ ধৰ্ম প্ৰচাৰত আগভাগ লোৱা গুৰু বংশীগোপাল দেৱক লৈ ৰামানন্দই 'বংশী গোপালদেৱ চৰিত' ৰচনা কৰে। পূৰ্ণানন্দৰ 'গোপালদেৱ চৰিতো' এইজনা বৈষ্ণৱ গুৰুক লৈয়ে ৰচিত। সপ্তদশ শতিকাৰ শেষৰফালে ৰচিত ৰমাকান্তৰ 'বনমালীদেৱ চৰিত'ত বনমালীদেৱৰ জীৱন কাহিনী বিবৃত হৈছে। ভৱানন্দ দ্বিজে খটৰা সত্ৰৰ লোচাকনীয়া গোবিন্দ আতৈৰ চৰিত্ৰক লৈ 'গোবিন্দ চৰিত' আৰু শংকৰদেৱৰ নাতি চতুৰ্ভূজ আৰু পুৰুষোত্তম ঠাকুৰৰ জীৱনী আৰু কাৰ্যক লৈ বিদ্যানন্দ ওজাই 'ঠাকুৰ চৰিত' ৰচনা কৰিছিল। আন আন চৰিতকাৰ আৰু চৰিতপুথিৰ ভিতৰত দিবাকৰ দ্বিজ আৰু বাণেশ্বৰৰ 'হৰিদেৱ চৰিত', পূৰ্ণানন্দৰ 'গোপালদেৱ চৰিত', 'জয় নাৰায়ণৰ 'লক্ষ্মীপতি চৰিত', 'ৰামগোপাল চৰিত', অম্বৰীশ দ্বিজৰ 'কেশৱদেৱ চৰিত', বাসুদেৱ দ্বিজৰ 'শ্ৰীশ্ৰী ৰামদেৱ চৰিত', ৰামনাথ মহন্তৰ 'সন্ত-মুক্তাৱলী', কৃষ্ণ ভাৰতীৰ 'সন্ত-নিৰ্ণয়', কৃষ্ণচাৰ্যৰ 'সন্ত-চৰিত' আদি উল্লেখযোগ্য। ভট্টদেৱৰ নামতো 'সৎ সম্প্ৰদায় কথা' নামৰ গদ্যত ৰচিত চৰিত পুথি এখন পোৱা যায়।

উল্লেখ কৰা ভাল, গুৰুসকলৰ জীৱন আৰু কৃতিক সুঁৱৰি আধুনিক যুগতো পুথি ৰচিত হৈছে। সেয়ে শংকৰদেৱ অধ্যয়নৰ বিশিষ্ট পণ্ডিত ড° সঞ্জীৱ কুমাৰ বৰকাকতীয়ে চৰিত পুথি লেখকসকলক মধ্যযুগীয়া আৰু আধুনিক বুলি দুটা ভাগত বিভক্ত কৰিছে। তেখেতে ভূষণ দ্বিজ, চক্ৰপাণি বৈৰাগী, দৈত্যাৰি ঠাকুৰ, ৰামানন্দ দ্বিজ, ৰামচৰণ ঠাকুৰ, আদিক মধ্যযুগীয় চৰিতকাৰ আৰু পুৰাৰাম মহন্ত, দীননাথ বেজবৰুৱাক আধুনিক যুগৰ চৰিতকাৰ বুলি উল্লেখ কৰিছে। ভাষাশৈলীৰ দিশেৰে

চৰিতসমূহক গদ্য চৰিত আৰু পদ্য চৰিত বুলিও দুটা ভাগত ভগাব পাৰি। দৈত্যৰি ঠাকুৰৰ ‘শংকৰদেউ মাধৱদেউ চৰিত’, ভূষণ দ্বিজৰ ‘গুৰু চৰিত’, ভবানন্দ দ্বিজৰ ‘গোবিন্দ চৰিত’ আদি পদ্যত ৰচিত চৰিত পুথি। আকৌ চক্ৰপাণি বৈৰাগী কথিত তথা মহেশ্বৰ নেওগ সম্পাদিত ‘গুৰু চৰিত কথা’, ‘লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ ‘বাঁহী’ত প্ৰকাশিত এটকা মহন্তৰ ‘বৰদোৱা গুৰু চৰিত’ গদ্যত ৰচিত চৰিত পুথি।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

১। ‘চৰিত তোলা’ প্ৰথা মানে কি?

.....

২। ভাৰতীয় সাহিত্যত চৰিত পুথিৰ পৰম্পৰা সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।

.....

৪.৫ চৰিত পুথিৰ ভাষাৰ বৈশিষ্ট্য

ওপৰত উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে চৰিত পুথিসমূহ পদ্য আৰু গদ্যত ৰচিত গদ্যত ৰচিত পুথিসমূহ অষ্টাদশ শতিকাৰ সৃষ্টি। গদ্য-পদ্যত ৰচিত পুথিসমূহৰপৰা বৈষ্ণৱ গুৰুসকলৰ জীৱন আৰু কাৰ্যৰ আভাস পোৱাৰ উপৰিও সমকালীন অসমৰ সামাজিক, ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক দিশৰো খণ্ড-বিখণ্ড চিত্ৰ পোৱা যায়। অসমীয়া ভাষাৰ পৰিপুষ্টিতো পুথিসমূহে বিশিষ্ট বৰঙণি যোগাইছে। শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্য হিচাপে পুথিসমূহৰ দ্বাৰা ভাষাটোৰ ধাৰাবাহিক চৰ্চা হোৱাত অব্যাহত আছিল। বিশেষকৈ গদ্যত ৰচিত পুথিসমূহে অসমীয়া গদ্যক পৰিপুষ্ট কৰি তুলিছিল। তলত চৰিত পুথিৰ ভাষাৰ কেতবোৰ বৈশিষ্ট্য উল্লেখ কৰা হ’ল—

১। সংস্কৃতৰ ‘ঐ’ আৰু ‘ঔ’ ধ্বনি চৰিত পুথিৰ ভাষাত ভাঙি লিখা হয়। যেনে :

চউ

মউ

ৰই

হই

২। ‘ই’ আৰু ‘ও’ ধ্বনি বহু সময়ত ‘এও’ হিচাপে ব্যৱহাৰ হৈছে। ‘ওঁ’ৰ পৰিপূৰক ৰূপে ‘এওঁ’ ব্যৱহৃত হৈছে। যেনে :

মই	>	মএও
যাওতে	>	যাএওতে
তেওঁ	>	তেএও
পাওঁ	>	পাএও
যাওঁ	>	জাএও

৩। আধুনিক মান্য অসমীয়া ভাষাৰ নিম্ন মধ্য /অ'/ ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ চৰিত পুথিৰ ভাষাত নাই। যেনে :

গ'ল	>	গল
ৰ'ল	>	ৰল
হ'ল	>	হল

৪। আধুনিক মান্য অসমীয়া ভাষাৰ সংযুক্ত ব্যঞ্জনৰ স্থিতি চৰিত পুথিৰ ভাষাত নাই। যেনে :

আশ্বৰ্য্য	>	আহৰ্য্য
স্তন	>	তন
শ্ৰীৰাম	>	চিৰাম
স্কন্ধ	>	কন্ধ
আশ্বিন	>	আচিন
বিদ্যুৎ	>	বিযুত
উত্তৰ	>	উতৰ

৫। মএ, মই, আমি, আমাক, মোক, এই, তুমি, তোক, মোৰ, আমাৰ, হামু, মও, তোমা, তোম্ৰা, তোম্ৰাই, তাক, তাৰো, তেএওঁ, এখেৎ, এখেলৈ, তোম্ৰাসব, আৰা, এইভোৰ, জি, জিহে, কি কেহো, কোন, কোনবা, এটাইভোৰ, কিছু, কেও, জো, তযু, আদি সৰ্বনামীয় ৰূপৰ ব্যৱহাৰ।

৬। -জন, -জনা, -জনি, -গচ, -গচি, -আক, -যন, -খান, -খানি, -খিনি, -টা, -টি, -টো, -ভাৰ, -থোক, -কঠা, -কঠি, -খাৰ, -কুৰি, -বেলা, -মুঠি, -ডাল, -ডালি, -যোপ, -গোটা, -পুৰা, -টুপি, -সেৰ, -যুপি, -জোপা, -পাত, -আখি, -জুৰি আদি নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ।

৭। -মান, -চাৰেক, -চাৰি অনিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়ৰ প্ৰয়োগ।

৮। -ই/ঈ, ইনী, আনি স্ত্ৰী প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ।

৯। চৰিত পুথিৰ ভাষাত প্ৰয়োগ হোৱা কাৰক-শব্দবিভাগ তলত দিয়া ধৰণৰ :

কৰ্ত্তা কাৰক : ϕ , -এ

গৰখিয়া দলৈ ৰাজা হৈ দেৱীক মানুহৰ বলি দিচে (গু. চ. ক)

এদিন গোসানিএ বোলে (গু. চ. ক)

কৰ্ম কাৰক : -ক, -ত

নিৰঞ্জনক চিন্তিলে (গু. চ. ক)

শংকৰদেৱত কলেহি (গু. চ. ক)

কৰণ কাৰক : -এ

আতা আগ হৈ বাম হাতে দলি মাৰি পঠালে (গু. চ. ক)

নিমিত্ত কাৰক : -গৈ

জীৱক কৃপাৰে নামিল পৃথিৱীলৈ (গু. চ. ক)

সম্বন্ধ পদ : -ৰ

তোসাসৰৰ পূজা নাই (গু. চ. ক)

অপাদান কাৰক : -ৰ + পৰা

মাটিৰে পৰা পাম গোট পাৰোতা নাই (গু. চ. ক)

অধিকৰণ কাৰক : -এ, -ত

বৃন্দাবনে অংকুৰসমে পূৰ্ণ হল (গু. চ. ক.)

আহি ভাৰত হাটত দোকান পাতিলে (গু. চ. ক)

১০। -ভোৰ, -সব, -হত, -গণ, -ঠে, -লোক, -হান আদি বহু বচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ; যেনে : এইভোৰ, দ্বিজসব, আইসব, গোপগণ, তোস্ৰাঠেৰ, অনেক লোক, সাৰাহান আদি।

১১। চৰিত পুথিৰ ভাষাত বৰ্তমান কালৰ বাবে ‘-ও’, অতীত কালৰ বাবে ‘-হ’ল’ আৰু ভৱিষ্যত কালৰ বাবে ‘-ইব’ কালবাচক প্ৰত্যয় ব্যৱহাৰ হয়। লগতে ঘটিত আৰু ঘটমান দশা বুজাবলৈ ‘-ইছ’ প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ আছে। যেনে : আহো, বান্ধো, কৰিলে, ঘটালে, নিলে, নুবুলিব, নেথাকিবা, গৈছিল, বৈছিল, কৰিছিল, কৰিছে, থৈছে আদি।

১২। বহুতো ক্ৰিয়াত মধ্য ব্যঞ্জন ধ্বনি লোপ পাইছে। যেনে :

আইলে (আনিলে)

ধৈলে (ধৰিলে)

কৈলে (কৰিলে)

তুইলে (তুলিলে)

খুইচো (খুজিচো) ; আদি।

৪.৬ চৰিত পুথিৰ ভাষা সমন্বয়ৰ ভাষা

চৰিত পুথিৰ ভাষা অসমীয়া যদিও প্ৰকৃতি বিচাৰত সি সমন্বয়ৰ ভাষা। পুথিসমূহৰ ভাষাত পূৰ্ব আৰু পশ্চিম অসমৰ আঞ্চলিক ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যৰ লগতে পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ লক্ষণো পৰিদৃষ্ট হয়। ইয়াৰ উপৰি পুথিসমূহৰ সংস্কৃতভাষা, বিদেশী ভাষা, জনজাতীয় ভাষাৰো উপাদান আছে। চৰিত পুথিসমূহত সংস্কৃত ভাষাৰ উপাদান প্ৰাপ্তিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ উৎসগত বা মূলগত পৰম্পৰাক বহন কৰে। আকৌ জনজাতীয় তথা বিদেশী ভাষাৰ উপাদানসমূহে সেইকালত অন্য ভাষী লোকৰ সৈতে অসমীয়া ভাষী লোকৰ ভাষা-সংস্কৃতিজনিত সংযোগ সাধিত হোৱাৰ কথাটো প্ৰতিপন্ন কৰে।

অসমীয়া ভাষাৰ মূল হৈছে প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষা। খৃষ্টীয় দশম শতিকাত এই ভাষাই স্বকীয়তা লাভ কৰাৰ উপক্ৰম হয় আৰু তেতিয়াৰে পৰা নানা পৰিৱৰ্তনৰ মাজেৰে আহি বৰ্তমানৰ অৱস্থা পাইছেহি। দশম শতিকাৰপৰা সপ্তদশ শতিকালৈকে ভাষাটোৰ বিভিন্ন স্তৰত বিভিন্ন প্ৰকাৰে অলেখ সংস্কৃত শব্দ সোমাই পৰিছে। কোনো কোনো সময়ত লিখিত সাহিত্য সংস্কৃত বাক্যয়ো স্থান পাইছে। সপ্তদশ শতিকাত লিপিবদ্ধ হোৱা চৰিত পুথিসমূহৰ ভাষাতো অলেখ সংস্কৃত শব্দ আছে। যেনে : ‘শত, শ্ৰৱণ, গো, বস্তু, ঋষি, জাত, কৃষ্ণ, সংকল্প, সুৰ্গ, সদা, সৰ্বদা, গুৰু, বন্ধু, পণ্ডিত, সুশীল, মাতৃ, চন্দ্ৰ, মধু, ঘৃত, দুগ্ধ, ব্ৰাহ্মণ, দধি, সূৰ্য, সুহৃদ, দিব্য, সুন্দৰ, গম্ভীৰ, অগ্নি, দুহিতৃ, বৃষভ, বৰ্ষ, শাস্ত্ৰ, গোট্ৰ, দিব্য, সুন্দৰ, মুগু, হংস, চক্ষু, সাধু, দৰিদ্ৰ, পঙ্গু, ব্যাঘ্ৰ, ভক্ত, অৰ্দ্ধ, মনুষ্য, ভূত, জ্যেষ্ঠ, অভ্যন্তৰ, সহস্ৰ, উৰ্দ্ধ, তৰ্পণ আদি। পুথিসমূহত কেতিয়াবা একোটা বাক্য সম্পূৰ্ণ তৎসম শব্দৰেও গঠিত হৈছে। ‘গুৰু চৰিত কথা’ৰ বিশিষ্ট অধ্যয়নকাৰী ড° মুকুল চক্ৰৱৰ্তীয়ে তেখেতৰ ‘গুৰু চৰিত কথা অধ্যয়ন’ পুথিখনত এই বিষয়ে শৃংখলাবদ্ধভাৱে আলোচনা কৰিছে। তেখেতে তৎসম শব্দৰে গঠিত বাক্য উদাহৰণসহ আলোচনা কৰিছে। যেনে :

“কৌটি সূৰ্যৰ সদৃশ জৌতি : গৌৰৱৰ্ণে : ছত্ৰাকৃত মাথ : নীল আকৃষ্ণিত কেশঃ শঙ্খ প্ৰায় (গ্ৰীবা) কল্পত মকৰ কুণ্ডলে চাৰু : উজ্জ্বলিত : পদ্ম পাৰিসদৃশ আয়ত লোচনঃ মদন চাপ ভ্ৰুৱয়ুগঃ নাসাতিলফুলঃ অধৰ ৰক্তমা ৰাতুল : পূৰ্ণ শশী মুখ পদ্মঃ দশন কুন্দবাটি পাস্তি ডাডিম্ব : শ্বেতহাস্যঃ বাক্য গম্ভীৰ মধুৰ অমৃত বৰিষে : চাৰু চিবুক শ্যামঃ সিংহবন্ধ কন্ধ গ্ৰীৰ : বহল বাহ বক্ষস্থান অশ্বত্থৰ পত্ৰণয় : ভুজ বাসুকিপ্ৰাই আজানুলম্বিত : ৰত্নৰ মোলান আঙ্গুলি : নথ চন্দ্ৰসম জৌতি : নিতম্ব কৃশ কটি : পীত ভূনি উৰু ৰামকল : জানু সুঠান, নৱপল্লৱ : পাদপদ্মকোশ : ৰত্নৰ পাকৰি আঙ্গুলি : পদতল দুতয় পঞ্চ চিহ্নে বিৰাজি : নেত পিচোৰা উজ্জ্বলিত : সাগৰ সদৃশ গহন : পৃথিৱীৰ সম সহন : বুদ্ধি বৃহস্যতি : ধৌৰ্যে মেৰু গম্ভীৰে বিষ্ণু।” (গুৰু-চৰিত-কথা, ১৯৮৭, দফা নং- ১৩৬)। চৰিত পুথিৰ আন ঠাইতো তৎসম শব্দৰে গঠিত এনে বাক্য আৰু পোৱা যায়।

তৎসম শব্দৰ তুলনাত সংখ্যাত তাকৰ হ’লেও চৰিত পুথিত অৰ্দ্ধ তৎসম শব্দৰো প্ৰয়োগ ঘটিছে। ঈৰিষা, কছপা, খীৰ, ভকতি, ভকত, মুকুতি, কিৰিষি, খিত, কাষ্ট, মৃতিকা, সুবল্ল, শব্দ, শ্ৰুকালা, দান্ত, বিষি, মধ্যান, হংস আদি এনে শব্দ। চৰিত পুথিসমূহত প্ৰয়োগ হোৱা শব্দৰ অধিকাংশই হৈছে তদ্ভৱ শব্দ। সংস্কৃতৰ পৰা পৰিৱৰ্তিত হৈ শব্দবোৰে উক্ত ৰূপ লাভ কৰিছে। মানুহ, বোকা, ধান, পিঠা, আঁঠে, মৈলাম, হাত, ভৰি, জুই, মেজি, গাখীৰ, কলা, হাঁহ, পাৰ, মাছ, কাছ, ধান, শিয়াল, এঘাৰ, গৰু, তাম, হাত, মুহুদি, মিঠাতেল, আঠ, দহ আদি এনে পৰিৱৰ্তিত শব্দৰ উদাহৰণ।

চৰিত পুথিৰ ভাষাত পশ্চিম অসমৰ উপভাষাৰ প্ৰভাৱ লক্ষণীয়। উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীৰ মতে, সোতৰ শতিকাৰ ‘কামৰূপ’ নামেৰে প্ৰসিদ্ধ অসমৰ ভাষাটো কামৰূপী

নামে পৰিচিত আছিল আৰু সি পশ্চিম অসমৰ উপভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা এটি ধাৰা আৰু পূব অসমৰ মান্য ভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা আন এটি ধাৰাৰে সম্পূৰ্ণ আছিল। সেই পশ্চিম অসমৰ উপভাষাই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা ধাৰাটোৰ প্ৰভাৱ প্ৰাচীন অসমীয়া সাহিত্যৰ পৰা মধ্যযুগৰ সাহিত্যতো অতি স্পষ্ট। চৰিত পুথিসমূহৰ ভাষাও ইয়াৰ প্ৰভাৱমুক্ত নহয়। কামৰূপী উপভাষাৰ আদ্য অক্ষৰ কেন্দ্ৰক শ্বাসাঘাত, নিম্ন স্বৰধ্বনিৰ ঠাইত উচ্চ স্বৰৰ প্ৰয়োগ, দুটা 'আ' ধ্বনিৰ ওপৰা-উপৰি ব্যৱহাৰ, মহাপ্ৰাণীভৱন, ন, ব>ল আদি বৈশিষ্ট্য চৰিত পুথিৰ ভাষাত পৰিলক্ষিত হয়। যেনে :

আদ্য অক্ষৰকেন্দ্ৰিক শ্বাসাঘাত :

দিঘলা, (গু. চ. ক.)

কমৰা (গু. চ. ক.)

তিনিটা (গু. চ. ক.)

নিম্ন স্বৰধ্বনি > উচ্চ স্বৰধ্বনি : সিन्दুৰ, তামুল, ইন্দুৰ

দুটা 'আ' ধ্বনিৰ ব্যৱহাৰ :

ৰাজা (গু. চ. ক.)

দয়া (গু. চ. ক.)

কাটা (গু. চ. ক.)

বানা (গু. চ. ক.)

পাঠা (গু. চ. ক.)

শব্দগত দিশেৰেও চৰিত পুথিত পশ্চিম অসমৰ অলেখ শব্দ আছে। যেনে : আপি, হনু, বুদবাৰ, নাইকা, বনাই, গেৰি, বান্ধা, পাক্ৰি, আকাল, লোম, বৰখুন, তেহে, নাইকাৎ, খাৰ, আগাৰ, গৃহস্ত, কাখে, মৰধ, ভাঠিবেলা, হাঠোতে, সুখাই, ঘলক, ফিৰদিনা, হাঠা, বয়া, খাচা, ডেৰা, দোচোৰা, গিহস্ত, বৌ, বহাৰি, বেইখান, কলাঠুৰা, ফকাৰা, দগৰি, কাকা, অখট, ডুকুলি, বুৰা, বুৰি, গোৰে, ৰূপা, আতা, আবু, আদখান, আপী, নুসুমাঞ, ভিৰি, লাৰ, চুৰা, ডাউৰি, ইন্দুৰ, সিन्दুৰ, টাকা, হলু, মাথা, নেল, কাস্তে, চাৰা, আধ্যা, ধুলা আদি। পশ্চিম অসমৰ উপভাষাৰ এনে প্ৰভাৱ লক্ষ্য কৰি হৰিনাথ শৰ্মা দলৈয়ে গদ্যত ৰচিত 'কথা গুৰু চৰিত'খনৰ ভাষাক কামৰূপী কথিত ভাষাৰ সৈতে বেছি সাদৃশ্যযুক্ত বুলি কৈছে। গোবিন্দ প্ৰসাদ শৰ্মায়ো বৰপেটা অঞ্চল বা অবিভক্ত কামৰূপৰ ভাষাৰ লগত মিলে বুলিছে।

অসমীয়া ভাষাৰ পৰিপূৰ্ণিত অসমৰ জনজাতীয় ভাষাসমূহৰ অৱদান অপৰিসীম। ভাৰতীয় আৰ্যভাষা-সম্ভূত হোৱা সত্ত্বেও অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনি, ৰূপ আৰু শব্দৰাজিক জনজাতীয় ভাষাসমূহে প্ৰভাৱিত কৰিছে। অসমীয়া ভাষাৰ দস্তমূলীয় ধ্বনি, স্বতঃ অনুনাসিকীভৱন, নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয়, বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়, সম্বন্ধবাচক নিৰ্দিষ্টতাবাচক প্ৰত্যয় আদিত জনজাতীয় বড়ো, ৰাভা, গাৰো, মিচিং খাটা আদিৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱ থকা বুলি ভাষাতাত্ত্বিকসকলে আঙুলিয়াই দিছে। অসমীয়া ভাষাৰ

জীৱ-জন্তু, মাছ-কাছ, গছ-গছনি, ঠাই, নদীৰ নাম বুজোৱা ভালেমান শব্দ জনজাতীয় ভাষাৰ পৰা অহা। মধ্যযুগৰ অসম আছিল নানা জাতি-জনজাতি সমন্বয়ভূমি শংকৰদেৱৰ প্ৰচাৰিত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মই এই সকলো জাতি-জনজাতিৰ লোককে একেখন পৃষ্ঠিত সহাৱস্থানৰ সুবিধা দিছিল। তেনে পৰিৱেশত অসমীয়া ভাষী লোকৰ সৈতে অন্য ভাষী লোকৰ ভাষিক-সাংস্কৃতিক মিশ্ৰণ ঘটোৱা তেনেই স্বাভাৱিক আছিল। দৰাচলতে পঞ্চদশ-ষষ্ঠদশ শতিকাত শংকৰদেৱৰ নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মক অৱলম্বন কৰি উমৈহতীয়া সমাজ-ব্যৱস্থাৰ ভেটি গঢ় লৈছিল আৰু অসম মূলুকত বসবাস কৰা বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ বৰ্ণাঢ্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ উপাদানৰ সমন্বয়তে নৱবৈষ্ণৱ সংস্কৃতি গঢ় লৈ উঠিছিল।

গুৰুজনাৰ ভাষাত : কিৰাত কচাৰী খাছী গাৰো মিৰি যৱন কঙ্ক গোৱাল/অসম মূলুক ধোবা যে তুৰুক কুবাচ শ্লেচ্ছ চণ্ডাল।”

মুছলমানৰ চান্দসাই, গাৰোৰ গোবিন্দ, মিৰিৰ পৰমানন্দ, ব্ৰাহ্মণৰ হৰিদেৱ, কছাৰীৰ বমাই, কৈৱৰ্তৰ পূৰ্ণানন্দ আৰু শ্ৰীৰাম, নগাৰ নৰোত্তম, কাৰ্বিৰ জয়হৰি শংকৰ গুৰুৰ শিষ্য হোৱাটোৱেই উক্ত সময়ছোৱাত সাধিত হোৱা সমন্বয়ৰ পৰিঘটনাৰ পৰিচয় দিয়ে।

এনে সমন্বয়ৰ প্ৰেক্ষাপটত চৰিত পুথিসমূহ লিপিবদ্ধ হোৱাৰ সময়ত অনেক জনজাতীয় শব্দৰ অন্তৰ্ভুক্তি ঘটোৱা স্বাভাৱিক। ড° উপেন ৰাভা হাকাচামে তেখেতৰ ‘প্ৰাকশংকৰী, শংকৰী আৰু শংকৰোত্তৰ যুগৰ সাহিত্যত আৰ্যভিন্ন ভাষাৰ সমল’ নামৰ প্ৰৱন্ধত; ড° মুকুল চক্ৰৱৰ্তীয়ে ‘গুৰু-চৰিত-কথা ধ্যয়ন’ গ্ৰন্থত গদ্যত ৰচিত চৰিত পুথিখনৰ আলোচনা প্ৰসংগত অতি সুন্দৰকৈ জনজাতীয় এনে অলেখ শব্দৰ কথা উল্লেখ কৰিছে। ভাষাবিদ দুগৰাকীয়ে তিব্বতমূলীয়, অষ্ট্ৰিকমূলীয়, দ্ৰাভিড়মূলীয় হিচাপত জনজাতীয় শব্দসমূহ শ্ৰেণীভুক্ত কৰিছে। যেনে :

(ক) অষ্ট্ৰিকমূলীয় শব্দ :

কামাখ্যা, কামৰূপ, কমতাবাৰী, কালজাৰ, কুপাজাৰ, ৰৌতা, কমতা, পাতালী, গংগা, হাবুঙ্গ, কলঙ, দৰঙ্গ, জপা, জঞ্জাল, খং, মুগা, বোকা; আদি

(খ) দ্ৰাভিড়মূলীয় শব্দ :

ফুলগুৰি, পাকৰিগুৰি, মধুপুৰ, সুকনাআটি, হাতীসালভিটা, তান্তিকুছি, গণককুছি, বৰপেটা, ব্ৰহ্মকুণ্ড, মালৈবাৰি, বেলতলা, সালকচা, গুৱাকচা, হিৰাবৰি, মৰণাবৰি, নগৰা, নাজিৰাঘাট; আদি

(গ) তিব্বতমূলীয় শব্দ :

(i) বড়োমূলীয় শব্দ : সিলিখা, হোজা, চাঙ্গ, লফা, দিহিং, মংগলদৈ, দিখৌ, হাৰিয়াদিয়া, ভেলা-ডোবা, বৰদোৱা, দলদোৱা, হেৰেমদ, হাউৰাঘাট, হাকমা, জিৰোৱা, বাকৰানি, ডাবৰ, ডুকুলি, টুনি, টেপচি, ডৰিক; আদি

(ii) টাই আহোমমূলীয় শব্দ : জান, পাকৈ, হাই, লিকচৌ, মাইহাঙ্গ, ৰাজখৰা বালিচৰি, সিংসাপ, লিগিৰা, হেঙ্গদান, ধনজান, শাস্তিজন, লোতেকুজান, নাওজান; আদি

ভাষা এখন নিৰ্দিষ্ট সমাজত প্ৰচলিত হ'লেও তাক সমাজ, ক্ষেত্ৰ, সম্প্ৰদায়, সংস্কৃতিৰ পৰিসীমাৰে বান্ধিব নোৱাৰি। অন্য ভাষা ব্যৱহাৰকাৰী সেই ঠাইলৈ আহিলে বা নিজেও অইন ঠাইলৈ গ'লে এটা ভাষা আনটোৰ দ্বাৰা প্ৰভাৱিত হয়। শংকৰদেৱ আৰু তেওঁৰ শিষ্য-সংগীসকলে ভাৰতবৰ্ষৰ বিভিন্ন ঠাই বিশেষকৈ উত্তৰ ভাৰতৰ বৃন্দাবন-মথুৰা আদি ঠাইৰ তীৰ্থলৈ যাওঁতে সেই ঠাইসমূহৰ পণ্ডিত-কবিসকলৰ সান্নিধ্যলৈ আহিছিল আৰু তেওঁলোকৰ ভাষাৰ ৰূপৰ সৈতে পৰিচিত হৈছিল বুলি নিশ্চিতকৈ ধাৰণা কৰিব পাৰি। তেওঁলোকৰ কথা-বতৰাত হয়তো তাৰ প্ৰভাৱো পৰিছিল। শংকৰদেৱে প্ৰথম তীৰ্থ যাত্ৰাৰ অভিজ্ঞতা বৰ্ণাওতে কোৱা : “জি তীৰ্থৰ জি ভাৱ কথা কাট মাত বলি ফাৰ্ছি (দ. নং. ৬৯)” কথাষাৰে ইয়াকে দাঙি ধৰে। তেনেদৰে মাধৱদেৱেও দ্বিতীয় তীৰ্থ যাত্ৰাৰ শেষত “জত জি খানদান মাত বলি ফাৰ্ছি খোটা বেৰস্থা ক্ৰম” ব্যাখ্যা কৰিছিল। মন কৰিবলগীয়া যে দুয়োজন গুৰুৱে উল্লেখ কৰা ‘বলি’, ‘ফাৰ্ছি’ শব্দই হিন্দী তথা উত্তৰ ভাৰতৰ উৰ্দু-হিন্দুস্থানী আদি ভাষাক বুজোৱাৰ সম্ভাৱনা আছে। ভাষাতাত্ত্বিকসকলৰ মতে সেইসময়ত ফাৰ্চী লিপিতে উত্তৰ ভাৰতৰ ‘খড়ীবোলী’ লিখা হৈছিল। চৰিত পুথিসমূহত আৰবী, ফাৰ্চী, তুৰ্কী ভাষাৰো শব্দ প্ৰাপ্ত হয়। যেনে :

আৰবী ভাষাৰ শব্দ :

ওজকৈ, কৰ্ফা, কাজি, খতৰ, খবৰদাৰ, খসম, নেফৰ, বহি, মখমল, মহজৰ, ৰাৱত, সিকা, হজ, হাউলি, মকৰ্তমা, হাৰামি; আদি

পাৰ্চী ভাষাৰ পৰা অহা শব্দ :

জমি, জামিন, কিনাৰ, কাৰসনা, কৈসনা, খানদান, চিজ, খিৰিসা, জাইগিৰি, জামিনখানি, জোলা, দগলা, দৰ্ফা, দোপদৰ, নানকাৰ, বাজি, বাব, বালিচ, মজিদাৰ, মৰধ, ৰোজ, লক্ষৰ, খুনি, চাকৰ, দৰমহা, জেমা, জেমাদাৰ, দৰমহা; আদি

তুৰ্কীৰপৰা অহা শব্দ : কুলি

বঙলা, উড়িয়া আৰু হিন্দী ভাষাৰ শব্দও পুথিসমূহত পৰিলক্ষিত হয়। যেনে :
বঙলা ভাষাৰ শব্দ : মধ্য, চলে, চফাৰি, জেখন, তেখন, পৰে, জামাই, কে, কেন, মহাচাই, ৰুযা

উড়িয়া ভাষাৰ শব্দ : ওডাষা, ওডেযা, বানা, আটিকা

হিন্দী ভাষাৰ শব্দ :

জেমাদাৰ, ঠাণ্ডা, তৰ্কাৰি, গোলা, খাদ, চাও, কুতা, জেগা, বনা, ফাহি, বকচুন, ধূপ, পৰঙ্গা, বানত, ভৈচ, সুৰৰ, সামান্য, দাৰু, বিহান, পৰগনা আদি।

অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১। চৰিত পুথি ৰচনাৰ পটভূমি সন্দৰ্ভত এটি টোকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....
.....
.....
.....

২। মধ্যযুগৰ অসমত ৰচিত চৰিত সাহিত্য সম্পৰ্কে এটি আলচ যুগুত কৰক।

.....
.....
.....
.....

৪.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

সংস্কৃত ভাষা, পশ্চিম অসমৰ উপভাষা, জনজাতীয় ভাষা, অন্য ভাৰতীয় ভাষা, আৰবী, পাৰ্চী আদি ভাষাৰ শব্দৰ সন্নিবিষ্টিয়ে প্ৰতীতি জন্মায় যে সপ্তদশ-অষ্টাদশ শতিকাত সত্ৰীয়া সমাজৰ পৃষ্ঠপোষকতাত চৰিত পুথিসমূহ ৰচিত হ'লেও সত্ৰীয়া সমাজৰ ভকতসকলৰ অন্য ভাষা-সংস্কৃতিৰ লোকৰ সৈতে সংযোগ সাধিত হৈছিল। আকৌ, ভিন্ন সম্প্ৰদায়-ধৰ্মৰ লোকে একশৰণ ভাগৱতী ধৰ্মত দীক্ষিত হৈ একোটা পৃষ্ঠভূমিত অৱস্থান কৰিবলৈ সুযোগ পোৱাত তেওঁলোকৰ মাজতে ভাষা-উপভাষাৰ মিশ্ৰণ ঘটিছিল আৰু সেই মিশ্ৰণে লিখিত সাহিত্যৰ ভাষাতো প্ৰতিফলিত হৈছিল। চৰিত পুথিসমূহৰ সামগ্ৰিক প্ৰকাশভংগীৰ ক্ষেত্ৰতো কামৰূপী উপভাষাৰ কথনভংগী, শাস্ত্ৰীয় পদৰ উদ্ধৃতি, সংস্কৃত বাক্য, জঁতুৱা ঠাঁচ, ভকতীয়া ফকৰা আদিৰ সমিলমিলেৰে এক অপূৰ্ব শৈলীৰ সৃষ্টি হৈছে।

৪.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। অসমীয়া ভাষাৰ উত্থানত নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মই কিদৰে বৰঙণি যোগাইছে? আলোচনা কৰক।
- ২। চৰিত পুথিৰ ভাষা সমন্বয়ৰ ভাষা — কথাষাৰ ব্যাখ্যা কৰক।
- ৩। চৰিত পুথিৰ ভাষাত জনজাতীয় ভাষাৰ প্ৰভাৱ সম্পৰ্কে আলোচনা কৰক।

৪.৯ প্ৰসংগ-পুথি (References/Suggested Readings)

চক্ৰৱৰ্তী, মুকুল : গুৰু-চৰিত-কথা অধ্যয়ন। গুৱাহাটী : নৱ-বীণা প্ৰকাশ, ২০১২।
প্ৰকাশিত।

পাটগিৰি, দীপ্তি ফুকন : মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য ৰেঙনি। গুৱাহাটী : বনলতা,
২০১১। প্ৰকাশিত।

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত। গুৱাহাটী : প্ৰতিমা দেৱী,
১৯৯৬ (৭ম সংস্কৰণ)। প্ৰকাশিত।

শৰ্মা, হেমন্ত কুমাৰ। অসমীয়া সাহিত্যত দৃষ্টিপাত। গুৱাহাটী : বীণা লাইব্ৰেৰী, ১৯৮৭
(৫ ম সংস্কৰণ)। প্ৰকাশিত।

হাজৰিকা, বিশ্বেশ্বৰ। (সম্পা.)। অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (১ম খণ্ড)। গুৱাহাটী :
আবিলাক, ২০০৩। প্ৰকাশিত।

পঞ্চম বিভাগ
বুৰঞ্জী পুথিৰ ভাষা

বিভাগৰ গঠন :

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসত বুৰঞ্জীৰ গুৰুত্ব
- ৫.৪ বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ সাধাৰণ বিশেষত্ব
- ৫.৫ বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগ
- ৫.৬ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৫.৭ প্ৰসংগ প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৫.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (References/Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ ক্ৰম বিকাশৰ ইতিহাসত বুৰঞ্জী পুথিসমূহ চৰিত পুথিৰ সমানে গুৰুত্বপূৰ্ণ। বুৰঞ্জী পুথিসমূহ অসমীয়া সাহিত্যলৈ আহোম ৰজাৰ সোণসেৰীয়া অৱদান। “বাটত যি হয় যাকে পায় পণ্ডিতে তাকে লিখি থ’ব”— প্ৰথমজনা আহোম ৰজা স্বৰ্গদেৱ চুকাফাৰ এই নিৰ্দেশানুযায়ী বুৰঞ্জী লেখনৰ পৰম্পৰা আৰম্ভ হৈছিল। বুৰঞ্জীবোৰ প্ৰথমে আহোম ভাষাত লেখা হৈছিল। কিন্তু সুদীৰ্ঘ দিন অসমৰ স্থানীয় মানুহৰ লগত মিলা-মিছা কৰাত আৰু বৈবাহিক সম্বন্ধও স্থাপিত হোৱাত ৰাজকাৰ্য পৰিচালনাৰ সুবিধাৰ কাৰণেই তেওঁলোকে লাহে লাহে আহোম ভাষা এৰি অসমীয়া ভাষাত বুৰঞ্জী লেখিবলৈ লয়। বুৰঞ্জীবিদ সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাদেৱে বুৰঞ্জীসমূহক তিনিটা শাখাত ভগাইছে :

(ক) ৰজা ভগদত্তৰ দিনৰেপৰা আহোম ৰাজত্বৰ আৰম্ভণিলৈ অৰ্থাৎ ১২২৮

খৃষ্টাব্দলৈ প্ৰাচীন কামৰূপৰ হিন্দু ৰজাসকলৰ অসংলগ্ন ইতিহাস।

(খ) আহোম ৰজাসকলৰ ৰাজত্বকালৰ আৰম্ভণিৰপৰা অৰ্থাৎ ১২২৮ খৃষ্টাব্দৰপৰা

আহোম ৰাজত্বৰ শেষলৈ অৰ্থাৎ ১৮৩৮ খৃষ্টাব্দলৈ বা তাৰো পাছলৈ

আহোম ৰাজ্যৰ বুৰঞ্জী

(গ) অসমৰ বাহিৰৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া অন্য দেশৰ বুৰঞ্জী

প্ৰথম শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জীৰ নিদৰ্শন বুলিলে সূৰ্যকুমাৰ ভূঞা সম্পাদিত ‘কামৰূপৰ বুৰঞ্জী আৰু মহামহোপাধ্যায় পদ্মনাথ ভট্টাচাৰ্য প্ৰণীত ‘কামৰূপ শাসনাৱলী’ৰ কথা আঙুলিয়াব পাৰি। এই শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জীত ৰজা-মহাৰজাৰ চৰিত্ৰ, তেওঁলোকৰ কাৰ্য্যৱলী, পৌৰাণিক কাহিনী আদি লিপিবদ্ধ হৈছে। দ্বিতীয় শাখাৰ বুৰঞ্জীৰ ভিতৰত হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী সম্পাদিত ‘পুৰণি অসম বুৰঞ্জী’, ৰাজমন্ত্ৰী আতন বুঢ়াগোহাঞি প্ৰণীত ‘বাঁহগড়ীয়া বুৰঞ্জী’, হৰকান্ত বৰুৱা সদৰামিনৰ ‘অসম বুৰঞ্জী’, ‘দেওধাই অসম বুৰঞ্জী’,

‘সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী’ আদি উল্লেখযোগ্য। এই আটাইবোৰ বুৰঞ্জীত বিভিন্নজন আহোম ৰজাৰ ৰাজত্বকালৰ নানা ঘটনা বৰ্ণিত হৈছে। তৃতীয় শাখাৰ বুৰঞ্জীসমূহত আহোম ৰজাৰ সম্পৰ্কলৈ অহা ওচৰ-চুবুৰীয়া ৰজা আৰু তেওঁলোকৰ ৰাজ্যৰ বিৱৰণ আছে। আহোম ৰাজ্যৰ সৈতে থকা ওচৰ-চুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ ৰাজনৈতিক-অৰ্থনৈতিক সাংস্কৃতিক সম্বন্ধৰ কথা এই শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জীয়ে বহন কৰে। ‘কছাৰী বুৰঞ্জী’, ‘জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী’, ‘ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী’, ‘পাদশ্যাহ বুৰঞ্জী’ ইয়াৰ উদাহৰণ। এই বুৰঞ্জীকেইখনত ক্ৰমে কছাৰী-জয়ন্তীয়া আৰু খৈৰাম ৰজা, ত্ৰিপুৰা ৰজা আৰু মোগল সম্ৰাটৰ আহোম ৰাজ্য-ৰজাৰ লগত সম্বন্ধিত কাৰ্যৰ আভাস আছে। সূৰ্যকুমাৰ ভূঞাই কৰা বুৰঞ্জীৰ এই শ্ৰেণী বিভাজনৰ প্ৰথম শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জীসমূহক খণ্ডিত সময়ৰ ইতিহাস বুলি বাদ দিলেও দ্বিতীয়-তৃতীয় শ্ৰেণীৰ বুৰঞ্জীসমূহ অৰ্থাৎ আহোম ৰাজত্বকালত ৰচিত বুৰঞ্জীসমূহৰপৰা মধ্যযুগীয় অসমৰ ধাৰাবাহিক ৰাজনৈতিক ইতিহাসৰ লগতে আৰ্থ-সামাজিক, সাংস্কৃতিক প্ৰেক্ষাপটৰো সম্যক আভাস পাব পাৰি।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়ন কৰাৰ অন্তত আপুনি

- (ক) বুৰঞ্জী সাহিত্য সম্পৰ্কে এটি ধাৰণা পাব।
- (খ) অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসত বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।
- (গ) বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ ভাষাৰ প্ৰকৃতি সম্পৰ্কে অৱগত হ’ব।

৫.৩ অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসত বুৰঞ্জীৰ গুৰুত্ব

সাহিত্যিকৰ ভাৱ প্ৰকাশৰ মাধ্যম দুটা— পদ্য আৰু গদ্য। পদ্যৰ ছন্দোবদ্ধতা গদ্যত নাথাকে। গদ্য মিলৰ বন্ধনৰপৰা মুক্ত। সুসংহত-সুসংগঠিত বাক্যৰে গদ্যৰ নিৰ্মাণ হয়; য’ত গাঁঠনিক উপাদানস্বৰূপে শব্দক এটা নিৰ্দিষ্ট ক্ৰমত সজ্জিত কৰা হয়। অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসত এনে গদ্য সাহিত্যৰ নিৰ্মাণ পদ্য সাহিত্যতকৈ দুটামান শতিকাৰ পাছতহে আৰম্ভ হৈছিল। চতুৰ্দশ শতিকাত ৰচিত হেম সৰস্বতীৰ ‘প্ৰহ্লাদ চৰিত্ৰ’ কাব্য হৈছে প্ৰথমখন বিশুদ্ধ অসমীয়া কাব্য। আকৌ ষোড়শ শতিকাৰ বৈকুণ্ঠনাথ ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য ওৰফে ভট্টদেৱৰ ‘কথা ভাগৱত’, ‘কথা গীতা’ যোগে প্ৰকৃত অৰ্থত গদ্য সাহিত্যৰ উত্থান ঘটে। অৱশ্যে পদ্য বা কাব্যসাহিত্যতকৈ দূৰ বছৰ পাছত আৰম্ভ হোৱা অসমীয়া গদ্যৰ প্ৰাকৰূপ এটা শংকৰদেৱৰ অংকীয়া নাটত সূত্ৰধাৰৰ বচন আৰু চৰিত্ৰৰ সংলাপত প্ৰতিফলিত নোহোৱাকৈ থকা নাছিল। পিছে লয়ধৰ্মিতাই তাক প্ৰকৃত গদ্য বোলাত বাধা দিয়ে। শংকৰদেৱৰ পৰৱৰ্তী সময়ত ভট্টদেৱেহে ছন্দোবদ্ধতা বা লয়মুক্তভাৱে গদ্য ৰচনা কৰে। কিন্তু ভক্তিতত্ত্ব প্ৰধান গ্ৰন্থৰ ভাঙনি হোৱা বাবে ভট্টদেৱৰ গদ্য গাভীৰ্যপূৰ্ণ আৰু কৃত্ৰিম আছিল। সমালোচকে

তেওঁৰ গদ্য কথোপকথনধৰ্মী বুলি ক'লেও সি কথ্য ভাষাৰ ওচৰ চপা নাছিল। সংস্কৃতীয়া শব্দৰ প্ৰাচুৰ্যই বাক্যক গহীন জটিল কৰি তুলিছিল। এককথাত 'স্ত্ৰী-শূদ্ৰ সৰ্বলোকে' বুজিব পৰাকৈ ৰচনা কৰাৰ পাছতো গদ্যশৈলী ঘৰুৱা হৈ উঠা নাছিল। ভট্টদেৱৰ পৰৱৰ্তী সময়ত সত্ৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত চৰিত সাহিত্য আৰু ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাত ৰচিত বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গদ্য সেই কৃত্ৰিমতা-জটিলতাৰ পৰা মুক্ত হৈছিল। চৰিত পুথিসমূহ ৰচিত হৈছিল সত্ৰ সমাজত প্ৰচলিত কথিত কামৰূপী উপভাষাত আৰু বুৰঞ্জীসমূহৰ ভাষা গড়গাঁৱক কেন্দ্ৰ কৰি চলি থকা কথ্য ভাষা আধাৰিত আছিল। চৰিত পুথিৰ ভাষাতকৈয়ো বুৰঞ্জীৰ ভাষা আৰু বেছি কথ্য ভাষাৰ ওচৰ চপা আছিল। দৰাচলতে বুৰঞ্জীৰ ভাষাই সপ্তদশ শতিকাৰপৰা অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ এটি নতুন দিশৰ সন্ভেদ দিয়ে। পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহ্য-পৰম্পৰা বহন কৰাৰ লগতে পূৰ্ব অসম আৰু পশ্চিম অসমৰ ভাষাতাত্ত্বিক নিদৰ্শনো বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ৰক্ষিত হৈছে। সংস্কৃত আৰবী-পাৰ্চী ভাষাৰ লগতে অনেক জনজাতীয় ভাষাৰ উপাদানৰ সমাহাৰেও বুৰঞ্জীৰ ভাষাক বিশেষত্ব প্ৰদান কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন :

১। বুৰঞ্জীসমূহ কোন সময়ত ৰচিত হৈছিল? ই কি বিষয়ক সাহিত্য?

.....

২। বিভিন্ন প্ৰকাৰৰ বুৰঞ্জী সম্পৰ্কে চমুকৈ লিখক।

.....

৫.৪ বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ সাধাৰণ বিশেষত্ব

বৰ্তমানলৈকে অসমত কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগে সহস্ৰাধিক বুৰঞ্জী উদ্ধাৰ কৰিছে। ইমানবোৰ বুৰঞ্জীৰ সামগ্ৰিক অধ্যয়ন সামৰি লোৱা সম্ভৱ নহয় যদিও 'সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী', 'অসম বুৰঞ্জী', 'দেওখাই অসম বুৰঞ্জী', 'পাদশ্যাহ বুৰঞ্জী', 'জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী' আদি কেইখনমান বুৰঞ্জীক প্ৰতিনিধিস্থানীয় হিচাপে লৈ বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ সাধাৰণ বিশেষত্ব উল্লেখ কৰা হ'ল :

(ক) ধ্বনিতত্ত্বৰ দৃষ্টিৰে বুৰঞ্জীৰ ভাষাত সংস্কৃত আৰু মান্য অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনি কেতবোৰৰ বিশেষ পৰিৱৰ্তন ঘটিছে। যেনে :

ঙ > ঙ্গ	:	ডাঙৰ > ডাঙৰ, ৰঙ > ৰঙ
ক > খ	:	শিকাই > শিখাই
খ > ক্ষ	:	প্ৰমুখ্যে > প্ৰমুক্ষে
জ > ঞ	:	জীয়ৰী > ঞীয়ৰী
স, ষ > শ	:	গোসাত্ৰিঃ > গোখাত্ৰিঃ, কাষৰ > কাশৰ
ৱ > ঞ্	:	কুৱৰী > কুঞৰী
হ > স	:	বহি > বসি
ড় > ৰ	:	গড়গঞা > গৰ্গয়া ; আদি

(খ) স্বৰধ্বনিৰ ক্ষেত্ৰতো তলত দিয়া ধৰণৰ পৰিৱৰ্তন চকুত পৰে। যেনে :

অ > এ	:	ক্ষমা > খেমা
আ > অ	:	মানাহ > মনাহ
ঈ > ই	:	হাতী > হাতি, অধীন > অধিন
ও > উ	:	বোপা > বুপা
এ > অ	:	হেৰাল > হৰাল
ঐ > এ	:	হিলৈদাৰী > হিলেদাৰী
এ > ই	:	এন্দুৰ > ইন্দুৰ
অ > আ	:	ৰজা > ৰাজা ; আদি

(গ) -খন, -খান, -খনি, -টি, -খানি, -ডালি, -টো আদি নিৰ্দিষ্টতাৰাচক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ। যেনে : পানী তামুল ১খন, পত্ৰখান, পৰ্বৰত খনি, জীয়েক এটি, ৰাজ্যখানি, চিয়ঁৰী এডালি; আদি।

(ঘ) -বোৰ, -বোলাক, -সব, -সকল, -মখা, -হত আদি বহুবচনাত্মক প্ৰত্যয়ৰ ব্যৱহাৰ। যেনে : ডাঙৰীয়াবোৰ, সিবোলাক, পহৰীয়াসব, পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকল, কছাৰী এমখা, ভূঞাহত; আদি।

(ঙ) ছয়টা কাৰক আৰু এটা সম্বন্ধ পদ বুজাবলৈ নিম্নলিখিত শব্দ বিভক্তি আৰু পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ হৈছে।

কৰ্তা কাৰক :

-এ	:	আইকুঞৰীদেৱে আগতে ৰত্নাৱলী পুথি এখনি থৈছিল।
-φ	:	পাচে মেচাৰ জীএক পৰ্বৰতীয়া কুঁৱৰী তেওঁ খাটনীয়াৰ ৰজাক ৰাতিয়ে দিনে লগাই থাকে।

কৰ্ম কাৰক :

- ক : বজা হুই চয়নীয়া নগাক মাৰিছে।
- ত : খাতোৱাল চেতিয়াই গোহাইদেৱসকলত কলেগৈ।

কৰণ কাৰক :

- ৰে : গোহাঐণ্ডেৱেৰ দুজনাক ধৰি হিলৈৰে খুন্দি দাত সবাই চকু কাঢ়ি বিহ দি মাৰিলে।
- ৰ, -হতোৱা : মজুন্দাৰৰ হতোৱা চৌখাম কৰাই কছাৰী বজাক বিদায় দিয়ালে।

নিমিত্ত কাৰক :

- লৈ : এই বুলি সলাল গোহাঐণ্ডেক কলীয়াবৰলৈ পঠালে।
- ক : লাচিত বৰফুকনৰ ঠাইক কটকী পঠাই বুলি আহিল।

অপাদান কাৰক : -এ, -ৰ পৰা

- এ : আগেও এই কথা ৰাজাদেৱে শুনিছে গাভৰুৰ মুখে।
- ৰ পৰা : তহঁত কৰপৰা আহ?

অধিকৰণ কাৰক : -এ, -ত

- এ : বনুৰকেইটা লিগিৰা স্বৰ্গদেৱৰ ওচৰতে খাটৰ পছিমফালে থাকে।
- ত : বৰঘৰৰ টুপত বিষয়াসকলে বহাৰ এই নিয়ম।

সম্বন্ধ পদ : -ৰ

চমুৱা ফুকনসকল দুখনীয়া ছালকাঠৰ নুৰাত বহে।

(চ) তুমুনস্ত পদ গঠনৰ বাবে -ইতে, -ইব, -ইবাক, -ইবলৈ, -ইবৰ নিমিত্তে

আদি প্ৰত্যয় পৰসৰ্গ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। যেনে :

- ইতে : নৌকা খেলাইতে ইছা।
- ইব : এইবুলি সিহঁতক বহাঘৰতে জিৰাই থাকিব দিলে।
- ইবাক : পূৰ্ব প্ৰীতি ৰাখিয়া ৰাজাক সেৱা কৰিবাক প্ৰতি এক কন্যা নিবেদিয়ে।
- ইবলৈ : আমাৰ বৰগুৰু কটকীয়া পাচিলে জোৰণ দি কন্যা আনিবলৈ।

-ইবৰ নিমিত্তে : আলিটি বান্ধিবৰ নিমিত্তে পোনাই চিয়ৰী পুতি লৈছে।

(ছ) -হি, -গৈ ক্ৰিয়াবাচক পৰসৰ্গৰ প্ৰয়োগো দেখা যায়। যেনে :

- হি : সেৱা কৰহি
- গৈ : সিহঁতো পালেগৈ

৫.৫ বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগ

“বাটত যি হয় যাকে পায় পণ্ডিতে তাকে লিখি থব”— চুকাফাৰ এই আদেশেই বুৰঞ্জীৰ ভাষাত ভাষিক-সাংস্কৃতিক সংযোগ ঘটাব পথ মুকলি ৰাখিছিল। ভিন্ন জাতি-জনজাতিৰ লোকৰ বাসভূমি অসমত ৰাজ্য স্থাপন কৰাৰ পাছত নিঃসন্দেহে আহোমসকলৰ অন্য জাতি-জনজাতিৰ লোকসকলৰ সৈতে সম্বন্ধ ঘটিছিল আৰু তেনে সম্বন্ধৰ অলেখ কথা বুৰঞ্জী পুথিত সন্নিবিষ্টও হৈছে। ওচৰ-চুবুৰীয়া ৰাজ্যৰ সৈতে সম্বন্ধ ৰখাৰ ক্ষেত্ৰতো আহোম ৰজাসকলে আগ্ৰহী আছিল। ‘কছাৰী বুৰঞ্জী’, ‘জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী’, ‘ত্ৰিপুৰা বুৰঞ্জী’, ‘পাদশ্যাহ বুৰঞ্জীয়ে এই আগ্ৰহক প্ৰমাণ কৰে।’ ‘পাদশ্যাহ বুৰঞ্জী’ৰ সম্পাদকৰ পাতনিত সূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞাই কৈছিল, “অসমীয়াই নিজ দেশৰ বুৰঞ্জীৰ বাহিৰেও যে দেশ-বিদেশৰ বুৰঞ্জী জানিবলৈ হেঁপাহ কৰিছিল আৰু আগৰ দিনৰ অসমীয়াৰ জ্ঞানৰ পৰিসৰ অসমৰ সীমা চেৰাই আন দেশতো ব্যাপ্ত হৈ পৰিছিল এই “পাদশ্যাহ বুৰঞ্জীয়েই” তাৰ অব্যৰ্থ প্ৰমাণ।” ভূঞাই এই কথাখিনি ‘পাদশ্যাহ বুৰঞ্জী’ৰ প্ৰসংগত ক’লেও সকলো বুৰঞ্জীৰ প্ৰসংগতে আহোমসকলৰ জ্ঞান-অনুসন্ধিৎসা পৰিলক্ষিত হয়। লগতে ভাষিক-সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ আদান-প্ৰদানৰ মনোভাবো অতি স্পষ্টৰূপত অনুভূত হয়। অসমীয়াত ভাষাত লিখা হ’লেও বুৰঞ্জীকাৰে বিভিন্ন ভাষা-উপভাষাৰ শব্দ, বাক্যৰে বৰ্ণনীয় বিষয়ক স্পষ্ট কৰি তুলিছে। মন কৰিবলগীয়া যে পোনতে আহোম ভাষাত বুৰঞ্জী লিখা হৈছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত আহোমসকলে অসমীয়া ভাষা গ্ৰহণ কৰাত অসমীয়াত বুৰঞ্জী লিখিবলৈ ধৰা হয়। সেয়া হ’লেও আহোম ৰজাঘৰীয়া পৃষ্ঠপোষকতাত লিখা হোৱা বাবে বুৰঞ্জীসমূহত প্ৰচুৰ পৰিমাণে আহোম ভাষাৰ উপাদানো সোমাই পৰে। উদাহৰণস্বৰূপে ‘দেওধাই অসম বুৰঞ্জী’ৰ অন্তৰ্গত কথাখিনি চাওক :

“পাচে সেই বছৰতে চুকাফা ৰজাদেৱে আচল কৰি বুলিলে বোলে, “চুখান্ফা ককাই ৰজাই এই ৰাজ্যত ৰজা হৈ থাকক, মই ভাটীৰ ৰাজ্যলৈ যাওঁ। এই বুলি চুকাফা ৰজাদেৱে বৰাবুৰুকে সৈতে আলচ কৰি পুথারকৰ ঠাইৰপৰা বাপেকৰ ৰাজ্য মুংজামুংজিলৈ আহিল, চোমচেঙ্গকো আনিলে। ভাতৰ টেকেলি তামৰ, তিনিটাৰ ভাত একেটাতে সিজে, এনে টেকেলি তিনিহাজাৰ, প্ৰজা ন-হাজাৰ, দস্তাল হস্তী খাম্‌কমুং ১, মাখুন্দী, হস্তী জেজিকিপ্‌কেউ ১, হাতী মাউত ফংপিম ১, বাস্ত চকু বন্ধ ঘোঁৰা তিনি হাজাৰ, এই সকল লগত অহা।”

ইয়াত অসমীয়াৰ মাজে মাজে আহোম ভাষাৰ শব্দ মিহলি হৈ ভাৱৰ প্ৰকাশ ঘটিছে। ঠায়ে ঠায়ে সংস্কৃত শব্দৰো প্ৰয়োগ আছে। আন বুৰঞ্জীসমূহতো আহোম ভাষাৰ শব্দৰ প্ৰাচুৰ্য চকুত পৰা। উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে বুৰঞ্জীত প্ৰাপ্ত এনে আহোম শব্দ আৰু বাক্যাংশৰ অনেক উদাহৰণ দিছে। যেনে : মহাৰাজৰ থকা ঘৰ হোলোং

বুৰঞ্জীখনত একেটা পাঠত-অনুচ্ছেদত বঙলা-অসমীয়াৰ লগতে সংস্কৃত শব্দ বাক্যৰ পয়োভৰেও সংযোগৰ প্ৰকৃতিক আৰু গাঢ় কৰি তুলিছে। যেনে :

“পৰম-স্নেহপূৰ্বক-শুভাশী : কাৰ্য্যঞ্চ। এথা কুশল, তোমাৰ কুশল সবৰ্বদা চাহি। পৰং বিশেষ সূৰ্য্য পচ্চিমে উদয় হৈব, লোহিত্য পূৰ্বদিশক বহিব, ক’লা কাক শুল্ক হৈব, বক কৃষ্ণবৰ্ণ হৈব, তথাপি তোমাৰ আমাৰ প্ৰীতিগোট খলিব নাইব হেন বুলিছি।”

একেধৰণে বুৰঞ্জীখনত আৰবী-পাৰ্চী-হিন্দী আদি ভাষাৰ শব্দও আছে। অন্য বুৰঞ্জীসমূহতো আৰবী-পাৰ্চী শব্দৰ সঘন প্ৰয়োগ পৰিলক্ষিত হয়। আহোম ৰাজত্বৰ সময়ত মোগলৰ সঘন অসম আক্ৰমণ আৰু মোগল সেনাৰ সৈতে আহোম ৰাজ্যৰ সম্পৰ্ক বৰ্দ্ধিত হোৱাৰ ফলত অসমীয়া ভাষী লোকৰ সৈতে আৰবী-পাৰ্চী মূলীয় মোগলসকলৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱে বুৰঞ্জীকাৰৰ ভাষাত পৰিছিল আৰু তাৰেই ফলত বুৰঞ্জীসমূহত আৰবী-পাৰ্চী ভাষাৰ উপাদান পৰিলক্ষিত হয়। ‘পাদ্শ্যাহ বুৰঞ্জী’ৰ ভাষাত অসমীয়াৰ সৈতে আৰবী-পাৰ্চী শব্দ মিহলি হৈ কখনভংগীক ভিন্ন প্ৰকৃতিৰ কৰি তুলিছে। যেনে :

“এই বুলি মীৰ্জামুলাক অনেক বঁটাবাহন দি সন্মান কৰি বিদায় দিলে, আৰু বুলিলে বোলে, ‘ছাস্তা খাঁ উজীৰ মোৰ মামু হয়। তাপ্ৰিণে ঠাই ঢুকি যাবি। মীৰ্জামুলাই বুলিলে, ভাল, পাদ্শ্যাহ হুকুমে ঢুকিম। যেই কি সময় মঞি নাযাওঁ, তাকিত বিদায় দিব, ছাস্তা-খাঁলে পাদ্শ্যাহ হুকুম হ’ব।’ আৰুজঁজেবে বুলিলে, — ‘ভাল, মঞি মামুৰ ঠাই জনাম, তাকিত বিদায় হ’ব।’” (পৃ. ৮১)

তেনেদৰে,

“পাচে শেৰাৰ ৰাজাত পাদ্শ্যাহ সুধিলে, — ‘তঞি পূৰ্ব পৰ শেৰা মূলক এটা বৰ ৰাজা। তোৰ পিতৃ পিতামহে আমাৰ পিতৃ-পিতামহত খাটিছিলে। এতিয়া তঞি হাৰামখোৰ হলি, কাৰণ কি? কি তঞি কাতবা বল, পাই নামানিছ, কি মোক নামৰ্দ দেখিছ’” (পৃ. ৮৬)

আচোৱাৰ, চুভা, জায়গা, চাফ, বেসময়, বৰ-আদমি, পয়গম্বৰ, ৰোজ, আওতাৰ, কমী, বৰাবৰী, কাৰ্জি, হাৰামজাদা, গোৰ, খোদা, নিকাহ, তমাম, বিলায়ত, ছবাছ, শাহবাজ, ফতিহা, বেহায়া, আখুন, গয়বহ, দিলাছা, চুফাৰিচ, ইনাম, লালচ, জহৰ, উজীৰ, কাজী, দিৱান আদি আন অনেক আৰবী-পাৰ্চী মূলীয় শব্দই বুৰঞ্জীখনত ভিৰ কৰিছেহি। অন্যান্য বুৰঞ্জী পুথিসমূহতো ডৰ, আদমি, ফৌজ, গোলাম, খুব, নবাব, খাজানা, নফৰ, ৰুপায়া, খোদা, কোৰাণ, লাল, ছফেদ, খাতিৰ, খুচি, মাঞ্জুম,

জৰ্দ, ছবুজ, সলাহ, পয়দা, চাগিৰ, মহিনা, দুসমন, নেমাজ, ওজু, ইচলাম, উকিল, উজিৰ, হাজাৰ আদি অনা-অসমীয়া শব্দৰ ব্যৱহাৰ আছে। এনে শব্দসমূহে অসমীয়া ভাষী লোকৰ ইছলাম ধৰ্মাৱলম্বী আৰু আৰবী-পাৰ্চী ভাষী লোকৰ সৈতে সংশ্ৰৱ ঘটাব কথা প্ৰমাণ কৰে।

শব্দমালাৰ দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰিলে বুৰঞ্জীৰ ভাষাত প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষা, পশ্চিম অসমৰ ভাষা তৎসম, অৰ্ধ-তৎসম, তদ্ভৱ আদি শব্দও পোৱা যায়। প্ৰাচীন অসমীয়া ভাষাৰ শব্দসমূহে ভাষাটোৰ ক্ৰমবিকাশৰ ধাৰাটোক অব্যাহত ৰূপত চলি থকাৰ সাক্ষ্য দিয়ে। যেসানি, কেমনে, যেমনে, যে, সে, কে, কেহো, তাৰা, কাহাকো, তাসম্বা, কহন নাযায়, এই গোট, ইগোট, এগোট, লোম, আসিবাৰ, মাথাত হস্তে, দিয়া, হুয়া, হইয়া, লৈয়া, হৈল, গৈল, জনমিল, বৈলা, থৈলা, চলন্তে, সেনামানে, ধৰিবাক প্ৰতি, তৈৰপৰা, তেবেসে, কৈক, কৈত, তান, পাঞ্চ, তাক্ক আদি বুৰঞ্জীৰ পুথিত সংৰক্ষিত প্ৰাচীন অসমীয়া ৰূপ।

পশ্চিম অসমৰ উপভাষাৰ অলেখ শব্দ, যেনে— জন্মো, বিশ্বনাথ, কাখ, এইখান, বেৰি, বেৰা, আঘণ, বেলা, চপকৰে, লোহা, চিৰি, ওঠেৰ, শেহ পখ, তৰ, গাছ, বয়া, গাঞা, থাকোঁক, গেল, হৰাল, আন্ধাৰ, গল, আৰাঁ, লাঙ্গঁতা, গিলিপ, গেল, খপ, বৈনি, বৰিহনা, চাৰা, মামোৰা, কুৰুমা, ছাগল আদি শব্দই বুৰঞ্জীৰ ভাষাক কথ্য ঠাঁচ লাভত সহায় কৰিছে। এনে ঘৰুৱা শব্দৰ ব্যৱহাৰে প্ৰকাশভংগীক কিদৰে জতুৱা ঠাঁচ প্ৰদান কৰিছে, সেয়া তলৰ উদাহৰণৰ পৰা স্পষ্ট হ'ব :

“সেইৰূপে মূৰত কানি এখন মেৰাই ধান হাত দিবলৈ যায়।

এনেতে উত্তৰৰ পৰা দক্ষিণলৈ যাওঁতে এক দেওপাখীয়ে কন্যাৰ মূৰত লাড়িলে। পাচে তাই বোলে— ‘আই, মোৰ মূৰত চৰায়ে লাড়িলে।’ মাকে বোলে — ‘গা ধোঁগৈ।’ পাচে কন্যাইও গা ধুলেগৈ।” (পৃ. ১৭, দেওধাই অসম বুৰঞ্জী)

তৎসম শব্দ হিচাপে বুৰঞ্জীবোৰত দধি, দুগ্ধ, ঘৃত, দস্ত, দণ্ড-ছত্ৰ, গো-ব্ৰাহ্মণ, দৈৱজ্ঞ, বৈদ্য, সৰ্প, শয্যা, অৰ্ধ, তীৰ্থ, মনুষ্য, দেৱতা, বাত-বৃষ্টি, ৰাজ্য, মধ্য, পুত্ৰ, সৰ্প, মৎস, হস্তী, গণ্ড, কণ্টক, শুল্ক, বৰ্ণ, ৰাত্ৰি, গৰ্ব, অগ্নি, বস্ত্ৰ, ঘৃত, ধৰ্ম, নিদ্ৰা, গৃহ, স্বপ্ন আদি শব্দৰ ব্যৱহাৰ লক্ষ্য কৰিব পাৰি। ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰি অহা হৈছে যে বহু বুৰঞ্জীত সংস্কৃতৰে বিষয় বৰ্ণনা আৰম্ভ কৰি পৰৱৰ্তী বৰ্ণনা অসমীয়াত কৰা হৈছে। অসমীয়া বাক্যৰ মাজত সংস্কৃত বাক্যও সন্নিবিষ্ট কৰা হৈছে। কোনো কোনো ঠাইত বাক্যৰ গাঠনি অসমীয়া হ'লেও তৎসম শব্দই তেনে বাক্যত শাৰী পাতি বহিছে। যেনে : “বালকৰ লক্ষণ : আকুঞ্জিত কেশ, সিংহবন্ধ গ্ৰীবা, হস্ত-পাদ-চক্ষু ৰক্ত বৰ্ণ, দক্ষিণ হস্তত তিনিটা তিল, শঙ্খ-পদ্ম, বাম হস্তত অক্ষুশ, গদা। উদৰত তিনিটা ৰেখা, কান্তি শ্ৰীমন্ত। এনয় চিহ্নযুক্ত ইন্দ্ৰপুত্ৰে ১০৭১ শকত ৰাজা হ'ল (দেওধাই অসম বুৰঞ্জী)।

শুকুলা, মুকুতা, কিৰিষি, বৰিষণ, ঘৰিণী, পাতৰ, মেলেছ, মলুক আদি অৰ্দ্ধ তৎসম শব্দও বুৰঞ্জীত আছে। তেনেদৰে বুৰঞ্জীত প্ৰাপ্ত তদ্ভৱ শব্দৰ উদাহৰণ হ'ল : হাতী, ঘোঁৰা, দাঁত, মূৰ, গৰু, ম'হ, গাহৰি, বামুণ, কাথ, কলিতা, হিলৈ, ডিঙি, ভূৰ, কাঁহৰ, সোণাৰী, তেলী, মালী, ধোৱা, বাঢ়ৈ, চমাৰ, কমাৰ, কুন্দাৰ, তাঁতী, কেওঁট, চুটিয়া, বেঙেনা, কপাহ, হাঁহ, পাৰ, কুকুৰা, ছাগ, পহু, কাছ, মাছ, চাউল, লোণ, তেল আদি। দৰাচলতে বুৰঞ্জীসমূহত তদ্ভৱ শব্দৰ সংখ্যাই সৰহ। সপ্তদশ শতিকালৈকে প্ৰাচীন ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ অলেখ শব্দই পৰিৱৰ্তন লাভ কৰি তদ্ভৱ ৰূপ পাই লিখিত পৰম্পৰাত প্ৰৱেশ কৰিছিলহি।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান :

১। বুৰঞ্জীৰ গদ্য সম্পৰ্কে চমু নিৰন্ধ যুগুত কৰক।

.....

.....

.....

.....

২। অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসত বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ গুৰুত্ব বিচাৰ কৰক।

.....

.....

.....

.....

৫.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

ওপৰৰ বিশ্লেষণৰ পৰা ক'ব পৰা যায় যে বুৰঞ্জীসমূহ মধ্যযুগৰ পটভূমিত অসমীয়া ভাষাত লিখা হ'লেও ভাষাটো অমিশ্ৰিত অসমীয়া নাছিল। তৎসম, অৰ্দ্ধ তৎসম, তদ্ভৱ শব্দ প্ৰধান অসমীয়া ভাষাৰ সৈতে আহোম, আৰবী-পাৰ্চী ভাষা আদিৰ উপাদান মিহলি হৈ এটি সমন্বয়ৰ ভাষাতহে পুথিসমূহ ৰচিত হৈছিল অসমৰ বৈচিত্ৰপূৰ্ণ জনগাঠনি, মোগলৰ আক্ৰমণত দাঁতি-কাষৰীয়া ৰাজ্যৰ সৈতে সম্পৰ্ক ৰক্ষা আদি কাৰণত আহোম ৰাজ্যৰ শাসনাধীন জনসাধাৰণৰ ভাষাত অন্য ভাষাৰ প্ৰভাৱ পৰিছিল। সেইহেতুকে বুৰঞ্জীৰ ভাষাত সংযোগজনিত পৰিঘটনা পৰিলক্ষিত হয় আৰু এনে সংযোগক তদানীন্তন অসমীয়া ভাষাৰ এটি বিশেষত্ব বুলিয়ে বিচাৰ কৰাৰ থল আছে।

৫.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। চৰিত সাহিত্যৰ ভাষাৰ সৈতে বুৰঞ্জী সাহিত্যৰ ভাষা এটি তুলনা আগবঢ়াওক।
- ২। বুৰঞ্জীৰ ভাষাৰ বিশেষত্ব বিচাৰ কৰক।
- ৩। বুৰঞ্জী পুথিৰ ভাষাত ভিন্ন ভাষাৰ উপাদান কিদৰে মিশ্ৰিত হৈ আছে? আলোচনা কৰক।

৫.৮ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

গোস্বামী, উপেন্দ্ৰ নাথ। অসমীয়াৰ ভাষা উদ্ভৱ, সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ। গুৱাহাটী : মণি মাণিক প্ৰকাশ, ১৯৯১। প্ৰকাশিত।

পাটগিৰি, দীপ্তি ফুকন। মধ্যযুগৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ বেঙনি। গুৱাহাটী : বনলতা, ২০১১ (২য় সংস্কৰণ)। প্ৰকাশিত।

ভট্টাচাৰ্য, বসন্ত কুমাৰ। মধ্যযুগৰ সাহিত্য। গুৱাহাটী : চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০০৮ (৩য় পৰিৱৰ্তিত প্ৰকাশ, ২০০৮) প্ৰকাশিত।

নেওগ, মহেশ্বৰ। অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ১৯৮৬। প্ৰকাশিত।

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত। গুৱাহাটী : সৌমাৰ প্ৰিণ্টিং এণ্ড পাব্লিছিং প্ৰাইভেট লিমিটেড, গুৱাহাটী, ১৯৮৬। প্ৰকাশিত।

ভূঞা, সূৰ্য্যকুমাৰ। সম্পা। সাতসৰী অসম বুৰঞ্জী। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ১৯৬০। প্ৰকাশিত।

———। সম্পা। জয়ন্তীয়া বুৰঞ্জী। গুৱাহাটী : বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, ১৯৬৪। প্ৰকাশিত।

———। সম্পা। পাদশ্যাহ-বুৰঞ্জী। গুৱাহাটী : কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতি, ১৯৩৩। প্ৰকাশিত।

———। সম্পা। দেওধাই অসম বুৰঞ্জী। গুৱাহাটী : বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, ১৯৯০। প্ৰকাশিত।

প্ৰথম বিভাগ
ঔপনিবেশিকতাবাদ আৰু অসমীয়া ভাষা :
আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণ

বিভাগৰ গঠন :

- ১.১ ভূমিকা (Introduction)
- ১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ১.৩ ঔপনিবেশিকতাবাদৰ সংজ্ঞা আৰু স্বৰূপ
- ১.৪ ঔপনিবেশিকতাবাদ আৰু ভাৰত
- ১.৫ অসমীয়া ভাষা : ঔপনিবেশিক পৰিস্থিতি
- ১.৬ আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়া
- ১.৭ সাৰাংশ (Summing Up)
- ১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ১.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

১.১ ভূমিকা (Introduction)

আধুনিক বিশ্ব নিৰ্মাণত ঔপনিবেশিকতা এক বিশ্বজনীন গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা। ঔপনিবেশিক সম্প্ৰসাৰণৰ জৰিয়তেই আফ্ৰিকা, এছিয়া আদি বিশাল ভৌগোলিক এলেকাৰ প্ৰচলিত আৰ্থ-সামাজিক ব্যৱস্থাৰ ব্যাপক সলনি হোৱাৰ সমান্তৰালভাৱে ইউৰোপীয় বহুবোৰ নতুন ধ্যান-ধাৰণাৰ আমদানিৰে ঔপনিবেশবোৰৰ শাসিত মানুহৰ ভাষা-সংস্কৃতিৰো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ ৰূপান্তৰ সাধিত হৈছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিভাগকে বৃটিছ সাম্ৰাজ্যৰ উপনিবেশত পৰিণত হোৱা ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকা তথা সমগ্ৰ উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চল ভাৰতত ঔপনিবেশিক ব্যৱস্থাৰ অধীনতে পুৰণি সামাজিক-প্ৰশাসনিক, ৰাজনৈতিক আনকি বহুক্ষেত্ৰত সাংস্কৃতিক পৰম্পৰাৰ ঠাইত আধুনিকতাৰ সূচনা হৈছিল। এই পটভূমিতে পুৰণি অসমীয়া ভাষাৰ ভৌগোলিক আৰু সামাজিক ৰূপবৈচিত্ৰ্যৰ মাজৰ পৰাই আধুনিক অসমীয়া ভাষাই কিদৰে নিজস্ব ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিব পাৰিলে সেইখিনি কথাই এই বিভাগত আপুনি জানিবলৈ পাব।

১.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটিৰ আলোচনাৰ মাজেদি আপোনালোকে—

- ঔপনিবেশিকতাবাদ কি, ভাৰত আৰু অসমৰ প্ৰেক্ষাপটত ঔপনিবেশিকতাবাদৰ ঐতিহাসিক তাৎপৰ্য অনুধাৱন কৰিব পাৰিব,
- আধুনিক অসমীয়া ভাষা বুলিলে কি বুজো তাৰ এক ধাৰণা পাব।
- জাতীয় ভাষাৰূপে পুৰণি অসমীয়া ভাষাটোৰ আধুনিকতামুখী ৰূপান্তৰৰ আভাস পাব।

- আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰক্ৰিয়াটোত ঔপনিবেশিক পৰিস্থিতি, মিছনেৰীৰ ভূমিকা, দেশীয় মধ্যশ্ৰেণীৰ ভূমিকা আদি কথা বুজিব পাৰিব।
- মান্যতাপ্ৰাপ্তিৰ প্ৰক্ৰিয়াৰ এটা ধাৰণা ল'ব পাৰিব।

১.৩ ঔপনিবেশিকতাবাদৰ সংজ্ঞা আৰু বৈশিষ্ট্য

আধুনিক বিশ্বৰ ইতিহাস অধ্যয়নৰ ক্ষেত্ৰত সততে চৰ্চিত এটা বিষয় হ'ল ঔপনিবেশিকতাবাদ। ঔপনিবেশিকতাবাদ বিষয়টো বুজিবলৈ প্ৰথমে জানিব লাগিব 'উপনিবেশ'নো কি? ইংৰাজীত Colony মানে উপনিবেশ আৰু Colonialism, ঔপনিবেশিকতাবাদ। সাধাৰণভাৱে বুজিবলৈ হ'লে, এঠাইৰ পৰা গৈ আন এখন ঠাইত সমাজ পাতি বসবাস কৰা প্ৰবাসী এলেকাকৈ Colony বা উপনিবেশ বোলা হয়। কিন্তু Colonialism শব্দটোৰ অৰ্থ ইয়াতকৈ ব্যাপক আৰু অধিক বিষয়-অনুষংগযুক্ত। খৃষ্টাব্দ পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা ইউৰোপৰ পৰ্টুগীজ, স্পেনীজ আদিসকলে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন পিছপৰা অঞ্চলবোৰত নিজৰ ব্যৱসায়িক স্বার্থত উপনিবেশ প্ৰতিষ্ঠা কৰি ক্ৰমান্বয়ে সেই সেই অঞ্চলবোৰত নিজৰ ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক আধিপত্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত মূলত ফৰাছী ব্ৰিটিছসকলে বিশ্বব্যাপী এনে উপনিবেশ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। এইখিনিতে এটা কথা মনত ৰাখিব লাগিব যে 'উপনিবেশ'ৰ ধাৰণাটোৰো বহু বিচিত্ৰ ৰূপ আছে। সেইবোৰ লক্ষ্য কৰিলে ক'ব পাৰি, পঞ্চদশ শতিকাৰ বহু আগৰে পৰাই উপনিবেশ স্থাপনৰ ধাৰা চলি আহিছে। বহল অৰ্থত শক, ছন, কুশান, মোগল, পাঠান আদি বৰ্হিশক্তিৰে ভাৰত আক্ৰমণ কৰি ভাৰততো নিজৰ 'উপনিবেশ' প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। কাৰণ, 'উপনিবেশ' ধাৰণাটোৰ লগত সংযুক্ত আছে দুটা মূল কথা— ১মঃ স্থায়ীভাৱে বসতি কৰিবলৈ মাতৃভূমিৰ বাহিৰত ঠাই দখল কৰা; ২য়ঃ সেই দখলীকৃত ঠাইৰ প্ৰাকৃতিক আৰু পাৰ্থিব সম্পদ লুণ্ঠন কৰি মাতৃভূমিলৈ অনা। সেই দুয়োটা কথাৰ উদাহৰণ পৃথিৱীৰ বুৰঞ্জীত পঞ্চদশ শতিকাৰ আগতেও আছিল। কিন্তু বিভিন্ন দিশৰ পৰা বিচাৰ কৰি সমাজতত্ত্ববিদ ঐতিহাসিকসকলে কৈছে যে উপনিবেশ বিষয়ক বুৰঞ্জীত আমি কেবাটাও পৰ্যায় লক্ষ্য কৰিব পাৰোঁ। সেই পৰ্যায়বোৰত ঔপনিবেশিক চৰিত্ৰ আৰু স্বৰূপ সুকীয়া সুকীয়া। পঞ্চদশ শতিকাৰ আগৰ সময়ছোৱাৰ লগত পিচৰ কালৰ উপনিবেশবোৰত স্বৰূপ একে নহয়। একেদৰে ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰা এই স্বৰূপ আকৌ সুকীয়া ৰূপত প্ৰতিভাত হয়। তেনেহ'লে আপোনালোকে নিশ্চয় বুজিছে যে, 'উপনিবেশ' প্ৰতিষ্ঠাৰ জৰিয়তে শাসিত আৰু শাসকৰ সম্বন্ধৰে দুটা পৃথক মানৱ গোটাৰ সম্পৰ্ক সাধিত হয়। তাৎপৰ্যপূৰ্ণভাৱে এই সম্পৰ্ক শাসন, শোষণ, অৱদমন আৰু আধিপত্য আদি অৱধাৰণাৰ লগত যুক্ত হৈ থাকে। আকৌ, এনেবোৰ দমনমূলক শাসন আৰু আধিপত্য সত্ত্বেও শাসিত লোকসকলে উপনিবেশিক পৰিৱেশত নিজৰ উত্তৰণৰ বাট বিচাৰি লয়। এই সামগ্ৰিক কথাখিনি সামৰিহে 'ঔপনিবেশিকতাবাদ' বিষয়টো বুজিব লাগিব।

Colonialism (ঔপনিবেশিকতাবাদ) শব্দটো আহিছে লেটিন শব্দ Colonusৰ পৰা। লেটিন ভাষাত Colonus মানে farmer (খেতিয়ক)। গতিকে, প্ৰাৰম্ভিকভাৱে

উপনিবেশিকতাবাদ শব্দটোৱে এখন ঠাইৰ পৰা আন এখন ঠাইলৈ গৈ সেই ভূমি দখল কৰি সেই ভূমিত কৃষিকাৰ্য সম্প্ৰসাৰণেৰে আনৰ ভূমিত অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰা কথাকে বুজায়। স্কট কৃষকৰ দ্বাৰা উত্তৰ আয়াৰলেণ্ড (1609)ত স্থাপন কৰা উপনিবেশৰ কথা এই প্ৰসংগত ক'ব পাৰি। অন্যহাতে, উপনিবেশ স্থাপনৰ জৰিয়তে সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ বিষয়টো উপনিবেশিকতাবাদে সামৰি লয়। পঞ্চদশ শতিকাৰ শেষ ভাগত স্পেনীছ সাম্ৰাজ্যবাদ আমেৰিকাৰ একাংশ দখল কৰি তাত নিজৰ শক্তিৰ দ্বাৰা নিজস্ব প্ৰশাসন চলোৱাৰ উদাহৰণ এইক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য।

পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা বিস্তাৰিত হোৱা উপনিবেশিকতাবাদক কোৱা হয় 'age of capital' বা 'capitalocene'। অৰ্থাৎ, পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা হোৱা উপনিবেশিক বিস্তাৰৰ প্ৰধান ধৰ্ম হ'ল পূৰ্বৰ সামন্তব্যৱস্থা ভাঙি শাসিত অঞ্চলত নতুন আৰ্থ-সামাজিক প্ৰশাসনিক ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলন আৰু ইয়াৰ দ্বাৰা ইউৰোপীয় শক্তিৰ মাজত পুঁজিবাদৰ উত্থান। প্ৰথম অৱস্থাত ইউৰোপীয়ান দেশবোৰে উপনিবেশ প্ৰতিষ্ঠাৰ ক্ষেত্ৰত বাণিজ্যমূলক নীতি (mercantilism) লৈছিল, মূলত নিজৰ দেশৰ অৰ্থনীতি টনকিয়াল কৰিবৰ বাবে। ঊনবিংশ শতিকাৰ মাজভাগত ব্ৰিটিছ সাম্ৰাজ্যই এই নীতি ত্যাগ কৰি মুক্ত বাণিজ্য (free trade) নীতি গ্ৰহণ কৰে। লাহে লাহে সমগ্ৰ বিশ্বত আনবোৰ ইউৰোপীয়ান শক্তিৰ তুলনাত ব্ৰিটিছৰ উপনিবেশ বাঢ়ি আহে। এটা সমীক্ষা মতে, ১৮০০ চনত সমগ্ৰ বিশ্বৰ ৩৫% ইউৰোপীয়ানসকলৰ দখলত আছিল আৰু এই শতাংশ বাঢ়ি ১৯১৪ চনত হয়গৈ ৮৪%।

এইখিনি সাধাৰণ আভাস লোৱাৰ পাছত আমি Collins English Dictionaryৰ এই সংজ্ঞাটো চাব পাৰোঁ— Colonialism হ'ল— “the practice by which a powerful country directly controls less powerful country and used their resources to increase its own power and wealth”।

আন এটা সহজ সংজ্ঞা এনেদৰে দিয়া হৈছে—

"a phenomenon of setting up colonies and consequent economic, political, social and cultural conquest and control of various indigenous peoples in different times by major European. (Post-Colonialism by Vishek Ganguly in "Critical Theory Textual Application : Edited by Shormishtha Panja, P. 281)

জানি থওঁ আহা

পূৰ্বৰ উপনিবেশৰ তুলনাত পঞ্চদশ শতিকাৰ পৰা হোৱা উপনিবেশতাবাদৰ মৌলিক বৈশিষ্ট্য :

- ১। পুঁজিবাদৰ সূত্ৰপাত আৰু বিকাশ।
- ২। উপনিবেশবোৰৰ সম্পদ লুণ্ঠন আৰু তাৰ স্বার্থত দমন-নীপিড়নেই নহয়, উপনিবেশবোৰৰ অৰ্থনীতি ভাঙি-ছিঙি নতুনকৈ গঢ়ি শাসক সাম্ৰাজ্যবাদী অৰ্থনীতিৰ লগত সম্পৰ্ক ঘটোৱা।
- ৩। ইউৰোপীয়ান দেশসমূহৰ উদ্যোগজাত সামগ্ৰীৰ বজাৰ প্ৰস্তুত।

উপনিবেশবোৰত ঔপনিবেশিকতাবাদৰ ফলত সৃষ্টি হোৱা কেইটামান প্ৰত্যক্ষ ঘটনা—

- ১। ইউৰোপীয় বেমাৰ-ব্যাদিৰ আমদানি।
- ২। অসাম্য সামাজিক সম্পৰ্ক।
- ৩। জনজাতি সমাজৰ ভাঙোন। (গোষ্ঠীবন্ধন ভাঙোন)
- ৪। অৰ্থনৈতিক আৰু শাৰীৰিক শোষণ।
- ৫। দাস বাণিজ্যৰ দ্বাৰা মানৱিকতাৰ অৱমাননা।
- ৬। শাসিত উপনিবেশবোৰত ইউৰোপীয় শিক্ষা-ধ্যান ধাৰণাৰ সম্প্ৰসাৰণ।
- ৭। চিকিৎসা বিষয়ক আধুনিক ব্যৱস্থা।
- ৮। যোগাযোগ মাধ্যমৰ উন্নীতকৰণ।
- ৯। প্ৰযুক্তিগত বিকাশ।
- ১০। শাসকবৰ্গৰ ভাষা, সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ সম্প্ৰসাৰণ।
- ১১। শাসিত উপনিবেশিক প্ৰজাৰ মাজত জাতীয়তাবাদৰ বিকাশ।

এই উপনিবেশ প্ৰতিষ্ঠা আৰু আধিপত্য বিস্তাৰৰ প্ৰতিযোগিতাৰ বাবেই পৃথিৱীত যোৱাটো শতিকাত দুখনকৈ বিশ্বযুদ্ধৰ সূত্ৰপাত। দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ ভয়ানক পৰিণতিৰ পাছত উপনিবেশবোৰৰ মাজত আত্মনিয়ন্ত্ৰণৰ চেতনা প্ৰবল হয় আৰু ক্ৰমান্বয়ে উপনিবেশবোৰক স্বাধীনতা দিবলৈ বাধ্য হয়।

১.৪ ঔপনিবেশিকতাবাদ আৰু ভাৰত

১৭০৭ চনত ঔৰঙ্গজেৱৰ মৃত্যুৰ পাছত তেওঁৰ বিশাল সাম্ৰাজ্যৰ পতন হয় আৰু লগে লগে ভাৰতত ঔপনিবেশিক আধিপত্য বিস্তাৰৰ বাবে মূলত ফ্ৰান্স আৰু ব্ৰিটিছ কোম্পানীৰ মাজত প্ৰতিযোগিতা আৰম্ভ হয়। অৱশেষত ব্ৰিটিছ East India Companyএ ভাৰতত এহতীয়াকৈ ব্যৱসায় চলাবলৈ সক্ষম হয়। লগে লগে ভাৰতৰ ইতিহাসত আধুনিক পৰ্বৰো সূচনা হয়।

A. R. Desaiএ তেখেতৰ বিখ্যাত গ্ৰন্থ ‘Social Background of Indian Nationalism’ কৈছে যে পূৰ্বতেও বহুতে ভাৰত অধিকাৰ কৰিছিল, কিন্তু এই বিজয়ীসকলে মাথো ভাৰতৰ ৰাজনৈতিক অধিকাৰহে সাব্যস্ত কৰিব পাৰিছিল— ভাৰতৰ মূল অৰ্থনৈতিক গাঁথনিটো কোনো হীন-দেড়ি ঘটাব পৰা নাছিল (পৃ-২৫)। কিন্তু ব্ৰিটিছসকলে ভাৰতৰ পুৰণি সামন্তীয় ব্যৱস্থা ভাঙি তৰা ঠাইত পুঁজিবাদী অৰ্থনীতিৰ সূচনা কৰিলে। দৰাচলতে অষ্টাদশ-উনবিংশ শতিকা জুৰি সমগ্ৰ বিশ্বতে এনে অৰ্থনৈতিক গাঁথনিৰ পৰিৱৰ্তনৰ জৰিয়তে ‘জাতি’ (Nation) ৰাষ্ট্ৰ বিকাশৰ ধাৰণা গঢ় লৈছিল। সেয়ে কোৱা হয় অষ্টাদশ-উনবিংশ শতিকা দুটা হ’ল— primarily the history of the formation of nations in enlarging zones of the human world.

ব্ৰিটিছ ৰাজত্বকালত ভাৰতৰ প্ৰাচীন আত্মনির্ভৰশীল গ্ৰাম্য সম্প্ৰদায়ৰ (village community) ভাঙোন আৰম্ভ হয়। পূৰ্বতে ভূমি কোনোকালে ব্যক্তিগত সম্পত্তি নাছিল,

বৰং ভূমি আছিল property of the community। গাঁৱৰ পৰাই যি কাৰিকৰ, তাঁতী, কমাৰ, কুমাৰ আদি ওলাইছিল, তেওঁলোকো সেই village communityৰ প্ৰয়োজন পূৰণৰ বাহিৰে মুকলিলৈ ওলাব পৰা নাছিল। আত্মনিৰ্ভৰশীল গ্ৰাম্য সামন্তীয় অৰ্থনীতিত মানুহৰ যাতায়াত (travelling)ৰ প্ৰয়োজনো সীমিত আছিল। তীৰ্থভ্ৰমণ আৰু বিয়া-বাৰুৰ বাহিৰে দূৰলৈ যোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাছিল। ফলত বাট-পথৰ সূচলতাৰো বৰ গুৰুত্ব নাছিল, নগৰ গঢ় লোৱা নাছিল। নগৰ বুলিলে মাথো ৰাষ্ট্ৰৰ ৰাজধানীখন, ধৰ্মীয় ক্ষেত্ৰ যেনে— বাৰানসী, পুৰী, মথুৰা আৰু সৰু সৰু ব্যৱসায়ৰ বাবে নদীৰ পাৰত গঢ় লোৱা তুলনামূলকভাৱে জনবহুল ঠাইখিনিকে বুজা গৈছিল। জাতপাতা আৰু পুৰাতন ধৰ্মকেন্দ্ৰিক বিশ্বাস আৰু আচাৰে সমাজ পৰিচালিত হৈছিল। কোম্পানী আমোলত দ্ৰুত গতিত ভাৰতীয় অৰ্থনীতিৰ এই মূল গাঁথনিৰ ভাঙোন আৰম্ভ হৈ ব্যক্তিগত সম্পত্তিৰ ধাৰণাৰ বিকাশৰ সমান্তৰালভাৱে পূৰ্বৰ তুলনাত অধিক গতিশীল, সক্ষম আৰু শক্তিশালী এটা মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ বিকাশ হ'বলৈ ধৰিলে। বহিৰ্বিশ্বৰ ধ্যান-ধাৰণা, ইউৰোপীয় শিক্ষা আৰু জীৱন প্ৰৱাহে চঞ্চল কৰি তোলা এই মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোৱেই আধুনিক ভাৰত নিৰ্মাণৰ মূল হোতা।

এইখিনিতে এটা কথা মন কৰিবলগীয়া যে জাতি (nation), জাতিসত্তা (nationality), জাতিৰাষ্ট্ৰ (nationstate) আৰু নৃগোষ্ঠী (Ethnic group) আদি ধাৰণাবোৰ ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰাহে ইউৰোপৰ পৰা আন ঠাইলৈ বিয়পি পৰে। ফলত এই ধাৰণাবোৰৰ অন্তৰালত থকা সমস্যাবোৰো সমানে বিয়পে। ইউৰোপীয় ধাৰণামতে এটা পূৰ্ণাংগ জাতিয়েহে এখন স্বাধীন ৰাষ্ট্ৰ গঢ়াৰ অধিকাৰ পায়। কিন্তু ভাৰততো বহু বিভিন্ন জাতি, ধৰ্ম, সম্প্ৰদায়েৰে বিভক্ত। এনে কাৰণতে 'বৈচিত্ৰ্যৰ মাজত ঐক্য'ৰে এটা বহুত্ববাদী চৰিত্ৰৰ ভাৰতীয়ত্বৰ চেতনা সচেতনভাৱে গঢ় দিয়া হৈছিল— মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ নেতৃত্বত। এনেদৰেই ভাৰতীয় জাতীয়তাবাদৰ মাজত ক্ষুদ্ৰ ক্ষুদ্ৰ জনসমষ্টিবোৰ আৱেগিকভাৱে মিলি গৈছিল।

১.৫ অসমীয়া ভাষা : উপনিবেশিক প্ৰেক্ষাপট

১৮২৬ চনত ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ জৰিয়তে ব্ৰিটিছ কোম্পানীয়ে অসমত নিজৰ অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰাৰ লগে লগে অসমৰ প্ৰজাই দীৰ্ঘকালীন মানৱ উপদ্ৰৱৰ পৰা ৰক্ষা পাই স্বস্তিৰ নিশ্বাস এৰিলে। মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহৰ পৰা মানৱ আক্ৰমণলৈ সুদীৰ্ঘকালীন ৰাজনৈতিক অস্থিৰতাৰ যৱনিকা পৰাত স্বাভাৱিকতে কোম্পানীৰাজৰ প্ৰতি ৰাইজ কৃতজ্ঞ হ'ল। কিন্তু আপোনালোকে মন কৰিলে দেখিব যে ব্ৰিটিছে অসমীয়া প্ৰজাৰ স্বাৰ্থত ইয়াণ্ডাবু সন্ধি কৰা নাছিলচ কৰিছিল নিজৰ উপনিবেশিক সাম্ৰাজ্য বিস্তাৰৰ স্বাৰ্থতহে। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰসংগলৈ অহাৰ আগতে এই বিষয়ে কিছু কথা অনুধাৱন কৰিব লাগিব।

গেইটে আসাম বুৰঞ্জীত দেখুৱাইছে যে ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ আগতেই ১৭..... খ্ৰীঃমানৰ পৰা ব্ৰিটিছ সৈন্যই কেবাবাৰো অসমলৈ আহি 'ফুৰিচাকি' গৈছিল। উপনিবেশিক

লোলুপ দৃষ্টি ব্ৰিটিছ কোম্পানীৰ আগৰে পৰাই আছিল অসমৰ ওপৰত। তেওঁলোকে বুজিছিল যে আহোমৰাজৰ গৌৰৱময় অধ্যায় শেষ হোৱাৰ পথত। গতিকে মানৰ সৈতে সন্ধি কৰাৰ সুযোগ তেওঁলোকে নেহেৰুৱালে। ইয়াণ্ডাবু সন্ধিৰ পাছত ডেভিদ স্কট চাহাবে বুজিছিল যে ৰাইজৰ আনুগত্য আদায়ৰ বাবে আহোম ৰাজশাসন কিছুদিন হ'লেও বৰ্তাই ৰাখিব লাগিব আৰু সেয়ে নামনি অসমৰ ক্ষমতা সম্পূৰ্ণৰূপে নিজৰ হাতত ৰাখি উজনিখণ্ড ৫০,০০০ টকাত লালবন্দী কৰি পুৰন্দৰ সিংহক শাসন কৰিবলৈ এৰি দিলে। কিন্তু ক'ব নোৱাৰা বোজা মূৰত তুলি পুৰন্দৰ সিংহই বছৰি ৫০,০০০ টকা পৰিশোধ কৰিব নোৱাৰাত ১৮৩৮ চনত ব্ৰিটিছে উজনিখণ্ডত নিজৰ অধীনলৈ আনে। মন কৰিব, এয়াও উপনিৱেশিক কাৰণ, যি সময়ত পুৰন্দৰ সিংহই বছৰি ৫০,০০০ টকা দিব লাগিছিল মানৰ আক্ৰমণত বিধ্বস্ত প্ৰজাৰ পৰা কৰ তুলি; সেই সময়ত চুবুৰীয়া কোচবিহাৰৰ ৰজাই কৰ দিছিল মাত্ৰ ১২,০০০ টকা।

পূৰ্বতে কোৱা হৈছে ব্ৰিটিছ শাসনক অসম মূলুকৰ প্ৰজাই আদৰণি জনাইছিল, স্বাভাৱিক কাৰণতে। ব্ৰিটিছ শক্তিৰ প্ৰতি ৰাইজৰ প্ৰাৰম্ভিক এই সময়ত সমান্তৰালভাৱে পূৰ্বৰ আহোম ৰাজত্বকালত বিষয়বাব খোৱা এমুঠি আগ... লোকে এইবাৰ ব্ৰিটিছৰ প্ৰতি আনুগত্য প্ৰকাশ কৰিলে। পূৰ্বৰ আহোম ডা-ডাঙৰীয়া, ৰজা-মন্ত্ৰী আদি কোম্পানী আমোলত অলাগতীয়া হৈ পৰিল। নতুন আইন, নতুন ৰাজহ নীতি, নতুন প্ৰশাসনত পূৰ্বৰে ডাঙৰীয়া বোলাই থকা লোক অপ্ৰাসংগিক হৈ পৰিল। কিন্তু আহোমৰ দিনত লেখা-পঢ়া জনা 'কাকতী' শ্ৰেণীৰ মানুহৰ প্ৰাসংগিকতা নেহেৰাল। ব্ৰিটিছে প্ৰথমে প্ৰজাৰ আনুগত্য পাবৰ বাবে ৰজা-মন্ত্ৰী, ডা-ডাঙৰীয়াসকলক পেঞ্চন আদি সা-সুবিধা দি ৰাখিছিল যদিও পিছলৈ এইবোৰ বন্ধ কৰে। একেদৰে ৰাইজৰ পৰম শ্ৰদ্ধা আদায় কৰা ডাঙৰ সত্ৰবিলাকলৈও নানা সুবিধা দিছিল একে উদ্দেশ্যৰে। গতিকে লিখা-পঢ়া জনা পুৰণি কাকতি শ্ৰেণীৰ লোকসকল আৰু বঙ্গৰ পৰা অনা এমুঠি বঙালী লোক (তেওঁলোক ইতিমধ্যে ব্ৰিটিছ প্ৰশাসনৰ লগত ভালকৈ পৰিচিত) আৰু নানা চাতুৰীৰে হাত কৰি লোৱা ডা-ডাঙৰীয়া, সত্ৰাধিকাৰ আদিৰ সহায়ত ব্ৰিটিছ কোম্পানীয়ে অসমত নতুন প্ৰশাসনৰ আৰম্ভণি কৰিলে উপনিৱেশিক উদ্দেশ্য পূৰণৰ বাবে।

পূৰ্বতে পাইক ব্যৱস্থাত অভ্যস্ত অসমৰ প্ৰজাই নগদ ধনেৰে ৰাজহ দিবলগীয়া নতুন পৰিস্থিতিৰ স্বাভাৱিকতে খাপ খাব পৰা নাছিল। নগদ ধন পাবলৈ বজাৰ লাগিব; বজাৰৰ বাবে পণ্য অৰ্থনীতি গঢ় ল'ব লাগিব। তাৰ বাবে যাতায়াত, যোগাযোগ ব্যৱস্থা থাকিব লাগিব। মূল কথা, পূৰ্বৰ আত্মনিৰ্ভৰশীল গ্ৰাম্য অৰ্থনীতিৰ মূল গাঁথনি ভাঙিব লাগিব। এইখিনি কামৰ বাবে সময় লাগিছিল আৰু উপনিৱেশিক চাতুৰ্যৰে ব্ৰিটিছে দেশীয় আনুগত্যশীল জনা-বুজা মানুহৰ সহায়ত প্ৰজাৰ ক্ষোভ প্ৰশমিত কৰি ৰাখিছিল। মন কৰিব, যিজন মণিৰাম দেৱানক ব্ৰিটিছে ফাঁচী দিছিল (১৮৫৮), তেওঁ কিন্তু অসমত ব্ৰিটিছৰাজৰ গঁজালি মেলা সময়ত ব্ৰিটিছৰ বাবে এজন বৰ প্ৰয়োজনীয় ব্যক্তি আছিল। ব্ৰিটিছ উপনিৱেশিক পুঁজিৰ লগত ফেৰ মাৰিবলৈ যোৱাৰ বাবেহে কৌশলেৰে তেওঁক ফাঁচী দি 'বাটৰ কাঁইট' আঁতৰাইছিল।

ব্ৰিটিছ উপনিৱেশিক শাসন আৰম্ভ হোৱা এই সময়খিনিৰ লেখত ল'বলগীয়া কেইটামান দিশ এনেধৰণৰ

(১) বহিঃ আক্ৰমণৰ পৰা ৰক্ষা কৰাৰ বাবে অসমৰ প্ৰজাই ব্ৰিটিছ ৰাজক আদৰণি জনালে।

(২) আহোম ৰজাঘৰক সমূলধেঃ লাওলোৱা কৰি আভ্যন্তৰীণ বিদ্ৰোহৰ সম্ভাৱনা নোহোৱা কৰিলে।

(৩) নতুন সমাজ বিন্যাসত আচ্যৰস্তু লোক আৰু উচ্চবৰ্ণৰ লোকসকলে ইতিহাসৰ নতুন গতি বুজি লৈ ব্ৰিটিছৰ লগ লাগিল।

(৪) অসমত খোপনি পুতি লাহে লাহে পৰ্বতীয়া ৰাজ্যসমূহো কোম্পানীৰ অধীনলৈ অনা হ'ল।

(৫) ব্ৰিটিছকৰ্মী হিচাপে বঙালী লোকৰ আগমন ঘটিল আৰু শিক্ষা আদিৰ বাবে কলিকতাৰ লগত অসমৰ আগবঢ়া শ্ৰেণীটোৰ সম্পৰ্ক বাঢ়িল। বঙালী হিন্দুৰ আচাৰ-ৰীতিয়ে এই শ্ৰেণীটোক প্ৰভাৱিত কৰিলে।

(৬) খৃষ্টধৰ্মৰ আগমন ঘটিল।

(৭) (পূৰ্বৰ পাইক ব্যৱস্থাৰ) পোনপতীয়া শ্ৰম শোষণৰ ঠাইত মজুৰিভিত্তিক শোষণৰ বাট মুকলি হ'ল।

(৮) এচাম ব্ৰিটিছ আনুগত্যশীল লোক সৃষ্টি কৰিলে। সামাজিক ব্যৱস্থাত কৌশলেৰে এওঁলোকৰ দ্বাৰাই প্ৰাচীন ঐতিহ্য, জাতপাত, সংৰক্ষণশীল নীতি আচাৰ বৰ্তাই ৰাখিলে। প্ৰজাক সংঘবদ্ধ কৰিব পৰা সকলো পথ বন্ধ কৰিলে— কেতিয়াবা কূটনীতিৰে আৰু কেতিয়াবা অৱদমনেৰে। গোমধৰ কোঁৱৰ, পিয়লি বৰফুকনৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ৬০ৰ দশকৰ কৃষক বিদ্ৰোহলৈ (ফুলগুৰি ধেৰা, পথৰ ঘাটৰ ৰণ আদি)।

(৯) অসমীয়া ভাষাক কেন্দ্ৰ কৰি অসমীয়া জাতীয়তাবাদৰ বিকাশ হ'ল।

(১০) আহোমৰ দিনত সংঘাত থাকিলেও চুবুৰীয়া ৰাজ্যবোৰৰ লগত এক আভ্যন্তৰীণ মিলামিচা আৰু সহযোগিতাৰ যি সম্পৰ্ক আছিল, ব্ৰিটিছৰ কূটকৌশলত সেই সম্পৰ্ক বিনষ্ট হ'ল। জনজাতীয় লোকৰ সংস্কৃতায়ন ৰোধ কৰিবলৈ আৰু খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাট সুচল কৰিবলৈ 'ইনাৰ লাইন' ভাষা নীতি আদিৰ দ্বাৰা পৰ্বতীয়া জনগোষ্ঠীসমূহৰ লগত ভৈয়ামৰ সম্পৰ্ক ছিন্ন কৰি পেলোৱা হ'ল। (ড° দিলীপ বৰাৰ 'সমাজ সাহিত্য আৰু সংহতি' গ্ৰন্থৰ পৃ. ১৬০-১৬২ৰ আধাৰত)

ব্ৰিটিছ ৰাজৰ সূচনা পৰ্বত অসমৰ প্ৰশাসনিক কাম-কাজ অসমীয়া ভাষাতে চলোৱা হৈছিল। কাৰণ, যদিও অসমত অলেখ ভাষা, উপভাষা, প্ৰচলিত আছিল তথাপি ঐতিহাসিক প্ৰক্ৰিয়াৰে ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ কৃষক সমাজৰ মাজত গঢ় লৈ উঠা অসমীয়া ভাষাই সংযোগী ভাষা (lingua franca) হিচাপে সকলোৰে গ্ৰহণযোগ্যতা অৰ্জন কৰিছিল। নাগামিজ, নেফামিজ ভাষাৰ বিকাশে এই কথা সবলভাৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰে। আনহাতে, আহোম ৰাজতন্ত্ৰইও এই ভাষাৰে এটা ঠাঁচ প্ৰশাসনিক কামত ব্যৱহাৰ কৰাৰ উদাহৰণ বুৰঞ্জীসমূহত ভৰি আছে। এফালে আহোম প্ৰশাসনৰ ভাষা নীতি তথা

অসমীয়া ভাষা গ্ৰহণ আৰু মধ্যযুগৰ পৰা শংকৰী আন্দোলনৰ মাজেদি সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰখনত অসমীয়া ভাষাৰ গ্ৰহণযোগ্যতাৰ সম্প্ৰসাৰণৰ বাবে সোণোৱাল কছাৰী, ঠেঙাল কছাৰী, আহোম, চুতীয়া, মৰাণ, মটক, পাতি ৰাভা, শৰণীয়া কছাৰী আদি থলুৱা জনগোটবোৰেও নিজৰ ভাষা হেৰুৱাই অসমীয়া ভাষাকে মাতৃভাষা হিচাপে ল'লে আৰু সামগ্ৰিকভাৱে নিজৰ মাতৃভাষা থকা বা নথকা সকলোৰে বাবে সংযোগী ভাষা হিচাপে অসমীয়া ভাষাৰ বিকল্প নোহোৱা হৈ পৰিল। সেইবাবে আৰম্ভণিতে ব্ৰিটিছৰাজে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰচলিত প্ৰশাসনিক ঠাচটোকে নিজৰ নতুন প্ৰশাসনত ব্যৱহাৰ কৰিলে। কিন্তু, এটা দশক চলাৰ পাছতে তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষা আঁতৰাই ১৮৩৬ চনত বাংলা ভাষাকে প্ৰশাসনৰ ভাষা ৰূপে প্ৰচলন কৰিবলৈ ল'লে।

এটা কথা আপোনালোকে মন কৰিব, ১৮৩৬ চনত অসমৰ চৰকাৰী ক্ষেত্ৰৰ পৰা অসমীয়া ভাষাক নিৰ্বাসন দিয়াৰ পাচত কেনিও কোনো প্ৰতিবাদ অথবা আপত্তি দেখা নগ'ল। আজি এই কথা ভাবিবলৈকে আচৰিত লাগে; কিন্তু তৎকালীন পৰিস্থিতি অনুধাৱন কৰিলে দেখিব যে ভাষাকেন্দ্ৰিক কোনো জাতীয়তাবোধ অথবা সচেতনতা গঢ় ল'ব পৰাকৈ অসমীয়া সমাজখন প্ৰস্তুত হৈ উঠাই নাছিল। ব্ৰিটিছ উপনিৱেশিক শাসনত ইতিমধ্যে দহ বছৰ হৈ গৈছে; এই দহ বছৰত দেশীয় মানুহৰ উত্তৰণতকৈ ব্ৰিটিছৰ বাবে বেছি দৰকাৰীকথা আছিল অসমৰ প্ৰাকৃতিক সম্পদ, অসমৰ ভূমি আৰু অসমৰ মানুহৰ শ্ৰম শোষণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় আন্তঃগাঁথনি নিৰ্মাণ আৰু কৌশল উপায় উদ্ভাৱন। এয়ে হ'ল উপনিৱেশিক শাসকৰ সাধাৰণ চৰিত্ৰ। এই কথাখিনি বুজিব পাৰিলেই উপনিৱেশিকতাবাদ আৰু ভাষাৰ সম্পৰ্কটো বুজিব পাৰিব।

কথাখিনি পৰিস্কাৰ হ'বলৈ ভাষা প্ৰসংগৰ পৰা অকণমান আঁতৰি উপনিৱেশিক শাসনৰ সামান্য আভাস দিয়া হওক—

বিশিষ্ট ইতিহাসবিদ অমলেন্দু গুহই 'Planter Raj to Swaraj' গ্ৰন্থত লিখিছে—

Its purpose was to turn Assam into an agricultural estate of the tea drinking Britons and to transform local traditional institutions in such a manner as to suit the colonial pattern of exploitation. (p.2)

অৰ্থাৎ মানক খেদাৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল চাহ খাই ভাল পোৱা ব্ৰিটিছৰ বাবে অসমখনক এখন কৃষিক্ষেত্ৰলৈ ৰূপান্তৰ কৰা আৰু তাৰবাবে থলুৱা পৰম্পৰাগত অনুষ্ঠানবোৰ উপনিৱেশিক শোষণৰ উপযোগীকৈ সলনি কৰাত মনোযোগ দিয়া।

তাৰবাবে জেনকিন্সে ইউৰোপীয় বৃহৎ পুঁজিপতিক খেতি কৰিবলৈ বিশাল ভূমি দীঘলীয়া সময়ৰ বাবে অতি কম হাৰৰ ৰাজহত লীজত দিয়াৰ ব্যৱস্থা লৈছিল। ইউৰোপীয়, মূলত ব্ৰিটিছ পুঁজিৰ স্বার্থত ভূমি আইনবোৰ এনেদৰে প্ৰস্তুত কৰা হৈছিল যাতে থলুৱা উদ্যোগীয়ে (যেনে মণিৰাম দেৱান) ভূমি পাব নোৱাৰে। যেনে, ১০০ একৰ কম মাটিত খেতি কৰাৰ প্ৰকল্প ল'লে বা নূন্যতম প্ৰতি একৰত তিনি টকা মূলধন নিজাকৈ খটুৱাব নোৱাৰিলে কোনো লোকে চৰকাৰী পতিত মাটিৰ অনুমোদন পাব নোৱাৰে। ১৮৩৮ চনত এই নিয়ম সলাই নূন্যতম মাটিৰ পৰিমাণ ৫০০ একৰ আৰু নূন্যতম মূলধন পাঁচ টকা কৰা হ'ল। আকৌ চাওক, নগদ ধনেৰে খাজানা দিব নোৱাৰা

কৃষকে প্ৰব্ৰজন কৰি আন ঠাইলৈ উঠি যাবলগীয়া হোৱা বিষয়টোত জেনকিন্সে অলপো মূৰ ঘমোৱা নাছিল। ৰাজহ বেছি হ'লেহে থলুৱা মানুহে বৃহৎ ব্ৰিটিছ পুঁজিপতিৰ কৃষিফাৰ্মত কাম কৰিব— সেইটো কথাহে তেওঁৰ কূটনীতিত স্থান পাইছিল (Amalendu Guha, পূৰ্বগ্ৰন্থ, p.12)

১৮৩৪ চনতে Tea Committee গঠন কৰি ১৮৩৬ চনতে পৰীক্ষামূলক চাহ বাগিচা পাতি ১৮৪০ চনত তিনিভাগৰ দুভাগ পৰীক্ষামূলক চাহ বাগিচা Assam Companyক হস্তান্তৰ কৰা হয়। যি সময়ত থলুৱা কৃষকে প্ৰতি একৰ ভূমিত ৩ টকা পৰ্যন্ত খাজনা দিব লাগিছিল সেই সময়ত Tea planter বিলাকে এটকাও নিদিয়াকৈ হাজাৰ হাজাৰ একৰ ভূমি দখল কৰি ৰাখিছিল। এই কৃষিফাৰ্ম, চাহ বাগিচাবোৰত কাম কৰিবৰ বাবেই বনুৱাৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। থলুৱা মানুহৰ দ্বাৰা প্ৰয়োজনীয় বনুৱা সংগ্ৰহ কৰিব নোৱাৰাত পূৰ্বৰ দাস শ্ৰমিক আইনৰ সংশোধন কৰি পুনৰ প্ৰচলন কৰা হৈছিল। ১৮৫৯ৰপৰা ১৮৬১লৈ Assam Companyএ ২,২৭২ জন বনুৱা বাহিৰৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰিছিল আৰু তাৰে ২৫০ জনৰ বাটতে মৃত্যু ঘটিছিল। ১৮৬৩ চনৰ পৰা ১৮৬৬ চনলৈ মুঠ ৮৪,৯১৫ জন বনুৱা আনিছিল আৰু তাৰে ৩০,০০০ জন বাটতে মৰিছিল (গুহ, পৃঃ ১৮)। চাহশ্ৰমিক সংগ্ৰহৰ এই অমানৱিক ইতিহাস উমা শৰ্মাৰ 'এজাক মানুহ এখন অৰণ্য' উপন্যাসত জীৱন্ত হৈ আছে।

এনেবোৰ শোষণত জৰ্জৰিত ভাৰতীয় প্ৰজাৰ ক্ষোভ বাঢ়ি আহিছিল আৰু ১৮৫৭ চনৰ চিপাহী বিদ্ৰোহত তাৰ প্ৰকাশ ঘটিছিল। ফলত ইংলেণ্ডৰ চৰকাৰে ১৮৫৭ চনৰ বিদ্ৰোহৰ পাছত ভাৰতৰ শাসন East India Companyৰ পৰা নিজৰ হাতলৈ নিছিল। কিন্তু উপনিৱেশিক চৰিত্ৰৰ সলনি হোৱা নাছিল। হীৰেন গোহাঁইয়ে কৈছে— “কিন্তু উপনিৱেশৰ বাস্তৱ চৰিত্ৰ হৈছে শোষণ আৰু শোষণৰ সুবিধাৰ বাবে দমন।” (ভাৰতৰ স্বাধীনতা সংগ্ৰামত বিপ্লৱীসকলৰ অৱদান/পৃ.৩)।

ভাৰতীয় মানুহৰ ক্ষোভক গণসংগ্ৰামলৈ ৰূপান্তৰ হোৱাত বাধা দিবলৈ ঊনবিংশ শতিকাৰ মাজভাগৰ পৰাই উপনিৱেশিক চৰকাৰে নানা দমনমূলক আইন জাৰি দিছিল, Press বা প্ৰচাৰ মাধ্যমৰ মাত বন্ধ কৰিবলৈ ১৮৬৮ চনৰ পৰাই কঠোৰ Vernacular Press Act বাৰে বাৰে সংশোধিত ৰূপত বলবৎ কৰিছিল। কাৰণ, জনমত গঠন, আধুনিক চিন্তাৰ প্ৰসাৰৰ বাবে সংবাদ মাধ্যমৰ গুৰুত্ব কি সেয়া উপনিৱেশিক শাসকে ভালকৈ জানে!

১৮৭৪ চনত অসমক বেংগল প্ৰেভিন্সৰ পৰা আঁতৰাই পৃথক প্ৰদেশ ৰূপে গঠন কৰাৰ আগলৈকে অসমৰ প্ৰশাসনিক কাম-কাজ চলিছিল বংগৰ পৰা (কলিকতাৰ পৰা)। গতিকে একেখন প্ৰদেশৰ ভাষা একেখন প্ৰশাসনত সুবিধাৰ বাবেই হয়তো অসমৰ বাংলা ভাষাৰ প্ৰচলন কৰা হৈছিল। তদুপৰি সেই সময়ত এনে কৈছিল থলুৱা জনা শুনা মানুহখিনিয়েও ব্যৱহাৰ কৰিছিল।

মিছনেৰী

অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যলৈ মিছনেৰীসকলৰ অৱদান শ্ৰদ্ধা সহকাৰে স্বীকাৰ কৰিও আমি এটা কথা পাহৰিলে নহ'ব যে এওঁলোকো আছিল মূলত উপনিৱেশিক

সাম্ৰাজ্যবাদ বিস্তাৰৰ সহযোগী। অসমৰ ক্ষেত্ৰত এই প্ৰসংগত আলোচনা কৰাৰ আগতে এটা কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি যে, উপনিৱেশিক সাম্ৰাজ্যবাদৰ স্বাৰ্থত ঊনবিংশ শতিকাৰ আগৰে পৰা যি Slave trade (দাস ব্যৱসায়)এ সমগ্ৰ ইউৰোপত এক লাভজনক ব্যৱসায় হিচাপে চলি আছিল, সেই মানুহ কিনা-বেচা দাস ব্যৱসায়ক স্পেনীছ গীৰ্জাই অনুমোদন জনাছিল এই বুলি যে the importation of blacks as an opportunity for converting them— অৰ্থাৎ দাস হিচাপে অহা ক'লা মানুহবোৰক এতিয়া খ্ৰীষ্টান ধৰ্মলৈ ধৰ্মান্তৰিত কৰাৰ ভাল সুবিধা হৈছে! English Church মানে ইংলেণ্ডৰ খ্ৰীষ্টানধৰ্মৰ হৰ্তাকৰ্তাসকলেও আপত্তি কৰা নাছিল, মাত্ৰ কৈছিল— তেওঁলোকক kind treatment কৰিব লাগে।

১৭৯৩ চনৰ পৰাই ব্ৰিটিছ শাসিত ভাৰতত খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে মিছনেৰীসকলক সুবিধা দিয়া নিদিয়াকলৈ বিতৰ্ক হৈছিল। মিছনেৰীসকলেতো ভৰি দাঙিয়েই আছিল। কিন্তু শাসকবৰ্গই প্ৰথমে ভয় কৰিছিল— কাৰণ শাসিত মানুহৰ অতিশয় সংবেদনশীল বিষয় 'ধৰ্ম'ত হাত দিলে যদি তেওঁলোকৰ 'সান্দহখোৱা বাতি' তল যায়! কিন্তু লাহে ধীৰে সকলোবোৰ তলা নলা বুজি ১৮১৩ চনত ব্ৰিটিছ ভাৰতত খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে অনুমতি প্ৰদান কৰা হয়। সেইবাবে ১৭৯৩ চনত কলিকতাত উপস্থিত হোৱা ব্ৰিটিছ মিছনেৰী উইলিয়াম কেৰিক ধৰ্ম প্ৰচাৰ কৰিবলৈ প্ৰথমে অনুমোদন দিয়া হোৱা নাছিল আৰু সেয়ে তেওঁ ডেনমাৰ্কৰ অধীনত থকা শ্ৰীৰামপুৰতে খোপনি পুতিছিল। শ্ৰীৰামপুৰৰ পৰা মিছনেৰীৰ কাম-কাজ চলি থকা সময়তে ১৮১৩ চনত আত্মৰাম শৰ্মাৰ হতুৱাই তেওঁলোকে বাইবেলখনৰ অসমীয়া অনুবাদ কৰাইছিল আৰু ১৮৩২ চনৰ ভিতৰত মুঠ ৪২টা ভাৰতীয় ভাষালৈ বাইবেল অনুবাদ হৈছিল।

আধুনিক যুগৰ ছপায়ন্ত্ৰৰ দ্বাৰা অসমীয়া বাইবেলৰ মুদ্ৰণ নিতান্তই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ঘটনা। কাৰণ, ভাষা একোটাৰ আধুনিক ৰূপত জাতীয় ভাষাৰূপে নিৰ্মাণ কৰাৰ বেলিকা ছপায়ন্ত্ৰৰ ভূমিকা অত্যন্ত তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

১৮২৯ চনৰ পৰা অসমত মিছনেৰীসকলৰ কাম-কাজ আৰম্ভ হয়। তেওঁলোকৰ উদ্দেশ্য আছিল অসমৰ মাজেদি উত্তৰ বাৰ্মা আৰু দক্ষিণ চীনত ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাট উলিওৱা। মন কৰিব, তেতিয়াৰ ৰেভিনিউ কমিছনাৰ জেনকিন্সে সততে বিদ্ৰোহী খামতি আৰু চিংফৌসকলৰ মাজত ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে মিছনেৰীসকল মাতি আনিছিল। কেৱল মাতি অনাই নহয় শদিয়াত যদি কোনো মিছনেৰীয়ে বাহৰ পাতে তেন্তে তেওঁক ১০০০ টকা দিবলৈও প্ৰস্তুত আছিল। এই কথাটোৱে মিছনেৰীসকলৰ লগত সাম্ৰাজ্যবাদী ব্ৰিটিছ শাসকসকলৰ সম্পৰ্কটো বুজাত নিশ্চয় সহায় কৰিব।

মিছনেৰীসকল শদিয়াত বিফল হৈ শিৱসাগৰলৈ আহিল। কিন্তু ভৈয়ামৰ মানুহৰ মাজতো খ্ৰীষ্টান ধৰ্ম প্ৰচাৰত সফল হ'ব নোৱাৰি ভৈয়ামক কেন্দ্ৰ কৰি পাহাৰীয়া জনগোষ্ঠীসমূহৰ মাজত ধৰ্ম প্ৰচাৰত মনোনিৱেশ কৰিলে। ব্ৰিটিছ চৰকাৰৰ সাহায্যত এইবাৰ সফল হ'ল। এই উদ্দেশ্যৰ বাবেই ব্ৰিটিছ চৰকাৰে ইনাৰ লাইনৰ দৰে ব্যৱস্থা কৰি পাহাৰীয়া লোকসকলক ভৈয়ামৰ সংশ্ৰৱৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিলে, যাতে সংস্কৃতায়ন প্ৰক্ৰিয়া ৰোধ কৰি পাহাৰীয়া লোকসকলক খ্ৰীষ্টান কৰিব পাৰি।

এইখিনি সময়তে মিছনেৰীসকলে বুজিব পাৰিছিল যে অসম তথা ইয়াৰ চৌপাশে থকা পাহাৰ অঞ্চল সামৰি প্ৰচলিত সাৰ্বজনীন ভাষাটো হ'ল অসমীয়াহে, বাংলা নহয়। মাতৃভাষাৰ মাধ্যমেদিহে ধৰ্ম প্ৰচাৰ সম্ভৱ— এইটো মিছনেৰীসকলে গ্ৰহণ কৰা গুৰুত্বপূৰ্ণ নীতি। সেয়েহে মিছনেৰী ডেনফোর্টে কৈছিল— If the missionaries should adopt Bengali as the means of communicating religious truth, every one would doubt them' — অৰ্থাৎ যদি মিছনেৰীসকলে বাংলা ভাষাৰে ধৰ্মপ্ৰচাৰ কৰিলেহেঁতেন সকলোৱে তেওঁলোকক সন্দেহ কৰিলেহেঁতেন।

উপৰিউক্ত প্ৰেক্ষাপটতে মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষা পুনৰ প্ৰচলনৰ বাবে প্ৰথমে মাত মাতিছিল। অৰ্থাৎ মিছনেৰী কাম-কাজৰ সম্প্ৰসাৰণৰ স্বার্থত ইমান দিনৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা তেওঁলোকে বুজিছিল যে অসমীয়া ভাষাৰ কোনো বিকল্প নাই। বাংলা ভাষাৰ ব্যৱহাৰ তেওঁলোকৰ উদ্দেশ্যৰ বাবে সঠিক পদক্ষেপ নহয়। অৱশ্যে পাছলৈ, অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ বৰ্ণনাত ব্ৰন্সন, ব্ৰাউন আদিৰ ঐকান্তিক প্ৰযত্নৰ অন্য এক মহত্বপূৰ্ণ দিশো আছে। বিস্তৰ অধ্যয়ন আৰু গভীৰ পৰ্যবেক্ষণেৰে তেওঁলোকে উপলব্ধি কৰিছিল যে অসমীয়া ভাষা আঁতৰাই দিয়া কাৰ্য যথার্থতে অনায়াস হৈছে; অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহ্য আৰু সামগ্ৰিক গ্ৰহণযোগ্যতাই ভাষাটোৰ স্থিতি সবলভাৱে দাবী কৰে। আনহাতে, মিছনেৰীসুলভ ঐকান্তিকতাৰে তেওঁলোকে এবাৰ অসমীয়া ভাষাৰ পক্ষে মাত মাতি উভতিও যাব নোৱাৰিলে। সিয়ে অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ ক্ষেত্ৰত মহত্বপূৰ্ণ আশীৰ্বাদ হৈ পৰিল।

১.৬ আধুনিক অসমীয়া আৰু নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়া

মূলত ধৰ্মপ্ৰচাৰেই উদ্দেশ্য যদিও মিছনেৰীসকলৰ কাৰ্যপদ্ধতিৰ মাজেদিয়েই আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰথম খোজটো আগবাঢ়িছিল। কাৰণ, মিছনেৰীসকলৰ মাজেদিয়েই অন্তত এটা পৰ্যায়লৈ আধুনিক ধৰণৰ শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা আৰু ছপাশালৰ পৰিচয় অসমৰ মানুহে লাভ কৰিলে। ১৮৪৩ চনত নাথান ব্ৰাউন আৰু কট্টাৰ শিৱসাগৰত, বাৰ্কাৰ গুৱাহাটীত আৰু ব্ৰন্সনে নগাঁওত থিতাপি ল'লে আৰু একোখন বা ততোধিক স্কুল খুলিলে। ইয়াৰ ভিতৰত ব্ৰন্সনে নগাঁওত খোলা orphan institution (অনাথ প্ৰতিষ্ঠান) খন গুৰুত্বপূৰ্ণ। দুখীয়া, নিচলা ল'ৰা-ছোৱালীক জাত-পাত নেওচি নতুন শিক্ষা দিয়াৰ মাধ্যমেদি নতুন জীৱন দিয়াৰ এক অনন্য প্ৰয়াস আছিল এইখন প্ৰতিষ্ঠান। অৱশ্যে, ইয়াৰ আগতেও, সদিয়াত থকা কালৰে পৰা মিছনে স্কুল প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। ১৮৩৭ চনত শদিয়াত মিছেছ ব্ৰাওনে এখন ছোৱালী স্কুল পাতিছিল। হেৰম্বকান্ত বৰপূজাৰীয়ে দিয়া তথ্য অনুসৰি ১৮৪৪-৪৫ চনত শিৱসাগৰ জিলাত মুঠতে চৈধ্যখন স্কুল আছিল। গুৱাহাটীত পাঁচখন চলি আছিল, ইয়াৰে দুখন আছিল নগৰত, বাকীকেইখন আছিল গুৱালকুছি, হিৰাপাৰা আৰু পলাশবাৰীত।

(এই প্ৰসংগ হেৰম্বকান্ত বৰপূজাৰীয়ে লিখিছে : “এই উদ্দেশ্যে জেনকিন্স চাহাবো উঠি-পৰি লাগিছিল আৰু সুযোগ-সুবিধাৰ আভাস দি মিছনৰ শক্তি বৃদ্ধি কৰি

কাৰ্যকলাপ বিস্তাৰ কৰিবলৈ আমেৰিকান বোৰ্ডলৈ তেওঁ টানি লিখিছিল।” আমেৰিকান মিছনেৰীসকল আৰু ঊনবিংশ শতিকাৰ অসম, পৃঃ৯)

১৮৫১ চনত মিছনে ল’ৰা-ছোৱালী উমৈহতীয়া শিক্ষাত গুৰুত্ব দিয়ে। ১৮৫০ চনত আৰম্ভ হোৱা শিৱসাগৰৰ আৱাসিক স্কুলত ঘাইকৈ সমাজচ্যুত ব্ৰাহ্মণ মুছলমান আৰু নীহকুলীয়া হিন্দুৰ এঘাৰজন ছাত্ৰ আছিল।

এই বিদ্যালয়বোৰৰ সম্যক ইতিহাসে নিশ্চয় আপোনালোকক বুজাত সহায় কৰিব যে, মিছনেৰীসকলে ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাবে গ্ৰহণ কৰা কৌশলৰ অন্যতম হ’লেও, এই বিদ্যালয়সমূহে অসমীয়া সমাজৰ পুৰাতন কিছু ধাৰণাক প্ৰত্যাহ্বান জনাইছিল। যেনে— ল’ৰা-ছোৱালীৰ উমৈহতীয়া শিক্ষা, উচ্চ-নীচ, সমাজচ্যুত মানুহৰ সন্তানৰো মানৱিক অধিকাৰ সৰ্বতোপৰি আধুনিক শিক্ষাৰ গুৰুত্ব। বিদ্যালয়সমূহৰ বাবে অসমীয়া আৰু ইংৰাজী ভাষাত গণিত, ভূগোল, সাধাৰণ জ্ঞান আদি বিষয়ৰ পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰা হৈছিল। নক’লেও হ’ব, পাঠ্যপুথিবোৰত খ্ৰীষ্টানধৰ্মৰ মহত্ব তথা আচাৰ-ব্যৱস্থাকেই পৰোক্ষভাৱে আগস্থান দিয়া হৈছিল। এই বিষয়ে হেৰম্বকান্ত বৰপূজাৰীয়ে লিখিছে যে স্কুল প্ৰতিষ্ঠাৰ মাজেদি হিন্দু ধৰ্মৰ অসাৰতাক কৌশলেৰে প্ৰত্যাহ্বান জনোৱা হয় আৰু মাতৃভাষাৰ মাধ্যমেদি। ঈশ্বৰৰ পৰম আশ্চৰ্যকৰ কাৰ্যৰ বিষয়ে’ পঢ়িব পৰা হ’ব। (ঐ/পৃ.৩২)

অসমীয়া ভাষাৰ দুৰ্যোগৰ প্ৰতি যি সময়ত থলুৱা মানুহৰ কোনো সচেতনতা নাছিল, তেনে সময়তে এগৰাকী ভাষাবিদ হিচাপে নাথান ব্ৰাউনে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ বাবে মাত্ৰ মাতিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত মাইলছ ব্ৰপনে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনক এই বিষয়ত যিদৰে সাহায্য কৰিছিল সেই আনন্দদায়ক ইতিহাস আপোনালোকে সাহিত্যৰ বুৰঞ্জীবোৰত পঢ়িবলৈ পাব। একোটা জনসমষ্টিৰ মাজত ভাষিক বা জাতিগত পৰিচয়ৰ ধাৰণা গঢ় লয় মূলতঃ মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ বিকাশৰ পাছতহে। মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ বিষয়ে আপোনালোকে জানিব পাৰিব ড° প্ৰফুল্ল মহন্তৰ ‘অসমীয়া মধ্যশ্ৰেণীৰ ইতিহাস’ গ্ৰন্থত। ঊনবিংশ শতিকাৰ মাজভাগলৈ অসমীয়া মধ্যশ্ৰেণী এটা গঠনৰ কাঁটিয়াহে পৰা হৈছিল। আঙুলি মূৰত লেখিব পৰা কেইজনমান মানুহৰ মাজেদি নতুন সময়ৰ নৱচেতনাৰ মাত্ৰ ফেঁজুজালি দিছিল। মূলতঃ পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ পোহৰ পোৱা শিক্ষিত অসমীয়াসকলৰ পৰাহে ভাষিক বা স্বজাতীয় চেতনাৰ বিকাশ আশা কৰিব পাৰি। কিন্তু উপনিৱেশিক পৰিৱেশত গঢ় লোৱা প্ৰথম চাম শিক্ষিত মানুহেও নিজৰ সংস্কৃতিক, নিজৰ ঐতিহ্যক শ্ৰদ্ধা কৰাৰ সলনি ঘৃণা কৰিবলৈহে লৈছিল আৰু অসমতকৈ আগবঢ়া বঙালী ভদ্ৰ লোক বা ব্ৰিটিছ ভদ্ৰলোকৰ অনুসৰণত বস্তুগত জীৱনৰ সমৃদ্ধিকেই আচল কথা বুলি ভাবিবলৈ লৈছিল। ফলত জাতীয় ভাষা-সংস্কৃতিৰ ধাৰণা গঢ় লোৱাত লেহেম হৈ পৰিছিল। বস্তুনিষ্ঠ ইতিহাস চৰ্চাই সেয়ে আনন্দৰাম, হালিৰাম, গুণাভিৰাম, হেমচন্দ্ৰৰ মাজত এনেবোৰ যি দোষৰ কথা আলোচনা কৰিছে, সেয়া আছিল উপনিৱেশিক পৰিৱেশৰ স্বাভাৱিক ঘটনা। তৎসত্ত্বেও আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ অনলস প্ৰচেষ্টা আৰু মিছনেৰীসকলৰ প্ৰযত্নত অসমীয়া ভাষাই ১৮৭৩ চনত পুনৰ প্ৰশাসনীয় আৰু শিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপে পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা পালে। অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ সংগ্ৰামত

সাম্ৰাজ্যবাদী ব্ৰিটিছ চৰকাৰৰ লগত বাদানুবাদ, যুক্তি-প্ৰযুক্তিৰে বিষয়টো উপস্থাপন কৰিব পৰা অসমীয়া লোক নাছিলেই। উচ্চপদস্থ চৰকাৰী চাকৰিকাল আনন্দৰামে কেতিয়াবা ছদ্মনামত (A Native) বা কেতিয়াবা সঠিক স্থানত নিজৰ নামতে যুক্তিৰে বিষয়টো উপস্থাপন কৰিছিল। মিছনেৰীসকলে সচেতন মানুহৰ সাক্ষৰ লৈ উচ্চপদস্থ অধিকৰ্তালৈ স্মাৰকপত্ৰ প্ৰেৰণৰ পৰা আৰম্ভ কৰি আনন্দৰামৰ সহযোগত অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহ্য আৰু স্বকীয়তা প্ৰতিপন্ন কৰিব পৰা সমলসহ যুক্তিপূৰ্ণ টোকা প্ৰস্তুত কৰালৈ অসমীয়া ভাষাৰ লগত বাংলা ভাষাৰ তুলনা কৰি পাৰ্থক্যবোৰ চিহ্নিত কৰা, অভিধান-ব্যাকৰণ, পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰালৈ এক বিচিত্ৰ কাৰ্যপন্থা ল'বলগীয়া হৈছিল।

১৮৪৬ চনত অৰুণোদই বাৰ্তালোচনী শিৱসাগৰ মিছনেৰী প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশ পায়। অসমীয়া ভাষাত আধুনিক জ্ঞান-বিজ্ঞান, যুক্তিবাদী চিন্তা-চৰ্চা, বিশ্বজগতৰ খবৰ, স্থানীয় বাতৰি, সৃষ্টিশীল লেখা, ঐতিহ্যৰ অনুসন্ধান, নৈতিক শিক্ষা, জীৱনী, ভূগোলৰ জ্ঞান, বৈজ্ঞানিক আৱিষ্কাৰ আদি বিচিত্ৰ বিষয় সামৰি, ছপায়ন্ত্ৰেৰে ছপা কৰি বিতৰণ কৰা নতুন ধৰণৰ এক কাৰ্য এই আলোচনীখনৰ মাজেদি সাধিত হয়। অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিকতামুখী যাত্ৰাত ইও এক গুৰুত্বপূৰ্ণ পদক্ষেপ।

জানি থওঁ আহা

ড° নাথান ব্ৰাউনৰ অৱদান—

- নিউ টেষ্টামেনৰ অসমীয়া ভাঙনি
- ১৮৪৮ খ্ৰীত 'অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ' প্ৰকাশ
- (Grammatical Notices of the Assamese Language)
- পাঠ্যপুথি প্ৰণয়ন।
- অৰুণোদই প্ৰকাশৰ মুখ্য ভূমিকা।

মাইলছ ব্ৰস্ণনৰ অৱদান—

- নগাঁৱত অনাথ প্ৰতিষ্ঠান স্থাপন।
- 'অসমীয়া অভিধান' প্ৰণয়ন। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিষ্ঠাত এইখন এখন মাইলৰ খুঁটি স্বৰূপ।
- অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰ কাৰ্যত অনৱদ্য অৱদান।

উপৰিউক্ত আলোচনাৰ পৰা আপোনালোকে নিসচয় কেইটামান কথা অনুধাৱন কৰিব পাৰিছে যে— ব্ৰিটিছ উপনিৱেশিক শক্তিয়ে অসম আৰু অসমীয়া মানুহৰ স্বাৰ্থৰ কথা ভাবি কোনো পদক্ষেপ লোৱা নাছিল। মিছনেৰীসকলে আছিল সেই সাম্ৰাজ্যবাদী উপনিৱেশিক শক্তিৰে সহযোগী। ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ মুখ্য উদ্দেশ্য আৰু ধৰ্মান্তৰকৰণৰ মাজেদি থলুৱা মানুহৰ মন-মগজুত উপনিৱেশিক শাসকৰ প্ৰতি আনুগত্য সৃষ্টি কৰাই ইয়াৰ গোপন উদ্দেশ্য। তথাপি উপনিৱেশিক শাসন-শোষণৰ মাজেদিয়েই শাসকবৰ্গৰ নিজৰ স্বাৰ্থৰ বাবেই কৰিবলগীয়া হোৱা কিছু কামৰ মাজেদিয়েই দেশীয় মানুহৰ মাজতো এটা

মধ্যশ্ৰেণীৰ বিকাশ হয়। আনন্দবাম, গুণাভিবাম, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা— প্ৰথম পিৰিৰ থলুৱা শিক্ষিত লোকৰ উদাহৰণ।

উপনিৱেশিক পৰিৱেশতে ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰফালে এটা শিক্ষিত মধ্যশ্ৰেণীৰ বিকাশ হ'ল। বিশেষতঃ ইংৰাজী শিক্ষা আৰু বংগীয় প্ৰভাৱত। ইতিমধ্যে কলিকতাত ৰাজা ৰামমোহন ৰায়, নৌৰজী, অৱনীন্দ্রনাথ ঠাকুৰ, বিদ্যাসাগৰ আদি এচাম নৱচেতনালব্ধ, প্ৰজ্ঞাৱান মানুহৰ নেতৃত্বত ভাৰতীয় পুৰাতন সমাজ ব্যৱস্থাৰ সংস্কাৰ সাধন, আধুনিক শিক্ষা আৰু জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ প্ৰতি প্ৰবল ধাউতি আৰু স্বদেশী মানুহৰ জাতীয়ত্ববোধত প্ৰকাশ কৰিছিল। ব্ৰিটিছ উপনিৱেশৰ পুৰণি চহৰৰূপে কলিকতাৰ ব্ৰিটিছ শাসকে নিজৰ স্বাৰ্থতে গঢ়ি তুলিছিল। নতুন শিক্ষিত অসমীয়াসকলে (সামৰ্থবানসকলেহে) এই কলিকতালৈকে যাবলগীয়া হৈছিল উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে। ফলত নৱচেতনাৰে সমৃদ্ধ আৰু উৎসাহিত এই চাম শিক্ষিত ডেকাৰ মাজেদি অসমীয়া আৰু বঙালীৰ বস্তুগত-ভাৱগত উন্নতিৰ তুলনা প্ৰকট হ'ল। লগে লগে অসমীয়াৰ ঐতিহ্যৰ মাজেদি স্বকীয়তা প্ৰতিষ্ঠাৰ মানসিক তাড়নাও ক্ৰমশ প্ৰবল হৈ আছিল।

এনে প্ৰেক্ষাপটকে আধুনিক যুগৰ বা-বতাহ, চিন্তা-চেতনাৰ লগতে খাপ খাব পৰা আধুনিক ভাষা এটাৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনুভৱ হ'ল। আপোনালোকৰ এই পাঠৰ শিৰোনামত থকা 'আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণ' এই 'নিৰ্মাণ' শব্দটোৰ তাৎপৰ্য ইয়াতে।

মন কৰিব, অসমীয়া সমাজখন বহু ভাষিক গোষ্ঠীৰে গঠিত। ইটো জনগোটৰ ভাষা সিটোৱে বুজি নাপায়। এই বুজি নোপোৱা কথাটোয়ে পাৰস্পৰিক মিলামিছাত অন্তৰায় হৈ পৰে। ইতিহাসৰ ধাৰাত বহু জনগোটৰ নিজৰ ভাষা হেৰাই অসমীয়া ভাষাৰ মাজত চামিল হৈ পৰিল। কিন্তু তাৰ পাছতো অসমীয়া ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপৰ বৈচিত্ৰ্য, লোক ভাষা, প্ৰশাসনিক ভাষা আদি নানা ভিন্নতা বৰ্তি থাকিল। কিন্তু নিজৰ ভাষিক ৰূপবোৰ প্ৰাত্যহিক জীৱনত বৰ্তাই ৰাখিও এটা জাতীয় ভাষা ৰূপ নিৰ্মাণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় পৰিৱেশ আৰু পৰিস্থিতি উপনিৱেশিক যুগৰ আগতে নাছিল। কথাটো সহজভাৱে এনেদৰে বুজিব পাৰি যে, উপনিৱেশিক যুগৰ আগতে যি আৰ্থ-সামাজিক গাঁথনিৰ মাজত ৰজাৰ শাসন চলিছিল তাত মানুহবোৰ গাঁও হিচাপে, সম্প্ৰদায় হিচাপে, পাইক হিচাপে, জাত হিচাপে বা সৰু সৰু ৰাজ্যৰ গোটত ভাগ হৈ আছিল। এক উমৈহতীয়া জীৱনৰ ছন্দ তাত নাছিল আৰু বস্তুগত জীৱন প্ৰবাহতো নৈমিত্তিক সহযোগিতাৰ প্ৰয়োজন নাছিল। কিন্তু, উপনিৱেশিক শাসনৰ ফলত যি নতুন অৰ্থনৈতিক গাঁথনি নিৰ্মাণ হ'ল, তাত এইবোৰ বাধা নোহোৱা হ'ল। কাৰণ—

“Capitalist based on a higher technique
of production than feudalism, Fendal
people physically separated, socially
disunited and politically unamab zamated.”

এনে পৰিস্থিতিত জাতীয় ভাষাৰূপে আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰক্ৰিয়াত বাট মুকলি হ'ল।

আধুনিক অসমীয়া ভাষা যথার্থতে এক নিৰ্মাণ। অৰ্থাৎ, স্বাভাৱিকভাৱে বিকশিত ভাষা নহয়, তাক নিৰ্মাণ কৰা হৈছে। ই এটা জাতীয় ভাষাৰূপে নিৰ্মিত ভাষা। E. J. Hobsbawmৰ মতে almost all National languages are semi artificial constructions. (Nation and Nationalism since 1780-programme, Muth and Reality, P.54)

এই ভাষা নিৰ্মাণ কৰে মধ্যশ্ৰেণীয়ে। আকৌ এই মধ্যশ্ৰেণীৰ জন্ম হৈছে উপনিৱেশিক পৰিৱেশ পৰিস্থিতিত।

এই জাতীয় ভাষানো কি? ড° ধ্ৰুৱজ্যোতি বৰাই সাৱলীলভাৱে ইয়াৰ ব্যাখ্যা দিছে— এই জাতীয় ভাষাবোৰ হ'ল এখন দেশত প্ৰচলিত বিভিন্ন কথ্য ভাষা, উপভাষা, মাতৃভাষাৰ জাৰণিৰ মাজত এক সুযম সাৰ্বজনীন ভাষাৰূপ যাৰ সহায়ত এক ঐতিহাসিক সাংস্কৃতিক ক্ষেত্ৰত বা এক নৃগোষ্ঠীয় মূলৰ মাজত (এইটো এটা গৌণ আৰু সীমাবদ্ধ দিশ) এক ভাষিক ঐক্য প্ৰতিষ্ঠা কৰিব পৰা যায়, এটা আধুনিক জাতিসত্তাৰ নিৰ্মাণ কৰিব পৰা যায় আৰু এই জাতিসত্তাৰ গঠনত আৰু তাৰ বাবে এক সুকীয়া ৰাজনৈতিক ভূমিক্ষেত্ৰ নিৰ্ণয় কৰি উলিওৱাত এই ভাষাক এক আহিলা বা অস্ত্ৰৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিব পৰা যায়। (অ' মোৰ সুৰীয়া মাত, পৃ.১৫)

দৰাচলতে, ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰফালে নতুন চেতনাৰে উৎসাৰিত হোৱা মধ্যশ্ৰেণীটোৱে আধুনিক চিন্তা-চেতনাৰ পোহৰত যেতিয়াই উপলব্ধি কৰিলে আত্মপৰিয়ৰ প্ৰয়োজনীয়তা, তেতিয়াই সেই আত্মপৰিচয়ৰ আধাৰৰূপে সমল অনুসন্ধান কৰিলে ঐতিহ্যৰ মাজত। এই সামগ্ৰিক ঘটনা ভাষা অবিহনে হ'ব নোৱাৰে। মাধৱ কন্দলিৰ ৰামায়ণ, শংকৰ-মাধৱৰ অবিষ্মৰণীয় সাহিত্য, বুৰঞ্জী-চৰিতপুথি-ভট্টদেৱৰ গদ্য অথবা জনজীৱনৰ প্ৰচলিত কথ্য অসমীয়াৰ বিভিন্ন ৰূপৰ মাজৰ পৰা আধুনিক ভাৱ-চেতনাৰ লগত খাপ খাব পৰা ভাষাৰূপৰ সন্ধান হ'ল।

মন কৰিব লাগিব, ছপায়ন্ত্ৰৰ ব্যৱহাৰ আৰু সাৰ্বজনীন প্ৰাথমিক শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ প্ৰচলনৰ অবিহনে জাতীয় ভাষা এটাৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ সম্ভৱপৰ নহয়। ইতিমধ্যে মিছনেৰী স্কুলসমূহৰ জৰিয়তে; ছপা পাঠ্যপুথি, অৰুণোদই আদিৰ প্ৰকাশৰ মাজেদি এটা ভাষাৰূপৰ বিকাশ লক্ষণীয় হৈ আহিছিল। চৰকাৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰা বঙালী মাধ্যমৰ ভাৰ্ণেকুলাৰ স্কুলবোৰৰ প্ৰতি আঢ়ৱন্ত শ্ৰেণীৰ কোনো অনুৰাগ নথকাৰ বিষয়ে মিলাচ নিজৰ ৰিপৰ্টত উল্লেখ কৰি গৈছে। কথাটো গুৰুত্বপূৰ্ণ।

মিছনেৰীসকলে স্কুলৰ পাঠ্যপুথিকেই হওক বা 'অৰুণোদই'য়েই হওক সকলোতে শিৱসাগৰীয়া অসমীয়া কথ্য ভাষাক আধাৰ কৰি ল'লে। সেই ভাষাৰে আধাৰত অসমীয়া ব্যাকৰণ, অভিধান প্ৰণয়ন কৰিলে। ইয়াৰে পৰৱৰ্তী সময়ত গুণাভিৰাম, হেমচন্দ্ৰ, কমলাকান্ত, ৰত্নেশ্বৰ মহন্ত, লক্ষ্যধৰ দাস আদিয়ে এই ভাষাকে স্বীকাৰ কৰি ল'লে— সাহিত্য সৃষ্টিৰ ভাষাৰূপে।

নামনি অসমত অসমীয়া ভাষাৰ যিমান ৰূপ আঞ্চলিক বিভিন্নতা দেখা যায়, উজনি অসমত নাই। আহোমৰ এই কেন্দ্ৰীভূত শাসনত দীৰ্ঘকাল থকাৰ বাবেই হওক বা বুৰঞ্জী ৰচনা আৰু প্ৰশাসনিক কামত ব্যৱহাৰৰ বাবেই হওক, অসমীয়া ভাষাৰ এক

উজলীয়া ধাৰাৰ অখণ্ড ৰূপৰ প্ৰবাহ মিছনেৰীসকলৰ সময়লৈ বৈ আছিল বুলিব পাৰি। কেৱল মিছনেৰীসকলে ব্যৱহাৰ কৰাৰ বাবেহে শিৱসাগৰীয়া ভাষা ৰূপটোৱে জাতীয় ভাষাৰূপে আধুনিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰিলে বুলিলে শুদ্ধ নহ'ব। আহোম শাসন কালত এই ভাষাৰূপটোৱে প্ৰশাসনিক কাম-কাজত ব্যৱহাৰ হৈছিল। যোগেন্দ্ৰ নাৰায়ণ ভূঞাই দেখুৱাইছে, ১৮৩৬ চনত অসমৰ স্কুল-কাছাৰীত বঙলা ভাষা প্ৰচলনৰ পিছতো এই প্ৰশাসনিক ভাষা ৰূপটো চৰকাৰী কামত ব্যৱহাৰ হৈ আছিল (উনবিংশ শতিকাৰ অসম সংবাদ, পৃঃ ১-১৩)

পৰৱৰ্তী সময়ত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই একক প্ৰচেষ্টাৰে এই ভাষা ৰূপটো সংস্কৃতীয়াকৰণ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ল— 'হেমকোষ'ৰ জৰিয়তে। (দৰাচলতে অসমীয়া ভাষা হ'ল অসমৰ মানুহে (আৰ্য-আৰ্যভিন্ন) নিজৰ প্ৰয়োজনত নিৰ্মাণ কৰি লোৱা ভাষাহে) অৰ্থাৎ শিৱসাগৰীয়া কথ্য ৰূপটোক ছপা আখৰৰ মাধ্যমেদি এনেদৰে পৰিমাৰ্জন কৰা হ'ল, প্ৰয়োজনত দেশী-বিদেশী শব্দ বা প্ৰকাশভংগীকো কৃত্ৰিমভাৱে ৰখা হ'ল যে ই এক সাৰ্বজনীন ৰূপ লাভ কৰিলে। জাতীয় সাহিত্য, মাতৃভাষাৰ শিক্ষা জাতীয় কাম-কাজত এই ভাষাটোৱেই ব্যৱহাৰ হ'বলৈ ধৰিলে।

ডা° ধ্ৰুৱজ্যোত বৰাৰ কথাবে—

“কৃত্ৰিমভাৱে নিৰ্মিত জাতীয় ভাষাটো যেতিয়া ছপাত আখৰত ওলাব ধৰে তেতিয়া ই এক অভূতপূৰ্ব দৃঢ়তা আৰু সুস্থিৰ স্থিতি লাভ কৰে। তেতিয়া ভাষাটোক তাৰ প্ৰকৃত অৱস্থানতকৈ অনেক বেছি স্থায়ী যেন ধাৰণা হয়।” ‘অৰুণোদই’ৰ থুনুক-থানাক অসমীয়া ঘাতক পৰৱৰ্তী আসাম নিউজ, আসামবন্ধু, জোনাকী, উষা, বাঁহী আদিৰ মাজেদি এনেদৰে পৰিশীলিত হ'ল আৰু আধুনিক বিশ্বৰ জ্ঞান-বিজ্ঞান, চিন্তা-চেতনা প্ৰকাশৰ নিৰলস প্ৰচেষ্টাৰে এনেদৰে সমৃদ্ধ হ'ল যে এই ভাষাটো সমগ্ৰ অসমৰ মানুহৰ সাহিত্যিক প্ৰকাশভংগীৰ জাতীয় ৰূপ হৈ পৰিল।

অন্য এটা কথা মনকৰিবলগীয়া। আধুনিক ভাষা ৰূপ এটা নিৰ্মাণৰ সূচনা পৰ্বত ই তেনেই মুষ্টিমেয় এমুঠি মানুহৰ মাজতহে আৰম্ভ হয়। আমি মনত পেলাব পাৰো, আনন্দৰাম, গুণাভিৰাম বা অন্যান্য থলুৱা আগশাৰীৰ ব্যক্তিৰ লগতে বিদ্বান ভাষাবিদ ব্ৰাউন আৰু ব্ৰননে যিটো ভাষাৰূপ ‘অৰুণোদই’ৰ মাজেদি দাঙি ধৰিছিল, তাক হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অকলে প্ৰত্যাহ্বান জনাইছিল আৰু জয়ো হৈছিল। অৰ্থাৎ আধুনিক ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰাৰম্ভিককালত ভাষাটো অতি কম সংখ্যক লোকৰ মাজত চৰ্চিত হৈ থাকিলেও, সেই কম সংখ্যক মানুহৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক প্ৰভাৱ-প্ৰতিপত্তিত সেই ভাষাৰূপটোৱেই আন দহজনৰ মাজত বিস্তাৰ লাভ কৰে। বেজবৰুৱাৰ মৃত্যুপৰ্যন্ত প্ৰতিজন অসমীয়া সাহিত্যিকে বেজবৰুৱাৰ মতামতৰ বাবেই চাই ৰৈছিল। সেয়ে বিংশ শতিকাৰ ৮০ৰ দশকলৈ সময়খিনিক মহেশ্বৰ নেওগে বেজবৰুৱা যুগ বুলিছে।

১৮৭৩ চনত অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰ হোৱাৰ পাছতো অসমীয়া ভাষাত পাঠ্যপুথিৰ প্ৰণয়ন এক ডাঙৰ প্ৰত্যাহ্বান হৈ পৰিছিল। এই সময়তো যিকেইজন মুষ্টিমেয়

মানুহে এই প্ৰত্যাহ্বানৰ মুখামুখী হ'ল, তেওঁলোকে সেই পূৰ্বপ্ৰাহিত জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণ প্ৰকল্পৰে লগৰীয়া। সমগ্ৰ অসমত শিক্ষাৰ বাবে ৰচিত হোৱা এই পাঠ্যপুথি বিলাকৰ নতুন ভাষাৰূপটোৰ লগত অসমৰ সকলো অঞ্চলৰ মানুহৰ নিশ্চয় বিশেষ পৰিচয় নাছিল; কিন্তু গ্ৰহণ কৰি লৈছিল। এই গ্ৰহণযোগ্যতাৰ আঁৰত আছিল ভাষাৰূপটোক আধাৰ কৰিয়েই অসমীয়া জাতিসত্তাৰো বিকাশৰ এক অন্তসুঁতি।

১.৭ সাৰাংশ (Summing Up)

১৮৩৬ চনৰ পৰা ১৮৭৩ চনলৈ অসমৰ শিক্ষা আৰু প্ৰশাসনত বাংলা ভাষাহে চলিছিল। কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ চৰ্চাৰ ধাৰা ব্যাহত হোৱা নাছিল। আনন্দৰাম, গুণাভিৰাম, হেমচন্দ্ৰৰ উপৰিও 'অৰুণোদই' আলোচনীত অসমীয়া ভাষাৰ মাধ্যমেদিয়েই জ্ঞানচৰ্চা অব্যাহত আছিল। এই সময়তে, আধুনিক অসমীয়া ভাষা ৰূপটোৰ বুনীয়াদ নিৰ্মিত হৈছিল। অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰ প্ৰচেষ্টাৰ মাজেদি কম পৰিসৰত হ'লেও ভাষাকেন্দ্ৰিক জাতীয় আবেগ এটা ৭০ৰ দশকলৈ প্ৰাহিত হৈছিল আৰু এই আবেগৰ প্ৰবোচনাই পৰৱৰ্তী ভাষা-সাহিত্য বিষয়ক উত্তৰণমুখী চিন্তাক নিশ্চিতভাৱে আগবঢ়াই লৈ গৈছিল।

'জেনাকী' (১৮৮৮) আলোচনী প্ৰকাশলৈ আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰূপটো পৰিপক্ব হৈ উঠিল। 'আৱাহন' আলোচনী নামনি-উজনিৰ ভাষাগত ভেদাভেদক বহুদূৰ মসৃণ কৰি দিয়াৰ পাছত বহুল ৰূপত সমৃদ্ধ হৈ পৰিল।

১.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১। উপনিৱেশিকতাবাদ বুলিকে কি বুজে?
- ২। উপনিৱেশিকতাবাদৰ দ্বাৰা হোৱা গুৰুত্বপূৰ্ণ ৰূপান্তৰবোৰ কেনে ধৰণৰ?
- ৩। উপনিৱেশিক প্ৰেক্ষাপটত অসমীয়া ভাষাৰ দুৰৱস্থাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।
- ৪। মিছনেৰীসকলৰ কাম-কাজক অসমৰ প্ৰেক্ষাপটত বিচাৰ কৰক।
- ৫। জাতীয় ভাষা কি?
- ৬। আধুনিক অসমীয়া ভাষাক কিয় 'নিৰ্মাণ' বোলা হৈছে?
- ৭। ঊনবিংশ শতিকাৰ আদিভাগত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতি শিক্ষিত অসমীয়াৰ মনোভাৱ কেনে আছিল? এই মনোভাৱৰ প্ৰেক্ষাপট বিচাৰ কৰক।
- ৮। উপনিৱেশিকতাবাদৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক ৰূপ নিৰ্মাণৰ সম্পৰ্ক বিচাৰ কৰক।

১.৯ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- ১। হেৰম্বকান্ত বৰপূজাৰী : আমেৰিকান মিছনেৰীসকল আৰু ঊনবিংশ শতিকাৰ অসম, অঃ সাঃ সভা, ১৯৯৪।
- ২। কমল কুমাৰ তাঁতী : নিম্নবৰ্গ সমাজ ঐতিহ্য, আখৰ প্ৰকাশন, ২০০৭।
- ৩। ডা° ধ্ৰুৱজ্যোতি বৰা : অ' মোৰ সুৰীয়া মাত, জাতীয় ভাষা হিচাপে অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশ, ষ্টুডেণ্টচ্ ষ্ট'ৰ্চ, ১৯৯৪।

- ৪। ড° দিলীপ বৰা : সমাজ, সাহিত্য আৰু সংহতি, ভবানী, ২০০৮।
- ৫। A. R. Desai : Social Background of Indian Nationalism, Popular Prakashan, Mumbai, 2000.
- ৬। Edward W. Said : Culture Imperialism, Vintage, London, 1994
- ৭। Harry Magdoff : Imperialism without Colonies, Askar, Delhi, 2007

দ্বিতীয় বিভাগ
আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা

বিভাগৰ গঠন :

- ২.১ ভূমিকা (Introduction)
- ২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ২.৩ অসমীয়া ভাষাৰ সংকট আৰু মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা
- ২.৪ আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা
- ২.৫ অসমীয়া ভাষাৰ নতুন গঢ় আৰু 'অৰুণোদই' সংবাদ পত্ৰঃ
 - ২.৫.১ অসমীয়া ভাষা আৰু বৰিন্ছন
 - ২.৫.২ অসমীয়া ভাষা আৰু মাইল্ছ ব্ৰন্ছন
 - ২.৫.৩ অসমীয়া ভাষা আৰু নাথান ব্ৰাউন
- ২.৬ সাৰাংশ(Summing Up)
- ২.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন(Sample Questions)
- ২.৮ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ(References/Suggested Readings)

২.১ ভূমিকা (Introduction)

১৮২৬ চনৰ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰী। মান আৰু ইংৰাজৰ মাজত হোৱা ইয়াণ্ডাবু সন্ধি অনুসৰি অসম দেশ মানৰ কৰলৰ পৰা ইংৰাজৰ হাতলৈ যায়। দীৰ্ঘদিনীয়া অত্যাচাৰ, অৰাজকতাৰ পৰা মুক্তি পোৱা বুলি ভাবি অসমীয়ায়ো স্বস্তিৰ নিশ্বাস এৰে। কিন্তু যি ইংৰাজক অসমীয়াই ত্ৰাণকৰ্তা হিচাপে বিশ্বাস কৰি নিৰাপদ হ'লো বুলি ভাবিছিল সেইসকলেই অসমীয়াৰ বুকুত মোক্ষম আঘাত কৰি ১৮৩৬ চনত অসমৰ আদালত, পঢ়াশালী আদিত অসমীয়া ভাষা উঠাই দি বঙলা ভাষা প্ৰৱৰ্তন কৰে। ইংৰাজ শাসকৰ লগত অসমলৈ শাসনৰ সুবিধাৰ্থে আছে এচাম স্বাৰ্থাৰ্থেয়ী বাঙালী কৰ্মচাৰী। সেইসকলৰ প্ৰৰোচনা, ভুল পথ নিৰ্দেশনা আদি অসমীয়া ভাষা অসমতে এলাগী হোৱাত শক্তিশালী কাৰক হৈ থিয় দিলে। এয়া আছিল অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে চৰম দুৰ্যোগ আৰু অন্ধকাৰৰ দিন। শক্তিশালী এক সাহিত্যিক ইতিহাস বহন কৰি আহিও অসমীয়া ভাষাই নিজৰ ঠাইতে অস্তিত্ব হেৰুৱালে। কিন্তু যি বিদেশী ইংৰাজৰ ভুল সিদ্ধান্তই অসমীয়া ভাষালৈ আন্ধাৰ নমালে সেই আন্ধাৰ আতৰাবৰ বাবে আন কেইজনমান বিদেশীয়েই শেষলৈকে যুজিলে। অসমীয়া ভাষাৰ হাত সন্মান পুনৰুদ্ধাৰ নোহোৱালৈকে তেওঁলোক ক্ষান্ত নহ'ল। অসমীয়া ভাষাৰ এই ত্ৰাণকৰ্তাসকল আছিল আমেৰিকান মিছনেৰী। ভাষাটোৰ উদ্ধাৰ আৰু বিকাশৰ গুৰি ধৰা এই মিছনেৰীসকলৰ ভিতৰত প্ৰধান হ'ল মাইল্ছ ব্ৰনন আৰু নাথান ব্ৰাউন। অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে উনবিংশ শতিকাৰ এই সময়ছোৱা বিশেষভাৱে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

২.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটো অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ এছোৱা সময়ৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব,
- উনবিংশ শতিকাত বৃটিছকালীন অসমত অসমীয়া ভাষাই কি সংকটৰ মুখামুখি হৈছিল উপলব্ধি কৰিব পাৰিব,
- অসমীয়া ভাষালৈ সংকট কোনে আনিছিল, ইয়াৰ উদ্দেশ্য আৰু পৰিণতি কি সেই সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব,
- অসমীয়া ভাষাৰ সংকটকালত নাথান ব্ৰাউন, মাইল্‌ছ ব্ৰন্থন, ৰবিনচন আদি মিছনেৰীসকলে লোৱা ভূমিকাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব,
- আমেৰিকান মিছনেৰী আৰু 'অৰ্ণ'নোদই'ৰ জৰিয়তে কিদৰে অসমীয়া ভাষাৰ এটা আধুনিক ৰূপ নিৰ্মাণ হ'ল সেই বিষয়ে জানিব পাৰিব।

২.৩ অসমীয়া ভাষাৰ সংকট আৰু মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা

১৮২৬ চনত ইয়াণ্ডাবু সন্ধি অনুসৰি অসম বৃটিছৰ হাতলৈ যোৱাৰ পিছৰে পৰা অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত এক সুকীয়া দুৰ্যোগৰ সূচনা হয়। আত্মচেতনাহীন অসমীয়াক ভাষিক উদাসীনতা আৰু হীনমন্যতাই গ্ৰাস কৰে। ভাষা হেৰালেও মুখৰ মাত নোলোৱা অসমীয়াৰ নিৰ্লিপ্তৰ সুযোগত মাতৃভাষাই নিজৰ ঠাইতে স্থান-মান সকলো হেৰুৱালে। ১৮৩৬ চনত অসমত আনুষ্ঠানিক ব্যৱহাৰৰ পৰা ভাষাটোক বিদায় দি অফিচ-পঢ়াশালী সকলোতে বঙলা প্ৰৱৰ্তনৰ কাৰণে চৰকাৰে আনুষ্ঠানিক নিৰ্দেশ দিয়ে। এনে এক অন্যায় আৰু আচছৰা ঘটনা অসমীয়াসকলে বিনা প্ৰতিবাদে মানি লোৱাৰ লগে লগে ভাষাটোৰ কাৰণে গভীৰ অন্ধকাৰ যুগৰ আৰম্ভণি ঘটে। অসমীয়াৰ মাজত নিজ মাতৃভাষা এলাগী হ'ল আৰু বঙলা ভাষা দুৰ্দ গতিৰে চলিল। কিন্তু বিদেশী শক্তিৰ হাতত অসমীয়া ভাষা এনেদৰে স্বদেশতে লাঞ্চিত হোৱাৰ পৰত ভাষাটোক এই বিপৰ্যয়ৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ আন এক বিদেশী শক্তিয়ে দেৱদূত হৈ দেখা দিলে। তেওঁলোকেই আছিল আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকল। যিসকলৰ অক্লান্ত নেৰানেপেৰা যত্নত অসমত অসমীয়া ভাষাই স্বমৰ্যদা ঘূৰাই পাবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। “এই যোপমৰা আন্ধাৰৰ মাজতে জানিবা, বিজুলীৰ দৰে উজ্বল, অথচ থিৰ, এছাতি পোহৰ আহিল; সি অৱশ্যে ঈশ্বৰ-প্ৰেৰিত-স্বৰূপ ঙ্গ সেয়ে হৈছে আমেৰিকাৰ বেপ্টিষ্ট মিশ্যন সমাজৰ সমজুৱাসকলৰ অসমলৈ শুভাগমন।” যি বছৰতে অসমীয়া ভাষাক নিজৰ অধিকাৰৰ পৰা বঞ্চিত কৰি নিজ দেশতে নিষ্ঠুৰতা কৰা হয় সেই বছৰতেই অসমলৈ এই মিছনেৰীসকলৰ আগমন ঘটে। অসমীয়া ভাষাক সেই কাল আন্ধাৰৰ পৰা মুক্ত কৰিবলৈকে যেন “দেৱদূত”ৰ ৰূপত এইসকলৰ আগমন। অসমত বেপ্টিষ্টসকলৰ বিভিন্ন কাৰ্যকলাপৰ ভিতৰত দুটা প্ৰধান কাম আছিল—পঢ়াশালী স্থাপন আৰু পঢ়াশালীৰ পাঠ্যপুথি তথা ধৰ্মগ্ৰন্থ প্ৰণয়ন তথা মুদ্ৰণ। এই কেউটা কামতে ভাষাৰ প্ৰশ্নটো আছিল

অত্যন্ত গুৰুত্বপূৰ্ণ। জ্ঞানী আৰু দূৰদৰ্শী মিছনেৰীসকলে বুজিছিল যে তেওঁলোকে যি কাম নিৰ্দিষ্ট উদ্দেশ্যৰে কৰিবলৈ লৈছে সেই কামত ফলৱতী হ'বলৈ হ'লে অসমীয়া ভাষাই হৈছে একমাত্ৰ উত্তম মাধ্যম। কিন্তু ইংৰাজ মিছনেৰী উইলিয়াম ৰবিনছনৰ দৰে ব্যক্তিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা কোনোপধ্যেই স্বীকাৰ নকৰিছিল আৰু আমেৰিকান মিছনেৰীসকলৰ সকলো যুক্তি আৰু যত্ন তেওঁ ওফৰাই পেলাই অসমীয়া ভাষাৰ অন্ধকাৰ দিনবোৰ দীঘলীয়া কৰি তুলিছিল। ১৮৩৯ চনত গৌহাটী চেমিনাৰিৰ পৰা তেওঁ লিখা Grammar of the Assamese Language ওলায়। মিছনেৰী ৰবিনছনে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা নাকচ কৰি লিখা কিতাপৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিয়ে আন এজন মিছনেৰী নাথান ব্ৰাউনে। ব্ৰাউনে ৰবিনছনৰ কিতাপৰ ভুল তথ্যসমূহ খণ্ডন কৰি লিখি উলিয়ায় Grammatical Notices of the Assamese Language। অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয় বৈশিষ্ট্য, নিজস্ব ৰূপ ব্ৰাউনে কিতাপখনৰ জৰিয়তে স্পষ্টকৈ প্ৰতিষ্ঠা কৰি দেখুৱায়। অসমীয়া ভাষা ৰক্ষাৰ এই যুঁজত পাদ্ৰীসকলে ফুকনক আৰু ফুকনে পাদ্ৰীসকলক সহায় কৰিছিল। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ বাহিৰে সকলো অসমীয়া তেতিয়া ঘোৰ নিদ্ৰাত। প্ৰথম অৱস্থাত ব্ৰাউন আৰু ব্ৰনছনেই আছিল এই ভাষা যুঁজৰ একমাত্ৰ হোতা। এই দুজন ভাষাতাত্ত্বিক মিছনেৰী প্ৰথমৰে পৰাই ভাষা সম্পৰ্কে সজাগ সচেতন আছিল। অসমত বঙলা প্ৰৱৰ্তনৰ পিছত কিছুদিন সেই অন্যায় লক্ষ্য কৰি ব্ৰাউন আৰু ব্ৰনছনে কলিকতাৰ চৰদাৰ বাহাদুৰলৈ চিঠি লিখি অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ বিষয়ে অৱগত কৰে। কিন্তু এই দুজন মিছনেৰীৰ সেই আশাসুধীয়া যত্ন আৰু স্বার্থহীন চেষ্টাই চৰকাৰৰ মন লৰাব নোৱাৰিলে। প্ৰশাসক আৰু এডুকেচন কাউঞ্চিল কৰ্তৃপক্ষই সেই আবেদনত কোনো গুৰুত্ব নিদি ওফৰাই পঠিয়ালে আৰু তেওঁলোক পূৰ্বৰ সেই যুক্তিহীন সিদ্ধান্ততে অলৰ-অচৰ হৈ লাগি থাকিল। তেওঁলোক নিজৰ বিশ্বাসত দৃঢ়। অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা নহয়, বঙলাৰ উপভাষাহে— এয়াই আছিল সেই সকলৰ স্পষ্ট মত। ১৮৫৩ চনত মফাট মিলছ চাহাব অসমলৈ আহে। অসমৰ প্ৰশাসন ব্যৱস্থা সম্পৰ্কে অনুসন্ধান কৰিবলৈ অহা খবৰ পাই অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে মৰি-পৰি লগা ব্ৰাউন আৰু ব্ৰনছন তৎপৰ হৈ উঠে। অসমীয়াপ্ৰেমী মিছনেৰীকেইজনে এখন কাগজ প্ৰস্তুত কৰে। সেই কাগজত তেওঁলোকে অসমৰ পঢ়াশালীত অসমীয়া ভাষা মাধ্যম হিচাপে প্ৰচলন কৰিবলৈ পৰামৰ্শ আগবঢ়ায়। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনেও অসমত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ সপক্ষে সকলো কথা বিতংভাৱে লিখি মিলছক এখন স্মাৰক পত্ৰ প্ৰদান কৰে। ফুকনে যুগুত কৰা এই স্মাৰক পত্ৰখন আছিল Observations on the Administration of the Province of Assam। বিভিন্ন তথ্যপূৰ্ণ যুক্তিৰে ফুকনে পঢ়াশালী আৰু আদালতত অসমীয়া ভাষা পুনঃপ্ৰচলনৰ পোষকতা কৰে। মিছনেৰীসকলৰ পত্ৰ আৰু ফুকনৰ পুস্তিকা— এই সকলো বিতংভাৱে চাই মিলছ চাহাবে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কত অৱশেষত নিশ্চিত এটা মত গ্ৰহণ কৰে আৰু ইতিমধ্যে অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা অন্যায় আৰু ভুল উপলব্ধি কৰিবলৈ সক্ষম হয়। সেয়েহে তেওঁ আনন্দৰামৰ পুস্তিকাৰ

প্ৰসংগ ব্যৱহাৰ কৰি অসমৰ পঢ়াশালীত অসমীয়া ভাষা মাধ্যম কৰাৰ সপক্ষে মত প্ৰকাশ কৰে। বঙলাৰ ঠাইত অসমৰ কাউঞ্চিল অব্ এডুকেচনে অসমীয়া চলাব লাগে বুলি মিল্ছ চাহাবে যুক্তিপূৰ্ণ প্ৰতিবেদন দাখিল কৰে। কিন্তু কলিকতাৰ আজলমটীয়া প্ৰশাসন-যন্ত্ৰ আৰু অসমৰ কাউঞ্চিল অব্ এডুকেচনে কোনো ইতিবাচক ভূমিকা নল'লে। তেওঁলোক নিজৰ মতত আকোৰগোজ হৈ খামুচি থাকিল। আনন্দৰামৰ সহযোগত ব্ৰন্থন আৰু ব্ৰাউনে কৰা চেষ্টা, মিল্ছ চাহাবৰ টোকা আদি অথলে গ'ল। অসমৰ স্কুলসমূহৰ পৰিদৰ্শক আৰু অসমৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ প্ৰভাৱশালী কৰ্তৃত্বশালী ব্যক্তি উইলিয়াম ববিনচনৰ ভূমিকা এইক্ষেত্ৰত প্ৰধান প্ৰতিবন্ধক হৈ উঠিল। তেওঁৰ নেতিবাচক স্থিতিৰ বাবেই মিল্ছৰ প্ৰতিবেদন কামত নাহিল আৰু অসমত পূৰ্ণোদ্যমে বঙলা চলি থাকিল।

হতাশা আহিলেও ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামখন থমকি নৰ'ল। পৰৱৰ্তী সময়ত ব্ৰন্থনে আন মিছনেৰীসকলৰ সৈতে মিলি আন এক আন্দোলন আৰম্ভ কৰে। এইবাৰ তেওঁলোকে ভাষা উদ্ধাৰৰ যুঁজত স্থানীয় লোকসকলকো জড়িত কৰি লয়। অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা বঙলাৰ ঠাইত অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ প্ৰচলন দাবী কৰি চৰকাৰলৈ ৰাজহুৱা স্মাৰক-পত্ৰ পঠিওৱা হ'ল। ব্ৰন্থনে ইতিমধ্যেই বুজি উঠিছিল যে তেওঁলোকৰ সফলতাৰ প্ৰধান অন্তৰায় হৈছে ববিনচন। তেওঁ হকাবাধা নকৰা হ'লে মিল্ছে ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত আগবঢ়োৱা পৰামৰ্শ অথলে নগ'লহেঁতেন। এইবাৰ সেয়েহে ব্ৰন্থনে ১৮৫৪ চনৰ মাজভাগত ববিনচনক পোনে পোনে এটা অনুৰোধ কৰিলে। অনুৰোধটো হ'ল ববিনচন যিহেতু অসমত বঙলা প্ৰৱৰ্তনৰ পক্ষপাতী, সেয়েহে তেওঁ যেন নিজৰ মতৰ সপক্ষে এটা টোকা প্ৰস্তুত কৰি দিয়ে। ব্ৰন্থনৰ কথামতেই ববিনচনে 'Some defence of the use of Bengali in the Government schools in Assam' নামে টোকাটো যুগুত কৰি দিয়ে। ব্ৰন্থনে সেই টোকা শিৱসাগৰত থকা নাথান ব্ৰাউন, গুৱাহাটীত থকা ডেনফোৰ্থ আৰু উইলিয়াম ৱাৰ্ড আৰু নগাঁৱত থকা ইৰা জে. স্টেডাৰ্ডক দি সেইসকলক নিজৰ মন্তব্য লিখিতভাৱে দিবলৈ কয়। চাৰিওজন মিছনেৰিয়ে ববিনচনৰ টোকাৰ প্ৰত্যুত্তৰ স্বৰূপে অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে যুক্তি দি মত পোষণ কৰে। ব্ৰন্থনে নিজে এখন গোহাৰি লিখি সেই চনৰে ১৩ নৱেম্বৰত ববিনচনৰ টোকাটো মিছনেৰীসকলৰ মন্তব্যৰে সৈতে বংগৰ লেফেটেনাণ্ট গবৰ্নৰ ফ্ৰেডাৰিক্ জেম্ছ্ হালিডেলৈ পঠিয়ায়। নিজৰ গোহাৰিত অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ সপক্ষে সৰ্ব প্ৰকাৰৰ যুক্তি আগবঢ়াই ব্ৰন্থনে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ দাবী তুলিলে। বংগৰ লেজিছলেটিভ কাউঞ্চিলৰ সদস্য মিল্ছলৈও তেওঁ চিঠি পঠিয়ালে। কিন্তু ব্ৰন্থনৰ অতসমূহ যত্নৰো একো ফল পোৱা নগ'ল। ১৮৫৪ চনৰ এইখন যুঁজ ব্যৰ্থ হোৱাৰ পিছত আনন্দৰামে এইবাৰ লিখি উলিয়ালে A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam। ১৮৫৫ চনত আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছন প্ৰেছত মুদ্ৰিত পুথিখন চৰকাৰ আৰু অন্যান্য মানুহৰ মাজত বিনামূলীয়াকৈ বিতৰণ কৰা হৈছিল। A Native ছদ্মনামত

লিখা এইখন পুথিতো আনন্দৰামে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কে অকাট্য যুক্তি আগবঢ়ালে। অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয়তা তেওঁ স্পষ্টকৈ আলোচনা কৰি দেখুৱালে। কিন্তু কলিকতাস্থিত প্ৰশাসকৰ এইবাৰো গা নলৰিল। নিজৰ স্থিতিৰ পৰা তেওঁলোক লৰচৰ নহ'ল। সেই সময়তে মিছনেৰীসকলে আন এক পদক্ষেপ হাতত ল'লে। তেওঁলোকে 'অৰুণোদই'ৰ পৃষ্ঠা অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে দিয়া যুক্তিমূলক লিখাৰ বাবে মুকলি কৰি দিলে। বিভিন্নজনে এই বিষয়ত নিজৰ মতামত আগবঢ়ালে। সেইসকলৰ ভিতৰত গুণাভিৰাম বৰুৱা আছিল অন্যতম। তদুপৰি ব্ৰন্থনে কলিকতাৰ Friend of India কাকতত অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে যুক্তি দি এখন চিঠি লিখে। ব্ৰন্থনৰ চিঠিৰ সূত্ৰ ধৰি সেই কাকতত ১৮৫৫ চনৰ ১০ মে' তাৰিখে Progress of the Education Scheme at this Presidency শীৰ্ষক সম্পাদকীয় প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ পায়। Friend of Indiaৰ সম্পাদকে ব্ৰন্থনৰ যুক্তিৰ আধাৰত স্পষ্টভাৱে অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে স্থিতি লয়। ইমানবিলাক কৰাৰ পিছতো কিন্তু অসমীয়া ভাষাৰ দুৰ্গতিৰ অন্ত নপৰিল আৰু বৃটিছ প্ৰশাসকৰ চকু মুকলি নহ'ল। এই দুৰ্দীনৰ মাজতে আমেৰিকাৰ মিছনৰ সৈতে হোৱা মতানৈক্যৰ বাবে ১৮৫৬ চনত নাথান ব্ৰাউনে অসম এৰিব লগা হয়। ১৮৫৭ চনত ব্ৰন্থনো নিজৰ ঠাইলৈ যাব লগাত পৰে। অসমীয়া ভাষাৰ দুৰ্দশা আতৰ কৰিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ যত্ন কৰি অনেক হেঁপাহ বুকুত লৈয়ে আনন্দৰামে ১৮৫৯ চনৰ ১৬ জুনত অকালতে মৃত্যু বৰণ কৰে। অসম হিতৈষী ভাষাতাত্ত্বিক মিছনেৰী দুজন আৰু আনন্দৰামৰ অবৰ্তমানত অসমীয়া ভাষা উদ্ধাৰৰ এই সংগ্ৰামখনৰ গতি ইমানতে যেন স্তব্ধ হৈ পৰিল। এক অৰ্থত ভাষা উদ্ধাৰৰ প্ৰথম পৰ্যায়ৰ এই দীঘলীয়া ৰণখনত সকলো প্ৰকাৰৰ যত্ন কৰাৰ পিছতো তেওঁলোক বিফল হ'ল।

১৮৬১ চনত ব্ৰন্থন আকৌ অসমলৈ উলটি আহে। আহিয়েই তেওঁ নতুন উদ্যম আৰু শক্তিৰে পুৰণি আধৰুৱা কামত ধৰে। ১৮৬৭ চনত তেওঁ অনেক কষ্ট কৰি ৰচনা কৰা 'অচমিয়া আৰু ইংৰাজি অভিধান'প্ৰকাশ হয়। এই অভিধানখন প্ৰকাশৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে যেন শক্তিশালী এটা স্তম্ভ থিয় হয়। কিন্তু ইয়াতো চক্ৰান্তকাৰীয়ে হাত লগাই অভিধানখনত দেখুওৱা অসমীয়া ভাষাৰ শব্দসমূহক লৈ এটা ডাঙৰ সন্দেহ সৃষ্টি কৰে। অসমত বঙলা প্ৰচলনৰ সপক্ষে থকা এইসকল চক্ৰান্তকাৰীয়ে ক'ব বিচাৰে যে অভিধানখনৰ প্ৰথম ৬৮৮ টা শব্দৰ ৫৯১ টাই বঙলা ভাষাৰ। বাৰ বছৰজোৰা কঠিন পৰিশ্ৰমেৰে ব্ৰন্থনে যুগুতোৱা অভিধানখনক লৈ এনেকৈয়ে কু অভিসন্ধিৰে কুৎসা ৰটনা হ'ল। অৱশেষত দক্ষ আই. চি. এছ বিষয়া, পণ্ডিত ৰমেশচন্দ্ৰ দত্তক অভিধানখন আৰু অভিযোগসমূহ জমা হিয়া হ'ল। তেওঁ তন্ন তন্নকৈ সকলো পৰীক্ষা কৰি সিদ্ধান্ত ঘোষণা কৰিলে যে যিসমূহ শব্দ বঙলা ভাষাৰ বুলি তেওঁলোকে চিনাক্ত কৰিছে সেইসমূহ আচলতে সংস্কৃত শব্দহে। দত্তই অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয়তা সুন্দৰকৈ উপলব্ধি কৰিলে আৰু ভাষাটোৰ নিজস্ব ৰূপৰ কথা বৰ্ণাই চিঠি লিখিলে। দত্তৰ এই চিঠিখনে মিছনেৰীসকলে অতবছৰ ধৰি কৰি অহা ভাষাৰ ৰণ

খনক শক্তি প্ৰদান কৰিলে।তেওঁলোকৰ মতৰ সপক্ষে এটা ডাঙৰ যুক্তি থিয় হ'ল। ব্ৰন্থনে এইবাৰ জনমত গঠনৰ প্ৰক্ৰিয়া অধিক শক্তিশালী কৰি তুলিলে। ১৮৭২ চনৰ ৯ মাৰ্চ তাৰিখে ব্ৰন্থনৰ নেতৃত্বত ২১৬ জন শিক্ষিত অসমীয়াই চহী কৰা এখন স্মাৰক পত্ৰ চৰকাৰক দিয়া হয়। এই স্মাৰক পত্ৰৰ লগত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam পুথিখনো গাঁথি দিয়া হৈছিল। এনেধৰণৰ স্মাৰক পত্ৰ অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা চৰকাৰলৈ যাবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে সেইখিনি সময়লৈকে অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয় ৰূপৰ ধ্বজাবাহী ভালেমান সাহিত্য সৃষ্টি হ'ল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'অসমীয়া ব্যাকৰণ', 'কানীয়াৰ কীৰ্ত্তন', গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ 'ৰাম নৱমী', ৰুদ্ৰৰাম বৰদলৈৰ 'বঙ্গাল বঙ্গালনী' আদিৰ উপৰিও আউনিআটী সত্ৰৰ পৰা ১৮৭১ চনত 'আসাম-বিলাসিনী' কাকত ওলাল। এই গোটেই কথাবোৰে চৰকাৰক কিছু প্ৰভাৱিত কৰিলে। অৱশেষত লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰে অসমৰ বিভিন্ন উচ্চপদস্থ কৰ্মচাৰীসকলৰ পৰা ভাষা প্ৰচলনৰ প্ৰশ্নটোক লৈ ৰিপৰ্ট বিচাৰিলে। অনভিজ্ঞ কমসংখ্যক কৰ্মচাৰীৰ বাদে সকলোৱে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ সপক্ষে মত আগবঢ়ালে। সেয়েহে আয়ুক্ত কৰ্ণেল হপকিঞ্জ বঙলাৰ পক্ষত থাকিলেও তেওঁৰ কথা নৰাজিল। অৱশেষত ১৮৭৩ চনৰ ২৫ জুলাই তাৰিখে লেফ্‌টেনেণ্ট গৱৰ্ণৰৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি অসমৰ পঢ়াশালী, আদালত, অফিচ সকলোতে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ নিৰ্দেশনা জাৰি কৰা হয়। ১৮৩৬ চনৰে পৰা নিজৰ ঠাইতে অপমানিত হৈ চুকত পৰি ৰোৱা অসমীয়া ভাষাই দীঘলীয়া সংগ্ৰামৰ অন্তত ন্যায় পালে আৰু পুনৰ প্ৰচলন হ'ল। ভাষাৰ এই মহাসংকট আৰু মিছনেৰীসকলৰ সুদূৰ প্ৰসাৰী ভূমিকা সোৱৰণ কৰি মহেশ্বৰ নেওগে লিখিছে—“আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ গুৰিত যি অনিষ্টৰ বিহ চলা হৈছিল, এওঁলোকে তাৰ জোখাবেই চোকা গুৰি দি সেই গচজোপা কথমপি জীয়ালে।”

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

অসমীয়া ভাষাৰ হত মৰ্যাদা উদ্ধাৰৰ ক্ষেত্ৰত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আছিল আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

.....

২.৪ আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা

১৮৩৬ চনত আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকল শদিয়াত আহি উপস্থিত হয়। মিছনেৰীসকলৰ নেতৃত্ব বহন কৰি আহিছিল নাথান ব্ৰাউন আৰু অ.টি কট্ৰৰ।

মিছনেৰীসকলে খ্ৰীষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ উদ্দেশ্যে সমুখত লৈ শদিয়াত থিয় হ'লেও তেওঁলোকে শিক্ষা বিস্তাৰৰ বাবে অনেক প্ৰকাৰে যত্ন কৰে। ইলাইজা ব্ৰাউন আৰু শ্ৰীমতী কটৰে পঢ়াশালী স্থাপন কৰি ল'ৰা-ছোৱালীৰ শিক্ষাৰ কাৰণে যত্নবান হয়। ১৮৪০ চনত শ্ৰীমতী হেৰিয়ে কটৰৰ Vocabulary and Phrases in English and Assamese ওলায়। অৱশ্যে শদিয়াত শিক্ষা বিস্তাৰৰ কাম কৰিলেও খামটি বিদ্ৰোহকে ধৰি বিভিন্ন অশান্তি-অসুবিধাৰ বাবে তেওঁলোক জয়পুৰলৈ স্থানান্তৰ হয়। জয়পুৰতো তেওঁলোক বেছিদিন নাথাকি শিৱসাগৰলৈ আহে আৰু তাতেই শিৱসাগৰ মিছন প্ৰেছ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। সেই প্ৰেছৰ পৰাই মিছনেৰীসকলে পঢ়াশালীয়া পুথি, খ্ৰীষ্ট ধৰ্মৰ বিভিন্ন গ্ৰন্থ আৰু অসমৰ পুৰণি বুৰঞ্জীৰ পুথি আদি প্ৰকাশ কৰে। অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যলৈ আধুনিক চেতনা প্ৰৱাহিত কৰি অনা 'অৰুণোদই' এই প্ৰেছৰ পৰাই ওলায়।।

শিৱসাগৰত প্ৰথমেই মিছনেৰীসকলে হাতত লয় পুৰণি অসমীয়া পুথি সংগ্ৰহৰ কাম। নাথান ব্ৰাউনৰ নেতৃত্বত হোৱা এই পুৰণি পুথিৰ সংগ্ৰহ অসমীয়া সাহিত্যলৈ এক মহৎ অৱদান। তেওঁলোকে ১৮৪৪ চনত শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা কাশীনাথ তামুলী ফুকনৰ 'আসাম বুৰঞ্জি' প্ৰকাশ কৰিছিল। আমেৰিকান মিছনেৰীসকলেই অসম আৰু অসমীয়া ভাষালৈ আধুনিক চেতনা প্ৰৱাহিত কৰি আনিলে। অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে মিছনেৰীসকলে কি কি কৰিলে সেই কথা বিশ্লেষণ কৰি মহেশ্বৰ নেওগে কৈছে—“বেপ্টিষ্টসকলে অসমীয়া ব্যাকৰণ, অভিধান, পঢ়াশালীয়া পুথি, জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পুথি লিখি আৰু প্ৰকাশ কৰি, আলোচনী তথা খবৰ-কাগজৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন 'অৰুণোদই' জ্বলাই পঢ়াশালি আদালতত অসমীয়া ভাষাৰ হেৰোৱা ঠাই পুনৰুদ্ধাৰৰ যুঁজত প্ৰথম আৰু শক্তিশালী যুঁজাৰু হৈ, অসমীয়া লোকক নতুন অসমীয়া ভাষা লিখাত কলম ধৰাই, অসমীয়া শব্দাৱলীত ইংৰাজী সম্ভাৰ আৰু অসমীয়া বাক্য-ৰীতিত ইংৰাজী প্ৰভাৱ সুমুৱাই অসমীয়া ভাষাক মৃত সঞ্জীৱনীৰে নতুন জীৱন দিলে; আধুনিক সাহিত্য-সৃষ্টিৰ বাবে অসমীয়া ভাষাৰ পথাৰত প্ৰথম নাঙল চোঁচৰালে, আৰু আটাইতকৈ ডাঙৰ অসমীয়া মানুহক আত্মপ্ৰত্যয় শিকালে।” নেওগৰ এই কথাষাৰেই প্ৰমাণ কৰে যে মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে যি অৱদান আগবঢ়ালে সেয়া আছিল অসাধাৰণ আৰু বহুসুৰীয়া। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা অন্যান্য ওফৰাবৰ কাৰণে প্ৰাণপণে যুঁজ কৰাৰ উপৰিও তেওঁলোকৰ হাততেই ভাষাটোৰ এটা আধুনিক ৰূপ নিৰ্মিত হৈছিল।

সেইসময়ত মিছনেৰীসকলে শিৱসাগৰকেন্দ্ৰিক অসমীয়া ভাষাটো শিকিছিল আৰু সেই ভাষাটোকেই লিখা মেলাত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। বিশেষকৈ 'অৰুণোদই'ৰ ভাষা এই আঞ্চলিক ভাষিক ৰূপটোক কেন্দ্ৰ কৰিয়ে মূলতঃ গঢ় লৈছিল। শিৱসাগৰকেন্দ্ৰিক অসমীয়া ভাষাই বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকলৰ হাতত পৰি তেনেকৈয়ে লিখিত সাহিত্য আৰু পঢ়াশালীয়া পাঠ্যপুথিৰ মাধ্যম হিচাপে প্ৰচলিত হয় আৰু মান্যভাষা হিচাপে প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। তদুপৰি এই 'অৰুণোদয় যুগ'তেই ভাষাটোত ইংৰাজী

শব্দসম্ভাৰ, বাক্য গাথনিৰ ৰীতি আদি সোমাই পৰে। মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষা লিখোঁতে আৱশ্যকবোধে বিভিন্ন শব্দ নতুনকৈ গঢ় দিয়ে। এনেদৰেই মিছনেৰী সকলৰ হাতত পৰি অসমীয়া ভাষাই আধুনিক গতিপথেৰে অগ্ৰসৰ হয় আৰু নতুন গঢ় লাভ কৰে। উপেন্দ্ৰনাথ গোস্বামীয়ে কৈছে—“অৰুণোদয়-যুগৰ অসমীয়া ভাষাই আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সুদৃঢ় ভেটি স্থাপন কৰিলে।...অৰুণোদয় যুগৰ পাছত এই ৰূপটোৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি আৰু মিছনেৰীসকলে দেখুওৱা পথ অনুসৰণ কৰি অসমীয়া ভাষাটো প্ৰগতিৰ পথত আগুৱাই গ’ল।” আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ আৰম্ভণীৰ এই গুৰুত্বপূৰ্ণ সময়ছোৱাক গোস্বামীয়ে দুটা ভাগত ভগাই শ্ৰেণীবদ্ধ কৰিছে—ক) ১৮৪৬-৭৩ চনলৈ অসমীয়া ভাষাৰ আত্ম-প্ৰতিষ্ঠাৰ ৰণৰ কাল, (খ) ১৮৭৩-১৮৮৮ চনলৈ আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক প্ৰতিষ্ঠাৰ কাল।

মিছনেৰীসকলে সদায়েই অসমীয়া ভাষাটো উচ্চাৰণ অনুযায়ী লিখিছিল। অৰ্থাৎ ভাষাটো কওঁতে যিমতে কৈছিল লিখোঁতেও সেই ৰীতিকে অনুসৰণ কৰিছিল। ১৮৩৯ চনত জাদুৰাম ডেকা বৰুৱাই এখন বঙলা-অসমীয়া অভিধান প্ৰস্তুত কৰি জেন্‌কিন্স চাহাবক দিয়ে। বৰুৱাৰ ‘বঙলা-অসমীয়া অভিধান’ত সৰলীকৃত বৰ্ণবিন্যাস ব্যৱহাৰ কৰিছিল। জেন্‌কিন্সে সেইখন শিৱসাগৰত থকা পাদুৰীসকলক দিয়ে। এই পুথিয়ে দেখুওৱা বৰ্ণবিন্যাসকে মিছনেৰীসকলে তেওঁলোকৰ লিখা-মেলাত অনুসৰণ কৰি আগবঢ়ে। এই বৰ্ণবিন্যাসক ‘জাদুৰাম-ব্ৰাউন বৰ্ণবিন্যাস’ নামেৰে জনা যায়। মিছনেৰীসকলৰ এই বৰ্ণবিন্যাসৰীতি সকলোৰে সমৰ্থন কৰা নাছিল, সমালোচনা কৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আছিল এই উচ্চাৰণ অনুগামী বৰ্ণবিন্যাসৰ বিৰোধী। “জাদুৰাম-ব্ৰাউন” বৰ্ণবিন্যাসৰ ঘোৰ বিৰোধিতা কৰা বৰুৱাই পৰৱৰ্তী সময়ত অনেক যত্ন কৰি এই বৰ্ণবিন্যাস আতৰাই সংস্কৃত অনুগামী বৰ্ণবিন্যাসৰ প্ৰচলন কৰে। ১৮৬১ চনৰ পৰা ‘অৰুণোদই’ত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই দেখুৱাই দিয়া বৰ্ণবিন্যাস গ্ৰহণ কৰা হয়। ইয়াৰ আগলৈকে মিছনেৰীসকলে ‘অৰুণোদই’ত সৰল আ-খৰ-জোটনি ব্যৱহাৰ কৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই এই সৰলীকৃত বৰ্ণবিন্যাস ওফৰাবলৈ উঠি পৰি যত্ন কৰাৰ বিষয়ে তেওঁৰ ‘আত্মজীৱন চৰিত’ত বিতংভাৱে লিখি থৈ গৈছে।

এনেদৰেই পঢ়াশালী-আদালতৰ পৰা বিতাৰিত অসমীয়াই মিছনেৰীৰ আমোলতে পুনৰ সংস্থাপন লাভ কৰি প্ৰতিষ্ঠা লভিলে, নতুন প্ৰভাৱেৰে পৰিপুষ্ট হৈ সুকীয়া গঢ় ল’লে আৰু সুনিৰ্দিষ্ট বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰে শৃংখলিত হৈ আধুনিকতাৰ পথেৰে গতি কৰিলে।

২.৫ অসমীয়া ভাষাৰ নতুন গঢ় আৰু ‘অৰুণোদই’ সংবাদ পত্ৰ

অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহাসিক গতিপথত সংবাদ-পত্ৰ আৰু কাকত-আলোচনীৰ ভূমিকা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ, বিশেষত্বপূৰ্ণ। ঊনবিংশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাই নিজৰ মাটিতে স্থানচ্যুত হৈ মৰ্যদা হেৰুওৱাৰ দিনত ভাষাটোৰ উদ্ধাৰ আৰু বিকাশৰ ক্ষেত্ৰত

‘অৰুণোদই’ কাকতে যি ভূমিকা লৈছিল সেয়া অসামান্য। ১৮৪৬ চনৰ পৰা ১৮৮০ চনলৈকে সময়ছোৱাক “অৰুণোদয়-কাল” হিচাপেই অসমীয়া সাহিত্যত জনা যায়। ব্ৰন্থনৰ দৰে ভাষাতাত্ত্বিক মিছনেৰীয়ে অনেক যত্ন কৰিও কলিকতাৰ চৰকাৰক অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কে যেতিয়া পতিয়ন নিয়াব পৰা নাছিল তেতিয়া তেওঁলোকে ‘অৰুণোদই’ৰ পৃষ্ঠা ভাষা বিষয়ক লিখাৰ বাবে মুকলি কৰি দিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ স্ববৈশিষ্ট্য, মাতৃভাষাৰ মহত্বৰ ব্যাখ্যা থকা অনেক ৰচনা ‘অৰুণোদই’ত ওলাইছিল। অসমীয়া ভাষা বিষয়ক সেই লিখাসমূহ ব্ৰন্থনৰ ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামৰ একোটা শক্তিশালী হাতিয়াৰ আছিল। ‘অৰুণোদই’ কাকতৰ বিশাল অতুলনীয় অৱদান সম্পৰ্কত নগেন শইকীয়াই ‘আসাম বন্ধু’ৰ পাতনিত লিখিছে—“১৮৪৬ খ্ৰীঃত আৰম্ভ কৰা মাহেকীয়া কাকত ‘অৰুণোদই সম্বাদপত্ৰ’ৰ যোগে আধুনিক অসমীয়া ভাষাক গঢ় দিয়াত আৰু অসমীয়া মানুহৰ মনত ভাষা-চেতনা গঢ়ি তোলাত যোগোৱা বৰঙনি কোনো মূল্যৰে জুখিব পৰা বিষয় নহয়। তদুপৰি এই কাকতেই বহিৰ্বিশ্বৰ লগত অসমীয়া মানুহৰ সম্পৰ্কৰ সেতু নিৰ্মাণ কৰি দিলে। অসমত সাংবাদিকতাৰ আৰম্ভণি, অসমীয়া ভাষাৰ নতুন গদ্যশৈলীৰ আৰম্ভণি, ধৰ্ম-নিৰপেক্ষ দৃষ্টিভংগীৰ প্ৰতিষ্ঠা, ভাষা-চেতনাৰ জাগৰণ, অসমবাসীৰ বুৰঞ্জী আৰু সংস্কৃতি অধ্যয়নৰ আৰম্ভণি, জ্ঞানৰ প্ৰসাৰণ, বিজ্ঞান বিষয় জনপ্ৰিয় কৰাৰ যত্ন, নতুন সাহিত্যিকৰ বাবে বীজৰোপণ, সামাজিক দায়িত্ব সম্পৰ্কে সজাগতা সৃষ্টি আৰু খ্ৰীষ্ট-ধৰ্মৰ প্ৰচাৰ—এই দহভাগত ‘অৰুণোদই’ৰ বৰঙনিৰ কথা ভগাই ল’ব পাৰি।” উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামীয়ে লিখিছে—“আমেৰিকাৰ বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকলৰ আগমনে অসমীয়াসকলক আশা দিলে, ভাষা দিলে আৰু ‘নিজৰ ভাষা, সাহিত্য, সংস্কৃতি তথা জাতীয়তাৰ প্ৰতি গঢ়ি উঠা হীনমন্যতাবোধ আঁতৰাই অসমীয়া মানুহৰ মনত আত্ম-মৰ্যাদা প্ৰতিষ্ঠা কৰাত’ প্ৰধান ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিলে। তেওঁলোকৰ এই কাম-কাজৰ বাবে ‘অৰুণোদই’ মুখপত্ৰ আছিল।” ‘অৰুণোদয়ে’ অসমীয়া ভাষাক পঢ়াশালী আৰু অফিচৰ ভাষা হিচাপে স্বস্থানলৈ ঘূৰাই আনি স্বমৰ্যদাৰে ভাষাটোক নিজৰ বেদীত স্থাপন কৰাত গধুৰ দায়িত্ব পালন কৰিলে।

অসমীয়া ভাষাৰ হত মৰ্যাদা উদ্ধাৰত সক্ৰিয় ভূমিকা লোৱাৰ উপৰিও ‘অৰুণোদই’কাকতৰ বুকুতেই অসমীয়া ভাষাই আধুনিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰি প্ৰকাশি উঠিল। ইংৰাজসকলৰ অসমলৈ আগমনৰ লগে লগে অসমৰ সামাজিক জীৱনত অনেক নতুন ভাবনা, নতুন বস্তুৰ সংযোগ ঘটিল। ইয়াৰ সমানে সেই সকলোবোৰৰ লগত সংপৃক্ত হৈ থকা ইংৰাজী শব্দসমূহো অসমীয়া ভাষাত প্ৰৱেশ কৰিলে। খ্ৰীষ্ট ধৰ্মৰ সৈতে জৰিত শব্দ অনেক শব্দও অসমীয়া ভাষালৈ আহিল। তদুপৰি মিছনেৰীসকলে নতুন বিষয়, নতুন বস্তু আদিক বুজাবলৈ বহুসময়ত অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান শব্দক নতুনকৈ গঢ় দিলে। কিছুমান শব্দ তেওঁলোকে অনুবাদ কৰিও ব্যৱহাৰ কৰিলে। ‘অৰুণোদই’ আৰু আমেৰিকান মিছনেৰীসকলৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাৰ শব্দসম্ভাৰত প্ৰৱেশ কৰা এনেধৰণৰ কিছুমান শব্দৰ নিদৰ্শন হৈছে—

Society—মঙলী
Coal—নাগমাটি
Grape—লতাপনিয়ল
Pope— পাপা অৰ্থাৎ ৰোমিয়া ৰজা
Gospel—সুভ বাত্ৰা
Baptist—বাপ্টিষ্ট অৰ্থাৎ বুৰ দিওৱা
Exhibition—মহাদৰ্শন
Doctor—ইংৰাজি বেজবৰুৱা
Gulf—গল্ফ অৰ্থাৎ মহাখাল

বৃটিছ চাহাবসকলৰ সৈতে তেওঁলোকৰ সহায়ৰ বাবে অহা উত্তৰ ভাৰতৰ চাংমাইসকলৰ জৰিয়তেও খাদ্যৰ সৈতে জৰিত বিভিন্ন শব্দ অসমীয়া ভাষাত সোমাই পৰে। আৰবী-ফাৰ্চী, হিন্দী, উৰ্দু আদি অনেক শব্দসম্ভাৰৰ প্ৰৱেশে অসমীয়া ভাষাৰ ৰূপ পুৰণি ৰাতিৰ পৰা ভালেখিনি দূৰলৈ টানি আনিলে। কদৰ, খাচ, আন্দাজ, খাঞ্জেমা, পনিৰ, চৌকিদাৰ, চাপ্ৰাচি, চিপাহি, ছকুম আদি শব্দ অসমীয়ালৈ আহিল। এনেকৈয়ে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ শব্দসম্ভাৰৰ অৱয়ব নিৰ্মাণ হ'ল। বাক্যৰীতিতো ইংৰাজী ঠাচ পোনপটীয়াকৈ সোমাই পৰিল। “মেজ লগাও”, “খানা লাও”, “দুধ পিয়ো” আদি ব্যক্যয়ো ‘অৰুনোদই’ত ঠাই পালে। এক কথাত অসমীয়া ভাষাৰ এই আধুনিক ৰূপটো মুখ্যতঃ ‘অৰুনোদই’ক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই জন্ম হ'ল। এনেদৰেই আমেৰিকান মিছনেৰী আৰু ‘অৰুনোদই’ৰ জৰিয়তে গঠন আৰু আদৰ্শ সকলোফালৰে পৰা নতুন গঢ় লৈ অসমীয়া ভাষাৰ এক সুকীয়া পৰিৱৰ্তিত ৰূপ নিৰ্মিত হ'ল।

১৮৭৩ চনত ভাষাটো পুনৰ সংস্থাপিত হোৱাৰ পিছৰ সময়খিনিটো অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্দিষ্ট গঢ় নিৰ্মাণ আৰু বিকাশত কাকত-আলোচনীয়ে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা ল'লে। ১৮৭১ চনত ‘আসাম-বিলাসিনী’, ১৮৮২ চনত ‘আসাম-নিউচ’, ১৮৮৫ চনত ‘আসাম-বন্ধু’, ১৮৮৬ চনত ‘মৌ’, ১৮৮৮ চনত ‘ল’ৰাবন্ধু’ প্ৰকাশ হয়। এই সময়খিনিৰ ভিতৰতে অসমীয়া ভাষাৰ “আধুনিক শৈলী”য়ে স্পষ্ট ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

‘অৰুনোদই’ৰ বুকুতে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ভেটি নিৰ্মাণ হৈছিল বুলি কয় কোৱা হয় বুজাই লিখক।

.....
.....
.....
.....
.....

২.৫.১ অসমীয়া ভাষা আৰু ৰবিন্‌ছন

অসমত বঙলা ভাষা প্ৰচলনৰ ক্ষেত্ৰত পৃষ্ঠপোষকৰ ভূমিকা লোৱা এজন বৃটিছ মিছনেৰী আছিল ৰবিন্‌ছন। প্ৰথমে শিক্ষক আৰু পিছলৈ বৃটিছ প্ৰশাসনীয় বিষয়া হিচাপে কাম কৰা ৰবিন্‌ছনে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা কোনোপধ্যে স্বীকাৰ নকৰিছিল। অসমীয়া হৈছে বঙলাৰ এটা উপভাষা—এয়াই আছিল তেওঁৰ সিদ্ধান্ত। নিজৰ সেই মতত আকোৰগোজ হৈ থাকি তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ অন্ধকাৰ দিনবোৰ দীঘলীয়া কৰি তুলিছিল। ১৮৩৯ চনত মিছনেৰী ৰবিন্‌ছনে অসমত বেপাৰ কৰিবলৈ অহা বিদেশী ব্যৱসায়ীৰ সুবিধাৰ কাৰণে ব্যাকৰণ লিখিছিল। শ্ৰীৰামপুৰ প্ৰেছৰ পৰা ওলোৱা এই ব্যাকৰণখন আছিল Grammar of the Assamese Language। হালেদ(Nathaniel Brassly Halhed) আৰু উইলিয়াম কেৰীৰ বঙলা ভাষাৰ ব্যাকৰণক আৰ্হি হিচাপে লৈ ৰচনা কৰা ৰবিন্‌ছনৰ ব্যাকৰণত অসমীয়া ভাষাৰ উদাহৰণসমূহ ৰোমান আখৰেৰে লিখা হৈছিল। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতি সদৃশ আৰু হেঁপাহ ৰবিন্‌ছনৰ ব্যাকৰণত নাই। ই সম্পূৰ্ণভাৱে উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিত ৰচনা। ৰবিন্‌ছনৰ মত হ'ল—“The characters of the Assamese language demand our first attention, they are for the most part the same as the characters used in Bengal”। বাঙালী ভাষাৰ প্ৰতি উচ্চ ধাৰণাৰে অসমীয়াক তেওঁ ব্যাকৰণখনত এক উপভাষা হিচাপে প্ৰতিপন্ন কৰিছে। কাৰণ অসমত বঙলা ভাষা প্ৰচলন কৰি ৰখাটো আছিল তেওঁৰ এক প্ৰধান লক্ষ্য। মহেশ্বৰ নেওগে কৈছে—“ৰবিন্‌ছন হ'ল পোহৰ ‘অৰুণোদই’ৰ আন্ধাৰ ফাল।” অৱশ্যে ৰবিন্‌ছনৰ An Account of Assam খনক নেওগে “ভাল গ্ৰন্থ” হিচাপে স্বীকৃতি দিছে।

২.৫.২ অসমীয়া ভাষা আৰু মাইল্‌ছ ব্ৰন্‌ছন

পঢ়াশালী, অফিচ আদিৰ পৰা বিতাড়িত অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ সংস্থাপনৰ কাৰণে যিজন ব্যক্তিয়ে গোটেই দীঘলীয়া সংগ্ৰামখনৰ নেতৃত্ব লৈছিল তেৱেই আছিল মাইল্‌ছ ব্ৰন্‌ছন। অসম হিতৈষী ব্ৰন্‌ছনে অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে যিখিনি কৰিলে তাৰ কোনো তুলনা নাই। ব্ৰন্‌ছনৰ নেৰানেপেৰা চেপ্টা, যুক্তি আৰু বুদ্ধি অবিহনে অসমীয়া ভাষাই বঙলাৰ পেটত সোমাই মৃত্যু পথলৈ গতি কৰিলহেঁতেন। (অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামখনত ব্ৰন্‌ছনে লোৱা নেতৃত্ব, তেওঁৰ নিৰৱচ্ছিন্ন যত্ন আৰু অতুলনীয় অৱদানৰ বিষয়ে ইতিপূৰ্বে বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰি অহা হৈছে।)

কেৱল ভাষা উদ্ধাৰৰ মাজতে সীমাবদ্ধ নহৈ তেওঁ অসম আৰু অসমীয়াৰ উন্নতি আৰু পৰিপুষ্টিৰ বাবে অনেক কাম কৰিছিল। খ্ৰীষ্ট ধৰ্ম প্ৰচাৰ এক মুখ্য উদ্দেশ্য হ'লেও ভাষাটোৰ কাৰণে ব্ৰন্‌ছনে আগবঢ়োৱা অৱদান কৃতজ্ঞতাৰে স্বীকাৰ কৰিব লাগিব। ১৮৩৭ চনত শদিয়াত উপস্থিতহোৱা ব্ৰন্‌ছনে ১৮৩৯ চনত Spelling Book and Vocabulary in English, Assamese, Singpho and Naga নামেৰে এখন কিতাপ লিখি প্ৰকাশ কৰিছিল। ইমান কম সময়তে তিনিটা ভাষা নতুনকৈ শিকি ৬৬ পৃষ্ঠাৰ

এখন কিতাপ লিখা সহজ কাম নাছিল। তদুপৰি তেওঁ Phrases in English and Naga নামে এখন সৰু পুস্তিকাও লিখিছিল। অসমীয়া ভাষালৈ ব্ৰন্থনৰ আটাইতকৈ ডাঙৰ অৱদান হ'ল বাৰ বছৰজোৰা কষ্টৰে লিখি উলিওৱা অভিধানখন। ১৮৬৭ চনত তেওঁৰ 'অচমিয়া-ইংৰাজি অভিধান' প্ৰকাশ হয়। অভিধানখনৰ 'আভাস'ত ব্ৰন্থনে লিখিছে—“উতম উতম পণ্ডিত, আৰু জনা লোকৰ সহায় লৈছিলো, আৰু অনেক বছৰৰ পৰা সৰু গোটাই, তাৰ অৰ্থ লিখা হৈছে।” প্ৰতিভাশালী ব্ৰন্থনে অসমীয়া ভাষাত খ্ৰীষ্ট ধৰ্মৰ ভালেমান গীতো ৰচনা কৰিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে তেওঁ যিখিনি কৰিলে সেইখিনিৰ কাৰণে সদায়েই আমি তেওঁৰ ওচৰত কৃতজ্ঞ হৈ থাকিব লাগিব। অসমীয়াই এইজন ভাষাতাত্ত্বিক মিছনেৰীক কেতিয়াও পাহৰিব নোৱাৰে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

বৃটিছ আমোলত অসমীয়া ভাষাক সংকটৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত মাইল্ছ ব্ৰন্থনৰ অৱদান কেনেধৰণৰ আছিল?

.....

.....

.....

.....

.....

২.৫.৩ অসমীয়া ভাষা আৰু নাথান ব্ৰাউন

নাথান ব্ৰাউন আছিল ব্ৰন্থনৰ দৰেই এজন অসমহিতৈষী ভাষাতাত্ত্বিক, পণ্ডিত। 'অৰুনোদই'ৰ তেওঁ আছিল ঘাই শক্তি। ধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাবে আহি শদিয়াত উপস্থিত হোৱা ব্ৰাউনে প্ৰথমে অসমীয়াক বঙলাৰ অপভ্ৰংশ বুলি ভ্ৰম বশতঃ ভাবিছিল। কিন্তু তেওঁৰ সেই ধাৰণা বেছি দিন নাথাকিল। অতি সোনকালে তেওঁ নিজৰ ভুল বুজি পালে আৰু নাথান ব্ৰাউন এজন অসমীয়া ভাষাৰ “সেৱক” হৈ পৰিল। অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ বাবে ব্ৰন্থনৰ লগত তেওঁ উঠি-পৰি লাগিছিল। অনুবাদ, পুৰণি অসমীয়া পুথি সংগ্ৰহ আৰু প্ৰকাশ, পঢ়াশালী স্থাপন আৰু পাঠ্যপুথি ৰচনা —এই কেউটা গুৰুত্বপূৰ্ণ কামৰ নেতৃত্ব লৈ ব্ৰাউনে অসমীয়া ভাষাৰ ভেটি শক্তিশালীকৈ বান্ধিলে। তেওঁ শদিয়াত থকা সময়ত কাম আৰম্ভ কৰিয়ে দেখিলে যে অসমীয়া ভাষাটো আয়ত্ত কৰাটো এক বাস্তৱিক প্ৰয়োজন। স্থানীয় ভাষা জানিলে ধৰ্ম বিস্তাৰেই হওক বা পঢ়াশালী স্থাপনেই হওক যিকোনো কামেই ফলপ্ৰসূ কৰাত সুবিধা। সেয়েহে তেওঁ শদিয়াত থাকোঁতেই অসমীয়া ভাষা শিকি পেলালে। প্ৰথমেই ব্ৰাউনে অনুবাদৰ কামত হাত দিয়ে। খ্ৰীষ্ট ধৰ্মৰ নীতিমূলক কিছুমান পুথি তেওঁ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰে। ১৮৪৮

চনত ব্ৰাউনৰ 'য়িচু খ্ৰিষ্টৰ নতুন নিয়ম' প্ৰকাশ হয়। ১৮৫৪ চনত Gospel অৰ অসমীয়া ৰূপ শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশ হয়। Psalms of David অৰ কিছুমান গীতো তেওঁ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিছিল। অনুবাদৰ উপৰিও অসমীয়া সাহিত্যৰ বিকাশৰ বাবে ব্ৰাউনে আন কেইবাটাও গুৰুত্বপূৰ্ণ কাম হাতত লৈছিল। নাথান ব্ৰাউন অসমত কেইবাটাও বিষয়ত বাটকটীয়া স্বৰূপ। মহেশ্বৰ নেওগে ব্ৰাউনৰ এই ভূমিকাক স্বীকৃতি দি লিখিছে—“পঢ়াশলীয়া পাঠ্যৰ বিষয়ত ব্ৰাউন আমাৰ বাটকটীয়া। তেওঁৰ ‘প্ৰথম গননা’(১৮৪৫), ‘দুতিয় গননা’(১৮৫৫), ‘ভূগোলৰ বিবৰন’(১৮৫১) সেই সময়ৰ বঙলা পুথিতকৈও উত্তম আছিল। ব্ৰাউন ছাহাবে পুৰণি অসমীয়া সাঁচিপতীয়া-তুলাপতীয়া পুথি সংগ্ৰহ-প্ৰকাশ আৰু অসমৰ অতীত অধ্যয়নৰ বিষয়তো পথ-প্ৰদৰ্শকৰ কাম কৰিছিল।”।

ৰবিনছনৰ দৰে ব্যক্তিয়ে অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয়তাক সম্পূৰ্ণভাৱে আওকাণ কৰি স্বার্থান্বেষী মনোবৃত্তিৰে অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতি যি অনিয়ম কৰিছিল সেই অনিয়মৰ প্ৰত্যুত্তৰ দিবলৈকে ব্ৰাউনে ১৮৪৮ চনত অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ লিখি উলিয়াইছিল। ধৰ্মপ্ৰচাৰক ব্ৰাউন যিহেতু আছিল এজন ভাষাতাত্ত্বিক, সেয়েহে ৰবিনছনৰ উদ্দেশ্যপ্ৰণোদিত ব্যাকৰণ দেখি তেওঁ ক্ষান্ত হৈ নাথাকিল। ব্ৰাউনে ৰচনা কৰা Grammatical Notices of the Assamese Language শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশ হৈছিল। তেওঁ ইয়াত স্পষ্টভাৱে দেখুৱাই দিয়ে যে অসমীয়া ভাষাৰ নিজস্ব ভাষিক নিয়ম আছে, ঐতিহ্য আছে। ই বঙলাৰ অপভ্ৰংশ ৰূপ বা উপভাষা মাথোন নহয়। ব্ৰাউনৰ অভিমত হ'ল—For beauty and softness the Assamese language is much superior to the Bengali.....it is not inferior, in copiousness, to any of the Indian Language” তেওঁ লক্ষ্য কৰিছিল যে মিছনেৰীসকলৰ অনেকেই অসমলৈ অহাৰ আগতে প্ৰথমে বঙলা ভাষাৰ লগত পৰিচয় হয় বাবে পিছত অসমীয়া ভাষাটোক বঙলাৰ অপভ্ৰংশ ৰূপ বুলি ভ্ৰমবশতঃ ভাবি লয়। যি ভুল ব্ৰাউনে নিজেও প্ৰথমে কৰিছিল। অসমীয়া আৰু বঙলাৰ মূল একে হোৱাৰ কাৰণেহে যে এই সাদৃশ্য গঢ় লৈছে সেয়া তেওঁলোকে নাজানিছিল। সেইবাবে ব্ৰাউনে যুক্তিসহকাৰে অসমীয়া ভাষাৰ মূল আৰু স্বতন্ত্রতা প্ৰতিষ্ঠা কৰি দেখুৱাবলৈ এই ব্যাকৰণখন লিখিছিল। ব্ৰাউনে তেওঁৰ ব্যাকৰণত লিখিছিল—“The opinion that the present language of Bengali is the parent of Assamese, is irreconcilable with facts” এই মন্তব্যটোৰ জৰিয়তেই ব্ৰাউনৰ ব্যাকৰণৰ স্থিতি আৰু লক্ষ্য স্পষ্ট হৈ উঠিছে। তেওঁৰ ব্যাকৰণত অসমীয়া ভাষাৰ উদাহৰণসমূহ অসমীয়া আখৰেৰে লিখা হৈছিল। অসমীয়া আৰু বঙলা ভাষাৰ পাৰ্থক্যসূচক ধ্বনি ‘ৰ’ ব্ৰাউনে স্বীকাৰ কৰি লৈ তেওঁৰ ব্যাকৰণত ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এই ব্যাকৰণখনত শিৱসাগৰকেন্দ্ৰিক কথিত অসমীয়া ভাষাৰ গঠন পদ্ধতিৰ এটা স্পষ্ট ৰূপ সংৰক্ষিত হৈ ৰ'ল। তেওঁ ব্যাকৰণ ৰচনাৰ ক্ষেত্ৰত ভাষাটোৰ উচ্চাৰণভিত্তিক ৰূপটোকে ভেটি কৰি লৈছিল। এই প্ৰসংগত ভাষাবিদ লীলাৱতী শইকীয়া বৰাই কৈছে—

“ব্রাউনে অসমীয়া ভাষাৰ ঘৰুৱা ঠাচটোৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব দিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ ধ্বনিতত্ত্ব আৰু ৰূপতত্ত্বৰ সকলো উপাদানতে যে সংস্কৃতীয়া ৰূপ এটাও জড়িত হৈ আছে, সেই কথাই তেওঁ সমূলি মন দিয়া নাছিল।” ব্রাউনৰ মত হ’ল—“ভাসা লিখোঁতে আখৰৰ জিমান জাতি, তিমানহে লিখিব লাগে; একে জাতিৰে দুই তিনি প্ৰভেদৰ সকাম নাই।” সেইবাবে তেওঁ ‘শ, য, স’ৰ ঠাইত কেৱল ‘স’, ‘ন, গ’ৰ ঠাইত কেৱল ‘ন’, ‘জ, য’ৰ ঠাইত কেৱল ‘জ’ আদি লিখিছিল। বৰ্ণনাত্মক পদ্ধতিৰে ভাষাটোৰ গাথনিক স্বকীয়তাৰ বিতং বিশ্লেষণ কৰা ব্রাউনৰ ব্যাকৰণখন সম্পৰ্কত প্ৰসিদ্ধ ভাষাবিজ্ঞানী গোলোকচন্দ্ৰ গোস্বামীয়ে লিখিছে—“ ব্রাউন চাহাবৰ ব্যাকৰণত অসমীয়া ভাষাটোৰ বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ জতুৱা গঠনৰ যিমানখিনি বিতং আৰু শুদ্ধ আলোচনা পোৱা যায়, পৰৱৰ্তীকালৰ, কুৰি শতিকাৰ শেষাৰ্দ্ধত আমাৰ খাচ অসমীয়া লোকে, পণ্ডিতসকলে লিখা আৰু বৈজ্ঞানিক বুলি দাবী কৰিবলৈ যোৱা কোনো এখন ব্যাকৰণে তাক আজিলৈকে চেৰ পেলাব পৰা নাই।” ২০টা অধ্যায়ত বিভক্ত ব্যাকৰণখন সৰু হ’লেও অসমীয়া ভাষাৰ সেইসময়ৰ স্বকীয় গঠনপদ্ধতিৰ আলোচনাৰে তেওঁ ভাষাটোৰ এটা আৰ্হিক প্ৰতিষ্ঠা দিলে।

অসমলৈ প্ৰশাসনীয় বিষয়ৰ অনুসন্ধানৰ বাবে অহা মিল্ছ চাহাবে ব্রাউনক the best scholar in the Province বুলি প্ৰশংসা কৰিছিল।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণৰ ক্ষেত্ৰত নাথান ব্রাউনে আগবঢ়োৱা অৱদানৰ বিষয়ে লিখক।

.....

.....

.....

.....

.....

২.৬ সাৰাংশ (Summing Up)

অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাস প্ৰাচীন কালৰে পৰা চহকী। ইমান এক স্পষ্ট ইতিহাস আৰু নিদৰ্শন থকাৰ পিছতো অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাক লৈ প্ৰশ্ন সৃষ্টি হোৱাটো স্বাভাৱিকতেই অতি দুৰ্ভাগ্যৰ বিষয়। প্ৰাচীন যুগ, মধ্য যুগৰ শক্তিশালী সাহিত্যিক পৰম্পৰাই ভাষাটোক অপমান আৰু বিতাড়নৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব নোৱাৰিলে। ঐতিহ্য আৰু সাহিত্যৰে সমৃদ্ধ অসমীয়া ভাষা যোৰ সংকটৰ মুখামুখি হ’ব লগাত পৰিল। নিজৰ ঠাইতে ভাষাটোৰ এনে দুৰ্গতিৰ মূল হোতা আছিল বিদেশী ইংৰাজ আৰু

স্বার্থান্বেষী বাঙালী। আনহাতে এই আপোনঘাতী কাৰ্য দেখিও আত্মচেতনাহীন অসমীয়াৰ কণ্ঠ নীৰৱে থাকিল। তেওঁলোকৰ এই আত্মমৰ্যদাহীন মনোবৃত্তিৰ পূৰ্ণ সুযোগ লৈ অসমত অসমীয়া ভাষাৰ পৰিৱৰ্তে বঙলা প্ৰচলন কৰা হ'ল। অফিচ কাচাৰীতো বাদেই অসমৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ পঢ়াৰ মাধ্যম হ'ল বাঙালী। অসমতে অসমীয়া এলাগী অচিনাকি ভাষাত পৰিণত হ'ল। স্বার্থান্বেষী সকলে সজোৰে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে যে অসমীয়া এটা স্বতন্ত্ৰ ভাষা নহয়। ই বঙলাৰ এক অপভ্ৰংশ ৰূপহে। অসমীয়া ভাষাৰ বাবে এয়া চৰম দুৰ্যোগ। কিন্তু সেয়াই আছিল বাস্তৱ সত্য।

অসমীয়া ভাষাক এই দুৰ্দিন জাপি দিয়া বিদেশী ইংৰাজৰ মুখামুখি হৈ থিয় দিবলৈ ওলাল আন এক বিদেশী শক্তি আমেৰিকান মিছনেৰী। মিছনেৰীসকলে শদিয়াত উপস্থিত হৈ শিক্ষা আৰু ধৰ্ম বিস্তাৰৰ কামত ধৰে। এই দুয়োটা কামতে ভাষাৰ প্ৰশ্নটো আছিল গুৰুত্বপূৰ্ণ। অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা অন্যায় অহমহিতৈষী মিছনেৰীকেইজনে উপলব্ধি কৰে আৰু ভাষাটো উদ্ধাৰৰ কামত লাগে। ইতিমধ্যে তেওঁলোক শিৱসাগৰলৈ স্থানান্তৰ হ'ব লগাত পৰে আৰু তাতেই শিৱসাগৰ মিছন প্ৰেছ প্ৰতিষ্ঠা কৰে। মিছনেৰীসকলে এটাৰ পিছত এটাকৈ ধাৰাবাহিকভাৱে বিভিন্ন কৰ্মসূচী হাতত ল'লে। কিন্তু সফল নহ'ল। স্বার্থান্বেষীসকলক বুজোৱাটো আৰু পতিয়ন নিওৱাটো ইমান সহজ নাছিল। কিন্তু মিছনেৰীসকল নাভাগৰিল। বৃটিছ চৰকাৰ অলৰ-অচৰ হৈ পূৰ্বৰ সিদ্ধান্তকে খামুচি থকাৰ সমানে মিছনেৰী সকলেও নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামখনত লাগি থাকিল। এটাৰ পিছত এটাকৈ বিভিন্ন পন্থা তেওঁলোকে গ্ৰহণ কৰিলে। প্ৰায় ৩৭ বছৰ সময়ৰ যত্নৰ অন্তত অসমীয়া ভাষাই হাত মৰ্যদা ঘূৰাই পালে আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ এক স্বতন্ত্ৰ ৰূপ প্ৰতিষ্ঠিত হ'ল। সেই সুদীৰ্ঘ সময়ছোৱাতে নতুনকৈ শিকি অসমীয়া ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ লোৱা মিছনেৰীসকলৰ হাতত পৰি ভাষাটোৱে এক নিৰ্দিষ্ট আধুনিক গঢ় লয়। পুৰণি ঐতিহ্য আৰু দেশী-বিদেশী প্ৰভাৱ এই দুয়োটাৰে পুষ্ট হৈ অসমীয়া ভাষাই নতুন ৰূপ অৰ্জন কৰি স্ব পথেৰে গতি ল'লে।

২.৭ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) ঊনবিংশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাই যি সংকটৰ মুখামুখি হৈছিল সেই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰক।
- ২) ঔপনিৱেশিক কালৰ অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে এটা প্ৰবন্ধ লিখক।
- ৩) অসমীয়া ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামলৈ মিছনেৰীসকলৰ অৱদান কেনেধৰণৰ?
- ৪) অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত উইলিয়াম ৰবিন্ছনৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আছিল?
- ৫) অসমীয়া ভাষালৈ মাইল্ছ ব্ৰনছনৰ অৱদানৰ বিষয়ে লিখক।
- ৬) অসমীয়া ভাষালৈ নাথান ব্ৰাউনৰ অৱদান কেনেধৰণৰ?

- ৭) অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰুত্থানত ‘অৰুনোদই’ সংবাদ পত্ৰৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আছিল?
- ৮) “আধুনিক অসমীয়া সাহিত্যৰ গুৰিত যি অনিষ্টৰ বিহু ঢলা হৈছিল, এওঁলোকে তাৰ জোখাৰেই চোকা ঔষধি দি সেই গচজোপা কথমপি জীয়ালে।”—কথাষাৰৰৰ তাৎপৰ্য ব্যাখ্যা কৰক।
- ৯) অসমীয়া ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামলৈ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ অৱদান কেনেধৰণৰ?
- ১০) মিছনেৰীসকলে বৰ্ণবিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত কি বীতি অনুসৰণ কৰিছিল?পৰৱৰ্তী সময়ত কিদৰে এই বীতিৰ পৰিৱৰ্তন কৰিব লগা হ’ল আলোচনা কৰক?
- ১১) অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক গঢ় নিৰ্মাণত ‘অৰুনোদই’ৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আলোচনা কৰক।

২.৮ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- ১) উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ
- ২) মহেশ্বৰ নেওগ(সম্পা) : অৰুনোদই(১৮৪৬-১৮৫৪)(একত্ৰ সংকলন)
- ৩) বসন্ত কুমাৰ গোস্বামী(সম্পা) : অৰুনোদই(১৮৫৫-১৮৬০)(একত্ৰ সংকলন)
- ৪) নগেন শইকীয়া (সম্পা) : আসাম-বন্ধু
- ৫) যোগেন্দ্ৰনাৰায়ণ ভূঞা : গুণাভিৰাম বৰুৱা
- ৬) বসন্ত কুমাৰ গোস্বামী(সম্পা) : হেমকোষ-স্মৰণ
- ৭) আজিজুল হক : মাইলছ্ ব্ৰনছন
- ৮) নন্দ তালুকদাৰ (সম্পা) : আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ৰচনা সংগ্ৰহ

তৃতীয় বিভাগ

আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত অসমীয়া বুদ্ধিজীৱিসকলৰ ভূমিকা

বিভাগৰ গঠন :

- ৩.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৩.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৩.৩ অসমীয়া ভাষাৰ সংকট, ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰাম আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণ
- ৩.৪ আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত অসমীয়া বুদ্ধিজীৱিসকলৰ ভূমিকা
- ৩.৫ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন
- ৩.৬ নিধি লিবাই ফাৰোৱেল
- ৩.৭ গুণাভিৰাম বৰুৱা
- ৩.৮ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা
- ৩.৯ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৩.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৩.১১ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৩.১ ভূমিকা (Introduction)

১৮২৬ চনৰ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰী। মান আৰু ইংৰাজৰ মাজত হোৱা ইয়াণ্ডাবু সন্ধি অনুসৰি অসম দেশ মানৰ কৰলৰ পৰা ইংৰাজৰ হাতলৈ যায়। দীৰ্ঘদিনীয়া অত্যাচাৰ, অৰাজকতাৰ পৰা মুক্তি পোৱা বুলি ভাবি অসমীয়ায়ো স্বস্তিৰ নিশ্বাস এৰে। কিন্তু যি ইংৰাজক অসমীয়াই ত্ৰাণকৰ্তা হিচাপে বিশ্বাস কৰি নিৰাপদ হ'লো বুলি ভাবিছিল সেইসকলেই অসমীয়াৰ বুকুত মোক্ষম আঘাত কৰি ১৮৩৬ চনত অসমৰ আদালত, পঢ়াশালী আদিত অসমীয়া ভাষা উঠাই দি বঙলা ভাষা প্ৰৱৰ্তন কৰে। ইংৰাজ শাসকৰ লগত অসমলৈ শাসনৰ সুবিধাৰ্থে আহে এচাম স্বাৰ্থায়েষী বাঙালী কৰ্মচাৰী। সেইসকলৰ প্ৰবোচনা, ভুল পথ নিৰ্দেশনা আদি অসমীয়া ভাষা অসমতে এলাগী হোৱাত শক্তিশালী কাৰক হৈ থিয় দিলে। এয়া আছিল অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে চৰম দুৰ্যোগ আৰু অন্ধকাৰৰ দিন। শক্তিশালী এক সাহিত্যিক ইতিহাস বহন কৰি আহিও অসমীয়া ভাষাই নিজৰ ঠাইতে অস্তিত্ব হেৰুৱালে। কিন্তু যি বিদেশী ইংৰাজৰ ভুল সিদ্ধান্তই অসমীয়া ভাষালৈ আন্ধাৰ নমালে সেই আন্ধাৰ আতৰাবৰ বাবে আন কেইজনমান বিদেশীয়েই শেষলৈকে যুজিলে। অসমীয়া ভাষাৰ হাত সন্মান পুনৰুদ্ধাৰ নোহোৱালৈকে তেওঁলোক ক্ষান্ত নহ'ল। অসমীয়া ভাষাৰ এই ত্ৰাণকৰ্তাসকল আছিল আমেৰিকান মিছনেৰী। মাইলছ ব্ৰসন আৰু নাথান ব্ৰাউন নামৰ সেই আমেৰিকান মিছনেৰীকেইজনক ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামত সৰ্বপ্ৰকাৰে সহায় কৰিলে আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে। অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে ঊনবিংশ শতিকাৰ এই সময়ছোৱা বিশেষভাৱে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ।

8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)

- এই অধ্যায়টো অধ্যয়ন কৰি আপুনি অসমীয়া ভাষাৰ ইতিহাসৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ এছোৱা সময়ৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।
- ঊনবিংশ শতিকাত বৃটিছকালীন অসমত অসমীয়া ভাষাই কি সংকটৰ মুখামুখি হৈছিল উপলব্ধি কৰিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষালৈ সংকট কোনে আনিছিল, ইয়াৰ উদ্দেশ্য আৰু পৰিণতি কি সেই সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।
- অসমীয়া ভাষাক সংকটৰ দিনত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, নিধি লিৰাই ফাৰোৱেল, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দৰে ব্যক্তিসকলৰ ভূমিকা কি আছিল সেই সম্পৰ্কে অৱগত হ'ব।
- 'অৰুনোদই'ৰ জৰিয়তে কিদৰে অসমীয়া ভাষাৰ এটা আধুনিক ৰূপ নিৰ্মাণ হ'ল সেই বিষয়ে জানিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিৰ ইতিহাসৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব।

3.3 অসমীয়া ভাষাৰ সংকট, ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰাম আৰু আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণ

বৃটিছ শাসনৰ আৰম্ভণিৰ সময়ছোৱাত অসমীয়া মানুহৰ মাজত ভাষাক লৈ এক ধৰণৰ হীনমন্যতাৰ ভাব সৃষ্টি হৈছিল। বঙলা ভাষাৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা আৰু আকৰ্ষণ বৃদ্ধি পাইছিল। ১৮২৬ চনৰ পৰা ১৮৪৬ চনলৈকে এই সময়খিনি নগেন শইকীয়াৰ ভাষাত “অসমীয়া ভাষাৰ বাবে মৰ-আঁউসীস্বৰূপ।” ১৮৩৬ চনত ইংৰাজে যেতিয়া অসমৰ অফিচ, আদালত, পঢ়াশালীৰ পৰা অসমীয়া আতৰাই বঙলা প্ৰচলন কৰিলে অসমীয়া ভাষাৰ সেই বিপত্তি অসমীয়া প্ৰজায়ে নিৰ্বিবাদে মানি ল'লে আৰু অসমৰ অফিচ, আদালত, পঢ়াশালীত দুৰ্মদ গতিৰে বঙলা চলিল। নিজৰ ভাষা বিতাৰণৰ দৰে এটা বিষয় অসমীয়া মানুহে বিনা বাক্যই মানি লোৱাটো স্বাভাৱিকতে এক আশ্চৰ্য। 'অৰুনোদই'ৰ ভূমিকাত পণ্ডিত মহেশ্বৰ নেওগে আক্ষেপেৰে লিখিছে—“অসমীয়া প্ৰজাৰ তেতিয়া বুদ্ধিয়েই নাছিল নে কথা ক'ব পৰা শক্তিয়েই নাছিল, চৰকাৰৰ আদেশ নিৰ্বিবোধে চলিল জগন্নাথৰ ৰথৰ দৰে ঘৰ্ষ কৰে। অসমৰ বুদ্ধি আৰু জ্ঞানৰ প্ৰদেশলৈ যে আঁউসিৰ অন্ধকাৰ নামি আহিলঙ্গ” আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ বাহিৰে সকলো অসমীয়া তেতিয়া ঘোৰ নিদ্ৰাত। কিন্তু বিদেশী শক্তিৰ হাতত অসমীয়া ভাষা এনেদৰে স্বদেশতে লাঞ্চিত হোৱাৰ পৰত ভাষাটোক এই বিপৰ্যয়ৰ পৰা ৰক্ষা কৰিবলৈ উঠি-পৰি লাগিল আমেৰিকান বেপ্টিষ্ট মিছনেৰীসকল। যিসকলৰ অক্লান্ত নেৰানেপেৰা যত্নত অসমত অসমীয়া ভাষাই স্বমৰ্যদা ঘূৰাই পাবলৈ সমৰ্থ হৈছিল। নাথান ব্ৰাউন আৰু মাইল্ছ ব্ৰনছনেই আছিল এই ভাষা যুঁজৰ মুখ্য হোতা। সেই ভাষা উদ্ধাৰৰ যুঁজত তেওঁলোকক সহায় কৰিছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে। মিলছ চাহাবৰ প্ৰতিবেদন,

ব্ৰনছনৰ আৰ্জি, নেৰানেপেৰা যত্ন আদি একোৱে কলিকতাৰ প্ৰশাসকৰ গা নলৰোৱা দেখি অৱশেষত দীঘলীয়া সময়ৰ অন্তত মিছনেৰীসকলে আন এক পদক্ষেপ হাতত ল'লে। তেওঁলোকে 'অৰুনোদই'ৰ পৃষ্ঠা অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে দিয়া যুক্তিমূলক লিখাৰ বাবে মুকলি কৰি দিলে। বিভিন্নজনে এই বিষয়ত নিজৰ মতামত আগবঢ়ালে। সেইসকলৰ ভিতৰত গুণাভিৰাম বৰুৱা আছিল অন্যতম। অনেক স্মাৰক পত্ৰও অসমৰ বিভিন্ন ঠাইৰ পৰা চৰকাৰলৈ যাবলৈ ধৰিলে। ইতিমধ্যে সেইখিনি সময়লৈকে অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয় ৰূপৰ ধ্বজাবাহী ভালেমান সাহিত্য সৃষ্টি হ'ল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ 'অসমীয়া ব্যাকৰণ', 'কনীয়াৰ কীৰ্ত্তন', গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ 'ৰাম নৱমী', ৰুদ্ৰৰাম বৰদলৈৰ 'বঙ্গাল বঙ্গালনী' আদিৰ উপৰিও আউনিআটী সত্ৰৰ পৰা ১৮৭১ চনত 'আসাম-বিলাসিনী' কাকত ওলাল। এই গোটেই কথাবোৰে চৰকাৰক কিছু প্ৰভাৱিত কৰিলে। অৱশেষত ১৮৭৩ চনৰ ২৫ জুলাই তাৰিখে লেফটেনেণ্ট গৱৰ্ণৰৰ নিৰ্দেশ অনুসৰি অসমৰ পঢ়াশালী, আদালত, অফিচ সকলোতে অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ নিৰ্দেশনা জাৰি কৰা হয়। ১৮৩৬ চনৰে পৰা নিজৰ ঠাইতে অপমানিত হৈ চুকত পৰি ৰোৱা অসমীয়া ভাষাই ৩৭ বছৰ সময়জোৰা দীঘলীয়া সংগ্ৰামৰ অন্তত ন্যায় পালে আৰু পুনৰ প্ৰচলন হ'ল।

(অসমীয়া ভাষাৰ বিতাৰণ আৰু পুনৰুদ্ধাৰৰ এই ইতিহাসৰ বিষয়ে দ্বিতীয় অধ্যায়ত বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰা হৈছে।)

স্বস্থানৰ পৰা বিতাৰিত অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ধাৰ আৰু আধুনিক ৰূপ নিৰ্মাণত 'অৰুনোদই'ৰ ভূমিকা অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ, বিশেষত্বপূৰ্ণ। ঊনবিংশ শতিকাত 'অৰুনোদই' কাকতে ভিন্ন ধৰণৰ সাহিত্য সৃষ্টিৰে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ বিকাশৰ পথ নিৰ্মাণ কৰিছিল। ১৮৪৬ চনৰ পৰা ১৮৮০ চনলৈকে সময়ছোৱাক "অৰুণোদয়-কাল" হিচাপেই অসমীয়া সাহিত্যত জনা যায়। ব্ৰনছনৰ দৰে ভাষাতাত্ত্বিক মিছনেৰীয়ে অনেক যত্ন কৰিও কলিকতাৰ চৰকাৰক অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কে যেতিয়া পতিয়ন নিয়াব পৰা নাছিল তেতিয়া তেওঁলোকে 'অৰুনোদই'ৰ পৃষ্ঠা ভাষা বিষয়ক লিখাৰ বাবে মুকলি কৰি দিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ স্ববৈশিষ্ট্য, মাতৃভাষাৰ মহত্বৰ ব্যাখ্যা থকা অনেক ৰচনা 'অৰুনোদই'ত ওলাইছিল। অসমীয়া ভাষা বিষয়ক সেই লিখাসমূহ ব্ৰনছনৰ ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামৰ একোটা শক্তিশালী হাতিয়াৰ আছিল। অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ধাৰ আৰু নিৰ্মাণত কাকতখনৰ অতুলনীয় অৱদান সম্পৰ্কত নগেন শইকীয়াই 'আসাম বন্ধু'ৰ পাতনিত লিখিছে—“১৮৪৬ খ্ৰীঃত আৰম্ভ কৰা মাহেকীয়া কাকত 'অৰুনোদই' সম্বাদপত্ৰ'ৰ যোগে আধুনিক অসমীয়া ভাষাক গঢ় দিয়াত আৰু অসমীয়া মানুহৰ মনত ভাষা-চেতনা গঢ়ি তোলাত যোগোৱা বৰঙনি কোনো মূল্যৰে জুখিব পৰা বিষয় নহয়।” 'অৰুণোদয়ে' অসমীয়া ভাষাক পঢ়াশালী আৰু অফিচৰ ভাষা হিচাপে স্বস্থানলৈ ঘূৰাই আনি স্বমৰ্যদাৰে ভাষাটোক নিজৰ বেদীত স্থাপন কৰাত গধুৰ দায়িত্ব পালন কৰিলে। এইখন কাকতৰ বুকুতেই অসমীয়া ভাষাই আধুনিক ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰি প্ৰকাশি উঠিল। ইংৰাজসকলৰ অসমলৈ আগমনৰ লগে লগে অসমৰ সামাজিক জীৱনত অনেক নতুন

ভাৰনা, নতুন বস্তুৰ সংযোগ ঘটিল। ইয়াৰ সমানে সেই সকলোবোৰৰ লগত সংপৃক্ত হৈ থকা ইংৰাজী শব্দসমূহো অসমীয়া ভাষাত প্ৰৱেশ কৰিলে। তদুপৰি মিছনেৰীসকলে নতুন বিষয়, নতুন বস্তু আদিক বুজাবলৈ বহুসময়ত অসমীয়া ভাষাৰ কিছুমান শব্দক নতুনকৈ গঢ় দিলে। কিছুমান শব্দ তেওঁলোকে অনুবাদ কৰিও ব্যৱহাৰ কৰিলে। এনেকৈয়ে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ শব্দসম্ভাৰৰ অৱয়ব নিৰ্মাণ হ'ল। বাক্যৰীতিতো ইংৰাজী ঠাঁচ পোনপটীয়াকৈ সোমাই পৰিল। অসমীয়া ভাষাৰ এই আধুনিক ৰূপটো 'অৰুনোদই'ক কেন্দ্ৰ কৰিয়েই জন্ম হ'ল। ১৮৭৩ চনত ভাষাটো পুনৰ সংস্থাপিত হোৱাৰ পিছৰ সময়খিনিত অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্দিষ্ট গঢ় নিৰ্মাণ আৰু বিকাশত 'অৰুনোদই'ৰ উপৰিও আন আন কাকত-আলোচনীয়ে এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা ল'লে। ১৮৭১ চনত 'আসাম-বিলাসিনী', ১৮৮২ চনত 'আসাম-নিউচ', ১৮৮৫ চনত 'আসাম-বন্ধু', ১৮৮৬ চনত 'মৌ', ১৮৮৮ চনত 'ল'ৰাবন্ধু' প্ৰকাশ হয়। এই সময়খিনিৰ ভিতৰতে অসমীয়া ভাষাৰ "আধুনিক শৈলী"য়ে স্পষ্ট ৰূপত প্ৰতিষ্ঠা লাভ কৰে। এনেদৰেই পঢ়াশালী-আদালতৰ পৰা বিতাৰিত অসমীয়াই মিছনেৰীৰ আমোলতে পুনৰ সংস্থাপন লাভ কৰি প্ৰতিষ্ঠা লাভিলে, নতুন প্ৰভাৱেৰে পৰিপুষ্ট হৈ সুকীয়া গঢ় ল'লে আৰু সুনিৰ্দিষ্ট বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰে শৃংখলিত হৈ আধুনিকতাৰ পথেৰে গতি কৰিলে।

৩.৪ আধুনিক অসমীয়া ভাষা নিৰ্মাণত অসমীয়া বুদ্ধিজীৱিসকলৰ ভূমিকা

স্বাৰ্থাশ্ৰেয়ী বৃটিছ চৰকাৰে অন্যান্য অনিয়ম কৰি ১৮৩৬ চনত যেতিয়া অসমীয়া ভাষা অসমৰ আনুষ্ঠানিক ব্যৱহাৰৰ পৰা স্থানচ্যুত কৰিলে সেই সময়ত অসমৰ শিক্ষিত-অশিক্ষিত অসমীয়া সমাজ একপ্ৰকাৰ ঘোৰ নিদ্ৰাত। সকলোৱে বিনা বাক্যৰে নতশিৰে ইংৰাজৰ নিৰ্দেশনা মানি ল'লে। সেইসময়ত ভাষাক লৈ একধৰণৰ হীনমন্যতাই সকলোকে গ্ৰাস কৰিছিল। অসমীয়া ভাষা নিঃশেষ হৈ গ'লেও মাত মাতোতা কোনো নোহোৱা সেই দিনবোৰৰ বিষয়ে গুণাভিৰাম বৰুৱাই লিখিছে—“তেতিয়াও অসম দেশত স্কুল আৰু কাছাৰীত বঙ্গলা ভাষা চলিছিল। পাদ্ৰীসকলে অসমীয়া ভাষা চলাবলৈ বৰ যত্ন কৰিছিল। ব্ৰনচন পাদ্ৰী চাহাবে অসমীয়া ভাষা চলাবলৈ এক আবেদনপত্ৰ প্ৰস্তুত কৰে। ফুকনে সেই চাহাবক এই বিষয়ে অনেক সাহায্য কৰিছিল। ফুকন বিনে দেশীয় লোকৰ হৈ দুআষাৰ কথা কয় বা কোনো আলোচনা কৰে বা বুদ্ধি দিয়ে তেতিয়া এনে লোক নাছিল।....ফুকনে পাদ্ৰী চাহাবসকলক আৰু পাদ্ৰী চাহাবসকলে ফুকনক দেশীয় ভাষা বিষয়ে সাহায্য কৰাত উভয়ে এই ভাষাৰ বিশেষ যত্ন কৰিবলৈ ধৰিলে।” সমসাময়িক অসমৰ ভাষিক দুৰ্গতিৰ বৰ্ণনা দি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই লিখিছে—“অসমত বঙ্গালী ভাষাৰ বৰ আদৰ আছিল; মাতৃ-ভাষাক সকলোৱে ঘিনাইছিল—ইস্কুলত বঙ্গালী, ডেকাবিলাকৰ আলাপত বঙ্গালী আৰু তেওঁলোকৰ চিঠিতো বঙ্গালী ভাষাহে চলিছিল।...অৱশ্যে মইয়ো এই নিয়মৰ বাহিৰা নাছিলোঁ।”

অসমৰ ভাষিক অৰাজকতা আৰু দুৰ্দিনৰ সময়ত অসমীয়া মানুহৰ কাৰ্যকলাপৰ স্পষ্ট প্ৰমাণ এই উক্তিসমূহে বহন কৰিছে। সুদীৰ্ঘ এক চহকী ঐতিহ্য বহন কৰি অহা

ভাষা এটাই এনেদৰে অস্তিত্বক লৈ সন্দেহ সংকটৰ মুখামুখি হ'ব লগা হোৱাটো যিদৰে এক আচৰিত পৰিঘটনা সমানেই আশ্চৰ্যৰ কথা হৈছে সেই অন্যায়ৰ প্ৰতি অসমীয়া বুদ্ধিজীৱী সমাজৰ নিৰ্ণিপু উদাসীন মনোবৃত্তি। অৱশ্যে পিছৰ সময়লৈ এই মানসিকতাৰ পৰিৱৰ্তন হৈছিল। সেয়েহে 'অৰুনোদই'ৰ পাতত নিজ মাতৃভাষাৰ মহত্ব, প্ৰয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্ব উপলব্ধি কৰি কেইবাজনেও লিখামেলা কৰিছিল। পূৰ্ণানন্দ ডেকা বৰুৱাই ১৮৫৫ চনৰ ডিচেম্বৰ সংখ্যা 'অৰুনোদই'ত 'দেস ভাসাৰ কথা' শীৰ্ষক ৰচনাত লিখিছে— "আমাৰ দেসৰ প্ৰাই লোক সকলে দেসি ভাসাৰে লিখা পৰ্হা কৰিবলৈ ভাল নে পাই, কেৱল বিদেশি বঙ্গালি ভাসাৰেহে বৰ হাবিয়াহকৈ কথা কই আৰু লিখেও।... দেস ভাসাটো নো কিমান উপকাৰি, আৰু আৱস্যকিয়, তাক তোমোলাকে এফেৰি কাল খতি হৈ ভাবি চালে বুজিব পাৰিবা।" বৰুৱাৰ এই কথাখিনিয়ে সেইসময়ৰ সচেতন মানুহৰ মনত ভাষা চিন্তাটো কেনেদৰে শিপাইছিল তাৰ উমান দিয়ে। নগেন শইকীয়াই 'আসাম-বন্ধু'ৰ ভূমিকাত অসমীয়া মানুহৰ ভাষিক চেতনা গঢ় লোৱা বিষয়টোক গুৰুত্ব দি লিখিছে— "বেজবৰুৱাৰ সেই বিখ্যাত উক্তি 'স্বদেশ আৰু স্বজাতিৰ মংগলৰ সিংহদুৱাৰ হ'ল মাতৃভাষা' যেন মধ্য ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰাই অসমীয়া প্ৰতিগৰাকী শিক্ষিত আৰু সচেতন লোকে অনুভৱ কৰি আহিছিল আৰু এই মাতৃভাষাৰ হকে কাম কৰাটো এটা ডাঙৰ লক্ষ্য স্বৰূপে তেওঁবিলাকৰ চকুৰ আগত থিয় দি আছিল।

সেইসময়ত অসমীয়া ভাষাৰ হিতৰ বাবে সকলোপ্ৰকাৰে উঠি-পৰি লগা মিছনেৰীসকলে সদায়েই অসমীয়া ভাষাটো উচ্চাৰণ অনুযায়ী লিখিছিল। অৰ্থাৎ ভাষাটো কণ্ঠতে যিমতে কৈছিল লিখোঁতেও সেই ৰীতিকে অনুসৰণ কৰিছিল। ১৮৩৯ চনত জাদুৰাম ডেকা বৰুৱাই এখন বঙলা-অসমীয়া অভিধান প্ৰস্তুত কৰি জেন্‌কিন্স চাহাবক দিয়ে। বৰুৱাৰ 'বঙলা-অসমীয়া অভিধান'ত সৰলীকৃত বৰ্ণবিন্যাস ব্যৱহাৰ কৰিছিল। জেন্‌কিন্সে সেইখন শিৱসাগৰত থকা পাদুৰীসকলক দিয়ে। এই পুথিয়ে দেখুওৱা বৰ্ণবিন্যাসকে মিছনেৰীসকলে তেওঁলোকৰ লিখা-মেলাত অনুসৰণ কৰি আগবঢ়ে। এই বৰ্ণবিন্যাসক 'জাদুৰাম-ব্ৰাউন বৰ্ণবিন্যাস' নামেৰে জনা যায়। মিছনেৰীসকলৰ এই বৰ্ণবিন্যাসৰীতি সকলোৱে সমৰ্থন কৰা নাছিল, সমালোচনা কৰিছিল। কিন্তু আৰ্থ জোটাৰ এই যি সৰল ৰীতি আৰু ভাষাৰ গঢ় মিছনেৰীসকলে 'অৰুনোদই'ৰ জৰিয়তে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল তাকে শিক্ষিত অসমীয়া সকলে আৰ্হি স্বৰূপে গ্ৰহণ কৰি অনুসৰণ কৰিলে। পৰৱৰ্তী সময় হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ যত্নত সুকীয়া এক কঠোৰ সংস্কৃতানুগ পদ্ধতি প্ৰতিষ্ঠা নোহোৱালৈকে এই সৰল গঢ়েৰেই "লেখক আৰু পাঠকৰ সম্পৰ্ক স্থাপিত হৈছিল।"

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

'অৰুনোদই'ৰ বুকুতে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ ভেটি নিৰ্মাণ হৈছিল বুলি কয় কোৱা হয় বুজাই লিখক।

.....

৩.৫ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন

মিছনেৰীসকলৰ নেতৃত্বত আৰম্ভ হোৱা ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামত সহায় আৰু শক্তি যোগোৱা প্ৰথম অসমীয়া আছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন। ভাষিক অৰাজকতাৰ দিনত নাথান ব্ৰাউন আৰু মাইল্‌ছ ব্ৰনছনৰ দৰে অসমীয়া ভাষাক ভাল পোৱা মিছনেৰীসকলৰ কাষত থিয় দি আনন্দৰামে অসমীয়া ভাষাৰ হাত মৰ্যাদা পুনৰুদ্ধাৰৰ বাবে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰিছিল। ১৮৫৩ চনত মফাট মিলছ চাহাব যেতিয়া অসমলৈ আহে ঢেকিয়াল ফুকনে তেওঁক লগ কৰি কথা পাতি অসমৰ পঢ়াশালীত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ বাবে দাবী জনাইছিল। তদুপৰি ফুকনে অসমত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ সপক্ষে সকলো কথা বিতংভাৱে লিখি মিলছক এখন পুস্তিকাও প্ৰদান কৰে। ফুকনে যুগুত কৰা এই পুস্তিকাখন আছিল Observations on the Administration of the Province of Assam। ইয়াৰ Education and schools আৰু Language of the Courts শিতানদুটাত ফুকনে বিভিন্ন তথ্যপূৰ্ণ যুক্তিৰে পঢ়াশালী আৰু আদালতত অসমীয়া ভাষা পুনঃপ্ৰচলনৰ পোষকতা কৰে। আদালতত বঙলা ভাষা প্ৰচলন কৰাৰ কাৰণে বিচাৰকৰ পৰা সাধাৰণ মানুহলৈকে কেনেধৰণৰ অসুবিধাৰ সন্মুখীন হৈছিল সেইসমূহ ব্যাখ্যা কৰি তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ বাবে যুঁজিছিল। মিলছ চাহাবে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কত স্পষ্ট আৰু নিশ্চিত এটা মত গ্ৰহণ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ফুকনৰ এই পুস্তিকাখনে বিশেষভাৱে সহায় কৰিছিল। সেয়েহে অসমীয়া ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা অন্যাগ মিলছে উপলব্ধি কৰিবলৈ সক্ষম হয় আৰু বঙলাৰ ঠাইত অসমৰ কাউঞ্চিল অব্ এডুকেচনে অসমীয়া চলাব লাগে বুলি যুক্তিপূৰ্ণ প্ৰতিবেদন দাখিল কৰে। মিলছ চাহাবে তেওঁৰ ৰিপৰ্টৰ সৈতে আনন্দৰামৰ পুস্তিকাখনো একেলগে ছপা কৰাই অসমীয়া ভাষাৰ সপক্ষে থিয় দিছিল। মিলছৰ দৰে ব্যক্তিয়ে আনন্দৰামৰ প্ৰসংগ তেওঁৰ ৰিপৰ্টত ব্যৱহাৰ কৰাটো নিঃসন্দেহে তাৎপৰ্যপূৰ্ণ বিষয়।

ভাষা উদ্ধাৰৰ বাবে লোৱা বিভিন্ন পদক্ষেপ ব্যৰ্থ হোৱাৰ পিছত আনন্দৰামে লিখি উলিয়াইছিল A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam। ইংৰাজ চৰকাৰক দিবলৈকে ব্ৰনছনৰ সৈতে পৰামৰ্শ কৰি তেওঁ A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam পুস্তিকাখন লিখিছিল। ১৮৫৫ চনত আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছন প্ৰেছত মুদ্ৰিত পুথিখন চৰকাৰ আৰু অন্যান্য মানুহৰ মাজত বিনামূলীয়াকৈ বিতৰণ কৰা হৈছিল। A Native ছদ্মনামত লিখা এইখন পুথিতো আনন্দৰামে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কে অকাট্য যুক্তি আগবঢ়ালে। অসমীয়া ভাষা যে বঙলাৰ ঠাল বা উপভাষা নহয় সেয়া প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ অসমীয়া আৰু বঙলা শব্দসম্ভাৰৰ মূল উৎস দেখুৱাই পাৰ্থক্যসমূহ দাঙি ধৰিলে। আকৃতিত সৰু হ'লেও ইয়াত তেওঁ দুয়োটা ভাষাৰ তুলনামূলক আলোচনাৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাৰ স্বকীয়তা সুন্দৰকৈ প্ৰমাণ কৰিলে। অসমত অসমীয়া ভাষা প্ৰচলনৰ প্ৰাসংগিকতাকো এই পুস্তিকাই সুন্দৰকৈ প্ৰতিষ্ঠা

কৰিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ ঐতিহ্য দেখুৱাই ইয়াক বঙলাৰ পৰা পৃথক হিচাপে স্পষ্ট কৰিবলৈ গৈ তেওঁ লিখিছে—“আমি এইটো দঢ়াই কওঁ যে ১৮০০ খ্ৰীষ্টাব্দত অসমীয়া ভাষা বঙলাতকৈ বহুত গুণে প্ৰবল আছিল। কৃত্তিবাস আৰু কাশীৰামতকৈও বহুত কাল আগৰ ৰাম সৰস্বতী আৰু শ্ৰীশঙ্কৰদেৱে আজিৰ চাৰিশ বছৰ আগতে ৰামায়ণ মহাভাৰত অসমীয়া পদলৈ ভাঙে।” ফুকনৰ এনেবোৰ বক্তব্য, বিশ্লেষণ আৰু যুক্তিৰ বাবেই A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam পুস্তিকাখনৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিকত্ব সুন্দৰভাৱে স্পষ্ট হৈ উঠে। ১৮৭২ চনৰ ৯ মাৰ্চ তাৰিখে যেতিয়া ব্ৰন্থনৰ নেতৃত্বত ২১৬ জন শিক্ষিত অসমীয়াই চহী কৰা এখন স্মাৰক পত্ৰ চৰকাৰক দিয়া হয় সেই স্মাৰক পত্ৰৰ লগত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam পুথিখনো গাঁথি দিয়া হৈছিল। অৱশ্যে তেতিয়ালৈ ফুকন জীয়াই থকা নাছিল।

ফুকনৰ দিনত অসমত মাতৃভাষা অসমীয়াত ৰচনা কৰা পঢ়াশলীয়া পুথিৰ অভাৱ, আইন-আদালত আৰু প্ৰশাসন সম্বন্ধীয় কিতাপৰ অভাৱ। এই অভাৱসমূহ দূৰ কৰিবৰ কাৰণেই তেওঁ ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ’, ফুকন দেৱান কায়দা বন্দী, সদৰ দেৱান নিস্পত্তি, আইন ও ব্যৱস্থা সংগ্ৰহ আদি ৰচনা আৰু অনুবাদ কৰিছিল। নিজৰ নামৰ পৰিৱৰ্তে The friend of Young Assam নাম দি ৰচনা কৰা ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ’ পুথিখনে সেইসময়ত অসমীয়া ভাষা আৰু সাহিত্যৰ ডাঙৰ এক অভাৱ পূৰণ কৰিছিল। কলিকতাৰ ‘সমাচাৰ চন্দ্ৰিকা’ যন্ত্ৰত ছপা কৰা এই পুথিখন আধুনিক ঠাচত ৰচনা কৰা পঢ়াশলীয়া পুথি।

অসমীয়া ভাষাত অভিধানৰ অভাৱ ফুকনে ভালকৈয়ে অনুভৱ কৰিছিল। সেইবাবে তেওঁ অসমীয়া-ইংৰাজী আৰু ইংৰাজী-অসমীয়া অভিধান ৰচনাতো হাত দিছিল। সেই ইংৰাজী-অসমীয়া অভিধানৰ আৰ্হি ‘অৰুনোদই’ত প্ৰকাশ পাইছিল। অৱশ্যে অভিধানখনে গ্ৰন্থবদ্ধ প্ৰকাশৰ ৰূপ নেদেখিলে।

‘অৰুনোদই’ত প্ৰকাশিত ঢেকিয়াল ফুকনৰ ‘ইংলণ্ডৰ বিবৰণ’ এটা গুৰুত্বপূৰ্ণ প্ৰবন্ধ। অসম আৰু অসমীয়াক সকলোপ্ৰকাৰে জ্ঞানৰ সম্ভেদ দি উন্নতিৰ বাট দেখুওৱাটো আছিল তেওঁৰ লক্ষ্য।

আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে ইংৰাজী, সংস্কৃত, বঙলা আৰু পাৰ্চী ভাষা জানিছিল। কিন্তু মাতৃভাষাৰ প্ৰতি আছিল প্ৰচণ্ড হেঁপাহ আৰু দায়বদ্ধতা। তেওঁৰ সমগ্ৰ ৰচনাৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাৰ এক আধুনিক গঢ় সম্পূৰ্ণভাৱে স্পষ্ট হৈ উঠে। ফুকনৰ ভাষা আছিল সহজ, পোনপটীয়া আৰু বৰ্ণবিন্যাস সৰল, উচ্চাৰণৰ আধাৰত গঢ় লোৱা। ভাষা ব্যৱহাৰৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁৰ এটা নিজা ঠাচ পৰিলক্ষিত হয়। তন্ত্ৰ আৰু থলুৱা শব্দৰে সমৃদ্ধ ফুকনৰ ৰচনাত ইংৰাজী ভাষাৰ শব্দ আৰু বাক্য গঠনৰীতিৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট।

অসমীয়া ভাষাৰ দুৰ্দশা আতৰ কৰিবলৈ অহোপুৰুষাৰ্থ যত্ন কৰি অনেক হেঁপাহ বুকুত লৈয়ে আনন্দৰামে ১৮৫৯ চনৰ ১৬ জুনত অকালতে মৃত্যু বৰণ কৰে। নিজৰ দেশতে ভগনীয়া হোৱা অসমীয়া ভাষা পুনৰ সংস্থাপনৰ কাৰণে ব্ৰন্থনে কৰা সংগ্ৰামত সহায় সহযোগ কৰা প্ৰধান অসমীয়াজনেই আছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন। কিন্তু ফুকনৰ সেই হেঁপাহ অপূৰণ হৈয়ে ৰ'ল। অকালতে মৃত্যু হোৱা আনন্দৰামে অসমীয়া ভাষাৰ সুদিন দেখি যাবলৈ নেপালে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

অসমীয়া ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামখনক আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে কেনেদৰে সহায় কৰিছিল আলোচনা কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

৩.৬ নিধি লিবাই ফাৰোৱেল

মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে সংগ্ৰাম কৰা দিনবোৰত 'অৰুনোদই'ৰ জৰিয়তে সাহিত্যলৈ অৱদান যোগোৱা এজন অসমীয়া লিখক আছিল নিধি লিবাই ফাৰোৱেল। মহেশ্বৰ নেওগে অৰুনোদই-গোষ্ঠীৰ লিখক হিচাপে ব্ৰাউন আৰু ব্ৰসনৰ পিছতে তেওঁৰ স্থান বুলি ক'ব বিচাৰে। পৰিসৰৰ ফালৰ পৰা অসমীয়া খ্ৰীষ্টান সাহিত্যলৈ ফাৰোৱেলৰ অৱদান আটাইতকৈ বেছি। 'অৰুনোদই'ত তেওঁ ন.ল. আৰু ন.ল.ফ নামেৰে বিপুলসংখ্যক পদ্য আৰু ৰচনা লিখিছিল। এতিয়ালৈকে প্ৰাপ্ত 'অৰুনোদই'ৰ ভিতৰত তেওঁৰ ৰচনাৰ সংখ্যাই আটাইতকৈ সৰহ বুলি মহেশ্বৰ নেওগে নিৰ্ণয় কৰিছে। ফাৰোৱেলৰ অৱদানৰ ভিতৰত ওল্ড টেষ্টামেণ্টৰ Books of Samuel আৰু Books of Kings অৰ অনুবাদ বিশেষভাৱে গুৰুত্বপূৰ্ণ। ৰচনাৰ বৈচিত্ৰ ফাৰোৱেলৰ সাহিত্যৰ এটা প্ৰধান দিশ। তুতি-গীত, পয়াৰ, ভ্ৰমণৰ বৰ্ণনা, জীৱন-কথা, ধৰ্মীয় ব্যাখ্যা, ইতিহাস আদি বিবিধ ধৰণৰ সাহিত্য ফাৰোৱেলে ৰচনা কৰিছিল। মিছন প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশিত ফাৰোৱেলৰ "ভাৰতীয় দণ্ডবিধি আইন" আৰু "পদাৰ্থ বিদ্যাৰ সাৰ অৰ্থাৎ ঈশ্বৰে স্ৰজা বস্তুৰ কথাৰ শিক্ষক ছাত্ৰৰ কথোপকথন" (Natural Science in Familiar Dialogue) দুখন বিশেষ গুৰুত্বপূৰ্ণ পুথি। "তোমালোকৰ এজন অসমিয়াই কৈচোঁ" বুলি তেওঁ অসমীয়া মানুহৰ বাবে ধৰ্মশিক্ষাৰ পাঠ আগবঢ়াইছিল। খ্ৰীষ্ট ধৰ্ম গ্ৰহণ কৰিলেও তেওঁ ব্যৱহাৰ কৰা "অসমিয়াই কৈচোঁ" শব্দদুটাৰ জৰিয়তে ফাৰোৱেলৰ হৃদয়ত

অসমীয়া হিচাপে সোমাই থকা আবেগ আৰু চেতনাৰ উমান পোৱা যায়। দেশৰ উন্নতি কৰাৰ হাবিয়াস এটাও তেওঁৰ মাজত নিহিত আছিল। সহজ অসমীয়া ভাষাত ব্ৰাউনে বাইবেল অনুবাদ কৰিবলৈ লগতে ফাৰোৱেলে যথেষ্ট সহায় কৰিছিল। অসমৰ খ্ৰীষ্টান সাহিত্যলৈ বিপুল অৱদান আগবঢ়োৱা ফাৰোৱেলৰ অৱশ্যে অসমীয়া ভাষা পুনৰ সংস্থাপনৰ যুঁজত কোনো প্ৰত্যক্ষ ভূমিকা নাছিল। কিন্তু সেয়ে হ'লেও মৰামুজা হোৱা অসমীয়া ভাষাৰ অন্ধকাৰ দিনত ৰচিত হোৱা এইসমূহ সাহিত্যয়ো ভাষাটোৰ ধাৰাবাহিকতাক সাহিত্যিকভাৱে বৰ্তাই ৰখাত অৰিহনা যোগাইছিল। সেইবাবে অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক ৰূপৰ নিৰ্মাণ আৰু প্ৰতিষ্ঠাত ফাৰোৱেলৰ অৱদানক আমি অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰোঁ। ঐতিহাসিক দৃষ্টিকোণেৰে বিচাৰ কৰি এইসমূহক আমি যথোচিত মূল্য দিব লাগিব। ঊনবিংশ শতিকাৰ অসমীয়া ভাষাক পৰিপুষ্টি যোগোৱা উপকৰণসমূহৰ ভিতৰত নিধি লিৰাই ফাৰোৱেলৰ ৰচনাসমূহৰ স্থানো নিঃসন্দেহে গুৰুত্বপূৰ্ণ।

অসমীয়া বৰ্ণবিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁ উচ্চাৰণ অনুগামী ৰীতিৰ সমৰ্থক আছিল। সেয়েহে আখৰ-জোটনিত ফাৰোৱেলে জাদুৰাম-ব্ৰাউন ৰীতি ব্যৱহাৰৰ পোষকতা কৰিছিল। তেওঁৰ এই মতাদৰ্শৰ বাবেই পৰৱৰ্তী সময়ত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ সৈতে একপ্ৰকাৰ সমুখ সমৰত নামিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই তেওঁৰ আত্মজীৱনীত বৰ্ণবিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত ফাৰোৱেলৰ স্থিতিৰ বাবে তেওঁৰ সৈতে হোৱা সংঘাতৰ কথা স্পষ্ট ভাষাৰে বৰ্ণনা কৰিছে। অৱশ্যে হেমচন্দ্ৰৰ সৈতে হোৱা সেই কঠোৰ যুঁজত ফাৰোৱেল সফল হ'ব নোৱাৰিলে।

৩.৭ গুণাভিৰাম বৰুৱা

অসমীয়া ভাষাৰ সংকটৰ প্ৰথমছোৱাত ভাষাটোৰ হৈ মাত মাতোতা অসমীয়া কোনো নাছিল যদিও 'অৰুনোদই' প্ৰকাশৰ পিছত এইক্ষেত্ৰত এটা পৰিৱৰ্তনৰ সূচনা হৈছিল। 'অৰুনোদই'ৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষালৈ অৱদান আগবঢ়োৱা এজন উল্লেখযোগ্য অসমীয়া লিখক আছিল গুণাভিৰাম বৰুৱা। মহেশ্বৰ নেওগে তেওঁক "আনন্দৰামৰ আধ্যাত্মিক উত্তৰাধিকাৰী" আখ্যা দিছে। নগেন শইকীয়াৰ ভাষাত "আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ জীৱন আৰু কৰ্মই আছিল গুণাভিৰামৰ আদৰ্শ।" 'অৰুনোদই'ৰ পাততে গুণাভিৰাম বৰুৱাই 'অচমিয়া ভাসা', 'মাত্ৰি ভাসাৰ সক্তি' আদি ৰচনা লিখিছিল। অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু উন্নতি কামনা কৰি তেওঁ ১৮৫৭ চনৰ মাৰ্চৰ 'অৰুনোদই'ত লিখিছিল— "মাত্ৰি ভাসাৰ সক্তি বৰ আচৰিত, কিয়নো ইয়াক আমি কেতিয়াও নে পাহৰোঁ। ...আমাৰ দেসৰ বৰবিলাকক বঙ্গালি ভাসাক অচমিয়াতকৈ মান্য কৰা ৰোগৰ পৰা মুকুত কৰিব পাৰিলে, সাধাৰন লোক সকলক পৰা জাই, কিন্তু ই ৰোগৰ ঔষধ একো নাই সকলোএ আপোন আপোন গা আৰু মৰ্জতা চালেই কাৰ্জ আহে, আপোনাৰ ৰোগ আপুনি গুচাব লাগে"।

অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰতি থকা বৰুৱাৰ মনোভংগী আৰু তেওঁ ভাষাটোৰ প্ৰতি পালন কৰা দায়িত্ব স্বাক্ষৰ উল্লিখিত লেখাসমূহে বহন কৰিছে। তদুপৰি গুণাভিৰাম

বৰুৱাৰ ভাষাত অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক ঠাচ কেনেদৰে গঢ় লৈছিল সেয়াও এই কথাখিনিৰ জৰিয়তে বুজিব পৰা যায়। তেওঁৰ ‘ৰাম-নৰমী’ও প্ৰথম ‘অৰুণোদই’ কাক ততে ওলাইছিল। অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা চৰকাৰৰ ওচৰত সাব্যস্ত কৰিবৰ কাৰণে বাৰে বাৰে যত্ন কৰিও ব্ৰন্থন যেতিয়া বিফল হৈছিল তেতিয়া সংগ্ৰামখনৰ শেষৰ ফাললৈ তেওঁলোকে অসমীয়া ভাষাত প্ৰকাশ হোৱা বিভিন্ন সাহিত্যৰ তালিকাও চৰকাৰলৈ পঠিয়াইছিল। সেইক্ষেত্ৰত গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ লিখাসমূহো অসমীয়া ভাষাৰ শক্তিশালী বিভিন্ন নিদৰ্শনৰ অন্যতম হৈ থিয় দিছিল। সেই সময়ৰ অসমীয়া মানুহৰ ভাষিক দুৰ্গতিৰ বাবে আক্ষেপ কৰি বৰুৱাই লিখিছে—“তেওঁলোকে নিজ ভাষা শিকা উচিত; তেওঁলোকে বিদেশী বঙলা শিকিব লগীয়া হৈছে অথচ তাৰপৰা লাভ কৰিব পৰা নাই; অসমীয়া ভাষা বঙলাতকৈও ওড়িয়াৰহে বেছি ওচৰ।” এনেদৰে নিজ মাতৃভাষাৰ গুৰুত্ব বৰ্ণোৱাৰ উপৰিও ব্ৰন্থনৰ নেতৃত্বত বৃটিছ চৰকাৰলৈ অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ প্ৰচলন বিচাৰি দিয়া স্মাৰক পত্ৰত গুণাভিৰামে চহী কৰিছিল। ভাষাটোৰ প্ৰতি দায়বদ্ধতা থাকিলেও এইক্ষেত্ৰত তেওঁ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দৰে কঠোৰ নীতিনিষ্ঠ নাছিল। গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ ভাষাত “মিছনেৰীসকলৰ প্ৰকাশভংগীৰ সুৰ শুনিবলৈ পোৱা যায়” বুলি নগেন শইকীয়াই মন্তব্য আগবঢ়াইছে। কিন্তু ভাষাৰ বিশুদ্ধ ৰূপটোৰ প্ৰতি বৰুৱাও আগ্ৰহী আছিল। সেয়েহে হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ ৰচনা কৰাৰ ক্ষেত্ৰত গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পৰা লাভ কৰা পৰামৰ্শ আৰু প্ৰেৰণা সন্দৰ্ভত লিখিছিল যে—“সেই বিষয়ত তেওঁ মোৰ অকল উৎসাহদাতা আৰু উপদেশক আছিল।” গুণাভিৰাম বৰুৱা আৰু ‘অৰুণোদই’ৰ সম্পৰ্ক আছিল অতি ঘনিষ্ঠ। ‘অৰুণোদই’য়েই আছিল তেওঁৰ সাহিত্য ৰচনাৰ প্ৰধান মাধ্যম। সেইবাবেই বৰুৱাৰ ভাষাত মিছনেৰীসকলৰ প্ৰভাৱ গভীৰ আৰু স্পষ্ট।

৩.৮ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা

ঊনবিংশ শতিকাৰ আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ “এজন প্ৰধান দ্ৰষ্টা আৰু স্ৰষ্টা” হ’ল হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা। ‘অৰুণোদই’ৰ নীতিৰ লগত একমত হ’ব নোৱাৰা বাবে প্ৰথমে তেওঁ এই ‘অৰুণোদই-গোষ্ঠী’ৰ মাজত সোমাব বিচৰা নাছিল। কিছু পিছলৈহে তেওঁ ‘অৰুণোদই’ত লিখা-মেলা কৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই ফুকনৰ পথকে অনুসৰণ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ ভেটিটো নতুনকৈ বান্ধিলে। জীৱনী, অভিধান, ব্যাকৰণ, আদি ৰচনা কৰি তেওঁ ভাষাটোক স্বমৰ্যাদাৰে থিয় হ’বলৈ শক্তি দিলে। বিশেষকৈ আমেৰিকান মিছনেৰীসকলে প্ৰৱৰ্তন কৰা উচ্চাৰণ অনুগামী আচহুৱা বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি আতৰাই হেমচন্দ্ৰই অসমীয়া ভাষাক সংস্কৃত অনুগামী বৰ্ণবিন্যাসেৰে শৃংখলাবদ্ধ কৰিলে, নতুন গঢ় দিলে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আছিল উচ্চাৰণ অনুগামী বৰ্ণবিন্যাসৰ ঘোৰ বিৰোধী। “জাদুৰাম-ব্ৰাউন” বৰ্ণবিন্যাসৰ ঘোৰ বিৰোধিতা কৰা বৰুৱাই অনেক যত্ন কৰি এই বৰ্ণবিন্যাস আতৰাই সংস্কৃত অনুগামী বৰ্ণবিন্যাসৰ প্ৰচলন কৰে। ১৮৬১ চনৰ পৰা ‘অৰুণোদই’ত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই দেখুৱাই দিয়া বৰ্ণবিন্যাস গ্ৰহণ কৰা হয়। পূৰ্বৰ উচ্চাৰণ

অনুগামী বৰ্ণবিন্যাসৰ পথ নিৰ্দেশক আছিল জাদুৰাম ডেকাবৰুৱা। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই এই
 সৰলীকৃত বৰ্ণবিন্যাস ওফৰাবলৈ উঠি পৰি যত্ন কৰাৰ বিষয়ে ‘আত্মজীৱন চৰিত’ত
 এনেদৰে লিখিছে—“যেতিয়া মিস্যনেৰী বিলাকৰ গুৰিলৈ নিতৌ যাবলৈ ধৰিলোঁ,
 তেতিয়াৰ পৰা অৰুণোদয়েৰে সৈতে মোৰ সম্বন্ধ আৰু দৃঢ় হ’ল। তাতে মই তাৰ
 বৰ্ণবিন্যাস সংশোধনৰ নিমিত্তে যত্ন কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। মোৰ এই চেষ্টাত নিধিৰাম
 ফেয়াৰোৱেল নামেৰে এটা দেশী শ্ৰীষ্টিয়ানৰ পৰা বৰ বাধা পাইছিলোঁ। সি তাৰ গুৰু
 ব্ৰাউন চাহাবৰ বৰ্ণ-বিন্যাস প্ৰণালীৰ পৰা এক আঙ্গুলো লৰচৰ হোৱাকে মহাপাপ যেন
 ভাবিছিল। পৰিশেষত মোৰ যত্ন সফল হয়, তথাপি ‘ৱ’ আখৰটোৰ ব্যৱহাৰ চলোৱা
 অসম্ভৱ যেন বোধ হ’ল।...পিছত পাদ্ৰী ডক্টৰ কম্পাৰ্ট চাহাবৰ সহায়তাৰ দ্বাৰা এই
 বিষয়ৰ সকলো আপত্তিৰ খণ্ডন হ’ল আৰু ‘ৱ’ৰ ব্যৱহাৰ চলিল।” অৰ্থাৎ বৰুৱাই
 উচ্চাৰণভিত্তিক সৰল বৰ্ণবিন্যাসৰ পৰিৱৰ্তে সংস্কৃত অনুগামী যি বৰ্ণবিন্যাসৰ পোষকতা
 কৰিছিল, নিজৰ সেই মতৰ সপক্ষে যুঁজি বৰ্ণবিন্যাসৰ সংশোধন নোহোৱালৈকে ক্ষান্ত
 হোৱা নাছিল। ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আছিল কঠোৰপন্থী ব্যক্তি। তেওঁ ভাষাৰ
 যিটো ৰূপৰ প্ৰতিষ্ঠা লক্ষ্য কৰি লৈছিল সেয়া সম্পূৰ্ণ কৰিহে এৰিছিল। ‘অৰুনোদই’ত
 লিখিলেও তেওঁ মিছনেৰীসকলৰ ভাষিক ৰূপৰ অনুগামী নহৈ ভাষাটোৰ এক মান্য
 ৰূপ প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই নিজেই সেয়েহে অভিধান আৰু ব্যাকৰণ ৰচনা
 কৰি আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ কাৰণে এক পথনিৰ্দেশনা প্ৰস্তুত কৰি দিছিল। বিতাৰিত
 অসমীয়া ভাষা পুনৰুদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামখনত পোনপটীয়াকৈ বৰুৱাৰ কোনো সক্ৰিয় ভূমিকা
 নাই। কিন্তু শেষৰফালে মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ সপক্ষে যিসমূহ
 ৰচনা আৰু পুথিৰ নিদৰ্শন চৰকাৰক দিছিল তাৰ ভিতৰত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ ‘অসমীয়া
 ব্যাকৰণ’ আছিল অন্যতম। অসমীয়া ভাষাত লিখা এইখনেই আছিল প্ৰথম ব্যাকৰণ।
 সংস্কৃত, ইংৰাজী, হিন্দী আৰু বঙালী কেউটা ভাষাতে ব্যুৎপত্তি অৰ্জন কৰা বৰুৱাক
 এই বিভিন্ন ভাষাৰ জ্ঞানে ব্যাকৰণ ৰচনাত বিশেষভাৱে সহায় কৰিছিল। তদুপৰি তেওঁৰ
 মাতৃভাষা অসমীয়াতো অগাধ দখল আছিল। সেইবাবেই ভাষাটোৰ ক্ষেত্ৰত এটা স্পষ্ট
 কঠোৰ আদৰ্শ গ্ৰহণ কৰিব পাৰিছিল আৰু সেই আদৰ্শকে ভেটি কৰি ২৪ বছৰ বয়সতে
 ব্যাকৰণ লিখি উলিয়াইছিল। তেওঁৰ ব্যাকৰণখনৰ মূল আদৰ্শ আছিল সংস্কৃত, ইংৰাজী
 আৰু বঙলা ব্যাকৰণ। ‘অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ’ ত ঈশ্বৰচন্দ্ৰ বিদ্যাসাগৰৰ ‘সমগ্ৰ
 ব্যাকৰণ কৌমুদী’ৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট। নিজৰ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত কঠোৰ ৰীতিৰ অনুগামী হ’লেও
 অন্য ভাষাৰ প্ৰতি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই মৰ্যদা ৰাখিছিল আৰু প্ৰয়োজনীয় সহায় লবলৈ
 কুষ্ঠাবোধ কৰা নাছিল। অৰ্থাৎ ভাষিকভাৱে কঠোৰপন্থী হ’লেও তেওঁ আছিল উদাৰমনস্ক
 ব্যক্তি। প্ৰধানকৈ তিনিটা উদ্দেশ্য আগত লৈ তেওঁ সেই সময়ত ব্যাকৰণখন ৰচনা
 কৰিছিল। অসমীয়া ব্যাকৰণৰ অভাৱ পূৰণ, সংস্কৃতৰ পৰা উদ্ভূত অসমীয়া ভাষাৰ
 নিজস্ব সংস্কৃতিয়া ৰূপটোৰ প্ৰতিষ্ঠা আৰু মাতৃভাষা অসমীয়াৰ গঠন পদ্ধতি সম্পৰ্কে
 অসমীয়া মানুহক অৱগত কৰোৱা। এই তিনিওটা উদ্দেশ্য পূৰণত ব্যাকৰণখন সফল

হৈছিল। উচ্চাৰণভিত্তিকি সৰল অসমীয়াৰ পোষকতা কৰা নাথান ব্ৰাউন, মাইল্ছ ব্ৰনছনৰ দৰে মিছনেৰী আৰু এই পন্থাৰ অনুগামী অসমীয়াসকলৰ মনোযোগ আকৰ্ষণ কৰি তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ সংস্কৃতমূলীয় দিশটো স্পষ্ট কৰি প্ৰতিষ্ঠা দিলে। কাৰণ তেওঁ বিশ্বাস কৰিছিল যে ব্ৰাউন নিৰ্দেশিত সৰল অসমীয়া স্বীকাৰ কৰি ল'লে প্ৰাচীন কালৰে পৰা চলি অহা অসমীয়া ভাষাৰ চহকী সাহিত্যিক ঐতিহ্যৰ সৈতে সম্পৰ্ক হেৰাব। কাৰণ সেইসমূহ পুথিৰ আখৰ জেঁটনি উচ্চাৰণভিত্তিক নহয়। অসমীয়া ভাষাৰ সেই পুৰণি কালিকাক উপলব্ধি কৰিব পাৰিছিল কাৰণেই তেওঁ অহোপুৰষাৰ্থ কৰি ভাষাটোৰ কাৰণে যুজিছিল। ভাষাবিদ লীলীৱতী শইকীয়া বৰাই বৰুৱাৰ এই অৱদান সম্পৰ্কত কৈছে—“হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই প্ৰথমগৰাকী অসমীয়া ভাষাবিদ, যি সূত্ৰভিত্তিক নিদানমূলক ‘অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ’ৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষাটোৰ ধ্বনিগত, ৰূপগত আৰু বাক্যগত এই কেউটা দিশৰ গাঁথনিক বিশ্লেষণ কৰি আধুনিক অসমীয়া ভাষাটোৰ সুদৃঢ় ভেটি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে।” অসমীয়া ভাষাৰ লিখিত ৰূপটোক ব্যাকৰণৰ জৰিয়তে পৰীক্ষিত আৰু মৰ্জিত কৰাটোৱেই আছিল হেমচন্দ্ৰৰ কঠোৰ লক্ষ্য আৰু আদৰ্শ।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাত পাঠ্যপুথি ৰচনা কৰিও মাতৃভাষা মাধ্যমেৰে বিদ্যালয়ত পাঠদানৰ কাৰণে সহায় আগবঢ়াইছিল। বৰুৱাৰ সমগ্ৰ ৰচনাৰ মাজেৰে আধুনিক অসমীয়া ভাষা আৰু বৰ্ণবিন্যাসৰ এক স্ককীয় কঠোৰ ৰীতি প্ৰতিষ্ঠা হ'ল। বিশেষৰ হাজৰিকাই আধুনিক অভিধানতত্ত্বৰ দৃষ্টিৰে বিচাৰ কৰি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাক সেইসময়ৰ “উত্তম আভিধানিক” বুলি অভিহিত কৰিছে।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

অসমীয়া বৰ্ণবিন্যাসৰ কাৰণে নিধি লিবাই ফাৰোৱেল আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মাজত কিয় সংঘাত হৈছিল? এই সংঘাতৰ পৰিণতি কি হ'ল বুজাই লিখক।

.....

.....

.....

.....

.....

৩.৯ সাৰাংশ (Summing Up)

ঊনবিংশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাই স্বমৰ্যদা হেৰুৱাই অফিচ-আদালত পঢ়াশালীৰ পৰা বিতাৰিত হৈ দুৰ্যোগৰ মুখামুখি হৈছিল। সেই দুৰ্যোগৰ পৰা ভাষাটোক ৰক্ষা কৰিবলৈ নিৰৱচ্ছিন্নভাৱে অহোপুৰুষাৰ্থ কৰা মিছনেৰীসকলৰ সহযোদ্ধা আছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ দৰে সজাগ সচেতন অসমীয়া। মিছনেৰীকলে ‘অৰুনোদই’ কাকত উলিয়াই তাৰ জৰিয়তে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিৰ বাট মুকলি কৰিছিল।

তেওঁলোকে প্রধানঃ ভাষাটোৰ উচ্চাৰণভিত্তিক সৰল ৰূপটোক অনুসৰণ কৰি ভাষা ব্যৱহাৰ কৰিছিল। সকলোৱে সেই ৰূপটোক গ্ৰহণ কৰা নাছিল। কিন্তু দীৰ্ঘ সময় ধৰি অসমীয়া ভাষাৰ এই সহজ ৰূপটোৰে প্ৰচলন চলিল।সেয়েহে ‘অৰুনোদই’ৰ পাতত অসমীয়া ভাষাৰ এই সৰল আচহুৱা অসমীয়া ভাষাৰে আধিপত্য পৰিলক্ষিত হয়। অৱশেষত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ যত্নত ভাষাটোৰ ক্ষেত্ৰত সংস্কৃত অনুগামী এক কঠোৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি প্ৰতিষ্ঠা কৰা হয়। হেমচন্দ্ৰই ক’লেও মিছনেৰীসকলে প্ৰথমে এই পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা নাছিল। অৱশ্যে পিছত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা নিৰ্দেশিত পথকে স্বীকাৰ কৰি লয় আৰু অসমীয়া ভাষাই এক সুনিৰ্দিষ্ট শৃংখলিত ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰে। ইফালে প্ৰায় ৩৭ বছৰ সময়ৰ যত্নৰ অন্তত বৃটিছ চৰকাৰৰ ওচৰত অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা স্বীকৃত হয় আৰু ভাষাটোৱে হত মৰ্যদা ঘূৰাই লাভ কৰে। অসমীয়া ভাষা অফিচ-পঢ়াশালী আদিলৈ ঘূৰি আহিল আৰু ভাষাটোৰ এক আধুনিক ৰূপ প্ৰতিষ্ঠিত হ’ল। অসমীয়া ভাষাই নিৰ্দিষ্ট গঢ় আৰু মান্যতা অৰ্জন কৰি স্ব পথেৰে গতি ল’লে। ব্যাকৰণৰ ক্ষেত্ৰতো ভাষাটোৰ এটা শৃংখলিত ৰূপ নিৰ্দ্ধাৰিত হ’ল।এহাতে ইংৰাজ সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱত ভাষাটোত সোমাই পৰা নতুন শব্দ, বাক্য আনহাতে শিৱসাগৰকেন্দ্ৰিক কথ্য ভাষা,এহাতে পুৰণি অসমীয়া পুথি, বুৰঞ্জী আদিৰ ভাষাৰ প্ৰভাৱ আনহাতে সংস্কৃত অনুগামী বৰ্ণবিন্যাস—এই সকলোৰে সমাহাৰত অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিক ৰূপ, আধুনিক গতিপথ নিৰ্মিত হ’ল।

৩.১০ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

- ১) ঊনবিংশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাই যি সংকটৰ মুখামুখি হৈছিল সেই বিষয়ে বহলাই আলোচনা কৰক।
- ২) ঔপনিবেশিক কালৰ অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে এটা প্ৰবন্ধ লিখক।
- ৩) ঊনবিংশ শতিকাৰ অসমীয়া ভাষাৰ বিপত্তিৰ কালত অসমীয়া বুদ্ধিজীৱিৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আছিল?
- ৭) অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰুত্থানত ‘অৰুনোদই’ সংবাদ পত্ৰৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আছিল?
- ৯) অসমীয়া ভাষা উদ্ধাৰৰ সংগ্ৰামলৈ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ অৱদান কেনেধৰণৰ?
- ১০) মিছনেৰীসকলে বৰ্ণবিন্যাসৰ ক্ষেত্ৰত কি ৰীতি অনুসৰণ কৰিছিল?পৰৱৰ্তী সময়ত কিদৰে এই ৰীতিৰ পৰিৱৰ্তন কৰিব লগা হ’ল আলোচনা কৰক?
- ১১) আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণত ‘অৰুনোদই’ৰ ভূমিকা কেনেধৰণৰ আছিল?

৩.১১ প্ৰসঙ্গ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

- ১) উপেন্দ্ৰ নাথ গোস্বামী : অসমীয়া ভাষাৰ উদ্ভৱ সমৃদ্ধি আৰু বিকাশ
- ২) মহেশ্বৰ নেওগ(সম্পা) : অৰুনোদই(১৮৪৬-১৮৫৪)(একত্ৰ সংকলন)

- ৩) বসন্ত কুমাৰ গোস্বামী(সম্পা) : অৰুনোদই(১৮৫৫-১৮৬০)(একত্ৰ সংকলন)
- ৪) নগেন শইকীয়া (সম্পা) : আসাম-বন্ধু
- ৫) যোগেন্দ্ৰনাৰায়ণ ভূঞা : গুণাভিৰাম বৰুৱা
- ৬) বসন্ত কুমাৰ গোস্বামী(সম্পা) : হেমকোষ-স্মৰণ
- ৭) আজিজুল হক : মাইলছ ব্ৰনছন
- ৮) নন্দ তালুকদাৰ (সম্পা) : আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ ৰচনা সংগ্ৰহ
- ৯) Maheswar Neog: Nidhi Levi Farwel

চতুৰ্থ বিভাগ
ছপা মাধ্যম আৰু অসমীয়া ভাষা

বিভাগৰ গঠন

- 8.1 ভূমিকা (Introduction)
- 8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)
- 8.3 মৌখিক ভাষা, লিখিত ভাষা আৰু ছপা ভাষা
- 8.4 ছপা মাধ্যম আৰু ভাষা
 - 8.4.1 ভাৰতত ছপা মাধ্যম আৰু ভাষা
 - 8.4.2 অসমত ছপা মাধ্যমৰ প্ৰৱেশ আৰু ভাষিক পটভূমি
 - 8.4.3 অসমত ছপা মাধ্যমত ছপা হোৱা সমল
 - 8.4.4 ছপা মাধ্যমত অসমীয়া ভাষাৰ বিৱৰ্তন
- 8.5 সাৰাংশ (Summing Up)
- 8.6 আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- 8.7 প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

8.1 ভূমিকা (Introduction)

আপোনালোকে ইতিমধ্যে আগৰ গোটসমূহত আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ নিৰ্মাণ আৰু এই নিৰ্মাণকাৰ্যত অসমৰ মধ্যবিত্তশ্ৰেণীৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে অৱগত হৈছে। মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ সমান্তৰালভাৱে অসমীয়া ভাষাক প্ৰভাৱান্বিত কৰা আন এটা প্ৰধান কাৰক আছিল ছপা মাধ্যম। ছপা মাধ্যমৰ আৰম্ভণিয়ে আছিল বিশ্বৰ ইতিহাসৰ এক অন্যতম যুগান্তকাৰী ঘটনা। ছপা মাধ্যমে তথ্য আৰু জ্ঞানক অভূতপূৰ্ব ধৰণে ক্ষিপ্ৰ আৰু সুদূৰপ্ৰসাৰী কৰি তুলিলে। ছপা প্ৰযুক্তিয়ে ইউৰোপীয় নৱজাগৰণক প্ৰকৃত অৰ্থত গতি প্ৰদান কৰিছিল। একেদৰে বহু বৈজ্ঞানিক বিপ্লৱৰ আঁৰতো আছিল ছপা মাধ্যমে। ছপা মাধ্যমে সৰ্বসাধাৰণৰ কণ্ঠস্বৰক মঞ্চ প্ৰদান কৰি বহু ৰাজনৈতিক বিপ্লৱৰ বাট মুকলি কৰি দিছিল। ১৪৪০ খ্ৰীষ্টাব্দত জোহানেছ্ গুটেনবাৰ্গ নামৰ এগৰাকী জাৰ্মান সোণাৰীয়ে পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে ছপা প্ৰযুক্তিৰ সূচনা কৰিছিল বুলি কোৱা হয়। তাৰ পাছতেই প্ৰথমে ইউৰোপ আৰু তাৰ পৰৱৰ্তী সময়ত ইউৰোপীয় উপনিৱেশসমূহত ছপা প্ৰযুক্তিৰ সূচনা হ'বলৈ ধৰে। ভাৰতত প্ৰথম ছপাযন্ত্ৰ কঢ়িয়াই আনিছিল পৰ্তুগীজ মিছনেৰীয়ে। ১৫৫৬ খ্ৰীষ্টাব্দত গোৱাৰ ছেইণ্ট পল কলেজত প্ৰতিষ্ঠা কৰা এই ছপাযন্ত্ৰটোত পোনতে কিতাপ ছপা নহ'লেও ভাৰতৰ সামগ্ৰিক ইতিহাসৰ ই আছিল একধৰণৰ মাইলৰ খুঁটি। তামিল, কোংকনি, মাৰাঠী, মালায়লম আদি ভাৰতীয় ভাষাৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ঊনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণিলৈ ভাৰতৰ প্ৰায়বোৰ প্ৰাদেশিক ভাষাই ছপা মাধ্যমত প্ৰকাশ পাইছিল।

আপাতঃ দৃষ্টিত প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহত গ্ৰন্থ, পুস্তিকা বা পত্ৰিকা ছপা হোৱাটো সাধাৰণ ঘটনা। কিন্তু আজিৰ পৰা প্ৰায় আঢ়ৈশ বছৰ আগতে আৰম্ভ হোৱা এই প্ৰক্ৰিয়াটোক

সমসাময়িক প্ৰেক্ষাপটত বিচাৰ কৰিলেহে ছবিখন অধিক স্পষ্ট হয়। বিশেষকৈ মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ পৰা আতৰি আহি আহি অঞ্চলবিশেষে নতুন নতুন ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰা ভাষাসমূহৰ বাবে এয়া আছিল একধৰণৰ নতুন অভিজ্ঞতা। লগে লগে প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ চিনাক্তকৰণ, নিৰ্বাচন আৰু মান্যীকৰণৰ প্ৰয়োজনীয়তা ভাৰতৰ সকলো প্ৰান্ততে উপলব্ধি হৈছিল। অসম স্বাভাৱিকভাৱে এই বাতৰৰণৰ পৰা বৰ বিশেষ আতৰত নাছিল। ভৌগলিকভাৱে বংগৰ নিকটৱৰ্তী হোৱাৰ সুবাদতে ছপা মাধ্যমৰ সৈতে অঞ্চলটোৰ প্ৰধান প্ৰাদেশিক ভাষাৰ সংস্পৰ্শ গঢ়ি উঠিবলৈ বৰ বেছি পৰ লগা নাছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়টো দশকৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা এই নতুন অভিজ্ঞতাই অসমীয়া ভাষাটোৰ গতি-প্ৰকৃতি আৰু বিকাশক কিদৰে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল, সেয়াই এই বিভাগটোৰ আলোচ্য বিষয়।

8.2 উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে-

- হাতে লিখা ভাষাৰ পৰা ছপা ভাষাৰ বিকাশ আৰু পৰিৱৰ্তন সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।
- ছপা মাধ্যম আৰু ভাষাৰ মাজৰ সম্পৰ্কটো জানিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান-পতনত ছপা মাধ্যমৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিকীকৰণত ছপা মাধ্যমৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে জানিব পাৰিব।

8.3 মৌখিক ভাষা, লিখিত ভাষা আৰু ছপা ভাষা

যোগাযোগৰ বাবে ভাষাৰ উদ্ভাৱন আছিল মানৱ সভ্যতাৰ এক যুগান্তকাৰী ঘটনা। প্ৰত্নৰূপৰ পৰা ভাষাই হাজাৰ হাজাৰ বছৰৰ বিৱৰ্তনৰ মাজেৰে বৰ্তমানৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছে। এই বিৱৰ্তনৰ আৰম্ভণিৰ বহু যোজন বাট ভাষাই মৌখিক ৰূপতে বুলিছিল। ভাষাৰ এই স্বাভাৱিক যাত্ৰাকালতে সৃষ্টি হৈছিল মৌখিক সাহিত্য (গীত-কাহিনী-সাঁথৰ)ৰ। মানৱ সভ্যতাই বহু হাজাৰ বছৰ ভাষাৰ মৌখিক ৰূপটোত ভাৱ-চিন্তা, আৱেগ আৰু সৃষ্টিশীলতা প্ৰকাশ কৰাৰ পাছত ইতিহাসৰ আন এটা বিন্দুত মানুহে ভাৱ-চিন্তা, আৱেগ আৰু সৃষ্টিশীলতাক লিখিত ৰূপ দিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। এই প্ৰক্ৰিয়াটো এদিনতে হৈ উঠা ধৰণৰ নহয়। একেদৰে সকলোবোৰ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো এই প্ৰক্ৰিয়াটো সম্পন্ন হোৱা নাছিল। আনকি সাম্প্ৰতিক বিশ্বতো কিছু ভাষাই লিখিত ৰূপলৈ গতি কৰাই নাই, মৌখিক ৰূপতে বৰ্তি আছে।

সুদীৰ্ঘকালীন মৌখিক পৰম্পৰাৰ কোনটো কেঁকুৰিত এই পৰিঘটনাটো প্ৰথমে সংঘটিত হৈছিল স্পষ্টকৈ কোৱাটো সম্ভৱপৰ নহয়। কিন্তু এটা কথা স্পষ্ট যে, মৌখিক

পৰম্পৰাৰ পৰা লিখিত পৰম্পৰালৈ অহাৰ লগে লগে দুয়োটা মাধ্যমত ব্যৱহৃত ভাষাটোত কিছু পৰিৱৰ্তন লাহে লাহে স্পষ্ট হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিলে। মৌখিক যুগৰ ভাষাতকৈ লিখিত ৰূপ অধিক স্থায়ী। বিপৰীতে মৌখিক ভাষাৰ লগত বক্তাৰ শাৰীৰিক অংগী-ভংগী, কথনৰ সুৰ আদি আনুষংগিক দিশ জড়িত হৈ থাকি যোগাযোগ অধিক ফলপ্ৰসূ কৰি তোলে। এই আনুষংগিক দিশসমূহ লিখিত ভাষাত স্বাভাৱিকভাৱে অনুপস্থিত। এনে পৰিস্থিতিত মৌখিক ভাষাৰ পৰা লিখিত ভাষালৈ অহাৰ লগে লগে প্ৰকাশভংগীৰ দিশৰ পৰা সুংগঠিত আৰু ৰীতিবদ্ধ হ'বলৈ বাধ্য হৈছিল। তদুপৰি মৌখিক পৰম্পৰাৰ সময়ত ভাষাৰ বিভিন্নতাৰ যি সমৃদ্ধি তাৰ পৰা আতৰি আহি লিখিত ৰূপত বিভিন্নতাসমূহৰ মাজৰ পৰা এটা ৰূপেহে গুৰুত্ব পাইছিল।

মৌখিক ভাষা আৰু লিখিত ভাষাৰ গতিশীল সম্পৰ্কটো কম-বেছি পৰিমাণে এতিয়াও বিদ্যমান। লিখিত ভাষাৰ সমান্তৰালভাৱে মৌখিক ভাষাৰ উত্থান-পতন-বিকাশ চলি আহিছে আৰু সময়ে সময়ে এই উত্থান-পতন আৰু বিকাশে লিখিত ভাষাৰ স্বৰূপ নিৰ্ণয় কৰি দিছে। এনেদৰে চলি আহি আহি খ্ৰীষ্টীয় পঞ্চদশ শতিকামানত ভাষাই আন এটা যুগান্তকাৰী পৰিৱৰ্তনৰ সন্মুখীন হয়। এইবাৰ হাতে লিখা ভাষাই ছপায়ন্ত্ৰত উঠি নতুন ৰূপ এটা লাভ কৰিলে। মৌখিক ভাষা আৰু হাতে লিখা ভাষাৰ পৰা ছপা ভাষা বহু দিশৰ পৰা ভিন্নৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল। হাতে লিখা ৰূপত এটা বিশেষ সময়ৰ এটা বিশেষ ভাষাৰূপ ভৱিষ্যতৰ বাবে সংৰক্ষিত হয়, কিন্তু ভাষাটোৰ প্ৰসাৰ সীমিত। ছপা ভাষা কম সময়ত কম খৰচত উৎপাদনশীল যাৰ বাবে ছপা ভাষাই হাতে লিখা ভাষাতকৈ আৰু এচাপ আগুৱাই গৈ এটা বিশেষ সময়ৰ এটা বিশেষ ভাষাৰূপক ভৱিষ্যতৰ বাবে সংৰক্ষিত কৰাৰ লগতে ভাষাৰূপটোৰ ব্যাপক প্ৰসাৰতো অৰিহণা আগবঢ়ালে। লগতে মৌখিক যুগৰ ভাষাৰ ভিন্নতাসমূহ হাতে লিখা ভাষাৰ মাজেৰে কিছু সংশ্লেষিত হোৱাৰ দৰেই হাতে লিখা ভাষাত উপলব্ধ ভিন্নতাও ছপা মাধ্যমৰ ভাষাত আৰু অধিক সংশ্লেষিত হ'বলৈ বাধ্য হ'ল। একে কথা লিপিৰ ক্ষেত্ৰতো প্ৰযোজ্য। হাতে লিখা ভাষা ভিন্ন গঢ়ৰ লিপিৰ মাজেৰে আত্মপ্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু ছপা মাধ্যমলৈ যোৱাৰ লগে লগে ভিন্ন গঢ়ৰ লিপি সমূহৰ মাজৰ পৰা এটা নিৰ্দিষ্ট গঢ় গ্ৰহণ কৰিবলৈ বাধ্য হ'ল। মৌখিক যুগৰ পৰা হাতে লিখা পৰ্যায়লৈ অগ্ৰসৰ হওঁতেই ভাষাৰ স্বাভাৱিক পৰিৱৰ্তনসমূহ মন্থৰ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিছিল, ছপাভাষাৰ ক্ষেত্ৰতো একেটা কথাই প্ৰযোজ্য হ'ল।

বিপৰীতে ছপাভাষাই কেইটামান দিশত নতুনত্ব আনিলে তাৰ ভিতৰত প্ৰধান হ'ল ছপা মাধ্যমত ভাষাই আগতে কেতিয়াও নঘটা ধৰণে তথ্য আৰু জ্ঞানৰ প্ৰসাৰ কৰিলে। লগে লগে প্ৰসাৰ হ'ল ভাষাৰ। ফলশ্ৰুতিত ভৌগলিকভাৱে ওচৰা-ওচৰিকৈ নথকা ভাষাৰূপৰ মাজতো যোগাযোগ সম্ভৱ হ'ল। অৱশ্যে ভৌগলিকভাৱে ওচৰা-ওচৰিকৈ নথকা ভাষাৰূপৰ মাজত যে আগতে যোগাযোগ একেবাৰে নহৈছিল এনে নহয়। প্ৰব্ৰজিত লোকৰ মাধ্যমেৰে প্ৰায়ে ভৌগলিকভাৱে আতৰত থকা ভাষাৰূপৰ মাজত সংযোগ হৈ আহিছিল। কিন্তু ছপাভাষাই এই সংযোগ অধিক ব্যাপক যে কৰিছিল তাত কোনো সন্দেহ নাই।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

মৌখিক যুগৰ পৰা ছপা মাধ্যমলৈ আহোতে ভাষাই কেনেধৰণৰ পৰিৱৰ্তনৰ সন্মুখীন হৈছিল বুলি ভাবা?

.....

.....

.....

.....

.....

8.8 ছপা মাধ্যম আৰু ভাষা

১৪৪০ চনৰ কথা। জোহানছ্ গুটেনবাৰ্গ নামৰ জাৰ্মানীৰ এগৰাকী সোণাৰীয়ে ভ্ৰাম্যমান ছপায়ন্ত্ৰৰ উদ্ভাৱন কৰে। পূৰ্বৰে পৰা থকা পেঁচযুক্ত ছপায়ন্ত্ৰ (Screwed Press) ৰ আৰ্হিতে এই ভ্ৰাম্যমান ছপায়ন্ত্ৰটো নিৰ্মিত হৈছিল। অৱশ্যে কাঠৰ ব্লকত চিয়াহী লগাই হাতেৰে চাপ দি ছপা কৰাৰ পৰম্পৰা চীন, জাপান, কোৰিয়াত সপ্তম-অষ্টম শতিকাৰ পৰাই আছিল। গুটেনবাৰ্গৰ ভ্ৰাম্যমান ছপায়ন্ত্ৰৰ আৰ্হিৰ ছপায়ন্ত্ৰই ১৬০০ শতিকামানত এটা দিনতে ৩২০০-৩৬০০ পৃষ্ঠালৈ ছপা কৰিব পাৰিছিল, বিপৰীতে হাতেৰে চাপ দিয়া ছপায়ন্ত্ৰত ৪০ টা মান পৃষ্ঠাহে এদিনত ছপা হৈছিল। গতিকে স্বাভাৱিকভাৱে তুলনামূলকভাৱে উন্নত ছপায়ন্ত্ৰৰ আগমনৰ লগে লগে পঞ্চদশ-ষষ্ঠদশ শতিকামানত ছপা কাৰ্যটো সহজলভ্য আৰু কম খৰচী হৈ পৰিছিল। লগে লগে সমাজৰ শিক্ষিত চামটোৱে অধ্যয়ন, চিন্তাৰ আৰু জ্ঞানচৰ্চাৰ অনেক সমল লাভ কৰিলে। ইয়ে ইউৰোপীয় নৱজাগৰণক ত্বৰান্বিত কৰিলে, শিল্প বিপ্লৱক উদ্গনি দিলে, বৈজ্ঞানিক চিন্তা আৰু আৱিষ্কাৰৰ ভেটি ধৰিলে। তথ্য আৰু জ্ঞানৰ এই বৈপ্লৱিক জাগৰণৰ ধাৰক বাহক আছিল ভাষা। অৱশ্যে ছপায়ন্ত্ৰলৈ অহাৰ সময়লৈ ইউৰোপত লেটিন ভাষাৰ আধিপত্য ক্ৰমে কমি কমি আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ গুৰুত্ব বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰিছিল। ষষ্ঠদশ শতিকাতো বিদ্বৎ সমাজত লেটিনৰ আদৰ আছিল, কিন্তু ধৰ্মীয় গ্ৰন্থসমূহৰ পৰা আৰম্ভ কৰি জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ কথাসমূহ আঞ্চলিক ভাষাত জনোৱাৰ আগ্ৰহো সমান্তৰালভাৱে বৃদ্ধি হৈছিল। উদাহৰণস্বৰূপে ষষ্ঠদশ শতিকাৰ নেডাৰলেণ্ডৰ কথা ক'ব পাৰি। সমসাময়িক নেডাৰলেণ্ডত লেটিন ভাষাৰ প্ৰচলন চলি থকাৰ লগে লগে ভিন ভিন সামাজিক শ্ৰেণীৰ প্ৰয়োজন পূৰ্তিৰ বাবে ফৰাচী ভাষা আৰু ডাচ ভাষালৈও অনুবাদৰ কাম আৰম্ভ হৈছিল। একে ভাষিক পৰিঘটনা ইউৰোপৰ আন আন প্ৰান্ততো সংঘটিত হৈছিল। মাত্ৰ ছপায়ন্ত্ৰই আঞ্চলিক ভাষাসমূহক অধিক মৰ্যদাসম্পন্ন কৰি তুলিলে। সমান্তৰালভাৱে আঞ্চলিক ভাষাসমূহ পঢ়িব পৰাকৈ এচাম পাঠকৰ সৃষ্টি হ'ল। এনে পাঠকসমাজে ছপা আখৰত প্ৰকাশিত আঞ্চলিক ভাষাৰ চৰ্চা ত্বৰান্বিত কৰিলে।

8.8.1 ভাৰতত ছপা মাধ্যম আৰু ভাষা

ভাৰতত ছপা যন্ত্ৰৰ প্ৰথম প্ৰৱেশ ঘটে গোৱাত। পৰ্তুগীজ শাসনাধীন গোৱাৰ ছেইণ্ট প'ল কলেজত ১৫৫৬ চনত এটা ছপা যন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ কথা জানিব পৰা যায়। প্ৰকৃততে গোৱাত স্থাপন হোৱা ছপা যন্ত্ৰটোৰ লক্ষ্যস্থান আছিল সেইসময়ৰ আবেছিনিয়া আৰু বৰ্তমানৰ ইথোপিয়া। খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰচাৰৰ কামত সহায়ক হোৱাকৈ পৰ্তুগালৰ পৰা ভাৰতৰ গোৱাৰ তটৰ কাষেৰে জাহাজ এখনত ছপাযন্ত্ৰটোলৈ প্ৰেৰণ কৰা হৈছিল। কিন্তু জাহাজখন গোৱা আহি পোৱাত খবৰ পোৱা গ'ল যে আবেছিনিয়াৰ ৰজাই মিছনেৰীসকলক আদৰিবলৈ সন্মত নহয়। একেসময়তে গোৱাৰ খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰচাৰকসকলে গৱৰ্ণৰ জেনেৰেললৈ ছপা-যন্ত্ৰ এটা বিচাৰি আবেদন জনাইছিল। ফলশ্ৰুতিত জাহাজখন আবেছিনিয়ালৈ ৰাওনা নহ'ল আৰু ছপাযন্ত্ৰটো ভাৰততে থাকি গ'ল। এবছৰ পাছতে অৰ্থাৎ ১৫৫৭ চনত গোৱাৰ পৰাই প্ৰকাশ হয় *Conclusiones Philosophica*। সমসাময়িকভাৱে ভাৰতত জোৱান বুস্তামান্তে (Juan Bustamante) নামৰ ছপাকাৰ্যত বিশেষজ্ঞ স্পেনিছ ব্যক্তি এগৰাকীয়ে ভাৰতৰ সহযোগী এগৰাকীৰ লগতে মিলি নতুন ছপাশাল এটা স্থাপন কৰি চাৰিখনকৈ গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰিছিল। কিন্তু ইয়াৰে এখনো গ্ৰন্থ বৰ্তমান পাবলৈ নাই। বৰ্তমান উপলব্ধ আটাইতকৈ পুৰণি ছপাগ্ৰন্থ *Compendio Spiritual Da Vide Christaa* খনো গোৱাস্থিত খ্ৰীষ্টান পৰ্তুগীজৰ পৃষ্ঠপোষকতাত ১৫৬১ চনত প্ৰকাশ হৈছিল। মূলতঃ খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ লগত সম্পৰ্কিত গ্ৰন্থসমূহৰ ভাষা আছিল লেটিন, স্পেনিছ আৰু ঘাইকৈ পৰ্তুগীজ। পৰ্তুগীজ ঔপনিৱেশিক শক্তিৰ নেতৃত্বত লেটিন, স্পেনিছ আৰু পৰ্তুগীজ ভাষাত প্ৰথম ছপাকাৰ্য আৰম্ভ কৰাৰ লেখীয়াকৈ আন আন ইউৰোপীয় ঔপনিৱেশিক শক্তিসমূহেও ভাৰতলৈ ছপাযন্ত্ৰ আনি প্ৰথমে লেটিন আৰু নিজ নিজ ইউৰোপীয় ভাষাসমূহতে গ্ৰন্থাদি ছপা কৰিছিল।

ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ ভিতৰত তামিল ভাষা প্ৰথমে ছপাশালত উঠিছিল। এইক্ষেত্ৰতো এগৰাকী স্পেনীয় ব্যক্তিয়ে আগভাগ লোৱাৰ কথা জনা যায়। Joao Gonsalves নামৰ ব্যক্তিগৰাকীয়ে প্ৰথমে তামিল আখৰ ছপাযন্ত্ৰৰ কাৰণে কাটিছিল। কিন্তু আখৰৰ গঢ়সমূহ পছন্দৰ নোহোৱাত নতুনকৈ আকৌ ফাডাৰ Joao da Faria ই তামিলনাডুৰ কল্লোম চহৰত তামিল আখৰৰ নতুন গঢ় তৈয়াৰ কৰে। এই নতুন গঢ়ৰ আখৰসমূহক লৈয়ে ১৯৫৮ চনৰ ২০ অক্টোবৰত ভাৰতীয় ভাষাত প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে কল্লোম চহৰৰ ছপাশালৰ পৰাই ছপা হৈ ওলায় Henrique Henriques ৰ *Doctrina Christam en Lingua Malauar Tamul* শীৰ্ষক গ্ৰন্থখন। একাদিক্ৰমে এনেকৈয়ে মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত আৰু বিশেষকৈ ভাৰতৰ দক্ষিণ আৰু পশ্চিম প্ৰান্তত এটাৰ পাছত আনটো ছপাশাল স্থাপন হ'বলৈ ধৰে।

সোতৰ শতিকামানলৈ ভাৰতত নতুনকৈ খ্ৰীষ্টধৰ্মত দীক্ষিত হোৱা লোকসকলৰ বাবে ছপাগ্ৰন্থৰ চাহিদাও বৃদ্ধি পাইছিল। লগে লগে গুৰুত্ব বৃদ্ধি পাইছিল আঞ্চলিক ভাষাৰ। সোতৰ শতিকাৰ প্ৰথমটো অৰ্দ্ধেকতে কোংকিনী আৰু মাৰাঠী ভাষাক ছপাশালৰ বাবে যথোপযুক্ত বুলি বিবেচনা কৰা হৈছিল। এইক্ষেত্ৰত আগভাগ লৈছিল ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ

ভিতৰত প্ৰথমবাৰৰ কাৰণে কোংকিনী ভাষাত ব্যাকৰণ ৰচয়িতা ফাডাৰ Thomas Stephens, লগতে ফাডাৰ Antonio Saldanha, ফাডাৰ Etienne do la Croix, ফাডাৰ Miguel do Almeida আৰু কোংকিনী ভাষাত ১৬৩২ চনত খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ নীতিসম্বলিত গ্ৰন্থৰ ৰচয়িতা ফাডাৰ Diogo Ribeiro এ। যদিওবা দেৱনাগৰী আখৰৰ সাঁচ ১৫৭৭ চনতে কটা হৈছিল কিন্তু দেৱনাগৰী আখৰৰ সাঁচৰ জটিলতাৰ বাবে মিছনেৰীসকলে কোংকিনী ভাষাক ৰোমান লিপিৰেহে ছপা কৰে। তদুপৰি প্ৰশাসনিক সুবিধাৰ বাবেও পৰ্তুগীজসকলে হয়তো ৰোমান লিপি ব্যৱহাৰ কৰাটো বেছি গ্ৰহণযোগ্য বুলি বিবেচনা কৰিছিল। কোংকিনী ভাষাৰ লগে লগে ফাডাৰ Thomas Stephens এ মাৰাঠী ভাষাতো পুৰাণ-মহাকাব্যৰ পদগাঠনিৰ আৰ্হিত 'খ্ৰীষ্ট পুৰাণ' নামৰ এখন গ্ৰন্থ ১৬১৬ চনত ৰাচল (Rachol) মিছনেৰী প্ৰেছৰ পৰা প্ৰকাশ কৰিছিল। এতিয়াও এইখন গ্ৰন্থ মাৰাঠী ভাষাৰ এক ধ্ৰুপদী সাহিত্য বুলি বিবেচিত হয়।

১৬৬৩ চনৰ পাছতহে তামিল আৰু মালয়লম ভাষা ছপায়ন্ত্ৰত উঠিছিল বুলি জনা যায়। অম্বলাকাড় ছপাশালে সেইসময়ত খুব সক্ৰিয়ভাৱে গ্ৰন্থ ছপা কৰিছিল। এই বাতাৱৰণতে Ejnasi Aichamoni নামৰ ব্যক্তি এগৰাকীয়ে ১৬৭৯ চনতে মালয়লী ভাষাত অভিধান এখন প্ৰকাশ কৰিছিল। টিপু ছুলটানৰ কেৰালা অধিগ্ৰহণে ছপাশালৰ কাম-কাজ কিছু স্থবিৰ কৰিলেও অষ্টদশ শতিকাৰ আদিতে ১৭০৬ চনত ছপাশালৰ কাম জনা Bartholomeus Zegenbel নামৰ ডেনিশ মিছনেৰী এগৰাকীৰ আগমনে ভাৰতত ছপাশালৰ কামক এক নতুন গতি প্ৰদান কৰে।

একেটা শতিকাত ব্ৰিটিছ শাসিত ভাৰতৰ পূৰ প্ৰান্তৰ কলিকতা চহৰৰ আশে-পাশেও ছপাশাল প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ খবৰ পোৱা যায়। ১৭০০-১৮০০ চনৰ ভিতৰত কলিকতাৰ আশে-পাশে ৪০ টা মান ছপাশাল আছিল আৰু ইয়াৰে সৰহভাগেই বাতৰি-কাকতৰ ছপাৰ লগত জড়িত হৈ আছিল। তদুপৰি আইনী আৰু বিজ্ঞাপনৰ সৈতে সম্পৰ্কিত কিছু কিছু বিষয়ো ছপা হৈ ওলাইছিল। এই সমস্ত ছপা কাৰ্যত ব্যৱহৃত হোৱা ভাষাটো আছিল ইংৰাজী। ১৭৭০ চনৰ পৰৱৰ্তী সময়ত কলিকতাকেন্দ্ৰিক পৰিৱেশত দুটা ঘটনাৰ সূচনা হৈছিল, প্ৰথম ১৭৭২ চনত কলিকতা চহৰ ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ ৰাজধানী হোৱা আৰু দ্বিতীয় ১৮০০ চনত শ্ৰীৰামপুৰত ডেনিশ মূলৰ খ্ৰীষ্টান মিছন আৰু কলিকতাত ফৰ্ট উইলিয়াম কলেজ স্থাপন। প্ৰশাসনিক, সামৰিক আৰু ৰাজহ সম্পৰ্কিত বহু নথি-পত্ৰ ইংৰাজীতে ছপা হৈ ওলাইছিল। প্ৰথম অৱস্থাত কৰ্তৃপক্ষই ব্যক্তিগত মালিকানা ছপাশালসমূহক (যেনেঃ হিক্কীৰ ছপাশাল) এই কামৰ বাবে নিয়োজিত কৰিছিল যদিও পিছলৈ ব্ৰিটিছ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে এইবোৰ কামৰ বাবে নিজাকৈ ছপাশাল স্থাপনৰ যো-জা কৰে। এই ছপাশালৰ প্ৰাৰম্ভিক পৰিকল্পনাকাৰী আছিল Charles Wilkins। তেঁৱে প্ৰথম ১৭৭৮ চনত গৱৰ্ণৰ জেনেৰেল Warren Hastings ক বাংলা লিপিৰ আখৰৰ সাঁচ নিৰ্মাণ কৰাৰ বাবে প্ৰস্তাৱ জনাইছিল আৰু একেটা বছৰতে কলিকতাৰ মালাদাত কোম্পানীৰ ছপাশাল প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। এই চৰকাৰী ছপাশালটোৱে ১৮৮১ চনত

কলিকতালৈ স্থানান্তৰণ কৰা হয়। সমান্তৰালভাৱে ৰাজহ সমিতিৰ পাৰ্চী আৰু বাংলা অনুবাদকৰূপে নিয়োজিত হোৱা Wilkins এ চৰকাৰী ছপাশালৰ পৰা ১৩ টা ছপা কৰ্ম সম্পাদন কৰিছিল। ছপা কামত তেওঁক সহায় কৰিবৰ বাবে আছিল Joseph Shepherd আৰু বঙালী কমাৰশিল্পী পঞ্চানন কৰ্মকাৰ।

শ্ৰীৰামপুৰত খ্ৰীষ্টান মিছন আৰু কলিকতাত ফৰ্ট উইলিয়াম কলেজ স্থাপনেও ঊনবিংশ শতিকাৰ উৰ্দ্ধকৰ্মিত ছপাশালৰ কামক নতুন গতি প্ৰদান কৰিছিল। বিশেষকৈ আঞ্চলিক ভাষাসমূহে এই সময়ছোৱাত অধিক গুৰুত্ব পোৱা পৰিলক্ষিত হ'ল। খ্ৰীষ্টান মিছনৰ স্থানীয় ভাষাসমূহত ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ আগ্ৰহে স্থানীয় ভাষাত ভিন্ন সমল ছপাৰ বাট মুকলি কৰি দিছিল। সমান্তৰালভাৱে সংস্কৃত ভাষাতো গ্ৰন্থ ছপা কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়া ঊনবিংশ শতিকাৰ কলিকতাত আৰম্ভ হৈছিল। ১৮০৬-০৭ আশে-পাশে বাবু ৰাম নামৰ ব্যক্তি এগৰাকীয়ে দেৱনাগৰী লিপিত ছপা কৰিব পৰাকৈ এটা ছপাশাল কলিকতাৰ কিডেৰপুৰত স্থাপন কৰিছিল।

মিছনেৰীসকলৰ প্ৰচেষ্টাত আৰম্ভ হোৱা ইংৰাজী শিক্ষাৰ প্ৰতিষ্ঠানসমূহত স্থানীয় ভাষাৰ পাঠ্যপুথিৰ প্ৰয়োজন পূৰ্তিৰ বাবে ১৮১৭ চনত কলিকতাত আৰম্ভ হৈছিল 'কলিকতা স্কুল বুক ছোছাইটি'ৰ। জন্মলগ্নেৰে পৰা এই সংস্থাটোৱে ইউৰোপত প্ৰকাশিত আৰু প্ৰচলিত বিজ্ঞানৰ ভালেমান পাঠ্যপুথি আঞ্চলিক ভাষালৈ ভাঙনি কৰিছিল। ১৯২১ চনলৈকে সংস্থাই প্ৰায় ১২৬৪৬৪ খন পাঠ্যপুথি ছপা কৰাৰ লগতে পাৰ্চী, আৰবী, উৰ্দু, বাংলা আৰু ইংৰাজী ভাষাত বিভিন্ন প্ৰচাৰ প্ৰতিকা ছপা কৰিছিল বুলি জনা যায়। একেদৰে ১৯২০ চনলৈকে বেণ্ডিষ্ট মিছনেৰীসকলে কেৱল কলিকতাতে প্ৰায় ৭.১০ লাখ পুথি ছপা কৰি উলিয়াইছিল বুলি জনা যায়। শতিকাটোৰ মাজভাগলৈ ভাৰতৰ লক্ষ্ণৌ, এলাহাবাদ, দিল্লী, মুম্বাই আদি চহৰসমূহত আৰু শিৱসাগৰ, কটক, চুৰট আদি প্ৰান্তীয় অঞ্চলত ছপাশাল ব্যৱস্থা গঢ়ি উঠিছিল। লগে লগে সেই এলেকাটোৰ আঞ্চলিক ৰূপবোৰে ছপা আখৰৰ ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিলে। স্বাভাৱিকভাৱে চিপাহী বিদ্ৰোহৰ পাছত ব্ৰিটিছ শাসনে পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ অধিক প্ৰসাৰত গুৰুত্ব দিছিল। শিক্ষানুষ্ঠান বৃদ্ধিৰ লগে লগে স্বাভাৱিক জ্ঞানবিদ্যাৰ প্ৰতি আগ্ৰহ আৰু চাহিদাও বৃদ্ধি হৈছিল। এনে পৰিৱেশত ছপাশালসমূহে আঞ্চলিক ভাষাত তথ্য আৰু জ্ঞানৰ প্ৰসাৰত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষলৈ প্ৰায়বোৰ প্ৰধান আঞ্চলিক ভাষাই ছপাশালত উঠি জাতীয় সাহিত্য সৃষ্টি কৰি ইতিমধ্যে সমৃদ্ধ হৈছিলেই, বিংশ শতিকাত সৰু সৰু আঞ্চলিক ভাষাসমূহেও এই প্ৰক্ৰিয়াত অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰে। তদুপৰি বিংশ শতিকাৰ স্বদেশী-জাতীয়তাবাদী চিন্তায়ো আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ বিকাশত গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা পালন কৰিছিল।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

ছপা ব্যৱস্থাৰ আৰম্ভণিয়ে ভাৰতৰ আঞ্চলিক ভাষাসমূহক কিধৰণে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল ?

.....

.....

.....

.....

.....

8.8.2 অসমত ছপা মাধ্যমৰ প্ৰৱেশ আৰু ভাষিক পটভূমি

উনবিংশ শতিকাৰ আৰম্ভণি অসমৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক ইতিহাসৰ বাবে দুৰ্যোগপূৰ্ণ। আহোম শাসনব্যৱস্থাৰ অন্তৰ্ভুক্তি তিনিকৈ মান আক্ৰমণৰ পটভূমি তৈয়াৰ কৰি দিছিল। মানৰ আক্ৰমণে বিধ্বস্ত কৰা অঞ্চলটো শতিকাটোৰ তৃতীয়টো দশকৰ মাজভাগৰ পৰাহে সুস্থিৰ হ'বলৈ আৰম্ভ কৰিছিল যেতিয়া ১৮২৬ চনৰ ২৪ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে ব্ৰহ্মদেশৰ ৰজাৰ সৈতে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ইয়াণ্ডাবু নামৰ ঠাইত সন্ধি স্থাপন কৰে। তেতিয়াৰ পৰাই এই ভূখণ্ডৰ নামনি অংশ প্ৰত্যক্ষভাৱে আৰু উজনি অংশ পৰোক্ষভাৱে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ অধীনলৈ যায়। ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসন প্ৰতিষ্ঠা নোহোৱালৈকে এই ভূখণ্ডত মিছনেৰীসকলৰ প্ৰৱেশ ঘটা নাছিল। গতিকে স্বাভাৱিকভাৱে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানী আৰু খ্ৰীষ্টীয়ান মিছনেৰীসকলৰ অনুপস্থিতিত অসমত ছপাযন্ত্ৰও প্ৰৱেশ কৰা নাছিল।

অৱশ্যে অসমৰ একেবাৰে সীমান্তৰ শ্ৰীৰামপুৰত ব্ৰিটিছ মিছনেৰী ক্ৰমে William Carey আৰু William Bard এ ১৮০০ চনৰ ১০ জানুৱাৰীতে এটা ছপাশাল কাৰ্যক্ষম কৰি তুলিছিল। 'শ্ৰীৰামপুৰ মিচন প্ৰেছ' বুলি পৰিচিত প্ৰেছটোৰ পৰাই William Carey এ ভাৰতৰ প্ৰত্যেক ঘৰতে বাইবেল তুলি ধৰাৰ বৃহৎ পৰিকল্পনাৰে বহুকেইটা ভাৰতীয় আঞ্চলিক ভাষাত বাইবেলৰ অনুবাদৰ কাম আৰম্ভ কৰিছিল। তেওঁৰ দ্বাৰা অনুদিত-সম্পাদিত গ্ৰন্থৰ সংখ্যা ৩৬ খন। ইয়াৰে সংস্কৃত আৰু বাংলা অনুবাদ তেওঁ নিজেই কৰিছিল। হিন্দী, মাৰাঠী আৰু ওড়িয়া আদি ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত আনৰ দ্বাৰা অনুবাদ কৰাই সম্পাদনা কৰিছিল। কেৰিয়ে নিৰ্বাচন কৰা ভাৰতীয় ভাষাসমূহৰ ভিতৰত আছিল খাছি, মৈতৈ-মণিপুৰী আৰু অসমীয়া ভাষা। ১৮১০ চনত শ্ৰীৰামপুৰ প্ৰেছে অসমীয়া ভাষাত বাইবেলৰ অনুবাদৰ কাম আৰম্ভ কৰিছিল। এই অনুবাদৰ খচৰা তৈয়াৰ কৰিছিল কলিকতাত থকা এগৰাকী অসমীয়া পণ্ডিত আত্মাৰাম শৰ্মাই। ১৮১৩ চনত অসমীয়া ভাষাত বাইবেলৰ অনুবাদ 'ধৰ্মপুস্তক' নামেৰে প্ৰকাশ পায়। অৱশ্যে ছপাশালৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় অসমীয়া

আখৰৰ হৰফ পুৰণি অসমীয়া লিপিৰ আৰ্হিত নতুনকৈ কটা হোৱা নাছিল। ইতিমধ্যে থকা বাংলা হৰফতে সামান্য সাল-সলনি কৰি ছপা কৰি উলিওৱা হৈছিল। এয়ে আছিল ছপা মাধ্যম আৰু অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰথম সংস্পৰ্শ। অৱশ্যে এই অনুবাদে অসমৰ মূলভূমিৰ লোকক আকৰ্ষণ কৰিব পৰা নাছিল যাৰ বাবে আমেৰিকান মিছনেৰীসকলে পুনৰাই বাইবেলৰ অসমীয়া অনুবাদৰ কামত নিজকে নিয়োজিত কৰিছিল।

আনপিনে ১৭৯২ চনমানতে চিংফৌসকলৰ মাজত চাহৰ প্ৰচলন থকাৰ খবৰ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে লাভ কৰিছিল। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় চাহ বজাৰত চীনদেশৰ একাধিপত্যক প্ৰত্যাহ্বান জনাবলৈ ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে বিকল্প ব্যৱস্থাৰ কথা চিন্তা কৰি আছিলেই। অসমত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসন সুস্থিৰ হোৱাৰ পাছত এই দিশত অধিক কাম কৰাৰ প্ৰয়াস আৰম্ভ হৈছিল। এই কাৰ্যত পৰোক্ষভাৱে সহায় কৰিবলৈয়ে শদিয়াৰ কোম্পানীৰ এজেণ্ট চাৰ্লচ ব্ৰুচে আমেৰিকান খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলক আমন্ত্ৰণ জনাবলৈ জেনকিন্সক আহ্বান জনাইছিল। জেনকিন্সে বংগৰ চৰকাৰৰ সচিবলৈ আমেৰিকান মিছনেৰীসকলক আমন্ত্ৰণ জনায় চিঠি দি কৈছিল যদি কোনোবা মিছনেৰী আহিবলৈ সন্মত হয় তেন্তে কোম্পানীয়ে মাহে এহাজাৰ টকা তেওঁলোকক ভাট্টা প্ৰদান কৰিব আৰু যদি কোনোবা মিছনে লগত ছপাশাল লৈ আহিব পাৰে তেন্তে এই ভাট্টা দুগুণ কৰি দিয়া হ'ব। ইয়ে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসন প্ৰণালীত ছপাশালৰ গুৰুত্বৰ কথা সূচায়। বংগৰ গৱৰ্ণৰৰ চিঠিৰ প্ৰত্যুত্তৰত আমেৰিকান মিছনে বাৰ্মাৰ ৰেংগুনৰ পৰা নাথান ব্ৰাউনক সপত্নী অসমলৈ প্ৰেৰণ কৰে। লগতে শদিয়াত কাম কৰিবলৈ হ'লে, ছপা পুথি উলিয়াবলৈ হ'লে ছপাশাল এটাৰ যে প্ৰয়োজন হ'ব সেই কথাৰ বিচাৰ কৰি আৰু জেনকিন্সৰ সহায়ৰ প্ৰতিশ্ৰুতিলৈ মন কৰি আমেৰিকাৰ মিছন বোৰ্ডে ব্ৰাউনৰ লগত এটা ছপাশাল আৰু ছপাশাল চলাবলৈ অভিজ্ঞ অলিভাৰ টি. কট্ৰৰক ব্ৰাউনৰ লগতে দিলে। ১৮৩৬ চনৰ ২৩ মাৰ্চত দুয়োটা পৰিয়াল শদিয়া পায়। ১৮৩৭ চনৰ ১৭ জুলাইত মাইল্ছ ব্ৰন্সন আহি এই মিছনত যোগদান কৰে। শদিয়াত মিছনে ঈঙ্গিত লক্ষ্যক উপনীত হোৱাৰ আগতেই তেওঁলোক জয়পুৰলৈ নামি আহিব লগা হ'ল। জয়পুৰত থাকোতেই ব্ৰন্সনে নক্চে ভাষাত এখন স্পেলিংবুক আৰু কেটেকিজম লেখি উলিয়াইছিল বুলি জনা যায়। ইংৰাজী ভাষাত ৰচিত পুথি দুখন খুব সম্ভৱ মিছনৰ সৰু ছপাশালটোৰ পৰাই প্ৰকাশ কৰা হৈছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত জয়পুৰৰ পৰা শিৱসাগৰলৈ মিছনেৰীসকল নামি আহিল। শিৱসাগৰত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ জেনকিন্সে ডাঙৰ ছপাশাল এটাৰ ব্যৱস্থা মিছনক কৰি দিয়াৰ লগতে আখৰৰ গঢ়ৰ বাবে অতিৰিক্ত পাঁচশ টকা আগবঢ়ায়। ১৮৩৯ চনৰ এপ্ৰিল মাহত কট্ৰৰে কলিকতাৰ পৰা আখৰৰ নতুন হৰফ লৈ অসমত উপস্থিত হৈছিল। সেই একেটা বছৰতে 'মিচু খ্ৰিষ্টৰ নতুন নিয়ম'ৰ অনুবাদ আৰু 'মাথি লিখিত সুভ বাত্ৰা'ৰ অনুবাদৰ কামো শেষ হৈ অসমীয়া আৰু খামতি ভাষাত ছপাৰ বাবে সাজু হৈছিল।

ইতিমধ্যে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে শাসনভাৰ লৈয়ে প্ৰথম তিনি-চাৰি বছৰলৈ পাৰ্চী আৰু স্থানীয় অসমীয়া ভাষাতে প্ৰশাসনীয় কাম-কাজ কৰিছিল। অৱশ্যে কোম্পানীৰ

ভাষা-নীতি সোনকালেই পৰিৱৰ্তন হয়। ১৮৩৭ চনত কোম্পানীয়ে চনদ জাৰি কৰি স্থানীয় ভাষাত প্ৰশাসনিক-ন্যায়িক আৰু বিদ্যায়তনিক কাম-কাজ কৰাৰ নিৰ্দেশ দিয়াৰ এবছৰ আগেয়ে অসমত স্থানীয় ভাষাৰ পৰিৱৰ্তে বাংলা ভাষাক প্ৰশাসনিক-ন্যায়িক আৰু বিদ্যায়তনিক ভাষাৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰা হৈছিল। আনপিনে মিছনেৰীসকলে অসমলৈ আহি খুব সময়ৰ ভিতৰতে অসমৰ স্থানীয় ভাষা যে বাংলা ভাষাৰ এক ভ্ৰষ্টৰূপ বা উপভাষা মাথোন নহয়, তাৰ পৰিৱৰ্তে ই যে এক স্বতন্ত্ৰ ভাষাপ্ৰণালী সেই কথা অনুধাৰন কৰিছিল। স্থানীয় লোকসকলৰ সৈতে নিকট সম্পৰ্ক আৰু একে সময়তে মিছনেৰীসকলৰ ভিতৰত বিশেষকৈ ব্ৰাউন আৰু ব্ৰন্সন ভাষাতত্ত্ববিদ হোৱাৰ বাবে এই উপলক্ষি কম সময়তে হোৱা বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। আমেৰিকান খ্ৰীষ্টান মিছনেৰী প্ৰমুখ্যে প্ৰায় সকলো মিছনেৰী বোৰ্ডে ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাবে স্থানীয় ভাষাসমূহক অগ্ৰাধিকাৰ দিয়াৰ নিৰ্দেশ দি থৈছিলেই। ইয়াৰ বাবেই আমি দেখিছো ভাৰতৰ কোংকিনী, তামিল, মালায়লম, মাৰাঠী, হিন্দী আদিৰ দৰে আঞ্চলিক ভাষাক মিছনেৰীসকলে ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰা আৰু একে সময়তে ছপা ৰূপ দিয়া।

অসমত ভাষা-নীতিৰ প্ৰসংগত খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলে ঠিক ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ বিপৰীত স্থিতি গ্ৰহণ কৰিলে। অৱশ্যে ইতিমধ্যে কোৱাৰ দৰে এয়ে যিকোনো মিছনেৰীৰ সহজাত স্থিতি। অসমত তেওঁলোকে শদিয়াত থাকোতেই অসমীয়া শিকিছিল। মিছনে শদিয়া আৰু জয়পুৰত পতা সকলো পঢ়াশালিয়ে অসমীয়া মাধ্যমৰ আছিল। ১৮৪৩ চনৰ ১৫ নৱেম্বৰত কট্টৰ দম্পতীয়ে জয়পুৰত থকা ছপাশালখন শিৱসাগৰলৈ লৈ আনে। শিৱসাগৰত হান চাহাবে প্ৰদান কৰা দিখৌ-পাৰৰ পকী ঘৰৰ পৰাই হাজাৰৰ সংখ্যাত কিতাপ প্ৰকাশ হ'বলৈ ধৰিলে। ১৮৪৬ চনৰ জানুৱাৰী মাহত এই ছপাশালৰ পৰাই প্ৰকাশ পালে উত্তৰ-পূৰ্বাঞ্চলৰ প্ৰথমখন ছপা আলোচনী 'অৰুণোদই'।

আত্মমূল্যায়ন প্ৰশ্ন

অসমত ছপা মাধ্যমৰ আৰম্ভণি আৰু অগ্ৰগতিত আমেৰিকান বেপ্তিষ্ট মিছনেৰীসকলৰ ভূমিকা কেনে আছিল?

.....

.....

.....

.....

.....

৪.৪.৩ অসমত ছপা মাধ্যমত ছপা হোৱা সমল

অসমত মিছনেৰীসকলে সাধাৰণতে তিনি প্ৰকাৰৰ সমলে ছপাৰ বাবে বিবেচনা কৰিছিল। প্ৰথমতে খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ বাণী প্ৰকাশক গ্ৰন্থ বা পুস্তিকা বা কাহিনীপুথি, দ্বিতীয়তে মিছনেৰীয়ে পাতি লোৱা বিদ্যালয়সমূহত পঢ়াবৰ বাবে পঢ়াশলীয়া কিতাপ আৰু তৃতীয়তে

স্থানীয় ভাষাতো শিকিবলৈ প্ৰয়োজনীয় বুলি ভবা ব্যাকৰণ আৰু অভিধান। ইতিমধ্যে কৈ অহা হৈছে যে উইলিয়াম কেৰীৰ বাইবেলৰ অসমীয়া অনুবাদত সন্তুষ্ট নহয় নিজাববীয়াকৈ পুনৰাই ‘যিচু খ্ৰিষ্টৰ নতুন নিয়ম’ৰ অনুবাদ আৰু ‘মাথি লিখিত সুভ বাত্ৰা’ৰ অনুবাদ কৰাই প্ৰকাশ কৰিছিল। ‘অৰুণোদই’ আলোচনীৰ অন্তৰালতো খ্ৰীষ্টধৰ্মৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ উদ্দেশ্যে নিহিত হৈ আছিল। নাথান ব্ৰাউনে সদিয়া (শদিয়া)ত থাকোতেই আৰম্ভ কৰা চাৰিখন Gospel ৰ অসমীয়া অনুবাদ ১৮৫৪ চনত শিৱসাগৰৰ মিছন ছপাশালৰ পৰা প্ৰকাশ পাইছিল। ব্ৰাউনে পঢ়াশলীয়া পাঠ্যৰূপে ‘প্ৰথম গননা’ ‘দুটিয় গননা’ আৰু ‘ভূগোলৰ বিৱৰণ’ ক্ৰমে ১৮৪৫, ১৮৫৫ আৰু ১৮৫১ চনত প্ৰকাশ কৰিছিল। একেদৰে ব্ৰাউনেই ১৮৩৯ চনত প্ৰকাশিত Grammar of the Assamese Language শীৰ্ষক উইলিয়াম ৰবিন্সনৰ ব্যাকৰণখন ত্ৰুটিপূৰ্ণ দেখি সেইখন প্ৰকাশ হোৱাৰ ৯ বছৰ পাছতেই ১৮৪৮ চনত প্ৰকাশ কৰে Grammatical Notices of the Assamese language। ১৯ বছৰ পাছত অৰ্থাৎ ১৮৬৭ চনত প্ৰকাশ পায় অসমীয়া ভাষাৰ মাইলছ ব্ৰপ্পনৰ ‘অচমিয়া-ইংৰাজি অভিধান’। দুয়োখনেই আছিল অসমলৈ নতুনকৈ কাম কৰিবলৈ অহা মিছনেৰী বা ব্ৰিটিছ বিষয়াৰ বাবে হাতপুথিস্বৰূপ। এইসমূহৰ উপৰিও স্থানীয় লোকৰ দ্বাৰা লিখিত গ্ৰন্থও মিছন ছপাশালে প্ৰকাশ কৰিছিল। কাশীনাথ তামুলী ফুকনৰ ‘আসাম বুৰঞ্জী’ ১৮৪৪ চনত শিৱসাগৰৰ মিছন ছপাশালৰ পৰাই প্ৰকাশ হৈ ওলাইছিল। একেদৰে ১৮৫৫ চনত শিৱসাগৰৰ মিছন ছপাশালৰ পৰাই A Native নামেৰে প্ৰকাশ পায় আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ A Few Remarks on the Assamese Language and on Vernacular Education in Assam। এনেদৰে শিৱসাগৰত মিছন প্ৰেছ প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ প্ৰথম দহ বছৰতে মিছনেৰীসকলে ৫৫ খন গ্ৰন্থ অসমীয়া, বাংলা, ইংৰাজী, শ্যান আৰু নগা ভাষাত প্ৰকাশ কৰিছিল। ১৯৫২ চনত এই ছপাশালৰ পৰা ‘বুৰঞ্জী বিয়োগ কথা’ আৰু 'Report of Assam Mission Holy Incarnation', 'Relious Address', 'Memoir of Jun Harmaden', 'Harmony of 4 Gospels', 'Psalms of David' ৰ দৰে প্ৰতিবদেন আৰু পুস্তিকা প্ৰকাশ পাইছিল। ইয়াৰে 'Psalms of David' ৰ অসমীয়া অনুবাদৰ ২৫৭০ টা কপি ছপা হৈছিল বুলি জনা যায়।

শিৱসাগৰৰ মিছন ছপাশালেই অসমৰ প্ৰথম আৰু বহুদিনলৈ অসমৰ একমাত্ৰ ছপাশাল আছিল। মিছনেৰীসকলৰ লগত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ সৌহৃদ্যপূৰ্ণ সম্পৰ্কৰ কথা সৰ্বজনবিদিত। তেওঁৰ গ্ৰন্থও মিছন ছপাশালৰ পৰা প্ৰকাশ পাইছিল। তৎস্বত্বেও ১৯৫২ চনত আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে কলিকতাত ছপাশাল এটা ক্ৰয় কৰাৰ কথা জানিব পৰা যায়। তাৰ পৰৱৰ্তী সময়ত ১৮৭১ চনত অসমত দ্বিতীয়টো ছপাশাল মাজুলীৰ আউনীআটিত প্ৰতিষ্ঠা হয়। আউনীআটি সত্ৰৰ সত্ৰাধিকাৰ দত্তদেৱ গোস্বামীৰ নেতৃত্বত মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু মাধৱচন্দ্ৰ বৰদলৈয়ে কলিকতাৰ পৰা ভাপ নাৱেৰে এই ছপাশালটো মাজুলী পোৱায়। ‘ধৰ্মপ্ৰকাশ যন্ত্ৰ’ নাম দিয়া এই ছপাশালটোৰ পৰাই প্ৰকাশ পায় অসমৰ দ্বিতীয়খন আলোচনী ‘আসাম বিলাসিনী’। ইয়াৰ লগতে ছপাশালটোৰ পৰা ধৰ্মীয় আৰু অনা-ধৰ্মীয় গ্ৰন্থও প্ৰকাশ হৈছিল বুলি জনা যায়। অৱশ্যে

পৰৱৰ্তীসময়ত ছপাশালটো কৃষ্ণচন্দ্ৰ ভট্টাচাৰ্য নামৰ ব্যক্তি এগৰাকীয়ে এই ছপাশালটো ক্ৰয় কৰি ১৯১২ চনত যোৰহাটত প্ৰতিষ্ঠা কৰে বুলি জানিব পৰা যায়। ক্ৰয় কৰা এই ছপাশালৰ পৰাই ১৯১৩ চনত 'আসাম বিলাসিনী'ৰ সংখ্যা প্ৰকাশ হৈছিল বুলিও জনা যায়। ঊনবিংশ শতিকাত শেষলৈকে অসমত পাঁচটা ছপাশাল থকাৰ খবৰহে পোৱা যায়। শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছ আৰু মাজুলীৰ ধৰ্ম-প্ৰকাশ যন্ত্ৰৰ কথা বাদ দিলে বাকী কেইটা আছিল গোৱালপাৰা আৰু গুৱাহাটীত। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষলৈকে সেয়েহে অসমীয়া বিদ্যে সমাজৰ বাবে কলিকতা গ্ৰন্থ-আলোচনী মুদ্ৰণৰ এক প্ৰধান কেন্দ্ৰ আছিল। অৱশ্যে বিংশ শতিকাৰ অসমত এই পৰিৱেশৰ পৰিৱৰ্তন হৈ কেইবাটাও ছপাশাল অসমৰ ইমূৰৰ পৰা সিমূৰলৈ প্ৰতিষ্ঠা হৈছিল।

৪.৪.৪ ছপা মাধ্যমত অসমীয়া ভাষাৰ বিৱৰ্তন

চৰ্যাপদৰ দিনৰে পৰা অসমৰ ভূখণ্ডত মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ নব্যৰূপ এটাই সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাত এই ভাষাটোত পুৰাণ, ৰামায়নৰ কাহিনী অনুসৃষ্টি কৰা হৈছিল। ষষ্ঠদশ শতিকাত এই ভাষাটোতে গদ্যসাহিত্যৰ সূচনা হৈছিল। সপ্তদশ-অষ্টদশ শতিকাত এই ভাষাটোৱে বুৰঞ্জী, চৰিতপুথি আৰু ব্যৱহাৰিক বিভিন্ন পুথিৰ ধাৰক-বাহক আছিল। আনপিনে মধ্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাই অসমৰ আশে-পাশে থকা আৰ্যভিন্ন ভাষাসমূহৰ সংযোগত সুকীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিছিলেই। নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাসমূহৰ বিকাশৰ পাছত অসমৰ আশে-পাশে থকা আন নব্য ভাৰতীয় আৰ্যভাষাৰ লগতো স্থানীয় ভাষাৰ সংযোগ ভালেখিনি বৃদ্ধি পাবলৈ আৰম্ভ কৰিছিল। বিশেষকৈ সপ্তদশ শতিকামানৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ লগত বাংলা ভাষাৰ সংযোগ বৃদ্ধি পাবলৈ ধৰে। ৰুদ্ৰসিংহ (১৬৯৬-১৭১৪ খ্ৰীঃ) আৰু শিৱসিংহ (১৭১৪-১৭৪৪ খ্ৰীঃ) দিনত এই সাংস্কৃতিক আৰু ভাষিক সংযোগৰ অনেক উদাহৰণ পোৱা যায়। স্বাভাৱিকভাৱে এনে সংযোগে দুয়োটা ভাষাৰ ক্ষেত্ৰতে প্ৰভাৱ পেলাইছিল।

এইপিনে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ১৭৬৫ চনৰ পৰাই গোৱালপাৰাৰ কোম্পানীৰ এজেন্টক আহোম ৰাজ্যৰ লগত ধঁপাত, তামোল আৰু নিমখৰ ব্যৱসায় কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল। তেতিয়াৰ পৰাই কেতিয়াবা মোৱামৰীয়া বিদ্ৰোহ দমনকাৰী দলৰ প্ৰতিনিধিস্বৰূপে আৰু কেতিয়াবা পৰিব্ৰাজকৰূপে ভিন ভিন ইংৰাজ বিষয়াই অসমলৈ আহি অসমৰ ৰাজনৈতিক, সামাজিক, ভাষিক, ভৌগলিক, জৈৱিক দিশ সম্পৰ্কে তথ্য সংগ্ৰহ কৰিছিল। এওঁলোকৰ টোকা বা প্ৰতিবেদনসমূহত অসমীয়া আৰু বাংলা ভাষাৰ সংযোগৰ দিশটোক অগ্ৰাহ্য কৰি অসমীয়া ভাষাক কেতিয়াবা ভ্ৰষ্ট, কেতিয়াবা লুপ্ত আৰু কেতিয়াবা বাংলা ভাষাৰে অলপ ভিন্ন ৰূপ বুলি কৈছিল। স্বাভাৱিকভাৱে এই টোকাকাৰী বা প্ৰতিবেদনকাৰীসকলৰ ভাষাতাত্ত্বিক জ্ঞান আৰু একেসময়তে তথ্য সংগ্ৰহ পদ্ধতিত যথেষ্ট সীমাবদ্ধতা আছিল। কিন্তু একেসময়তে ৰাজঘৰ আৰু ৰাজঘৰীয়া শ্ৰেণীটোৰ যে অসমীয়াৰ লগতে বাংলা ভাষাৰ লগত ঘনিষ্ঠ সম্পৰ্ক আছিল সেয়া সহজে অনুমান

কৰিব পাৰি। ইয়াৰ প্ৰতিফলনৰূপে দেখা যায় যে ১৮২৯ চনত অসমীয়া লোকৰ দ্বাৰা প্ৰকাশিত প্ৰথমখন ছপাগ্ৰন্থৰ ভাষা আছিল বাংলা। হালিৰাম ঢেকিয়াল ফুকনৰ পাছতে মণিৰাম দেৱানৰ 'বুৰঞ্জী বিবেকৰত্ন' ৰ ভাষা আছিল অসমীয়া বাংলা মিশ্ৰিত। একেদৰে কাশীনাথ তামুলী ফুকনৰ 'অসম বুৰঞ্জী'ৰ ভাষা আছিল বাংলা।

উনবিংশ শতিকাত বৃটিছৰ আগমনৰ লগে লগে অসমলৈ আগমন ঘটিছিল ছপা যন্ত্ৰৰ। ছপা যন্ত্ৰ অহাৰ লগে লগে প্ৰশাসনিক আৰু শৈক্ষিক মাধ্যমৰ ভাষাটো ছপা যন্ত্ৰৰ বাবে উপযোগী হোৱাটোও প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছিল। স্বাভাৱিকভাৱে উনবিংশ শতিকাৰ আদি ভাগৰ অসমীয়া ভাষাটোক ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে ছপাৰ বাবে সাজু বা উপযোগী বুলি গণ্য কৰা নাছিল। ইয়াৰ বিপৰীতে বাংলা ভাষাৰ ইতিমধ্যে নিৰ্মিত ভাষিক পৰিকাঠামোটোকে অসম প্ৰদেশতো ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে প্ৰয়োগ কৰা হ'ল। গতিকে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ দৃষ্টিত ছপাশালৰ বাবে প্ৰায়োগিক নোহোৱাৰ বাবেও অসমীয়া ভাষাই কোম্পানীৰ আমোলত (১৮৩৬-১৮৭১) প্ৰশাসনিক, ন্যায়িক আৰু বিদ্যালয়ৰ ভাষা হোৱাৰ মৰ্যাদা হেৰুৱালে।

অসমত বাংলা ভাষা চৰকাৰী ভাষা হোৱাৰ বছৰতে আমেৰিকান মিছনেৰীসকল শদিয়াত প্ৰতিষ্ঠিত হ'ল। তেওঁলোকৰ হাততো ছপাশাল এটা মজুত আছিল। কিন্তু এওঁলোকৰ হাতত ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ দৰে বিকল্প নাছিল। যিসকল লোকৰ মাজত এওঁলোকে খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ কাম কৰিব তেওঁলোকৰ স্থানীয় ভাষা শিকি সেই ভাষাৰ মাধ্যমতে বিদ্যালয়ত শিক্ষা দিয়াৰ স্পষ্ট নিৰ্দেশনা মিছনেৰীসকলে লাভ কৰিছিল। আনপিনে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ নীতি নিৰ্ধাৰকসকলৰ বিপৰীতে আমেৰিকান মিছনেৰীসকলৰ অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা বুজিবলৈ সৰহপৰ লগা নাছিল। তদুপৰি আমেৰিকান মিছনেৰীসকলে উইলিয়াম কেৰীৰ হাতত অসমীয়া ভাষা ছপাশালত উঠা ইতিমধ্যে দেখিছিল। গতিকে তেওঁলোকে অবিভক্ত শিৱসাগৰ জিলাৰ ভাষাটোকে ছপাশালৰ বাবে সাজু কৰাৰ যো-জা কৰিলে। অসমীয়া ভাষা লিখিবৰ বাবে হৰফ কলিকতাৰ পৰা অনোৱা হ'ল, জেনকিঞ্চ চাহাবেও অসমীয়া হৰফৰ এটা থূল আমেৰিকান মিছনেৰীসকলক দান কৰিছিল। এনেকৈয়ে ১৮৪০ চনৰ পাছত অসমীয়া ভাষা ছপাশালত উঠিল আৰু ১৮৪৬ চনৰ পাছত 'অৰুনোদই' ৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাই এটা নতুন আয়তন লাভ কৰিলে।

অসমীয়া ভাষাই লাভ কৰা নতুন আয়তনটো বিভিন্ন দিশৰ পৰা বিচাৰ কৰিব পৰা বিধৰ। প্ৰাক-শংকৰী যুগৰ পৰাই অসমীয়া ভাষাটোৰ বিকাশৰ গতি-প্ৰকৃতি ৰক্ষিত হৈছিল তুলাপাত, ভূৰ্জপাত আৰু বিশেষকৈ সাঁচিপাতত। সাঁচিপাতসমূহ প্ৰস্তুত কৰা, সাঁচি ৰখা আৰু নকল কৰাৰ বাবে সপ্তদশ-অষ্টদশ শতিকাত সত্ৰ আৰু আহোম ৰজাঘৰে বিশেষ মানুহ নিয়োগ কৰিছিল। কিন্তু স্বাভাৱিকভাৱে সাঁচিপতীয়া পুথিৰ সংখ্যা কম হোৱা বাবে জ্ঞান এচাম মানুহৰ মাজতহে আবদ্ধ আছিল। কিন্তু ছপাশালে তথ্য আৰু জ্ঞানৰ অভূতপূৰ্ব প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰ ঘটালে। হাতেৰে এখন পুথি নকল কৰোতে

কেইবামাহৰো প্ৰয়োজন হৈছিল, ছপাশালত এদিনতে কেইবাখনো পুথি ছপা কৰিব পৰা হ'ল। পুৰণি জ্ঞান আহৰণ পদ্ধতিত শ্ৰৱণভিত্তিক আছিল, অৰ্থাৎ এগৰাকীয়ে পঢ়ি যায় আৰু আনসকলে শুনে। ছপাশালে এই পৰম্পৰাৰ পৰা আতৰি আহি জ্ঞান আহৰণ পদ্ধতিক পঠনভিত্তিক কৰি তুলিলে। স্বাভাৱিকভাৱে তথ্য আৰু জ্ঞানৰ লগে লগে ভাষাটোৰো অভূতপূৰ্ব প্ৰসাৰ সম্ভৱ হ'ল। সাঁচিপতীয়া ভাষাটোত পূৰ্বসূৰী সাহিত্যিক ভাষাৰূপৰ ধাৰাবাহিকতা স্পষ্ট আছিল। অৱশ্যে প্ৰাক-ঔপনিৱেশিক সাহিত্যিক ভাষাটোতো ভিন্নতা আছিল। নৱবৈষ্ণৱ ধৰ্মীয় সাহিত্যই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা ভাষাটোতকৈ পাঁচালী সাহিত্যই প্ৰতিনিধিত্ব কৰা ভাষাটো জনগণৰ বেছি ওচৰ চপা আছিল বুলি একেধাৰেই ক'ব পাৰি। বিশেষকৈ শংকৰদেৱ-মাধৱদেৱৰ মৃত্যুৰ পাছৰ যুগৰ ধৰ্মীয় সাহিত্য সংস্কৃত ভাষাৰ প্ৰভাৱে পৰিপুষ্ট। ইয়াৰ বিপৰীতে সমসাময়িক বুৰঞ্জী আৰু চৰিত পুথিৰ ভাষাত কিন্তু সংস্কৃত ভাষাৰ বিশেষ প্ৰভাৱ পৰা দেখা নাযায়। কিন্তু পিছৰ দুয়োধৰণৰ সাহিত্যই বিশেষ দুই শ্ৰেণীৰ লোকৰ মাজতে সীমাবদ্ধ থকাৰ বাবে এই ভাষাৰূপে সাধাৰণ লোকৰ মাজলৈ যাব পৰা নাছিল। ছপা পুথিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰসাৰৰ কোনো সীমাবদ্ধতা নাছিল গতিকে ছপা পুথিৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাৰ এক নতুন ৰূপ অসমীয়া সমাজে লাভ কৰিলে। এই নতুন ৰূপটো বুৰঞ্জীৰ গদ্যৰ ভাষাৰ উত্তৰসূৰীয়ে আছিল যদিও বৰ্ণবিন্যাসৰ দিশৰ পৰা, বাক্যতাত্ত্বিক দিশৰ পৰা আৰু শব্দতাত্ত্বিক দিশৰ পৰা ই অভিনৱ আছিল।

প্ৰাক-ঔপনিৱেশিককালীন সাহিত্যৰ ভাষা বৰ্ণবিন্যাসৰ দিশৰ পৰা অনিয়মিত। হ্রস্ব-দীৰ্ঘৰ পাৰ্থক্যহীনতা, দন্ত্য-মূৰ্দ্ধন্যৰ পাৰ্থক্যহীনতা, এটা ব্যঞ্জনধ্বনিৰ সলনি আন এটা ব্যৱহাৰ প্ৰাচীন বা মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ এক প্ৰধান বৈশিষ্ট্য। সাধাৰণতে এটা ভাষাৰ পৰা আন এটা ভাষালৈ শব্দাৱলী আহিলে উচ্চাৰণৰ দিশৰ পৰাই হওক বা ৰূপৰ দিশৰ পৰাই হওক সি মূল ভাষাৰ সলনি নতুন ভাষাৰ দ্বাৰাহে নিয়ন্ত্ৰিত হয়। (নেওগা, পৃ. ১১৮) প্ৰাচীন বা মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাৰ তৎসম বা অৰ্দ্ধতৎসম শব্দবোৰৰ ক্ষেত্ৰতো একেখিনি কথা ক'ব পাৰি। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ কবিসকলৰ পৰা আৰম্ভ কৰি অষ্টাদশ শতিকাৰ বুৰঞ্জী লেখকসকললৈ সৰহভাগৰে উচ্চাৰণভিত্তিক বৰ্ণ-ৰীতি গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰৱণতা স্পষ্ট। লেখকসকলৰ লগতে পুথি নকলকাৰসকলে উচ্চাৰণৰ পিনে লক্ষ্য কৰাৰ বাবেই মূলতঃ অনিয়মিত বৰ্ণবিন্যাস প্ৰাক-ঔপনিৱেশিককালীন অসমীয়া ভাষাৰ লক্ষণ বিশেষ হৈ পৰিছিল।

শ্ৰীৰামপুৰ মিছনৰ পৰা ছপা হৈ ওলোৱা অসমীয়া নিউ টেস্টামেণ্ট আৰু ওল্ড টেস্টামেণ্টৰ আখৰ-জোঁটনি নিৰ্ণয় কৰাৰ বেলিকা ড° কেৰিয়ে বাংলা ভাষাৰ ধৰ্মপুস্তকক আধাৰ ৰূপে লৈছিল। সেইবাবে অসমীয়া ধৰ্মপুস্তকৰ শব্দাৱলী আৰু বৰ্ণবিন্যাসত সংস্কৃতীয়া প্ৰভাৱ বাৰুকৈয়ে পৰিছিল। একে কথাই ৰবিপ্ৰসন্নৰ ব্যাকৰণেও আখৰ-জোঁটনিৰ প্ৰসংগত সমৰ্থন কৰিছিল। বিপৰীতে ১৮৩৯ চনত জাদুৰাম ডেকা বৰুৱাই এখন বঙলা-অসমীয়া অভিধান প্ৰস্তুত কৰি জেনকিন্সক উপহাৰ দিয়ে। জেনকিন্সে সেই অভিধানখন শিৱসাগৰত থকা বেপিস্ট মিছনেৰীসকলক দান কৰে। ব্ৰাউন আৰু ব্ৰস্নন দুয়ো জাদুৰামক

অধ্যয়নশীল অসমীয়া বুলি গণ্য কৰিছিল। জাদুৰাম ডেকা বৰুৱাই উচ্চাৰণভিত্তিক, সৰলীকৃত বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিক সমৰ্থন কৰিছিল। উদাহৰণস্বৰূপে- ‘শ’, ‘ষ’, ‘স’ ৰ ঠাইত কেৱল ‘স’ ‘চ’ আৰু ‘ছ’ ৰ ঠাইত কেৱল ‘ছ’, হ্রস্বৰ আৰু দীৰ্ঘস্বৰৰ পাৰ্থক্যহীনতা, যুক্তাক্ষৰৰ সৰলীকৰণ।

মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাক ছপাশালৰ বাবে সাজু কৰাৰ আগতে তেওঁলোকৰ আগত আখৰ জোঁটনি বা বৰ্ণবিন্যাসৰ দুটা বিকল্প পথ আছিল। প্ৰথমটো প্ৰাচীন আৰু মধ্য অসমীয়া সাহিত্যিক প্ৰতিনিধিত্বকাৰী জাদুৰাম ডেকা বৰুৱাৰ উচ্চাৰণভিত্তিক বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি আৰু দ্বিতীয়টো কেৰী আৰু ৰবিঙ্গন সমৰ্থিত সংস্কৃতানুগ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি। ৰবিঙ্গনে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাক স্বীকাৰ কৰা নাছিল। আনপিনে আমেৰিকান মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাৰ কথ্যৰূপটোক বাংলা ভাষাতকৈ সম্পূৰ্ণ বিপৰীত ভাষা বুলি দৃঢ়তাৰে মানিছিল আৰু সেই দিশতে কাম কৰিছিল। সেইবাবেও মিছনেৰীসকলে জাদুৰাম ডেকা বৰুৱাৰ উচ্চাৰণভিত্তিক বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিক সমৰ্থন কৰাটো স্বাভাৱিক। তদুপৰি মিছনেৰীসকলে নিজেও পুৰণি পুথি-পাঁজিৰ সংগ্ৰহত নামি পৰাৰ বাবে পুৰণি অসমীয়া বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি সম্পৰ্কে এক নিজস্ব ধাৰণা আছিলেই। সেই ধাৰণাৰ সৈতে ডেকা বৰুৱাৰ ধাৰণা ওচৰ ছপা বাবেও মিছনেৰীসকলে ডেকা বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিকে কিছু মান্যকীকৰণ কৰি অসমীয়া ভাষা লিখাৰ বাবে যথোপযুক্ত বুলি বিবেচনা কৰিছিল আৰু ছপাশালৰ মাজেৰে অসমীয়া পুথিত তাক তুলি ধৰিছিল। ‘অৰুণোদই’ কে আদি কৰি মিছনেৰী পৰা প্ৰকাশিত সকলো অসমীয়া পুথিতে এই বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিকে অনুসৰণ কৰিছিল। ছপাশালৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা চালে দেখা যায় যে উচ্চাৰণভিত্তিক বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি গ্ৰহণ কৰাৰ ফলত কিছুমান আখৰৰ গঢ় মিছনেৰীসকলক নহ’লেও চলিছিল। অৱশ্যে এটা দশকৰ ভিতৰতে অসমৰ শিক্ষিতসমাজে এই বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিক অগ্ৰাহ্য কৰি সংস্কৃতানুগ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিৰ সপক্ষত অৱস্থান গ্ৰহণ কৰিছিল। ফলশ্ৰুতিত নিয়মিত পাঠকশ্ৰেণীৰ মতলৈ সমৰ্থন জনাই ১৮৬১ চনৰ জানুৱাৰী মাহৰ পৰা উইলিয়াম বাৰ্ডৰ সম্পাদনাত ‘অৰুণোদই’ ৰ বানানৰীতি ‘অৰুণোদয়’ হ’ল।

প্ৰাক-ঔপনিৱেশিক অসমীয়া ভাষা লিখনকাৰ্যৰ বেলিকা শব্দসমূহৰ মাজত কোনো ব্যৱধান ৰখা নহৈছিল। বিৰাম, পূৰ্ণ বিৰাম আৰু কেতিয়াবা ক’লন চিহ্নৰ বাহিৰে আন কোনো যতি চিহ্নৰ ব্যৱহাৰ দেখা নাযায়। ছপাশালৰ বাবে অসমীয়া ভাষাটোক সাজু কৰাৰ বেলিকা মিছনেৰীসকলে প্ৰতি শব্দৰ মাজত ব্যৱধান ৰখাৰ উপৰিও প্ৰায়বোৰ বিদেশী যতি চিহ্নৰে ভাষাটোক সমৃদ্ধ কৰে।

শব্দৰ দিশৰ পৰা প্ৰাক-ঔপনিৱেশিক অসমীয়া ভাষাৰ শব্দভাণ্ডাৰ তৎসম, অৰ্থতৎসম, তদ্ভৱ শব্দৰ উপৰিও আৰৱী-ফাৰ্চীমূলীয়, তিব্বতবৰ্মী ভাষামূলীয়, অষ্ট্ৰিক ভাষামূলীয় উপাদানেৰে সমৃদ্ধ। মিছনেৰীসকলে ছপাশালৰ যোগেদি অসমীয়া সাহিত্যলৈ নতুন বিষয়বস্তুৰ আগমন ঘটায়। নতুন বিষয়, নতুন চৰিত্ৰ প্ৰকাশ কৰিবলৈ ইংৰাজী, ফৰাচী, পৰ্তুগীজ আদিৰ দৰে ইউৰোপীয় ভাষাৰ অনেক শব্দগত উপাদান অসমীয়া ভাষাত

সোমাই পবিল। কিছুমান শব্দ মিছনেৰীসকলে পোনপটীয়াকৈ সোমালে, যেনেঃ অফিচ, কলেজ, কাপ্তান, গবৰ্নমেণ্ট, প্ৰাইজ, ৰুম, গবৰ্নৰ, প্ৰেচিডেণ্ট। আন কিছুমান প্ৰতিশব্দকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ মাজেৰে নতুনকৈ গঢ় দি ল'লে, উদাহৰণস্বৰূপেঃ শিলপানী (বৰফ), লতা-পনিয়ল (আঙুৰ), নগামাটি (কয়লা), ঘাম-কাল (গ্ৰীষ্ম), বেজ-শাল (হিম্পিটেল), পাতল বায়ু (গেছ), পছ-ঘৰ (জু), প্ৰদিপ দল (লাইট-হাউচ)।

একেদৰে বাক্যগাঁঠনিৰ দিশতো ছপাশালৰ অসমীয়া ভাষাই ন-বৈশিষ্ট্য আহৰণ কৰিছিল। ছপাশালত প্ৰথম পৰ্যায়ত অসমীয়া ভাষাৰে গ্ৰন্থ প্ৰকাশ কৰা সৰহসংখ্যক লেখকৰে ইংৰাজী আছিল প্ৰথম ভাষা। যাৰ বাবে তেওঁলোকে অসমীয়া লিখোতে ইংৰাজী ভাষাৰ বাক্যৰীতিৰ বৈশিষ্ট্য অসমীয়াত ৰৈ গৈছিল। অসমীয়া ভাষাত এনে বাক্যগাঁঠনি পূৰ্বে দেখা পোৱা নগৈছিল। যেনেঃ

(ক) জদি দেখিব খোজা, তেন্তে মোৰ পুথি পঢ়ি চোআ।

(খ) জেতিয়া তুমি কোনো পাৰ্গত মানুহক দেখা তেতিয়া তুমি তেওঁনো কেনেকৈ কাল ব্যয় কৰিছে তাকে সুধিবা, পাচে তুমি অৱসে জানিবা জে তেওঁৰ জীৱন প্ৰায় স্ৰমতে গৈছে।

(গ) মই জাব নোআৰোঁ, কিয়নো লাঙ্গলত মোৰ হাত দিয়া হল।

(ঘ) জিজন পৰাক্ৰমি জয়যুক্ত মানুহে প্ৰথমে ভাৰতবৰ্ষত আপোনাৰ ৰাজ্য থাপন কৰিলে, তেঁৱে গজনিৰ বাদস্যা মহম্মদ।

ছপাশালে এনে বৈশিষ্ট্যৰ সংযোজনেৰে মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাটোক এক নতুন ৰূপ প্ৰদান কৰিলে। একেসময়তে ছপাশালে ভাষাটোৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰৰ দায়িত্ব ল'লে। পঢ়াশালিৰ পাঠ্য, ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ পুস্তিকা আৰু বিশেষকৈ 'অৰুনোদই' মাজেৰে এই নতুন ৰূপৰ অসমীয়া ভাষাটো শিক্ষিত অসমীয়াৰ মাজলৈ গৈছিল। লগে লগে অসমীয়া ভাষাটো যে জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ পৰা আৰম্ভ কৰি দেশ-বিদেশৰ বিভিন্ন খবৰ প্ৰকাশৰ বাবে সক্ষম সেয়া প্ৰতিষ্ঠিত হ'ল। অসমীয়া ভাষাটোৰ এই প্ৰকাশিকা শক্তি সম্পৰ্কে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ লগতে অসমৰো মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটো সন্দিহান আছিল। ছপাশালে অসমীয়া ভাষাটোক নতুন শক্তি দিলে। বাংলা ভাষাত সাহিত্য চৰ্চা কৰাত অভ্যস্ত অসমীয়া মধ্যবিত্তীয় শ্ৰেণীটোৰ চকুত অসমীয়া ভাষাৰ মৰ্যাদাও প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ লগে লগে বাংলাৰ সলনি অসমীয়া ভাষাত সাহিত্যচৰ্চাৰ পিনে আগবাঢ়ি আহিল। উদাহৰণস্বৰূপে হালিৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে বাংলা ভাষাত 'আসাম বুৰঞ্জী' ৰচনা কৰে। কিন্তু তেওঁৰ উত্তৰপুৰুষ আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে অসমীয়া ভাষাতে 'অৰুনোদই'ত নিয়মিত লেখা-মেলা কৰিছিল, অসমীয়া ভাষাতে 'অসমীয়া ল'ৰাৰ মিত্ৰ' প্ৰকাশ কৰিছিল। ভাষিক দৃষ্টিভংগীৰ এই পৰিৱৰ্তনৰ আৰত ছপাশালৰ ভূমিকাই আছিল আটাইতকৈ গুৰুত্বপূৰ্ণ। ছপা আখৰৰ বাংলা ভাষাৰ লগত পৰিচিত জনমানসক অসমীয়া ভাষাৰ চিৰচৰিত সাঁচিপতীয়া গঢ়ৰ পৰা আতৰাই আনি ছপা আখৰৰ অসমীয়া ভাষাৰ লগত পৰিচয় কৰোৱাটো ছপাশালৰ উপস্থিতিৰ বাবেহে সম্ভৱপৰ হৈছিল।

ইতিমধ্যে কৈ অহা হৈছে যে অসমীয়া ভাষা চৰকাৰী ভাষাকৰূপে বিবেচনা নোহোৱাৰ এক প্ৰধান কাৰক আছিল ভাষাটো ছপাশাল বাবে উপযুক্ত নোহোৱাটো। কিন্তু কম সময়ৰ ভিতৰতে মিছনেৰীসকলে ছপাশালৰ মাজেৰে ভাষাটোক বাংলা ভাষাৰ লগত মোকাবিলা কৰিবলৈ সমৰ্থবান কৰি তুলিলে। কেইবছৰমানৰ ভিতৰতে ছপা মাধ্যমৰ মাজেৰেই অসমীয়া ভাষাটো চৰকাৰী ভাষা কৰাৰ দাবী উঠিবলৈ ধৰিলে। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনে মোফট মিলছলৈ দিয়া প্ৰতিবেদনত প্ৰচলিত বাংলাৰ সলনি অসমীয়া ভাষাক বিদ্যালয়ৰ শিক্ষাদানৰ মাধ্যম কৰাৰ সপক্ষত যুক্তিসহকাৰে আলোচনা আগবঢ়াইছিল। জনমত সৃষ্টি কৰাৰ স্বার্থতে এই অংশটোক A Few Remarks on the Assamese Language and on vernacular Education of Assam নামেৰে প্ৰকাশ কৰিছিল শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছ। ‘অৰুণোদই’ এই প্ৰসংগত আগবঢ়ুৱা আছিল। অৰুণোদইৰ পাততে নাথান ব্ৰাউনে অসমীয়া ভাষা স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কে কেইবাটাও প্ৰবন্ধ ছপা কৰিছিল। পৰৱৰ্তী সময়ত গুণাভিৰাম প্ৰমুখ্যে বিভিন্নজনে অসমীয়া ভাষাক চৰকাৰী ভাষা কৰাৰ সপক্ষত লিখা প্ৰবন্ধ, চিঠি আদিও অৰুণোদয়ে ছপা কৰিছিল। আৰু এনেদৰে ছপা মাধ্যমৰ মাজেৰে, অসমত বাংলা ভাষাক চৰকাৰী ভাষা কৰোতে যি অসমীয়া মধ্যবিত্তীয় শ্ৰেণী নিশ্চুপ হৈ আছিল, সেই অসমীয়া মধ্যবিত্তীয় শিক্ষিত শ্ৰেণীটো উনবিংশ শতিকাৰ দ্বিতীয়াংশত অসমীয়া ভাষাক প্ৰশাসনিক-বিদ্যায়তনিক আৰু ন্যায়িক ভাষা কৰাৰ প্ৰধান দাবীদাৰ ৰূপে আত্মপ্ৰকাশ কৰে।

অসমীয়া ভাষা প্ৰশাসনিক পৰিকাঠামোৰ পৰা আতৰ কৰাৰ আন এক প্ৰধান অজুহাত আছিল ইয়াৰ স্বতন্ত্ৰতা। আগতেও কৈ অহা হৈছে যে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে অসমত শাসনলৈ অহাৰ আগতে তেওঁলোকে অসমৰ ভাষা সম্পৰ্কত যিখিনি তথ্য সংগ্ৰহ কৰিছিল সেয়া আছিল ত্ৰুটিপূৰ্ণ। অসমলৈ অহাৰ পাছতো প্ৰায় এটা দশক তেওঁলোকে ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিৰে অসমৰ স্থানীয় ভাষাৰ বিচাৰ কৰা নাছিল। Nathaniel Brassey Halhed ৰ A Grammar of the Bengal Language ৰ আৰ্হিত উইলিয়াম ৰবিনছনে ১৮৩৯ চনত A Grammar of the Assamese Language প্ৰকাশ কৰালৈকে অসমত বাংলা ভাষা প্ৰশাসনিক ভাষা হৈছে। তদুপৰি ৰবিনছনেও তেওঁৰ ব্যাকৰণত অসমীয়া ভাষাক স্বতন্ত্ৰ ভাষা বুলি কোৱাৰ সলনি বাংলা ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপ বুলিহে স্বীকাৰ কৰিলে। ৰবিনছনৰ বিপৰীতে আমেৰিকান মিছনেৰী নাথান ব্ৰাউন আৰু মাইলছ ব্ৰসন ভাষাতাত্ত্বিক আছিল। অসমৰ শদিয়ালৈ আহিয়েই খুব কম সময়ৰ ভিতৰতে অসমৰ স্থানীয় ভাষাটো যে বাংলাতকৈ পৃথক তেওঁলোকে বুজিব পাৰিছিল আৰু এই স্বতন্ত্ৰতা দেখুৱাই তেওঁ ১৮৪৮ চনত ছপা কৰে Grammatical Notes of the Assamese Language। এয়ে আৰম্ভণি। তাৰ পাছত ইতিমধ্যে কৈ অহাৰ দৰে ‘অৰুণোদই’ক কেন্দ্ৰ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা দাঙি ধৰাৰ ধাৰাবাহিক প্ৰয়াস লক্ষ্য কৰিব পাৰি। ছপাশালে স্বাভাৱিকভাৱে এই কণ্ঠস্বৰসমূহক গতি দিছিল। তাৰোপৰি মাইলছ ব্ৰসনে কলিকতাৰ The Friend of India কাকতৰ সম্পাদকলৈ চিঠি দিও অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতা সম্পৰ্কে লিখিছিল-

"The Two Languages in their inflections, modes, affixes, prefixes, spelling, and above all pronunciation are so different that Bengali is to an Assamese what Latin and French are to an English school boy." (নেওগ, পৃ .৯০) ব্ৰহ্মনৰ যুক্তিত পতিয়ন গৈ আনকি কাকতখনৰ সম্পাদকে সম্পাদকীয়ত লিখিছিল- "The Assamese is not a mere provincial speech, like the Yorkshire or Wiltshire patois in England, or the Gascon or Briton patois in France, or the Chittagong and Sylhet patois in Bengal; it is a written and printed language." সম্পাদকীয়টোত কাকতখনৰ সম্পাদকে অসমীয়া ভাষা আন বহু আঞ্চলিক ভাষা (উপভাষা) ৰ দৰে নহয় বুলি কৈছে কিয়নো ই এটা 'printed language'। ইয়াৰ পৰাই ছপা মাধ্যমে অসমীয়া ভাষাটোৰ স্বতন্ত্ৰ প্ৰতিষ্ঠাত লোৱা শক্তিশালী ভূমিকাৰ কথা অনুধাৱন কৰিব পাৰি।

8.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

ছপাশালৰ আৱিষ্কাৰে যে তথ্য আৰু জ্ঞানৰ দ্ৰুত আৰু অভূতপূৰ্ব প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰ সাধন কৰিছিল, তাত কোনো সন্দেহ নাই। ভাৰতবৰ্ষত পতুৰ্গীজ শাসকসকলে প্ৰথম ছপাশাল প্ৰতিষ্ঠা কৰে। প্ৰথমাবস্থাত ইউৰোপীয় ভাষাসমূহত আৰু পৰৱৰ্তী সময়ত ভাৰতৰ স্থানীয় আঞ্চলিক ভাষাসমূহত খ্ৰীষ্টধৰ্ম প্ৰচাৰৰ বাণীসমূহ ছপা কৰা হৈছিল। লাহে লাহে ধৰ্মীয় গণ্ডীৰ বাহিৰৰ বিষয়বস্তুসমূহো ছপাশালত স্থান পাবলৈ ধৰিলে। মূল মূল প্ৰশাসনীয় আৰু বাণিজ্যিক কেন্দ্ৰসমূহক বাদ দিও ভাৰতৰ চুকে-কোণে ঔপনিৱেশিক শক্তিসমূহৰ লগে লগে ছপাশাল ব্যৱস্থাৰ আৰম্ভণি হ'বলৈ ধৰিলে। অসমতো ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসনৰ দহ বছৰ ভিতৰতে ছপাশাল আহিল। আমেৰিকান খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ উদ্যোগত অসমৰ সমসাময়িক চৰকাৰী ভাষা বাংলাৰ সলনি স্থানীয় অসমীয়া ভাষাই ছপাশালত স্থান পালে। এয়ে আছিল আৰম্ভণি। শিৱসাগৰৰ বেপ্তিষ্ট মিছনৰ দুটাকৈ ছপাশাল আৰু আউনীআটী সত্ৰৰ 'ধৰ্মপ্ৰকাশ' যন্ত্ৰ নামৰ ছপাশালৰ পৰা ক্ৰমে ক্ৰমে অনেক পুস্তিকা, গ্ৰন্থ, আলোচনী আদি প্ৰকাশ হ'বলৈ ধৰে। ধৰ্মীয় প্ৰচাৰৰ লগতে মিছনেৰী স্কুলসমূহৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় অসমীয়া পাঠ্য এই ছপাশালসমূহৰ পৰা প্ৰথমে প্ৰকাশ হৈছিল। তাৰোপৰি প্ৰকাশ হৈছিল অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ-অভিধান। ছপাশালৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাটোৱে মধ্যযুগীয় আৱেশৰ পৰা মুক্ত হৈ আধুনিক ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিলে। কথিত অসমীয়া ভাষাটোৱে ছপাশালৰ মাজেৰে আত্মপ্ৰত্যয় লাভ কৰিলে। ভাষাটোৱে আগতে কেতিয়াও প্ৰকাশ নকৰা বিষয় আৰু ভাৱকো খুব অৰ্থপূৰ্ণভাৱে তুলি ধৰিবলৈ সক্ষম হ'ল। মিছনেৰীসকলে ইয়াৰ বাবে ভাষাটোত নতুন প্ৰতিশব্দ নিৰ্মাণ কৰিলে, যতি-চিহ্নৰ ব্যৱহাৰ আৰম্ভ কৰিলে, বাক্যৰীতিৰ পিনৰ পৰা ইংৰাজী ভাষাৰ প্ৰভাৱ স্পষ্ট হ'ল। সমান্তৰালভাৱে মিছনেৰীসকলে সাঁচিপাতৰ মাজেৰে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰে পৰা বৰ্তি অহা সাহিত্যিক অসমীয়া ভাষাটোৰ অনিয়মিত, উচ্চাৰণাত্মক বানান-ৰীতিকে আধাৰৰূপে লৈ তাক কিছু সাধাৰণীকৰণ কৰি একেবাৰে

সৰল আৰু উচ্চাৰণাত্মক বানান-ৰীতি এটা প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। এই বানানৰীতিও বাংলা ভাষাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ এক প্ৰধান আধাৰ আছিল। দুটামান দশকৰ পাছতে 'অৰুণোদই' ৰ পাততে এই বানান-ৰীতিৰ পৰিৱৰ্তন হৈ সংস্কৃতীয়া বানান-ৰীতিৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠা হৈছিল। পৰৱৰ্তী কেইবাটাও দশকলৈ এই বানান-ৰীতিৰ কেইবাটাও সম্প্ৰদায় (School) অসমতে প্ৰৱৰ্তিত আছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষলৈহে 'জোনাকী' প্ৰভৃতি আলোচনীৰ মাজেৰেহে বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি সুস্থিৰ হৈছিল। শতিকাটোৰ আৰম্ভণিতে যি অসমীয়া ভাষাক ছপাশালৰ বাবে অনুপযোগী বুলি ভবা হৈছিল, ভবা হৈছিল বাংলা ভাষাৰ আঞ্চলিক ৰূপ মাত্ৰ বুলি; শতিকাটোৰ দ্বিতীয়াৰ্দ্ধত ছপাশালৰ মাজেৰেই ভাষাটোৱে চৰকাৰী ভাষাৰূপে পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ দাবী উত্থাপিত কৰিছিল, ছপাশালৰ মাজেৰেই নিজৰ স্বতন্ত্ৰতা প্ৰকাশ কৰিব পৰা হৈছিল। ছপাশালৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাই পূৰ্বে লাভ নকৰা সুৰ এটা লাভ কৰিলে। অসমীয়া ভাষাই দেশ-বিদেশৰ পৰা আৰম্ভ কৰি জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ বিভিন্ন খবৰ দিব পৰা হ'ল। ছপাশালে ইউৰোপীয় সাহিত্যৰ বিভিন্ন শাখাক অসমীয়া ভাষাৰে তুলি ধৰিব পৰা কৰিলে। ঊনবিংশ শতিকাৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা ছপা মাধ্যম আৰু অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্ক কম-বেছি পৰিমাণে পৰৱৰ্তী শতিকাসমূহলৈ অব্যাহত থাকিল আৰু ছপাশালে আন বহু ভাৰতীয় আঞ্চলিক ভাষাৰ দৰে অসমীয়া ভাষাতো আধুনিকতাৰ সূচনা কৰিলে। তদুপৰি ছপাশালে ভাষাটোক সমসাময়িক শিক্ষিত মধ্যবিত্তীয় শ্ৰেণীটোৰ দৃষ্টিত মৰ্যাদাশালী কৰি তুলিলে আৰু ইয়ে ভাষিক জাতীয়তাবাদৰ শক্তিশালী ভেটি নিৰ্মাণ কৰিলে।

8.6 আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

1. কি সামাজিক, ৰাজনৈতিক আৰু ভাষিক পটভূমিত অসমত ছপাশাল ব্যৱস্থা আৰম্ভণি হৈছিল?
2. অসমীয়া ভাষাৰ উত্থান-পতনত ছপা মাধ্যমৰ ভূমিকা সম্পৰ্কে বহলাই আলোচনা কৰক।
3. অসমীয়া ভাষাৰ আধুনিকীকৰণত ছপাশালে কেনেধৰণৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল আলোচনা আগবঢ়াওক।
4. 'ছপাশালে অসমীয়া ভাষাটোক মধ্যবিত্তীয় আৱেশৰ পৰা ওলাই আনি নতুন বিষয় আৰু জ্ঞানৰ বাবে সাজু কৰি তুলিলে।' - কথাষাৰৰ যথাযোগ্যতা বিচাৰ কৰক।
5. ছপা মাধ্যমেৰে মিছনেৰীসকলে প্ৰৱৰ্তন কৰা অসমীয়া ভাষাটোৰ বৈশিষ্ট্য সম্পৰ্কে এটা টোকা প্ৰস্তুত কৰক।

8.7 প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

চলিহা, সুমন্ত (সম্পা.)। *যোগেদ্ৰনাথ ভূঞা ৰচনাৱলী*। প্ৰথম প্ৰকাশ, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, ২০২০

নেওগ, মহেশ্বৰ (সম্পা.)। *অৰুনোদই*। চতুৰ্থ প্ৰকাশ, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, ২০২১
বৰ্মন, শিৱনাথ আৰু প্ৰসেনজিৎ চৌধুৰী। *বাস্তৱ নে বিভ্ৰম*। সুজিত কান্তি ভট্টাচাৰ্য,
২০২১

Chakravarty, Banani. "Colonialism and Social history of a vernacular: Assamese Language and Folklore in the nineteenth century". *Gauhati University*, 2011.

Eisenstein, Elizabeth L. *The Printing Press as an Agent of Change. Communications and Cultural Transformations in Early-Modern Europe*. Cambridge University Press, 1979.

Kesavan, B. S. *History of Printing and Publishing in India. A Story of Cultural Re-Awakening*. National Book Trust, 1988.

Ong, Walter J., and John Hartley. *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word*. Routledge, 2002.

পঞ্চম বিভাগ
অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ

বিভাগৰ গঠন

- ৫.১ ভূমিকা (Introduction)
- ৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)
- ৫.৩ ভাষাৰ মান্যিকৰণ : প্ৰেক্ষাপট আৰু প্ৰাসংগিকতা
- ৫.৪ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়া
 - ৫.৪.১ অৰুণোদইকালীন অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়া
 - ৫.৪.২ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়ালৈ হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অৱদান
 - ৫.৪.৩ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়ালৈ জোনাকীৰ অৱদান
 - ৫.৪.৪ বিংশ শতিকাৰ প্ৰথমছোৱাৰ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়া
 - ৫.৪.৫ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়ালৈ বাণীকান্ত কাকতিৰ অৱদান
- ৫.৫ সাৰাংশ (Summing Up)
- ৫.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)
- ৫.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

৫.১ ভূমিকা (Introduction)

সকলোবোৰ ভাষাতে লিখিত পৰম্পৰাৰ পৰা ছপা মাধ্যমলৈ গতি কৰোতে কেতবোৰ পৰিৱৰ্তন সাধন হোৱাটো স্বাভাৱিক প্ৰক্ৰিয়া। ছপা মাধ্যমে আঞ্চলিক ভাষাসমূহক হাতেলিখা পুথিৰ পৰা ওলাই আনি ছপা আখৰৰ চোলা পিন্ধাই আধুনিক বিষয়সমূহৰ বাবে উপযোগী কৰি দিছিল। লগে লগে আধিপত্যশীল সামাজিক শ্ৰেণীৰ দৃষ্টিত আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ মান বৃদ্ধি হৈছিল। হাতেলিখা সমলসমূহে প্ৰতিনিধিত্ব কৰা আঞ্চলিক ভাষাসমূহত বিভিন্নতা ৰক্ষিত হৈছিল। একেটা ভাষাৰে কেইবাটাও প্ৰান্তীয়ৰূপ অনিয়মিতভাৱে হাতেলিখা সমলসমূহত সংৰক্ষিত হৈ আছিল। একেদৰে বানানৰীতি আছিল অনিয়মিত আৰু এটা ভাষাকে লিপিৰ ভিন ভিন গঢ়ৰে লিখাৰ প্ৰৱণতা আছিল খুব স্পষ্ট। এনে এক পৰিস্থিতিত ছপাশালৰ বাবে আঞ্চলিক ভাষাসমূহক সাজু কৰাটো আছিল এক প্ৰকাৰৰ প্ৰত্যাহ্বানস্বৰূপ। ইয়াৰ বাবে প্ৰাদেশিক ভাষাসমূহৰ চিনাক্তকৰণ আৰু নিৰ্বাচন আছিল অতিশয় প্ৰয়োজন। তদুপৰি এটা ভাষা নিকটৱৰ্তী ভাষাতকৈ সম্পূৰ্ণ পৃথক নে সেই ভাষাটোৰে এক প্ৰান্তীয় ৰূপ সেয়া নিৰ্ণয় কৰাটো ছপা যুগৰ আন এক প্ৰধান প্ৰত্যাহ্বান আছিল। প্ৰত্যেকটো ভাৰতীয় আঞ্চলিক ভাষাই এই পৰ্যায়সমূহ একাদিক্ৰমে অতিক্ৰম কৰিবলগা হৈছিল। অসমীয়া ভাষায়ো একে পৰিক্ৰমা উনবিংশ শতিকাৰ প্ৰথমার্দ্ধত অতিক্ৰম কৰাৰ কাহিনী আমি ইতিমধ্যে পাই আহিছোঁ। একেদৰে আমি জ্ঞাত যে বাংলা ভাষাৰ পৰা স্বতন্ত্ৰ বুলি প্ৰতিষ্ঠিত হ'বলৈ অসমীয়া ভাষাক কেইবাটাও

দশকৰ প্ৰয়োজন হৈছিল। কিন্তু এক স্বতন্ত্ৰ বা সুকীয়া ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হোৱাৰ পাছতো অসমীয়া ভাষাটো সুস্থিৰ হোৱা নাছিল। তেতিয়াও বানান-বীতি নিৰ্দিষ্ট হোৱা নাছিল, তেতিয়াও ছপা মাধ্যমৰ অসমীয়া ভাষাটো অসমৰ চুকে-কোণে গ্ৰহণযোগ্য হৈ উঠা নাছিল। তেতিয়াও ছপা মাধ্যমৰ অসমীয়া ভাষাটো জাতিগত পৰিচয়ৰ সূচক হৈ উঠা নাছিল।

প্ৰকৃততে ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ পিনে লাহে লাহে ভাষাটো মান্যীকৰণৰ পিনে আগবাঢ়িছিল। প্ৰথম অৱস্থাত এই প্ৰক্ৰিয়াটো অসচেতনভাৱেই আগবাঢ়িছিল যদিও অতি কম সময়ৰ ভিতৰতে অসমীয়া ভাষাটো মান্যীকৰণৰ সচেতন প্ৰয়াস আৰম্ভ হয়। সমসাময়িক অসমীয়া সাহিত্যৰ আগশাৰীৰ সাহিত্যিক, আলোচনী আৰু জাতীয় অনুষ্ঠানসমূহে ভাষাৰ এই মান্যীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াত অংশীদাৰ হৈছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ পৰা বিংশ শতিকালৈ চলা এই প্ৰক্ৰিয়াই অসমীয়া ভাষাটোৰ সৰ্বগ্ৰহণযোগ্য ৰূপ এটা নিৰ্মাণত কিদৰে অৰিহণা আগবঢ়াইছিল, সেয়ে এই বিভাগটোৰ আলোচ্য বিষয়।

৫.২ উদ্দেশ্য (Objectives)

এই বিভাগটি অধ্যয়নৰ অন্তত আপোনালোকে-

- ছপা মাধ্যমে ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ পথ কিদৰে মুকলি কৰিছিল তাৰ আভাস লাভ কৰিব।
- ঊনবিংশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ বাবে কেনেধৰণৰ পদক্ষেপ লোৱা হৈছিল জানিব পাৰিব।
- বিংশ শতিকাই অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণত কিদৰে অৰিহণা আগবঢ়াইছিল জানিব পাৰিব।
- অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণ কিদৰে সম্পূৰ্ণ হৈছিল, সেই সম্পৰ্কে জ্ঞাত হ'ব।

৫.৩ ভাষাৰ মান্যীকৰণ : প্ৰেক্ষাপট আৰু প্ৰাসংগিকতা

পৃথিৱীৰ সকলোতে ছপাযন্ত্ৰ ব্যৱহাৰে ভাষাৰ মান্যীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াক ত্বৰান্বিত কৰিছিল। সাধাৰণতে এটা ভাষিক পৰিমণ্ডলতে থকা ভাষিক ভিন্নতাসমূহৰ মাজৰ পৰা এটা ভাষা মান্য ৰূপ নিৰ্মাণ কৰাৰ সমগ্ৰ প্ৰক্ৰিয়াটো সুদীৰ্ঘকালত স্বাভাৱিকভাৱেই গঢ় লয়। ভাষাৰ মান্যীকৰণে কথিত ভাষাৰ সলনি লিখিত ভাষাৰ ওপৰতহে গুৰুত্ব দিয়ে বাবে যিবোৰ ভাষাই মৌখিক পৰম্পৰাৰ পৰা লিখিত পৰম্পৰালৈ গতি কৰিছিল, সেইবোৰ ভাষাত এই প্ৰক্ৰিয়াই স্বাভাৱিকভাৱে সক্ৰিয় হৈ উঠিছিল। প্ৰাচীন কালত মৌখিক পৰম্পৰাত প্ৰচলিত ভাষাসমূহৰ পৰা যিটো ভাষাই লিখিত মাধ্যমৰ বাবে নিৰ্বাচিত হৈছিল, সেই ভাষাৰূপটোৱে মান্য ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছিল। খ্ৰীঃপূঃ ১৫ শতিকাৰ বৈদিক সংস্কৃত ভাষা, খ্ৰীঃপূঃ পঞ্চম শতিকাৰ সংস্কৃত ভাষা, খ্ৰীঃপূঃ তৃতীয় শতিকাৰ পালি, খ্ৰীষ্টীয় তৃতীয় শতিকাৰ পৰৱৰ্তী সময়ৰ প্ৰাকৃত ভাষা, খ্ৰীষ্টীয় অষ্টম শতিকাৰ পৰৱৰ্তী

সময়ৰ অপভ্ৰংশ ভাষাই এইদৰেই মান্যভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছিল। এই ভাষাৰূপসমূহৰ বানান-ৰীতি, ব্যাকৰণ নিৰ্দিষ্ট আছিল আৰু একেসময়তে এটাৰূপেই ব্যক্তি আৰু স্থান নিৰ্বিশেষে ব্যৱহাৰ হৈছিল। ইউৰোপৰ বিশেষকৈ ইংলেণ্ডত ১৭-১৮ শতিকামানৰ পৰাই উচ্চ সামাজিক শ্ৰেণীৰ কথিত ইংৰাজী ভাষাক আধাৰ হিচাপে লৈ ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ কাম আৰম্ভ হৈছিল। ভাৰততো ছপাশালৰ সূচনা হোৱাৰ পৰা আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ মান্যীকৰণৰ কাম আৰম্ভ হয়। হিন্দুস্থানী, মালায়লম, তামিল, মহাৰাষ্ট্ৰী, বাংলা, গুজৰাটীৰ দৰে ভাষাত স্বাভাৱিকতে প্ৰান্তীয় ভিন্নতা আছিল। কিন্তু ছপাশালৰ বাবে ভাষাসমূহক প্ৰস্তুত কৰি তুলিবৰ বেলিকা প্ৰান্তীয় ৰূপসমূহৰ মাজৰ পৰা এটা ৰূপেহে গুৰুত্ব পালে। বেছিভাগ সময়তে ছপাশালত স্থান পোৱা ৰূপটো আছিল সামাজিকভাৱে প্ৰতিপত্তিশালী শ্ৰেণীটোৰ ভাষা-ৰূপ অথবা প্ৰশাসনিক ৰাজধানীৰ আশে-পাশে প্ৰচলিত ভাষা-ৰূপ বা ভাষিক গোষ্ঠীটোৰ সংখ্যাগৰিষ্ঠৰ ভাষা-ৰূপ। এনেদৰে স্বকীয় মন্ত্ৰৰ গতিত মান্যীকৰণৰ পিনে আগবঢ়া ভাৰতীয় ভাষাসমূহক ছপাশালে নতুন গতি দিলে।

আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ বাবে এই মান্যীকৰণৰ প্ৰয়োজন কিয় হৈছিল? আমি ইতিমধ্যে গম পাইছো যে ছপাশালে যোগাযোগক অভূতপূৰ্ব ধৰণে আগুৱাই নিছিল। মৌখিক যোগাযোগৰ দৰে এইপ্ৰকাৰৰ যোগাযোগতো ভাষা-প্ৰণালীৰ আৱশ্যক। ছপাশালৰ মাজেৰে অসংখ্যজনৰ সৈতে যোগাযোগ সাধন কৰিবলৈ ভাৰতত লিখিত বা মৌখিক ভাষাৰ অভাৱ নাছিল। কিন্তু একেটা ভাষাকে ভিন ভিন ধৰণে অঞ্চলবিশেষে লিখা হৈছিল, কোৱা হৈছিল। লিপিত আছিল ভিন্নতা, বানান-ৰীতিত আছিল ভিন্নতা। এই ভিন্নতাসমূহৰ বাবেই মান্যীকৰণৰ প্ৰাথমিক প্ৰয়োজন আহি পৰিছিল। বিভিন্ন ৰূপৰ পৰা এটা ভাষাৰূপৰ এই নিৰ্বাচন সৰলৰৈখিক বা উজু নাছিল। কিছুমান প্ৰদেশত স্বয়ংসম্পূৰ্ণ ভাষা আৰু উপভাষাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য নিৰূপণ কৰোতে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে উজুটি খাইছিল। লাহে লাহে ভাষিক জাতীয়তাবাদ নিৰ্মাণৰ প্ৰসংগতো ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ প্ৰাসংগিকতা আহি পৰিছিল। এটা জাতিৰ পৰিচয়ৰ সূচক হ'বলৈ নিৰ্দিষ্ট ভাষাৰূপটো সেই ভাষিক পৰিমণ্ডলৰ সকলো লোকৰ দ্বাৰা গৃহীত হ'ব লাগিব। সকলোৰে বাবে গ্ৰহণযোগ্য কৰিবলৈ আৰু সকলোৰে মনত ভাষাৰূপটোৰ প্ৰতি সন্মানবোধ আনিবলৈ ভাষাৰূপটোৰ মান্যীকৰণ হোৱাটো অতিশয় আৱশ্যক। তদুপৰি আঞ্চলিক ভাষাসমূহ শিক্ষাদানৰ মাধ্যমৰূপে গৃহীত হোৱাৰ পাছত একো একোটা ভাষিক পৰিমণ্ডলত এটা মাত্ৰ ভাষাৰূপক শিক্ষাদানৰ ভাষাৰূপে গ্ৰহণ কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তাও আহি পৰিছিল। ইয়াৰ বাবে সৰ্বভাগ প্ৰদেশতে এটা ভাষাৰূপক মান্যৰূপ দিয়াৰ সচেতন প্ৰয়াস অষ্টদশ-ঊনবিংশ শতিকাত সজোৰে আৰম্ভ হৈছিল। ভাৰতবৰ্ষৰ আন প্ৰান্তসমূহৰ দৰে অসমতো ইষ্ট-ইণ্ডিয়া কোম্পানীৰ শাসন আৰম্ভ হোৱাৰ পৰৱৰ্তী বছৰসমূহত শিক্ষাদানৰ মাধ্যম কৰাৰ প্ৰয়োজনত, ছপাশালৰ ভাষা নিৰ্মাণ কৰাৰ স্বাৰ্থত, ভাষিক জাতীয়তাবাদৰ খাতিৰত আৰু অসমীয়া মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীটোক স্থানীয় ভাষাটোৰ প্ৰতি মৰ্যাদাশীল কৰিবলৈ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ সচেতন প্ৰয়াসৰ সূচনা হয়।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ বাবে এই মান্যকৰণৰ পটভূমি আৰু প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে এটা টোকা প্ৰস্তুত কৰক।

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৪ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়া

খ্ৰীষ্টীয় ত্ৰয়োদশ-চতুৰ্দশ শতিকাৰ পৰা অসমীয়া ভাষাই সাহিত্যিক নিদৰ্শন দাঙি ধৰি আহিছিল। পঞ্চদশ-ষষ্ঠদশ শতিকালৈ গীত-নাট-কাব্য-গদ্যৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাটোৱে সাহিত্যিক ৰূপত হ'লেও বিস্তৃতি লাভ কৰিছিল। সপ্তদশ-অষ্টদশ শতিকাত চৰিত পুথি, বুৰঞ্জী পুথি আৰু ব্যৱহাৰিক পুথিৰ বিষয়বস্তুক ভাষাৰ মাজেৰে তুলি ধৰা হৈছিল। এই সমগ্ৰ সাহিত্যৰাজি লিখিত ৰূপ দিয়া হৈছিল সাঁচিপাতত। এখন সাঁচিপাতৰ পৰাই আন এখন, সেইখনৰ পৰা আন দুখন এনেকৈয়ে প্ৰাক-ঔপনিৱেশিক অসমত সাঁচিপাতৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাৰ চৰ্চা অব্যাহত আছিল। সাঁচিপাতৰ নকল কৰিবলৈ এচাম বিশেষ বৃত্তিজীৱী লোকৰ সৃষ্টি হৈছিল। লিপিকাৰৰ ধাৰাবাহিক প্ৰচেষ্টাৰ বাবে সপ্তদশ-অষ্টদশ শতিকাত অসমত অসমীয়া লিপিয়ে গড়গাওঁ, কাইথেলী আৰু বামুণীয়া শীৰ্ষক তিনিটা সুকীয়া শাখা বা সম্প্ৰদায়ৰ প্ৰচলন থকাৰ কথা জনা যায়।

একেদৰে সাহিত্য সৃষ্টিৰ কেন্দ্ৰৰো সময়ে সময়ে পৰিৱৰ্তন হৈ আছিল। প্ৰাকশংকৰী যুগত মূলতঃ নামনি আৰু মধ্য অসম আছিল সাহিত্যৰ কেন্দ্ৰস্থল। শংকৰদেৱৰ সময়ত নামনি অসম আৰু কোচবেহাৰ আছিল এনে কেন্দ্ৰস্থল। পৰৱৰ্তী সময়ত আহোম ৰাজধানী আৰু উজনি-নামনিৰ সত্ৰসমূহ আছিল সাহিত্য সৃষ্টিৰ সাৰুৱা ভূমি। ইয়াৰ বাবেই ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা ঊনবিংশ শতিকালৈ সৃষ্ট সাহিত্যত স্থানীয় ঔপভাষিক প্ৰভাৱ আছিল স্পষ্ট।

গতিকে ইষ্ট ইণ্ডিয়া কোম্পানীয়ে অসম প্ৰদেশ অধিকাৰ কৰাৰ সময়ত অসমীয়া ভাষা আৰু লিপি দুয়োটা দিশতে ভিন্নতাৰ অভাৱ নাছিল। শাসনত অধিস্থিত হোৱাৰ পাছতো বহুবছৰলৈ ভাষা আৰু লিপি সম্পৰ্কত কোম্পানীয়ে বিশেষ সিদ্ধান্ত লোৱা নাছিল। পৰৱৰ্তীসময়ত স্থানীয় ভাষাৰ সলনি বাংলা ভাষাকহে প্ৰশাসনিক, ন্যায়িক আৰু শৈক্ষিক ভাষাৰ মৰ্যাদা দিয়াৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণৰ সম্ভাৱনাও সাময়িকভাৱে ম্লান পৰিল। কিন্তু আমেৰিকান মিছনেৰীসকলৰ আগমনৰ লগে লগে

ভাষাৰ মান্যকীৰণৰ প্ৰশ্নটো পুনৰবাৰ সন্মুখলৈ আহিল। আমি ইতিমধ্যে গম পাইছো যে আমেৰিকান খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলে শদিয়ালৈ অহাৰ পিছতে অসমীয়া ভাষা বাংলা ভাষাৰ পৰা সম্পূৰ্ণ স্বতন্ত্ৰ ভাষা, সেয়া উপলব্ধি কৰিছিল। লগতে যোগাযোগৰ ভাষাৰূপে অসমীয়া ভাষাটোৰ গুৰুত্বও অনুধাৰন কৰিবলৈ তেওঁলোকক বেছি পৰ লগা নাছিল। সেয়েহে প্ৰাথমিক বিদ্যালয়ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাবে অসমীয়া ভাষাটোকে নিৰ্বাচন কৰিছিল। এইখিনিতে মন কৰিবলগীয়া যে নিৰ্বাচনেই হ'ল ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ প্ৰথম স্তৰটো হ'ল নিৰ্বাচন।

৫.৪.১ অৰুণোদইকালীন অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়া

মিছনেৰীসকলে এই প্ৰান্তলৈ আহি স্থানীয় ভাষাক ধৰ্মপ্ৰচাৰৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰাৰ অন্তৰালৰ কাহিনী আপোনালোকে ইতিমধ্যে লাভ কৰিছে। তেওঁলোকে যি অঞ্চলত বা যাৰ মাজত মিছনৰ কাম চলাইছিল সেই অঞ্চল বা লোকৰ মুখৰ ভাষাটোকেই তেওঁলোকে ধৰ্ম-শিক্ষাৰ প্ৰচাৰৰ আহিলাৰূপে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। শদিয়াৰ পৰা জয়পুৰলৈ নামি অহাৰ পাছত ১৮৪০ চনৰ পৰাই মিছনেৰী বাকাৰে ভৈয়ামৰ শিৱসাগৰ বা যোৰহাটলৈ মিছন স্থানান্তৰ কৰাৰ প্ৰস্তাৱ দি আছিল। ১৮৪১ চনত পোনপ্ৰথমবাৰৰ বাবে মিছনেৰীসকলে নিধি লিৱাই ফাৰৱেলৰ জৰিয়তে নিজৰ মিছনেৰী উদ্দেশ্যত সফল হোৱাৰ পাছত মিছনেৰীসকলৰ মনভৈয়ামৰ শিৱসাগৰৰ পিনে ঢাল খালে। ১৮৪১ চনত মিছনেৰীসকল আছিল; ১৮৪৩ চনত জয়পুৰত থকা ছপাশালখনো শিৱসাগৰলৈ লৈ আহে। শিৱসাগৰত ছপাশাল প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পাছত মিছনেৰীসকলে ভৈয়ামৰ অসমীয়া ভাষাটোক মিছনৰ উদ্দেশ্য পূৰ্তিৰ বাবে নিৰ্বাচন কৰিলে। এখন এখনকৈ ১৮৪৬ চনলৈ মিছনেৰীসকলৰ উদ্যোগত চেধ্যখন বিদ্যালয় পতা হ'ল।

মিছনেৰীসকলে পতা এই বিদ্যালয়সমূহত অসমীয়া মাধ্যমত জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ ধাৰণা দিবলৈ অসমীয়া পাঠ্য-পুস্তক ছপা কৰাৰ প্ৰয়োজনে প্ৰথমে অনুভূত হৈছিল। মিছনেৰীসকলে বাংলা আখৰৰ হৰফৰ আৰ্হিতে অসমীয়া আখৰৰ হৰফ নিৰ্মাণ কৰিলে।

বানানৰীতিৰ বেলিকা তেওঁলোকৰ সন্মুখত দুটা পথ মুকলি আছিল বুলি আমি ইতিমধ্যে গম পাইছোঁৱেই। প্ৰথমটো আছিল উইলিয়াম কেৰিৰ মাগদৰ্শনত আত্মাৰাম শৰ্মাৰ দ্বাৰা অনুদিত বাইবেলৰ মাজেৰে সন্মুখলৈ অহা অসমীয়া বানানৰীতি আৰু দ্বিতীয়টো আছিল বুৰঞ্জী আৰু চৰিতপুথিৰ মাজেৰে বৰ্তি অহা বানানৰীতি। প্ৰথমটো বানানৰীতি আছিল সংস্কৃতানুগ আৰু দ্বিতীয়টো আছিল উচ্চাৰণভিত্তিক আৰু অনিয়মিত বানানৰীতি। মিছনেৰীসকলে সংস্কৃতানুগ বানানৰীতিৰ বিপৰীতে বুৰঞ্জী আৰু চৰিতপুথিৰ মাজেৰে বৰ্তি অহা বানানৰীতিটোকে কিছু সংস্কাৰ কৰি নিয়মীয়া ৰূপ দিলে। কথা কওঁতে যিদৰে উচ্চাৰণ কৰা হয় সেইদৰে ভাষা লিখাৰ ক্ষেত্ৰত মিছনেৰীসকলে গুৰুত্ব দিলে। মহেশ্বৰ নেওগে অৰুণোদইৰ পাতনিত এই সন্দৰ্ভত কৈছে—“”।

পাঠ্যপুথিসমূহৰ লগতে ১৮৪৫ চনত মিছনেৰীসকলে 'অৰুণোদই' আলোচনী প্ৰকাশ কৰে। আলোচনীখনৰ উদ্দেশ্য আছিল পৃথিৱীৰ বা-বাতৰি, জ্ঞান-বিজ্ঞানৰ খবৰৰ

লগতে মিছনৰ বা-বাতৰি আৰু খ্ৰীষ্টীয় ধৰ্মৰ মহিমা বিভিন্ন উপায়েৰে প্ৰকাশ কৰা। আলোচনীখনে তেওঁলোকে নিৰ্বাচিত অসমীয়া ভাষাটোক ছপা আখৰৰ ৰূপেৰে শিক্ষিত সমাজৰ আগত পৰিচয় কৰাই দিলে। অৰুনোদইৰ মাজেৰে সন্মুখলৈ অহা ছপা অসমীয়া ভাষাটো পূৰ্ববৰ্তী চৰিত পুথি বা বুৰঞ্জীৰ মাজত সহজলভ্য মধ্যযুগীয় অসমীয়া ভাষাটোৰ পৰা বহু আতৰি আহিছিল। আধুনিক ৰূপৰ, নতুন বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিৰ এই ভাষাটোক জনসাধাৰণৰ ওচৰলৈ লৈ যোৱাৰ ক্ষেত্ৰত 'অৰুনোদই' এ গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিলে। ভিন ভিন বিষয়বস্তুক তুলি ধৰিবলৈ সক্ষম হোৱাৰ লগে লগে ভাষাটোৰ প্ৰকাশিকা শক্তি সম্পৰ্কে সকলো নিশ্চিত হ'ল। ভাষাটোক ছপা ৰূপ দি তাৰ অন্তৰ্নিহিত শক্তিৰ সৈতে জনসমাজক পৰিচয় কৰাই দিয়াতো অৰুনোদই এক প্ৰকাৰে সফল হ'ল। মান্যকৰণৰ পথত ইয়ে অবিহণা আগবঢ়ালে।

তদুপৰি ঔপনিৱেশিক শক্তিৰ লগতে মিছনেৰীসকলে আঞ্চলিক ভাষাসমূহৰ গাঠনিক অধ্যয়নত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছিল। মিছনেৰীৰ কামত নিয়োজিত ব্যক্তিসকলৰ প্ৰায়ে ভাষাতাত্ত্বিক প্ৰশিক্ষণ আছিল। অসমলৈ অহা খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলৰ ভিতৰতো নাথান ব্ৰাউন, মাইলছ ব্ৰন্সন আছিল ভাষাতাত্ত্বিক পণ্ডিত। অসমীয়া ভাষাৰ গাঠনিক দিশৰ অধ্যয়ন আৰু উপলব্ধিৰে নাথান ব্ৰাউনে অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে ৰবিন্সনে আগবঢ়োৱা ধাৰণাক প্ৰত্যাহ্বান জনাইছিল। ৰবিন্সনৰ ব্যাকৰণ A Grammar of the Assamese Language এ আছিল অসমীয়া ভাষাত প্ৰথমখন ব্যাকৰণ। ১৮৩৯ চনত এইখন প্ৰকাশ হোৱাৰ ৯ বছৰ পাছতেই নাথান ব্ৰাউনে শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা ছপা কৰি উলিয়ায় Grammatical Notices of the Assamese Language। ৰবিন্সনৰ ব্যাকৰণত থকা আসোঁৱাহসমূহ আতৰ কৰি ব্ৰাউনে নিজস্ব দৃষ্টিভংগীৰে অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাৰ দৰ্শায়।

একেদৰে ১৮৩৯ চনতে সদৰামিন জাদুৰাম ডেকাৰাম বৰুৱাই Manuscript Bengali Dictionary with Assamese Definition লিখে। অভিধানখনৰ পাণ্ডুলিপিটো তেওঁ জেনকিন্স চাহাবক প্ৰদান কৰিছিল। জেনকিন্স চাহাবে সেই হাতে লিখা পাণ্ডুলিপিটো মিছনেৰীসকলক দিছিল। পৰৱৰ্তীসময়ত সেইখনৰ কি হ'ল জনা নাযায়। ১৮৪০ চনত শ্ৰীমতী হেৰিয়েট বি.এ. কট্টাৰ নামৰ এগৰাকী মহিলাই লিখা Vocabulary and Phrases in English and Assamese নামৰ শব্দাৱলী আৰু খণ্ডবাক্যকোষ এখন মিছনেৰীসকল জয়পুৰত থাকোতেই মিছন প্ৰেছৰ পৰা ছপা হয়। ২৫১ পৃষ্ঠায়ুক্ত কিতাপখনত ২০০০ ইংৰাজী শব্দৰ ৬৫০০ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ আছিল। আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকনেও অভিধান ৰচনাৰ চেষ্টা কৰিছিল বুলি জনা যায়। তেওঁৰ পৰিকল্পিত অভিধানৰ কিছু নমুনা ১৮৫৬ চনৰ অৰুনোদইৰ ডিচেম্বৰ সংখ্যাত প্ৰকাশ পাইছিল। কিন্তু কালক্ৰমত গৈ অভিধানখন প্ৰকাশ নাপালে। প্ৰকৃত অৰ্থত অসমীয়া ভাষাক অভিধানিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰে মাইলছ ব্ৰন্সনে তেওঁৰ A Dictionary in Assamese and English নামৰ অচমিআ আৰু ইংৰাজি অভিধানৰ যোগেদিহে। নগাওঁত থাকোতেই ব্ৰন্সনে উক্ত অভিধানখন লিখি উলিয়াইছিল যদিও প্ৰকাশ হয় শিৱসাগৰৰ মিছন প্ৰেছৰ পৰা ১৮৬৭ খ্ৰীষ্টাব্দতহে। মূলতঃ ঔপনিৱেশিক

উদ্দেশ্য আগত ৰাখিয়ে ৰচিত হ'লেও এই ব্যাকৰণ আৰু অভিধানসমূহে অসমীয়া ভাষাক এক ভাষাতাত্ত্বিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰাত সহায়ক হৈছিল। নিকটৱৰ্তী বাংলা ভাষাত এই ভাষাতাত্ত্বিক সমলসমূহ কেইবা দশক পূৰ্বে প্ৰস্তুত হৈছিল। ঊনবিংশ শতিকালৈ অসমত প্ৰয়োগ ৰত্নমালা ব্যাকৰণ নামৰ সংস্কৃত ব্যাকৰণ ৰচনা হৈছিল, ৰচনা হৈছিল বৰ-অক্ষ আৰু লতি-অক্ষ নামে আহোম-অসমীয়া ভাষাৰ অভিধানৰ, কিন্তু ছপা মাধ্যমৰ মাজেৰে নৱৰূপ লাভ কৰা অসমীয়া ভাষাটোক এক আনুষ্ঠানিক ভাষাতাত্ত্বিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিব পৰা সমল অসমীয়া ভাষাত শতিকাটোৰ চতুৰ্থ দশকলৈ নাছিল। ব্ৰিটিছ বিষয়া আৰু মিছনেৰীসকলে এই অভাৱ পূৰণ কৰিলে। মিছনেৰীসকলে নিৰ্বাচন কৰা ভাষাটো ব্যাকৰণৰ মাজেৰে কিছুমান সাধাৰণীকৰণ নিয়মেৰে সূত্ৰবদ্ধ হ'ল। শব্দকোষ আৰু অভিধানৰ মাজেৰে ভাষাটোৱে এক সংগঠিত ৰূপ ল'লে। লগে লগে ছপা মাধ্যমৰ অসমীয়া ভাষাটোৱে মান্যীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ দ্বিতীয়টো ঢাপত উঠিল। কিয়নো এটা ভাষা নিৰ্বাচন কৰাৰ পাছত সেই ভাষাটোত ব্যাকৰণ, অভিধান, শব্দকোষ, পাঠ আদি ৰচনা কৰি তাক এক সুস্থিৰ ৰূপ দি বিদেশী লোকসকলৰ দ্বাৰা ভাষাটোক শিকিব পৰা ধৰণে প্ৰস্তুত কৰি তোলাই হ'ল মান্যীকৰণৰ দ্বিতীয় স্তৰ। ইংৰাজীত এই স্তৰটোক কোৱা হয় Codification।

৫.৪.২ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণ প্ৰক্ৰিয়ালৈ হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ অৱদান

মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাত 'অৰুনোদই' প্ৰকাশ কৰাৰ পাছতে সমসাময়িক অসমীয়া মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ একাংশ মিছনেৰীসকলে প্ৰকাশ কৰা আলোচনীখনৰ সৈতে প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ ভাৱে সংযুক্ত হৈছিল। ইয়াৰে ভিতৰত প্ৰধান আছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন, হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱা। অসমীয়া ভাষাক শিক্ষাৰ মাধ্যমৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ বাবে আৰু একেসময়তে মিছনেৰীসকলৰ বিদ্যালয়ত অসমীয়া মাধ্যমৰ পাঠ্য উপলব্ধ কৰাৰ বাবে আনন্দৰামে মিছনেৰীসকলৰ লগত মিলি একেলগে কাম কৰিছিল। বাক্যৰীতি আৰু বিষয়বস্তুৰ দিশৰ পৰা ফুকনে অৰুনোদইকালীন খ্ৰীষ্টান লেখকতকৈ কিছু অভিনৱত্ব দেখুৱাইছিল যদিও মিছনেৰীসকলৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি আৰু ব্যাকৰণৰ সৈতে তেওঁৰ কোনো সংঘাত নাছিল। ফুকনৰ বিপৰীতে কিন্তু গুণাভিৰাম বৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি আৰু ব্যাকৰণ সম্পৰ্কত সুকীয়া মত আছিল।

ইতিমধ্যে আপোনালোকে গম পাইছে যে মিছনেৰীসকলে অসমীয়া ভাষাক ছপা কৰোতে যিটো বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰিছিল সেয়া আছিল সম্পূৰ্ণ উচ্চাৰণ ভিত্তিক। গুণাভিৰাম বৰুৱা আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা উভয়ে এই বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিৰ একান্ত সমৰ্থক নাছিল। বিশেষকৈ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই সংস্কৃত ভাষাৰ আধাৰতে অসমীয়া ভাষাৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতি গঢ় দিয়াৰ পক্ষপাতী আছিল আৰু সেই উদ্দেশ্য আগত ৰাখিয়ে তেওঁ পূৰ্বৱৰ্তী ব্যাকৰণসমূহৰ বিপৰীতে ৰচনা কৰি উলিয়াইছিল অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ (১৮৫৯ খ্ৰীষ্টাব্দ)। মিছনেৰীসকলৰ বিপৰীতে নতুনকৈ শিক্ষিত এই ডেকাচামে সংস্কৃত ভাষাৰ বানানৰীতিক প্ৰতিটো পদতে সংস্কৃত ভাষাৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিক আদৰ্শৰূপে গ্ৰহণ কৰিছিল।

ঠিক ব্ৰঙ্গনে ক'বৰ দৰে- “they punctiliously adhere to the same system of spelling in every other cognate of Sanskrit.” নতুনকৈ শিক্ষিত এই ডেকাচামে পোষকতা কৰা বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিটো মূলতঃ উইলিয়াম কেৰীয়ে প্ৰতিষ্ঠা কৰা শ্ৰীৰামপুৰীয়া পাদুৰি পদ্ধতিহে বুলি মহেশ্বৰ নেওগে ইংগিতপূৰ্ণ মন্তব্য প্ৰদান কৰি গৈছে। উইলিয়াম কেৰী নিজেও সংস্কৃতৰ অধ্যাপক আছিল আৰু তেওঁৰ বাইবেলৰ অনুবাদৰ আচৰিত সোমোৱা বাংলা, উড়িয়া, মৈথিলী, মাৰাঠী আদি সকলো ভাষাতে সংস্কৃতৰ বৰ্ণবিন্যাসৰ প্ৰভাৱেৰে প্ৰভাৱপুষ্ট কৰাৰ চেষ্টা কৰিছিল। অসমীয়া ভাষাও ইয়াৰ বিপৰীত নাছিল। এই সংস্কৃতীয়া বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিৰ সমৰ্থক সম্পৰ্কত ১৮৫৪ খ্ৰীষ্টাব্দৰ এপ্ৰিল মাহৰ ‘অৰুনোদই’ সংখ্যাৰ Style and mode of spelling শীৰ্ষক সম্পাদকীয় প্ৰবন্ধত কোৱা হৈছিল যে অৰুনোদইৰ কোনো পাঠকে ‘সংস্কৃত আৰু বঙ্গালিৰে মিহলি কথা লিখিচে আৰু সংস্কৃতৰ মাত লিখাৰ দৰে দিৰ্ঘ ঙ্গকাৰ উকাৰ আদিৰে ভাসাৰ মাতো লিখিব দিচে’। সম্পাদকীয়টোত যি পাঠকৰ কথা কোৱা হৈছে তেওঁ খুব সম্ভৱ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ মতাদৰ্শতে বিশ্বাসী আছিল।

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই সোণাৰচাঁদ নামেৰে ‘অৰুনোদই’ৰ পাততে সাহিত্যিক জীৱনৰ পাতনি মেলিলেও এই অৰুনোদইৰ পাততে তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ তৎসম, তদ্ভৱ আৰু দেশী শব্দসমূহৰ ৰূপৰ ভাৰসাম্য ৰাখি সংস্কৃতানুগ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিৰ ওকালতি কৰি আহিছিল। বৰুৱাৰ এই ধাৰণাৰ প্ৰতি নাথান ব্ৰাউন, নিধি লিৱাই ফাৰৱেল আদিৰ পৰা কোনো সমৰ্থন পোৱা নাছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই তেওঁৰ আত্মজীৱনীত ‘অৰুনোদই’ কথা ক'বলৈ যাওঁতে কৈছে- “মই তাৰ বৰ্ণবিন্যাস সংশোধনৰ নিমিত্তে যত্ন কৰিবলৈ ধৰিলোঁ। মোৰ এই চেষ্টাত নিধি লেভি ফেয়াৰোৱেল নামেৰে এটা দেশী খৃষ্টিয়ানৰপৰা বৰ বাধা পাইছিলোঁ। সি তাৰ গুৰু ব্ৰাউন চাহাবৰ বৰ্ণবিন্যাসৰ প্ৰণালীৰ এক আঙ্গুলো লৰচৰ হোৱাক মহাপাপ যেন ভাবিছিল।” ইয়াৰ পৰা হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিক যে মিছনেৰীসকলে প্ৰথমৰাস্থাত গ্ৰহণ কৰা নাছিল সেয়া সহজেই অনুমান কৰিব পাৰি। কিন্তু মিছনেৰীসকলে আৰু বিশেষকৈ ব্ৰঙ্গনে উপলব্ধি কৰিছিল যে অসমৰ দেশীয় লোকসকলে অসমীয়া ভাষাৰ পুনঃপ্ৰতিষ্ঠাৰ যুঁজত মিছনেৰীসকলক সহায় কৰিবলৈ আগবাঢ়ি অহাৰ পাছতো যদি বৰ্ণবিন্যাস সম্পৰ্কত একেটা ভাষাতে একাধিক ৰীতি থাকে, তেন্তে ভাষাটোক চৰকাৰী ভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ সংগ্ৰামখন স্থবিৰ হোৱাৰ সম্ভাৱনাই অধিক। সেই সময়তে নিজৰ মতাদৰ্শক যুক্তিসহকাৰে তুলি ধৰিবলৈ হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ (১৮৫৯) ৰচনা কৰে। লাহে লাহে বৰুৱাৰ মতৰ গুৰুত্বও বৃদ্ধি হ'বলৈ ধৰে আৰু অৱশেষত ১৮৬১ৰ জানুৱাৰী মাহৰ পৰা উইলিয়াম বাৰ্ডৰ সম্পাদনাত ‘অৰুনোদই’ নামটো পৰিৱৰ্তন হৈ ‘অৰুণোদয়’ হয়। একেটা সংখ্যাৰে পৰা গোটেই কাকতখনত হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি গ্ৰহণ কৰা হয়। অসমীয়া ভাষাৰ পুনৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ সংগ্ৰামখনত অসমীয়া পক্ষটো যে বহুখা বিভক্ত নহয়, তাৰ পৰিৱৰ্তে একগোটহে এই কথা প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ বাবে মিছনেৰী আৰু স্থানীয় শিক্ষিত আৰু প্ৰভাৱশালী লেখকচাম উভয়ৰে বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি একে হোৱাটো দৰকাৰ আছিল। ব্ৰঙ্গনে আনকি ব্ৰাউনক বাইবেলৰ জতুৱা ভাঙনিটো উচ্চাৰণাত্মক

ৰীতি পৰিহাৰ কৰি সংস্কৃতীয়া ৰীতি গ্ৰহণ কৰিবলৈ উপদেশ দিছিল। ইমানদিনে মিছনেৰীসকলে প্ৰতিষ্ঠা কৰা বিদ্যালয়সমূহত উচ্চাৰণাত্মক ৰীতি সম্পন্ন বৰ্ণবিন্যাসযুক্ত পাঠ্যৰ ব্যৱহাৰ হৈ আছিল। ১৮৭৩ চনত অসমীয়া ভাষা অসমৰ শিক্ষাৰ মাধ্যমৰূপে প্ৰতিষ্ঠা হোৱাৰ পাছত পাঠ্যপুথি প্ৰস্তুত কৰা কাৰ্যত সমসাময়িক লেখকচাম জড়িত হৈ পৰিছিল। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱায়ো নিজৰ অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণখন সংশোধন কৰি ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ’ নামেৰে ১৮৭৩ চনত প্ৰকাশ কৰে। তাৰ পাছত ক্ৰমে ‘আদিপাঠ্য’, ‘পাঠমালা’, ‘স্বাস্থ্যৰক্ষা বা গা ভালে ৰাখিবৰ উপায়’ আদি পাঠ্য বিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে লিখি উলিয়ায়। ‘স্বাস্থ্যৰক্ষা বা গা ভালে ৰাখিবৰ উপায়’ লিখি চৰকাৰৰ পৰা পুৰস্কাৰ পোৱাত আৰু এই পাঠ্যপুথিসমূহ বিদ্যালয়সমূহত চলিবলৈ ধৰাত তেওঁৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতি ক্ৰমে সুস্থিৰ হ’ব ধৰিলে। ১৮৮৬ চনত প্ৰকাশিত তেওঁৰ ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ ব্যাকৰণ’ আৰু ১৮৯২ চনত প্ৰকাশিত ‘পঢ়াশলীয়া অভিধান’নে এই দিশটোত অধিক ক্ৰিয়া কৰে। তেওঁৰ ‘অসমীয়া ল’ৰাৰ ব্যাকৰণ’ গ্ৰন্থখনৰে ১৮৯০ চনলৈ কুৰিটা সংস্কৰণ প্ৰকাশ হোৱালৈ চাই তৎকালীন সমাজত যে গ্ৰন্থখন জনপ্ৰিয় হৈছিল সহজে অনুমান কৰিব পাৰি। লগে লগে সংস্কৃতৰ আধাৰত বানান লিখাৰ পন্থাটোৰ প্ৰচাৰ আৰু প্ৰসাৰ সম্ভৱ হ’ল।

গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ মতো হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ দৰেই আছিল। তেৱো মিছনেৰীসকলৰ উচ্চাৰণাত্মক বৰ্ণবিন্যাসৰ সমৰ্থক নাছিল কিন্তু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিকো তেওঁ আখৰে আখৰে মানি লোৱা নাছিল। পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ আত্মজীৱনী ‘মোৰ সোঁৱৰণী’ত এই প্ৰসংগত কোৱা হৈছে- “...আমি সেইকালৰ অনুরতী লেখক বিলাকে নিজ নিজ ৰুচি অনুসৰি সেই সাময়িক দুটা পন্থীয়া স্কুলত নাম লগাই লৈছিলোহঁক,- যি সকলে এতিয়া নাইলোৱা বুলি ক’ব খোজে, সিবিলাকেও তেতিয়া কাৰ্যতঃ অনাভুৱাকৈ নাম লগাই চলিছিল। সেই স্কুল দুটা আছিল, - এটা “হেমচন্দ্ৰ স্কুল” আৰু আনটো “গুণাভিৰাম স্কুল” সিবিলাকৰ মাজত কোনো পিঠিয়া-পিঠি মতভেদ নাছিল, মাথোন এজন নিৰহনিপানী অসমীয়া লেখক, আনজন সংস্কৃতীয়া অসমীয়া লেখক; এজন উকা গদ্য লেখক, আনজন পদ্য-গদ্য লেখক, যেনে এজনে ‘হৈছে’ লিখে, আনজনে ‘হইছে’ লিখে ইত্যাদি।” (গোহাঞিবৰুৱা পৃ. ৩১) গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাসৰীতি, মিছনেৰী আৰু হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাৰ বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰ মাজত অৱস্থান কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই আসাম নিউচ (১৮৮২-৮৫) আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাই আসাম বন্ধু (১৮৮৫-৮৬)ৰ মাজেৰে নিজৰ নিজৰ বৰ্ণবিন্যাস ৰীতিক আগুৱাই নিছিল। পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ দৰে পৰৱৰ্তী কালৰ আন আন লেখকসকলক যে এই দুয়োটা পন্থাই আলোড়িত কৰিছিল তাত কোনো সন্দেহ নাই।

অৰ্থাৎ এই সময়ছোৱাত অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণৰ দ্বিতীয় পৰ্যায় আৰম্ভ হৈছিল যদিও সম্পূৰ্ণ হোৱা নাছিল। এই সময়ছোৱাতে অসমীয়া ভাষাই অসমৰ চৰকাৰী ভাষাৰ মৰ্যাদা লাভ কৰিছিল। এই সময়ছোৱাতে অৰুনোদইৰ উপৰিও ‘আসাম বিলাসিনী’, ‘আসাম নিউচ’, ‘আসাম বন্ধু’, ‘মৌ’ ৰ দৰে কাকত প্ৰকাশ পাইছিল। ভাষাটোত ‘ৰাম-

নৱমী' আৰু 'কানীয়াৰ কীৰ্ত্তন' দৰে নাটক প্ৰকাশ হৈছিল। লগতে প্ৰকাশ হৈছিল বিদ্যালয়ৰ ছাত্ৰ উপযোগীকৈ ৰচনা কৰা পাঠ্য আৰু ব্যাকৰণ-অভিধান। মিছনেৰী বৰ্ণবিন্যাস পদ্ধতিৰ সলনি হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ সমৰ্থিত বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰ প্ৰচলন হোৱাই এই সময়ছোৱাৰ ভাষাৰ মান্যিকৰণৰ অগ্ৰগতি।

আত্মমূল্যায়নমূলক প্ৰশ্ন

অৰুণোদই কালত অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ কিদৰে সম্পন্ন হৈছিল?

.....

.....

.....

.....

৫.৪.৩ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়ালৈ জোনাকীৰ অৱদান

হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাকে প্ৰমুখ্য কৰি সমসাময়িক সমাজ-সচেতন লোকসকলে ভাষাৰ মান্যিকৰণক কিছুদূৰ আগুৱাই দিয়াৰ পাছত কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ যোৱা ছাত্ৰসকলৰ নেতৃত্বত ভাষাটোৰ মান্যিকৰণৰ তৃতীয়টো স্তৰ আৰম্ভ হয়। ১৮৭২ চনতে কলিকতাত উচ্চশিক্ষাৰ বাবে পঢ়িবলৈ যোৱা ছাত্ৰসকলে 'অসমীয়া সাহিত্য চ'ৰা' (১৮৭২) স্থাপন কৰিছিল যদিও কালক্ৰমত তাৰ প্ৰভাৱ কম হৈ অহাত পুনৰাই কলিকতাৰ অসমীয়া ছাত্ৰসকলে ১৮৮৮ চনত অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধনী সভা চমুকৈ অঃ ভাঃ উঃ সাঃ সঃ নামেৰে এখন মঞ্চৰ পোষকতা কৰে। এই সভাৰ উদ্দেশ্যসমূহৰ ভিতৰত কেইটামান প্ৰধান আছিল- (ক) অশুদ্ধ ব্যাকৰণ আৰু বৰ্ণবিন্যাসৰ ঠাইত শুদ্ধ ব্যাকৰণ আৰু বৰ্ণবিন্যাস প্ৰচলন, (খ) সাহিত্য আৰু পাঠ্য-পুথিৰ অভাৱ দূৰীকৰণ আৰু (গ) সংস্কৃত বা আন ভাষাৰ পৰা ভাল ভাল পুথিৰ অনুবাদকৰণ ইত্যাদি। ইয়াৰ উপৰিও পিছৰ বছৰৰ মাঘ মাহৰ পৰা তেওঁলোকে প্ৰকাশ কৰে অঃ ভাঃ উঃ সাঃ সঃ ৰ মুখপত্ৰ 'জোনাকী'। কলিকতাৰ ডেকাশক্তিটোক প্ৰতিনিধিত্ব কৰিছিল লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱা, চন্দ্ৰকুমাৰ আগৰৱালা, হেমচন্দ্ৰ গোস্বামী, পদ্মনাথ বৰুৱা, সত্যনাথ বৰা, কনকলাল বৰুৱাৰ দৰে ব্যক্তিয়ে। জোনাকীৰ ভূমিকা সম্পৰ্কত সত্যেন্দ্ৰনাথ শৰ্মাই লিখিছে- "জোনাকীয়ে প্ৰাচ্য আৰু পাশ্চাত্য ভাৱধাৰাৰ মাজত সংযোগসেতু স্থাপন কৰিলে। ইউৰোপৰ বিশেষকৈ ইংৰাজী সাহিত্যৰ ভাব (contents) আৰু ৰূপৰ (forms) আদৰ্শত অসমীয়া সাহিত্য স্ৰজন কৰিবলৈ এওঁলোক ব্ৰতী হ'ল। ইংৰাজী সাহিত্যৰ সংমিশ্ৰণৰ ফলত জোনাকীৰ প্ৰাৰম্ভিক কালছোৱাত 'লিটিকাই' প্ৰহসন, 'পদুম কুঁৱৰী' আৰু 'লাহৰী' উপন্যাস, 'ভ্ৰমৰঙ্গ' নামৰ অনুবাদ নাটক, 'কৃপাবৰ বৰুৱা' চৰিত্ৰ, পুথি সমালোচনা আৰু কবিতাৰ ন ন ৰূপ, ভাব আৰু ছন্দৰ উদ্ভৱ হয়।" (শৰ্মা পৃ. ২৭৯) জোনাকী আলোচনীয়ে বিষয়ৰ পিনৰ পৰা

আংগিকৰ পিনৰ পৰা অসমীয়া ভাষালৈ সমৃদ্ধি আনিলে। গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ ‘আসাম বন্ধু’ৰে অসমীয়া আলোচনীৰ বাবে যি আৰ্হি নিদৰ্শনৰূপে আগবঢ়াইছিল, তাৰ বিস্তৃতি ঘটায় জোনাকীয়ে ‘আসাম বন্ধু’ৰ সীমাবদ্ধতা অতিক্ৰম কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল। কিয়নো জোনাকীত প্ৰকাশ হৈছিল- পদ্য, প্ৰবন্ধ, নাটক, জীৱনী, ছাত্ৰ-ৰচনা, পুথি সমালোচনা, আখ্যান, সাঁথৰ, ঐতিহাসিক আখ্যান, ভ্ৰমণ-কাহিনী, সাধু, লঘু ৰচনা, উপন্যাস, চুটিগল্প, বাদ-প্ৰতিবাদ, কথোপকথন, চিঠি-পত্ৰ, ব্যংগ-আখ্যান আদি। ইয়াৰ উপৰিও কোনো কোনো সংখ্যাত চিৰকলীয়া পাঁজিৰ শিতান আৰু দেওবৰীয়া আখৰ উলিওৱাৰ নিয়ম আদিয়ে প্ৰকাশ হৈছিল। বিষয়ৰ পিনৰ পৰা এনেদৰে জোনাকীয়ে অসমীয়া ভাষাক অভূতপূৰ্ব অভিনৱত্ব প্ৰদান কৰে।

আনপিনে, বৰ্ণ-বিন্যাসৰীতিৰ প্ৰসংগত ইতিমধ্যে উল্লেখ কৰি অহা হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ স্কুল বা পন্থাৰ ভিতৰতো হেমচন্দ্ৰৰ স্কুলে জোনাকীৰ লেখকখুলক অধিক অনুপ্ৰাণিত কৰিছিল বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই আত্মজীৱনীত উল্লেখ কৰা অনুসৰি “বাস্তৱিকতে আসাম নিউচ পঢ়ি তাৰ অসমীয়া লিখাৰ গঢ়ৰফালে ভালকৈ মন দিহে প্ৰথমতে মই অসমীয়া ভাষাত ৰচনা লিখিবলৈ শিকোঁ। ‘আসাম-নিউচে’ নিশ্চয় অসমীয়া ভাষাৰ যুগান্তৰ উপস্থিত কৰিলে।” (বেজবৰুৱা, পৃ. ৩৯) ১৮৮৯ ৰ পৰা ১৮৯৮ লৈ কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশিত জোনাকীয়ে সেয়েহে বৰ্ণনাৰীতিৰ ক্ষেত্ৰত অসমীয়া ভাষাক হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই দেখুৱাই যোৱা বাটেৰে বহুদূৰ আগুৱাই দিলে। পৰৱৰ্তী সময়ৰ ‘বাঁহী’, ‘উষা, মিলন, আবাহন ৰ দৰে আলোচনীৰ মাজেৰে কুৰি শতিকাত বৰ্ণ-বিন্যাসৰীতি প্ৰায় নিৰ্দিষ্ট হৈ উঠিছিল। ইয়াৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণৰ তৃতীয়টো স্তৰৰ সূচনা হৈছিল। ভাষাৰ মান্যিকৰণৰ তৃতীয়টো স্তৰক বিস্তাৰিতকৰণ (Elaboration) বুলি ক’ব পাৰি। এই স্তৰত ভাষা এটাৰ মাজত থকা বিভিন্নতাসমূহ আতৰ কৰি তাক ভিন ভিন বিষয়, প্ৰসংগ আৰু বিশেষকৈ বৌদ্ধিক ক্ষেত্ৰত ব্যৱহাৰযোগ্য কৰি তোলা হয়। এটা মান্য ভাষাৰ প্ৰধান বৈশিষ্ট্য হ’ল Maximal variation in function, minimal variation in form. (ramlan p. 32)

জোনাকী আলোচনীৰ মাজেৰে বংগীয় নৱজাগৰণৰ আৱেশো অসমৰ সমাজ-জীৱনলৈ আহিছিল। অৱশ্যে ‘অৰুনোদই’ আলোচনীয়ে অসমীয়া বৌদ্ধিক জীৱনৰ বুনিয়াদ তৈয়াৰ কৰি দিছিল। সেই ভেঁটিকে আসাম-নিউচ, আসাম বন্ধু, মৌ ৰ দৰে কাকতে মজবুত কৰি দিছিল। একেদৰে হেমচন্দ্ৰ-গুণাভিৰামৰ সময়ৰ পৰাই বংগীয় চিন্তা-বুদ্ধি আৰু সংস্কাৰ-আচৰণৰ প্ৰভাৱ অসমৰ পৰা কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ যোৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ ওপৰত পৰিছিল। জোনাকী কাকতৰ অন্তৰালত থকা কলিকতীয়া ছাত্ৰসকলো ইয়াৰ ব্যতিক্ৰম নহয়। বংগীয় ভাষিক আৰু সাংস্কৃতিক জাতীয়তাবাদৰ বা তেওঁলোকৰ গাত বাৰুকৈয়ে লাগিছিল। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ হৈ কাম কৰাৰ বেলিকা তেওঁলোকে প্ৰায়ে এই বংগীয় সাংস্কৃতিক জাতীয়তাবাদকে আধাৰস্বৰূপে লৈছিল। অঃ ভাঃ উঃ সাঃ সভাৰ উদ্দেশ্যসমূহলৈ চালেও অনুধাৱন কৰিব পাৰি যে অসমৰ ঐতিহ্য অনুসন্ধান কৰাৰ উপৰিও

তেওঁলোকে বংগীয় ভাষা-সাহিত্যত যিবোৰ দিশৰ সূচনা ইতিমধ্যে হৈছে, সেই দিশসমূহ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যতো আৰম্ভ কৰিবলৈ আগ্ৰহী হৈ পৰিছিল। এই আগ্ৰহে অসমীয়া ভাষাৰ সাহিত্যিক বিষয় আৰু আংগিকৰ দিশৰ পৰা কেনেকৈ সমৃদ্ধ কৰিছিল আমি ইতিমধ্যে গম পাইছোঁ। অসমৰ কলিকতীয়া ছাত্ৰ থুলে ভাষা-সাহিত্যলৈ নতুনত্ব অনাৰ দিশতহে যে কেৱল বংগীয় ভাষিক জাতীয়তাবাদক অনুসৰণ কৰিছিল এনে নহয়। উপভাষা আৰু মান্যভাষাৰ সীমাৰেখা নিৰ্ধাৰণৰ বেলিকাও অসমৰ বৌদ্ধিক নেতৃত্বই বংগীয় ভাষিক জাতীয়তাবাদৰ আৰ্হি গ্ৰহণ কৰিছিল। বাংলা ভাষাৰ কেইবাটাও আঞ্চলিক ভিন্নতা থকা ঊনবিংশ শতিকাৰ বংগত কলিকতাকেন্দ্ৰিক ভাষাটোকে ছপাশালৰ বাবে গ্ৰহণ কৰাৰ পাছত, সেই আঞ্চলিক ৰূপটোকে মান্যীকৰণৰ মাজেৰে সামাজিক মৰ্যাদা প্ৰদান কৰা হৈছিল। বাকী আঞ্চলিক ৰূপবোৰ কেৱল কথিত ৰূপতে ৰৈ গৈছিল। এই ৰূপবোৰে সহজে ছপাশালত স্থান নাপাইছিল। নাছিল সামাজিক আৰু সাহিত্যিক মৰ্যাদা। অসমৰ ভাষিক পটভূমিও বংগতকৈ বহুত বেছি বেলেগ নাছিল। শিৱসাগৰকেন্দ্ৰিক অসমীয়া ভাষাৰূপটোৱে ছপাশালত স্থান পোৱাৰ পাছত ‘অৰুনোদই’ৰ পৰা আৰম্ভ কৰি ‘মৌ’ লৈকে আলোচনীসমূহৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাৰ এই আঞ্চলিক ৰূপটোৰে চৰ্চা হৈ আহিছিল। তদুপৰি এই আঞ্চলিক ৰূপটো সমসাময়িক লেখকচামৰ সবহসংখ্যকৰে আছিল মাতৃভাষা বা প্ৰথমভাষা। ফলশ্ৰুতিত এই আঞ্চলিক ৰূপটোকে আধাৰস্বৰূপে লৈ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ প্ৰক্ৰিয়াটো আগবাঢ়িছিল। আনপিনে, প্ৰাচীন আৰু মধ্যযুগীয় সাহিত্যিক পৰম্পৰা বহন কৰি অহা কামৰূপী আৰু গোৱালপৰীয়া আঞ্চলিক ৰূপ দুটা সবহভাগ সময়তে আধুনিকীকৰণ আৰু মান্যীকৰণ প্ৰক্ৰিয়াৰ আওতাৰ বাহিৰতে ৰৈ গৈছিল। ‘জোনাকী’ কাকতৰ মাজেৰেও বংগীয় ভাষিক জাতীয়তাবাদৰ আধাৰত অসমীয়া ভাষাৰ এটা মাত্ৰ ৰূপ (শিৱসাগৰীয়া আঞ্চলিক ৰূপ) লিখিতৰূপত প্ৰচলনৰ পোষকতা কৰা দেখা গ’ল। অৱশ্যে এইক্ষেত্ৰত জোনাকীৰ স্পষ্ট ভাষিক নীতি আছিল যেন মনে নধৰে কিয়নো চতুৰ্থ ভাগৰ অষ্টম সংখ্যাত প্ৰকাশিত ‘কামৰূপীৰ পত্ৰ’ শীৰ্ষক চিঠিৰ মাজেৰে গুণাভিৰাম বৰুৱাই কামৰূপী ভাষাটোক লিখিত ৰূপত তুলি ধৰিছে এইধৰণে- “বাপা ! আমাৰ দুখৰ কথা দু আষাৰ মান কৰা খোজোঁ। যদিহে কৰা দেও কওঁ।....আমাৰ দুখৰ কথা শুন্লি বাপা, তুহনা ক’ত প’তেবি। আমাৰ কামৰূপত কলাজ্বৰে পাই মানুহক মাৰি খাস্তাং কৰা ধৰি। মৰং লাগাদি সাৰাঁসোহাই মাহনু মৰ্ছি। আগৰ দৰে পথৰত খেতি নাই।...” (শইকীয়া পৃ. ৫১৮-৫১৯) জোনাকী থুলৰে ত্ৰিমূৰ্তিৰ অন্যতম লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই ‘অসমীয়া ভাষা উজনিৰো অকলশৰীয়া ভাষা নহয়, ভাটীৰো অকলশৰীয়া ভাষা নহয়। যি গোটেই অসমৰ ভাষা...” (শইকীয়া পৃ. ৭৫) বুলি মন্তব্য প্ৰদান কৰিছিল সেইগৰাকী বেজবৰুৱাই এটা মাত্ৰ লিখিত ভাষাৰ পোষকতা কৰি আকৌ পৰম্পৰবিৰোধী মন্তব্য কৰিছে এনেদৰে- “ভাটীৰ অসমীয়াসকলে তেওঁলোকৰ নিজৰ ঘৰুৱা মাত-কথাত নিজৰ দেশৰ গঢ়-গতি যিমান মন যায় ৰাখক, তাত আমাৰ আপত্তি কৰিবলৈ বিশেষ কাৰণ নাই; বৰং তাৰ দ্বাৰাই তেওঁলোকৰ নিজৰ ঠাইলৈ মমতাহে প্ৰকাশ পাব। কিন্তু

গোটেই অসমীয়াৰ ৰাজহুৱা সম্পত্তি অসমীয়া ভাষাৰ বেলিকা সেইবোৰ তেওঁলোকে দূৰতে থৈ দিয়া উচিত আৰু তাৰ বিৰুদ্ধে সেইবোৰ থিয়কৈ দি বিৰোধ ভাবৰ সৃজন নকৰিবলৈ মাথোন মই তেওঁলোকৰ ওচৰত মিনতি কৰোঁ।” (শইকীয়া পৃ. ৭৬) গতিকে এই সময়ছোৱাক বৰ্ণবিন্যাসৰীতি নিৰ্দিষ্ট হ’ল যদিও এটা ভাষাৰূপক লিখিত ভাষা ৰূপে প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ প্ৰচেষ্টাই ঔপভাসিক ৰূপবোৰৰ মাজত দ্বন্দ্বৰ পটভূমিৰ তৈয়াৰ কৰিলে। কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিৰ দশককেইটাতো এই পৰিস্থিতি অক্ষুণ্ণ থাকিল।

অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

জোনাকী সমকালীন অসমীয়া জাতীয়তাবাদে অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণক কিদৰে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল?

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৪.৪ বিংশ শতিকাৰ প্ৰথমছোৱাৰ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়া

কলিকতাৰ পৰা জোনাকী ১৮৯৮ চনলৈ প্ৰকাশিত হৈ আছিল। কলিকতাৰ পৰা প্ৰকাশ বন্ধ হোৱাৰ পাছত গুৱাহাটীৰ পৰাও কিছুদিনলৈ জোনাকী প্ৰকাশ হৈ আছিল। ১৯০৭ চনত পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ সম্পাদনাত ‘উষা’ আৰু ১৯০৯ চনত লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ সম্পাদনাত ‘বাঁহী’ প্ৰকাশ পালে। ‘বাঁহী’ৰ পাততো বেজবৰুৱাৰ এটা মাত্ৰ লিখিত ভাষাৰ পোষকতা কৰাৰ প্ৰৱণতা স্পষ্ট। উদাহৰণস্বৰূপে- বাঁহীৰ তৃতীয় বছৰৰ অষ্টম সংখ্যাত নামনি অসমৰ তাৰানাথ চক্ৰৱৰ্তীৰ ‘বেউলা’ গ্ৰন্থৰ ভাষা সমালোচনা কৰি কৈছিল- “ওপৰক ‘উপৰ’, পৰাক ‘পাৰা’, সোমাই আছেক ‘সুমাই আছে’, উখল-মাখল ‘উখাল-মুখল’, হ’ব খোজাক ‘হ’ব খুজে’..... ইত্যাদি বিকৃতাকাৰ শব্দক কিতাপৰ ভিতৰত ঠাই দিবলৈ যিমনে চেষ্টা কৰক, এইটো নিশ্চয় যে তেওঁ কোনো ভাল অসমীয়া লেখকক এই কাৰ্যত লগ নাপায়। (শইকীয়া, পৃ. ১১৬) বেজবৰুৱাই গ্ৰন্থ সমালোচনা প্ৰসংগত নামনি অসমৰ ভাষাৰ শব্দক ‘বিকৃতাকাৰ’ বুলি কোৱালৈ চাই ‘শিৱসাগৰীয়া’ ভাষাটোক যে লিখিত ভাষা কৰাৰ তেওঁ পূৰ্ণ সমাৰ্থক আছিল সেয়া সহজেই অনুমান কৰিব পাৰি। এটা মাত্ৰ ভাষাৰূপৰ প্ৰচলন কৰাই আছিল কুৰি শতিকাৰ প্ৰথমাদ্ধৰ ভাষিক বাক্ধাৰা। নলিনীৱালা দেৱীৰ সন্ধিয়াৰ সুৰৰ ভাষা সম্পৰ্কে ক’বলৈ গৈয়ো বেজবৰুৱাই তেওঁৰ এই দৃষ্টিভংগীৰ বৰ্হিপ্ৰকাশ কৰিছে এনেদৰে- “তেওঁৰ কিতাপখনত ‘দেউল’, ‘খেৱা(খেয়া), ‘থামি গ’ল’ এনেকুৱা দুই-চাইতা কথাৰ সলনি নিভাঁজ অসমীয়া শব্দ থকাহেতেন আমি

ভাল পালোহেঁতেন।” (শইকীয়া, পৃ. ১০৩) এক জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণৰ আগ্ৰহে বেজবৰুৱাৰ ভাষা-চিন্তাক প্ৰভাৱিত কৰিছিল বুলি নিশ্চিতভাৱে ক’ব পাৰি। এক জাতীয় ভাষাৰ নিৰ্মাণ প্ৰক্ৰিয়াই প্ৰকৃত অৰ্থত মান্যীকৰণ প্ৰক্ৰিয়া।

বাঁহীৰ প্ৰায় সমসাময়িকভাৱে ১৯০৬ চনত প্ৰকাশ পাইছিল ‘উষা’। পদ্মনাথ গোহাঞিবৰুৱাৰ সম্পাদনাত প্ৰায় দহবছৰমান কাল আলোচনীখন সক্ৰিয় হৈ আছিল। সময়ৰ দিশৰ পৰা কম হ’লেও “অসমীয়া ভাষা লিখাৰ ঠাঁচ, বৰ্ণবিন্যাসৰ গঢ়, ৰচনা ৰীতি আৰু নতুন শব্দ সজাত...উষাৰ অৰিহণা সৰহ আৰু বাহুকবনীয়া। গোহাঞিবৰুৱাই সজা শব্দৰ ভিতৰত ‘আজিকোপকতি’, ‘অনতিপলমে’, ‘অধনুৱা’, ‘সম্পাদকৰ শৰাই’, ‘চকুৱে চকুৱে কথা’, ‘দুৱলীয়া লাট’, খুল আদি কৰি ভালেমান নতুন শব্দ আমাৰ ভাষাৰ মাজত কোনোও গম ধৰিব নোৱৰাকৈ সোঁ- সোঁ কৰে চলি গৈছে। (গোস্বামী পৃ. ৮৮-৮৯) ‘জোনাকী’, ‘উষা’ আৰু বিশেষকৈ বাঁহী’ আলোচনীৰ মাজেৰে যিটো জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণ কৰাৰ প্ৰচেষ্টা আৰম্ভ হৈছিল, সেই ভাষাটোৰ পৰা দূৰত্ব অনুভৱ কৰা এচাম লেখকো সমসাময়িক অসমত আছিল। বাঁহী প্ৰভৃতি আলোচনীৰ দৃষ্টিভংগীৰ পৰা আতৰি আহি পণ্ডিত তাৰানাথ চক্ৰৱৰ্তী বিদ্যাবিনোদৰ সম্পাদনাত দৰঙৰ পৰা ১৯১০ চনত প্ৰকাশ পায় ‘আসাম বান্ধৱ’। শৰৎ চন্দ্ৰ গোস্বামী, ডাঃ হৰিকৃষ্ণ দাস, ভৰত চন্দ্ৰ দাস, কালিৰাম মেধি এই আলোচনীখনৰ সৈতে ওতঃপ্ৰোতভাৱে সম্পৰ্কিত আছিল। ‘জোনাকী’-বাঁহী’ৰ পৰিৱৰ্তে ‘আসাম-বান্ধৱ’ত নামনি অসমৰ ভাষাক গুৰুত্বসহকাৰে স্থান দিয়া হৈছিল। এই প্ৰসংগত আসাম বান্ধৱৰ মন্তব্য আছিল- “ইমান দিনে আমি আমাৰ ক্ষুদ্ৰ শক্তিৰে দেশৰ ভিতৰত জ্ঞান বিস্তাৰ কৰিবলৈ আৰু ভাষাৰ উন্নতিত সহায় কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছোঁ। অসমীয়া ভাষা যে কোনো বিশেষ ঠাইৰ সম্পত্তি নহয় আৰু সেই ঠাইৰ মাত কথোৰ লগত নিমিলিলেও যে সি অসমীয়া ভাষা হ’ব পাৰে, বৰ্তমান ছাপা ব্যাকৰণেই যে অসমীয়া ভাষাৰ শেষ ব্যাকৰণ নহয়, নামনি অসমৰ ভাষাও যে আধুনিক অসমীয়া ভাষাৰ অন্তৰ্গত হোৱা উচিত আৰু তাকে কৰিলেহে আমাৰ ভাষা পৰিস্ফুট হ’ব তাকে দেখুৱাবলৈ আমি বান্ধৱত পুৰুষাৰ্থ কৰিছোঁ।” (বৰুৱা, পৃ ৯২) এটা নিৰ্দিষ্ট ভাষাকপক মান্যভাষা ৰূপে নিৰ্মাণ কৰাৰ প্ৰক্ৰিয়াটোৱে ভাষাটোৱে আন আন আঞ্চলিক ৰূপসমূহ ব্যৱহাৰকৰ্তাৰ মনত কিধৰণৰ প্ৰতিক্ৰিয়াৰ সৃষ্টি কৰিছিল সেয়া “আসাম-বান্ধৱৰ বক্তব্যৰ পৰা স্পষ্টকৈ বুজা যায়। লগতে এই জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰচেষ্টাই অসমীয়া ভাষাৰ স্বাভাৱিকতালৈ আহিব পৰা বিৰাম সম্পৰ্কেও ‘আসাম বান্ধৱ’ আছিল সৰৱ। উদাহৰণস্বৰূপে আলোচনীখনৰ সপ্তম বছৰৰ দশম সংখ্যাত কালিৰাম মেধিয়ে ‘আমাৰ সাহিত্য’ নামৰ প্ৰবন্ধত লিখিছে- “আজিকালি উজনিৰ সাহিত্যিকসকলৰ লেখাৰ পৰা এনে অনুমান হয় যে যিমনে উজনিৰ ঘৰুৱা শব্দ সুমাই ভাষা অস্পষ্ট কৰিব পৰা যায়, যিমনে নামনিৰ কথা বৰ্জিত কৰিব পৰা যায়, তিমনে ভাল অসমীয়া হয়। তেওঁলোকৰ সাহিত্যত প্ৰাদেশিক আৰু গ্ৰাম্য কথা ইমান সোমাব লাগিছে যে নামনিৰ পক্ষে ই ক্ৰমাৎ অস্পষ্ট আৰু দুৰ্বোধ্য হৈ আহিছে।... যিসকলে হেমকোষৰ আৰু হেম বৰুৱাৰ ব্যাকৰণৰ বেছি দোহাই দিয়ে সেইসকলেই অসমীয়া

ভাষাৰ বেছি লটি-ঘটি কৰিছে।” (গোস্বামী আৰু দাস, পৃ. ২১২) কেৱল কালিৰাম মেধিয়ে নহয়, ‘আসাম বান্ধৱ’ খুলৰ প্ৰায়বোৰ লেখকেই আলোচনী খনত কামৰূপী ভাষাৰ উপাদানৰ বিস্তৰ প্ৰয়োগেৰে প্ৰবন্ধ-পাতি লিখিছিল। প্ৰকাশ বন্ধ হোৱাৰ আগলৈকে ‘আসাম বান্ধৱ’এ কামৰূপী ভাষাক লিখিত ভাষাৰ মৰ্যাদা দিয়াৰ বাবে একক প্ৰচেষ্টা চলাই গৈছিল। ‘আসাম বান্ধৱৰ পৰৱৰ্তী সময়ৰ ‘চেতনা’, ‘মিলন’, ‘আৱাহন’, ‘জয়ন্তী’ আদি আলোচনীয়ে কোনো বিশেষ ভাষিক বিতৰ্কত অংশগ্ৰহণ নকৰিলেও আলোচনীকেইখনে প্ৰধানতঃ উষা-বাঁহীৰ ভাষাটোকেই আগুৱাই নিছিল। কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিতে (১৯১২) দেৱানন্দ ভৰালিৰ ‘অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ’ প্ৰকাশ পায়। এই গ্ৰন্থখনতো তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণিক নিদৰ্শন দিবলৈ গৈ উজনিৰ ভাষাৰূপটোক আধাৰ স্বৰূপে লৈছিল। তেওঁৰ গ্ৰন্থ (তেওঁৰ ভাষাত পুস্তিকা)খনৰ নামটোৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি যে তেওঁ অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিকত্ব প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈহে সেইখন বচনা কৰিছিল। এই উদ্দেশ্যত সফল হ’বলৈ উজনিৰ ভাষাৰূপটোক আৰ্হি হিচাপে লোৱাটোত অস্বাভাৱিকতা একো নাই। উদাহৰণস্বৰূপে তেওঁৰ এইখন গ্ৰন্থৰে ব্যাকৰণিক আলোচনাৰ এটা অংশলৈ মন কৰক- “অ, আ- অ, আ উচ্চাৰণৰ স্থান ‘কণ্ঠ’। অসমীয়াতে ‘অ’ৰ উচ্চাৰণ বঙালীৰ সমান বিবৃত নহয়, বৰং হিন্দীৰ দৰে সংবৃত (like 'o' in 'shot')। কিন্তু নামনি আসামত কিছু বিবৃত (like 'au' in 'shot')।” (ভৰালি, পৃ. ১৫১) ভৰালিৰ গ্ৰন্থখন প্ৰকাশ হোৱাৰ ১৩ বছৰ পাছত প্ৰকাশ পায় সত্যনাথ বৰাৰ ‘বহল ব্যাকৰণ’। বৰাই ব্যাকৰণখনৰ পাতনিত যিটো আচল অসমীয়া জতুৱা ঠাঁচ বুলি কৈছিল সেয়াও জোনাকী-বাঁহীয়ে প্ৰতিষ্ঠিত কৰা ভাষাটোৰহে ঠাঁচ। “অসমীয়া ঠাঁচত বা সাঁচত বাক্য নাটালিলে সি যথার্থ অসমীয়া নহয়। বঙ্গলা চোক উঠেছে, বা পেট নেবেছে এই দুই কথাৰ পৰিৱৰ্ত্তে অসমীয়াত চকু উঠিছে বা পেট নামিছে বুলিলে বাক্য দুটা অসমীয়া নহ’ব, সিহঁতক অসমীয়া ঠাঁচত ঢলা নহ’ল। আঁচল ঠাঁচত ঢালিলে সিহঁতক চকু নামিছে আৰু পেট বৈছে হ’ব।” (বৰা, পৃ. vi) সমসাময়িক লেখক কালিৰাম মেধিয়ে তেওঁৰ ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব’ গ্ৰন্থ (১৯৩৬)ৰ যোগেদি অসমীয়া ভাষা-চিন্তালৈ অৰিহণা আগবঢ়ায়। কালিৰাম মেধিয়ে ১৯১১ চনত ‘আসাম বান্ধৱ’ কাকততেই ‘অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব’ শীৰ্ষক এটা প্ৰবন্ধ প্ৰকাশ পাইছিল। এই প্ৰবন্ধটোৱে আছিল একে নামৰ পৰৱৰ্তী গ্ৰন্থখনৰ আধাৰ। ভৰালি আৰু বৰাৰ বিপৰীতে মেধিয়ে কিন্তু কেৱল যে মান্য ভাষাৰূপে সাজু কৰি থকা ভাষাৰূপটোকে গুৰুত্ব দিছিল এনে নহয়। গ্ৰন্থখনৰ পাতনিত তেওঁ লিখিছে- “I have not confined my attention solely to the standard form of our speech but have noticed both the language and dialects in current use in the Brahmaputra valley” (Medhi, p. 97) ইয়াৰ পৰা স্পষ্ট যে আন আঞ্চলিক ৰূপসমূহ (বিশেষকৈ নামনি অসমৰ) কালিৰাম মেধিৰ ভাষিক দৃষ্টিভংগীৰ ভিতৰুৱা আছিল।

সামগ্ৰিকভাৱে দেখা যায় যে, জোনাকী কাকতৰ মাজেৰে অঃভাঃউঃসাঃ সভাৰ লেখকগোষ্ঠীয়ে এক জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণৰ সচেতন প্ৰয়াস আৰম্ভ কৰি অসমীয়া ভাষাৰ

মান্যিকৰণৰ যি তৃতীয়তো স্তৰৰ সূচনা কৰিছিল, সি কুৰি শতিকাৰ প্ৰথম দশককেইটাতো সৃষ্টিৰ হোৱা নাছিল। ইয়াৰ বিপৰীতে এই সময়ছোৱাতে ঔপভাষিককেন্দ্ৰিক বিতৰ্কই নতুনকৈ মূৰ দাঙি উঠিছিল। এই আভ্যন্তৰীণ দ্বন্দৰ বাবে জাতীয় ভাষাকপে নিৰ্মীয়মান ৰূপটো সৰ্বগ্ৰহণযোগ্য হৈ উঠা নাছিল। আনপিনে অসমীয়া ভাষাৰ গঠন ব্যাখ্যাকাৰী কেইবাখনো উল্লেখযোগ্য গ্ৰন্থ, ব্যাকৰণ এই সময়ছোৱাত প্ৰকাশ হোৱাৰ পাছত মান্যিকৰণৰ দ্বিতীয় স্তৰৰ প্ৰায় সম্পূৰ্ণ হৈছিল।

আত্মমূল্যায়নমূলক প্ৰশ্ন

কুৰি শতিকাৰ ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়াক ঔপভাষিক বিতৰ্কই কিদৰে প্ৰভাৱান্বিত কৰিছিল ?

.....

.....

.....

.....

.....

৫.৪.৫ অসমীয়া ভাষাৰ মান্যিকৰণ প্ৰক্ৰিয়ালৈ বাণীকান্ত কাকতিৰ অৱদান

বাণীকান্ত কাকতিৰ গৱেষণা গ্ৰন্থ Assamese its Formation and Development প্ৰকাশ পায় ১৯৪১ চনত। অসমীয়া ভাষাৰ বিদ্যাতনিক অধ্যয়ন কৰা প্ৰথম ব্যক্তি তেঁৱেই আছিল। তেওঁৰ গৱেষণা গুৰু আছিল সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জী। চেটাৰ্জীয়ে ইতিমধ্যে Origin and Development of Bengali Language শীৰ্ষকৰে বাংলা ভাষাৰ উৎপত্তি আৰু বিকাশক বিদ্যাতনিকভাৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰিছিল। বাণীকান্ত কাকতিয়ে তেওঁৰ গৱেষণা গুৰুৰ পদাংক অনুসৰণ কৰি অসমীয়া ভাষাক বিদ্যাতনিক মৰ্যাদাসম্পন্ন কৰে। বাণীকান্ত কাকতিৰ গৱেষণা গ্ৰন্থৰ অধ্যয়ন বিভাজনো চেটাৰ্জীৰ ODBL গ্ৰন্থৰ সৈতে অবিকল আছিল। চেটাৰ্জীৰ দৰেই বাণীকান্ত কাকতিয়ো অসমীয়া ভাষা মাগধী প্ৰাকৃতৰ পৰা বিকশিত হোৱাৰ ধাৰণাক সমৰ্থন কৰে। লগে লগে কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্বীকৃতি আৰু বংগসমাজত সন্মানীয় সুনীতি কুমাৰ চেটাৰ্জীৰ তত্ত্বৰধানে ‘অসমীয়া ভাষা বাংলা ভাষাৰ ঔপভাষিক’ বুলি প্ৰচলিত বাগ্‌ধাৰাক চিৰদিনৰ বাবে নোহোৱা কৰাত সহায় কৰিলে।

বাণীকান্ত কাকতিয়ে সকলো অসমীয়া লেখককে ভাষাৰ বাবে বেজবৰুৱাৰ ৰচনা-পদ্ধতিৰ প্ৰতি সবিশেষ মন দিবলৈ আহ্বান কৰাৰ পৰাই তেওঁৰ মানসপটত যে লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাই উচ্চ-স্থান অধিকাৰ কৰিছিল সহজে অনুমান কৰিব পাৰি। স্বাভাৱিকভাৱে জোনাকীৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠিত জাতীয়তাবাদ আৰু বিশেষকৈ ভাষিক জাতীয়তাবাদৰ ওপৰত কাকতিৰ গভীৰ আস্থা আছিল। তেওঁৰ এই দৃষ্টিভংগীৰ ছাঁ গৱেষণাগ্ৰন্থতো পৰিছে। সঞ্জীৱ পল ডেকাৰ ভাষাত “বাণীকান্ত কাকতিৰ AFD ক এটা

দৃষ্টিৰে অসমীয়া মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ সমূহীয়া দলিল বুলি ক'ব পাৰি। অসমীয়া জাতীয়তাবাদী বাগ্‌ধাৰাত প্ৰচলিত ভালেমান ধাৰণা যিদৰে AFD য়ে আত্মস্থ কৰি ব্যৱহাৰ কৰিছে, প্ৰকাশৰ পাছত AFD নিজেই হৈ পৰিছে অসমীয়া জাতীয়তাবাদৰ এক পৰম সম্পদ। (পৃ. ১৫৫)

অসমীয়া ভাষাৰ স্বতন্ত্ৰতাক বিদ্যায়তনিক স্বীকৃতি দিয়াৰ উপৰিও কাকতিয়ে তেওঁৰ গৱেষণা গ্ৰন্থৰ জৰিয়তে জোনাকী কাকতে সৃষ্টি কৰা একমান ভাষাৰ বাগ্‌ধাৰাকো বিদ্যায়তনিকভাৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। কাকতিয়ে তেওঁৰ গৱেষণা গ্ৰন্থত কামৰূপ আৰু গোৱালপাৰাৰ ভাষাক শিৱসাগৰীয়া ভাষাৰ দৰেই একো একোটা আঞ্চলিক ৰূপ বুলি দেখুৱালে। সমান্তৰালভাৱে ক'লে যদিওবা বিভিন্ন আৰ্থ-সামাজিক কাৰকৰ বাবে শিৱসাগৰীয়া ভাষিক ৰূপটো মান্যভাষাৰূপে প্ৰতিষ্ঠিত হৈছে, কিন্তু সামগ্ৰিকতাৰ দিশৰ পৰা নামনি অসমৰ ভাষাৰূপ অসমীয়া ভাষাৰে অংশ। 'বৌদ্ধগান ও দোহা' আৰু 'শ্ৰীকৃষ্ণ কীৰ্তন'ৰ সৈতে অসমীয়া ভাষাৰ সম্পৰ্ক স্থাপন কৰিবলৈ হ'লে কামৰূপী ভাষাৰূপক ভিত্তিৰূপে ল'বই লাগিব। একেই কথা প্ৰাচীন আৰু মধ্যযুগীয় অসমীয়া সাহিত্যৰ প্ৰসংগতো প্ৰযোজ্য। নামনি অসমৰ ভাষাক তেওঁৰ গৱেষণা গ্ৰন্থত এনেধৰণে মৰ্যাদাশীল কৰাত বাঁহী-আসাম বান্ধৱ কাকতৰ মাজেৰে চলি অহা উজনি-নামনিৰ ভাষাকেন্দ্ৰিক বিতৰ্কসমূহ শাম কাটিলে। এক কথাত কাকতিৰ গৱেষণা গ্ৰন্থই এপিনে জাতীয় ভাষাৰূপটোক বিদ্যায়তনিকভাৱে প্ৰতিষ্ঠা কৰি সৰ্বগ্ৰহণযোগ্য হোৱাৰ বাট মুকলি কৰি দিলে, আনপিনে জাতীয় ভাষাৰূপটোৰ বাহিৰত ৰৈ যোৱা আঞ্চলিক ৰূপসমূহক 'অসমীয়া ভাষা'ৰ গুণীৰ ভিতৰতে যথোপযুক্ত স্থান দিলে। সাঁচা অৰ্থত এক সমমানৰ ভাষাৰূপৰ প্ৰচলন সম্ভৱপৰ হ'ল আৰু লগে লগে ভাষাৰূপটোৰ গ্ৰহণযোগ্যতাও বৃদ্ধি পালে। ইয়াৰ লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণৰ চতুৰ্থ তথা শেষ স্তৰটোৰ সূচনা হ'ল। মান্যকৰণৰ চতুৰ্থ স্তৰটো হ'ল 'ভাষাৰূপ একোটাৰ সাৰ্বিক গ্ৰহণযোগ্যতা'। "The 'acceptance' by the community of the norms of the variety selected over those of rival varieties, through the promotion, spread, establishment and enforcement of norms." (Ramlan, p.32)

বাণীকান্ত কাকতিৰ দ্বাৰা প্ৰতিষ্ঠিত ঔপভাষিক বিভাজনকে পৰৱৰ্তী সময়ৰ ভাষাবিজ্ঞানীসকলে অনুসৰণ কৰিছে। জোনাকী কাকতৰ পাততে যি জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰক্ৰিয়া আৰম্ভ হৈছিল সেয়া স্বাধীনতাৰ আগে আগে সুস্থিৰ হয় আৰু স্বাধীনোত্তৰ কালত এপিনে কাকত-আলোচনী, আকাশবাণী-দূৰদৰ্শন আদিৰ যোগেদি, আনপিনে শিক্ষাৰ মাধ্যম স্বৰূপে প্ৰতিপত্তিশীল হৈ উঠে। এনেকৈয়ে সুদীৰ্ঘ কালজুৰি বিভিন্ন ঘাত-প্ৰতিঘাত, উত্থান-পতন অতিক্ৰমি অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণৰ সামগ্ৰিক প্ৰক্ৰিয়াটো স্বাধীনোত্তৰ কালত সম্পূৰ্ণ হয়। এই ৰূপকে অসমীয়া সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিয়ে আজিও কঢ়িয়াই আছে।

৫.৫ সাৰাংশ (Summing Up)

সাঁচিপাতৰ পৰা ছপা মাধ্যমলৈ যোৱাৰ সময়ত অসমীয়া ভাষা আৰু লিপি উভয়ৰে ভিন্নতাৰ অভাৱ নাছিল। মিছনেৰীসকলে ছপা মাধ্যমৰ যোগেদি লিপিটোক

নির্দিষ্ট কৰিলে। তদুপৰি উচ্চাৰণাত্মক বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰে আমেৰিকান খ্ৰীষ্টান মিছনেৰীসকলে শিৱসাগৰৰ আশে-পাশে প্ৰচলিত অসমীয়া ভাষাৰ প্ৰাদেশিক ৰূপটোক ছপা মাধ্যমত স্থান দিলে। লগে লগে মান্যীকৰণৰ প্ৰথমটো স্তৰ *নিৰ্বাচন* সম্পূৰ্ণ হ'ল। 'অৰুণোদয়' কাকত প্ৰভৃতি মিছনেৰী প্ৰকাশিত পাঠ্যপুথিসমূহত উপলব্ধ উচ্চাৰণাত্মক বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰ সলনি হেমচন্দ্ৰ বৰুৱাই সংস্কৃতীয়া বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰ পোষকতা কৰিলে। সময় যোৱাৰ লগে লগে 'অৰুণোদয়'কে ধৰি মিছনেৰী দ্বাৰা প্ৰকাশিত সকলো অসমীয়া ভাষাৰ পুস্তিকা আৰু গ্ৰন্থতে এই সংস্কৃতীয়া বৰ্ণবিন্যাসৰীতিৰ প্ৰচলন হ'বলৈ ধৰিলে। মিছনেৰী আৰু ঔপনিৱেশিক শক্তিয়ে নিজৰ সুবিধাৰ বাবে স্থানীয় ভাষাত ব্যাকৰণ, অভিধান, শব্দকোষৰ দৰে ভাষা শিকাৰ আহিলাসমূহ উনবিংশ শতিকাৰ চতুৰ্থটো দশকৰ পৰাই লিখিবলৈ লৈছিল। কেইটামান দশকৰ পাছতে স্থানীয় লোকেও ব্যাকৰণ আৰু অভিধান চৰ্চাত মনোনিৱেশ কৰি ভাষাটো শিকাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় কিছু আহিলা নিৰ্মাণ কৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছিল। পৰৱৰ্তী শতিকাটোত গোটেই ভাৰতবৰ্ষতে ভাষাবিজ্ঞান সম্পৰ্কীয় চিন্তা-চৰ্চা কৰাৰ টো উঠিছিল। গ্ৰীয়াৰ্ছনৰ *Linguistic Survey of India* ৰ পঞ্চম খণ্ড (১৯০৫), দেৱানন্দ ভৰালিৰ 'অসমীয়া ভাষাৰ মৌলিক বিচাৰ' (১৯১২), সত্যনাথ বৰাৰ 'বহল ব্যাকৰণ' (১৯২৫), কালিৰাম মেধিৰ 'অসমীয়া ব্যাকৰণ আৰু ভাষাতত্ত্ব' (১৯৩৬), বাণীকান্ত কাকতিৰ 'Assamese Its Formation Development' (১৯৪১) দৰে গ্ৰন্থই অসমীয়া ভাষাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় ভাষিক ঐতিহ্য আৰু আৰ্হি প্ৰস্তুত কৰি দিছিল। ইয়ে আছিল মান্যীকৰণৰ দ্বিতীয়টো স্তৰ, যাক কোৱা হৈছে ভাষাৰূপ এটাৰ Codification। হেমচন্দ্ৰ বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ পাছত কলিকতালৈ পঢ়িবলৈ যোৱা ছাত্ৰৰ সংখ্যা আছিল স্বাভাৱিকতে সৰহ। এই কলিকতীয়া ছাত্ৰসকলে বংগীয় জাতীয়তাবাদৰ আধাৰত অঃভাঃউঃসাঃ সভাৰ জৰিয়তে অসমীয়া জাতীয়তাবাদৰ উন্মেষৰ চিন্তা-চৰ্চা কৰিছিল। এই সময়ছোৱাতে জোনাকী কাকতৰ মাজেৰে এক জাতীয়, সমমানৰ ভাষা নিৰ্মাণৰ প্ৰচেষ্টা আৰম্ভ হয়। 'অৰুণোদয়', 'আসাম-বন্ধু', 'আসাম-নিউচ' কাকতৰ মাজেৰে অসমীয়া ভাষাৰ যি আঞ্চলিক ৰূপ প্ৰচলিত হৈ আহিছিল, সেই ৰূপটোকে নিৰ্ভুলভাৱে ব্যৱহাৰ কৰি সাহিত্যিক শাখাৰ সৃষ্টি কৰাৰ ওপৰত জোনাকী খুলৰ লেখকসকলে গুৰুত্ব দিছিল। অসমীয়া সাহিত্যত ইতিপূৰ্বে নোহোৱা সাহিত্যিক ধাৰাসমূহ এই সময়ছোৱাতে অসমীয়া ভাষাত সূচনা হ'ল। লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ মান্যীকৰণৰ তৃতীয়টো স্তৰৰ সূচনা হ'ল। এটা জাতীয় ভাষা নিৰ্মাণৰ আগ্ৰহে কুৰি শতিকাৰ আৰম্ভণিতে পূৱ-পশ্চিমৰ আঞ্চলিক ৰূপ ব্যৱহাৰকাৰীসকলৰ মাজত বৌদ্ধিক দ্বন্দৰ সূচনা কৰিলে। বাণীকান্ত কাকতিৰ গৱেষণা গ্ৰন্থ *Assamese Its Formation Development* (১৯৪১) প্ৰকাশ হোৱাৰ পাছত কেইবাদশক জুৰি চলা এই বৌদ্ধিক বিতৰ্কৰ অৱসান ঘটে। কাকতিয়ে ঔপভাষিক বিভাজনৰ মাজেৰে নামনি অসমৰ ভাষাক ঐতিহ্য নিজৰ গৱেষণা গ্ৰন্থত প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ পাছত তেওঁৰ উত্তৰসূৰীসকলেও কাকতিৰ ধাৰণাকে সমৰ্থন কৰে। লগে লগে অসমীয়া ভাষাৰ একমান ৰূপটোৰ গ্ৰহণযোগ্যতা বৃদ্ধি পায়। নিৰ্মীয়মান ভাষাৰূপটো

অধিকাংশ লোকৰ দ্বাৰা গ্ৰহণযোগ্য হোৱাই মান্যকৰণৰ চতুৰ্থটো বা অন্তিম স্তৰ। অসমীয়া ভাষাৰো এইদৰে স্বাধীনোত্তৰ কালত মান্যকৰণ সম্পূৰ্ণ হয়।

৫.৬ আৰ্হি প্ৰশ্ন (Sample Questions)

১. ছপা মাধ্যমৰ সূচনাই অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়াক কিদৰে গতি প্ৰদান কৰিছিল?
২. ঊনবিংশ শতিকাত অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণত কি কি অগ্ৰগতি সম্পন্ন হৈছিল?
৩. বিংশ শতিকাই অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটোক কিদৰে আগুৱাই নিছিল?
৪. মান্যকৰণৰ স্তৰসমূহৰ ভিত্তিত অসমীয়া ভাষাৰ মান্যকৰণ প্ৰক্ৰিয়াটোৰ আলোচনা আগবঢ়াওক।

৫.৭ প্ৰসংগ গ্ৰন্থ (References/Suggested Readings)

গোহাঞিবৰুৱা, পদ্মনাথ। *মোৰ সোঁৱৰণী*। দ্বিতীয় প্ৰকাশ, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, ১৯৭১

ডেকা, সঞ্জীৱ। *অসমীয়া ভাষাচৰ্চা ১৮৩৯-১৯৪১*। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়, ২০১৬
দেৱ গোস্বামী, ৰঞ্জিত কুমাৰ (সম্পা.)। *অসমীয়া সাহিত্যৰ বুৰঞ্জী (পঞ্চম খণ্ড)*। প্ৰথম প্ৰকাশ, এবিলেক, ২০১৫

নেওগ, মহেশ্বৰ (সম্পা.)। *অৰুণোদই*। চতুৰ্থ প্ৰকাশ, অসম প্ৰকাশন পৰিষদ, ২০২১

নেওগ, মহেশ্বৰ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ ৰূপৰেখা*। ষোড়শ সংস্কৰণ, চন্দ্ৰ প্ৰকাশ, ২০১৯

বৰা, সত্যনাথ। *বহল ব্যাকৰণ*। পঞ্চম প্ৰকাশ, অশোক বুক ষ্টল, ২০১২

শইকীয়া, নগেন (সম্পা.)। *বেজবৰুৱা ৰচনাৱলী*, পঞ্চম খণ্ড। বনলতা, ২০১০

শইকীয়া, নগেন (সম্পা.)। *জোনাকী*। প্ৰথম প্ৰকাশ, অসম সাহিত্য সভা, ২০০১

শৰ্মা, সত্যেন্দ্ৰনাথ। *অসমীয়া সাহিত্যৰ সমীক্ষাত্মক ইতিবৃত্ত*। নৱম সংস্কৰণ, প্ৰতিমা দেৱী, ২০০৪

Chakravarty, Banani. "Colonialism and Social history of a vernacular: Assamese Language and Folklore in the nineteenth century". *Gauhati University*, 2011.

Ramlan. "Language Standardization in general point of view". *Budapest International Research and Critics Institute Journal*, vol. I, 1 Feb. 2018, pp.27-33., www.birci-journal.com.